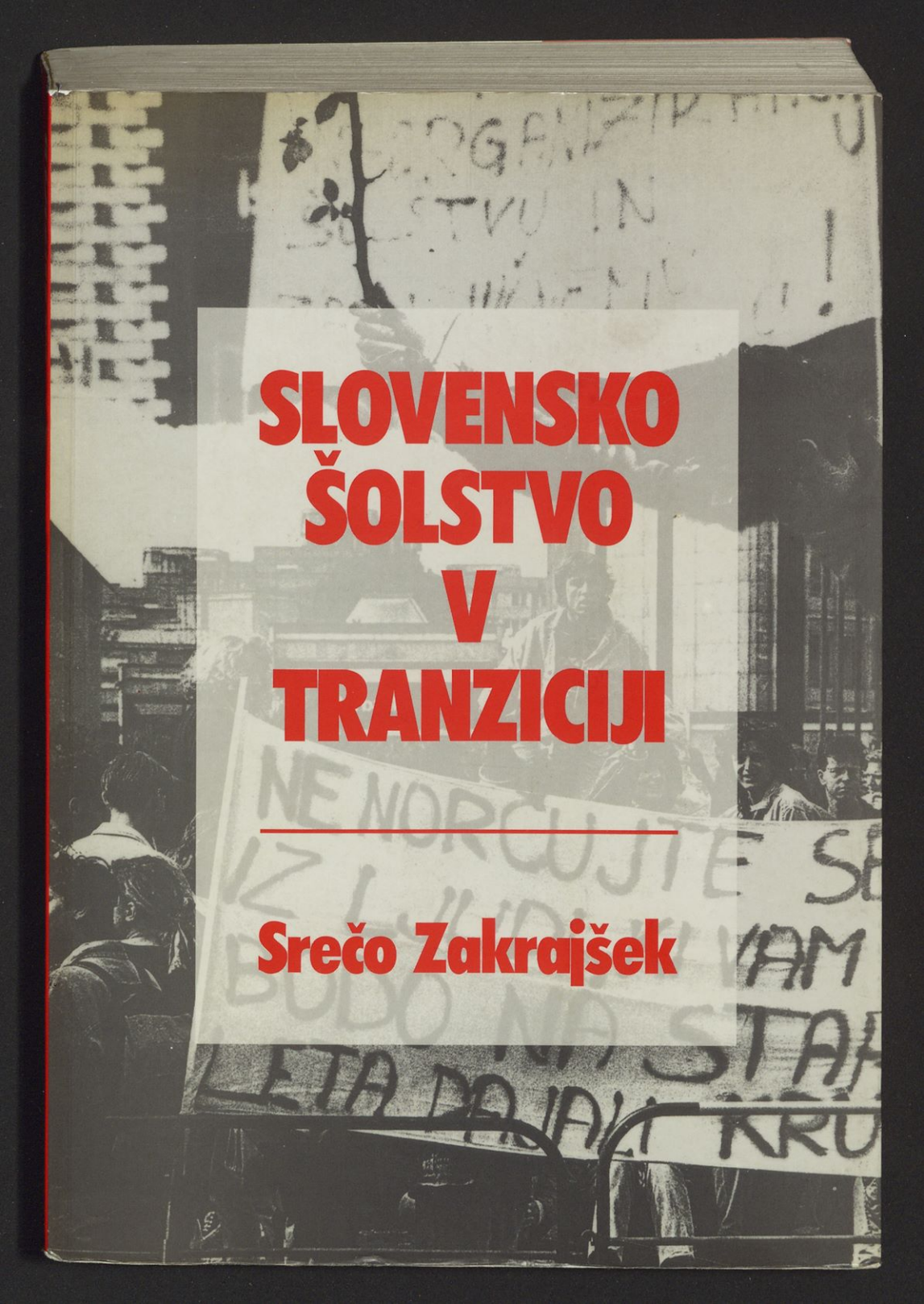

SLOVENSKO ŠOLSTVO V TRANZICIJI

Srečo Zakrajšek

SLOVENSKO ŠOLSTVO V TRANZICIJI

Srečo Zdravčič

SLOVENSKO ŠOLSTVO V TRANZICIJI

Srečo Zakrajšek

458 071

Srečo Zakrajšek
Slovensko šolstvo v tranziciji

458071

0 6 -07- 1995

199508633

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
37(497.12)

ZAKRAJŠEK, Srečo

Slovensko šolstvo v tranziciji / Srečo Zakrajšek ; [ilustracije
Marko Kočever ; fotografije Fotodokumentacija Delo in Miha Lobnik].
– 1. natis. – Ljubljana : Biteks, 1995

ISBN 961-90208-0-4

49811712

Vsebina

Uvod	7
Kratek pregled zgodovine slovenskega šolstva	21
Koledar	29
Šolska doktrina na sodobni preizkušnji	145
Položaj Zavoda SR Slovenije za šolstvo v slovenskem šolstvu	153
Koncepcija in strategija – izobraževanje za 21. stoletje	203
Prehod od programskega k ciljno-programskemu delu	217
Mednarodna matura in mednarodna šola	231
Javnost dela v slovenskem šolstvu	241
Spori s šolskimi svetovalnimi službami	245
Deideologizacija in demilitarizacija šolstva	253
Športni oddelki in več športa v šolah	269
Učbeniki – problemi z založbami	275
Zasebna pobuda v šolstvu	281
Strokovni svet Republike Slovenije za vzgojo in izobraževanje	287
Delavci v slovenskih šolah	293
Vrtci	299
Osnovno šolstvo	309
Srednje šolstvo	329
Afere	349
Vojaki hočejo vojno	365
Težave s politiko	373
Dogodki ob koncu leta 1991	385
Priloga: delavci Zavoda v začetku leta 1992	394

UVOD

V zadnjih letih je tudi v Sloveniji postala navada, da ljudje po odhodu z določenih pomembnejših in javnosti izpostavljenih položajev zapišejo svoja razmišljanja ter spomine in naslednikom sporočijo svoj veliki pomen pri teh dogajanjih, pa tudi, kako bi bilo vse veliko bolje, če bi njim pustili, da bi dokončali svoje poslanstvo. Posebej še to velja za tiste, ki so svoja mesta zapustili predčasno z odstavljanjem, odstopljanjem, odstopom ipd. in se jim ob spominu na to obdobje občasno zagreni duša in zasolzi oko.

Zavedam se, da šolstvo ni tako pomembno v narodovi duši kot tako imenovana državotvorna ministrstva in da je tudi minister za šolstvo bil in je še po plači tretjekategornik (da o direktorju Zavoda za šolstvo sploh ne govorimo), pa kljub temu je bilo in je to področje zame pomembno. In morda bodo moja razmišljanja, predvsem pa ocene napak in dobrih stvari, ki smo jih počeli, kaj pomagali k napredku naroda delavcev in kmetov. Ko smo se pričeli osamosvajati, smo bili Slovenci prvi med slabo izobraženimi na Balkanu, plača delavca pa okrog 800 nemških mark neto, po osamosvojitvi nas za naše neznanje plačujejo še manj, v združenih Evropi pa se bo šele pokazala katastrofa in tudi to, katero ministrstvo je v resnici državotvorno. Vendar pa mnogi ljudje vedno iščejo lažje možnosti za napredek, kot je učenje in trdo delo (kriminal, korupcija, preкупčevanje, manipuliranje ipd.), zato tudi ni zameriti vladi, ki narodu noče groziti z učenjem in delom, kaj šele da bi ga hotela k temu prisiliti.

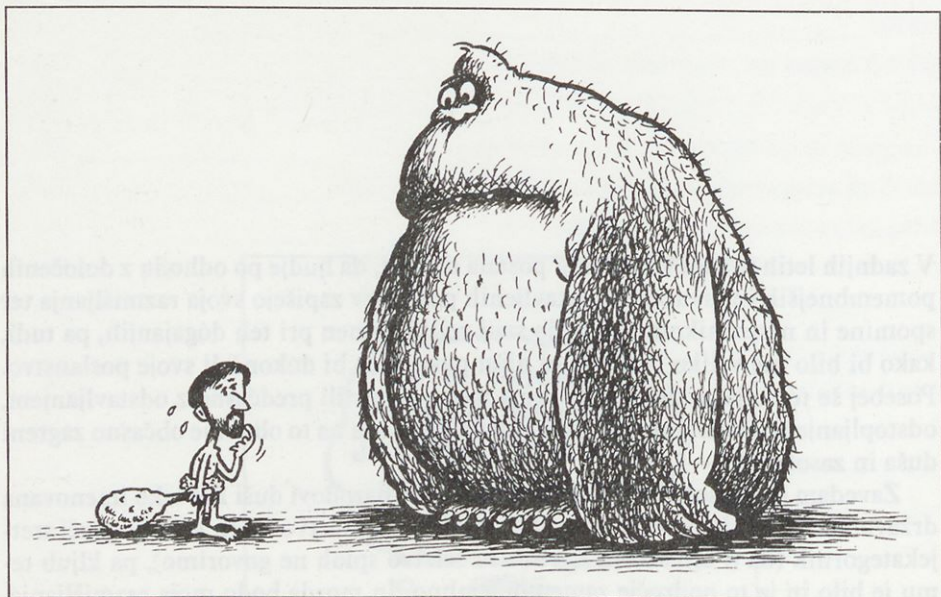
Kot šolan človek z določeno mero podjetnosti sem vedel, da veliko bolje živijo tisti, ki živijo od človeške neumnosti in naivnosti, kot pa tisti, ki hočejo, oz. hočemo ljudi poučevati: »Iz ljudi, ki jih je sovražil, je bog napravil učitelje,« pravi staro katoliško šolsko reklo.

V državno upravo me je spravil leta 1988 takratni minister dr. Ludvik Horvat in me izvil iz intelektualnega in ustvarjalnega okolja bežigradske gimnazije, takrat še Srednje naravoslovne šole Ljubljana. Ta posel je stekel v dogovoru z ravnateljem šole, prof. Janezom Šušteršičem, ker smo ocenili, da utegne zadeva koristiti šoli in tudi slovenskemu šolstvu.

S predsednikom vlade Dušanom Šinigojem sem se sestal dvakrat in mu postavil pogoje, pod katerimi bi bil pripravljen prevzeti mesto direktorja Zavoda.

»Država naj da denar za razvoj in pusti stroko pri miru, naj dela,« sem mu pred-

lagal in mu zagotovil, da je mogoče v nekaj letih doseči v Sloveniji najvišje izobraževalne standarde. Postavil sem tudi nekaj pogojev, ki so bili povezani predvsem z denarjem za delovanje šolstva, saj spadam med ljudi, ki brez denarja ne znajo delati. Saj poznate tisto resnico: »Če plačuješ z arašidi, dobiš za delo opice.« In če je šolstvo državno, naj ga država pač plača.

Kot pogoj sem postavil tudi zagotovitev pogojev za izpeljavo projektov, ki so tekli na Srednji naravoslovni šoli Ljubljana, predvsem mednarodne mature in podiplomskega študija učiteljev ter dela raziskovalne enote, pa tudi prostorsko ureditev in sanacijo šole. Vedel sem, da imaš lahko v šolskih (in tudi drugih) krogih podporo le, če prihajaš iz okolja, ki ima kaj pokazati.

Predsednik Dušan Šinigoj je bil nekoč tudi ravnatelj šole in je dobro vedel, kaj potrebuje šola, pa tudi Slovenija. Proces, ki je potekal od leta 1980 naprej, je Slovenijo pripeljal na dovolj visoko stopnjo razumevanja pomena znanja in šolstva in vse moje, ne tako majhne zahteve so bile izpolnjene, vse dokler nova vlada pod vodstvom Lojzeta Peterleta (ta o šolstvu razen verouka ni imel osnovnih znanj niti interesa niti posluha zanj), ni poprijela vzvodov in hotela pričeti znova pisati slovensko zgodovino.

Režim se je kmalu po mojem prihodu na Zavod menjal in zamenjal, novi amaterski kadri so spoznavali osnove državniškega dela in obnašanja, državo so pretresale zgodovinske zadeve. To pa je bil čas, ko na srečo ni bilo časa za vmešavanje v šolstvo in je stroka lahko (kolikor je znala in hotela) urejala zadeve po svoje. Ko so se državotvorne zadeve za silo uredile in so si novi našli čas tudi za šolstvo, so tudi od mene kot enega zadnjih direktorjev iz prejšnjega režima zahtevali, da se jim pokorim. Odšel sem sam, kasneje pa so večji del preostalih »starih« kadrov »odstopili« novi in najnovejši oblastniki. Predvsem je bila tu »uspešna« liberalna

šolska ekipa, ki je v naslednjih letih vsaj v šolstvu zavzela vse, kar se je zavzeti dalo. Upati je le, da ne bo postala podobna politika legitimna ob vsaki spremembi oblasti in se bo zadeva vedno znova spolitizirala in amaterizirala.

Kar nekaj ponos in veselje me navdajata, ko se častno s svojim delom kot svobodni ustvarjalec prebijam skozi spolitizirano življenje Slovenije na začetku 90. let in občasno ugledam številne odstopljene, razrešene ipd., ki živijo od raznih vladnih svetovalnih plač ali penzij za mladoletne upokoјence, ki so v strahu za eksistenco zamenjali nekaj strank, trobijo v rogove trenutnih oblastnikov in se bojijo, kdo bo spet novi in jim bo te ugodnosti priškrnil. Še bolj žalosten pa je pogled na tiste, ki stiskajo zobe in se vdajajo zahtevam dnevne politike, saj so brez državne službe nesposobni preživeti.

Številno novodobno avtobiografsko pisanje odlikuje tudi dokazovanje začetih in celo izvedenih dejanj, s katerimi so avtorji nasprotovali in celo javno sovražili bivši enoumni sistem in bojkotirali njegovo delovanje, oz. dolga leta tlakovali cesto, ki nas je pripeljala v obljubljeni Evropo. Kot so se leta 1989 in 1990 večinoma Slovenci zaklinjali na svojo katoliško preteklost in plazili okoli oltarjev, so kmalu obrnili ploščo ter prisegali na svoje demokratsko obnašanje in kasneje dodali še liberalizem, v letu 1994 pa je vedno bolj prednjačil tudi antiklerikalizem, nevarno pa je, da bo narodova miselnost končala v mininacionalizmu in konservatizmu. Vsi skupaj pa s(m)o obžalovali (in ga morda še) socializem kot enega načinov obnašanja in sodelovanja ljudi pri načrtovanju in upravljanju svojega življenja. Sistem, ki ni cenil človeka zgolj po sposobnostih za pridobivanje denarja in vzpenjanje po družbeni lestvici.

Osebnostnim v opisanih smereh kakšnih pomembnih referenc. V partijo sem bil sprejet daljnjega marca 1968 pred inflacijo kadrov, ki se je začela ob napadu Sovjetske zveze na Češkoslovaško poleti 1968. To so bili časi, ko si moral zadostiti zelo strogim pogojem za sprejem – dober učni uspeh, aktivno delo, primerno obnašanje ipd. Številni gospodje in dame, ki danes krojijo slovensko sceno, ne bi, oz. niso mogli v tistih časih med organizirane komuniste zaradi strogih kakovostnih zahtev in kriterijev in ne zaradi nekakih zadržkov. Iz biografij številnih med njimi tudi beremo, da so večkrat zaman prosili za sprejem, mnoge pa so tudi izključili. Če danes pogledamo, kako se obnašajo in kaj počnejo, so bila mnoga takratna dejanja tudi zelo upravičena.

Da mi noben Bog ne bo pomagal, če se ne bom učil in delal, sem bil prepričan že od malega, o posmrtnem življenju tudi nisem imel priložnosti dobiti bolj konkretnih podatkov. Nikoli pa nisem zameril ljudem (predvsem starejšim in tistim v nesreči), ki so iskali poleg drugih tudi nebeško opcijo. Sem pa vedno zameril cerkvenim plačancem, da to izkoriščajo.

Vedno sem trdil, da bolj razviti in tisti s severa izkoriščajo one z juga in ne obratno. In ob številnih stikih z ljudmi iz južnih krajev bivše Jugoslavije sem se lahko prepričal, da je toliko gostoljubja in neposrednosti kar težko najti v Sloveniji. Bil sem tudi vojak JLA, takrat ene najmočnejših armad v Evropi, in zdelo se mi je, da bi domovino (služil sem v Sloveniji) obvarovali v primeru kakšnih napadov brez večjih težav. Leta 1977 sem bil tudi zadnji jugoslovanski vsearmadni prvak v skoku v višino.

V začetku osemdesetih let sem bil v času študentskih nemirov urednik študentskega avantgardnega časopisa Informator in tako kot večina sprememb željnih študentov udeleženec številnih akcij, srečanj in protestnih zborovanj. Takrat so bili naš vzor pariški in »pri nas« beograjski študenti, ki so se že leto prej spravili nad oblast, ta pa nadnje. V tistih časih je bilo med protestniki veliko sedanjih poslancev, diplomatov in ministrov, ki so očitno že vedeli, za kaj se borijo. Po letu 1974, ko so razpustili študentsko organizacijo in jo združili z vsemi mladimi, so se mnogi prej omenjeni pojavili na različnih plačanih »rodoljubnih« funkcijah in programirano skrbeli za določeno stopnjo demokracije v Sloveniji. Skratka, nič ni bilo naključno.

Zato sem v politiki vedno bolj videl lumparijo in pokvarjenost ter se raje usmeril v študij, delo v športu in strokovno delo.

Leta 1985 sem objavil v Mladini prispevek *Nadarjenci naravno bogastvo* (1), v katerem sem se spravil na državo, ki premalo podpira izobraževanje in predvsem zanemarja nadarjene. Leta 1988 pa so mi v sobotni prilogi Dela objavili dva članka. Prvi je imel naslov *Naprej le s pametnimi ljudmi* (2), drugi pa *Rdeči vsevedi škodijo* (3). Oba članka sta bila napad na sistem, ki je v svoje vrste vključeval številne nove »komuniste« – karieriste, ki so pod vodstvom občinskih rdečih sekretarjev pripravljali novo, demokratično Slovenijo. V tem času so se v partijo vključevali kadri, ki so nato leta 1990 trdili, da je bila to edina možnost, da so dobili ustrezne pozicije, nato pa so se razpršili v vse mogoče stranke in jih v veliki meri »zapacali«.

Leta 1991 sem v številnih prispevkih pisal o podobnih zadevah, le da sem takrat rdeče zamenjal s črnimi. Na grozo večine pač nisem doumel, da so se pričeli (vsaj začasno) drugačni časi.

Od mladih let sem se kot športnik in kasneje tudi poklicno veliko mednarodno udeleževal in primerjal, zato so mi meje predstavljale le nepotrebne ovire. Ker sem videl, da si lahko na vsakem področju, za katerega se zavzameš leto dni, med najboljšimi v Sloveniji, sem pomiloval provincializem in lokalni butalizem in organsko sovražil tistih nekaj odstotkov deviantov, ki jim da država v roke nasilna sredstva in jih poimenuje nacionalna vojska. Še posebej pa sem sovražil tiste, ki so v raznih oblikah »tuzemno« lagali in obljubljali narodu, naj malo potrpi, saj bo potem vse boljše in lažje.

Zavedal sem se tudi tega, da demokracija pomeni prevlado (nasilje) večine nad manjšino in da za ljudi, ki so drugačni, ki niso v pravi stranki, ne bo več mesta v normalni družbi, pač pa le v civilni, kot na Zahodu lepše imenujejo pleme marginalcev in nezainteresiranih. Danes sem vse bolj prepričan, da je ustrezna distanca do demokracije in njenih organov ter razvpitih demokratov tisto, kar loči svobodomiselnih intelektualcev od »demokratičnih«.

Ko sem na lastni koži in na lastne oči doživljal, kdo vse se je prerinil na položaje, ki so odločali o slovenskem narodu, nisem mogel biti ravnodušen. Izraz klošarji, s katerim sem označil številne novodošle, se je za nekaj časa dobro prijel v uradnih krogih.

Morda takšne ocene koga motijo, vendar opozarjam bralce in spominjam tudi sebe že v začetku, da gre za *moj pogled* in da se subjektivnemu pri takšnem delu ni mogoče izogniti. Morda pa je tako še bolje, saj je brezosebnosti in papagajstva pri

nas že itak preveč, prijetna razburjenja in takšni ali drugačni spomini pa tudi lahko poživijo in morda celo oplemenitijo naše življenje.

Da ne bi preveč povelečeval položaja, na katerem sem bil slaba tri leta – direktor Zavoda R Slovenje za šolstvo in šport – institucije, ki skrbi za razvoj in strokovno delovanje celotnega šolstva, obenem pa pripravlja ministrstvu predloge za financiranje in sprejem zakonodaje, moram omeniti, da gre za slovenske razmere res za razmeroma marginalno dejavnost: 30.000 zaposlenih učiteljic in učiteljev in drugega osebja v šolstvu, pa okrog 300.000 otrok in njihovih staršev, dedkov in babic. Milijon in pol Slovencev, ki so za šolo in šolanje zelo zainteresirani in se z njo in problemi, ki jih povzročajo, in radostmi, ki jih ponujajo, srečuje vsak dan. In sistemom, ki jim daje ali odvzema možnosti za študij, delo, življenje.

Pa kaj bi s tem ob bistveno pomembnejših nalogah, aferah in celo vojni, ki nas je združevala kot enega celih deset dni v letu 1991.

Pa bodi dovolj neresnih tem.

Namen mojega truda ni bil samo zapisati del zgodovine slovenskega šolstva, kot sem jo spoznal, gledal in tudi sooblikoval z mesta direktorja Zavoda Republike Slovenije za šolstvo in šport, ampak tudi zabeležiti nekatera dejanja, zakonitosti, značilnosti in težave, ki sem jih pri tem delu spoznal, da bodo morda zapisi komu nekoč tudi kaj pomagali pri delu. Da npr. vsaj ne bo delal podobnih napak in neumnosti in morda imel celo prevelikih ambicij in želja.

Gre tudi za zapis geneze vrste akcij in ukrepov, ki smo jih izvedli v teh letih kot posledico določene filozofije in doktrine, ki smo jo oblikovali za slovensko šolstvo. Morda tudi za tiste, ki so prišli za nami in hoteli za vsako ceno pustiti svoj pečat na posameznih segmentih šolstva. Težko jim bo to uspelo. Bili so prelomni časi, ko smo lahko uvedli veliko novega – pogledov, metod, mišljenja, odnosov, organizacijskih oblik, tudi modelov. In ker so bile zadeve domišljene, usklajene in v praksi preverjene, so bile večinoma dobro sprejete. Novodošlim je ostalo pretežno le trdo delo, ki pa redko daje možnosti za promocijo. Zato so in marsikaj tudi poskušajo popraviti, spremeniti, izdelati po svoje, vendar praviloma ne gre, ker so bile zadeve domišljene, za problematične pa sem oz. smo že takrat povedali, da ne bodo uspele.

Ta problem se je zelo lepo pokazal v *Beli knjigi o šolstvu* (4) (Ministrstvo za šolstvo in šport, 1995), v kateri se po mnenju avtorjev prenova in uvajanje novosti v slovensko šolo začneta po letu 1992.

Kot funkcionar, ki sem bil zadolžen za razvoj slovenskega šolstva od konca leta 1989 do začetka leta 1992, lahko tudi zatrdim, da ni bilo posegov zaradi političnih pritiskov (bili pa so politični pritiski), ampak smo vse aktivnosti izpeljali v skladu z mednarodnimi usmeritvami, upoštevajoč slovensko tradicijo in posebnosti, in seveda v naših razmerah. Pa tudi skupaj s slovensko pedagoško znanostjo, ki je ni bilo kaj dosti in često kaj več od tega, da je bila proti vsemu, tudi ni znala ponuditi. Mnogi ljudje iz tega klana so se kasneje pojavili v raznih politično »strokovnih« funkcijah in so jasno pokazali, za kaj jim je v šolstvu šlo. Še največ uporabnega kadra je bilo na Zavodu za šolstvo, nekaj manjših skupin pa je delovalo tudi na Filozofski fakulteti in na obeh pedagoških akademijah. Veliko neizkoriščenega potenciala je bilo na terenu, v šolah in drugih izobraževalnih institucijah. Pre-

cejšen potencial bi utegnil biti tudi na Pedagoškem inštitutu, vendar sta ga lažni akademizem in avantgardnost, tesna sopotnika nedelavnosti in nesposobnosti, pripeljala v žalostno situacijo. Zanimivo pa je, da so tam živeli precej bolje v »rdečem« režimu kot kasneje, ko so bili na oblasti »njihovi«.

Ob takih problemih je bil na srečo strokovni svet kar solidno sestavljen, uspešno pa ga je vodil in tudi vzgajal predsednik dr. Franc Lazarini.

Pedagoška stroka je imela pri meni vedno odprta vrata. Le malokrat pa je pritislila na to kljuko in vse prevečkrat kritizirala moj naravoslovni oz. tehnični pristop. Vedno sem namreč pri predlaganih rešitvah zahteval analizo, primerjave s tujimi rešitvami in referencami ter predlog za eksperimentalno uvajanje s celotnim paketom modeliranja sistema.

Kot naravoslovec in tehnolog sem bil šolan za reševanje problemov, medtem ko je družboslovcem – pedagogom bolj blizu ustvarjanje novih problemov oz. kompliciranje enostavnih rešitev. Na omenjeno moje stališče so imeli mnogi šolski teoretiki neprestano pripombe, vendar sem jim vedno znova odgovarjal s primerom šole, v katero pride zjutraj 1.000 otrok in npr. 70 učiteljev, vsi skupaj pa morajo pod vodstvom ravnatelja zagotoviti in omogočiti potek pouka, vključno s prehrano. In le majhna napaka lahko povzroči zmedo ali celo kaos.

Kljub vsemu pa je bilo mogoče najti nekaj posameznikov, ki so z resnim strokovnim in znanstvenim delom dosegali visoke kriterije in se uspešno vključevali v delo in razvoj slovenskega šolstva. Vse te smo v največji možni obliki tudi formalno vključili v delo Zavoda in podprli njihove projekte.

Zakaj govorim tu predvsem v prvi osebi in o Zavodu? Zato ker sem se odločil, da organiziram Zavod kot centralno ustanovo za razvoj slovenskega šolstva, pa pri

tem v začetku nisem imel veliko podpore. Vsi so držali svoje pozicije, vsak je čaka, da mu država naroči, kaj mora pripraviti in kakšno naj bo.

V letu 1989, ko sem prišel v državno upravo, je vladalo v Sloveniji skoraj evforično vzdušje. Vsi so hoteli boljši svet in tudi meni se je zdelo, da sem nekako poklican, da pomagam. Podobno vzdušje smo kot mladi doživeli konec sedemdesetih let. Evropa 92, evropski standardi življenja, vzhod se je prebujal, večal se je odpor proti vojni, veliko se je govorilo o pravicah ljudi, multikulturni vzgoji ipd. Standard je bil razmeroma visok, motila je le huda inflacija, ki pa jo je ljudstvo večinoma znalo primerno izkoristiti.

Tudi v šolstvu so se pojavljale zahteve, naj se zadeve spremenijo, demokratizirajo, in povzročale velike napetosti, saj toga državna uprava ni sledila potrebam in željam prakse.

Bili smo v podobnih dilemah kot vsi šolski sistemi v svetu. Kako narediti šolo, ki ne bo pasivizirala in trpinčila otrok, ki bo dala zadosti uporabnega znanja in samozavednosti, spodbujala ustvarjalnost in svobodomiselnost, naučila spoštovati, razumevati in upoštevati različnost. In obenem vzgajala, kar so nekateri stalno pritikali izobrazbi. Vzgajala v kaj ali za kaj? Da se prepreči nered in nasilje v šolah, uživanje mamil, nižanje izobrazbenih standardov – kar smo poznali iz izkušenj ZDA in zahodne Evrope.

V prelomnih letih 1990/91 se je marsikaj od tega podrlo in marsikaj je zelo pomembno vplivalo na šolski sistem.

Nacionalisti in provincialci so dvignili glave, spoštovanje različnosti je postalo prepovedano, sovraštvo do včerajšnjih prijateljev in znancev zapovedano. Bili smo republika brez svoje fizionomije, zastave in grba, med seboj smo se prepirali o zgodovini, stare vrednote so bile podrte, novih, ki so jih ponujali vsi in vsepovsod, ljudje niso sprejemali, vsaj v večini ne. Mladi so se ozirali po bogatem Zahodu, stari po okostenelih sistemih, brskali po zgodovini in kosteh; stari so pogrevali stara sovraštva, mladi še nova zraven, in hlepeli po maščevanju. Vedno več delavcev je bilo brezposelnih, vlada je bila brez vizije, svet je bil poln vojn in vzhod v razkroju. Krščansko vzgojo so nam hoteli vsiliti kot model tistega »tapravega«. Preživete norme svobodne mladine.

Denar se je intenzivno prelival v obrambne in policijske kanale, nekateri so ga tudi kradli za strankarske in zasebne namene, vizije so se marginalizirale.

Konec junija 1991 nas je po deklarativni osamosvojitvi Slovenije doletela še vojna. Narodi so hoteli svoje države, državniki svoje fevde. Šolstvo je takoj prešlo v tretji plan. Spet je zavlado enoumje, podvrženost orožju in slepemu nacionalizmu se je precej povečala. Cilji so začeli posvečevati sredstva. Celo skupščina je bila enoumna (večina je trdila, da enotna). Poslanec Vitomir Gros, ki je stalno gonil svoje ter podarjal banane, in minister Jelko Kacin, ki je uspešno zganjal propagandno vojno, sta bila takratni zaščitni znak Slovenije. Milan Kučan in dr. Janez Drnovšek kot predstavnika nove in stare oblasti pa sta pomenila skoraj edino realno upanje za rešitev vojne situacije.

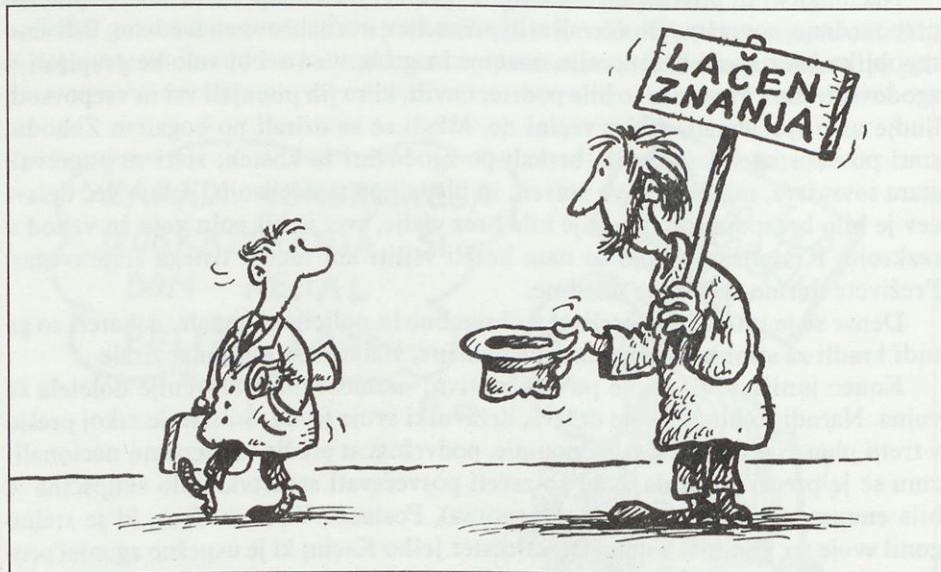
Skratka, demokratični procesi so šli malo na odmor. V šolstvu pa smo večinoma želeli zadeve prehiteti, doseči najvišje standarde dela, znanja, opreme in ne čakati, kot so nas hoteli prisiliti z vrha. Najprej, da se osamosvojimo, nato gospodar-

sko dvignemo, potem pa bo tudi denar za izobraževanje. To na žalost, vsaj v tem vrstnem redu ne, še ni uspelo nobeni državi.

To so bili časi hitrega in pragmatičnega ukrepanja proti usmeritvam oblasti, ki so nam ga takrat številni upravni, politični in družboslovno usmerjeni pedagogi ter posebej delavci v šolskih svetovalnih službah velikokrat očitali, pa četudi so bili ukrepi taki, da so zdržali vse strokovne primerjave.

Spominjam se razprav družboslovcev o posameznih problemih in njihovega trenutnega občudovanja, ko smo uspeli predlagano rešitev zapisati v nekaj stavkih. In seveda nadaljnjih brezplovnih razprav o istih problemih. Bilo je precej napadov in odprtih pisem, le pomembnejših konkretnih predlogov nihče iz teh logov ni želel prispevati. Bilo pa je neskončno želja, da bi raziskovali, preverjali ipd., čeprav je bilo jasno, da je bilo mogoče nekatere zadeve takoj spremeniti oz. dopolniti. Predvsem je bilo veliko nestrinjanja med nami glede tega, kaj je treba prej spremeniti. Ali družbeni in gospodarski sistem, ko je trdila večina, ali pa je mogoča tudi obratna oz. srednja pot.

Vedno sem verjel, danes pa sem o tem popolnoma prepričan, da je samo dober šolski sistem lahko katalizator za razvoj celotne družbe. Večina naših teoretikov še danes misli in govori, da mora biti šolski sistem vpet v družbene razmere in se razvijati skladno z njim. Vem, da smo zaradi nespametne politike in napačnega vlaganja denarja ob nastopu nove oblasti naredili velike napake in bistveno zavrli naš razvoj.

Tu je prednjačil odnos dr. Petra Venclja, ki je, verjamem, v dobri veri, da bo pomagal svoji državi in ob tem vsaj moralno dvignil šolstvo, nastopal v vladi kot usmiljena sestra namesto kot politik, ki se bori za svoj resor. Z dr. Vencljem sva se večkrat tudi javno sporekla o tej temi, tako da so se že na vladi spraševali, kdo sploh vodi šolstvo. Jaz sem zagovarjal tezo, da se mora minister boriti za svoj resor

in denar zanj, medtem ko je naloga predsednika vlade Peterleta, da usklajuje zadeve med ministri. Tako pa je dr. Vencelj vedno razumel, da moramo potrpeti, da ni denarja, drugi pa so se kopali v denarju. Vojska, policija, tudi znanost idr. Takrat se je bistveno zmanjšal delež denarja za šolstvo v proračunu in na žalost te vojne razmere trajajo še danes. Šolski tolar (kot so ga poimenovali po poslancu Rudiju Mogetu), ki so ga uvedli kasneje, je le delno nadomestil izpad iz proračuna. Po naših predlogih iz leta 1990 bi morali namreč ta denar investirati v šolstvo poleg že obstoječega.

Tu moram posebej omeniti zelo zgrešeno politiko, ki jo je zastavila Peterletova vlada, ki je videla odrešitev v povečanju zasebnega (predvsem na krščanski vzgoji zasnovanega) sektorja v šolstvu. Po eni strani so videli možnost za uveljavitev cerkve v šolstvu, po drugi strani pa za razbremenitev državne blagajne. Kdor bo imel denar, si bo lahko plačal dobro šolo, oz. mu jo bodo plačali, če bo »njihov«. Večini pa je oblast itak namenila vlogo natakarev in drugih serviserjev utrujenih zahodnjakov v igralniško in sploh veseljaško usmerjeni Sloveniji. In to je bila politika vladajoče katoliške srenje, ki se je kasneje na srečo precej razletela zaradi afere Hit in padca vlade predsednika Peterleta. Podoben koncept pa je na nesrečo in žalost ekipa pod ministrstvom dr. Gabra znova ponovila s prvim predlogom nove šolske zakonodaje jeseni leta 1994, pač po načelu liberalcev – naj se vsak znajde, kot se more, bo že kako.

Pri tej strategiji je šlo, oz. gre za katastrofalno napačno razmišljanje. Tako maloštevilen narod, ki je praktično brez surovin in energije in na zelo pomembnem evropskem križišču, bi moral maksimalno poskrbeti za vsakega svojega posameznika. Vsi okrog nas so podaljševali obvezno, od države plačano izobraževanje, ukinjali ozke usmeritve pri mladih in začeli gledati na ljudi kot na najpomembnejši potencial, naši pa so šli spet v drugo smer – kot že mnogokrat v šolstvu. In leta 1991 ljudje tudi niso imeli denarja, da bi lahko sami več vlagali v šolstvo, kot

je predvidevala splošna privatizacijska in podjetniška evforija. Učiteljska plača je bila namreč okrog 400 mark.

Vsak minister, ki bo želel vsaj v šolskih krogih ostati dobro zapisan, si bo moral ne glede na finančno situacijo v državi prizadevati za kvalitetno javno šolstvo in sistem, ki v največji meri zagotavlja interes in možnost za delo in napredovanje učitelja in učenca. Konkurenca zasebnega šolstva s posebnimi možnostmi, inovacijami, pa tudi omejitvami, naj ga pri tem le spodbuja. Obenem pa mora država zagotoviti tudi pogoje za zasebno pobudo na vseh področjih in posebej na bolj specialnih in to tem bolj, če je izobraževanje namenjeno starejšim populacijam, ki lahko za izobraževanje namenijo del svojega denarja.

Javnosti je danes precej neznano, marsikaj pa se je pozabilo tudi namenoma, da smo bili v letu 1989 v okviru projekta CERI pri OECD vključeni v mednarodni in jugoslovanski projekt o znanosti, tehnologiji in izobraževanju, ki ga je s strani Slovenije vodil Emil Milan Pintar. Z ministrom dr. Ludvikom Horvatom, nosilcem slovenskega dela projekta Milanom Pintarjem in dr. Milanom Radkovičem (Pedagoška fakulteta Osijek), ki je bil vodja celotnega projekta, smo se dogovorili, da pripravi Zavod model razvoja šolstva za Slovenijo kot vzorčni primer za druge jugoslovanske republike in ga s pomočjo strokovnjakov OECD preveri po evropskih zahtevah in standardih. Ocenili smo namreč, da gre za izjemno možnost mednarodne pomoči in sodelovanja. Jaz sem bil po funkciji vodja delovne skupine in sem sodeloval pri vsebinskem delu in delno pri kordinaciji, projekt pa je vodil mag. Ferdo Rečnik ob kvalitetni strokovni pomoči strokovnjakov OECD in domačih ekspertov. Levji delež je pri projektu opravila Jelka Arhova, vodja oddelka za mednarodno sodelovanje na Zavodu, ki je priskrbel, obdelala in tudi prevedla številne materiale, ki smo jih potrebovali za izdelavo projekta. Projekt je bil mednarodno recenziran in predstavljen na sestanku na Brionih spomladi leta 1990 in je bil podlaga za vse naše nadaljnje projekte in knjigo *Izobraževanje v Sloveniji za 21. stoletje*, ki je izšla v januarju 1991 (5).

Ta podatek je zelo pomemben zato, ker smo imeli v slovenskem šolstvu že pred vsemi drugimi resorji dovolj natančne podatke o sistemu, mednarodne primerjave in predvsem vizijo, kaj je treba v slovenskem šolstvu (in tudi družbi) spremeniti, če želimo postati moderna in uspešna država ter obdržati tiste značilnosti in posebnosti, ki v sodobnem svetu pomenijo prednost. Glede na to, kako je zadeva nastajala, pa jo je veliko novodobnih strokovnjakov zavračalo, ker pač niso verjeli, da so bile študije OECD neobremenjene s politiko. Spomini na skupna jedra so bili še blizu, obenem pa se je že potencirala nestrpnost med narodi in republikami.

Modra knjiga Ministrstva za znanost, za katero mnogi menijo, da je bil prvi resni razvojni dokument, je prišla na svetlo nekaj mesecev za našo. Vendar pa naš projekt še ni bil potrjen in družbeno verificiran v skupščini, predvsem pa ga ni sprejel minister s svojo ekipo, kar je povzročalo nenavadno situacijo in mnoge tudi begalo.

Strokovni svet pod vodstvom dr. Franca Lazarinija je temeljito prediskutiral koncept razvoja in sprememb v šolstvu in vsak predlog, ki ga je pripravil Zavod, ter na podlagi tega tudi sprejemal rešitve, ki so se mnogim zdele preuranjene, ven-

dar so bile kamenček v mozaiku razvoja slovenskega šolstva in so zato, resnici na ljubo, v praksi praktično brez večjih izjem uspešno zaživele.

Trenje med naravoslovci oz. tehniki, ki smo vodili šolstvo, ter družboslovno usmerjenimi šolniki je bilo čutiti že od samega začetka. Predsednik strokovnega sveta dr. Franc Lazarini in jaz sva bila kemijska tehnologa, minister dr. Peter Vencelj pa tehnični fizik. Fizik je bil tudi dr. Marjan Hribar, vodja komisije za srednje šolstvo pri strokovnem svetu. Predmetne skupine je prevzela Nada Pavšer (tudi dipl. kemik), izpitni center pa dr. Sergej Gabršček (kemik). Rektor ljubljanske univerze je bil akademik prof. dr. Miha Tišler (kemik), rektor mariborske univerze pa prof. dr. Lojze Križman (metalurg).¹

Poleg očitkov o preveč tehničnem in hitrem pristopu k reševanju problemov smo poslušali tudi tiste s strani pravnikov, ki pa so bili bolj resni. Glede na to, da so v šolstvu veljali stari zakoni in da so ti zakoni veljali še nekaj let (najbolj osovraženi *Zakon o usmerjenem izobraževanju* velja deloma še leta 1995), smo delali v »naših« časih vse protizakonito, pač po načelu, da cilji (vsaj za večino njih smo se uspeli v šolskem vrhu kar dogovoriti) posvečujejo sredstva. Ta očitek mi je tudi dr. Vencelj v zadnjih mesecih sodelovanja večkrat ponovil, čeprav smo vsi vedeli, da se z upoštevanjem obstoječe zakonodaje ne bi dalo praktično ničesar niti izboljšati, kaj šele spremeniti in smo zadeve spreminjali s konsenzom. Neizmerne bitke pa so bile tudi z ministrovima »priučenima« pravnikoma, Štefanom Lebarjem in Stanetom Čehovinom, in pravimi pravniki, ki so stalno dokazovali, da se ničesar ne more in ne sme, in tudi razlagali, kakšne so kazni in posledice teh kršitev.

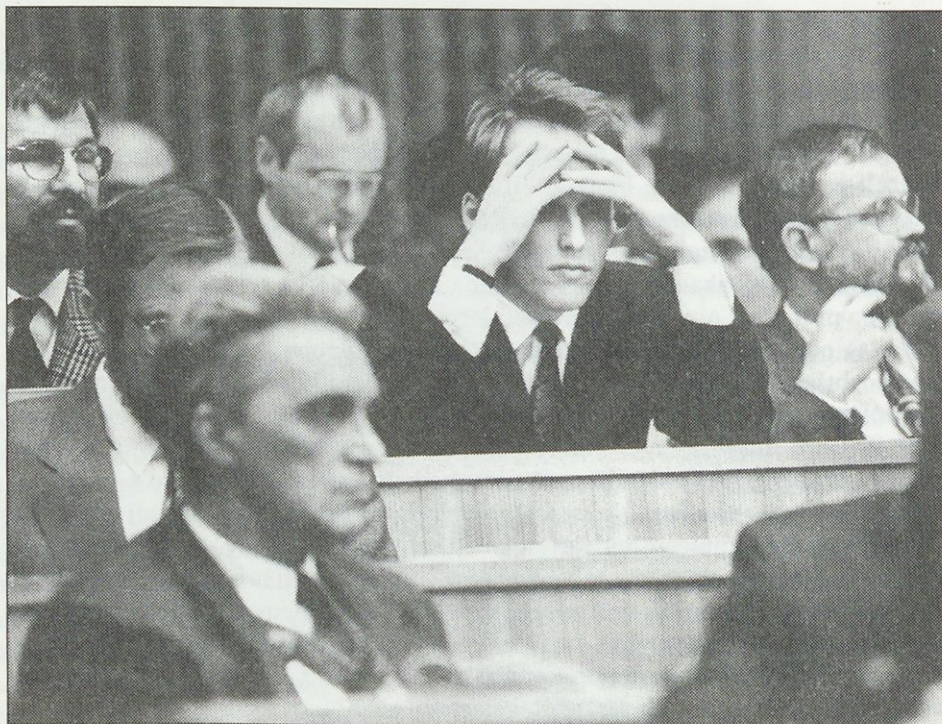
Tako sem dobil na Ministrstvu za šolstvo in šport tudi etiketo človeka, ki ne pozna in ne upošteva nobenih zakonov razen zakonov narave – vsaj tega mi kot naravoslovcu niso mogli oporekati tudi zato, ker zadeve večinoma niso niti prav dobro poznali.

Vsi pa smo se dobro zavedali, da bomo morali verificirati vsaj osnovne oporne točke razvoja slovenskega šolskega sistema, zato smo intenzivno pripravljali materiale za skupščino. Kljub številnim poskusom nam to ni uspelo, kot tudi ne zanamcem, zato Slovenija še v začetku leta 1995 nima v parlamentu verificiranih niti osnovnih izhodišč za razvoj šolstva. Pa smo bili leta 1991 temu že zelo blizu.

V veliko zadovoljstvo mi je bilo (koristi pa od tega seveda ni bilo posebne), ko mi je Jože Župančič, predsednik parlamentarnega odbora za šolstvo, omogočil jeseni leta 1991 v slovenski skupščini 10-minutno predstavitev zasnove slovenskega šolskega programa. Doživel sem izjemno dober sprejem in dolg aplavz, tako da mi je na koncu Jaša Zlobec čestital in rekel: »Veš, da si eden redkih, s katerim se večina v tej hiši strinja in to tako zelo, da mu celo ploska.«

»Kdo pa je proti temu, da imajo otroci dobro šolo?« sem ga vprašal. Na žalost pa niti dr. Vencelj niti kasneje dr. Gaber nista znala izkoristiti tega preprostega dejstva in izhodišča predstaviti v parlamentu. Zadeve so bile pripravljene strokovno, ne pa politično in morda ravno zato niso bile sprejemljive. So pač vsebovale samo koncepte in rešitve, ki so bile optimalne za mlade, učitelje in starše, stranke

¹ V nekaj mesecih po smrti dr. Lazarinija je bil vrh slovenskega šolstva do polovice že »kemijsko očiščen«.

Fotoarhiv Dela

*Ministri se menjajo, problemi ostajajo.
(Dr. Peter Vencelj in dr. Slavko Gaber v parlamentu.)*

pa v njem niso videle takšnih ali drugačnih možnosti. Leta 1991 pa se jih niti zavedale še niso.

Ko ob zaključku tega uvoda poskušam strniti nekaj misli in ugotovitev, lahko rečem le, da so bila to za Slovenijo leta marsikatero zamujene priložnosti in da bi z večjim vlaganjem v znanje Slovenija v prihodnosti kotirala precej višje, kot bo sicer.

Da so po bitki vsi generali pametni, je dobro znan pregovor, zato pa bo morda to pisanje vsaj malo pomagalo kakemu bodočemu šolskemu generalu, ko bo pošiljal v boj svoje programe in finančne zahteve.

Vsem pa, ki so v dosedanjih bitkah sodelovali bolj ali manj uspešno, v tolažbo pregovor: »Nihče ni prerok v svoji domovini.«

Ekipe, ki je v letih 1989 do 1992 vodila slovensko šolstvo ali pomembno vplivala na odločitve v njem, ni več. Njeni člani so se upokojili in bolj ali manj nesrečno ali celo tragično končali svojo kariero oz. življenje. Med prve štejem predvsem ljudi iz strokovnih krogov, med druge bolj tiste iz političnih.

Predsednik strokovnega sveta dr. Franc Lazarini je skrivnostno umrl decembra 1991, nesojeni idejni vodja prenove slovenske šole g. Janez Svetina je bil ubit med junijsko vojno za Slovenijo leta 1991, nesrečno je umrla je tudi ga. P. Laukova, glavna pobudnica prenove šolstva v tedaj vodilni intelektualni demokratski stranki Demosa. Umrl je tudi moj svetovalec na Zavodu za šolske sisteme Rudolf

Kodela. Namestnik direktorja Zavoda Jože Prelog je bil invalidsko upokojen, prav tako pomočnica direktorja Zavoda Draga Urbas-Keravica. Obema je bolezen bistveno pospešilo stresno delo na Zavodu.

Upokojili so se (mnogi med njimi predčasno): prof. dr. Janez Sagadin (zaposlen na filozofski fakulteti) in dr. Vera Doma (svetovalka direktorja Zavoda) – vodila sta projekt evalvacije srednjega šolstva, Irena Levičnikova – vodja sektorja za vrtce na Zavodu, Milena Malovrh (zadolžena za srednje šolstvo na Zavodu), Ferdo Rečnik – vodja projekta Izobraževanje za 21. stoletje, Nevenka Seliškarjeva (vodila je skupino za tuje jezike), Karol Medja – vodja sektorja organizacijskih enot na Zavodu, prof. dr. Franc Strmčnik s filozofske fakultete, mag. Marija Velikonja – vodja izobraževalnega centra in šole za ravnatelje na Ministrstvu za šolstvo in šport, Ivan Bitenc – vodja finančne službe na Ministrstvu šolstvo in šport, Milena Markičeva – vodja osnovnih šol na Ministrstvu in drugi.

Prof. dr. Ludvik Horvat, minister in strokovnjak za razvojno psihologijo, se je vrnil na mesto predstojnika katedre za psihologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani, jaz pa sem odšel v svobodni poklic.

Na visokih državnih funkcijah pa so ostali dr. Peter Vencelj (minister) – državni sekretar za Slovence v tujini, podpredsednik SKD, Stane Čehovin (namestnik dr. Horvata in dr. Venclja) – svetovalec vlade, Štefan Lebar (prej svetovalec ministrov) – šef slovenske šolske inšpekcije, Mira Bitenc (prej vodja finančne službe Ministrstva) – svetovalka vlade, Stane Jeraj (prej pomočnik direktorja Zavoda) – svetovalec vlade in pomočnik direktorja na Zavodu, Bojan Dolenc (pravnik na Zavodu) – sedaj pravnik v državnem zboru. In seveda večni Boštjan Zgonc (dolga leta vodja šolstva v SZDL), sedaj odgovoren za srednje šolstvo na Ministrstvu.

Literatura

1. S. Zakrajšek: *So talenti narodno bogastvo ali državna nadloga?*, Mladina, št. 31, 1986.
2. S. Zakrajšek: *Naprej le s pametnimi ljudmi*, Delo, 12.11.1988.
3. S. Zakrajšek: *Rdeči vsevedi škodijo*, Delo, 3.12.1988.
4. Ministrstvo za šolstvo in šport: *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*, Ljubljana 1995.
5. Zavod Republike Slovenije za šolstvo: *Izobraževanje v Sloveniji za 21. stoletje*, Ljubljana 1991.

KRATEK PREGLED ZGODOVINE SLOVENSKEGA ŠOLSTVA

Zakaj sem se odločil zapisati v to knjigo kratek pregled zgodovine slovenskega šolstva od naselitve na to območje pa do danes? Zato, ker želim bralce seznaniti s tem, da sem se zavedal, da so otroci, učitelji in šole obstajali na tem ozemlju že več kot tisoč let pred našo generacijo, in upam, da bo podobno tudi v prihodnje. Poznam tudi nekatere vzroke, zakaj so nekatere zadeve v šolstvu takšne, kot so, in kaj je tisto tipično, kar mora upoštevati slovenska šola. S prebiranjem zgodovine šolstva pa sem poskušal ugotoviti, kako so naši predniki ukrepali in kakšne rešitve so iskali v prelomnih časih, ki so se običajno začeli in končali z vojnami. Te rešitve so bile večinoma takšne, da so vplivale na šolski sistem ponavadi še dolga leta potem, ko so se vojne in revolucije končale.

V zadnjih desetletjih je bilo opravljenih v slovenskem šolstvu več sprememb in prekurij kot v tisočletju prej. In skoraj neverjetno je, da danes postavljamo skoraj enak sistem in z enakimi problemi, kot smo ga imeli pred stoletjem. Se zgodovina ponavlja, se človek lahko le tako malo spremeni (in šolski sistem ga želi spremenjati), je politična in gospodarska situacija podobna...?

Ali so se Slovenci naselili v teh krajih v 6. stoletju ali ne, je še v fazi različnih razprav, tudi ali smo potomci Slovanov, Venetov ali morda celo Marsovcov, ni dokončno dogovorjeno. Znano je le, da posebej šolani vse do konca 8. stoletja zagotovo še nismo bili. Skrbni misionar Alkuin je namreč leta 796 v pismu Karlu Ve-

likemu menil, da je treba tu živeče domorodce najprej dobro poučiti o nesmrtnosti duše in o prihodnjem življenju, plačilu za delo in kazni za hudo. To so bili prvi smotri za šolanje, ki jih je postavilo v naših krajih krščanstvo – skratka šola za večno življenje. Ljudje so bili neuki in nepismeni, zato jim takratna indoktrinacija v latinskem jeziku (resda so znali osnovne zapovedi na pamet) ni bistveno škodila. Da pa je znal povprečni Slovenec pred 1100 leti več latinskih besed kot današnji, nam tudi ne more biti v čast. Sicer pa je Karel Veliki ukazal ustanoviti pri škofijskih cerkvah šole za duhovščino, v katerih se je verjetno šolal tudi kak naš prednik.

Prve srednjeveške šole pri škofijah in v samostanih je mogoče zaslediti na našem ozemlju v 12. in 13. stoletju v Kopru in na Koroškem. V 13. stoletju so se pojavile tudi prve mestne šole. Glavni cilj teh šol je bil naučiti mlade moliti, brati in pisati. Na podlagi teh znanj in veščin se je začel pouk sedmih svobodnih umetnosti po vzoru šol rimskega cesarstva. Trije jezikovni predmeti (gramatika, retorika in dialektika) so sestavljali trivij, štirje predmeti (aritmetika, geometrija, astronomija in glasba) pa kvadrivij. Najvažnejši predmet je bila latinska gramatika. Šolanje, ki je bilo namenjeno pripravam na študij teologije, so v celoti izvajale le nekatere šole v Evropi, na našem ozemlju pa so izvajali le posamezne dele tega šolanja. Ne tako redki srednjeveški Slovenci so se takrat šolali v Italiji, na Dunaju in drugod po Evropi. V srednjem veku je študiralo po Evropi prek 2.000 študentov iz naših krajev, to pa je številka, o kateri tudi dandanašnji kljub številnim deklaracijam, uradom, skladom in fundacijam ter z usmeritvijo v Evropo lahko le sanjamo. Na 35. mednarodnem seminarju z naslovom *Univerza danes*, ki je bil leta 1990 v Dubrovniku, so ugotovili, da je bil v času Erazma Rotterdamskega v Evropi večji pretok študentov kot danes, in so ravno zato organizirali program za mobilnost študentov Tempus in Univerzo evropskih narodov.

Osnovne šole so se na Slovenskem pojavile šele z reformacijo. V te šole se je lahko vpisal vsakdo ne glede na spol in imetje, ni bilo potrebno imeti nobenega predznanja, pouk pa je bil v slovenskem jeziku. Primož Trubar je bil glavni motor tega gibanja in je v dokumentu za ureditev protestantske cerkvene organizacije na Kranjskem predvidel, da bo imela vsaka fara svojega učitelja, vzdrževanje šol in učitelje pa naj bi plačevala država. Deželni knezi, Habsburžani, ki so ostali zvesti katoliški veri, pa tega Trubarjevega dejanja seveda niso podprli, zato so bili učitelji revni in so morali za preživetje opravljati še razna druga dela. Menda jih je precej prepevalo pri cerkvenih obredih. Poleg sodobno načrtovanih protestantskih šol (pa slabo plačanih) so bile po srednjeveški Sloveniji tudi katoliške šole z že omenjeno usmeritvijo. Protestanti so uspeli v Ljubljani in Celovcu postaviti osnovno šolo in stanovsko oz. deželno šolo (danes bi ji rekli gimnazija), iz katere je bilo mogoče študirati neposredno na univerzi v tujini. Zato so bodoče študente učili grščino in latinščino.

Zanimivo je, da je imela ljubljanska stanovska šola le enega zaposlenega. G. Budina je bil rektor in edini učitelj za vse predmete, saj je le tako zaslužil za preživetje. Šola je zato bolj životarila, dokler je ni leta 1566 prevzel Adam Bohorič, ki je napisal tudi prvi ohranjeni slovenski pedagoški tekst – šolski red. Red je bil razmeroma strog, prav tak je bil tudi učni načrt za latinščino. Pa se reda in učnih

načrtov niso preveč držali. Ob koncu 16. stoletja so protireformatorji protestantske šole zaprli, učitelje pa nagnali. To jim ni popolnoma uspelo le v današnjem Prekmurju, ki je imelo bolj organizirano šolstvo, kar se morda pozna še dandanes, ker je kar veliko uspešnih Slovencev iz tistih krajev. Konec leta 1994 so se celo organizirali v društvo.

V večjem delu Slovenije so vzeli šole v zakup jezuiti in z izjemo nekaj dobrih zasebnih šol uspeli dodobra osiromašiti javni šolski sistem z okrog 120 elementarkami. Učil je lahko vsakdo, ki ni vedel kaj drugega početi, posebej so bili v modi falirani študenti in brezposelni obrtniki.

Ščasoma so jezuiti ustanovili tudi srednje šole (Ljubljana, Gorica, Celovec, Trst – kako velika je bila tedaj Slovenija!), na katerih so ustrezno usmerjene dijake pripravljali na vodilno vlogo v družbi, to je v cerkveni hierarhiji. Poučevali so jih poleg jezika v glavnem samo še teologijo, pravo in filozofijo. V Ljubljani je bilo dijakov teh šol nekaj sto, sloveli pa so po slabi disciplini, izostajanju iz šole in pretepanju z vajenci v rokodelskih poklicih.

Trgovske potrebe so narekovala tudi uvajanje več tujega jezika (nemščine), pisanja in računanja, za kar so ščasoma ustanovili posebne šole.

Marija Terezija je zagrenila življenje otrokom in jih leta 1774 poslala v šolo z dekretom, in to od 6.² do 12. leta.

Stoletje je trajalo, da so se ukrepi prijeli, saj je bilo dela na polju, pašniku in v hlevu vedno dovolj, otroci pa tako prikladni za tovrstna dela. Na kmetih so bile šole bolj enostavne, imenovane trivialke (ponavadi z enim učiteljem), v mestih pa glavne šole – normalke. Če je bil otrok dober učenec in duhovščini pokoren, so mu omogočili tudi šolanje naprej in tako skrbeli za svoj kader. Sicer pa je v šole takrat hodilo pri nas okrog 8.000 otrok.

Ko so leta 1773 ukinili jezuitski red, so njihove srednje šole poimenovali gimnazije, višje pa licej. Učitelji so bili še vedno bedno plačani, opravljali so razna honorarna dela in so često zavidali življenje hlapcem na bogatejših kmetijah.

Ilirske province so na žalost le za kratek čas prinesle k nam tudi pridobitve francoske revolucije. Leta 1810 so uvedli obvezno štiriletno osnovno šolanje v slovenskem jeziku z možnostjo prehoda na gimnazije. Valentin Vodnik, ravnatelj ljubljanske osemrazrednice, je napisal za osnovno in srednjo šolo vse potrebne učne knjige. Francozi so v Ljubljani ustanovili tudi univerzo, saj so želeli preprečiti odhajanje slovenskih študentov na študij v tujino, posebej v Avstrijo.

Leta 1815, ko so Avstrijci spet dobili bivše Ilirske province v svoje roke, so takoj ukinili osnovnošolski pouk, uvedli stari sistem in cerkveni nadzor nad šolami. Do revolucije 1848. leta jim je uspelo tako temeljito poseči v šolo, da prek 60 % otrok sploh ni hodilo v šolo.

Leta 1869 je bil uveljavljen zakon, po katerem so postale šole državne in deželne ustanove, učitelji pa državni uslužbenci, neodvisni od duhovščine. Učitelji so se lahko izobraževali na učiteljskih, vedno več pa je bilo v učiteljskih vrstah tudi žensk, ki so učile v glavnem ročna dela. Kako drugače je danes, ko so v šoli večinoma ženske, tehnični pouk pa učijo v glavnem – moški! V vsakem kraju, kjer je

2 Po 220 letih so slovenski raziskovalci zopet ugotovili, da je šest let prava starost za šolo.

bilo nekaj let zapored več kot 40 otrok, so morali ustanoviti šolo, če je bila že obstoječa dlje kot 4 km. Danes, v dobi modernega prevozníštva, so šole tudi bližje skupaj. Država pa ni dolgo zdržala financiranja in je šole kmalu obesila na »lokalne faktorje«.

Obvezna šola je bila na Štajerskem osemletna, na Kranjskem pa šestletna. Kasneje so si lokalpatrioti to tolmačili zelo različno. Po eni varianti so zato Štajerci bolj pametni, »močvirnikom« pa je bil to dokaz, da je onim šlo bolj težko v glavo. Po zakonu iz leta 1774 je bilo že v osnovni šoli uvedeno vsakoletno komisij-sko izpraševanje učencev oz. po naše eksterno ustno preverjanje. V komisijah pa so bili za tisti čas za osnovnošolce verjetno bolj ugledni državljani, kot bodo v naših za srednješolsko maturo leta 1995.

Nastale so tudi meščanske šole (za potrebe obrtnikov in višji nivo obnašanja meščanov) ter gimnazije (kot splošnoizobraževalne šole) z maturo. Trgovci in tehniki pa so svojo srednjo šolo imenovali realka.

Ker so Cerkev precej odrinili iz odločanja v javnem šolskem sistemu, si je za vzgojo svojih kadrov postavila leta 1915 svojo šolo v Šentvidu – zasebno škofijsko gimnazijo.

Do ustanovitve slovenske univerze leta 1919 so slovenski študenti odhajali na študij v tujino, pretok kadrov je bil prost in številni diplomiranci so ostajali zunaj Slovenije.

Po razpadu Avstro-Ogrske je nastala Država Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki se je nato po raznih združitvah leta 1929 preimenovala v Kraljevino Jugoslavijo. Pritiski ponemčevanja so se zmanjševali, zato pa se je v šolstvu pojavila tendenca balkanizacije Slovenije pod konceptom troedinega naroda. Takšen koncept so podpirali liberalci, večno konservativni krščanski tabor pa je bil usmerjen bolj slovensko. Po plebiscitu leta 1920 je Slovenija izgubila nadzor nad večjim delom državljanov na Koroškem, po prvi vojni pa pridobila zelo zanemarjeno Pomurje, ki je slovelo tudi kot kazensko področje za režimu ne preveč naklonjene šolnike.

Napredni učitelji so zahtevali takoj po prvi svetovni vojni odpravo avstro-ogr-ske zakonodaje in sprejem nove, vendar so najprej odpravili iz šol nemški jezik, novo zakonodajo pa sprejeli šele leta 1929 po načelih šestojanuarske diktature. S tem so poenotili osnovno šolstvo v okviru Jugoslavije. Nove (dobre) stvari te zakonodaje so bile obvezna osemletna šola, združitev deklic in dečkov v iste razrede (ni pa bilo obvezno), prepoved telesnih kazni in ocenjevanje, kot ga poznamo danes. V avstro-ogrskih šolah je bila najboljša ocena enica, sedaj pa je postala to petica.

Po končani štiriletni osnovni (ljudski) šoli so učenci lahko nadaljevali šolanje na nižji gimnaziji, meščanski, strokovni ali vajenski šoli. Kdor ni šel v omenjene šole, je moral končati višjo ljudsko šolo, ki je trajala na kmetih običajno le dve leti, tako da je imela večina naroda le šestletno osnovno izobrazbo. K osnovnemu šolanju so sodili še otroški vrtci, ki so jim takrat rekli zavetišča, šole za nezadostno razvite, analfabetični tečaji, gospodinjske in gospodarske šole idr. Za plačevanje ljudskih šol je skrbela država. Šolo so ustanovili, če je bilo v krogu 4 km vsaj 30 otrok, v težje dostopnih krajih tudi samo 20 otrok, poznali pa so tudi začasne šolske stanice, predhodnice podružničnih šol.

Osnovna šole je imela naslednje predmete: srbohrvaško-slovenski jezik, narodno povestnico (zgodovino), verouk z moralnimi nauki, zemljepis Jugoslavije, računstvo z osnovami geometrije in geometrijskega risanja, spoznavanje narave, praktična gospodarska znanja, gospodinjstvo, ročna dela, risanje, lepopis, petje in telovadbo po sokolskem sistemu.

Leta 1931 je bil sprejet zakon o meščanskih šolah, ki so imele tri smeri: obrtno-industrijsko, trgovsko in kmetijsko. Absolventi teh šol so lahko nadaljevali šolanje na srednjih strokovnih šolah, ne pa v gimnazijah. Po letu 1918 se je večina klasičnih gimnazij spremenila v realne, razen ene v Mariboru in ene v Ljubljani ter zasebne škofijske gimnazije v Št. Vidu. Leta 1929 je bil sprejet zakon o gimnazijah.

Leta 1920 so državno obrtno šolo spremenili v tehniško srednjo šolo, leta 1929 so postala učiteljišča petletna, takrat pa je bilo po Sloveniji tudi precej trgovskih akademij, gospodarskih in babiških šol, in to v javnih ali privatnih rokah.

Leta 1919 je bila ustanovljena v Ljubljani univerza, na katero so se do leta 1931 lahko vpisovali samo absolventi gimnazij, po tem letu pa tudi absolventi učiteljišč.

Precej osnovnih in srednjih šol v stari Jugoslaviji je imelo manjšinske oddelke, v katerih so bili otroci manjšin in so imeli osnovni pouk v maternem jeziku, obvezno pa tudi narodni srbskoslovenski jezik.

V stari Jugoslaviji so bili učitelji razdvojeni na dve struji, liberalno in katoliško, pri čemer je prevladovala prva. Liberalni učitelji so se združevali v Učiteljskem pokretu in v OBUA (Organizacija brezposelnih učiteljskih absolventov).

Med II. svetovno vojno je nemški okupator takoj ukinil vse šole in najprej organiziral vrtce za otroke od 2. do 6. leta starosti. Glavni cilj teh ustanov je bil ponemčiti slovensko mladež. Za osnovno- in srednješolsko mladino so pripravili obvezne uvodne tečaje nemščine, ki so bili bolj hitlerjanska propaganda kot šola, vendar je bil obisk razmeroma slab in vedno slabši. Potem pa so uvajali tudi redni pouk in prepovedali slovenski jezik tudi med odmori. Nemški učitelji so otroke fizično kaznovali. Leta 1943 so prepovedali šolanje v srednjih šolah vsem slovenskim otrokom iz Nemcem nelojalnih okolij in slojev, ker so se bali šolanih nasprotnikov. Po letu 1944 pa so postali prijaznejši in so v osnovnih šolah dovolili slovenske učbenike in enega, v letu 1945 na Gorenjskem, celo sami izdali. Vse je bilo slovensko, le osebam, ki so v njih nastopale, je bilo ime Hansi, Gizela, Paul ipd.

Italijani so bili bolj tolerantni in so uzakonili slovenski pouk, v slovenske šole pa uvedli fakultativno tudi italijanski jezik. Učence, dijake in druge državljane so Italijani silili v različne tečaje italijanskega jezika, v šolah pa so uvedli fašistični pozdrav. Slovenija se je takrat znebila srbskega jezika, pa tudi jugoslovanske geografije in zgodovine, ker so ti dve področji Italijani učili po svoje.

Madžari so na svojem okupiranem področju takoj zamenjali učitelje, program in jezik in v veliki meri jim je uspelo pomadžariti svoje področje.

Partizani so delo okupatorjevih šol onemogočali in na osvobojenih ozemljih odpirali svoje šole. 27. maja 1942 je Izvršni odbor OF sprejel odlok o poslovanju šolstva na osvobojenem ozemlju. Že leta 1943 so bili imenovani šolski nadzorniki, izdelan pa je bil tudi učni načrt partizanskih osnovnih šol. V šole so uvedli

znani pozdrav »Smrt fašizmu – svoboda narodu«,³ učitelji so postali tovariši in tovarišice, ustanovljena je bila tudi pionirska organizacija.

5. maja 1944 je začela delovati meščanska šola v Črnomlju, z odlokom predsedstva SNOS, 9.10.1944, pa so vse srednje šole na osvobojenem ozemlju preimenovali v realke.

Po osvoboditvi so leta 1945 najprej poddržali vse zasebne in cerkvene šole, zaenkrat pa pustili verouk kot neobvezen predmet. 11.7.1946 je bil sprejet zakon o obveznem sedemletnem šolanju, ki so ga sprejeli, ker ni bilo dovolj učiteljev za osemletno šolanje. Po štiriletni nižji osnovni šoli so šli učenci lahko na triletno višjo osnovno šolo ali v nižjo gimnazijo, ki je imela tri nižje in pet višjih razredov. Nižja gimnazija je imela enak program kot triletna višja osnovna šola. Leta 1950 so z zakonom spet uvedli obvezno osemletno šolanje in zelo povečali število nižjih gimnazij, kar je zmanjšalo njihovo elitnost in izbirnost.

Leta 1947 je v Ljubljani nastala višja pedagoška šola, ki se je 1964 preoblikovala v pedagoško akademijo, v devetdesetih letih pa v fakulteto. V Mariboru je nastala pedagoška akademija iz ljubljanskega oddelka leta 1961.

Leta 1952 so uzakonili vrsto strokovnih šol, šole za učence v gospodarstvu in s tem v centrih tudi internate.

Ministrstvo za šolstvo je nastalo leta 1949 iz Ministrstva prosvete LR Slovenije. Leta 1951 so ustanovili svet za kulturo in prosveto, leta 1953 komisijo za reformo splošnoizobraževalnih šol, leta 1956 pa svet za prosveto in ustanovili Republiški zavod za preučevanje šolstva. Ta se je kasneje preimenoval v Zavod za napredek šolstva, nato pa v Zavod SR Slovenije za šolstvo in kasneje v Zavod R Slovenije za šolstvo in šport.

Prva večja reforma šolstva po vojni je bila leta 1958. Splošni zakon o šolstvu je uvedel kot edino obvezno osnovno šolanje osemletno osnovno šolo. Gimnazije so ostale le na srednji šoli, s tem da so bile klasične gimnazije ukinjene in so klasični oddelki ostali le na nekaterih šolah. Značilnost te reforme so bile šole za fizično in duševno prizadete otroke.

V sedemdesetih letih je bil razvoj šolstva pod močnim vplivom usmeritev Zveze komunistov Slovenije in Jugoslavije. Značilni so bili samoprispevki, s katerimi so gradili vrtce in šole, tudi z željo, da bi čim več otrokom omogočili vrtec in priprave na malo šolo. Na podlagi tez X. kongresa ZKJ in VII. kongresa ZKS je Zavod za šolstvo leta 1975 pripravil teze o usmerjenem izobraževanju, v katerem je bila predvidena reforma srednjih šol. Ključna je bila ukinitve gimnazij, ki so ji očitali elitizem in povečanje splošnoizobraževalnih predmetov v vseh srednjih šolah, kar naj bi odpiralo možnost za študij vsem mladim. V šolskem letu 1975/76 so prvine usmerjenega izobraževanja uvedli v prvi letnik pedagoških šol, aprila 1980 pa je bil sprejet zakon o usmerjenem izobraževanju, ki je zaznamoval desetletje usmerjenec.

3 Po vojni ga je nadomestil pozdrav: »Za domovino – s Titom naprej.«

Literatura

1. Jože Ciperle: *Nekaj utrinkov iz zgodovine šolstva na Slovenskem do začetka XX. stoletja*, Unesco glasnik, april 1993.
2. Jože Ciperle, Andrej Vovko: *Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja*, Slovenski šolski muzej, 1987.
3. Vlado Schmidt, Vasilij Melik, France Ostanek: *Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969*, Slovenski šolski muzej, 1970.

KOLEDAR

Po kratkem opisu več kot tisočletne zgodovine šolstva v naših krajih je na vrsti daljši pregled aktivnosti v slovenskem šolstvu v letih 1988 do 1992, ki jih lahko označim za leta osamosvajanja Slovenije. Kot sem že omenil, verjetno v tem času nisem bil naključno na mestu direktorja Zavoda SR Slovenije za šolstvo. Moja funkcija se je pričela, ko so se najavljale spremembe sistema in so se stari kadri umaknili na varnejša mesta, in končala, ko so se novi kadri ekipirali in zavzeli njim pripadajoče ključne pozicije.

Pri poglavju Koledar sem se odločil slediti predvsem zapisom novinarjev in tudi člankom v nekaterih strokovnih revijah. Na ta način sem poskušal čimbolj objektivno in vsestransko predstaviti najbolj perečo in zanimivo problematiko v določenem trenutku od časa, ko sem nastopil službo na Zavodu, pa do trenutka odhoda.

Pri nekaterih člankih objavljam tudi kratke povzetke, drugod komentarje. Nekateri članki pa so zaradi avtentičnosti objavljeni kar v originalu in v celoti.

Pri pregledu svojega arhiva člankov iz tistega obdobja sem ugotovil, da se je o šolstvu v tistem času kar precej pisalo in da smo dali novinarjem precej zanimivih tem, pa tudi gradiva, saj smo redno prirejali tiskovne konference in jim bili na razpolago.

Namen tega zapisa je prikazati najpomembnejše dogodke, tako kot so jih videli novinarji in na njihov način, obenem pa sem poskušal dodati kak komentar in opombo, s čimer sem poskušal bralce spomniti na podrobnejši tekst v knjigi, včasih pa tudi malo razvedriti. Ne strinjam se namreč s tistimi, ki menijo, da je slovensko šolstvo s svojo zgodovino vred ena sama velika žalost. Vedno je bilo veliko smešnih, včasih celo norih zadev, ki so udeležencem dajale temo za razburjenje, razpravo in viharjenje (tudi možganov) – vse to pa je tisti življenjski sok, ki poganja napredek – pa čeprav je včasih tudi slab.

Julij 1989

Kroniko začenjam s člankom, ki je na svoj način napovedal potrebo po temeljitejših spremembah v slovenskem šolstvu, avtorice dr. Darje Picige.⁴ Dr. Piciga je 28.7.1989 objavila v Naših razgledih članek *Za splošno izobrazbo*. Kot je omenila v uvodu, je želela vzpodbuditi strokovno razpravo med izobraženci o tem, kakšno splošno šolo potrebujemo. Ni šlo le za šolo, ki pripravlja na univerzo, pač pa za splošno znanje, ki ga bo imel slovenski izobraženec, ko se bo vključeval v svet.

Avgust 1989

Na odziv ni bilo treba dolgo čakati in že 11. avgusta se je s člankom *Vzgoja Slovencev v Evropi* v istem časopisu oglašil dr. Drago Čepar, moj dobri znanec iz časov, ko smo snovali delo z mladimi raziskovalci na Institutu Jožef Stefan. Med drugim je zelo jasno povedal: *Šola, ki vzgaja narodovo izobraženstvo, naj se zgleduje po šolah, ki vzgajajo pripadnike tistih narodov, s katerimi bomo največ sodelovali*. Kmalu se je pokazalo, da je bil s tem mišljen predvsem krščanski svet.

Dr. Bogomir Novak je v prilogi Dela Znanje za razvoj 30.8. objavil rezultate svojih raziskav o preobremenjenosti učiteljev. V njih je ugotovil, da učitelji preobremenjujejo učence v šoli tudi zato, ker so premalo izobraženi in usposobljeni za moderen pouk, zavezani z učnim načrtom in učbeniki in ker delajo v slabih pogojih.

Jože Zupančič se je očitno pripravljaj na nove čase in v zanosnem tonu pisal, kako je videl v vrtcu in šoli smeh, veselje, hudomušnost ipd.

Zupančičevi »izleti« v politiko niso ostali neopaženi, saj ga je 30.8. Alfred Železnik v Večeru pošteno okrcal.

Večer je tudi logično zaključil, da se s slabšo kvaliteto šole večja število članov Kluba staršev za boljšo šolo. Le-tega je marca 1989 ustanovila Marja Strojnova iz ljubljanskega svetovalnega centra. V začetku avgusta 1989 je slovensko javnost razburila z izjavo *Šola je staršem otroke dotolkla* (1), nakar je bilo mesec dni o tem precej polemik.

September 1989

1. septembra je zasedal Republiški komite za vzgojo in izobraževanje in obravnaval dve glavni točki: nezavidljiv finančni položaj šolstva (uvodničar Niko Žibret) in predstavitev novega sistema sistema organizacije celotnega šolskega sistema (uvodničar dr. Ludvik Horvat). Ugotovili so, da je potreben slovenski šolski nacionalni program, kar je v naslovu članka zapisala tudi avtorica (2).

4 Ta članek je bil povod za to, da sem dr. Picigo povabil k sodelovanju in jo imel do sredine leta 1991 za najkoristnejšo svetovalko v šolskih sistemih. Proti koncu leta 1991 pa so se najine poti na žalost pričele razhajati predvsem zaradi finančnih interesov in njene vloge pri pripravi »Venclejeve« konceptije. Kasneje pa se je uspešno prilagodila tudi željam in potrebam liberalcev.

Lačni otroci v osnovnih šolah je zapisala Vesna Kalčič v Dnevniku 14.9. in povedala nekaj dejstev: *Sendvič v bifeju je cenejši od šolske malice, starši otroka vse pogosteje prijavijo le za en obrok, malica stane od 15.000 do 18.000 dinarjev, kosilo pa kar 43.000 dinarjev.*

Večer je 15.9. 1989 predstavil v rubriki Portret Frančka Lasbaherja, mojega sodelavca na Zavodu, predstojnika enote v Dravogradu. Med drugim se je tisti čas precej ukvarjal s pripravo Wolfovih slavnosti. Za Huga Wolfa so namreč takrat ugotovili, da je bil slovenskega rodu, proslave v letu 1990 pa so potekale tudi ob raznih polemikah.

Jože Zupančič si je utiral pot v šolske vrhove s kritiko obstoječega šolskega sistema. Prvi prispevek je objavil v Večeru 16.9.1989 z naslovom *Se politika umika iz šol?* V uvodu je zapisal:

Da je naš šolski sistem od vrtcev do univerze, preko različnih oblik izobraževanja odraslih in nevemkakešnih drugih oblik, izjemno tesno povezan z našo ideologijo in politiko, ni potrebno posebej opisovati. Zanimivo je, da se večina udeležencev, tako enih kot drugih, te politične prežetosti izobraževalnih vsebin niti ne zaveda. Tako pač je. Vzamejo jo kot dejstvo. Vsi zakoni, predmetniki, učni načrti, razna navodila in pravilniki, načrti in analize, našteval pa bi lahko še dolgo, imajo v načelih, smotrih itd., jasno zapisano, kakšno samoupravno, socialistično, marksistično, vsestrano razvito in popolno itd. šolo in osebnost soustvarjamo v našem enovitem šolskem sistemu. Tem smotrom je podrejeno tudi izobraževanje učiteljev in organiziranost mladih izven pouka na šolah. Opraviti imamo, mogoče je to težka in celo nevarna ugotovitev, z zaprtim krogom ideološkega nasilja, ki kakršnokoli drugačno razmišljanje odstrani, tudi na surov način. Ob tem se človek neho-te spomni na pregon dr. F. Pedička z začetka sedemdesetih let.

Nadalje pa je omenil, da pluralizem omogoča ustvarjalnost, da konkretnost ni enostavna in da so pri nas še različne ovire, ker smo Slovenci odlični oblikovalci idej, sposobni komplicirati v nedogled, šibki v operacionalizaciji in katastrofalni v izvedbi. *Največja ovira je v nas samih, to je naša samoupravna zabetonirana miselnost, ki preprečuje lastno in ovira različno razmišljanje drugih. Naskok na ta beton ima absolutno prednost. Bojim se, da bomo še nekaj let politizirali in spolitizirali vse, tudi najbolj preproste reči, so bile zaključne, preroške besede spoštovanega ravnatelja Gimnazije v Celju.*

22. septembra se je s prispevkom v Naših razgledih (*Šola za svet*) na temo, ki jo je začela dr. Piciga, oglasil dr. Peter Legiša. Potarnal je nad veliki razlikami med cilji srednje šole in potrebami univerze. *Sam bi bil izredno zadovoljen, če bi v prvi letnik dobili slušatelje, ki bi res dobro obvladali pisno in ustno izražanje, dobro znali vsaj en tuj jezik, brezhrebno obvladali osnovne matematične tehnike ter imeli razvite delovne navade.*

Dve tedna kasneje se je Zupančič ponovno oglasil s prispevkom *Šole del javnih služb* (3). Podčrtano je bilo zapisano naslednje: *Swobodno menjavo dela na področju šolstva smo uvedli leta 1971, da bi z ustavnimi dopolnili razdržavili šolstvo. Namesto večje swobode in ustvarjalnosti pa smo v teh skoraj 20 letih uveljavili ukleščenost in*

upravno nabuhlost brez vsebine. Zrnje in pleve bo treba ločiti. V posebnem okvirju pa je bil avtor še ostrejši: Razmnožili smo različne samoupravne organe in napihnili samoupravni formalizem.⁵

25.9. je Niko Slana zapisal v Delu Športni gimnastični razredi so se že globoko zasidrali. Ugotovili so, da je na dveh šolah (Brežice in Ljubljana – Karel Destovnik Kajuh) program dobro uspel, na šoli, kjer pa ni bilo podpore Gimnastične zveze Slovenije, pa se je sesul.⁶

Konec septembra je bil v Dnevniku intervju z dr. Ludvikom Horvatom. V njem je razložil, kaj na bi obsegal nacionalni program:

Kaj naj bi obsegal nacionalni program

– Vzgoja predšolskih otrok: vzgoja predšolskih otrok in priprava otrok za šolo kot organska sestavina vzgojno-izobraževalnega sistema najmanj v sedanjem obsegu ter usposabljanje otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju.

– Osnovna šola: obvezno osemletno osnovno šolanje celotne populacije in druge vrste programov, s katerimi lahko posameznik dokonča osnovno šolo.

– Srednja šola: programi za pridobitev srednje izobrazbe najmanj v dosedanjem obsegu oziroma za celotno generacijo.

– Visoko šolstvo: študij za pridobitev višje in visoke izobrazbe, vključno s podiplomskim študijem s težnjo po povečani učinkovitosti, raziskovalno delo kot temelj pedagoškega dela.

– Druge oblike izobraževalnega in vzgojnega dela: nižje glasbene šole in vzgojno delo v domovih za učence srednjih šol najmanj v dosedanjem obsegu.

– Dejavnosti, ki zagotavljajo standard učencev in študentov: prevozi, regresji za prehrano, štipendije in druge oblike uravnavanja razlik življenjskih stroškov v primeru šolanja zunaj kraja stalnega bivališča.

– Raziskovalno, razvojno-proučevalno in drugo strokovno delo, potrebno za razvoj strok, vzgojno-izobraževalnega sistema in vzgojno-izobraževalnega dela, ter strokovno izpopolnjevanje učiteljev.

– Znanstvene in strokovne publikacije na področju vzgoje in izobraževanja ter mladinska periodika.

– Mednarodno sodelovanje: zamejci, zdomci, proučevanja tujih znanstvenih strokovnih in organizacijskih dosežkov na področju vzgoje in izobraževanja.

– Izobraževanje odraslih za pridobitev osnovne šole, vzpostavitev organizacijskih oblik za spodbujanje strokovnega izobraževanja.

5 Všeč mi je bilo, da je avtor pisal v prvi osebi, ne pa kot večina drugih, ki so bili tudi zraven vsa ta leta, pa so pisali: »Razmnožili so, uvedli so, prisilili so nas ipd.«

6 Kasneje smo koncept teh razredov spremenili, tako da ni imela gimnastika odločilne vloge, ampak šport na splošno, kar je omogočilo uspešno širitev teh oddelkov po slovenskih osnovnih šolah.

Večer je 7.10.1989 objavil intervju z Romanom Lavtarjem, odličnim poznavalcem slovenskega šolstva (kot ga je označil novinar), z nadnaslovom: *Učitelj je v resnici državni uradnik*. Omenil je, da se mora zgoditi po mnenju mladine (ZSMS) depolitizacija vseh sfer in prerazporeditev odločanja. Menil je, da mora republiška skupščina dajati glavne usmeritve v državi in ne skupščina izobraževalne skupnosti, ki je prevzela celoten nadzor nad šolstvom. Ocenil je tudi, da komite za vzgojo in izobraževanje nima prave vloge. O drugih pomembnih problemih pa je menil naslednje:⁹

Kakšna naj bo funkcija komiteja v novem modelu slovenskega šolstva? Morebiti tudi kaj o Zavodu za šolstvo Slovenije?

»Vprašanje je, če Zavod za šolstvo sodi pod okrilje komiteja. Zavod formalno že spada pod upravni organ, vendar mora imeti predvsem razvojno funkcijo. Lahko bi bil pedagoški center, ki bi skrbel za stalno izobraževanje učiteljev, posodobitev šolske prakse itd. Zavod za šolstvo bi moral opravljati razvojno in svetovalno delo, nadzor pa bi moral biti v rokah komiteja. Ta zadeva je zdaj sicer v pat poziciji, zato ker zakon o pedagoški službi še ni sprejet. S sprejetjem ustave bo moral zakon, po mojem mnenju, spet v proceduro, če hočejo, da bo legalen. Zdaj pa še o vlogi komiteja. Ministrstvo bi moralo skrbeti za določanje splošnih pogojev, za funkcioniranje posameznih izobraževalnih institucij in za določanje kakovostnih ravni pri prenehanju z ene stopnje šolanja na drugo. To je zdaj že jasno z uzakonjeno maturo. Ko govorim o funkciji komiteja, ne morem obiti svobodne menjave dela. Država bi morala namreč direktno pokrivati najbolj elementarne funkcije za delovanje izobraževalnega sistema. To pomeni, da denar prihaja neposredno iz proračuna. S tem ima država (skupščina Slovenije) tudi večji nadzor nad sistemom. Za vse tisto, kar je nad izobraževalnim standardom in je določeno z zakoni, pa je smiselno ustanoviti sklad, v katerem se naj preoblikuje skupščina Izobraževalne skupnosti Slovenije. Sklad naj ima funkcijo financiranja in ne več izobraževalne politike. Doslej je imela interesna skupnost obe funkciji.

Po moji sodbi je izvirni greh za padec zakona v nezaupanju delegatov skupščine do predlagalcev zakona. Navzlic mnogim vprašanjem, se je komite do delegatov zelo arogantno obnašal in ni imel zadosti argumentov, da bi uveljavil sprejem zakona. Gnala ga je predvsem motivacija, kako dokazati svoj prav, ne pa upravičenost za sprejem tega zakona. Zdaj sicer že obstaja formalna oblika med svetovanjem in nadzorom. Mladinska organizacija je predlagala, da bi pedagoški nadzor opravljala posebna služba pri komiteju.

Vztrajam pri tem, da je treba ustanoviti inšpekcijo in ji določiti takšne in takšne kompetence. Zdaj se dogaja, da meja med inšpekcijo in svetovanjem ni opredeljena, ni določena. Zavod za šolstvo je bil dolgo časa zane-marjena institucija – po strokovni in finančni plati.

Temu ustrezno je bila tudi omejena njegova dejavnost. In prav tukaj so vse anomalije tega spornega zakona.«

9 Ta mnenja so zanimiva zato, ker je bil Roman Lavtar po prihodu dr. Gabra na mesto ministra glavni ideolog organizacije slovenskega šolstva in kadrovik ministrstva.

Kako pa si je vlada konec leta 1989 predstavljala šolstvo v novih razmerah, kaže prispevek Vesne Kalčič (4):

Izobraževalne skupnosti ne bo več

S sprejetjem ustavnih dopolnil in z ustavnim zakonom se obetajo velike spremembe tudi v organiziranosti ustanov, ki pri nas urejajo področje izobraževanja. Namen napovedanih sprememb je bolj smiselno in učinkovito organizirati družbeno upravljanje področja vzgoje in izobraževanja na vseh ravneh odločanja ter bolj usklajeno delovanje, zakonodajnih, strokovno pedagoških in finančnih služb. Hkrati, ko bodo samoupravne interesne skupnosti nehale delovati kot četrti zbor, se obeta tudi odprava izobraževalnih skupnosti, vsaj tako organiziranih, kot jih poznamo zdaj.

Strokovne službe izobraževalnih skupnosti naj bi prišle pod okrilje upravnih organov. Na republiški ravni naj bi postala sestavi del bodočega sekretariata oziroma ministrstva za vzgojo in izobraževanje kot njegov finančni planski sektor.

Prihodnji sekretariat naj bi pod svojo streho združil še pravno normativno službo, to je pravzaprav sedanji komite, razvojno svetovalno službo, sedanji Zavod za šolstvo in inšpekcije oziroma nadzorno službo. Tako bi takšnemu resornemu organu omogočili, da bi odgovorno upravljal področje izobraževanja pri nas. Saj bi se povezale niti odločanja o programih in zakonskih podlagah z možnostjo upravljanja s sredstvi, namenjenimi za izobraževanje. Tako bodo programe ali inovacije, ki jih bo predlagala razvojno svetovalna služba, lahko »v isti hiši« ocenila z vidika normativno pravnih možnosti oziroma morebitnih potrebnih zakonskih spremembah, hkrati pa tudi že ugotovili, koliko sredstev bo potrebnih zanj. Tako bomo lahko sprejeli le tiste programe, za katere bomo vedeli, da lahko zanje zagotovi sredstva, je dejal Ludvik Horvat, predsednik republiškega komiteja za vzgojo in izobraževanje. Doslej smo imeli namreč takšno prakso, da smo sprejeli vedno nove naloge in programe, ne da bi vedeli, koliko nas bodo sploh stali.

Kljub predvideni reorganizaciji ustanov na področju šolstva ne bodo nikogar od zaposlenih postavili na cesto, je zatrdil Ludvik Horvat. To pa seveda ne pomeni, da bo prihodnji sistem urejenega šolstva deloval le v drugačni organizacijski obliki pa z enakim številom, četudi odvečnih, kadrov. Med procesom reorganiziranja bodo morebitne presežke preusmerjali na druge funkcije. Tako smo morali že poskrbeti za 12 preveč zaposlenih, ko so odpravili posebne izobraževalne skupnosti.

12. oktobra je bilo v časopisih nekaj člankov o problemu vpisa in tudi napoved, da bo leta 1990 spet podobno, saj se je število otrok, ki so zaključili osnovno šolo, vsako leto povečevalo. Manjkalo je 1.000 mest za otroke v srednjih šolah v Ljubljani. *Potrebni so novi programi in prostori, so ugotavljali avtorji člankov.*¹⁰ Skupnost

¹⁰ Povsem podobno ugotavljajo novinarji leta 1995, kar ni čudno, saj so ljudje, ki krojijo usodo mladih v Ljubljani praktično več čas isti, na čelu z zavodom za poklicno svetovanje.

srednjih šol je dala pobudo za prenovu tehniških srednjih šol in si zaželela, da bi bila ta pripravljena pravočasno, do razpisa.

Slavisti so imeli zborovanje v Portorožu in javnosti sporočili zahtevo: »*Naj izgine ideologiziranje iz šol.*«¹¹ (Večer, 12.10.1989). Med sklepi so bili najpomembnejši naslednji: Društvu primanjkuje denarja, slovenski jezik mora dobiti ustrezno mesto tudi v JLA, predstavniki Slovenije naj uporabljajo slovenski jezik v uradnih nastopih v Jugoslaviji, posebno pa so se posvetili tudi imenom ulic, šol, ustanov ipd. in predlagali, da jih je treba dobro pregledati in črtati prilastke, ki so v zvezi s pogubnim kultom osebnosti. Kot primer so navedli Edvarda Kardelja in univerzo v Ljubljani. Zavzeli so se za zmanjšanje števila predmetov v šoli, zato pa za povečanje števila ur slovenskega jezika.

Precej časa pa so slavisti namenili uvajanju mednarodne mature v Sloveniji in se ob tem tudi zapletli s svojo izjavo želje po mednarodnih primerjavah. Takole je novinar zapisal njihovo modrovanje o teh problemih.

SDS tudi meni, da je srednjo šolo treba potegniti iz samoupravnega eksperimenta in se vrniti k mednarodno uveljavljenim oblikam teh šol.

SDS je odločno nastopilo zoper uvajanje srednjega šolanja v Sloveniji z neslovenskim učnim jezikom (iz angleščine na t. i. mednarodni maturi), s privilegiji na ravni pedagoškega uposabljanja in učnih programov. Pogoji za mednarodno maturo slovenščino ponižujejo na raven folklorne kurioznosti, iz katere se dijaki teh šol dvigajo v mednarodno veličastje angleščine (francoščine, španščine).

16. oktobra je imel sestanek aktiv komunistov, ki so delali na vodilnih položajih v slovenskem šolstvu, z nalogo, da pripravi gradiva za bližnji kongres Zveze komunistov Slovenije, in izrazil pomisleke glede načina razpravljanja o pripravah na delovanje slovenskih šolskih organov v prehodnem obdobju po novem letu. Skrbelo jih je izključevanje javnosti iz razgovorov, predlagali pa so tudi, naj se prehodno obdobje uredi z zakonom. Boštjan Zgonc je obljubil, da se bodo v svetu za vzgojo in izobraževanje pri socialistični zvezi zavzemali za razčiščevanje odprtih vprašanj. Predsednik aktiva Jože Miklavc pa je ugotavljal, da bi se morali civilno organizirati tako, da bodo odbili pritiske države, ki dobiva nove pristojnosti, samouprava in svobodna menjava dela pa se z ustavnim zakonom opuščata. Vse to je za bodoče rodove zabeležil v Delu Janko Svetina.

Janko Svetina je novembra pripravil obširen intervju z dr. Ludvikom Horvatom, predsednikom Republiškega komiteja za vzgojo in izobraževanje ter telesno kulturo.

Glavni poudarki iz intervjuja:

Z novim letom se bodo pristojnosti izobraževalnih skupnosti prenesle na državo oziroma njene organe v republiki in občinah, s tem da za leto 1990 ne bi nikjer uvajali kakšnih korenitih novosti. Ohranjali bi stanje po dozdajšnjih modelih in kakor je bilo dogovorjeno za plansko obdobje 1986/90. Ljudem, ki bodo prihodnje leto na volitvah prevzeli vodstvene funkcije, bo

11 Iz zborovanja društva je velo samo to, proti čemur so bili, sama politika in zapečkarstvo.

treba omogočiti, da stvari na svoj način uredijo in peljejo naprej, sestavijo načrte za novo petletje in oblikujejo nacionalni program. Za ureditev nekaterih pomembnih vprašanj bo treba počakati nov zakon o zavodih. Za leto 1990 naj bi torej še uporabljali sedanji zagotovljeni šolski program, ki ni isto kot bodoči nacionalni program.

– Leto 1990 naj bi izpeljali s čim manj motenj v organizaciji, financiranju in pripravi za prihodnje petletje. Ena izmed osnovnih nalog bo na novo opredeliti nacionalni program – od predšolske vzgoje do podiplomskega študija. Obveznosti bo že prevzel novi mandatar z novo ekipo ljudi.

– Povsod v Evropi šolski resor teži k temu, da ima ob sebi močno razvojno strokovno službo, podrejeno resorju ali v njegovi sestavi. Mogoče je, da je podrejena predsedniku vlade, ne ministru; problem nastane, če je vlada koalicijska in minister ni iz iste stranke kot predsednik vlade; minister tedaj nima ob sebi strokovne službe za izvedbo tistega, za kar je odgovoren.

Glede samega organiziranja nove slovenske vlade in v njej šolskega resorja za prihodnje leto je bilo do zdaj mogočih več različic: šolstvo–znanost–kultura–telesna kultura, družina–predšolska vzgoja, šolstvo–šport itd. Vse to so le zamisli, kako bi naj bilo v prihodnje. Za novo, kakor že pač bo, bo treba v prvem polletju prihodnjega leta pripraviti strokovne podlage in dati proste roke mandatarju bodočega slovenskega izvršnega sveta, da delovanje uprave organizira čimbolj racionalno, smotno, učinkovito. Za prihodni čas je zdaj zamišljeno (dogovorjenega ni še nič), da bi bil skupen resor za šolstvo in (morebiti) šport s samostojnima skladoma za šolstvo in za šport. Šport je najprej zahteval samostojen resor, zdaj v alternativni pristaja na združitev – če že, tedaj s šolstvom, vendar z dvema ločenima skladoma. Denarni sklad bo seveda moral z denarjem gospodariti, minister bo njihove odločitve realiziral ali lahko tudi zaustavil; problem bi tedaj moral razrešiti ustrezeni organ (odbor) republiške skupščine.

To konkretno pomeni, da bo neka stvar uvedena šele takrat, ko bo imela ne le načelno podporo, marveč tudi finančno podlago. Nekega programa ne bo mogoče povečati, če ne bo za to hkrati zagotovljen tudi denar. V šolstvo so do zdaj prihajale tudi stvari, ki so jih drugi zakoni odredili – na primer šolska administracija itd. – in so imeli bistvene finančne posledice, denarja pa ni prišlo več. Bodoči minister se bo moral takim stvarjem upreti. Zdaj pestijo šolstvo prenekatere težave, na katere sam ne more vplivati, na primer vrtoglava rast cen prevozov učencev v šolo, stroški za obvezne sistematične zdravstvene preglede, ki jih določajo organi zunaj šolstva, plačajo pa se iz šolskega dinarja itd. Mnoge šolske novosti se niso ob sprejemanju nikoli preverjale, ali so tudi denarno izvedljive. Minister bo moral ob strokovnih odločitvah, ki mu jih bo predložil strokovni organ, odločiti, ali bodo uresničljive na račun zmanjševanja stroškov kje drugje ali le z zagotovitvijo dodatnih sredstev.

Januar 1990

Najpomembnejši dogodek zadnjega januarja pred osamosvojitvijo Slovenije je bilo počivanje po novem letu ter priprava na zimske počitnice po zaključenih polletnih ocenah. Kadar imajo ljudje v šolah dosti dela, imajo politiki mir in tako je bilo tudi tega januarja.

Najpomembnejši dogodek meseca je bilo dolgo pismo (5), s katerim je predsednik strokovnega sveta za vzgojo in izobraževanje Socialistične republike Slovenije dr. Franc Lazarini javnosti napovedal novosti v slovenskem srednjem šolstvu za leto 1990/91.

V prvem delu pisma je razložil, katere ukrepe je strokovni svet že sprejel v prid šolstvu in da so predvidene rešitve temeljito domišljene in pripravljene tudi na podlagi raziskav in primerjav.

Takole pa je napovedal drugo fazo prenove:¹²

Po normativnih in sistemskih spremembah in ob obliki rezultatov raziskav torej ni več ovir za pričetek že davno načrtovane druge faze prenove. Pobudo zanj je sprejel strokovni svet SRS za vzgojo in izobraževanje v novembru 1989 in jo posredoval Zavodu SRS za šolstvo, da pripravi strokovne podlage in izdela izhodišča. Med načrtovanimi spremembami je pomembno zlasti poenotenje strukture programov, ki so nastajali v premalo povezanih »pisovskih« forumih.

Glavni poseg prenove pa bo nedvomno ločitev triletnih in štiriletnih smeri, kar omogoča spremenjeni zakon z določilom o vpisu v smer. Vsebine v triletnih smereh bo tako mogoče v večji meri naravnati na potrebe dela in jih približati učencem, ki se v takšne smeri vpisujejo; v štiriletnih smereh pa bo zato mogoče pouk intenzivirati in učence boljše pripraviti na visokošolski študij. Ob ponovni uvedbi poklicnega šolstva poleg tehniškega pa ne kaže pozabiti na pozitivne pridobitve reforme, to je na povečano splošno izobrazbo v triletnih smereh in na prehodnost med smermi izobraževanja; tudi v prihodnje jo bo treba omogočiti in spodbujati.

Pomembna naloga druge faze prenove so vpeljava mature kot kvalifikacijskega izpita med srednjim in višjim ter visokim šolstvom in priprave učencev na maturo, kar bo izenačilo možnosti učencev v različnih programih za nadaljnje izobraževanje.

Dozorel je tudi čas, da oblikujemo splošnoizobraževalno šolo namesto treh dosedanjih splošno naravnanih, a med seboj zelo podobnih programov:

- 12 Iz tega teksta je jasno videti, da smo se vsi skupaj zavedali, da ne bo mogoče že prvo leto v celoti določiti programov in tudi predmetnikov, ampak da bo to proces. V resnici smo storili več, kot smo načrtovali, ker je bila politika zaposlena z drugimi zadevami in ni imela časa vtikati se v šolstvo. Da je to res, potrjuje tudi liberalno obdobje vladanja v šolstvu od leta 1992 in naprej, ko v treh letih ni uspelo uvesti v šolo praktično ničesar, niti pripraviti spodobnega koncepta razvoja in zakonov.

naravoslovno-matematičnega, družboslovno-jezikovnega in pedagoškega. Pri tem združevanju se zavzemamo za prehod v novo kvaliteto. Nekritično in formalno združevanje predmetov bi učence po nepotrebnem obremenjevalo, zato načrtujemo prožen predmetnik – s skupnimi vsebinami na nižji ravni ter vsebinami glavnih maturitetnih predmetov in predmetov, ki bi si jih učenci izbirali glede na nagnenja in namene za visokošolski študij, na višji ravni. Izbirni predmeti so lahko naravoslovni (z laboratorijskimi vajami), družboslovni, tuji ali klasični jeziki ali pa pedagoški.

In nenazadnje je med najpomembnejšimi ukrepi nadaljnje prenovе razbremenjevanje vseh učnih načrtov, saj so prenatrpani z manj pomembnimi vsebinami, preobsežni, posledica pa je neučinkovito in nemotivirano učenje ter pomanjkljivo znanje.

Učenci naj bi se, če bosta ukrepa sprejeta v pristojnih forumih, že letos vpisovali v en sam splošnoizobraževalni program in pri tem izbirali šolo, ki lahko ponudi v višjih letnikih naravoslovno-matematično, družboslovno-jezikovno, klasično-humanistično ali pa pedagoško skupino izbirnih predmetov. Za ta program predlagam kar ime gimnazija, ker podpira takšno poimenovanje večina slovenskih izobražencev, zlasti šolnikov, pa tudi zato, ker je čas, da se nehamo sprenevedati in slepiti s »šolskoreformnim« novorekom, za katerim ni več ustrezne vsebine. V prvem koraku bi do jeseni pripravili učne načrte za enoten 1. letnik (že v sedanjih splošno naravnanih programih so programi v 1. letniku skoraj enaki), z razbremenjenimi vsebinami, ki bi jih zmogli vsi učenci, del časa pa bi dali na razpolago šoli za uvajanje specifičnih vsebin. V drugi polovici leta bi pričeli z izdelavo fleksibilnih predmetnikov in učnih načrtov višjih letnikov.

V reviji *Otrok in družina* (št. 1) je Simona Fajfar obsežno predstavila mednarodno maturo in najavila, da bosta Srednja naravoslovna šola Miloš Zidanšek iz Maribora in Srednja naravoslovna šola iz Ljubljane uvedli eksperimentalni program mednarodne mature. Oba ravnatelja, Ivan Lorenčič in Janez Šušteršič, sta predstavila koncept in ideje tega programa, ki so bile za Slovenijo praktično neverjetne, pa tudi danes se še oglašajo »šolski nacionalisti«, ki menijo, da sami lahko naredijo boljši program. »Izvolite, dame in gospodje,« sem take običajno vzpodbudil, »ko Vas bo priznala tudi tujina, pa se spet oglasite.«

Februar 1990

V Večeru je Zdenko Kodrič objavil članek (6) z naslovom *Končana protireformacija*, v katerem je bilo izraženo mnenje, da gre sicer za bliskovito, vendar potrebno uvajanje gimnazij, ker vsi to pričakujejo. Dr. Lazarini pa je obljubil, da se z uvedbo gimnazijskega programa in ločevanjem tehniškega in poklicnega izobraževanja končuje obdobje šolske protireformacije v Sloveniji

Stavkala je Srednja pedagoška šola v Ljubljani (en teden ni bilo pouka), ljutomerske osnovne šole pa so s tem le grozile. 9. februarja so stavke napovedale tudi dolenjske šole in učitelji v Radgoni, sredi meseca pa še Mariborčani. Zahteve so bile 950 mark plače za učitelja začetnika. Učitelji so imeli plačo okrog 5.000 din.

Gibanje je preraslo v slovenske okvire in za 26. februar je bila napovedana splošna stavka učiteljev. Z dodatkom: če se ne bo izvršni odbor republiškega sindikata delavcev v vzgoji izobraževanju odločil drugače.

Učitelji so tako prvi načeli zamrznjene plače in M. Munda se je v Večeru vprašal (7): *Začetek Markovičevega konca?*

ZSMS-liberalna stranka pa je v pismu javnosti med drugim zapisala (8): *Hkrati pa ostro zavračamo kakršnekoli manipulacije s stavkovnim gibanjem, ki od zunaj podpihujejo umetno konfrontacijo med učitelji in delavci materialne proizvodnje in stavkovnemu gibanju poskušajo naprtiti spodkopavanje Markovičeve gospodarske reforme.*

Zadeve so se končale z obljubo, da bo do aprila problem plač sistemsko urejen, J. Ekar pa je v Delu napisal članek *Šolmošter ne more biti dobičkar*. (9)

Mestna konferenca pri Socialistični zvezi Maribor je dala pobudo za ustanovitev kluba staršev za boljšo šolo.

Zoran Jelenc je v prilogi Dela Znanje za razvoj v nadaljevanjih objavljajl rezultate raziskave *Odrasli prebivalci Slovenije o izobraževanju* in ugotavljal: *Odrasle od izobraževanja odbija predstava o šoli iz mladosti.*

Alenka Kunaver je v intervjuju za Delo napovedala: *Konec maja bomo ustanovili v Slovenj Gradcu zvezo dijakov.*

B. Marentič-Požarnikova pa je bila znova aktualna. V Naše razglede je napisala članek *Kakšne učitelje za splošno izobraževalno šolo potrebujemo*. (10)

Marec 1990

Začetek marca je zaznamoval članek v Mladini (11) *Horvat, go home!*, v katerem avtor ugotavlja, da ima polkovnik v ljubljanskem armadnem območju 11.000 din plače, univerzitetni profesor pa 7.039 din in da mora minister zaradi tega podcenjevanja šolstva odstopiti.

Akcije za demilitarizacijo Slovenije so druge probleme potisnile vstran in edina omemba vrednejša akcija je bil javni protest (12) skupine za prenovo fizike v srednjih šolah proti hitremu uvajanju gimnazijskega programa in zmanjševanju števila ur fizike. Temu lobiju so se zelo kmalu pridružili tudi drugi.

April 1990

11.4. je Dnevnik objavil članek Monike Tratnik *Alarm za družboslovje v naši šoli?*

Osnovna šola Karla Destovnika Kajuha v ljubljanskem Štepanjskem naselju pa je med prvimi razpisala za jeseni program z več športa in drugimi izbirnimi vsebinami. Intervju z Majo Žugelj, vodjo tega programa in bivšo reprezentantko v gimnastiki ter kasneje ravnateljico osnovne šole, je pripravila Mimi Vončina (13).

Strokovni svet R Slovenije je obravnaval sklepno poročilo o spremljanju življenja osnovne šole in tudi okvirno strategijo za razvoj šole do leta 2000. Sklenjeno je bilo, da bo Zavod pripravil navodila za nekatere nujne spremembe v osnovni šoli že do jeseni (razbremenitev vsebin, odstranitev ideološko spornih in zastarelih vsebin, humanejše in sodobnejše oblike dela v šoli ipd.). Pripravljen je bil tudi predlog, po katerem pri predmetu STM ne bi bilo ocen v tem letu, vendar je strokovni svet naročil, naj komite za vzgojo in izobraževanje oceni, kakšne so zakonske omejitve.

24. aprila sta bila šolstvu namenjena dve članka v Demokraciji. Jan Makarovič se je v članku *Daljnovidnost šolske reforme* spraval nad Kučana in njegovo povzročanje škode šolstvu od leta 1972 naprej, Marja Strojnova pa je v članku *Fantomski učenci ali vrh ledene gore?* obravnavala problem poklicnega izobraževanja in skrajšanih programov po aferi s šolo na Muti.¹³

Maj 1990

Po prvomajskih praznikih se je začelo z vzpodbudnim člankom v Večeru (14) *Razpisati ravnateljska mesta?* z nadnaslovom *Slovenski krščanski demokrati napovedujejo boj ideologiji v šolah*. V njem so krščanski demokrati napovedali, da jih zanima šolsko ministrstvo, in zapisali: *Slovenski krščanski demokrati si prizadevajo za vzgojo v krščanskem etosu, kajti kristjani so venomer bili nosilci duhovne tradicije*.

11.5. se je z intervjujem v Delu *Šola na prepihu časa*, ki ga je opravil Janko Svetina, poslovil od dvoletnega mandata z mesta predsednika komiteja dr. Ludvik Horvat. Kot največje težave v svojem mandatu je omenil izjemno inflacijo, zelo hitre družbene spremembe, veliko izgubo časa za razne sestanke, koordinacije, zborovanja ipd. Kot svoje največje dosežke pa je omenil dobro strokovno zasedenost služb in številna pripravljena izhodišča ter materiale in tudi konkretne ukrepe. Pripravljeni so bili osnutki zakonov, urejanje financiranja šolstva, uvedene številne novosti, zagotovljena avtonomija univerze in narejeni prvi koraki za uveljavljanje evropskih standardov in mednarodnega povezovanja slovenskega šolstva.¹⁴

Sredina maja je bila zelo pripravna za aktivnosti, ki so dokazovale, kako je bil nekdo proti prejšnjemu režimu.

Naši razgledi so objavili intervju Z. Jelenca z dr. Francem Pedičkom z naslovom *Izobčeni zaradi »mere človeka«*, v istem časopisu je izšel članek Štefana Kališnika o posvetu in zborniku o šoli v političnem pluralizmu. O tej temi so se razni strokovnjaki prepirali in žalili še precej časa po sobotni prilogi Dela.

Vsem grozam pa se je pridružil še bankrotirani Elan, v katerem je imelo šolstvo ogromno vloženega denarja. 15. maja je R. Ivelja v Dnevniku objavila članek z naslovom *Elan potaplja šolstvo*.

V isti številki Dnevnika se je pojavil zelo kratek člančič *Za novinarji še učitelji*, v katerem je bila omenjena izjava dr. Petra Venclja, tisti čas že najbolj resnega kandidata za ministra za šolstvo in šport: *Včasih smo radi poudarjali, da bi moralo biti šolstvo vlečni konj vseh drugih dejavnosti v družbi. Če hočemo to doseči, mu moramo zagotoviti pomen, ki mu gre. Bolnika je seveda treba ozdraviti. Da bo terapija uspešna, bo treba marsikaj storiti, spremeniti – od programov do učiteljev...*

13 Na tej šoli so zapisovali v redovalnico (in tudi ocenjevali) učence, ki so šolo že zdavnaj končali, ali pa so si imena celo izmislili. Protagonist slovenskih »šolskih mrtvih duš« in ravnatelj šole je bil v prvem »demokracičnem« obdobju pomemben poslanec Demosa.

14 Ekipa dr. Horvata je pripravila podlage za vse šolske zakone (precej boljši so bili od predlogov iz leta 1995), ki pa so do leta 1994 nedotaknjeni ležali v predalu ministra. Kasneje so jih menda celo pogledali.

V sobotni prilogi Dela je prof. Silvo Kristan pošteno obdelal obramboslovce in še posebej dr. Antona Grizolda, kar je vsaj zame pomenilo pri projektu izganjanja vojske iz šole veliko razbremenitev. Ker sem dr. Kristana poznal kot izjemno pronicljivega kritika, ki je zelo korektno in sistematično obdelal posamezno temo ali posameznika, sem vedel, da se obramboslovcem ne piše dobro.

14. maja je Dnevnik objavil daljši članek mag. Ljubice Jelušič *Sta obramba in zaščita res pravi sovražnik?* Ker je o tem problemu veliko zapisanega na drugem mestu, tu le citat: *Nič presenetljivega več ni, če danes veliko državnih funkcionarjev, še posebej tistih iz šolske politike, nabira točke za preživetje v povolilnem sistemu s pomočja boja zoper ideologizacijo, marksizacijo in militarizacijo slovenskih šol.*

V sredo, 16. maja 1990, se je novi minister dr. Peter Vencelj prvič predstavil v javnosti, in sicer v Mariboru, v škofijski avli Teološke fakultete, skupaj z dr. Antonom Stresom z ljubljanske teološke fakultete in Ivanom Sernecom z zavodove enote v Mariboru. Glavna misel tega nastopa je bila: *Ključna sestavina šolstva bo učitelj in odslej v izobraževalnem sistemu ne bo več nobene reforme.*

Niko Žibret, predsednik sveta za program vzgoje in izobraževanja, ki je deloval pri izvršnem svetu, pa je dal dan zatem pobudo izvršnemu svetu, naj čimprej razčisti, kako je z lastnino domov in drugih objektov, narejenih za mladino.

Očitno je bil ta teden za šolnike zelo pomemben, saj je bil za portret tedna v Mladini izbran Jože Zupančič, predsednik zbora združenega dela, sicer pa ravnatelj celjske gimnazije.

22. maja je v Dnevniku v intervjuju z R. Iveljo minister dr. Vencelj potolažil šolnike in predvsem sodelavce, da hitrih in večjih sprememb ne bo, čeprav jih šolstvo nedvomno potrebuje.

Zelo jasne želje krščanske srenje sta v intervjuju z Ranko Ivelja sporočila Pavel Kogej in Justin Stanovnik (15), ki sta obenem povedala tudi nekaj zanimivih in vzpodbudnih misli, malo preveč pa sta okrcala in užalila učitelje: *Znano je, kaj se zgodi, če neko dejavnost družbeno razvrednotimo. V prvi fazi se dejavnost feminizira, v drugi pa se celo med ženskami odločajo za ta poklic pretežno intelektualno povprečne osebe. Če je v razredu najmanj polovica učencev inteligentnejša od pedagoga, je nemogoče zahtevati, naj bo pouk kreativen, dialoški, individualiziran, diferenciran ipd.*

Istega dne sta v Naših razgledih izšla lep članek Mete Grosman *Znanje tujih jezikov za prihodnost in vključevanje v Evropo* in članek Mirka Galeše *Otroci z motnjami v razvoju*.

25. maja je bilo v večini medijev objavljeno poročilo o seji strokovnega sveta, ki je sprejel osnutek programa gimnazije in ga pohvalil, obenem pa je dal še določena priporočila in zahteval popravke. Povedano pa je tudi bilo, da se predmeti SLO, družbena samozaščita, obramba in zaščita, STM odpravljajo in da bodo tiste vsebine, ki so mladim potrebne, vključene v druge predmete.

30. maja sem moral pred strogimi člani republiškega komiteja za vzgojo in izobraževanje razgrniti letni delovni načrt Zavoda za leto 1990 in poslušati pripombe, da je treba marsikaj umakniti iz programa, ker ni denarja. Prof. dr. Moljk je posebej poudaril potrebo po izobraževanju učiteljev, prof. Joško Budin pa je predstavil idejne zasnove bodoče slovenske mature (16).

Za zaključek meseca je 31. maja Delo objavilo članek Ivana Zupanca *Nesporazumi zaradi novega šolskega predmeta – kultura miru in nenasilja*. Temeljna ideja članka je bila: *Politika, ki strokovnih argumentov obramboslovne stroke ni mogla obvladati, je njene predloge izničila z uporabo moči in politične prisile*.¹⁵

Na vidiku pa je bila že nova aferica. Štiri ljubljanske ravnateljice so ustanovile zasebno šolo Glotta z namenom, da bi pomagale učencem, ki so jih (njihove?) šole označile kot nesposobne med rednim poukom. Naslov članka v Delu 31.5. *Spodbuda je boljša kot graja*, je bil kot rdeča cunj jeznim staršem, društvom prijateljem mladine in tudi šolnikom.

Junij 1990

Začetek junija je minil v časopisnih prepirih o obramboslovju v šoli, minister pa je hodil po raznih katoliških shodih in razlagal ideje o verski vzgoji in verouku v slovenski šoli (17), pa tudi sicer si je katoliški tisk vzel precej prostora za to problematiko (18).

Da pa ne bi bilo vse tako resno in otožno, je Družina 3.6. objavila tudi prijeten članek z naslovom *Šola je sladkorček, ampak jaz sem diabetik*.

V Demokraciji je Marja Stojinova 5.6. objavila članek *Šola kot popoldanska obrt*, v katerem je pošteno okrcala ravnatelje in učitelje, ki ne uredijo šole, potem

¹⁵ Kadar se na to spomnim, si mislim: kakšna vojska in stroka neki, če jo lahko peščica ljudi nadvlada, v vrhu pa ima kup svojih ljudi.

pa na istih otrocih, ki te šole ne zmorejo, služijo popoldne.¹⁶

6.6. nas je v Dnevnikovem komentarju z naslovom *Nabiranje pik* Ranka Ivelja obtožila, da tako hitro uvajamo spremembe zato, da nas ne bi počistila kakšna kadrovska metla.¹⁷

7.6. smo na okrogli mizi v Cankarjevem domu, ki sta jo vodili Biserka Meden (urednica revije *Otrok in družina*) in mag. Teja Valenčič (ravnateljica Osnovne šole Trnovo), odgovarjali na vprašanja udeležencev minister dr. Peter Vencelj, dr. Veljko Troha, dr. Janez Dular in jaz. V tistem času so bile glavne skrbi, da z radikalnimi rešitvami ne bi več posiljevali šole in da je dobra šola pač draga. Glavna tema okrogle mize pa je bila namenjena preobremenjenosti otrok, neprilagodljivosti šole, problemom zdravja mladine in težavam s spremembami v organizaciji šol.¹⁸

Z bombastičnim naslovom *Izganjalci hudiča* pa se je v Mladini (19) oglasil Vinko Vasle in nekako vzel v bran učitelje, ki se jim je zdelo napak, da smo odstranili iz šol predmet STM (samoupravljanje s temelji marksizma).

8. junija so Naši razgledi objavili dva članka. V prvem (20) je bil predstavljen gospod David Sutcliffe, ravnatelj mednarodnega koledža (Jadranska gimnazija) v Devinu, ki je поблиže predstavil širšemu slovenskemu bralstvu idejo tega koledža in mednarodne mature.

V drugem članku pa je Zdenko Lapajne predstavil znanstveno razpravo z naslovom *Kako pokončati gimnazijo?* V znanem Lapajnetovem slogu, primernem le za višje intelektualce, je dal tudi nekaj receptov in predvsem opozoril na zelo znane potrebne elemente morebitnega pokončanja: gimnazijo, dober namen, moč, krivce, služinčad, ki uboga vsak, še tako neumen ukaz in veliko prepirljivih in nezmotljivih bogov na šolskem Olimpu.

9. junija so bili v časopisih objavljeni rezultati ankete podjetja Varianta o tem, kaj Slovenci mislijo o predmetu obramba in zaščita ter uvajanju verouka v šole. 60 % Slovencev je podpiralo ukinitev predmeta, 25 % pa menilo, da bi moral biti v programu nov predmet mirovna vzgoja. O ideologiji in verouku je 43,2 % vprašanih menilo, da ne spada v šolo, 48,4 % pa je predlagalo, da verouk poteka v šoli, vendar ne v okviru pouka, in le 5 % vprašanih je bilo za verouk kot predmet. Na vprašanje o tem, koliko časa naj bodo otroci v šoli in kaj naj jim ta da, pa je 54,2 % vprašanih odgovorilo, da naj šola posreduje otrokom predvsem znanje in ga z njim vzgaja, vzgojo pa naj prepusti družini. Članek v Dnevniku je avtor Slavko Gaber zaključil z ugotovitvijo: *Kot kaže, je imela nova vlada pri ministru za šolstvo, vsaj ko gre za ideološka vprašanja, srečno roko.*

11. junija se je pojavila na okrogli mizi na Teološki fakulteti in dan kasneje tudi v javnosti pobuda za nov predmet človekoljubje. Glavni pobudnik predmeta dr.

16 Čeprav je bila to le ena dejavnosti firme Glotta, sem se strinjal, da je treba razčistiti, kaj lahko počne delavec v javni službi in kakšne so relacije do zasebnega dela. V tistih časih so bile zadeve še precej divje, moda ustanavljanja podjetij pa na pohodu.

17 Za tak komentar ji nisem bil ravno hvaležen, toda vsak se ima pravico motiti.

18 Kot na podobnih številnih okroglih mizah prej in pozneje smo se razšli s kupom novih vprašanj in dilem, potem ko smo se naposlušali stokanja, da država za šolstvo nima dovolj denarja.

Ivan Štuhec je tudi predlagal skupno kulturno prireditev, kjer naj bi si cerkev in šola povedali, kaj sta doslej počeli narobe in kako naj bi za njuno plodnejše sožitje skrbeli v prihodnosti.

12. junija smo (zavodovi delavci) v slovenskih medijih objavili pismo učiteljem in staršem, čeprav smo se zavedali različnih odmevov v javnosti. V pismu smo predvsem opozorili starše in učitelje, naj se ob koncu leta potrudijo in omogočijo normalen zaključek brez stresov in upoštevajo različne težave in stiske otrok in jim pri tem pomagajo. Omenili smo tudi, da spremembe, ki smo jih uvedli v šolstvo, to podpirajo in omogočajo.

Več aktivnosti in člankov je sredi junija napovedovalo razmah zasebne dejavnosti v šolstvu, obramboslovci so vedno bolj intenzivno napadali odstranitev njihovega predmeta iz šol, Ljubljana pa je tako kot že več let prej in tudi kasneje iskala prostor za svoje in druge slovenske srednješolce.

V javnost sta prišli tudi dve pomembni novici. Začela se je javna razprava o pravilniku (v njem je bilo eksplicitno zapisano, da gre za kvalifikacijski izpit) druga pa je bila novica, da se pripravlja pravilnik o napredovanju učiteljev, zaenkrat le za srednje šole.

Teden dni pred sprejetjem gimnazijskega programa na strokovnem svetu sta Eva Bahovec in Zdenko Kodelja objavila članek *Šola in Evropa*, v katerem sta se spraševala, ali se ne bo sklicevanje na Evropo sprevrglo v novo birokratsko krilatico, in razlagala, da ima Evropa več sistemov, ter zaključila s tem, da začenja Evropa delovati v šolstvu kot argument avtoritete in ne kot avtoriteta argumenta. Zadevo sta nato zapletla naprej in prišla do v tistem času družboslovcem in posebej šolskim teoretikom znanega sklepa: Zadeve so zelo komplicirane, treba bi bilo temeljitih raziskav¹⁹ ipd.

19 Bog je resnično najprej sam sebi brado ustvaril. Ko sem prebiral in poslušal takšna stokanja, sem se dostikrat vprašal, zakaj vsega tega niso naredili že zadnja leta, ko so trdili, da jih v šolstvo ni nihče spustil. V resnici pa je šlo za nesposobnost, neznanje in neznanstvo lenobo (kar vse so ponavadi označevali z akademskim pristopom), ki jo je država podpirala in plačevala, da je imela čisto vest in mir pred »šolskimi intelektualci«.

V članku *Kaj čaka šolarje v jeseni?* je Zdenko Kodrič v Večeru 16.6. v uvodu zapisal: *Slovenska šola in slovensko izobraževanje sta v minulem letu doživela toliko najrazličnejših sprememb, protireformacij in štrajkov, da bi jih lahko brez skrbi uvrstili v kakšno knjigo posebnosti ali rekordov. Šolsko leto se je začelo s presenetljivimi in protislovnimi izjavami bivšega ministra, nadaljevalo se je s štrajki, jokom in nizkimi plačami učiteljev, potem so ukinili izobraževalno skupnost Slovenije, začelo se je protireformacijsko obdobje, uvedli so gimnazijski program, ločili tehniško šolo od poklicne, čez noč ukinili STM, vmes so bile volitve, dobili smo novega ministra.*

Vse to in še kaj bi lahko novinar naštel za to leto, vendar so se na žalost začele že druge, morda še hujše zgodbe in afere.

Že v ponedeljek, 18.6., so bili v vseh časopisih članki o razveljavljenem izpitu za sprejem v srednje šole v Ljubljani, na TV in radiu pa so o tem poročali že v nedeljo 17.6. Teden dni je bilo na to temo precej člankov in protestov, potem pa so se zadeve pomirile. Vsaj za večino.

21.6. so liberalci organizirali na trgu pred Maximarketom Hyde park o srednji šoli, saj so želeli izkoristiti situacijo z izpiti. Na njihovo žalost pa je prišlo samo nekaj dijakov in samo nekaj več strankarskih nadobudnežev, ki so z mojimi sodelavci razpravljali o križih in težavah slovenskega šolstva.

Istega dne je v Delu objavil pismo (21) predsednik strokovnega sveta prof. Lazarini in v njem zavrnil kritike dela strokovnega sveta in sprejetih odločitev.

22.6. pa so Naši razgledi objavili dolg intervju z dr. Vencljem: *Šola, učitelj, politika, ideologija*. V članku je zelo dobro odgovoril na različna vprašanja in kazalo je, da si šolstvo lahko obeta boljše čase.

V isti številki Naših razgledov je Jože Širec razmišljal o avtonomiji šole. Konec njegovega prispevka je bil zelo učen, vendar pa si sam nisem znal iz njega izločiti kaj praktično uporabnega: *Šolska izobrazbena tematska avtonomija je vsestransko ne samo upravičena, marveč nujna za optimalne šolske izobraževalne rezultate, ko gre za individualno pogojene potenciale v šolski izobraževalni strukturi. Nacionalna samomoril-ska utvara pa bi bila, zahtevati šolsko izobrazbeno tematsko avtonomijo, ko gre za kon-tinuirano konsistentni vertikalni izobrazbeni fundament celotnega nacionalnega šolskega sistema.*

In končno je ta številka naših razgledov prinesla še članek Darka Štrajna:²⁰ *Za družboslovje nove pismenosti*. Članek je bil podnaslovljen *Problem marksizma skozi STM*.

Demokracija je 26.6. objavila dva članka. V prvem (22) je Franček Rudolf med drugim ugotavljal, da je neprimerno deliti z izpiti učence na dobro manjšino in slabo večino. Zaključek pa je bil malce »širše« usmerjen: *Kako se bomo Slovenci odcepili in imeli lastno državo (kar zagovarjam kot nujno), ko nas zmedejo izpiti za vpis v srednjo šolo in polkovnik, delegat v skupščini, ki hoče govoriti po srbohrvaško, pa tržaški poslanci (pripadniki slovenske manjšine v Italiji), ki grozno trpijo, ker je bil polkovnik (ti-sti, ki je hotel govoriti po srbohrvaško) utišan.*

20 Zelo vesel sem bil tega pisanja direktorja Pedagoškega inštituta, ki se je zelo redko oglašal na šolske teme, redno pa je opisoval probleme s tiranskimi vladarji v Aziji ali probleme ljudožercev v Afriki.

Drugi članek pa je bil vzpodbuden. Vida Jurman je s soavtoricama napisala prispevek z naslovom *Preizkus za šolsko leto v treh delih se je dobro obnesel*.²¹

Julij 1990

V tistem času zelo aktivna Demokracija (kasneje je skupaj z demokracijo z malim d propadla) je 3. julija objavila intervju z D. S., delavko Zavoda, ki je povzročila afero »sprejemni izpiti«, z naslovom *Tajne »Športne napovedi« Zavoda za šolstvo* in v njem pošteno opljuvala Zavod in mene. 10.7. sta moja sodelavca Jože Prelog in Jože Bizajl za časopis napisala odgovor.

V začetku julija je bilo jasno, da je novemu izvršnemu svetu še manj do šolstva kot staremu. Za šolstvo je predvidel 9 % manj denarja kot prejšnji, obenem pa je šolstvu v 40 strani dolgem tekstu programskih usmeritev nove vlade namenil en, resda dolg stavek: *Izvršni svet si bo prizadeval za kakovostno vzgojo in izobraževanje, evropske standarde, humanizacijo vzgoje, tekmovalnost posameznika in konkurenco šol ter depolitizacijo in deideologizacijo pouka*.

Na seji sveta za program vzgoje in izobraževanja pri republiškem izvršnem svetu pa je predstavnik šolskega ministrstva povedal, da bodo potrebne spremembe in da je nevzdržno, da strokovni svet sprejema drage programe, ministrstvo pa se mora truditi za denar. Omenjena je bila tudi možnost participacije za šolanje in nujna sprememba šol – OZD (organizacij združenega dela) v zavode. Na Ministrstvu, vključno z ministrom, ni nikomur prišlo na misel, da bi rekel, tako se ne da delati, in odstopil.²²

O omenjeni seji je pisala Ranka Ivelja v Dnevniku, 6.7., pod naslovom *Razlika iz žepa staršev?*

V prvih dneh julija so začeli zahtevati več ur umetnosti in glasbe v šolah umetniški lobiji, ki pa na žalost še za tiste ure, ki so bile v šoli na razpolago zanje, za pevske zборе in druge aktivnosti, niso mogli zagotoviti dovolj in ustrezno kvaliteten ljudi. Čeprav je novi program ponujal na razpolago več ur v izbirnem delu, so hoteli predvsem ure v predmetniku.²³

*Čas v začetku julija so zaznamovale tudi težave z vpisom v srednje šole. Otroci so begali iz šole v šolo, starši so bili obupani, vse se je delalo zadnjo minuto. Tako je zapisal Janko Svetina v Delu, 12.7., pod naslovom Ljubljanska pot urejanja srednješolskega prostora.*²⁴

21 Šlo pa je za prve rezultate uvajanja treh ocenjevalnih obdobj.

22 Pri tem predlogu in vseh nadaljnjih aktivnostih se je videlo, da bo šolstvo pod »novimi« pogoji drselo samo navzdol, in na podlagi tega sem spoznal, da bo treba odpreti drugo fronto boja z ministrom dr. Vencljem in vlado.

23 Saj sem jih razumel, veliko umetnikov si je na ta način lahko zaslužilo vsaj del sredstev za preživljanje. Dobro so se zavedali, da majhno slovensko tržišče ne bo moglo preživeti tisočev umetnikov kljub njihovi deklarirani velekvaliteti.

24 Ta problem smo podedovali od prejšnje garniture, zato je bila ena od glavnih nalog za naslednje leto, da zadeve uredim. Uvedli smo že spremenjene programe, treba je bilo preorientirati nekatere šole, ustanoviti nove in predvsem spremeniti izbirni postopek. Tu pa so bile hude bitke z lobijem svetovalnih služb in raznih poklicnih usmerjevalnih služb, ki so z izbiranjem, preganjanjem in trpinčenjem otrok za nekaj mesecev na

Čas do konca julija je prevevalo nezadovoljstvo učiteljstva zaradi zmanjšanja denarja za šolstvo, zaustavitve nastavitve novih delavcev, ni bilo denarja za sanacije šol, kaj šele za opremo in učila.

V intervjuju (23) sem javno napadel vlado in ministra, da s tako politiko nimamo nobenih možnosti v razvitem svetu in tudi precej točno napovedal, kaj se bo zgodilo v šolskem sistemu ob takem načinu dela.

Avgust 1990

Prvih deset dni avgusta je minilo mirno. Privoščili smo si nekaj dni dopusta.

9. avgusta smo z Zavoda prek časopisov povabili zainteresirane, da se prijavijo za izvedbo izbirnih vsebin v gimnazijskem programu. Odziv, ki je bil sprva bolj skromen, je kasneje presegel vsa pričakovanja, ministromi ljudje pa so začeli razmišljati, ali to sploh spada v šolo. Ker pa je bilo precej verske ponudbe, so se ministromi uradniki hitro omečili.

11.8. se je oglasil v prilogi Dela prof. dr. Silvo Kristan in v prispevku *Šport in nova vlada!* pozval le-to, naj izraz telesna kultura že vendar zamenja s športom.²⁵

Še dve pomembni temi sta bili objavljeni v časopisih tiste dni, in to obe v Delu. 13.8. je Janko Svetina pisal o tem, da se bo jeseni vpisalo v mednarodno maturo v Sloveniji 40 dijakov, v drugem članku pa je Nuša Dragan sporočala z mednarodnega simpozija v Salzburgu: *Strah pred združeno Evropo in identiteto narodov*.

Drugi del avgusta je bil klasično namenjen pritožbam in stokanjem staršev, kako so učbeniki predragi in po drugi strani prebiranjem in poslušanjem stiske založnikov učbenikov, ki so trdili, da jih učbeniki spravljajo na rob bankrota.

Minister sicer še ni uvedel spomladi zagrožene šolnine, zato pa je zmanjšal regres za vozovnice učencev in dijakov. Zaprli so tudi oddelke na nekaterih šolah.

V Mariboru pa so (2 meseca za Ljubljano) ugotovili, da se zaostruje problem srednjih šol (24).

23.8. je Janko Svetina obiskal Gimnazijo Bežigrad in opravil intervju z ravnateljem prof. Šušteršičem ter pripravil za Delo prispevek z naslovom *V šoli ne bo več zbornice*. V prispevku je bilo poleg tega, da ne bo več zbornice, zapisano tudi to, da se uvaja oddelek mednarodne mature, da je bilo 10 učiteljev tri tedne v Angliji na izobraževanju, da starši plačujejo prispevek za šolanje že tretje leto in da je že vrsto let organiziran sponzorski sklad, da se uvajata dve ocenjevalni obdobji in nov način preverjanja znanja – ki naj ocenjuje znanje in ne neznanje, računalniška evidenca prisotnosti pri pouku in druge novosti.²⁶

leto opravičile svojo plačo. To je bil tudi eden od razlogov za moje hude spore s svetovalno službo, ki naj bi prispevali tudi k spremembi doktrine te službe. Na žalost pa so se spet ekipirali in nadaljujejo svoje delo v letu 1995 na enak način.

25 G. Kristan je s svojim vztrajanjem pri spremembi terminologije v kratkem času dosegel, da so v slovenski šoli športni pedagogi in šport namesto telovadcev in telovadbe, mi pa smo se potrudili, da je bilo v šolah več športa.

26 Skratka zadeve, o katerih lahko večina slovenskih šol še dandanes sanja. Ker sem od leta 1980 na tej šoli sodeloval pri oblikovanju programa in uvajanju novosti, sem s temi referencami in pomočjo kolegov iz šole lahko pokazal kakšno pot tudi drugim v slovenskem šolstvu.

24.8. je bil objavljen v Delu intervju z Branko Lovrečič, ljubljansko sekretarko za šolstvo in kasnejšo direktorico Zavoda, o srednješolskem prostoru v Ljubljani z naslovom *Prostor je srž problemov*.

Milica (sedaj policija) je sprejela našo pobudo in zagotovila precej svojih ljudi – policistov, da so v začetku šolskega leta pazili na otroke na cesti, komunalna podjetja pa so obnovila oznake na cestah pred šolami. O tem se je po Sloveniji veliko pisalo in govorilo.

V Dubrovniku se je začel 26.8. seminar z naslovom *Univerza danes*, kjer sta bila predstavljena projekt Evropske skupnosti Tempus in projekt Unesca za povezavo najboljših univerz. Kmalu po tem seminarju smo že imeli konkretne stike s temi organizacijami in danes je v Sloveniji v projekte teh institucij vključenih precej ustanov.

29.8. je Večer objavil članek Miše Tomažič *Prazne zibelke – prazni vrtci*, kjer je avtorica ugotavljala, da se pri nas rodi vsako leto 25.000 otrok, umre pa 19.000 ljudi in da kot narod izumiramo.²⁷

Že tri dni za tem pa so iz Maribora v rumenem tisku poročali o aferi zaradi domnevnega posilstva in izključitve osemnajstletne dijakinje srednje zdravstvene šole. Naslov članka v Delu plus 31.8. *Pedagoško posiljevanje posiljene dijakinje*, je skupaj s podnaslovom *Je osemnajstletno dekle res posililo 14 fantov ali samo ravnateljica ob pomoči učiteljic* vnesel v slovenski prostor nove dimenzije, možnosti in definicije. V afero pa so zapletli mariborsko enoto Zavoda za šolstvo, ki naj bi skrivala »hude« razmere na srednji zdravstveni šoli.

V Ljubljani so konec avgusta ustanovili novo zasebno glasbeno šolo, v Mariboru pa so se dokončno poslovili od celodnevne osnovne šole in se v Večeru spraševali: *Kaj bodo odgovorni ponudili v zameno za celodnevno osnovno šolo?* Avtorica Milena Gruđen je menila, da je mnenje mariborskega izvršnega sveta: *COŠ je treba ukiniti, ustanovljena je bila predvsem zato, da bi staršem odtujili otroka, ki naj bi postal vojak socialistične revolucije, milo rečeno cvetka neumnosti.*

September 1990

September je spet začel članek o ideologiji. Gost meseca časopisa Ognjišče, dr. Peter Vencelj, je razpredal misli na temo: *Zame krščanstvo sploh ni ideologija, ampak življenjski stil.*²⁸

Hitro je pritrknil v Družini France Škrabl s komentarjem *Verski pouk v šolo: da ali ne?*

V bolj posvetnem Dnevniku pa je 3. septembra izšel intervju z dr. Vencljem z naslovom *Nadarjenost ne bo več greh*. V njem je minister povedal, da se bo morala

27 Problemi s praznimi vrtci pa so se kasneje še nadaljevali, saj ne samo da ni bilo dovolj otrok, ampak starši niso imeli denarja za plačilo vrtcev, vedno več pa je bilo brezposelnih in so se lahko posvetili otrokom.

28 Ob vseh tako pomembnih temah, pomanjkanju denarja v šolstvu, neurejeni zakonodaji, da o drugem ne govorimo, spet to.

šola prilagoditi evropskemu delovnemu času in se vprašal: *Zakaj v tržnem gospodarstvu prav učitelji ne bi smeli misliti na dober, boljši zaslužek?*²⁹

Navzkriž so prišli tudi sindikati. Zveza svobodnih sindikatov je za 10. septembra pozvala na splošno enourno stavko, samostojni šolski sindikat pa je ugotovil, da takšna stavka nima smisla, ker ne bo izboljšala razmer.

Da bi bil začetek šolskega leta čim manj problematičen, je resno vzel svoje poslanstvo predsednik Milan Kučan in ob začetku šole v TV-dnevniku zaželel mladim in učiteljem uspešen in varen začetek šolskega leta.

Prometni varnosti je bilo to leto namenjeno več pozornosti, saj je očitno tudi tako država želela pokazati večjo skrb za otroke in humanizacijo življenja. Podatki pa so bili zastrašujoči. V zadnjih dvajsetih letih je umrlo na slovenskih cestah za 24 avtobusov otrok, za 680 avtobusov pa jih je bilo ranjenih.³⁰

Na Koroškem so se prepirali o dvojezični ljudski šoli v Celovcu, ki ji je oporekal deželni glavar Haider.

V Večerju je 5.9. g. Janko Dežman objavil članek *Gospa, gospodična tovarišica*, v katerem je na zelo primeren in tudi šaljiv način razmišljal o problemu poimenovanju šolskega kadra. Pravilno je ugotovil, da ne bo težav s preimenovanjem tovarišev v gospode, da pa jih utegne biti več z učiteljicami, gospemi in gospodičnami. Članek je zaključil z lepo mislijo in še boljšim predlogom: *Problem je mnogo hujši, ker so danes mnoge ženske skoraj neopredeljivega tipa in jih lahko zamenjamo z moškimi. Ker tudi make up, frizura in »cote« pač naredita svoje, bi bilo dobro že zaradi determinacije, da g. Vencelj predpiše obvezno nošenje krila kot razpoznavni znak. To, da nosijo krilo tudi g. župnik ni kontraargument. Ga bo pač ob prvi uri verouka razredničarka vnaprej napovedala in bo pomota izključena.*³¹

Za Zavod je bila zelo pomembna seja strokovnega sveta, na kateri je razpravljal o osnutku strokovnih podlag za program vzgoje in izobraževanja Republike Slovenije in dal nekatere pripombe in predloge za nadaljnje delo. Obenem je strokovni svet zavrnil pritožbe katedre za obramboslovje in ponovno naročil predmetnim skupinam, naj potrebne vsebine vključijo v kataloge, med cilje.

V Celju pa je predsednik Peterle odprl celjsko Gimnazijo in izjavil: *Hočemo šolo, ki nikogar ne posiljuje z večnimi resnicami* (25).³²

29 V tem času pa so ukinjali še zadnje oddelke celodnevne šole, ministri sodelavci pa so pripravljali kalup za plačevanje slovenskih učiteljev – javnih oz. državnih uslužbencev.

30 Na Zavodu smo dali številne pobude, da se okoli šol posebej zaščiti (znaki, cestne ovire, zavarovani prehodi, spodbujanje kulturnih akcij voznikov ipd.), vendar so se in se še številne zadeve premikajo veliko prepočasi. Le okrog gostilne Urška, kjer se praktično usposablja bodoči gostinci, so zelo kmalu po naši pobudi zabetonirali ležeče police.

31 Gospod Dežman je za tisti čas razmišljal kar pravilno, kasneje pa so njegovi predlogi postali zelo vprašljivi. Za šolskimi katedri so se pojavile pajkice, na moških ušesih uhani (res praviloma le eden) in konjski repi so okrasile marsikatero glavo lastnika moškega človeškega spola.

32 Na to prireditve me niso povabili, kot tudi na nobeno drugo, na kateri je bilo karkoli obarvano versko ali uradno zasedeno s krščanskimi ljudmi. Zgodilo se je celo, da so na otvoritve nekaterih šol povabili samo ministra, na druge pa samo mene. Nekatere šole so ob otvoritvi celo škropili. Vse to je le prispevalo k polarizaciji šolskega prostora.

Zavod za šolstvo je objavil razpis za 12 novih sodelavcev.

V časopisih pa so se pojavili tudi prvi članki, ki so opozarjali, da z demokracijo in svobodo uvažamo tudi težave, posebej mamila.

Večer je 9.9. objavil članek z naslovom *Mladi – mlajšim*, v katerem sta avtorici Nataša Kocbek in Urška Černe razložili, kako v Vzgojni posvetovalnici v Mariboru že osmo leto vključujejo v delo mlade prostovoljce, ki organizirano pomagajo mlajšim otrokom.

Dva dni kasneje pa je isti časopis predstavil razmišljanja ravnatelja Gimnazije Miloša Zidanška v Mariboru, Ivana Lorenčiča (kasnejšega direktorja Zavoda R Slovenije za šolstvo in šport), v katerem je obvestil javnost, da ujava podoben način dela in ocenjevanja kot bežigradska gimnazija, mednarodno maturo in dodatno še športni oddelek.³³

Studio za politični in ekonomski marketing je objavil rezultate telefonske ankete o nekaterih pomembnih vprašanjih na področju šolstva. 65 % anketiranih je menilo, da je pouk preveč ideološko obarvan, 32,6 % pa se jih ni strinjalo z ukinitvijo pionirske organizacije (morda te tudi zato še v letu 1995 niso odstranili iz zakona), 49,5 % ljudi je menilo, naj bo verouk neobvezen predmet, in le 37 % se jih ni strinjalo z uvedbo verouka. Okrog 65 % anketiranih pa je podpiralo uvedbo zasebnih šol (večina pa se je pritoževala, da je že sedanja brezplačna šola predraga) in le delno spremembo učnega programa.³⁴

Naši razgledi so 14.9. prinesli zelo aktualen članek *Slovensko šolstvo v tretji Sloveniji* Marka Dvoraka, kjer je opozarjal na problem zanemarjanja izobraževanja naših otrok zdomcev in njihove asimilacije v tujih okoljih.³⁵

Za jesen 1990 je bilo značilno zelo intenzivno sodelovanje šolskega ministrstva z avstrijskim in intervju (Večer 17.9.) z dr. Reginaldom Vospernikom, ravnateljem gimnazije v Celovcu, je bil med prvimi javnimi informacijami te vrste.

18.9. pa nam je Večer predstavil, kako so na Hrvaškem izvedli pokristjanjenje ljudstva.³⁶ Na Imotskem se je pouk za vse začel z mašo v cerkvi, v drugih šolah pa so praviloma uvedli fakultativno verski pouk v šolah in pričeli izobraževati ljudi, ki naj bi bili čez nekaj let sposobni učiti versko vzgojo.

Na mariborski univerzi, ki je praznovala obletnico dela, se je zgodil škandal. Na jutranji seji jugoslovanskih univerz so rektorji srbskih univerz z odhodom preprečili branje pisma s Kosova.

33 Ker zadev niso prilagodili mariborskim razmeram, so imeli kasneje nekaj težav (štrajk dijakov s svečami), ki pa so jih uspešno rešili.

34 Rezultati različnih anket in tudi strokovna mnenja o tem, kaj je treba storiti, so se zelo razhajala, zato je bilo treba seveda prevzeti precej odgovornosti ob predlaganju in izpeljavi rešitev ob upoštevanju različnih možnosti. Sicer bi šlo le za dolgotrajno razpravljanje brez učinkov, kot se to praviloma dogaja v sedanjih časih.

35 To šolanje je (bilo) resnično zelo zanemarjeno, kar sem videl kasneje, ko sem se temeljiteje ukvarjal z japonskim šolskim sistemom, ki poskrbi za vsakega japonskega otroka po svetu. Sicer pa od slovenske države, ki še za otroke doma ne poskrbi, kot je treba, ni kaj drugega pričakovati.

36 Že naslednje leto pa so pokristjanjenje vzeli veliko bolj resno in niti sledu ni bilo več o kakšnem razumevanju drugih ver in narodnosti.

Rektor Križman pa je naredil ob praznovanju nov domači škandal, saj je obtožil slovensko vlado, da je bojkotirala praznovanje. In res ni bilo tam predsednika Peterleta, šolskega ministra dr. Vencija in ministra za znanost in tehnologijo dr. Tanciga.

21. septembra je ljubljanska Univerza Edvarda Kardelja sprejela sklep, da odstrani iz svojega imena ime tovariša Edvarda Kardelja in postane spet dobra stara Univerza v Ljubljani.

Sicer pa so časopisi ta mesec precej pisali tudi o tem, kaj in kako s Titovimi slikami in kipi, pri čemer sta precej javnih napotkov dala dr. Vencelj in ljubljanska šolska ministrica Lovrečičeva.³⁷

Na Brionih se je končala konferenca OECD z naslovom *Tehnološke spremembe in razvoj človeških resursov*, na kateri je Zavod predstavil in verificiral Zavodov koncept razvoja slovenskega šolstva.

Z delom sta pričeli zasebna igrska šola Barice Blenkuš in zasebna ljubljanska mestna slikarska šola, ki sta jo ustanovila Mladen Jernejec in Darko Slavec.

Na bežigrajski gimnaziji je bila predstavitev novega učenika za pouk filozofije avstrijske avtorice Marije Fürst,³⁸ za katerega prevod sem se tudi osebno precej trudil in pomagal kolegu z gimnazije Rudiju Kotniku, ki je bil med pobudniki tega projekta.

Konec septembra je bila Murska Sobota, ki je gostila pionirje združnike, Jugoslavija v malem, v vrtcih so najavili za 20 % višje cene, slavisti so zborovali v Cankarjevem domu in počastili 70-letnico slavistike in stoletnico rojstva Frana Ramovša, delavci študentskih domov pa so bili nezadovoljni s prisilno upravo v Študentskem centru.³⁹

25.9 je bil prvi sestanek novo ustanovljenega skupščinskega odbora za šolstvo in šport, ki ga je vodil Jože Zupančič. Poleg splošnega ogrevanja in načelnih razprav je bilo na Ministrstvo in Zavod naslovljenih več zahtev, med temi, da se pripravi zakon o zavodih, akt o javnih uslužbencih in naj šolski minister čimprej izrazi jasno stališče o odnosu med Cerkvijo in šolo.

Dr. Janez Dular, minister brez listnice, je vzpodbudil sestanek za uresničitev ideje tretje slovenske univerze – iz Slovencev po svetu, pripravljena pa je bila tudi okrožnica Slovincem–znanstvenikom po svetu.⁴⁰

27.9. je bilo več člankov, ki so naznanili nove aferice. Precej denarja iz kamniške občine je končalo v propadli firmi Les, v šoli v Podljubelju so zasledili prvi

37 Šole so večinoma rešile ta problem med počitnicami, ko so pleskali in čistili prostore. Slike so odstranili, potem pa jih ni nihče več obesil nazaj. Pa se je to dogajalo tudi že v prejšnjih letih, samo v manjšem obsegu. Na sestankih z ravnatelji sem svetoval, da naj ob odstranitvi slik odstranijo tudi žeblice, na katerih so visele, da ne bi po avstrijskem ali nemškem vzorcu nanje obesili slik predsednika vlade.

38 Posebej sem bil vesel tega dogodka, ker je bil to eden prvih primerov tuje konkurence našim avtorjem in učbenikom.

39 Tu se je trudil moj prijatelj Niko Žibret in kasneje kar primerno uredil to področje skupaj z novo direktorico Ksenijo Preželj.

40 Lepa ideja, ki pa se ni preveč razživila. Pač pa so jo pograbili Primorci in pričeli z ustanavljanjem tretje domače univerze v Kopru.

poskus verouka v Sloveniji. Pa so se takoj pritožili nekateri starši. Avstrijci so napovedali, da bodo ustanovili nemško gimnazijo za elito slovenstva na Slovenskem, očitno po jadikovanju naših predstavnikov na tridnevnem simpoziju o kulturnem sosedstvu Avstrija – Slovenija.⁴¹

Na mariborski univerzi je prešla višja pravna šola v visoko, Maribor se je poimenoval univerzitetno mesto, v celjski bolnišnici so ustanovili šolski oddelek, v Dornavi so se gojenci oddelkov za usposabljanje preselili iz gradu v nov dom, nove prostore so dobili tudi v kamniškem domu invalidne mladine, hit sezone med mladimi bralci pa je bila knjiga Pet prijateljev.

Konec meseca je dr. Vencelj v Delavski enotnosti predstavil širši pogled na slovensko problematiko z vsemi elementi štednje in odpovedovanja (26), ki pa se je drugi ministri niso ravno zelo držali.

V reviji Otrok in družina je izšla priloga *Konvencija o otrokovih pravicah s komentarjem*, v kateri so znani slovenski strokovnjaki napovedovali pomembne premike na boljše.⁴²

Oktober 1990

2. oktobra je Delo objavilo članek Janka Svetine *Ravnatelj naj bi poskrbel za pouk, drugi za plače in streho*.⁴³

Po parkih so našli šprice in časopisi so spet zagnali krik zaradi narkomanije in možne okužbe z aidsom.

1. oktober je bil dan otroka. Unicef je sporočil, da zaradi zanemarjanja zdravja in premajhnih sredstev za cepljenje otrok vsaki dve sekundi umre na svetu otrok.

2. oktobra je dr. Križman, rektor Univerze v Mariboru (in ne mariborske Univerze, kot je popravil vladne službe), odpisal vladi, da bo glede na njeno zanimanje za univerzo prej ustanovila katoliško univerzo v Clevelandu, kot pomagala obstoječi mariborski. Pohvalil je tudi g. Kučana, ki se je slovesnosti univerze udeležil in ponovno pograjal zaradi odsotnosti ministre.⁴⁴

41 Precej je bilo priklanjanja novih oblastnikov in poskusov klanjanja vsemu, kar je dišalo po avstrijskem ali nemškem, tako da smo imeli bolj pluralno in anglosaško usmerjeni velike težave, ko smo prve prepričevali, da je slovenska šola veliko bolj sodobna od avstrijske in da naj vendar ohranijo ponos, saj se lahko enakovredno vključimo v praktično vsak svetovni projekt. V prostor Alpe–Jadran pa smo uvedli trgovsko akademijo, ki je bila pripravljena po avstrijskem modelu in prilagojena razmeram v tem prostoru, ter gospodinjstvo šolo.

42 Na žalost pa je bila situacija vsako leto slabša in čez nekaj mesecev so se v soseščini že začeli pobijati, pri nas pa smo begunske otroke začeli spravljati v taborišča.

43 Spodbudna napoved dela Ministrstva, od katere se je zaenkrat uresničila le naloga za ravnatelja.

44 Posebej velja opozoriti na navado, da oba zadnja šolska ministra (dr. Peter Vencelj in dr. Slavko Gaber – le-ta se je kasneje popravil) praviloma nista hodila na proslave in srečanja, na katere je bil povabljen g. Kučan. Običajno je bil v takih primerih predstavnik ministrstva g. Niko Žibret. Rektor dr. Lojze Križman (kasneje mariborski župan) je bil tiste čase tako gorak Ljubljani, da se je govorilo, da pripravlja odcepitev od Slovenije in združitev z avstrijsko Štajersko v novo državo. Nekaj zagnancev pa je pričelo pripravljati tudi slovensko – štajerski slovar.

V Ljubljani je bilo mednarodno srečanje o visokošolskem izobraževanju za področje zdravstvene nege. Resorna ministra sta obljubila, da bo naslednje leto visokošolsko izobraževanje s tega področja tudi v Ljubljani.

Zavod je objavil razpis za pet novih delavcev.

3. oktobra se je v Frankfurtu začel knjižni sejem s 380.000 knjigami in s posebno predstavitevijo japonskega izobraževalnega sistema.⁴⁵

4. oktobra sem samoiniciativno, a v imenu Zavoda, objavil razglas o avtonomiji šole, saj sem ocenil, da bo to ena od aktivnosti, ki bodo pomagale k temu, da bodo šole pustili pri miru opravljati svoje dejavnosti. V tem času so si namreč kljuko v šolah podajali vsi – akviziterji, strankarski ljudje, župniki ipd. in v raznih okoljih ter na razne načine pritiskali na ravnatelje in učitelje.⁴⁶

Razglas je povzročil precej odmevov v javnosti, namen je bil dosežen in šole so imele nekaj časa mir.

Na Bledu je potekal IV. kongres športnih pedagogov Jugoslavije in prvi mednarodni kongres o športu mladih. Naslov Nika Slane v Delu (8.10.) je bil *Izbrali so pravo temo in odprli vrata za sodelovanje*. Že čez nekaj mesecev pa je celotni sistem popolnoma razpadel.

8.10. je bila zelo pomembna okrogla miza *Narodnost – manjšina ali skupnost*, na kateri so se dogovorili, da se spet lahko uporablja pojem narodne manjšine, ki je bil dolgo časa bogokleten za te namene.

Istega dne je Izvršni svet Republike Slovenije sprejel priporočilo, naj se predmeti s Titovo podobo odstranijo kulturno in v primeru, da imajo zgodovinsko ali umetniško vrednost, tudi ustrezno shranijo. Posebej zanimiv je naslednji stavek: *Izvršni svet meni, da so slike in kipi s podobo našega dolgoletnega voditelja in velike zgodovinske osebnosti del naše preteklosti, niso pa narodni simboli in ne izražajo sedanjega družbene stvarnosti in boja za slovensko državnost, zato tudi ni potrebno, da se ti simboli še naprej nahajajo v uradnih prostorih državnih organov in javnih prostorov drugih organizacij in skupnosti.*⁴⁷

10. oktobra, pa še nekaj dni potem, je bilo precej pisanja in prerekanja o tem, da si šole ne smejo izbrati kar same treh konferenčnih obdobj ali celo dveh brez ustreznega dovoljenja. Na šolah, kjer so to pametno potezo potegnili brez dovoljenja, je minister zahteval stari red – štiri konference. Dijaki Srednje zdravstvene šole so proti temu protestirali pred svojo šolo na Šubičevi (poleg skupščine), zraven pa so zahtevali še, da jih naprej poučuje prof. Firbas.

9.10. so na Bledu pričeli s 6. evropsko konferenco direktorjev inštitutov za pedagoške raziskave na temo *Pismenost in osnovno izobraževanje na predvečer 21. stoletja*.

45 Na sejmu sem se dodobra spoznal z japonskim izobraževalnim sistemom in strokovnjaki ter kasneje, po študijskem obisku Japonske, zasnoval nekatere aktivnosti, ki so pripomogle k povezavi obeh držav.

46 Več o tem je zapisano v poglavju Težave s politiko.

47 To, kar so v večini šol že postorili med pleskanjem hišniki, je Demosova vlada skromno predlagala mesec kasneje. Iz moje sobe na Zavodu so slike odnesli med »pleskanjem« enkrat sredi leta 1991.

V Mariboru so 16.10. odprli avstrijsko čitalnico.

12.10. je Zavod priredil republiško strokovno posvetovanje na temo *Nadaljnji razvoj preduniverzitetnega izobraževanja v Republiki Sloveniji*.

13. oktobra se je v Mariboru na drugi (Lavrenčičevi) gimnaziji 180 dijakov uprlo novemu načinu ocenjevanja in so v znak protesta v avli prižgali sveče.

Kmalu so se pojavili prvi odzivi, med drugimi se je odzval svet staršev za boljšo šolo, ki je pohvalil prizadevanja za humanejšo in ustvarjalnejšo šolo, niso pa se strinjali s prepogostim pisanjem kontrolk in raznimi izpiti.

Kar precej prahu pa je dvignila okrožnica univerzitetnega sveta, ki je kot pogoj za napredovanje univerzitetnih učiteljev predpisal znanje tujega jezika.

16.10. so časopisi objavili vest, da bo verjetno prvi slovenski grad vrnjen nekdanjemu lastniku. Ker je bil lastnik naš kolega baron Lazarini, je bilo veliko odmevov, tudi hudomušnih, Lazarinija pa smo v prijateljskih krogih od tega časa naslavljali tovariš Baron.

V Kranju se je sešel občinski otroški parlament, ki si je zaželel *Zdravo, varno, dobro*. 22.10. pa so zadevo ponovili v republiškem parlamentu in si spet zaslužili obtožbe, da manipulirajo z otroki. Nekateri otroci so namreč zdeklamirali veleumne programe, podobne nekaterim strankarskim, večinoma pa so povedali svoje mnenje. Na kratko, jasno in z upanjem po uresničenju svojih želja.

17.10. se je odbor za prometno varnost, ki ga je vodil dr. Dušan Plut, zahvalil vsem učiteljem in mentorjem, ki so v osnovnih šolah učili prometno vzgojo.

Od 18. do 20. oktobra je bil v Cankarjevem domu mednarodni posvet *Družbena skrb za vzgojo, izobraževanje in socialno varnost razvojno motenih otrok in mladostnikov*. Šlo je za srečanje, na katerem so razpravljali, kako v večji meri izvesti integracijo otrok v »normalni« šolski sistem in v življenje.

Izšel je izobraževalni paket *Mentor o računalniku*.

Katoliški ideologi so še naprej razpravljali, kako je potreben verouk ali skoraj nekaj takega v šolah. Predstavniki teoloških pedagoških inštitutov so se zbrali v Zagrebu (posebej so poudarili, da v prostorih založbe Školska knjiga) in se po treh dneh razšli v splošnem prepričanju, da bi bilo treba v šolo uvesti predmet, ki se ne bi imenoval verouk, ampak religijska kultura, religiozna kultura ali pouk o veri itd. Mag. Angelca Žerovnik je predavala v draveljskem župnišču (to je zelo rado organiziralo shode katoliško navdahnjenih učiteljev) o problemu medsebojnih odnosov v šoli.

Dr. Berta Črnko je sporočila javnosti: *Naši otroci ne zmorejo več vsega in navedla, da so naši otroci preobremenjeni. Skupno število ur v šoli in za učenje je bilo preveliko in nesprejemljivo. 3,5 ure za 7-letnega otroka, 5 ur za enajstletnega in 8 ur za osemnajstletnega otroka.*

V založbi Zavoda je izšla knjiga dolgoletne uspešne učiteljice Milke Žalik o nivojskem pouku. Lep prispevek praksa k teoriji in praksi v slovenskem šolstvu.

Začelo se je preimenovanje šol, ob tem pa tudi mnogi protesti.

Konec oktobra se je razvila kar zanimiva polemika o športu mladih in športnih razredih, ki so jo vodili dr. Silvo Kristan, Janez Virk in Niko Slana.

Predsednik Sindikata vzgoje in izobraževanja, prof. Marjan Gojkovič, je ministru dr. Venclju pisal javno pismo, v katerem mu je omenil, da se položaj ni spremenil, in mu povedal, da je vedno več tistih, ki so izgubili upanje v napovedane spremembe.

Dijaki pa so v stilu kasnejšega »Dost' mam« napisali pismo, da imajo razpravljaj o vzgoji dovolj, in predlagali, naj država uzakoni in realizira pluralizem oblik šolanja in vzpostavi poseben odnos med državnimi in zasebnimi šolam, ter v tem kontekstu obravnava vzgojo.

Univerzitetni profesorji so se tačas prepirali na temo: *Rektor Sket, zadnji boljševek*.

3.11. sta bila v Delu dva članka, ki sta zopet obravnavala ideologijo v šolah. Barbara Šega-Čeh je malo obračunala s strankarsko kolegico Laukovo, malo s ministrom in dala dovolj primerne smernice za reševanje tega problema v Sloveniji. Poleg njenega pa je bil objavljen prispevek dr. Alojzija Slavka Snoja z naslovom *Duhovna prostranstva kot izziv vzgoji in izobraževanju*. Članek je zaključil s pozivom: *Dom, šola in cerkev ter druge verske skupnosti in gibanja naj si prizadevajo za odpiranje duhovnih prostranstev pri vzgoji in izobraževanju in za skladno delovanje z istim ciljem: oblikovati celovitejšo ponudbo*.

V Dnevniku je Ranka Ivelja (27) ugotavljala, da zunanja diferenciacija buri strokovne in politične duhove.⁴⁸

V Družini je članek Vanje Kržan *Verouk v šoli, da ali ne?* dal zelo konkretno pobudo: *Za konec vprašanje. Kako dolgo še bodo kateheti motovili s temo: Verouk v šoli, da ali ne? Ali se ne bi raje vsi skupaj začeli pogovarjati o zasebnih šolah? O takih, ki niso zidane na pesku, ampak na skali, da lahko kljubujejo strupenemu pišu mrzlih vetrov in umazaniam pljuskom nališov? O takih, ki izobražujejo in vzgajajo generacijo vernih Slovencev? O takih, ki bodo ponovno vstopile v zgodovino slovenske pomladi!*

V uvodniku Prosvetnega delavca se je oglasil dr. Franc Lazarini (28). Razložil je svoje poglede in cilje pri prenovi srednje šole, napovedal svoj umik z mesta predsednika strokovnega sveta, ko bo prenova srednjega šolstva končana, in odprl nekatere dileme o osnovni šoli, problemu diferenciacije. Posebej pa je opozoril na problem povezave univerze s srednjo šolo.⁴⁹

Za širšo javnost je bil zanimiv podatek, da se v vojaški gimnaziji v Ljubljani zelo zmanjšuje zanimanje za vpis, republika je izpolnila plan 2.000 mladih raziskovalcev, pa ni vedela kam z njimi, mojim sodelavcem na Zavodu se je zdel sporen način ocenjevanja, ki so ga uvedle tri odlične slovenske gimnazije, avstrijski profesor Bliem pa je priporočal: *Najboljše moči pošljite v katehezo*.

Morda nas je zaradi vseh teh ideoloških prepиров zadela božja nesreča. Dejstvo je, da je v začetku novembra po Sloveniji poplavljal, med drugim zelo hudo tudi

48 Šlo je za začetek razprav o zunanji diferenciaciji, ki so jo podpirali pobudniki klasičnih gimnazij in avstrijskega sistema šolanja, cerkveni krogi in tudi številni premožnejši državljani, ki bi radi otroke rešili spon revnega šolskega sistema.

49 Vem, da je bil glavni razlog, da je dr. Lazarini kasneje prevzel mesto predsednika univerzitetnega sveta, v tem, da je želel končati prenovu srednjega šolstva skupaj z logičnim prehodom na univerzo in na višje in visoke strokovne šole.

več šol, posebno na celjskem območju, obenem pa je nesreča prekinila delo na več šolah na poplavljenih področjih. V nekaterih šolah so bili centri za pomoč prizadetim, ravnatelji in učitelji na šolah pa med glavnimi organizatorji pomoči.

Na seji skupščinskega odbora 7.11. je predsednik Jože Zupančič pozval učitelje k solidarnostni pomoči, vlado pa za ustrezna sredstva za sanacijo škode. Na isti seji je bil predložen še osnutek zakona o zavodih z zloglasnim 43. členom, ki je predvideval reelekcijo vseh ravnateljev.⁵⁰

8.11. so bile že na vidiku težave s strokovnim svetom. Seja strokovnega sveta je imela zelo pomembne točke, vendar ni bila sklepčna. Vroče teme in spremembe so bile že obdelane, pričelo se je trdo strokovno delo pri posameznih rešitvah in zdolgočasene razprave o pluralizmu in odnosu do vere v šoli. Dr. Lazarini je novinarjem povedal, da bo dr. Bučarja, predsednika skupščine, obvestil, da v takih razmerah ne more delati.

Na prvi seji se je sestal Demokratični forum in podprl laično šolo ter evropeizacijo šolskega sistema.

V Nedeljskem Dnevniku je Ranka Ivelja objavila obsežen intervju z dr. Janezom Bajcem z nadnaslovom *Šola, v kateri se učenci in učitelji veliko smejejo, je v Kuvajtu*.⁵¹

Naši razgledi so objavili članek Zdenka Medveša (29), v katerem je poskušal razjasniti nekatera vprašanja o pluralnosti in nevtralnosti šole.⁵²

Na Zavodu je bil pomemben sestanek za razvoj slovenskega jezika v šolah. Sklicala sva ga z dr. Matjažem Kmeclom z namenom, da se to področje ustrezno organizira in poveže ter vključi v delo več učiteljev iz prakse, pa tudi strokovnjake slaviste izza meje. Po tem sestanku so se stvari kar premaknile, posebej ker so veliko pomagali minister dr. Janez Dular, oba člana predsedstva, dr. Matjaž Kmecl in Ciril Zlobec, ter pomemben član strokovnega sveta, akademik dr. Janko Kos.⁵³

15.11. je bila ponovljena seja strokovnega sveta R Slovenije z udeležbo samo 13 od 24 članov in predsednik dr. Lazarini je dal na glasovanje predlog o zaupnici. Zanj je bilo samo 12 članov (sam ni glasoval), zato je nepreklicno odstopil z

50 Ta člen sem na seji ostro napadel, češ da je to sramota in kriminal in da naj pustijo ljudi, da zaključijo mandat, če pa kdo ni strokovno dober, ga lahko že sedaj zamenjajo. Svet je po daljši razpravi moj predlog sprejel in 43. člen umaknil, jaz pa sem spet padel v nemilost politike in v zobe raznim razpravljalcem po časopisih. Prvi se niso mogli znebiti ostankov rdečega sistema, drugi pa so izgubili možnost pisati o aferah, ki so nastale pri preganjanju ravnateljev iz šol in nastavljanju za ravnatelje vsega, kar leže in gre, le da priznava in posluša poglavarja v Vatikanu.

51 Kot že nekaj prej omenjenih člankov tega obdobja je tudi ta napovedoval zlo usodo nekega sistema.

52 Zdenka Medveša so v tem času v pedagoških in političnih krogih gledali še zelo nezaupljivo, saj je veljal za enega od ideologov usmerjenega izobraževanja. Pred prihodom na Zavod ga nisem poznal, kasneje pa sem ugotovil, da je zelo dober strokovnjak in sem ga povabil med svoje svetovalce. Seveda pa ni mogel iz svoje kože in se je leta 1994 in 1995 spet pojavil v ekipi, ki je obujala v prakso koncept usmerjenega izobraževanja.

53 Ob poslušanju začetne razprave sem tudi provokativno izjavil: Slovenščina je preveč pomembna, da bi jo prepustili slavistom. To je malo razburilo prisotne in se kasneje večkrat pojavilo v časopisih v raznih kritičnih pismih.

mesta predsednika. Seja je nato potekala v obliki diskusije, po petih urah pa je pod točko razno prišlo do spora med Zavodom (mano) in predstavnikom Ministrstva za šolstvo in šport Stanetom Čehovinom. Ministrstvo je hotelo prepovedati vsem šolam, ki niso vključene v eksperiment, tri ali celo dve ocenjevalni obdobji in nov način ocenjevanja, jaz pa sem trdil, da je to velika škoda in preprečevanje kvalitetnega dela v šolah.⁵⁴

V treh gimnazijah smo to leto uvedli športne oddelke (Gimnazija Šetvid – lokacija Srednja železničarska šola Ljubljana, II. Gimnazija Maribor, Gimnazija Celje). 16.11. je Niko Slana v Delu objavil članek *Šport maje šolsko tradicijo*. V njem je opozoril na vse prednosti, pa tudi težave pri takšnem načinu dela z mladimi športniki.

Beograjska politika je objavila članek, v katerem je zapisala, da Srbi, živeči v Celju, zahtevajo pravico do vrtca in šolanja njihovih otrok v maternem jeziku, vključno s cirilico. Problem se je začel lepo razvijati. Na Tržaškem pa so opozarjali, da se slovenski otroci vpisujejo raje v italijanske šole kot v slovenske.⁵⁵

Minister dr. Vencelj in njegov namestnik Stane Čehovin sta v Piranu na pogovoru s šolniki z Obale predstavila delovno gradivo o organizaciji in financiranju šolstva v republiki. Minister se je tudi soočil s problemi piranske Višje pomorske šole, ki je hotela postati visoka, pa so se v Mariboru spomnili, da bi oni imeli prometno fakulteto. »Še dobro, da Drava ni jezero, sicer bi v Mariboru odkrili, da bi lahko imeli tudi pomorsko fakulteto,« so trpko izjavili Pirančani.

Na Ptuj pa so v inovativnem srednješolskem centru začeli s komunikacijskimi treningi dr. Pava Brajše.⁵⁶

V Cankarjevem domu je bil pogovor na temo *Položaj otrok v šoli*. Povedali so, da je leta 1985 naredilo 24 otrok samomor, najmlajši je imel samo 10 let. Dr. Barica Marentič-Požarnikova je menila, da so učenci žrtve dobrih namenov odraslih.⁵⁷ Zdenko Lapajne pa je predlagal vsem reformatorjem, da takrat, ko jih prime refor-

54 Na ta način sem uspel ravnatelje treh šol (obenem pa moje somišljenike in prijatelje Šušteršiča, Lovrenčiča in Bratino), obraniti sankcij, leto ali dve kasneje pa je Ministrstvo prepisana navodila teh šol pošiljalo po šolah kot model, kako naj se organizira pouk in ocenjevanje v šolah.

55 Dogajalo se je namreč to, da so imele slovenske šole razmeroma malo otrok, prostori so bili slabi in učitelji slabo plačani. Na Tržaškem je bilo razmeroma veliko šol, ki pa niso imele dovolj otrok. Niso pa se mogli dogovoriti, da bi število šol zmanjšali na razumno število. Zato so starši otroke raje vpisali v italijanske šole, v katerih pa seveda ni bilo pričakovati utrjevanja narodne zavesti. Šlo je za podoben problem kot tisti čas v Sloveniji s podružničnimi šolami. Politika in včasih tudi starši so jih želeli v vsakem zaselku, otrok pa je bilo premalo in težko je bilo doseči visoke standarde šolanja in znanja.

56 Profesor Brajša je očaral slovenske učiteljice, zato sem si ga z veseljem ogledal in se z njim pogovoril med enim od obiskov na Zavodu. Ocenil sem, da je bilo bistvo njegovega uspeha v tem, da si je za svoje poslušalke vzel čas in jih med suverenim vodenjem usmeril k cilju, ki so si ga zaželele. Vmes pa jim je dovolil, da so imele celo svoje pripombe in mnenja na poti do ciljev.

57 V tistem času sem že imel toliko izkušenj, da sem vedel, da so otroci tudi žrtve slabih namenov odraslih.

matorski bes, sedejo v kot in počakajo, da jih mine.

V Izoli je imel prvi sestanek Mladinski svet Slovenije, ki naj bi povezoval vse različne mladinske organizacije in organizacije, ki izvajajo dejavnosti za otroke.

Po dolgem času se je slovenska javnost seznanila s problemi in željami šolstva v Porabju (30). Članek je bil napisan, ko so ravnatelji nekaterih ljubljanskih in zasavskih šol obiskali šole v Porabju.⁵⁸

December 1990

Svetovalni center za otroke v Ljubljani je praznoval 35-letnico delovanja.

V Ljubljani so, tokrat že decembra, pričeli razmišljati o vpisu v srednje šole, nemalo ljudi pa se je razburilo zaradi novic, da bodo ukinili Dedka Mraza. Branka Lovrečič, mestna sekretarka, je vse zaskrbljene potolažila, da bodo spreved res ukinili, ker ni denarja, da pa bo Dedek Mraz vsak dan prišel na Gospodarsko razstavišče. *Smo demokratična družba, zato smo hoteli ljudem ponuditi vse možnosti: Božička, Miklavža in Dedka Mraza. Otroci potrebujejo pravljične osebnosti, tega jim nobena oblast ne more vzeti. Starši imajo zdaj možnost, da izbirajo.*⁵⁹

Z intervjujem z Jankom Svetino v Delu 5.12. z naslovom *Na rešetih 700 ravnateljev, vendar najbrž ne vsi hkrati*, minister ni ravno prispeval k miru po šolah.

Strokovni svet je na seji, ki jo je spet vodil dr. Lazarini, tokrat razpravljal o diferenciaciji v osnovni šoli. Dr. Strmčnik je tokrat prišel na svoj račun in prisotnim razumljivo in natančno razložil, kaj sploh pomenijo posamezni pojmi v zvezi z diferenciacijo. Zavod je dobil nalogo, da kljub nestrinjanju z zunanjo diferenciacijo v osnovni šoli pripravi tudi predlog takšne variante.⁶⁰

Dnevnik je objavil obširen intervju z ravnateljico ljubljanske šole Majde Vrhovnik Angelco Likovič.⁶¹ Šola je uvedla veliko metod dela, ki so jih potem prevzele tudi druge šole.

V Gozdu Martuljku je bil 9.12. sestanek o sodelovanju v šolstvu na področju Alpe–Jadran. Med drugimi pobudami je bila kasneje realizirana tudi tista o ustanovitvi trgovske akademije po vzoru avstrijske v Italiji in Sloveniji.

58 Večja pomoč pri življenju in šolanju tem rojakom je tudi ena od pomembnih nalog Slovenije, kajti področje je gospodarsko zelo šibko, strateško pa zelo pomembno.

59 To je bil uvod v krasno zmedo, ki se je to leto dogajala na raznih novoletnih proslavah za otroke. Ponekod sta se rdeči in beli dedek tudi stepla pred vrati v dvorano, otroci so jokali, ko ni bilo pravega dedka, v sindikatih pa je bilo sploh hudo – kateri bodo prevladali. Otrok pa kot ponavadi ni nihče vprašal, vlačili so jih na razne prireditve, tako da si je marsikateri verjetno za vse življenje zapomnil bitke za naklonjenost.

Starši naj se odločijo, so se na koncu izmaknili vsi po vrsti.

Sicer so pa imeli največjo srečo otroci pluralnih staršev, ki so dobili od vsakega prej omenjenega možakarja kakšno darilo.

60 Članom strokovnega sveta sem povedal, da necivilizacijskih predlogov Zavod ne bo delal in da si jih lahko ogledajo v Avstriji. In res smo na Zavodu vedno predlagali sodobnejše variante, ki bodo, vsaj upam, tudi v programu slovenske šole v prihodnosti.

61 Ga. Likovičeva je bila izjemno delovna in sposobna ravnateljica in v veliko pomoč pri prenovi osnovne šole. Kasneje, leta 1995 pa se je preveč spolitizirala.

Nosilci projekta o nadaljnjem razvoju srednjega šolstva dr. Janez Sagadin, dr. Vera Doma in dr. Darja Piciga so na tiskovni konferenci predstavili svoje delo, ki je nastajalo v težavnih razmerah in v času, ko so spremembe v šolstvu in projekti, ki jih je pripravljala Zavod, prehiteli avtorje. Med 13. in 15.12. je bil nato republiški posvet v Poljčah, kjer smo se imeli čas temeljito pogovoriti o nalogah v zvezi s to problematiko.⁶²

Zavod je imel letno srečanje v Slovenj Gradcu, Kranjskogorci so predlagali, da bi se njihovi otroci že v osnovni šoli učili italijanščine in nemščine (bližina tromeje pač!), v Šolskem muzeju Ljubljana so odprli razstavo o učiteljskih v Srbiji, v Ljubljani je bilo prvo tekmovanje iz razvedrilne matematike, bistriški učitelji so grozili s stavko, na okrogli mizi na prvi gimnaziji v Mariboru so zahtevali: *Vrnimo v šole latinščino*. V Dornavi se je v nove prostore preselilo 180 duševno in telesno prizadetih otrok.

Dr. Krešo Petrovič (31) je opozoril slovensko javnost in državo, da je šport v vrtcih nedorečen in da bo morala država, ko sprejema šport spet pod svoje okrilje, ta problem rešiti.⁶³

V Cankarjevem domu je bilo tridnevno računalniško srečanje, ki se je ukvarjalo predvsem z uporabo računalnika in ne več z opismenjevanjem.

17. 12. so se v okrnjeni izvedbi sestale delavske univerze in ugotovile, da sistem razpada ter da bo treba sistematično urediti področje izobraževanja odraslih.

Zadnje leto, ko v Sloveniji še ni bilo božičnih praznikov, je bil zadnji teden decembra zelo aktiven. Podeljevali smo razna priznanja, se udeleževali sprejemov in na eni od slovesnosti v znameniti vili Pod Rožnikom je dal minister dr. Vencelj tudi velik poudarek športu v šolah s simbolično primerjavo: *Želim si, da bi se vsak otrok zavedal, kako pomembno je pod eno pazduho nositi knjigo in pod drugo športne copate*.

Vse lepe in prijetne dogodke pa so kvarile razne težave in prepiri: Marojevičeva Stranka za enakopravnost občanov je zahtevala v občini Jesenice proste dneve ob vseh verskih praznikih, na srednješolskem centru v Murski Soboti so po dolgotrajnih prepirih uvedli disciplinsko družbeno varstvo, Delo plus je pisalo o profesorici matematike M. R. kot nočni mori, nakar je članek K. Dolenc v Delu dne 28.12. resnično dotolkel veliko dobro mislečih: *Prometna vzgoja je za učence le navadno zapravljanje časa*.

Članek Ranke Ivelje v najbolj branem časopisu Nedeljskem Dnevniku z naslovom *Nadpovprečnost ni več kazen* (30.12.) in voščilo kluba strašev za boljšo šolo sta nekako omogočila normalen zaključek leta 1990.

62 Rezultate smo koristno uporabili pri spremembah v šolstvu, vendar je bilo nemogoče pustiti srednjo šolo še leto ali dve nespremenjeno, da bi lahko raziskovalci zaključili svoj posel.

63 Problem je enako aktualen tudi danes, saj je premalo storjeno za šport otrok v vrtcih.

Januar 1991

3.1. je dr. Pavle Zgaga predstavil v Delu novo slovensko revijo *The School Field* (32), katere urednik je bil moj dobri znanec in kasnejši sodelavec pri nekaterih projektih in velik podpornik mednarodne mature Marjan Šetinc (kasneje poslanec v slovenskem parlamentu). S to revijo smo se začeli Slovenci predstavljati svetu, obenem pa legalizirali kmečki termin polje tudi v šolskem prostoru. Pa saj so imeli svoja polja tudi filozofi, medicinci in celo kmetijci.

4. januarja je Janko Svetina v Delu objavil članek *Počitnic je konec, prihajajo počitnice*. V njem je oznanil, da so imele to leto prvič po dolgem času šole teden dni počitnic od božiča do novega leta in da se bližajo že nove – polletne počitnice. Nakazal je tudi velik problem, da so pri nas otroci praktično brez počitnic od septembra do konca januarja⁶⁴ in odprl klasično zgodbo o tem, ali je smiselno deliti Slovenijo glede na počitnice na dva dela.

Ob tem se je pojavil še dodaten problem, da so npr. na Jesenicah hoteli proste dni pouka tudi muslimani in pravoslavni. Zato so se ravnatelji jeseniške občine dogovorili, da bodo opravičili vse izostanke na sam dan verskih praznikov pravoslavne in muslimanske vere (božič in ramadan). Predsednica občinske vlade ga. Rina Klinar (kasneje državna ministrica za delo) pa je predlagala, naj se vprašanje o teh zadevah naslovi na ustrezen republiški komite.

Čeprav o šolskih plačah ni dobro govoriti v času šolskih počitnic (ker razburijo tisto večino, ki meni, da imajo učitelji itak preveč prosto), so v Delu objavili podatek, kako so plače različne od občine do občine. V bolj bogatih občinah so učitelji zaslužili nad 7.000 dinarjev, v revnejših (in teh je bilo četrтина) pa le 4.500 SIT.

Zdenko Kodrič se je v Večeru, 5.1., spraševal (33): *Zakaj hitijo z zakonom o organiziranosti in financiranju vzgoje in izobraževanja? Kje so tako imenovani področni zakoni: o osnovni in srednji šoli, univerzi, vrtcih?* Avtor je ugotavljal, da šolstvo potrebuje zakon kot suha zemlja dež, vendar pa naj ob takem predlogu raje še malo vztraja v suši. Predlog zakona naj bi temeljil na starih predpostavkah, bistvene stvari so pozabljene, pojavljajo se določila, ki so še bolj morilska od komunističnih, ravnatelj ostaja še večja sveta krava kot doslej in ga bo oblast branila z vsemi topovi, svet staršev je podoben milnemu mehurčku itd. Skratka, dovolj grozljivosti, da zakon ni bil sprejet leta 1991 niti ni še leta 1995.

Ministrstvo pa je ta čas potovalo po Sloveniji in s predlogom zakona dražilo šolnike (prevladovali so ravnatelji) in občinarje, ki jih je skrbelo predvsem to, koliko jih bo šola stala in kje bodo dobili vsaj toliko denarja kot prej. Bojan Dolenc, Milena Markičeva in Stane Čehovin so v glavnem prevzeli breme pojasnjevanja nepojasnljivega, pa tudi vse pripombe, zasmehovanja, razburjenja ipd., ki so jih nanje naslavljali demokracije že siti šolniki. Omenjeni kolegi so imeli železne živce in se na koncu vedno izvlekli s podobnimi ugotovitvami: Nič ni še

64 Tako hudo seveda ni bilo, saj smo takrat kar nekaj dni praznovali 29. november, rojstni dan Jugoslavije, ponavadi pa nekaj dni prej in kasneje tudi novo leto.

zamujenega, vsaka pripomba je dobrodošla in jo bomo, če bo v kontekstu, tudi upoštevali. V Mariboru je na posvetu 7.1.1991 Ministrstvo javno povedalo globoko misel, da šola ne bo profitna ustanova, da bo pa malo tudi morala gospodariti.

V Mariboru pa so istočasno pripravili uvajalni seminar waldorfske pedagogike (34), katere namen je vsakega otroka vzgojiti tako vsestransko, kolikor je v človeku sposobnosti, da se razvije v vsej svoji polnosti. Umetnost pa je središče učnih programov take šole. Predavali so Wolfgang Findeisen, Margit Wagner in takrat edina slovenska učiteljica, usposobljena za ta program, Branka Strmole.⁶⁵ Uvajanje te šole je imelo pomemben vpliv na razmišljanja slovenskih učiteljev in bilo v tistem času pomembna osvežitev za naš prostor. Seminarja se je udeležilo 150 slušateljev, še enkrat toliko pa so jih morali zavriniti. Na okrogli mizi so udeleženci tudi ugotovili, da so pedagogi privesek aktualne politike, in zato poslali ministru dr. Venclju protestno pismo, v katerem so zapisali, da pomeni predlog zakona o organizaciji in financiranju šolstva nedopusten poseg v avtonomijo dela šole.

Zgledi so že vlekli.

Zoltan Jan, profesor iz Nove Gorice, je 10.1. zapisal v članku v Dnevniku (*Zadnji ostajajo med zadnjimi*), da toliko pooblastil, kot jih nova zakonodaja predvideva za ravnatelja, le-ti nimajo nikjer na svetu.⁶⁶

Isti avtor pa je v Naših razgledih, 11.1.1991, objavil članek z naslovom *Izračunavanje šolskega tolarja s podnaslovom Razpoke v metodologiji in praksi (ali metode za zmanjševanje)*. V članku je dokazoval, kako tudi nova oblast, ne le da učitelja slabo plačuje, ampak ga tudi vleče za nos, oz. mu laže.

Na Gimnaziji Celje so zaključili prvi trimester od treh v poskusu uvajanja trimestrov in ugotovili, da so dijaki manj napeti, odprto pa je še: več ali manj znanja? Učenci so ugotovili, da se lahko naučijo, ko je treba, in da se ni treba učiti sproti.⁶⁷

Univerza je dobila nalogo, naj se odpre svetu in ustvarjalnemu prepihu (Janko Svetina, Delo, 9.1.1991), obenem pa je krčila programe z 900 na 750 ur predavanj in vaj letno.

Tudi v vrtcih so te pobude vzeli resno in poskušali model in izkušnje italijanskih vrtcev s Primorske prenesti v druge vrtce in to večinoma z angleškim jezikom (35).

V Sloveniji sta bili tudi zanimivi predavanji. Dr. Vid Pečjak je v Radovljici predaval o vzgoji za ustvarjalnost in optimizem, dr. Reginald Vospernik (ravnatelj Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu) pa v župnijskem domu v Dravljah na temo *Ravnatelj – etični in pedagoški vodja šole*.⁶⁸

65 Kasneje je Branka Strmole vodila ustanavljanje prve waldorfske šole v Sloveniji.

66 Le-ti pa so istočasno trdili, da jih verjetno tako malo nima nihče.

67 Nekaterim učiteljem pa je počasi pričelo prihajati v zavest, da imamo v šoli občasno in napovedano ocenjevanje ter vsakodnevno preverjanje znanja zaradi poteka pouka.

68 Dr. Vospernika so povabili krščansko usmerjeni pripravljavci zakona, da bi potrdil njihove teze, ki so temeljile na avstrijski ureditvi. Pa jih je razgledani ravnatelj krepko razočaral in razložil, da naj si Slovenija nikar ne nakoplje takšnega okostenelega in birokratskega šolskega sistema. Kasneje se je dr. Vospernik zelo redko pojavljal v Sloveniji.

8. januarja je bila v prostorih Mladinske knjige na Titovi cesti v Ljubljani predstavitev publikacije *Verouk v šole?!*, ki je izšla kot četrti zvezek skupine šolskega polja, uredila pa sta jo Slavko Gaber in Zdenko Kodelja. Založbi, ki sta knjigo založili, sta bili Krt in Zamorc. Udeleženci so ugotovili, da smo odgovor v slovenskem šolstvu pravzaprav že našli (ne kot predmet, pač pa kot znanja, kamor to spada) in da se lahko o verouku pri nas lahko pogovarjamo bolj sproščeno in ni razloga, da bi kamor koli hiteli.⁶⁹

Izdaja publikacije *Verouk v šole?*, ki je napovedovala kratkoročno preveč rožnatih časov indoktrinaciji in verouku v šolah, je vzpodbudila plaz prispevkov in komentarjev.

Jožko Tomažič je v Družini, 13.1.1991, zapisal v članku *Še o verouku v šoli: Kvas vere pa mora začeti delovati tudi sredi življenja, to je za otroka in mladostnika sredi učnega procesa. Versko znanje v naši družbi pada iz leta v leto tudi pri naših veroukarjih. Recimo, da je bila dosedaj za to kriva naša družba, odslej naprej pa bomo zato krivi kristjani sami. Vemo tudi, da ne smemo pustiti znanja na osnovni stopnji, če pa človek konča visoko šolo. Itd.*

Minister dr. Vencelj pa je bil tokrat tarča Mladine, ki je v rubriki *Demos* je na oblasti že 246 dni objavila njegov intervju za Vjesnik z dne 31.12.1990, Dnevnik pa je objavil 10.1. celoten intervju.

»Mislim, da se na športnem področju, što se Jugoslavije tiče, ne smije ništa mijenjati, barem ne potezima »kratkog daha«. A to znači da šport i dalje mora povezivati jugoslovenske narode i narodnosti, kao što se to čini posvuda u svijetu. I zato nema nikakva razloga da šport zatvorimo u republičke okvire. Čak, štoviše, smatram da je to jedno osnovnih veziva koje nas ubuduće može spajati.«

Medtem ko so po Sloveniji razpravljali o verouku in šolskih zakonih in financiranju, pa so se otroci na Obali vedno bolj usmerjali na mamila (36). V članku je zapisano, da policija ve za preprodajalce in da je Slovenija raj za italijanske državljanke, ki imajo doma zelo strogo zakonodajo.⁷⁰

Predlog zakona o organizaciji in financiranju šolstva je še naprej buril duhove, nekateri so se sprijaznili, da bo kar v redu, če bodo pustili stare ravnatelje do izteka mandata, Zoltan Jan je pisal protestne in osveščevalne članke v vse mogoče

69 Na predstavitvi knjige se je zbral ves bivši, takratni in bodoči šolski vrh, razprava je bila kar burna in spomnim se, da sem v svojem prispevku omenil, da sem vesel, ker smo takšno rešitev predvideli na Zavodu že pred letom dni brez odvečnega filozofiranja in teoretiziranja in da to mnogim udeležencem ni bilo ravno všeč. Plačani so namreč bili za to, da so mesece in leta mleli to, kar je bilo praktično mislečim ljudem takoj jasno.

70 Na žalost do danes oblast ni naredila ničesar, le otrok, ki uživajo mamila, in kriminala je vedno več. Razni italijanski doni in drugi patroni pa si bodo tlakovali pot do svetniškega naziva na marginalnem številu mladih. Često me preveva občutek, da se ves ta kriminal pušča nalašč, da lahko politiki odvrnejo ljudi od vsakdanjih težav, obenem pa si množica ljudi zagotovi delo – zdravniki, psihiatri, vzgojitelji, pazniki, policaji, sodniki ipd.

časopise in revije, Zdenko Kodrič pa je zadevo zelo primerno ocenil v članku *Zakon – nov prispevek k slovenski blaznosti* (Večer, 11.1.1991). Dobrih deset dni kasneje je v reviji *Evropa* (24.1.1991) Jože Urh napisal članek *Učitelji – nameščenci nameščenцев* in v njem ugotavljal, da bodo v primeru sprejetja zakona šole postale pripravnice ali male šole političnih spretnosti. Mladina je konec januarja objavila članek z naslovom *Let nad kukavičjim gnezdом*, v katerem so posebej izpostavili tri misli: minister dr. Peter Vencelj – *O šolstvu mora odločati tisti, ki plača*;⁷¹ mag. Slavko Gaber – *Zakon si drzne urejati stvari, ki bi jih morali urejati posebni zakoni*; dr. Veljko Rus: *Državna kontrola zavodov je škodljiva, ker blokira racionalizacijo njihovih dejavnosti in zavira inovacije*. Nekateri so ministru tudi očitali, da ne plačuje on, ampak davkoplačevalci, kar pa ni imelo večjega učinka. Prejšnji, še bolj pa vsi naslednji ministri so vzeli državo in proračunski denar za svoja.

Na zgodbo o zakonu so se spravile tudi stranke, ki so videle lep poligon za premagovanje tekmecev in spravile na površje tudi ves bedni »intelektualni« potencial, ki so ga usmerile v šolstvo. (Redkim izjemam se opravičujem.) SDP (Stranka demokratične prenove) je svarila pred popolnim podržavljenjem šolstva in opozarjala na odsotnost družbenega okolja, LDS (Liberalno-demokratska stranka) pa je menila, da je ureditev po predlaganem zakonu nevzdržna, da je nacionalni program šolstva stvar obstoječe državne politike in zakonodaje in da spada med proračunske predpise samo tehnika financiranja. Desno usmerjeni nacionalisti so se spravljali na pluralistične interese otrok priseljencev, krščanska demokracija pa je iskala v predlogih podobnosti z avstrijskim šolstvom in predvidene oblike krščanske vzgoje v šolah. Le otroci in učitelji niso zanimali nikogar.

Učitelji in ravnatelji so se pričeli združevati v sindikat vzgoje in izobraževanja, ki je med najpomembnejše teme uvrstil vlogo ravnatelja.

Pa se je le zgodilo tudi kaj konkretnega.

1. Udeleženci otroškega parlamenta in javne tribune v Cankarjevem domu ter Zveza prijateljev mladine so 16.1.1991 objavili v časopisih poziv slovenski javnosti, skupščini in vladi Republike Slovenije. V njem so po naštevanju vseh problemov in težav med drugim zahtevali, da je treba položaj otrok v Sloveniji izboljšati, pripraviti celotno strategijo za zagotavljanje zdravja vseh otrok in mladine, pripraviti celotno politiko za reševanje problemov otrok in mladine itd.⁷²

2. Ivan Zupanc je poslal ministru javno pobudo (Delo, 19.1.1991), da naj se angažira in poskrbi, da bo v primeru izselitve vojašnice na Metelkovi le-ta pripadla srednjim šolam in mladini v Ljubljani. Pa tudi za druge vojašnice je predlagal podobno.

Kljub izpričani skrbi za mladino pa celjskim srednjim šolam po poplavi pred dobrim mesecem še ni nihče pomagal. Najhuje je bila prizadeta tehniška šola maršala Tita, pa so se morda z vrha po malem maščevali. *Namesto k telovadbi – hodijo na sprehode* je naslov članka, v katerem je Violeta Vatovec-Einspiler opisala celjske tegobe 15.1.1991 v Večeru.

71 Univerza je kmalu ugotovila, da ji minister ne misli ukazovati, čeprav jo bo plačeval, in je srečno avtonomizirala naprej.

72 Žalostno je bilo le to, da so bili med udeleženci omenjenih razprav večinoma tudi tisti, ki so jim apel pošiljali, oz. so ga pošiljali skoraj sami sebi.

Pa je članek in še kaj drugega le pomagalo. Konec januarja so šole dobile 60 % potrebnega denarja in se spravile k delu. Kaj poštenega, resnici na ljubo, ni bilo mogoče storiti, ker so se morale stene posušiti, pa vendar, vsaj obljube so bile izpolnjene.

Januarska številka revije *Otrok in družina* je prinesla več zanimivih člankov. Aleksander Cokan, urednik Državne založbe, je spet spisal zgodbo o težavah, ki jo imajo založbe v januarju, ko morajo pripraviti knjige, pa ne vedo, katere veljajo, koliko naj jih natiskajo in koliko naj stanejo. Skupina avtorjev je potarnala nad Pastorko Slovenščino, neutrudna Biserka Meden pa je pripravila v okviru akcije *Iščemo dobre šole* predstavitev OŠ Majde Vrhovnik, njene ravnateljice Angelce Likovič in drugačno opismenjevanje, ki ga je v Slovenijo uvažal g. Michael Wambach.⁷³

Družboslovci so zborovali v Mariboru in ugotovili (37), da je v predmetniku premalo ur družboslovja, dr. Pavle Zgaga pa je ravnanje šolskih oblasti primerjal z nenehnim žaganjem nog nestabilni mizi in opozarjal, da v konfliktni družbi ni mogoče pričakovati idealne, brezkonfliktne šole, a si šolska oblast venomer prizadeva prav za to. Dejal je tudi, da šola potrebuje predvsem nekaj miru, da bi si odpočila od reform, ki jih je povzročila politika. Dr. Darko Štrajn, direktor Pedagoškega inštituta, je ob koncu razprave lepo in samokritično povedal, da bo treba najprej nivelirati ideološke točke.⁷⁴

Med interesenti za šolske ure v srednješolskih programih so povzdignili glas tudi kulturniki iz IO Slovenskega kulturnega zbora, in sicer so objavili članek v *Dnevniku* (38), kjer so očitali načrtovalcem novih programov, da od klasične mere, ki vidi človeka v štiridelni celoti (fizični, intelektualni, estetsko-čustveni in moralno-značajski), podpiramo le prvi dve sestavini, zanemarjamo pa drugi dve. Madrid so vtaknili v naslov zato, ker v tistem času Slovenija ni hotela podpreti nekega galerijskega projekta v Španiji.

Da ne bi bile težave le na ministrstvih v Ljubljani, so poskrbeli na srednješolskem centru v Murski Soboti, kjer so se pošteno obdelovali, tako da je občina konec januarja zagrozila z ukrepom družbenega varstva. Pa vendar so tudi tu ugotovili, da je kriva država, ker ne sprejme zakonov, proti katerim pa so bili na šoli tudi v večini.

Medtem ko so predmetne skupine protestirale, češ da imajo premalo ur v šoli, učitelji premalo svobode itd., so učitelji telovadbe – po novem športni pedagogi – protestirali, ker so jim hoteli povečati učno obveznost. Nekje so namreč izvedeli, da hoče minister po sprejetju novega zakona zmanjšati obveznost nekaterim učiteljem – predvsem za slovenski jezik in matematiko, nekaterim pa jo povečati. Pa

73 Gospod iz Belgije (njegova mati je z Bleda) poučuje jezik po metodi, ki se povezuje z integriranim poukom in gradi na pravlji kot osrednji metodi. Otroci že od začetka uporabljajo črke pa veliko ritmike in glasbe in se navajajo na resnične situacije v življenju. Metoda se je kasneje precej razširila po ljubljanskih šolah predvsem po zaslugi Katje Hvala, v tem času moje pomočnice na Zavodu.

74 Vedel sem, da bo ta nivelacija trajala vrsto let in če sem prav obveščen, so nihanja vedno večja.

je bil spet povod za prepir na šolah in odvracanje pozornosti od glavnih problemov.

Izšel je *Katalog programov obveznih izbirnih vsebin za gimnazijce*, ki sta ga dokončno uredila Rezka Osterman Cevc z Zavoda za šolstvo in dr. Drago Čepar z Instituta Jožef Stefan. V katalogu je bilo okrog 120 različnih programov, ki so jih ponujali zunanji ponudniki, cena na učenca pa že takrat mizernih 9,5 dinarja na učenca na uro.⁷⁵

Katalog je naletel na lepe ocene in pohvale v javnosti, osebno pa sem bil zelo vesel, ker je bil Zavod vsaj enkrat, pa čeprav le na pol, pohvaljen tudi v Družini (39) (4. št. 1991). Takole se je zapisalo nepodpisanemu avtorju v članku z naslovom *Kažipot v folklorna izročila*, kjer je opisal knjigo Marije Stanonik Slovsstvena folklor v domačem okolju: *Svojo plemenito pobudo na 135 straneh je mogla Stanonikova poslati med slovensko bralno ljudstvo le v nakladi pičlih 500 izvodov v založbi državnega zavoda za šolstvo. Samo tam je našla posluh za temeljito in premišljeno delo.*

Na probleme z daljnosežnimi posledicami je opozarjal tudi Peter Kolšek v članku *Književnost kot problem* (Delo, 25.1.1991), kjer je razglabljal, kako v šoli počevati književnost. »Ali je res potrebna reforma reformirane reforme? Ne vemo pravzaprav, kaj natančno je v načrtu, toda bojimo se, da bo književni pouk dokončno mrknil nekje med nenehnimi reformatorskimi naleti in učiteljsko apatijo. Saj navsezadnje je knjige, kot vemo iz slovenske literarne zgodovine mogoče tudi tehtati – če smemo dodati majhen metodološki pripomoček.«⁷⁶

Konec januarja so birokrati na našem ministrstvu slavili pomembno zmago, predlog zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja so v družbenopolitičnem zboru slovenske skupščine sicer temeljito obdelali in dodali več strani pripomb, vendar na koncu sprejeli.

Tudi na Zavodu smo bili veseli, ko smo izdali knjigo *Izobraževanje za 21. stoletje*, ki je pomenila pomembno strokovno delo s prek 200 referencami. Pripravljena je bila s sodelovanjem najpomembnejših slovenskih strokovnjakov. Rešitve

75 Zaradi nizke cene je sicer odlična zamisel propadla in tudi novi minister dr. Gaber ni videl vzroka za tako stanje in je poskušal zadeve zmanjšati. Morda je to storil tudi zanalasč in s tem »odstrelil« iz šolstva množico krščanskih vsebin, ki jih je uspel skozi izbirne vsebine vriniti dr. Čepar (takrat predsednik komisije). Iz tega je nastalo preurejanje gimnazijskega programa, ki je zaradi nepoznavanja celotne filozofije gimnazije povzročilo veliko zmešnjavo in probleme. Glavni krivci za nizke cene pa so bili na strani krščanskih indoktrinatorjev, ki so ponujali programe celo zastonj (verjetno pa bi v začetku celo plačali, samo da bi prišli v šolo). Tako je Medškofijski odbor za študente ponujal npr. programe: Sveto pismo v življenju človeka, Krščanski pogled na svet, Novi človek za novo družbo ipd., Družinski center Bretanija in Pastoralni institut iz Maribora sta pripravila tečaj z naslovom Vzgoja za ljubezen, sodelavka Rdečega križa iz Kranja pa tečaj Mladi, ljubezen in spolnost. Izvajanje teh tečajev je povzročilo nekaj afer, nakar je nekatere prepovedalo Ministrstvo, preostalo pa ravnatelji, večina ponudnikov pa je itak izgubila interes zaradi nikakršnega plačila. Vsebine so izvajali le še vsega hudega vajeni učitelji.

76 Kako dobro je avtor opredelil problem, se je pokazalo po poskusni maturi leta 1994 in še bolj se bo na pravi leta 1995 in v naslednjih letih.

v knjigi so bile seveda v velikem nasprotju z rešitvami v predvideni zakonodaji in financiranju, zato dela na Ministrstvu za šolstvo in šport niso bili veseli in je povzročalo stalna trenja in pripeljalo tudi do razkola. Publikacija, prevedena v angleščino, je še danes, leta 1995, praktično edino gradivo o konceptu slovenske šole, ki ga slovensko Ministrstvo lahko da brez sramu iz rok. Nekateri to trdijo tudi za Bello knjigo, ki pa je po mojem mnenju le dokaz za to, da se je šolstvo v Sloveniji predalo.

30.1. je Dnevnik objavil komentar Ranke Ivelje (40), v katerem je zapisala ob koncu znamenite besede: *Blagor vladi, ki ima tako razumevajočega šolskega ministra*. Medtem ko so se drugi resorji širili, kupovali vse mogoče in nemogoče, je dr. Vencelj izjavil: *Gospodarske razmere so še zmeraj zaostrene, in če k temu dodamo še sedanji politični trenutek, ki zahteva več denarja za obrambo dežele, je jasno, da bo za šolstvo v prihodnjem letu kar dobro, če ne bo imelo manj denarja kot letos*.

31. januarja je bila pomembna seja strokovnega sveta, ki je sprejemala ukrepe z daljnosežnimi posledicami za slovensko šolstvo – uvedbo mature.

Februar 1991

1.2. je Delo objavilo članek J. Svetine z naslovom *Matura 1995, poskusna 5-letna trgovska akademija pa letos*. Šlo je za sejo republiškega strokovnega sveta za vzgojo in izobraževanje. V poudarjenem tisku je bilo zapisano vprašanje dr. Kosa: *»Je mišljeno, da bodo maturitetne naloge dijakov ocenjevali tudi dr. Jože Toporišič, dr. Mirko Jurak, dr. Andrej Capuder in drugi univerzitetni učitelji, ali samo srednješolski profesorji?«* Dr. Franc Lazarini: *»Mišljeno je, da tudi univerzitetni profesorji in drugi ugledni kulturni delavci.«* Dr. Kos: *»Težko verjamem, da bo tako.«*

Zelo zanimivo in značilno je bilo vprašanje dr. Franceta Strmčnika: *Ali je res potrebno, da je matematika obvezen predmet za vse maturante? Za mnoge učence, ki kasneje postanejo pomembni umetniki, je matematika velik problem, znanje matematike pa pri njihovem nadaljnjem šolanju nima velikega pomena*. Večina članov strokovnega sveta je menila, da je treba uvesti znanje matematike in tujega jezika na dveh nivojih.⁷⁷

2.2. je Z. Kodrič objavil v Večeru intervju z Branko Strmole o waldorfski šoli (41). Ga. Strmoletova je zelo na kratko razložila bistvo te šole. *Bistvo je človek, bistvo waldorfske šole izhaja iz človeka. S tem, ko človek razvija tri področja – delo, dušo in duh, sebi omogoča, da razvije čimveč potencialov, ki jih ima v sebi in sprošča kreativne sile, ki delujejo v vsakem človeku*.

Istega dne je Zoltan Jan objavil v Delu pismo z naslovom *Položaj učitelja v novem šolskem zakonu*. Med drugim je zapisal:

Eno pa je jasno. Učitelj v takem položaju, kakršnega načrtuje novi šolski zakon, še ni bil. In kot smo slišali, predlagatelj prav takšen položaj ocenjuje za najpomembnejšo odločitev, od katere ne odstopa.

⁷⁷ V članku je J. Svetina zapisal tudi moje nestrpno vprašanje, naj se že enkrat pove, ali bomo z maturo ohranjali svojo slovensko danost ali stremeli k dohitevanju Evrope. Na seji sem tudi predlagal, da je treba na čimveč šolah uvajati kot paralelo oddelek mednarodne mature, in to tudi v francoskem in morda tudi v španskem jeziku.

Ravnatelj bo povsem suvereno delil pravico po svojem zavodu po načelu »kadija tuži, kadija sudi«. Takšnih pooblastil nima en sam človek v nobenem sistemu. Še celo v vojski odločajo o ključnih vprašanjih sveti in komisije.

Za vsak primer pa ima učitelj nad seboj še inšpekcijo, eksterno preverjanje znanja učencev (le teh pa sam ne sme prebirati), standarde in normative (na katere nima vpliva), pa še klube staršev, vzgojne posvetovalnice...

20 učiteljev je pisalo odprto pismo, v katerem so zahtevali, da ostane v zakonu 43. člen, po katerem naj bi takoj za vsa ravnateljska mesta objavili razpise in nameslili na ta mesta nove, neobremenjene ljudi.

Niko Slana je v članku *Tudi pri nas postopoma do poosebljanja šol s športom* (Delo, 4.2.1991) zapisal, da se, kljub temu da smo športni narod, počasi ustvarjajo tudi zametki poosebljanja šol s športom.

Isti dan je o sproščanju slovenske šole pisala v Delu J. Kontner Venturini (42), ki je omenila, da je potihem že prišla v Slovenijo osiješka šola, da je pred vrati waldorfska šola, medtem ko šola Wambach že poskusno teče, razmišlja pa se tudi o šoli Montessori. Gospod Findeisen, ki je waldorfsko šolo predstavil slovenskim učiteljem, je ugotovil, da imamo Slovenci veliko prednosti pred drugimi narodi, saj imamo neko posebnost, da možgani točno vedo, zakaj bije srce.

5.2. je Delo objavilo članek J. Svetine *Umetnostna vzgoja bo ostala*, v katerem je zapisal, da je strokovni svet podprl predlog predmetne skupine za umetnostno vzgojo na Zavodu, da le-ta ostane kot samostojen predmet in ne le kot vsebina. Z. Matoz pa je v istem časopisu ugotovil, da je ljubljanska univerza nelegalna, ker tri fakultete še niso sprejele statutarne sklepa (43).

Mariborski Večer pa je poprosil: *V soboto nikar! Šlo je za pobudo dr. Venclja*, da bi imeli pouk tudi ob sobotah in na ta način razbremenili prenatrpani teden. Šolniki in starši so našli kup razlogov, da naj raje ostane tako, kot je.

V sobotni prilogi Dela je 9.2 na to temo pripravil z dr. Vencljem intervju Janko Svetina. Naslov: *Šola v soboto? – Razmislimo*. V kramljanju je bilo med drugim omenjeno tudi, da »poznavalci šolskih sistemov opominjajo, da je dvodnevni presledek pedagoško škodljiv.«⁷⁸

Z Vrhniko je poročal Zdenko Matvoz v članku (Delo) *Katoliški vrtec v državnem?*, in sicer, da Iniciativni odbor za ustanovitev Slovenskega katoliškega vrtca na Vrhniko poziva starše, naj prijavijo otroke v ta vrtec. Vrtec je bil predviden v prostorih javnega vrtca (le-ta je bil v cerkveni posesti) in gospa Ljubica Lukan, ki je skrbela na Vrhniko za socialno politiko, je dejala: *Če bo veliko otrok prijavljenih v katoliški vrtec, jih bo v državnem toliko manj in bo bolj smotrno nameniti cel vrtec katoliški vzgoji kot pa odpirati posamezne oddelke v več vrtcih.*⁷⁹

78 Ko so danes že priletni državljani delali udarniško ob sobotah in tudi nedeljah, da o praznikih niti ne govorimo (danes pa enako počnejo novi podjetniki), jim ni nihče omenjal, da bi bil delovni presledek za telo škodljiv, ampak da je bilo treba stvari narediti.

79 »Zdrava« logika leta 1991.

6.2. so v Delu objavili pismo ženske sekcije iz Ljutomera (44), ki je izrazila svojo podporo prijazni in neodvisni šoli in pod točko 6 v pismu zapisala: *Verouk spada v šolske programe kot interdisciplinarni pojem pri biologiji, zgodovini, zemljepisu ipd.* Ti ti, nagajivke!

J. Svetina je zabeležil pomemben dogodek v članku *Jeseni naj bi začela delovati šola za ravnatelje začetnike* (Delo). Predlog je pripravil Zavod (mag. Marija Velikonja) in je predlagal 23 dni izobraževanja, vsak mesec po 3 do 4 dni strnjeno. Šlo je za razvijanje sistema izobraževanja, ki ga je Zavod organiziral za osnovne in srednješolske ravnatelje od leta 1986 in od leta 1988 za vrtce (tridnevni seminarji).

Tudi Mladina je našla v predvidenih zamenjavah dovolj zanimivo temo in v članku *Država išče 150 ravnateljev* sta Grega Repovž in Ali H. Žerdin zabeležila več pametnih misli.

Eden od ravnateljev (bodočih državnih nameščencev), verjetno Noel Škrjanc, kasnejši svetovalec Zavoda R Slovenije za šolstvo in šport, je razmišljal takole:

Če šolstvo preveč centraliziraš, potrebuješ zelo močan in kvaliteten državni aparat. Dvomim, da so šolske oblasti res tako kvalitetne, da bi lahko regulirale tako zapleten mehanizem. In če stvari centraliziraš, šolske oblasti pa sistema ne bodo obvladovale, se bo zgodilo samo to, da bodo šolski kolektivi zamorjeni; uničili jim bodo iniciativo, kvaliteta pouka pa se ne bo spremenila. Le formalni nadzor bo močnejši.

Ali H. Žerdin je ministru dr. Venclju tudi svetoval, naj pogleda v Kranj (kraj, v katerem je dr. Vencelj živel), kjer so z nedomišljeno organizacijo uničili krajevni radio, in naj se iz tega lokalnega eksperimenta kaj nauči.

11.2. je Dnevnik v članku *Tečaji za gimnazijce?* v podnaslovu objavil najbolj aktualne teme, ki naj bi jih učenci lahko spoznali v okviru izbirnih vsebin. *Spoznavanje Svetega pisma, učenje računalniškega jezika, kuhanje ali jadranje.* Dr. Drago Čepar (kasneje državni sekretar za družino), ki je projekt izbirnih vsebin pri strokovnem svetu vodil, je povedal, da bodo sredstva (9,5 din) na učenca na uro popolnoma zadoščala za tečaje kot Cerkev po svetu in na Slovenskem skozi čas, Krščanski pogled na svet, Sveto pismo v življenju človeka ipd. Kasneje se je pokazalo, da za te tečaje še teh sredstev niso porabili, ker se praktično nikjer učenci niso odločili za tovrstne tečaje.

11.2. je Dnevnik objavil tudi pismo g. Vlada Modica, vodje aktiva umetnostne vzgoje (45), v katerem je avtor opozoril, da se kulturni škandal okoli gimnazijskega program še ni polegel, pa že Zavod za šolstvo ponuja novega v srednjih strokovnih šolah. Zelo pomembna je bila ugotovitev: *Tokrat tiči zajec v delitvi predmetnika na predmete in na nepredmete ali »vzgojne vsebine«.* *To je izum, ki po svoji antipedagoški miselnosti nima primere ne v evropskem, ne v svetovnem merilu. Mar ni vsak predmet vzgojen in hkrati poučen. ... Umetnostna vzgoja se mora vrednotiti enako kot književnost, ki v okviru slovenskega jezika počiva v varnem naročju obveznih predmetov.*

Istega dne pa je Dnevnik objavil tudi pismo skupine učiteljev (avtorica prof. Helena Novak, moja kolegica s fakultete) z naslovom *Zakon o zavodih in zakon o*

šolstvu. Pisci so odločno nasprotovali, da se črta 43. člen v predlogu zakona, po katerem bi morali vsi ravnatelji nemudoma na reelekcijo ali še bolje kar iz šol in to utemeljili: *Zavedamo se, da bo z novimi zakoni prišlo tudi do novih, večjih pooblastil direktorjev. Nova pooblastila naj imajo predvsem novi, neobremenjeni ljudje, kar pa se lahko zgodi le, če se delovna mesta sedanjih kadrov razpišejo. Sprašujemo se tudi, od kod je predlog o črtanju 43. člena prišel.*

Ptujčani so v nedeljskem TV-dnevniku objavili, da bodo zaradi novo zapadlega snega podaljšali počitnice za dva dni in takoj so se oglasili starši iz vse Slovenije, zakaj tudi njihovi otroci nimajo več počitnic. Milena Markič z republiškega sekretariata za šolstvo je morala na to dati uradno izjavo, ki je dovolj značilna za tiste čase, kraje in običaje: *Šolskih počitnic si ne more nihče samovoljno podaljšati. V Ptujju so se v skladu z 8. členom pravilnika o šolskem koledarju in s soglasjem občinskega komiteja za družbene dejavnosti odločili, da v ponedeljek in v torek še ne bo pouka, vendar pa bodo – tako določa pravilnik – oba dneva nadomestili. Razlog, ki so ga navedli – sneg – se mi ne zdi upravičen, opozoriti pa velja tudi, da utegne v primeru, da bi se šole v večji meri odločale za takšno »prilagajanje« pouku, priti do zmede. Kakorkoli že, za kurentovanje so (bodo) imeli ptujski otroci nedvomno več časa.*

12.2. je bila seja Sindikata vzgoje, izobraževanja in znanosti – konference srednjih šol. Dr. Venclju so očitali neodgovorno ravnanje in nedemokratičen odnos do učiteljstva.⁸⁰ Odločili so se, da s stanjem na področju položaja učiteljev v Sloveniji seznanijo vse ustrezne svetovne organizacije in učiteljske sindikate v sosednjih državah.

Med pomembnimi zahtevami, ki so jih naslovili na sekretarja dr. Venclja, je bila tudi tale: *Prenehanje zastraševanja zaposlenih z grožnjami, da bodo ob zaposlitev, če se ne bodo neprizivno pokorili odredbam šolskih oblasti – pritiske nanje izvajajo posamezni šolski ravnatelji.*

15.2. je bil velik dogodek za Maribor. Višjo pravno šolo so razglasili za visoko, ena od pomembnih misli slavnostnega govorca g. Matije Malešiča pa je bila, da se je treba znebiti miselnosti, da je to šola za združeno delo.⁸¹

Družina je 17.1. poročala o okrogli mizi s šolskim ministrom avtorja mm pod naslovom *Šolska reforma – usodna odločitev*. Čeprav je avtor očitno pričakoval burno razpravo, je le-ta minila v znamenju strpnosti in strinjanja okrog temeljnih dilem slovenskega šolstva. Posebej so govorili o krizi vrednot, ki jo je treba premagati, o motivaciji za znanje in izobraževanju učiteljev. Dr. Osojnik s Teološke fakultete je pojasnil dober uspeh in relativno nizek osip pri študiju na njihovi šoli s tem, da se študentje popolnoma odločijo za ta študij in kasneje poklic.⁸²

80 Ker so bili omenjeni šolski sindikalisti dolga leta sodelavci dr. Venclja (sindikalni funkcionar je bil desetletje) je bilo zelo zanimivo in poučno poslušati njihove prepire na različnih zborih in sestankih.

81 Da bi takoj potrdili, da se to ne bo zgodilo, je mešana slovensko-avstrijska firma Prima izročila dekanu dr. Novaku insignije.

82 Seja je bila v mariborski škofijski avli, zato tudi ni bilo »motenja« s strani drugače mislečih.

Iste dne pa je Družina objavila korektno predstavitev Zavodovega projekta *Izobraževanje za 21. stoletje*.

13.2. je Delo objavilo članek Janka Svetine *Test – mala matura za vpis v najbolj oblegane šole*. V članku je opisal sestanek dr. Vencelja in mene s srednješolskimi ravnatelji. Dr. Vencelj je razložil, da šole lahko razpišejo večjo ponudbo za vpis – predvsem za izobraževanje odraslih – in obenem razburil duhove s tem, da učitelji ob redni zaposlitvi ne bodo mogli popoldne še dodatno poučevati.⁸³

Citat: »Direktor Zavoda za šolstvo dr. Zakrajšek je šolam priporočil, naj učencem povedo, kakšne so možnosti za zaposlovanje, ob rednem pouku naj za večji vpis šole konkurirajo tudi s pestrejšo ponudbo kulturnih, športnih in drugih dejavnosti.⁸⁴ Opozoril je, da so učni programi razbremenjeni in da ni več razlogov, da bi bilo po šolah še naprej toliko ponavljalcev kot prej.⁸⁵

Novinarji so za temo popoldanskih zaslužkov kmalu »poprijeli« in Ranka Ive-lja je v Dnevniku 19.2. zapisala v podnaslovu *Popoldanski zaslužek na črno učiteljem kmalu ne bo več dovoljen*.

O teh in drugih temah je v članku (46) pisala ravnateljica Srednje lesarske šole iz Ljubljane ga. Veronika Šlander (kmalu nato svetovalka Zavoda in kasneje uslužbenka Gospodarske zbornice Slovenije, zadolžena za strokovno in poklicno šolstvo). Zapisala je nekaj o stiskah »starih« ravnateljev: *Brez dvoma smo sedanji ravnatelji odigrali pomembno vlogo pri demokratizaciji naše šole, pri otoplitvi odnosov med učitelji in učenci in pri iskanju oblik sodelovanja staršev s šolo. Pri tem se spopadamo po eni strani s trdovratno tradicijo in na drugi strani z zakonskimi ovirami, zato se rezultati naših prizadevanj kažejo s precejšnjim časovnim zamikom. Premika se počasi, z majhnimi koraki, vendar se. Iz začaranega kroga neučinkovitosti našega šolstva je izhod tam, kjer ga sklenejo učitelji. Na njihovih ramenih šola raste ali pada.*

Kljub očitkom odrinjenosti, užaljenosti, nemoči, ki se porajajo ob novem zakonu, pa so naše zbornice tiho.

Na naša vprašanja ne odgovarja nihče, sogovornika zunaj šole enostavno nimamo. Še vedno smo varuhi zakonitosti, toda novih zakonov še ni, starih pa nova oblast ne priznava v vseh določilih. V največji negotovosti tako živijo in delajo ravnatelji, ki jim je v tem »prehodnem obdobju« potekel štiriletni mandat.

Iste dne je bilo objavljeno v Delu tudi poročilo Janka Svetine *Različni pogle-di na določbo o zamenjavi ravnateljev šol*. Pedagoška sekcija pri ljubljanskem škofij-skem odboru za izobražence je organizirala sobotni pogovor na aktualne teme. V

83 Veliko ravnateljem in učiteljem strokovnih šol je bilo dopolnilno delo v izobraževanju odraslih pomemben vir dohodka.

84 To je bil čas, ko sem poskušal doseči, da se šole razmigajo, prestrukturirajo in zato sem stalno razglašal, da je šola, v kateri ni kulture in športa slaba šola, ravnatelj pa zanič. Na sestanku sem tudi napovedal, da bomo v primeru, da šole ne bodo prisluhnile željam mladih, predlagali ustanovitev ustreznih zasebnih šol.

85 Ravnateljem in učiteljem je (bilo) treba stalno dopovedovati in jih spominjati, da si številne kriterije in ovire postavljajo sami, ker jih je država že odstranila. Poskušal pa sem tudi uvesti v slovensko šolstvo zavest, da mora šola poskrbeti, da učenci, ki se vpišejo, šolo tudi končajo.

glavnem so se sukali okrog vprašanj: šola – verouk, ravnatelj, vzgoja – izobraževanje, denar. Glavna predavateljica mag. Angelca Žerovnikova⁸⁶ je razpravljala o univerzalnih stebrih vzgoje in predlagala kodeks učiteljev. Opozorila je tudi, da bo SDZ zahtevala, da se 43. člen vrne v zakon. Dr. Vencelj je imel kar ustrezno stališče, češ da nastopa kot človek, ki hoče šolstvo izboljšati in ne kot strankarski človek. Je pa ponudil prostor v šolskih stavbah za verouk, obenem pa priporočil, naj te prostore čimprej uredijo tudi ob župniščih.

Novinar Janez Gril (47) pa je o srečanju pisal v Družini in ob koncu zapisal: *Vodstvo sekcije vernih pedagogov, ki pripravlja takšna srečanja, bo moralo razmisliti, kako še bolj učinkovito skrbeti za izobraževanje vernih učiteljev in učiteljic. Bojim se, da brez lastne organizacije, v katero bi se povezali, ne bodo dosegli enotne vrednostne lestvice, istih univerzalnih stebrov vzgoje in skupnega moralnega kodeksa. Včasih svoje organizacije niso smeli imeti, danes jo lahko ustanovijo. Zdi se, da z ustanovitvijo ne bi smeli odlašati.*

Osnovna šola Mengeš je pripravila zabavo v kulturnem domu, denar od vstopnic pa namenila za pouk. V dvorani Smelta so bili Ilešičevi dnevi, milica (danes policija) je sporočila, da bo širila šolo za mlade in nadebudne miličnike (pa smo menili, da gremo iz časov terorja v demokracijo), šole bomo tudi zapirali (je sporočil dr. Vencelj), Avstriji pa so vabili našo mladino na šolanje v vajeniške šole v Avstrijo. Pa še plačati so jim hoteli.⁸⁷

Korošicam so jemali šolo za tekstilni poklic, strokovnjaki za poklicno šolo pa so se prerekali, ali so bo reklo vajenec ali učenec v poklicu. Šlo je za otroke, ki so jih skušali čimprej spraviti k delu in kruhu. Udeleženci pogovora o moralni krizi v Sloveniji so ugotovili predvsem tri katastrofalne pojave: ločitve zakonskih zvez (35 %), umore novorojenčkov – beri splave (18.000 na leto), samomore (700 na leto). Zahtevali so uvedbo novega predmeta moralna vzgoja.

To so bili kratki prispevki v časopisih v februarju 1991, ki so opozarjali na drobne, za ljudi tako pomembne probleme, »visoka« šolska politika pa se zanje ni brigala.

Dnevnik se je 20.2. posvetil problemu poklicnih šol. Dr. Svetlik je povedal »nevaren«⁸⁸ podatek, da je stopnja nezaposlenosti med tistimi, ki imajo končano poklicno šolo, najmanjša. Kot velik problem je bilo predstavljeno tudi izobraževanje in prekvalifikacija nezaposlenih. »Prestrukturiranje brez novega znanja je jalov posel,« je menil dr. Vencelj.

24.2. je Družina objavila izjavo o verskem pouku v šoli, ki so jo pripravili kateheti in katehetinja na tradicionalnem zboru na Mirenskem gradu, 8.2.1991. Glasi se: *Kateheti in katehetinje, zbrani na svojem letnem tednu izpopolnjevanja, poudarjamo,*

86 Gospa mag. Žerovnikova je bila takrat v vzponu, često tudi omenjana kot moja naslednica na Zavodu, po dogodkih v letu 1992 pa je skoraj izginila s slovenske šolske scene. Kasneje je zamenjala tudi stranko.

87 Pa smo jim raje naredili uslugo in jim šolamo tiste kadre, za katere se avstrijski otroci ne odločijo niti pod točko razno, raje pri nas doma.

88 Nevaren zato, ker so ga in ga še uporabljajo malikovalci rokodelstva v Sloveniji, kjer pa se zahteve dramatično spreminjajo.

da je, kljub družbenim spremembam, verouk (kateheza) v župniji še naprej prvenstvena vloga vsake naše cerkvene skupnosti. Ta verouk (katehezo) razlikujemo od šolskega pouka.

Med človekovmi pravicami imajo verni, zlasti starši in otroci, pravico, da se na način, ki je splošno dojemljiv v demokratični družbi, zavzemajo za posredovanje verskih izročil in vsebin tudi v vzgojno-izobraževalnih programih.

V tem smislu podpiramo pobudo Medškofijskega katehetskega sveta o verskem pouku v šoli dne 31. oktobra 1990. Izvajanje predloženih verskih programov kot obveznih izbirnih dejavnosti v srednjih šolah je začetek uveljavljanja te pravice.

Ponovno poudarjamo, da se ne zavzemamo za uvajanje obveznega verouka v šolo. Zavračamo politiko podtikanja in politizacijo tega vprašanja.

Mirenski grad, 8. februarja 1991.

V Naših razgledih (22.2.) sta Jasmina Primožič-Lopatič in Bojan Leskošek objavila svoja razmišljanja o izbirnem postopku za vpis na gimnazijo z dramatičnim naslovom *Travmi ali viziji naproti?*

Članek sta začela z zanimivo zgodbo o deževnikih in lastovki, ki ji ni bil dovolj dober slovenski deževnik, ampak si je zaželela kalifornijskega: »Oh God, Californian worm,« in žalostno končala.

In konec članka: *Misliva, da je izbirni postopek v ljubljanskih gimnazijah ugodna smernica za rešitev aktualne problematike ob vpisu na ljubljanske gimnazije in da ni v nasprotju z dolgoročno vizijo kvalifikacijskih preizkusov ob vpisu v srednje šole.*

Jan Makarovič je v isti številki NR napisal mnenje o knjigi Janeza Svetine Slovenska šola za novo tisočletje. V prvem delu prispevka je razvijal misli na podlagi Svetinovega prevoda izreka Juda Ješue: *Kaj si človek pomaga, če si ves svet pridobi, sebe pa zavrže in pogubi?* Pohvalil je Svetinov predlog, da naj nova šola ne izhaja iz nikakršnih vnaprejšnjih vrednot, iz nikakršne vnaprejšnje ideologije, temveč izvaja svoje vrednote nasprotno iz znanstvene analize človeške narave same.

Drugi del knjige, ki se je nanašal na globine človeške duše in človeško naravo, pa je dr. Makarovič zelo skritiziral in na koncu spet pohvalil Svetinovo stalno ponavljajočo se misel, da mora šola spoštovati sleherno individualnost v njeni enkratnosti.

Ob koncu pa so bile zapisane te misli dr. Makaroviča: *Naše tisočletje je tisočletje stvari. Tako zelo smo se vrgli na obvladovanje stvari, na njihovo produkcijo in potrošnjo, da smo končno sami postali stvari. Toda kaj pomaga človeku, če si pridobi ves svet in pri tem izgubi – sebe?*

Serijo prispevkov o šolstvu v NR pa je zaključil Slavko Fras (48), ki je pripravil pogovor z go. mag. Majo Amrusch-Hoja, začasno ravnateljico Dvojezične zvezne trgovske akademije v Celovcu. Povedala je, da šola temelji na strokovnem in jezikovnem znanju ter zahtevah interkulturalnega učenja.⁸⁹

Revija Otrok in družina je objavila dva zanimiva prispevka. V prvem (49) je mag. Stanka Kuhar pisala o dilemah ob uvajanju »evropske« osnovne šole in ugo-

⁸⁹ Šola je računala tudi na velik vpis iz Slovenije, vendar smo sami ustanovili trgovsko akademijo, tako da je hodilo kasneje le malo otrok iz Slovenije v Celovec.

točila, da si pod tem pri nas vsak predstavlja nekaj drugega. Ugotovila je, da je naša šola v glavnem prilagojena delovnemu ritmu staršev in to celo njihovi dvojni zaposlitvi, da pa v zahodni Evropi poskušajo prilagoditi šolo bioritmu otrok (kasnejši začetek pouka, daljši odmor za kosilo, nadaljevanje pouka v popoldanskem času) in to ob predpostavki, da je eden od staršev doma ali da je (praviloma) mati zaposlena le nekaj ur dnevno. V stilu pregovora: *Rana ura zlata ura*. Avtorica pa je v »evropskem« stilu priporočila najnovejšim reformistom, naj upoštevajo modrost starih Rimljanov: *Festina lente! Hiti počasi!*

Ista številka revije *Otrok in družina* je prinesla tudi članek dr. Pavla Zgaga, profesorja Pedagoške fakultete v Ljubljani (50), ki je zapisal o visokošolskem izobraževanju učiteljev: *Če teh ciljev ne jemljemo zgolj kot leporečje, jih je moč uresničiti le tako, da izobraževanju učiteljev brez vsakega pomisleka priznamo visokošolski status: od strokovne zahtevnosti znanstvenega, pedagoškega dela in študijskega dela preko ustvarjalne avtonomije do akademske svobode.*

Tudi kasnejši minister za šolstvo, takrat še višji predavatelj za sociologijo na Pedagoški akademiji v Ljubljani, mag. Slavko Gaber, se je pojavil v isti številki revije *Otrok in družina*. Intervju z njim je pod naslovom *Verouk v šole?!* pripravila Ranka Ivelja. Na vprašanje, ali je moč poiskati najmanjši skupni imenovalec različnih pogledov na to problematiko, je mag. Gaber odgovoril: *Kaj več od tega, da vsi soglašajo, da to vprašanje do sedaj ni bilo zadovoljivo rešeno in da ga kaže reševati strpno in postopoma, bi težko dali pod skupni imenovalec. Tudi med cerkvenimi odstojanstveniki so velike razlike.* V intervjuju je Gaber odprl številne možnosti od zasebnih šol s pravico do uvajanja pouka pod vplivom različnih religij do interdisciplinarnega pristopa v okviru posameznih disciplin.

V skupščini pa so ta čas potekale burne razprave o proračunu, ki je šolstvu namenil namesto potrebnih 4.262 milijona dinarjev (za obdržanje stanja na sicer žalostnem nivoju) le 3.454 milijona dinarjev ali 81 %. Franci Pivec, poslanec v skupščini, sicer pa bivši predsednik komiteja za šolstvo in šport, se je v skupščini vprašal: *Ali ne bi raje naredili koraka dlje od vesoljnih tem in eno od prihodnjih sej namenili šolstvu?* Tudi minister dr. Vencelj je na seji skupščinskega odbora za vzgojo, izobraževanje in telesno kulturo ugotovil, da je sredstev resnično premalo in omenil, da bo dal pobudo, naj se sredstva za plače učiteljev zbirajo na sekretariatu.⁹⁰ Dr. Vencelj je vedno poudarjal, da je šolstvo vlečni konj gospodarstva, v proračunu pa je dobil 9 % manj kot prejšnje leto, vojska, policija, zdravstvo in drugi pa več. Kilavo šolsko kljuse, je Venceljevo šolsko zgodbo opisala Ranka Ivelja v Dnevniku, 24.2.1991. Novosti, ki jih je minister uvažal, pa je avtorica poimenovala z ljubkim naslovom *Nove podkve za staro šolsko kljuse*, Dnevnik, 24.2.1991.

Sindikati so se pošteno spravili na ministra s temi besedami: *Šolski minister se zateka k boljševisično preizkušenim metodam zatiranja učiteljstva, k zavračanju sleherne*

⁹⁰ Minister je popolnoma pozabil na denar za materialne stroške in amortizacijo in takrat se je začela finančna agonija šolstva, ki jo je le v manjši meri popravilo Gabrovo ministrstvo s šolskim tolarjem. To pa je bila tudi Gabrova napaka, saj ni zahteval v proračunu več denarja v osnovnem paketu (glede na leto 1990) in šolski tolar poleg tega za reševanje nujnih zadev. Zaradi stališča dr. Vencelja in njegovega popuščanja v vladi, sem ministru javno predlagal, naj odstopi.

kritične misli, ki ni v skladu z ministrovo, ter k uvajanju svojevrstne pedagoške diktature na sončni strani Alp.

Strokovni svet je iskal možne rešitve za srednješolski sistem, ki se je zaradi propada in prestrukturiranja gospodarstva zelo zamajal, zakon o zavodih pa je zaposloval strankarske ideologe in voditelje. Mariborska študentska vlada je prodr-la z zahtevo po gradnji telovadnice, kateheti so zavračali podtikanja, državni urad-niki so si računali plače, v Srbiji pa so v učilnice namesto Titovih slik obešali sv. Savo, Dositeja Obradovića, Vuka Karadžića in Petra II. Petrovića Njegoša.

V kontekstu z razpravami o gimnaziji in sploh srednjem šolstvu je izšel v Delu (51) celo opozorilni članek, ki je omenjal, da je zaradi gimnazije enkrat že padla dunajska vlada.⁹¹

Stranke so se na probleme šolstva ob preoblicici drugega, pomembnejšega dela redko odzivale, pa vendar. Socialisti so reagirali na sobotni pouk, češ da ni prime-ren in da bi bil v trenutni situaciji celo protidružinsko in protiotroško dejanje. Demokrati (šolska predstavica je bila Barbara Šega) pa so zavračali centralizirani šolski zakon, ideologizacijo šole in se zavzemali za vadnice v osnovnih šolah. Intervju z naslovom *Šolstvo v kleščah države* (Dnevnik, 22.2.1991) je lepo razodeval grozo demokratov nad šolskim sistemom.⁹²

Socialisti pa so se spravili proti napovedanemu pouku ob sobotah z odločnimi besedami: *Socialistična stranka Slovenije odločno nasprotuje retrogardizmu uvajanja pouka ob sobotah. V razmerah, ko predstavljajo ženske polovico vseh zaposlenih, v šolah pa celo večino – ko se slabšajo materialni pogoji življenja.*

Tokrat je bila zelo aktualna RR Revija za razvoj, v kateri je Franc Križaj obja-vil članek *Nove oblike dela*. V njem je zapisal, da je evropski delovni čas od 8. do 17. ure slovenski konstrukt, nova ideološka kampanja in da sta za delovni čas v Evropi značilni velika raznoterost in prilagodljivost potrebam delavcev.

20.2. so se časopisi zelo razpisali o poklicnem šolstvu. V Ljubljani je bilo nam-reč posvetovanje o tej problematiki. Na njem so ugotavljali, da je treba vedno več mladih prešolati, ker nimajo dela in obenem načrtovali ustanovitev novega inšti-tuta za poklicno šolstvo in centra za izobraževanje odraslih. Posebno glasen je bil ob tem Janez Zalaznik z Zavoda za zaposlovanje, ki je skupaj s šolskimi svetoval-nimi službami usmerjal mlade v imaginarna delovna mesta in poklice, ki jih ni bi-lo več.⁹³

Marec 1991

1. marca je v Delu izšel članek dr. Antona Stresa: *Mladi rodovi imajo pravico, da jih ne obremenjujemo s svojimi zamerami*. Nadnaslov članka je bil *Verski pouk v šoli*, pod-

91 Res je šlo za dogodke pred sto leti in 1.500 goldinarjev, ampak Slovenije je ravno za en Dunaj, zato so mnogi prisluhnili možni nevarnosti.

92 Čez dobro leto pa je bila ta skupina »strokovnjakov« že pri šolski oblasti v LDS.

93 Neverjetno je, koliko je na tem področju še danes norosti in višek predstavlja zakon, ki hoče uzakoniti dualni sistem. Namesto da bi te norosti ukinili in mlade poslali v dobro srednjo šolo z možnostjo izbire, jih naganjajo v poklice, ki jih otroci ne marajo, podjetja pa ne rabijo. In te neumnosti še znanstveno spremljajo in potrjujejo.

naslov pa: *Tudi najbolj klasičen verouk danes ne bi bil več tisto, kar je bil verouk nekdanj – Šola ni državno ali družbeno vzgajališče, ki staršem otroke vzame in jih oblikuje po svoje.* Avtor je menil, da naj verouk kot vzgoja v veri, pripadnosti krščanskemu občestvu in pripravi na versko življenje, še naprej poteka v okviru cerkvenih institucij. Verski pouk v šolah pa naj bi mladim odpiral možnost za religiozne oblike kulturnega in duhovnega življenja in jim pri tem puščal vso svobodo osebnega odločanja.

V Mariboru je ta dan sporočil javnosti svoj nepreklicni odstop rektor Univerze v Mariboru dr. Alojz Križman in ga utemeljil s tem, da se ne more sprijazniti s preložitvijo prenovе univerzitetnih programov za eno leto. Omenil pa je tudi preutrujenost in preobremenjenost z rednim delom. Rektorjeva odstopna izjava je bila zelo možata, napisal pa jo je neposredno po sestanku s ministrom dr. Vencijem v Ljubljani:

Rektorjevo odstopno pismo:

Moj minister dr. Peter Vencelj

Spoštovani,

med včerajšnjo potjo iz slovenskega cesarskega središča sem se spomnil, kako je Ivan Cankar med drugim pisal o Slovenskem ljudstvu in slovenski kulturi: »Tlačanstvo je vedno slabo vplivalo na moralo slovenskega naroda, ki mu je vzgojilo servilizem, hlapčevsko ponižnost pred gospodo, kar je umevno, ako se je med graščinskimi uradniki nahajal oskrbnik, ki se je bahal, češ jaz sem četrta božja oseba na zemlji.« Johannes Scotus Erigena, filozof devetega stoletja, je podpiral zagovornike svobodne volje. Trdil je, da sta razum in razodetje neodvisna vira resnice, ki si med seboj ne nasprotujeta in se ne prekrivata. Zdi se pa, da moramo razumu bolj zaupati kakor razodetju, če pride v določenem primeru do spora.

Menim, da sem od preteklih trdih časov in od sedanjega kaosa že preveč utrujen. Vzel si bom nekaj počitka. Odgovornost in časti naj na univerzi prevzame takšen »modrijan«, ki bo znal prisluhniti prostovoljni nesreči. Verjamem, da bom čez čas očiščen in pomlajen lažje presodil svojo odločitev. Uspešno delo in lep pozdrav.

Odbor za srednje šolstvo je seznanil javnost, da bodo srednje šole vpisale 30.900 novincev in da bo dovolj prostora za vse novince, ki jih je bilo to leto 28.300, in še za vse ponavljalce.

V Dnevniku je v rubriki n.n. pisec zapisal, da je bila na osnovni šoli Trnovo na obisku delegacija Deželnega sveta za Koroško in da je pohvalila delo na šoli ter izrazila željo po sodelovanju. *Morda so gostje s Koroške ob tem primeru videli v našem šolstvu tisto, česar naša oblast ne vidi,* je bil komentar pisca.

V Prištini so se spet začela predavanja na medicinski fakulteti, murskosoboški socialisti pa so izjavili, da je treba enkrat za vselej preprečiti razmišljanja o tem, da bi šolanje v Sloveniji na vseh ravneh ne bilo brezplačno.

Gimnazijci – dijaki so v Mariboru ustanovili Koordinacijo slovenskih gimna-

zij in za predsednico določili Tadejo Merkač z Raven, podpredsednik pa je postal Pavle Zgaga iz Ljubljane. Ugotovili so, da so preveč časa izgubili s formalizmi namesto za vsebino, se sklenili tesneje povezati z Zvezo dijakov Slovenije in odšli domov.

Družina je 3.3. objavila pobudo za moralno vzgojo v šoli. Pobuda je bila rezultat pogovora o moralni krizi na Slovenskem, ki je potekal 18. januarja v župnijski pisarni v Polju pri Ljubljani. Kot izhodišče za oceno hude moralne krize so udeleženci vzeli naslednje podatke: 35 % ločenih zakonskih zvez, 18.000 umorov nerojenih otrok in okrog 700 samomorov letno. Avtorica pisanja ga. Ana Levičar je med drugim (podobnim) zapisala: *Če želimo celovito odkrivati in spoznavati bodisi slovensko ali celo nekoliko širšo, evropsko kulturo in samobitnost, potem se sporočilu Svetega pisma in krščanskemu izročilu ne moremo izogniti.* Napisala je tudi naslov za tiste, ki bi se želeli pridružiti pobudi: Župnijski urad Ljubljana Polje, Polje 351.

Angelca Žerovnik je v isti številki Družine razmišljala o tem, da *Mladostnika vzgaja tudi okolje.* V članku je omenila štiri glavna področja, na katera vpliva šola (in to ne dovolj dobro in v zadostni meri): *oblikovanje svetovnega nazora, kulturno oblikovanje človeka, pridobivanje znanja in usposabljanja za poklic in širše družbeno udejstvovanje ter osebni razvoj posameznika in priprava za osebno življenje.*

Kot glavni razlog za nezadovoljstvo je navedla to, da ni svetovnonazorske, kulturne, učnopredmetne in osebnooblikovalske kontinuitete med partnerjema (šolo in družino).

Ob koncu članka je navedla primer, ki je po mojem mnenju porušil vsa prizadevanja v članku:

Neka indijanska skupnost goji vzgojno miselnost, da vsakdo v skupnosti prispeva k temu, da zjutraj vzide sonce, ki je vir življenja in toplote. Zato se z obredno molitvijo trudijo za to skupno dobro.⁹⁴

Marja Strojinova je v Delu 2.3. objavila daljšo kritiko vpisa v šole in ga naslovi-la *Pred letošnjo norišnico vpisovanja v šole.* Tokrat se je usmerila na vpis v srednje šole v Ljubljani.⁹⁵

Na racionalizacijske ukrepe v šolstvu (ukinili na bi tiste usmeritve na šolah, kjer ni zadosti učencev vsaj za dva oddelka) so bili takojšnji odzivi. Posavci so silovito protestirali proti tej odločitvi.

Makedonski minister je odstopil, so poročali slovenski časopisi, in to zaradi pouka albanščine v šolah.

4.3. je Dnevnik (52) poročal o seji odbora za srednje šole, kjer so bila deljena mnenja o tem, ali je racionalizacija šolske mreže uresničljiva ali ne. Naredili so nekaj izjem, nato pa predlog poslali v odločanje izvršnemu svetu.⁹⁶

94 Kaj pa če bodo kdaj ugotovili, da gre tudi brez molitve?

95 Ker pa je bila gospa Strojina sama delegatka mestne skupščine, ki je šolstvu odmerila malo denarja, se je na koncu tudi rahlo posula s pepelom: »Načelo ‚Za malo denarja malo muzike‘ končno lahko sprejemem, nisem pa prepričana, da opravičuje mnogo »panike in improvizacije«.

96 Ta je običajno po političnih pritiskih in uklejavanjih upošteval večino želja s terena, da je imel mir pred starši in šolniki.

S člankom *Sezona lova na intelektualce* je Dnevnik 6.3. začel večne in vsakoletne teme o premalo denarja iz proračuna za šolstvo in znanost. Zgodba iz parlamenta, ki jo je zapisal novinar, je potekala je potekala nekako v tem stilu: Lojze Peterle, predsednik vlade. »Možnosti so omejene, razmere nenormalne. Lov na denar se je začel. Če želimo nekje več, je treba drugje odvzeti.«

»Po gonji na velike gospodarske sisteme in po lovu na medije, se začenja sezona lova na intelektualce,« je ugotovil v razpravi Dejan Murko z mariborske univerze in takoj zagrozil, da bodo Štajerci, ogorčeni nad takim proračunom, štrajkali. Tudi bojkot predavanj in protestni shod je napovedal.

Švedi so napovedali ekologijo kot šolski predmet na Švedskem in istočasno ugotovili, da prek 80 % onesnaženja pride na Švedsko od zunaj.⁹⁷

7.3. je Delo objavilo dve zanimivi novici. V prvi pod naslovom *Slovenskim gimnazijcem v premislek* je bilo navedeno, da dijaki dveh ljubljanskih šol (Gimnazija Poljane in pedagoška gimnazija) nasprotujejo sklepom mariborske Koordinacije slovenskih gimnazijcev (KSG). Takole so zapisali mladi v svoji izjavi: *Sklepi KSG niso veljavni iz več razlogov, predvsem pa zaradi:*

- *nezmožnosti gostiteljev, da bi zagotovili minimum potrebne delovne discipline in reda,*
- *neustreznih razmer za delo zbora,*
- *milo rečeno nerazumljivega vedenja gostiteljev do vseh, ki so bili ob posameznih predlogih in organiziranosti drugega mnenja,*
- *nekonstruktivnih predlogov nekaterih udeležencev zbora, ki so skoraj izničili delo, ki smo ga dotlej skupno vložili v pripravo ustanovne listine in statuta Koordinacije,*
- *nenehnih podtikanj in pritiskov na zastopnike dveh ljubljanskih gimnazij, kar je skoraj pripeljalo do fizičnega obračuna,*
- *popolne neresnosti in nezainteresiranosti večine prisotnih zastopnikov gimnazij, kar gre v določeni meri tudi na rovaš neustreznih delovnih razmer,*
- *neregularnega glasovanja.*

Ob koncu je bilo omenjeno, da se je srečanja udeležilo le 18 od 39 slovenskih gimnazij in da jih je glasovalo samo 16.⁹⁸

Drugi prispevek z naslovom *Šolski sindikat misli na stavko*, pa je objavil, da je republiški odbor Sindikata vzgoje, izobraževanja in znanosti (SVIZ) sklenil prositi slovenski parlament, naj ne zmanjša denarja za vzgojo, izobraževanje in znanost. Javnost je SVIZ seznanil z dramatičnimi razmerami v šolstvu, kjer so se sredstva v letu dni zmanjšala za 13 %, naloge pa se povečujejo. Sindikat je napovedal tudi stavke.

97 Namesto da bi si prizadevali organizirati projekte v državah onesnaževalcih, so se odločili obremeniti otroke in tako »onesnažiti« šolo z novim predmetom, s čimer z onesnaženjem označujem tisto stopnjo obremenitve, ki je sistem ni sposoben brez posledic, sam in v kratkem času odpraviti.

98 Takrat se je že začel vpliv na strank na šole, ki so kmalu nato zmanipulirale mlade in jih popeljale na ceste v splošni štrajk proti zaključnim izpitom, nato pa jih, kot se za postbalkanske politične stranke spodobi, tam tudi zapustile.

O možnostih za mednarodno sodelovanje so 6.3. poročali v Delu. Saša Vidmajer je pisal o univerzitetnem študiju oblikovanja, ki se je začel v Ljubljani v okviru britanske odprte univerze, Zoran Jelenc pa o o sestanku Evropskega konzorcija v Bruslju, kjer so Sloveniji ponudili sodelovanje v okviru projekta Tempus. V Radencih so bili na petdnevem obisku dijaki iz srednje gostinske šole iz Koflacha (Avstrija) in se učili kuhati slovenskih jedi. Avstrijci so ponudili našim dijakom štipendije za šolanje na poklicnih šolah v Avstriji, saj so želeli dobiti odlične učence in kasneje dobre obrtnike, kar seveda dobro učečih se avstrijskih otrok ni zanimalo.

Večer je v članku *Roboti, prikrajšani za otroštvo* opisoval izpitno mrzlico na Japonskem, ki zajema 450.000 mladih, in omenil, da je posebej za najbolj znane univerze največ zanimanja. Sen Japonec je tokijska univerza Today, iz katere imajo mladi odprto pot v visoko japonsko družbo.

V Polzeli je odprl glasbeno šolo oz. glasbeno estradno agencijo zasebnik Boris Bizjak. Predvsem se je usmeril na poučevanje igranja na synthesizer, za kar je navdušil 24 otrok.

Klub staršev za boljšo šolo je poslal 11.3. javnosti odprto pismo, v katerem je zahteval, naj šola omogoči otrokom celosten razvoj in da mora javni zavod zagotoviti staršem, da se organizirajo, samostojno oblikujejo mnenja o vprašanih, ki zadevajo otroka v vzgojno-izobraževalnem procesu in jih uveljavljajo v svetu zavoda.

8. marca je vlada je sklepala o vpisu na srednje šole in ugotovila, da je mest 31.000, kar je 3.000 več kot kandidatov in da ne bo smelo biti problema z vpisom. Omenjali so tudi 2.000 ponavljalcev. Na isti seji pa so tudi ugotovili, da kdor visoko leta, nizko pade. Adria Airways je bila pred bankrotom. Obravnavali so tudi probleme univerze, ki je imela premalo denarja, neurejeno zakonodajo in lastninske odnose, neraščiščene pojme o sodelovanju študentov pri delu univerze, o podiplomskem študiju na inštitutih ipd., pred vrati pa je bilo tudi 2.000 fantov več kot ponavadi. Le-ti namreč to leto niso odšli na služenje vojaškega roka.

Delo je 8. marca pisalo o problemih Romov v Sloveniji (53). O tem so se pogovarjali na okrogli mizi Inštituta za narodostna vprašanja. Ugotovili so, da je od nekaj tisoč Romov v Sloveniji tričetrt nepismenih, četrtnina otrok obiskuje šolo, 59 Romov je zaposlenih, njihova umrljivost pa kar sedemkrat večja od drugega prebivalstva Slovenije. In zaključek: *Razprava je pokazala, da poteka proces oblikovanja lastne identitete in nastajanja etnične skupine in da bi jim že morali pravno priznati status skupine ali manjšine ter cel sklop pravic, od pravice do združevanja pa do zastopanosti v krajevnih organih oblasti.*

12.3. je Delo objavilo intervju Janka Svetine z dr. Vencljem z naslovom *Šolnine ne bo, ministrstvo nasprotuje takšnim ukrepom* in članek *Zakon o zavodih se bo omejil le na temeljna vprašanja* avtorice Mihaele Žitko.

V Düsseldorfu se je zaključil sejem učil Didacta 1991, ki ga je obiskalo okrog 2.000 slovenskih učiteljev in je vzpodbudil tudi nekatere odmeve v tisku. *Izobraževanje je (tudi) velik posel*, je zapisala R. Ivelja v Dnevniku 12.3.

V okviru waldorfske pedagogike so pripravili v Ljubljani seminar za poučevanje matematike, radovljiško podjetje Didacta pa je za poskus uvedlo zvezke iz recik-

liranega papirja. Oboje je bilo v Sloveniji novost.

Beograjski dopisnik Dela Slobodan Dukić je 12. 3. poročal, da iz šol v Srbiji odstranjujejo Titove slike in jih nadomeščajo z portreti svetnikov in prosvetiteljev, da pa verouka v šole ne bodo uvedli. Pisec je še zapisal, da je v prostorih sogo- vornika v Beogradu dr. Markovića videl na stenah slike svetega Save, Dositeja Obradovića in Vuka Karadžića, na mizi pa portret Slobodana Miloševića na me- stu, kjer je bil včasih prostor za Tita.

Miro Petek je v Večeru 12.3. trdil *Koroška, dežela kovinarjev!* in omenil, da bodo vpisali na koroških srednjih šolah kar enajst oddelkov kovinarjev, čeprav je na tis- tem koncu kar 800 nezaposlenih s takšnim poklicem.⁹⁹ Očitno so še po Srbih dosledno sledili Titovi (kovinarski) poti. V Radljah ob Dravi pa so se razburjali, ker so Avstrijci ponujali čez mejo štipendije za poklicne šole, njim pa bi šolo zato zaprli.

Miša Vugrinec pa se je v istem časopisu spraševala: *Bo otrok v vrtcih vse manj?* V Mariboru so vpisali v vrtce 6.553 otrok oz. 386 manj kot leto prej. Oskrbnina v vrtcih je bila 920,30 dinarja, pa še te ni več zmoglo veliko staršev. Zaradi brez- poslenosti so mnogi starši ostali tudi doma in vrtca niso potrebovali. Čeprav so se začeli prilagajati otrokom z različnimi programi, so morali zapreti pet oddel- kov.

Dnevnik je 14.3 v zvezi s problemi šol in vrtcev zapisal (54), da otrok nič ne za- nima, če država nima denarja in da v nekaterih ustanovah povzročajo izgubo. Poleg tega članka pa je pisal tudi o obujanju klasične tradicije na Poljanski gim- naziji, kjer so ta dan odprli knjižnico klasičnih jezikov Bibliotheca graeca et lati- na. Knjižnico z nekaj tisoč enotami so uredili profesorji in dijaki sami pod vod- stvom profesorice Katje Pavlič Škerjanc, ki je bila tudi med tistimi učitelji (kas- neje tudi svetovalka na Zavodu), ki so največ pripomogli k ponovni širitvi pouka latinskega jezika v Sloveniji.

13. marca je bil najbolj udaren prispevek o šolstvu v Dnevniku, kjer so z veliki- mi črkami natisnili izjavo dr. Alojza Križmana, rektorja Univerze v Mariboru: *Dobra je svobodna univerza in s podnaslovom: Vodstva mariborske univerze ne bo več na neučinkovite seje.*¹⁰⁰

Večer je počastil šestdesetletnico uglednega akademika in raziskovalca dr. Janka Kosa, ki je bil tudi dolgoletni »modrejši« del strokovnega sveta RS za vzgo- jo in izobraževanje, pisec učbenikov in član republiških izpitnih komisij.

Skupnost srednjih šol je sprejela 13.3.1991 izjavo o neurejenem stanju na po- dročju srednjih šol in pozvala poslance naj zadeve uredijo. Ker izjava dobro opisu- je stanje v tistem času, navajam njen sklepni del.

1. *Upravljanje in vodenje šol je oteženo, ker formalno še velja Zakon o združenem delu, ki pa ga zaradi nove zakonodaje ni mogoče upoštevati v celoti. Srečujemo se z zelo različnimi rešitvami in tolmačenji raznih sekre-*

⁹⁹ Temu je kriva trda politika države in šol, ki zaradi kadrov vztrajajo pri preživelih pro- gramih, namesto da bi se prilagodili mladim.

¹⁰⁰ Očitno je šlo za brezplodne razprave v Ljubljani na vladi, univerzi in na ministrstvu.

tariatov. To je še posebej pokazala praksa na šolah, kjer je ravnateljem potekel mandat.

2. Pristojnosti občin, mesta in republike glede vprašanj, ki zadevajo srednje šolstvo, so v Ljubljani še posebej nejasne. Ko gre za posege oblasti, ko gre za odgovornost, ki zahteva sredstva, pa se jih skušajo vsi znebiti. Materialni standard srednjih šol v Ljubljani je še vedno zelo nizek. Vpis učencev vsako leto narašča, novi ukrepi pri mreži šol pa bodo še povečali vpis na ljubljanske srednje šole iz regije in širše.

3. Pedagoško delo na šolah je izrazito podcenjeno, zato podpiramo zahteve sindikata na tem področju. Materialni stroški na šolah se povečujejo, financer pa tega ne upošteva.

4. Zelo draga mreža šol, ki je rezultat konceptov usmerjenega izobraževanja in razvoja Slovenije, šolstvo materialno zelo obremenjuje. Ta problem se rešuje prepočasi, nestrokovno in s premalo političnega posluha. Ob zapiranju nekaterih oddelkov bi morali pomisliti na posledice, ki jih bo to povzročilo. Šolanje v oddaljenih krajih je drago, število štipendij se zmanjšuje, vse to pa lahko povzroči, da del mladine ne bo mogel nadaljevati šolanja na srednji stopnji.

5. V zvezi z letošnjim vpisom je vse preveč nejasnosti in zmede. Pravčasno se ni vedelo, kdaj bo informativni dan, kaj bo v razpisu za vpis za srednje šole, še sedaj pa ne vemo natančno, kako bodo potekali sprejemni izpiti.

6. Za nedavno prenovljene programe učencev, ki se vpisujejo, ne moremo posredovati predmetnika niti za prvi letnik. To otežuje tako usmerjanje učencev kot kadrovsko načrtovanje pri zaposlovanju učiteljev.

7. Tudi v zvezi z zaključnimi izpiti, ki so letos prvič za štiriletno programe, torej za tiste, ki imajo med drugim izhod na univerzo, predvidevamo probleme. Zato pričakujemo, da bo univerza pri sprejemnih izpiti upoštevala letošnjo novo situacijo.

Dnevnik je 14.3. z zadovoljstvom zagotavljal, da se Zavod za tehnično izobraževanje počasi postavlja na noge in izboljšuje svoj položaj z novimi programi in kadri.

V Mariboru se je začel posvet slovenskih pedagogov, ki ga je vodila predsednica organizacijskega odbora Tanja Bezić. Uvodno predavanje je imel dr. Franc Pečiček: *Smeri v prenovi šolskega svetovalnega dela*.

V skupščini so razpravljali o zakonu o zavodih in opozicija ga je zavrnila, češ da hoče vse samoupravne institucije podržaviti in zamenjati vodilne ljudi s svojimi kadri. Tudi univerza se je zakonom uprla in predlagala, naj zanjo ne veljajo. Sprejet pa je bil predlog zakona o mladinskih svetih, ki je predvideval ustanovitev urada za mladino.

Proti zakonu o zavodih se je oglasila Sonja Lokar, ki je največ povedala z enim stavkom: *Gre za obnovo politične služnosti ali demokratično posodabljanje družbenih dejavnosti*.

V Mariboru so imeli študenti volitve in s 14:7 je zmagala študentka teologije

Alenka Šverc. Volila jo je skupina študentov v parlamentu, ki je nasprotovala podpisnikom protestne izjave študentov, ki so podprli rektorja in med drugim zahtevali gradnjo nove telovadnice.

Zveza prijateljev mladine je poslala v javnost svoja stališča do uvajanja »evropskega delovnega časa«. (55)

Z namenom, da bi varovala in zastopala koristi otroka in družine, sta odbor Zveze družin in skupščina Zveze prijateljev mladine Slovenije sprejela naslednja stališča in predloge:

1. *Uvajanje »evropskega delovnega časa« ne sme biti v škodo kakovosti življenja otroka in družine. Uvajali naj bi ga takrat, ko bo spremenjenemu delovnemu času prilagojena celotna infrastruktura (varstvo otrok, šolstvo, prehrana, poslovni čas trgovin, servisnih in drugih dejavnosti, promet...). Šele tak celosten pristop k uvajanju »evropskega delovnega časa« bo družini zagotovil ustrezne možnosti za opravljanje svoje osnovne naloge.*

2. *Država bi morala družini zagotoviti pravico do soodločanja pri sprejemanju vseh tistih odločitev, ki posegajo v njeno življenje. Tako kot drugod v Evropi (npr. v Franciji, Avstriji) lahko tudi pri nas zastopajo in uveljavljajo interese družine po občinah in v republiki zveze družin kot izraz civilne družbe in neformalne javnosti.*

3. *Predlagamo, da skupščina Republike Slovenije omogoči in zagotovi delovanje pooblaščenca (ombudsmana) za varstvo in uveljavljanje pravic otroka in družine ter njunih koristi. Tak način zastopanja koristi otroka in družine poznajo že v mnogih državah (Avstrija, Švedska, Finska, Francija, Izrael, ZDA).*

4. *V nasprotju z drugimi evropskimi državami pri nas nimamo posebnega upravnega organa, ki bi celostno obravnaval vprašanja otroka in družine. Imamo celo vrsto politik, ki posredno močno vplivajo na življenje v družini, so pa med seboj neusklajene in vprašanje je, koliko zastopajo interese družine. Zato predlagamo, da se ustanovi poseben upravni organ, ki bo skrbel za snovanje in razvijanje politike na področju otroka in družine. Zavzemamo se za tako družinsko politiko, ki bo celostno urejala področje otroka in družine, upoštevala njune pravice in interese, spoštovala svobodo vseh članov družine in ji omogočala, da opravlja svoje primarne naloge.*

Ob izidu razpisa za vpis na srednje šole 19.3. so si novinarji in javnost zaželeli, da ob enotnem preizkusu ne bi bilo več toliko zmede kot leto poprej, ko so otroci in starši tekali od šole do šole (56, 57). Posebej je bilo omenjeno, da so vse ljubljanske gimnazije naredile skupen vpis, kar se kaže kot dobra novost.

Pričela se je gradnja nadzidka nad telovadnico Gimnazije Bežigrad za potrebe ednarodnih programov, minister je na sestanku z ravnatelj v Pesnici napovedal cenejše šolske servise, na srečanju ravnateljev slovenskih osnovnih šol v Opatiji pa so govorili o novi vlogi ravnatelja.

Ob uvajanju novosti pa so imeli nekateri tudi pomisleke. Jasna Kontler-Venturini je v Delu, 22.3.1991, pod naslovom: *Kako zmojstriti vajeence?*, zapisala tudi naslednje:

Kogar je kača pičila, ta se boji zvite vrvi. Ta pogovor še kako velja za šolstvo, ki ga je v bližnji preteklosti »pičilo« usmerjeno izobraževanje in si od tega še vedno ni povsem opomoglo. Zato je razumljivo, da sedanja vrnitev poklicnih oziroma obrtnih šol ni sprejeta samo z navdušenjem in odobravanjem. Gospodarstvo in predvsem obrtna združenja se bojijo, da bodo iz šol znova prihajali nekakšni »polizdelki«, da bo šolanje bolj prilagojeno interesom šole – predvsem njihovim kadrovskim in prostorskim zmogljivostim – ne pa dejanskim potrebam poklicnega usposabljanja.

Posavski srednješolski učitelji so 22.3. pripravili po četrti šolski uri opozorilno stavko, ker so bili ogorčeni zaradi neustreznega financiranja srednjih šol in so zahtevali, da se uredi kaos.

Za pomiritev situacije pa je Delo isti dan objavilo tudi razgovor z družino Repše, ki je septembra 1990 ustanovila v Ljubljani Glasbeni atelje Tartini in poučevala skupaj z osmimi učitelji 40 otrok violino.

22. in 23. marca je bil informativni dan za vpis na univerzo. Na razpolago je bilo 9663 mest za redni študij in 4432 za študij ob delu. Železnica je pripravila posebne vlake, dr. Vencelj pa je izjavil: *Ljubljanska univerza je kot počasna starka.* Delo, 20.3.1991.

V soboto 23.3. je bil v Delu daljši članek Franceta Forstneriča o svetovalnega dela v šolah (58). Eden od pomembnih sklepov srečanja je bil: *Namesto razvojnega in vedenjskega »servisiranja« in kliničnega »ambulantiziranja« svetovalnega dela (za otroke, starše, učitelje in družbo) naj bi se svetovalno delo prenovilo v »razvojno središče (center) šole.¹⁰¹* To naj bi bila osrednja inovacija današnje šole. To so bila stališča dr. Franca Pedička, ki je bil utemeljitelj šolskega svetovalnega dela pri nas in je v uvodnem referatu temeljito in kritično analiziral stanje pri nas in podal predloge za prihodnost. Ob koncu članka je pisec omenil tudi moje pismo, ki sem ga poslal udeležencem srečanja in je povzročilo ostro polemiko na srečanju in po njem, čeprav sem navedel samo tiste ugotovitve (resda zelo jasno), ki jih je v svojem prispevku bolj znanstveno razložil dr. Pediček in so mu ljudje prijazno ploskali.

Krizo svetovalnega dela v šoli pripisujejo delno tudi temu, da »so šolski svetovalni delavci zaradi posegov Zavoda za šolstvo v njihovo vodenje (ob onemogočanju Pedagoškega inštituta!) ostajali vedno bolj sami s svojim delom in njegovimi zaostrenimi problemi«. (Zbornik, Pediček, str. 18). Tak odnos zavod – svetovalna služba nam pojasni tudi ostro polemiko na koncu posveta, ki jo je povzročilo pismo direktorja Zavoda RS za šolstvo dr. Sreča Zakrajška udeležencem posveta, v katerem med drugim piše: *»Vsi, ki na šoli delajo v pedagoškem procesu, morajo delati tudi in neposredno z učenci. Vse druge službe pa so namenjene servisiranju osnovne dejavnosti in so lahko organizirane na različne načine, pri čemer pa bomo njihovo delo čimbolj*

101 S tem stališčem se nikoli nisem strinjal, saj sem bil zagovornik drugačnega razvojnega dela na šoli in ga skupaj s sodelavci tudi razvijal v Raziskovalni enoti Gimnazije Bežigrad. Več o problemu svetovalnih služb sem zapisal v posebnem poglavju.

racionalizirali. Nedopustno, celo nemoralno je, da organiziramo v šoli službe, ki obravnavajo primere, ki jih je ta ista šola izvrgla iz sistema...» Svetovalni delavci so to razumeli kot metanje njihovega dela iz šole in menili, da nekaj »servis« zunaj šole pomeni »tehnokratsko usmerjenost«, obenem pa sploh ne vejo, kakšen je pravzaprav Zakrajškov koncept (Marja Stojin). Zakrajškov namestnik Jože Prelog je razvnetim posvetovalcem odgovoril, da je bilo direktorjevo pismo »slabo prebrano« in da bo Zavod za šolstvo imel referate in sklepe posveta za svoje strokovno gradivo. Po Pedičkovem mnenju naj bi bilo zunaj šole le republiško svetovalno središče (center), ki pa bi ga bilo treba strokovno ustrezno zasesti na področju vseh treh disciplin (pedagog, psiholog, socialni delavec).

29.3.1991 je Delo objavilo novico, da je Smlednik spet Lazarinijev. Avtor Jože Biščak je zapisal, da je bil predvojni lastnik graščine Henrik Lazarini po vojni razlaščen, vendar so kasneje ugotovili, da nobena obtožba ni bila utemeljena, zato so vlogi dr. Lazarinija, da se jim vrne lastnina, ugodili. Iz stavbe se je izselil Vzgojni zavod Frana Miličinskega, ki je dobil novo zgradbo v bližini Lazarinijeve graščine. Zanimiva je tudi zgodovina Lazarinijevega baronstva. Prvi član družine, Francesco Lazarini, je prišel na Kranjsko leta 1639 po doktoratu v Padovi. Po poroki z baronico Heleno de Fini pa je prišel v družino tudi baronski naziv, s katerim se je upravičeno ponašal tudi dr. Franc Lazarini.

Istega dne je bilo objavljeno tudi moje odprto pismo dr. Venclju kot odgovor na njegovo izjavo v Dnevniku 25.3. v članku *Manj prisile, več vzpodbude*. V njem je minister omenil, da postaja Zavod kvaziznanstvena ustanova in da ne troši sredstev za tisto, za kar ga plačuje država. V odprtem pismu sem omenil, da predvideva vlada za Zavod v letu 1991 precej manj denarja kot v letu 1990 in da to ne omogoča niti preživetja Zavoda, kaj šele normalnega razvoja.

Janko Svetina pa je v članku *Obubožani šolski dinar* (Delo, 29.3.1991), ugotavljal podobno finančno revščino kot na Zavodu tudi v celotnem šolstvu. Šolstvo bi potrebovalo za preživetje 12 % več kot v letu 1990, namenjeno pa mu je bilo 9 % manj. Za srednje šole je bilo zagotovljenega le 87 % potrebnega denarja.¹⁰² Plača univerzitetnega učitelja se je približevala povprečju gospodarstva, kjer pa je prevladovala osnovnošolska izobrazba.

Kljub pomanjkanju denarja in slabim razmerah za delo v šolstvu pa so si nekateri našli čas tudi za imena šol.¹⁰³ Skupščina ZB NOV Grčna je Svetu Osnovne

102 Pomlad leta 1991 je bila prelomna za slovensko šolstvo. Namesto da bi dali izobraževanju prioriteto in bi se danes Slovenija že vzpenjala po lestvici perspektivnih držav, so ga potisnili v drugi plan. S tem so iz šolstva dokočno pregnali podjetne in mnoge sposobne ljudi, ki so se jim z novim sistemom drugje odpirale veliko večje možnosti, v proračunu pa za daljše obdobje zacementirali določena razmerja.

103 V nekaterih primerih so bila preimenovanja sprejeta brez težav, ponekod z velikimi prepiri in aferami, precej starih revolucionarjev pa še ima svoja imena. S terena pa so nam ravnatelji sporočali tudi takšne novice, da zahtevajo preimenovanja šol, ki nosijo ime Prešerna, Cankarja, Kosovela ipd., ker da so bila to imena partizanskih brigad.

šole IX. korpusa NOVJ, Nova Gorica poslala odločen protest zoper pobudo o preimenovanju šole.

Takole so zaključili svoj protest:

Ni potrebe in tudi ne naše želje, da bi predavatelji na šoli vzgajali mlade v vojnem duhu, temveč želje, da bi jih učili in vzgajali o pomenu in okoliščinah NOB in želje, da bi živeli v miru in svobodi ter da bi vojne in zaslužnjene Primorske ne bilo nikoli več.

Menimo, da je naslov šole za primorske Slovence v njihovi zgodovini tako veličasten in pomemben, da bi odvzem tega imena šoli bila velika žalitev vseh, ki so se za to svobodo in slovensko šolo in besedo bojevali in mnogi dali tudi svoje življenje.

Osnovna šola IX. korpusa – NOVJ Nova Gorica je bila zgrajena s samoprispevkom občanov, kar je zapisano tudi na pročelju šole.

V primeru, da bi bila pobuda sprejeta in bi OS Nova Gorica potrdila preimenovanje, bomo zahtevali razpis referendumu.

30. marca je bil glavni medijski dogodek obsežen intervju Ranke Ivelje z dr. Petrom Venclem v Dnevniku. Naslov *Hora Legalis proti ponočevanju mladih?* je dal veliko navdihov za prepire v mesecu aprilu, ter vsaj delno zapeljal javnost stran od resničnih problemov v šolstvu. V intervjuju je minister napovedal da bo zakon o zavodih zmanjšal administriranje, da ni izključeno, da v šole ne bo uveden obvezni predmet za izobraževanje v kulturi miru in nenasilja, in da na ministrstvu pripravljajo zakon, ki bo opravil z največjimi absurdi, kot je npr. ta, da imajo srednješolski učitelji nižjo plačo kot osnovnošolski. Kot zaključek intervjuja pa je bila zapisana ministrova razlaga, kako je prišel na idejo o delovni soboti in hori legalis.

Hora legalis?

Z omenjanjem možnosti pouka v soboto ste hudo razburili ljudi. Čemu ste sploh začeli govoriti o tem? Kako resno mislite s tem?

»Podobno kot pri verouku sem tudi pri pouku v soboto bil potisnjen v igro. Nenehno se vrtimo okoli teh dveh vprašanj; prav zanima me, katero bo tretje tovrstno v mojem mandatu. Decembra sem o pouku v soboto spregovoril zato, ker so me na več sestankih v Svetu Evrope, OECD, v Unescu opozorili na to, da je dvodnevna prekinitev pouka škodljiva. Mislim, da bi bilo zelo neintelektualno od tega naroda, če ne bi rešitev, ki jih poznajo v svetu, priznal vsaj kot mogoče. Če nam je iskreno do boljših rešitev, sobotnega pouka ne smemo kar vnaprej zavrniti. Meni osebno pa mora biti dopuščeno opozarjati na možnost drugačnih rešitev. Recimo – to bo morda tista tretja kost – ali ne bi veljalo po šolah prepovedati kajenja, ali ne bi bilo dobro določiti uro, po kateri mora biti mladina doma? Ko hodim ponoči okrog, vidim, da je zunaj več mladih kot starih. To je narobe obrnjeni svet. Mladi bi se morali ukvarjati s športom, kulturo, ne pa, da polprijani kolovratijo po ulicah. To ni mladost. Zato, vidite, bom še opozarjal na takšne in drugačne rešitve. Sem za ustvarjalni nemir. Ne gre mi za provociranje javnosti.«

Toda v zvezi s sobotnim poukom ste izjavili prav to – da želite sprovcirati javnost.

»No, pa reciva takole: Le javnost, ki je sprovočirana, ki vidi problem, bo iskala rešitve. Za te pa nam gre.«

Dnevnik pa je potožil tudi nad ministrovimi konkretnimi ukrepi (59). Kočevci in Ribničani niso dovolili ukinitve triletne lesarske šole in to podkrepili s primerjavo: *Bodoče mizarje naj bi izobraževali sredi ljubljanskega asfalta. Toliko gozdov imamo, da bi bilo pri nas lahko ministrstvo za gozdarstvo, država pa nam jemlje šolo.*

April 1991

Dan pred dnevom lažnivcev, 1. aprilom, je bil v Murski Soboti tretji ekološki forum, ki je potekal pod tipično prekmurskim naslovom: *Da izobraževanje ne bo trinajsto prase*. Udeležba je bila kljub naslovu foruma (ali pa zaradi njega?) zelo eminentna. Trem zaporednim ministrom (F. Pivcu, dr. L. Horvatu in dr. P. Venclju) sta se pridružila dr. A. Križman (rektor Univerze v Mariboru) in dr. D. Štrajn, predstojnik Pedagoškega inštituta v Ljubljani. Med forumom, ki ga je popestrilo sviranje ansambla Trinajsto prase, je tekla zadeva o pomembnih rečeh, ki jih je novinar Branko Žunec strnil 1. aprila v Večeru pod naslovom: *V šoli oblast učitelju!*

V začetku aprila so nekdanji dijaki 8. a razreda Klasične gimnazije, ki so maturirali leta 1956, poslali ministru dr. Venclju odprto pismo, v katerem so se pridružili pobudam za ustanovitev klasične gimnazije (60). Gospa M. K. Fink je v pismu z naslovom *Umetnostna vzgoja 2.4.* v Delu predlagala Zavodovi vodilni garnituri, da pusti omenjeni predmet pri miru. Jasna Kontler-Venturini je v Delu (61) isti dan ugotavljala, da se zanimanje za vpis v program mednarodne mature veča, ravnatelj J. Šušteršič in I. Lorenčič, pa sta navedla o tem programu same vzpodbudne reči.

Delo je 5.4. objavilo moje javno prerekanje z ministrom dr. Vencljem pod naslovom *Minister contra direktor* in zapis s srečanja dr. Venclja s koprskimi krščanskimi demokrati. *Ne maram biti Don Kihot*, je dejal dr. Vencelj. »Če v narodu ni prepričanja in čuta, da je denar za šolstvo nujen, potem sem lahko le zelo žalosten.« V pogovoru je omenil tudi odnos do vojske. »Odgovoril Vam bom odkrito, moj položaj v vladi ni lahek. Zavedam se, da je Slovenija dvakrat izgubila državnost, ker je izgubila vojsko. Vem tudi, kako je, ko vsak konec tedna zarohnijo tanki. Pa vendarle naj vam povem, kako smo ob sprejemanju proračuna dobili še 200 milijonov dinarjev. Minister Kranjc je na seji izračunal, da stane usposabljanje enega pripadnika teritorialne obrambe desetkrat več kot šolanje enega učenca. Pa smo dobili tisti denar.« Članek je objavil Toni Perič v Delu 3.4. pod naslovom *En teritoriallec za deset učencev*.

Tudi Večer je bil ta dan borbeno razpoložen, saj se je pod velikim naslovom vprašal: *Bodo ubranili biologijo?* Šlo je za obrambo predmeta biologije z ekologijo v poklicnih šolah, borci pa so bili mariborski učitelji biologije.

Stavkovni odbor pri sindikatu vzgoje in izobraževanja je napovedal začetek stavke srednjih šol in dijaških domov za 17. april, v kolikor vlada ne bi sprejela ustreznih ukrepov pri plačah učiteljev, zagotavljanju njihove socialne varnosti in sprejemu šolske zakonodaje.

V prispevku *Slovenski univerzi še vedno v slepi ulici* (62) s podnaslovom: *Bo politika morala skrojiti zakon o državni univerzi?* (Delo, 5.4.1991) je J. K.-Venturini

komentirala stanje na slovenski univerzi. Le-ta je bila po mnenju države nespособna za samoorganizacijo in potrebna državne pomoči. Temu so se nekateri znani univerzitetni delavci upirali z vsemi močmi. »*Do zadnje kaplje krvi se bom boril za univerzo, ki bo v pogajanjih z državo enakopraven partner*«, je izjavil prorektor dr. Boštjan Zupančič. Univerza je po njegovem sposobna avtonomije, saj je sledila pozivu dr. Veljka Rusa, naj si sama ne postavi tinala za obglavljenje. Ko je rektor Univerze v Mariboru dr. Lojze Križman pozval ljubljansko stran, naj neha rušiti zakon, ga je ljubljanska stran napadla z besedami: »*Vi imate socialistično deformirano zavest, če se bojite ministrovega vmešavanja v zakon – kaj takega se v demokratični družbi in na svobodni univerzi preprosto ne sme zgoditi.*«

V pismih bralcev sta se 4.4. pojavila v Delu dva ugovora. Aktiv biologov srednjih šol Gorenjske je protestiral proti predlogu Zavoda, ki je zmanjšal število ur biologije in ekologije v tehniških šolah.¹⁰⁴

Zveza četrtošolcev pri Dijaškem parlamentu Slovenije je zapisala v pismu z naslovom: *Zakaj ne na zaključni izpit?!*, naslednje ključne misli:

- *zaključni izpiti so interni, kar pomeni, da so ocene zelo subjektivne in za isto znanje različne,*

- *dva meseca pred izpitom ne poznamo programa zaključnega izpita,*

- *pouk ni prilagojen temu »privesku«, ki je bil vpeljan zato, da bi se popravile napake v preteklosti, oz. da dijaki po koncu šole ne bi lenarili* – to naj bi izjavil nekdo z Zavoda. Na koncu pisma so pozvali vse pristojne, naj zakonsko odpravijo za 3. in 4. letnik ta nesmisel, imenovan zaključni izpit.

Verjetno je bilo tudi to, da je bila polovica srednjih šol pred stavko, voda na njen mlin. Stavko so napovedali sindikati za 16. april.

Na Zavodu smo izdali knjigo dr. Ane Tomič *Teorija in praksa spremljanja pouka*, v kateri je opisala tudi vrsto metod za aktivno izkustveno učenje. Nada Lavrač pa je Delu, 3.4., predstavila kar *Avtomatsko učenje, vejo umetne inteligence*, s katero so se ukvarjali na Institutu Jožef Stefan.

Miroslav Kališnik je istega dne objavil v Delu rezultate enoletne raziskave, s katero so poskušali poenotiti poglede na visokošolski študij. Po naslovu članka so-deč: *Usklajeni pogledi o prenovi visokošolskega študija*, je to avtorjem tudi uspelo, v praksi pa so bile še nekaj let težave.

Različna merila ocenjevanja je bil naslov članka (63), v katerem je avtorica povzela ugotovitve strokovnjakov iz vrst svetovalnih delavcev, da je bil sprejemni izpit na srednje šole v letu 1990 dobro izveden. Strokovnjaki so ugotovili, da bi v primeru, ko takšnega postopka ne bi bilo, moralo okrog 400 za gimnazijo sposobnih dijakov v razne poklicne in tehnične šole, v gimnazije pa bi se vpisali učenci

104 V našem predlogu smo glede varstva okolja (in ne le ekologije) predlagali, da se dijaki pri vseh tehnologijah spoznajo s pomenom varstva okolja in tudi načini čistejših tehnologij in gospodarjenja z odpadki ter se s tem navajajo na preprečevanja onesnaženja na izvoru, pa tudi ustrezno zakonodajo, ne pa da se učijo zgolj o posledicah vseh mogočih vrst onesnaženja na ekosisteme.

s slabšim učnim uspehom in majhno verjetnostjo, da bi gimnazije naredili.¹⁰⁵

Analiza rezultatov pisnih izpitov v osnovni šoli iz leta 1990 je pokazala, da imajo učenci iz neljubljanskih šol v spričevalu boljše ocene, znajo pa ne več, kar je kazalo na zelo različne kriterije ocenjevanja. Avtorica je v članku ob koncu ugotovila, da se gimnazija feminizira (deklet je bilo 64 %), vzroka pa ni navedla.¹⁰⁶

Alenka Potočnik Lauko je v Dnevniku 8.4. objavila članek: *Pravica do znanja je temeljna človekova pravica* in se v njem zavzela za otroke, ki jih izkoriščajo za delo in se ne morejo šolati (omenila je tudi mlade prodajalce sadja s Kosova), za otroke revnih, bolnih in alkoholiziranih staršev, za otroke, ki trpijo zaradi zlorab, pa tudi zaradi neustreznega šolanja.

Liberalnodemokratska stranka je takoj in očitno v dogovoru s pismom dijakov proti zaključnim izpitom pozvala strokovni svet, naj preuči stanje, in ocenila, da bo sicer zaradi zaključnih izpitov kaos.

Odbor stranke je predlagal, naj Ministrstvo za šolstvo še v istem letu izdela oceno na področju šolstva in republiški skupščini predloži koncept razvoja izobraževanja na vseh ravneh; izračuna naj ceno, ki jo mora Slovenija za tak razvoj plačati, da z učiteljskim sindikatom končno podpiše kolektivno pogodbo, da predstavi načrt optimalne mreže šol in domov v Sloveniji glede na dolgoročne potrebe po kadrih in demografsko strukturo regij in da zagotovi izvedbo mature leta 1995 ter pogoje za stalno izobraževanje učiteljev.

Zdenko Kodolja, takrat predsednik Odbora za šolstvo pri LDS (danes eden vodilnih ideologov na Ministrstvu za šolstvo in šport), je v pismu Delu, 6.4.1991, med drugim zapisal:

Vendar težak materialni položaj, ki ga do določene mere šolstvo mora deliti s celotno družbo, ne bi vzbujal skrbi v tolikšni meri, če bi šolska oblast ponujala dolgoročno jasno perspektivo. Namesto jasno definiranih ciljev mini-

105 Leta 1995 so na vztrajno pobudo Zavoda za zaposlovanje zadevo spremenili in povzročili vpisno zmedo in norijo, kakršna je bila v navadi pred letom 1990.

106 Vsaj dve leti je že jasno, da sistem in predvsem izpitne naloge, ki je bil postavljen za preverjanje znanja celotne populacije, ni primeren za izpite, ker premalo selekcionira, zato se v gimnazije vpiše več deklet, ker so v povprečju bolj pridne kot fantje in zberejo med šolanjem več točk. Na pisnih izpitih pa so itak skoraj vsi dobili vse točke.

strstvo v Strategiji nacionalnega in regionalnega razvoja (Poročevalec Skupščine R Slovenije, 18. 2. 1991) ponuja zgolj dileme, s katerimi se ubadajo prav vsi, ki kolikor toliko spremljajo dogajanje v šolstvu. Dokument preprosto ni prepričljiv, saj vlada ob sicer deklarirani skrbi za razvoj šolstva (poudarjamo razvoj in ne ohranjanje obstoječega) napoveduje konkretne ukrepe v nasprotno smer. Naše trditve potrjuje tudi javna polemika med Zavodom za šolstvo in ministrstvom.

Če odmislimo medlo vlogo ministrstva pri snovanju letošnjega proračuna, ki je, mimogrede, zaradi pomanjkanja sredstev ogrozil tudi maturo kot splošni izobraževalni standard za vstop na univerzo (ta pa je po naši sodbi eden najpomembnejših pozitivnih premikov v šolstvu v zadnjih letih), smo ob spremljanju dela RSVITK priča še kotenju vse številčnejših ideoloških tem, ki ponujajo posodabljanje slovenskega šolstva po najbolj zakotnih evropskih zgledih. Sem sodijo zahteve po uvajanju verouka v šolske programe, vse pogostejše zgledovanje po avstrijskih šolskih rešitvah, npr. uvajanje šole za gospodinje, šolski pouk ob sobotah, anahronizmi z ustanavljanjem posebnih dekliških šol in omejevanjem svobode gibanja mladih (hora legalis). Vse to se sklada z vladajočo ideologijo, ki vidi edino mesto ženske v družini ter se zgleduje po starem komunističnem vzorcu nadzora nad mladino.

Najbolj vpijoča primera dezorientiranosti ministrstva pa sta popolna nepripravljenost na zaključne izpite v srednjih šolah ter zakon o organiziranju in financiranju vzgoje in izobraževanja, kjer predlagatelj izobraževalnim ustanovam drastično zožuje manevrski prostor, ki ga določa Zakon o zavodih, in si jemlje velike pristojnosti pri upravljanju izobraževalnih zavodov ter v isti sapi odgovornost prelaga na pleča skupščinskih delegatov. Zakon je nepotreben, tudi če ga ocenjujemo iz drugega zornega kota: določal naj bi namreč tudi kriterije za učiteljske plače. Ministrstvo pri tem zamolči dejstvo, da bi enake ali boljše kriterije lahko določili v kolektivni pogodbi, vendar bi se v tem primeru moral minister pogajati z učiteljskim sindikatom. Kolektivna pogodba bi zmanjšala velike razlike v plačah med občinami, vrnila samozavest učiteljstvu in ga postavila v enakopraven položaj z ministrstvom, dolgoročno pa bi odpravila možnost strokovnih konfliktov.

Tako pa slovenski učitelji nekaterih šolah že stavkajo. Ko jih pri tem podpiramo, nam ne gre zgolj za njihove spodobne plače, resno smo zaskrbljeni tudi zaradi »tretje« strani – učencev. Slednji vselej plačajo davek za napačne korake oblasti, pa naj gre za nerodno uvajanje enotnih sprejemnih izpitov v ljubljanskih gimnazijah, za linearno zapiranje dislociranih oddelkov srednjih šol ali za nedopustne improvizacije pri poskusnem uvajanju participacije.

Po drugi strani pa smo zaskrbljeni zaradi dejstva, ker neprestano ukvarjanje z eksistenco preprosto ne dopušča resnih razmišljanj o posodabljanju slovenske šole. Pri tem nimamo v mislih le učilnic, telovadnice in strehe, pač pa predvsem vsebino. Toda dokler ni jasnih konceptualnih odločitev glede programov na vseh izobraževalnih nivojih, ni mogoče resno razmišljati o izboljšanju kakovosti izobraževalnega procesa.

Na 35. republiškem tekmovanju srednješolcev iz matematike se je pomerilo 160 dijakov, pozdravil jih je dr. Peter Vencelj, Delo pa je 7.4. zapisalo: *Matematični srednješolski cvet se je spet pomeril.*

Vivat, crescat, floreat! je bil naslov članka Zdenka Kodriča 8.4.1991 v Večeru. Če nimate klasične izobrazbe ali dovolj domišljije, poskušajte najti v nadaljnjem tekstu odgovor na to, kaj naj bi članek opisoval.¹⁰⁷

9. april je bil poln časopisnih novic o šolstvu. Delo je poročalo o sejmu učil in šolske opreme, ki so ga odprli dan prej na Gospodarskem razstavišču pod naslovom Učila in šolska oprema 91. Omenil je tudi moj predlog v otvoritvenem govoru, naj bo tak sejem vsako leto. In to se je tudi uresničilo.

Večer je poročal o sestanku na Univerzi v Ljubljani, kjer so se prerekali o tem, katero ministrstvo naj bi bilo pristojno za univerzo, pogovarjali pa so se tudi o zakonu o univerzi in njenem financiranju.

Predsedstvo konference srednjih šol in domov za učence je napovedalo splošno stavko, če vlada ne bo izpolnila njihovih zahtev, srednješolci pa svojo stavko, če vlada ne bi preklicala izpitol.¹⁰⁸

Tone Kompare, dolenjelogaški župnik, je povedal, da je Cerkev oz. Karitas ustanovila v Logatcu katoliški vrtec, v katerega zahaja v jasli 10 otrok, v drugi oddelek pa 5. Poudaril je, da se program ne razlikuje dosti od programa v javnih vrtcih, da pa je več poudarka na verski vzgoji in to predvsem pred verskimi prazniki.¹⁰⁹ Po vzoru Logatca se je pripravljala na ustanovitev katoliškega vrtca tudi Vrhnika, kjer pa očitno ni bilo nasprotovanj med javnim in katoliškim vrtcem ali pa jih je ekonomska nuja prisilila v sodelovanje. *Skupno bodo imeli kuhinjo, pralnico in igrišče*, je pisalo v članku Zdenka Matoza pod naslovom: *Avgusta katoliški vrtec na Vrhniki.*

Zavod R Slovenije za šolstvo in šport je objavil razpise za 12 delovnih mest in tri pripravnike.

V Celju je profesor glasbe Radovan Martin ustanovil Šolo za mlade glasbene talente in v njej začel poučevati otroke od treh do šestih let starosti, kar je ocenil za pomembno inovacijo. Otroke je poučeval po metodi suzuki¹¹⁰ in to le najbolj talentirane in se pohvalil, kako bodo ob koncu šole igrali že Vivaldija in tudi nekatera Bachova dela. Lastnik šole se je tudi pohvalil, da je prva tovrstna za godala.

Tudi 10. aprila se je bogata bera časopisnih prispevkov o šolstvu nadaljevala. Olga Drofenik in Ana Kranjc sta v Delu pod naslovom: *Končana srednja šola za vse*

107 Te besede je izrekel prof. Jože Košar, nekdanji ravnatelj mariborske klasične gimnazije (ukinjena je bila leta 1965) ob praznovanju 200-letnice te gimnazije v zaključku svojega govora: »Naj zaključim z enakimi besedami kot ravnatelj te šole ob svečanosti pred 100 leti in kot želim, da bi rekel ravnatelj te gimnazije čez sto let – naj torej živi, raste, cveti.«

108 V takih primerih, ko se se pritiski stopnjevali in seštevali, je bilo najbolje upati, da bodo učitelji in dijaki vsaj datume uskladili.

109 Prav zanimivo bi bilo videti versko vzgojo v jaslih.

110 Šola je poučevala predvsem godala in kar videl sem japonsko vztrajnost in težke instrumente, kako krivijo mehke hrbteničke otročičkov – otrok ambicioznih staršev in učiteljev.

prebivalce zapisali ugotovitve evropskega seminarja za odpravljanje funkcionalne nepismenosti. Glavna ugotovitev tega seminarja je bila, da je končana srednja šola meja funkcionalne nepismenosti in da država, ki mladim ne omogoči takšne izobrazbe, načrtno proizvaja nepismene državljane.

Učitelji v Dobu so hoteli odstaviti ravnateljico J. L. in ji očitali 27 napak, skupščina Občine Domžale pa jim je ustregla in privolila v začetek postopka. In kako gre lahko ravnatelj na živce učiteljem? *Samovoljno spreminja osebne dohodke in zapisnike, zadržuje gradiva za seje sveta, nenačrtno vodi delo šole in nepravilno pripravlja pedagoške konference, hodi z dela domov ob 11. uri, sklicuje sestanke učiteljev med poukom, moti pouk, ima slabe odnose z delavci, jih opravlja, izsiljuje itd.*

V Mostah so se prepirali šolniki in judoisti. Srednja šola tiska in papirja bi lahko vpisala 150 dijakov več, zato pa bi morali telovadnico in druge prostore v TVD Partizan Zelena Jama (bivši Titov dom) zapustiti judoisti.

Minister dr. Vencelj je v intervjuju za Večer napovedal, da bo treba preživeti do junija, ker da šolstvu manjka 250 milijonov dinarjev. Povedal je tudi, da načrtujejo z Avstrijo izdajo skupnih učbenikov ter da na Ministrstvu tesno sodelujejo z Hrvaško, Avstrijo in Madžarsko.

Dušan Zagorc, ravnatelj Osnovne šole Gornja Radgona, pa je v razgovoru z Jožetom Rakušo (64) povedal nekaj vzpodbudnih besed. Da uvajajo trimesestre in da jim je uspelo prebarvati in preurediti šolo ter urediti razstavni prostor, kar je popestrilo pouk in povečalo zbranost in mirnost učencev.

Da pa bi Večer ne bil optimističen, je takoj zraven objavil še prispevek o ukinitanju podružničnih šol in sliko učiteljice in otrok, ki so vidno zadovoljni počivali, potem ko so očistili okolico šole.

Pisanje dr. Venclja je vzpodbudilo številne odmeve in 11.4. je Ranka Ivelja v članku *Prašek za kihanje* zapisala, da »ob obilici pomembnih problemov v šolstvu in državi minister dviga dimno zaveso prahu, v kateri se solzimo, glasno kašljamo in kihamo in zamegljenega pogleda ne vidimo resnično pomembnih vprašanj.« Vse skupaj je še lepo plastično opisala:

Kaj imajo skupnega »verouk v šoli«, »pouk v soboto« in »hora legalis«? Marsikaj. V skoraj letu dni nove vlade je bilo le malo šolskih vprašanj, ki bi tako zelo kot omenjena posegala v navade, nazore, stil(e) življenja otrok in staršev. Le z malokaterim vprašanjem so si dale stranke, klubi staršev in zveze učencev toliko opraviti kot z omenjenimi tremi, na malokatero vprašanje je moral šolski minister tolikokrat odgovarjati. In vendar imajo z življenjskimi problemi slovenskega šolstva opraviti toliko kot mlinček za kavo z geološko sestavo tal na Aljaski. Čemu torej toliko hrupa?

Dijaki so odgovorili dr. Venclju, da so njegove teze o zaključnem izpitu smešne in naj izpit takoj ukine, ravnateljci ljubljanskih srednjih šol pa so na svojem rednem srečanju zaključne izpite podprli, zraven pa pomodrovali še o klubu staršev na gimnaziji v Šentvidu in o problemu mamil med mladimi.

Dušan Cunjak (kasnejši minister za kulturo v senci) pa je začel protestno glodovno stavko, ker mu niso hoteli dati prostorov za knjigarno na Starem trgu.

12.4. so bile glavne novice v časopisju namenjene srečanju slovenske vlade s

študenti, na katerem so predsednik Peterle in ministri (dr. Bohova, dr. Tancig, J. Puhar in M. Maležič) odgovarjali na vprašanja študentov in moderatorjev Mance Košir in Branka Čakarmiša. Srečanje je glede na to, da je vlada študentom priškrtnila precej pravic, potekalo precej mirno, študentje pa so nejevoljo izražali le z mrmranjem. Tudi študenti tisti čas niso bili več kakor včasih.

Odmevali sta tudi dve novici iz Srbije. V Beogradu je ob zaključku ramazana in začetku bajrama minister za prosveto Srbije dal vsem učencem, dijakom in študentom na 16. april prost dan. Na Kosovu pa so Srbi na šolah odstavili več direktorjev albanske narodnosti in na ta mesta imenovali Srbe in Črnogorce. Uradna obrazložitev je bila, da te šole niso izvajale pouka v skladu z učnimi načrti in programi srbskega sekretariata za prosveto in kulturo.

Sredi aprila so se sprli Vencleji zagovorniki med učitelji (za stavko se je odločilo le 65 od 127 srednjih šol), ki so menili, da denarja za šolstvo pač ni in da se minister trudi, da bi zadeve uredil. Matevž Grenko iz Grosupljega je povzel njihovo mnenje v pismih bralcev 13.4. Istega dne so mariborski učitelji biologije zahtevali, da se pouk zdravstvene vzgoje opravi kot predmet eno uro tedensko in ne kot izbirna vsebina, v sklopih po nekaj ur, v Mariboru pa so bili aktivni tudi osnovnošolski sindikalisti. Ko jih je na sestanku načelnik oddelka za družbene dejavnosti občine Maribor Goran Rajič pokaral: *Nikar ne bodite preveč nekritični, ko se v dohodku primerjate z občinskimi uslužbenci in gospodarstvom. Marsikdo vam bo oponesel, da ob pol dveh ni nobenega učitelja več na šoli*, so se kopja takoj obrusila in obljubili so, da bodo pri miru.

V Ljubljani pa so v senci šolske revščine ugotavljali: *Študentski domovi namesto hotelov* (65) in objavili, da je bilo marca 1991 v Sloveniji 2000 novih brezposelnih.

Dijaki so glede na to, da njihovih groženj s štrajkom ni nihče vzel preveč resno, končno začeli svoje zahteve argumentirati in to z vprašanjem: *Kako naj dijak v štirinajstih dneh opravi zaključni izpit na srednji šoli ter sprejemni in morda še diferencialni izpit za vpis na univerzo?* To je bil tudi podnaslov članka, ki ga je 14.4. objavila v Delu Sonja Javornik (tretješolka z Gimnazije Bežigrad in moja učenka). Naslov članka pa je bil: *Zakaj se upirajo četrtošolci*.

16.4.1991 pa se je oglasil predsedujoči sindikata v vzgoji in izobraževanju prof. Zoltan Jan z zelo dolgim člankom: *Minister Vencelj odvraca pozornost od resničnih problemov šolstva*. Nekaj citatov bo pojasnilo »ljubezen« sindikatov in takratnega ministrstva oz. osebno dr. Venclja.

Ko je samostojni Sindikat vzgoje, izobraževanja in znanosti zaznal krizo v šolstvu, ki se je najbolj očitno izražala v srednjem šolstvu, je najprej opozarjal odgovorne šolske oblasti na nevzdržne razmere in dajal številne pobude, da bi se stvari normalizirale, vendar je naletel na gluha ušesa. Ministrstvo za šolstvo se na okrog sedemdeset naših intervencij, predlogov, pobud, opozoril, protestov... ni odzvalo niti enkrat. Minister za šolstvo ima čas, da se udeleži najrazličnejših shodov, okroglih miz in javnih tribun, ne utegne pa se sestati s sindikalnimi predstavniki učiteljev, razčistiti nespornosti in odpraviti probleme. V vsem svojem mandatu, ki traja skorajda že polno leto, je komaj našel čas, da je posvetil sindikatu dvakrat po četrto ure, drugim podobnim organizacijam pa še tega ne.

Podobno ignorirajo probleme šolstva tudi drugi predstavniki oblasti, saj nismo niti enkrat slišali spregovoriti o teh vprašanjih ne predsednika vlade ne predsednika skupščine niti kakšnega drugega vodilnega politika Demosa. Še nikoli po drugi svetovni vojni se oblasti niso tako malo ukvarjale s šolstvom, kot se današnja demokratična vlada. Če smo se včasih zgražali, ker smo v različnih kongresnih resolucijah in številnih programih ter planih brali le nekaj splošnih floskul o šolstvu, se sedaj dogaja da tega segmenta družbene stvarnosti sploh ni in da se sploh ne upošteva. Včasih smo dokazovali, da šolstvo ne more spadati v eno izmed oblik »porabe«, danes pa niti tega ne moremo več. Včasih smo se zavzemali za to, da bi šel denar, namenjen šolstvu, res v šole, danes z modernim integralnim proračunom tega ni več.

Nove oblasti so odtegnile javnosti in tudi sindikatu informacije o plačah ter načrtovanih ukrepih, ki bistveno vplivajo na družbeni in gmotni položaj učitelja. Tako se šolniki zlahka znajdejo pred izvršenim dejstvom, ne da bi lahko kakorkoli vplivali na svojo usodo. Takšno ravnanje je v nasprotju tudi z mednarodnimi priporočili Unesca o statusu učiteljstva in je v neskladju z mednarodnimi konvencijami št. 87, 98 in 111, ki govorijo o pravicah učiteljev in o njihovi soudeležbi pri oblikovanju šolskega sistema ter delovnih razmer. Zaradi tega je Sindikat vzgoje, izobraževanja in znanosti sklenil, da bo o ravnanju slovenskih oblasti obvestil mednarodno javnost in mednarodne sindikalne organizacije, če se razmere ne bodo normalizirale. Takšna pot v Evropo sicer ni najbolj ugledna, je pa v stiski tudi možna.

Če hočejo učitelji ustaviti nadaljnje slabšanje svojega položaja, morajo – pa čeprav s stavko – doseči vsaj naslednje:

- uskladitev ravni osebnih dohodkov zaposlenih z gibanji plač v gospodarstvu in upravi;
- sklenitev splošne kolektivne pogodbe za družbene dejavnosti in panožnih kolektivnih pogodb za zaposlene v šolstvu v dialogu s sindikati;
- določitev rokov, do katerih se bodo sprejeli sistemski zakoni o šolstvu, ki bodo zagotavljali v Evropi primerjalne pravice, obveznosti, standarde in normative za vzgojno-izobraževalno delo;
- začetek reševanja nakopičenih problemov zaradi preseženih delavcev ter socialnih vprašanj v dialogu s sindikati.

Upajmo, da bodo oblasti pokazale nek razumen odnos, se odrekle svoji samovšečnosti ter začele dialog z učitelji ter njihovimi predstavniki, ki jim ni vseeno, kakšno šolstvo imamo.

V Dnevniku je isti dan Ranja Ivelja objavila prispevek z nadnaslovom *Vladna politika do šolstva bo danes obrala svoj klavрни pridelek*, z naslovom *Stavka kot streznitev?* in podnaslovom: *Opozorila o katastrofalnih posledicah gmotnega stanja v šolah*. Potem ko je vlado, ministra in njegovo vlado pošteno okrcala, pa je objavila tudi ministrovo izjavo, iz katere se je dalo razbrati, da dr. Vencelj ni čisto vseeno, da je za šolstvo premalo denarja. »Še naprej se bom zavzemal za pošteno delitev sredstev v gospodarstvu in šolstvu, kajti če je to gospodarstvo tako na psu, naj si ne dviguje plač.«

Da novinarji ne delajo zastonj panike, je potrdil na seji skupščinskega odbora

za šolstvo tudi predsednik Jože Zupančič z grozljivo ugotovitvijo: *Šolstvo na robu bankrota*.¹¹¹

Beograd pa je isti dan objavil, da so uspeli skoraj v celoti realizirati proračun za leto poprej, za tekoče leto pa da morajo zadeve še uskladiti, ker jim republike ne odvajajo denarja.¹¹²

Šolski problemi so resnično postali številka 1 v Sloveniji, saj jim je celo Mladina 16.4. posvetila dve strani. Izток Saksida je prispeval članek *Razsuti univerzo*, Roman Brilej pa *Uklenjena mladina*. Prvi avtor je ministru predlagal, naj ljubljansko univerzo pusti čimbolj pri miru, ker se bo itak sama sesula, drugi avtor pa se je ukvarjal z ministrovim predlogom o horror legalis. Omenil je, da človek, ki kaj takšnega predlaga, ne dojema časa, v katerem živimo in ko se je ulica v obliki škodljivih, nemoralnih vplivov preselila v vsak dom z videokasetami, televizijo, svobode govora, liberalizacijo itd. Kako pa je bilo včasih, je uspelo avtorju kar mamljivo opisati. *Najlepše trenutke so naši očetje in dedje doživljali natančno takrat, ko so uspeli prekršiti se zoper čimveč prepovedi, na primer tako, da so vrli gimnazijci pozno ponoči najeli posebno sobo v gostilni na najslabšem glasu in tam ob vinu, ženskah, tobaku, preklinjaju in sladkem strahu, da jih ne bo odkril kakšen od profesorjev, snovali tajni literarni časopis s prekucniškimi idejami.*

Kot posebno poslastico je avtor objavil zapovedi iz Disciplinarnega reda mestne realke v Idriji iz leta 1901. Navajam nekatere v zvezi s ministrovimi tendencami.

Pozno v noč po ulicah pohajati je za realce nespodobno, torej je to opuščati. Vsak realec mora biti doma ob tisti uri, katero določi učiteljski zbor, oziraje se na letni čas in krajevne razmere.

Brez namena po javnih prostorih postavati in v nepreglednih vrstah pohajati po mestnih ulicah, po šetališčih in po trotoarju ni dopuščeno.

V šolo ali cerkev palice s seboj jemati ni dopuščeno.

Zahajati v kavarno dovoljeno je izjemno le v družbi z roditelji ali njihovimi namestniki. Učencem 4. letnika pa je dovoljeno po pameti obiskovati to ali ono gostilno, ki je na dobrem glasu. Najemati si posebne sobe za igranje in popivanje je strogo prepovedano.

*Učencem ni dovoljeno v javnost pošiljati svojih duševnih proizvodov. Vsaka politična ali nacionalna demonstrativna izjava v šoli ali zunanj nje je strogo prepovedana. Udeleževati se maškerad je prepovedano, takisto prirejati med seboj plesne zabave.*¹¹³

111 Za tiste čase je bilo sploh značilno, da so novi amaterski (sicer dobro plačani) državniški kadri šele ob stavkah izvedeli, kam so pripeljale njihove odločitve v skupščini ali v vladi.

112 Ker denarja ni bilo ne pri nas in ne v Beogradu, smo mnogi začeli sumiti, da odteka v tujino za takšne in drugačne posle.

113 Iz teksta lahko spoznamo tudi to, da je bil jezik naših šolskih prednikov veliko bolj sočen kot je dandanašnji, ko so se nanj uspešno spravili različni znanstveniki.

V torek, 16., in sredo, 17. aprila, se je v 75 srednjih šolah po Sloveniji začela stavka učiteljev. Najbolj zanimivo je bilo, da je stavko načelno podprl tudi minister dr. Vencelj in si s tem pridobil malo priljubljenosti pri učiteljstvu, ki še ni doumelo, da pravzaprav štrajka proti ministru. *Učitelji ostali v zbornicah* in *Učenci so ostali doma* so bili tipični naslovi lokalnih dopisnikov, sem in tja pa je kateri pritaknil še izjavo sindikalistov, da štrajk nima politične osnove in da se nekateri dijaki šol, kjer ni štrajka, pritožujejo, zakaj morajo imeti pouk. Klasično zagotovilo, da bodo ostali pouk nadomeščali, jih je takoj pomirilo.

16. aprila je bilo objavljeno v Delu pismo, ki sta ga skupaj pripravila Socialdemokratska mladina in Zveza četrtošolcev Slovenije. Tako se je politika pojavila na slovenski dijaški šolski sceni.

17.4 je Dnevnik že poročal *Vlada odvezala vrečo*, kar je pomenilo, da bodo učitelji dobili plače za naprej, ne pa za nazaj. Delo pa je dogodek komentiralo z karikaturjo Franka Jurija, ki je pod sliko odločnega ministra in z naslovom *Smetarski sindrom* zapisal: *Dost' mam, če bodo štrajkali naprej, bom najel avstrijske učitelje.*¹¹⁴

Državljanica Katarina Arh iz Brezij pa je v pismih bralcev zapisala svoje razmišljanje pod naslovom *Država Slovenije potrebuje neuke (neumne) državljane.*

V četrtek 18. aprila so bili dijaki spet v razredih, tako da so se lahko oni dogovorili za stavko, tokrat le opozorilno v torek, 23. aprila, za maj pa so napovedali, da bo šlo zares.

Iz Beograda pa so sporočili, da pritožba ljubljanskih študentov proti dejanju, ki so ga storili študenti Srbije, Črne gore, Makedonije ter BIH, ni upravičena. Ustanovili so namreč Zvezo študentov Jugoslavije (SSJ).¹¹⁵

Avstrijska zvezna vlada se je podobrikala osiromašenim šolnikom in jim ponudila za dva milijona šilingov štipendij, v Piranu pa so se odločili, da bodo spet imeli slovensko gimnazijo. Ribnica in Kočevje sta se pritožila, ker jim je hotela država ukiniti lesarsko šolo v Kočevju, obramboslovci pa so v Poljčah neuspešno branili svoje pozicije v šolstvu. Stojan Sorčan je npr. podvomil, da bodo obramboslovci, ki so pred nekaj leti vrgli mirovnike iz istih prostorov, sposobni poučevanja teh vsebin.

Taborniki so praznovali 40-letnico delovanja in razmišljali, kako bi se pridružili svetovni skavtski organizaciji. V tem času je že delovala Zveza slovenskih katoliških skavtov in skavtinj, tako da smo imeli po Sloveniji tudi dvoje vrste taborov, kjer so peli različne pesmi in opravljali različne obrede, pa tudi taborni ogenj so menda kurili na drugačen način.

Učenci in dijaki so ta čas tekmovali v znanju iz prometa in ne glede na versko prepričanje so zanje veljala enaka pravila.

20.4. je v Delu objavila svoja razmišljanja Marja Strojin v pismih bralcev pod naslovom *Nikomur prav po duši*. V pismu je zelo dobro razložila probleme in strese,

114 Z najemom avstrijskih smetarjev je namreč stankarski kolega dr. Vencija in ljubljanski župan g. Strgar pometel s štrajkom smetarjev.

115 Iz tega podatka jasno sledi, da so slovenski študentje precej pred starejšimi kolegi zapustili jugoslovansko zvezo oz. jih je ta izločila.

ki jih imajo mladi pred različnimi izpiti, in tudi, kako jim starejši grenimo življenje namesto da bi jim pomagali.

21.4 je bilo v Ljubljani 4. srečanje slovenskih športnih pedagogov. Polde Ročan, uspešen športni delavec in ravnatelj iz Brežic, je predal posle Juretu Srniku s Prevalj. Dr. Silvo Kristan je natančno utemeljil, zakaj je ocenjevanje športne vzgoje s številčnimi ocenami nesmisel in požel buren aplavz. Ravno takega kot zagovorniki številčnega ocenjevanja. Jaz sem na srečanju vzpodbujal učitelje k bolj inovativnemu delu in novim oblikam športa v šolah, Niko Slana pa je vse to zapisal za bodoče rodove (66).

23.4. so časniki poročali: *Zahteve učiteljev skoraj izpolnjene* R. Ivelja, *Dnevnik*, *Z aprilom večje akontacije*, J. Svetina, *Delo*, *Proti frustracijam – z demonstracijami*, *Dnevnik* in *Protest slovenskih srednješolcev*, *Delo*. *Neoludizem slovenskih srednješolskih profesorjev* – G. Uranič, *Delo* – pisma bralcev, je tipičen prispevek populacije, ki je bila sovražna učiteljem novih časov. Takole je med drugim zapisal:

A vendar, je že čas, da se vprašamo, kdaj so npr. »štrajkali« profesorji v zlati dobi titoizma in kardeljanstva. Nikoli! Še pisniti si niste upali. Pustili ste, da so vam predpisovali na politibirojih, kako morate izobraževati, da bodo iz šol prišli mladci in mladenke vedrega socialističnega duha, sposobni obnavljati Kardeljeve levite o samoupravnem socializmu. Pustili ste, da so vas umestili v mehanizem SVIO. Da ste nas začeli načrtno enačiti. Ni smelo biti ne slabih ne dobrih. Oba ekstrema ste namreč z vso ihto »glihali« v idealno sivo povprečje. Seveda, politibiroji so vam že urejevali plače iz vsedržavnih »pufov«, ki so jih dobivali naši svetovni velmožje na svojih svetovnih popotovanjih. Sedaj, ko je treba malce potrpeti, pa stokate in grozite. In že bežen pogled na vseslovenski strokovni odbor mi potrdi ugotovitev, da prevladujejo SDP-jevski agitatorji. Da o zdrahah v provinci sploh ne govorim. Takšni vojaki revolucije? Nein, danke!

Kritičen je bil ta dan tudi *Dnevnik*, ki se je v rubriki n.n. obregnil ob J. Kacina na srečanju obramboslovcev v Poljčah.

Lapsus

Strokovnega posveta o drugačnem obramboslovno-mirovnem izobraževanju v srednjih šolah v Poljčah se je udeležil tudi bodoči minister za informiranje Jelko Kacin. »Nobene potrebe ni, da bi v srednjih šolah usposabljali za oboroženi boj. Potrebno pa je, da srednješolci obvladajo temeljne elemente zaščite, reševanja, civilne obrambe, poznajo sistem opazovanja in obveščanja itd. ... da jim privzgojimo vrednote, kot so parlamentarna politična demokracija in suverenost Slovenije...« je med drugim dejal Kacin.

Ob tehtanju argumentov za morebitno uvedbo obramboslovja v srednje šole je bilo iz vrst obramboslovcev večkrat slišati, da ne gre za politične, ideološke razloge, temveč zgolj in samo za strokovne. Kacinovo razglašanje političnih opredelitev za vrednote, ki da bi jih bilo treba privzgojiti srednješolcem, nas prepričuje prej o nasprotnem...

23. aprila so se začele tudi dijaške demonstracije in 24. aprila so bili časopisi polni šolske problematike. Med pomembnimi novicami je bila skupna izjava za javnost,

ki so jo podpisali predstavniki stavkovnega odbora dijakov in minister dr. Peter Vencelj.

Skupna izjava za javnost v zvezi s problematko zaključnih izpitov
23. aprila smo se v Ljubljani sestali republiški sekretar za vzgojo in izobraževanje dr. Peter Vencelj in predstavniki stavkovnega odbora Matej Kurent, Alenka Kunaver in Bachtiar Djalil.

Skupaj smo ugotovili:

- da podpiramo eksterno maturo kot edini pogoj za vpis na univerzo, pri čemer je treba upoštevati še posebne zahteve na posameznih študijskih smereh. Šolska oblast bo poskrbela, da se to tudi dejansko zgodi. Sedanji zaključni izpit bo ostal le za dijake, ki zaključujejo svoje redno izobraževanje;

- da je prišlo med uvajanjem letošnjega zaključnega izpita do več organizacijskih in informacijskih nesporazumov, tako da je izpeljava zaključnega izpita precej neenotna;

- da so fakultete na informativnih dnevih dodatno razvrednotile vlogo in pomen zaključnega izpita in tako prispevale k nastali situaciji.

Soglašamo, da naj o nastali situaciji razpravlja Skupščina Republike Slovenije. Ta naj oblikuje posebno nevtralno komisijo, ki bo celovito raziskala problem zaključnega izpita ter do 6. maja 1991 skupščini o tem poročala.

Prav tako podpiramo izredno sejo Strokovnega sveta za vzgojo in izobraževanje, ki bo strokovno pretehtal zaključni izpit.

V Ljubljani, 23. aprila 1991

dr. Peter Vencelj, Matej Kurent, Alenka Kunaver, Bachtiar Djalil

Delo je objavilo celostransko reportažo z demonstracij pod naslovom *Nočejo biti poskusni zajci*, M. Zadnikar in sodelavci, Dnevnik pa na prvi strani sliko policaja, ki so ga dijaki pred vladno hišo zadeli z jajci in opravičilo zaradi tega neljubega dogodka. Tudi Dnevnikov komentar R. Ivelje *Generacija na prehodu* je obravnaval šolske probleme, Večer pa je potožil, da so bile v Mariboru demonstracije zelo slabo pripravljene in so dijaki bolj ali manj postopali po mestu in občasno glasno izražali nezadovoljstvo nad ravnanjem šolskih oblasti. Edino naziv demonstracij »jajčna revolucija« je bil zelo izviren, vendar se ni prijel, ker so dijaki po prvih jajčnih napadih razbili steklo in zadeli policaja, nato pa spremenili borbena taktika. Večer je dr. Vencelja označil kot čarovnika, ki je uspel v eni noči pričarati prej nemogoče – višje učiteljske plače, obenem pa tudi namignil, da bi le s tem hvalevrednim dejanjem prevesil tehtnico na svojo stran.

Kot je že običajno pri družbeno odmevnih dogodkih, se je razmeroma hitro odzvala politika. 25.4. je Dnevnik poročal, da se Gros in Lukač v skupščini zgrajata nad obnašanjem dijakov in da šola, ki tako vzgaja, še ni za Evropo, Vitomir Gros (takrat poslanec, kasneje župan Kranja) pa je poudaril: »Srednja šola je prostovoljno šolstvo, če dijakom ne ustreza pa naj gredo med fizične delavce.« Obema je pritrknil še poslanec Franci Feltrin: »Sram me je, da imamo tako mladino. Take svinjarije še nisem doživel v Ljubljani, ko so mladinci ležali po tleh ...« Vse poslance pa je potolažil Danijel Božič, rekoč: »Platon je že pisal, da bo človeštvo propadlo, ker je

mladina obupna, hedonistična, nesramna, pa je odlej minilo že 2.500 let...«

Nasplah je bilo v parlamentu živahno, ker so mladi in nekatere »njihove podporne« stranke zahtevali uvrstitev problema zaključnih izpitov na dnevni red, poslanci pa so bili večinoma proti. Prvi je organiziral okroglo mizo o šolstvu odbor za šolstvo pri LDS, če odštejemo aprilsko srečanje katoliških učiteljev, ki so v soboto 20. aprila molili za slovensko šolo v Dravljah. (67)¹¹⁶ Na tem srečanju je dr. Drago Čepar predstavil izbirne vsebine, ki jih je ponujala katoliška stran srednjim šolam: *Krščanski pogled na svet, Cerkev po svetu in na Slovenskem skozi čas, Sveto pismo v življenju človeka, Sakralna umetnost, Novi človek za novo družbo, Pomoč človeku v stiski in Gospodinjski tečaj*. Udeleženci so omenjali, da imajo po šolah kar precej težav, ko poskušajo predstaviti programe in da je eden od ravnateljev celo rekel, da klerikalnih programov v šolo ne bo uvažal. Posebej so v članku omenili misel nadškofa Šuštarja, da se stvari pomikajo precej počasi in da morajo biti pri tem zelo potrpežljivi, da ne bi še bolj množili odporov. V uvodu pa je nadškof omenil, da v šolah ne bo pravega vzgojnega uspeha dokler v učbenikih, programih in pri konkretnem delu z mladimi ne bo božjega Duha.¹¹⁷

25.4. je bila izredna seja strokovnega sveta RS za vzgojo in izobraževanje, na kateri so sprejeli nekaj sklepov, s katerimi bi zmanjšali obremenitev dijakov pri prehodu na univerzo, vendar so zaključni izpiti ostali nedotaknjeni.

Ta sklep je vsaj začasno zmanjšal aktivnosti dijakov, ki so iskali novo netivo pri strankah in se že 30.4. ponovno oglasili s protesti in zahtevali, naj vsi ustrezni organi ukrepajo takoj in naj ne čakajo na razpravo do 20. maja.¹¹⁸

26.4. je v pismih bralcev v Delu M. Detela iz Ljubljane menil, da je ukinitve Žagarjevih nagrad klofuta učiteljem in diskriminacija pedagoškega poklica, ker da so vsi drugi ohranili svoje nagrade.

A. P. Lauko pa je 26.4. v Delu objavila članek *Pravica do znanja je temeljna človekova pravica* in v njem omenila, da se bo z ukrepi vlade našim otrokom godilo še slabše, temeljni človekovi pravici do znanja pa prav tako.

28.4. je bil v Nedeljskem dnevniku dolg članek z naslovom *Hlapec Jernej iz Blatnega dola*. Opisoval je težave in krivice, zaradi katerih se je profesor iz Kobarida Laura namenil ponovno iskat pravico z gladovno stavko. Tokrat do konca, se je odločil.

29.4. pa sta v Večeru objavila dijakom zelo naklonjen prispevek Boris Jauševc in Dragica Korade z naslovom *Dijaki tečejo častni krog*. Nekaj odlomkov iz članka je zelo dobro zadelo situacijo.

Gnev dijakov je globlji. Korenine tega upravičenega srda, ki je pokazal, da Slovenija vendarle ima mladino, če že študentov nima več, lahko iščemo, paradoksalno, v reakcijah na dijaški štrajk. Zgleden primer je razprava v slovenskem parlamentu – kjer naj bi sedele najbolj modre glave – sredi prejšnjega tedna. Sramotni nastopi poslancev proti lastni mladini, če naj bova

116 In do tega jih je moralo pripeljati prav ministrovanje njihovega človeka!

117 V javnosti pa so nadškof in Cerkev govorili povsem drugače.

118 Taki pozivi v deželi delavcev in kmetov niso naleteli na plodna tla in ljudje so šli na zaslužene prvomajske praznike.

patetična, so eskalirali v zboru občin, kjer si je celo poslanec Zelenih dovolil zgražanje nad pokvarjeno mladino, češ da štrajka, popiva in onesnažuje okolje. Ekofašističnemu razmišljanju, ki je očitno edino, ki v Sloveniji lahko vžge, je kot vedno, zrno dodal še znani kranjski obrtnik in poslanec. Ta bi dijake, če nočejo v šolo, nagnal kar za stroje manufakturnih delavnic.

Dijaki so pravzaprav še potrpežljivi, saj so metali le jajca, medtem ko umne glave v parlamentu in na ministrskih stolčkih po grosističnih načelih vse bolj ožijo prostor svobode in vsiljujejo tercialno etiko s prepovedjo splava, horo legalis, veroukom, na drugi strani pa vso deželo držijo v šahu s strahom pred državljansko vojno. Dijaki – generacija, zrasla ob računalniku in satelitski televiziji – so zaznali mračnjaštvo, ki se plazi v deželo. Slednja pa jih je že oropala vseh perspektiv, njihove starše pa vsakršne socialne varnosti. In še aids, za katerega današnji mladi niso krivi, straši naokoli.

Isti profesorji, ki so jim še dobro leto dni nazaj komunizem slikali z najbolj radostnimi barvami, jih sedaj učijo, da je komunizem največji monstrum, ki lahko zadene človeštvo.

Dijaki imajo poln kufer delanja zgodovine, ki jih vrača v prazgodovino. Ostali so edini borci za šolo. Minister Vencelj pa naj si glavo razbija s tem Kolumbovim jajcem in ne s tistim, ki je razbilo skupščinsko šipo.

Konec aprila, pred prazniki, pa so bile na vrsti vsaj v Ljubljani nove težave, ki jih je Dnevnik poimenoval z *Vpisne muke šolarjev* z nadnaslovom *Tudi letos premalo prostora* in tolažilnim podnaslovom *Svoje prijave lahko učenci prenesejo do 10. maja*.

V Ljubljani se je za 7490 mest prijavilo kar 1.145 otrok »preveča«, v šolah izven Ljubljane, vendar pa v ljubljanski regiji pa na 1.805 mest 496 otrok »premalo«. ¹¹⁹

Maj 1991

Popraznični dnevi so bili v znamenju vpisnih travm v Ljubljani, kjer se je vpisovalo 500 otrok več kot leto poprej, pričakovali pa so, da 20 % otrok šolanja sploh ne bo nadaljevalo, vse skupaj pa bo znova botrovalo številnim življenjskim odločitvam (68). Janez Zalaznik je v Delu (69) razmišljal o tem, da bo mogoče problem vpisa rešiti le, če bodo otroci in starši ponovno razmislili o svojih odločitvah in prenesli prijave na drugo šolo, kjer je še prostor. ¹²⁰

Pritoževali so se tudi izigrani učitelji in napovedali novo stavko (70).

Dr. Metod Resman in dr. Zdenko Medveš sta 4.5. v Delu v imenu društva pedagoških delavcev in slovenskega društva pedagogov pisala dr. Vencelju odprto pismo, v katerem sta se pritožila zaradi ukinitve Žagarjevih nagrad.

Športna šola (kasneje Gimnazija Šiška) je vabila k vpisu v športne oddelke, saj kljub ljubljanski gneči ni mogla napolniti dveh športnih razredov. Danes je zanjo trikrat več zanimanja, kot je prostih mest, čeprav vpisuje tri razrede.

V imenu nekdanjih učencev učitelja Laure, ki je gladovno prestavkal praznike, so se oglasili njegovi učenci in prosili vse odgovorne za pomoč.

Dijaki so se takoj po praznikih sestali in nadaljevali svoj protiizpitni boj. Objavili so tudi dolgo pismo, ki sta ga podpisala Matej Kurent in Alenka Kunaver.

V Španiji je na maturantskem izletu izgubil življenje dijak iz Maribora, še eden pa jo je skupil v pretepu ali nesreči, kar je povzročilo različna ugibanja in govorice (71). Kasneje je bilo v Španiji še več nesreč, tudi s smrtnim izidom, veliko je bilo tudi kraj, zato so se začele slovenske šole te države izogibati.

V Mladini je poslanka Aleksandra Pretnar zahtevala, naj bodo plače slovenskih politikov javne, in povedala, da ima ona samo 17.000 din plače. Stavkovni odbor na Filozofski fakulteti pa je v sosednjem stolpcu zapisal, da so plače na univerzi škandalozne, saj zasluži univerzitetni profesor z doktoratom 5.400 din neto plače.

Delavci Filozofske fakultete in Oddelka za biologijo na BTF so stavkali, vmes pa si tudi vzeli čas, da so pisali protestna pisma proti zmanjševanju pouka biologije in ekologije v poklicnih šolah (72, 73).

¹¹⁹ Ljubljana s svojo okolico na žalost ni uspela v vseh teh letih urediti problema srednjih šol in predvsem zadovoljiti želje in zahteve staršev in otrok po višjem izobrazbenem nivoju. In zato so leta 1995 popolnoma enaki problemi.

¹²⁰ To je pomenilo programe, v katere se ni nihče hotel vpisati, šole pa so jih prijavljale, ker se niso hotele prilagoditi potrebam.

Hrvaški Danas je objavil, da bo Hrvaška jeseni leta 1991 uvedla verouk, Dnevnik pa je 8.5. zapisal, kakšne naj bi bile vsebine. Načrtovali so podobno kot pri nas, samo da našim ni uspelo.

Učitelj Ivan Laura je gladovno stavkal že 22 dni, spomnil pa se ga je tudi Dnevnik in na kratko obnovil njegovo zgodbo.

Dijaki so vladi poslali ultimatum v zvezi z zaključnimi izpiti in »dovolili«, da jih opravlja naslednja generacija, če bo imela do 1.9. zagotovljene kataloge znanj, ter spet ugotovili, da zanje izpit ne pride v poštev.¹²¹

8.5. se je sestala s podpredsednikom slovenske vlade Matijo Malešičem (zadolžen je bil za družbene dejavnosti) skupina iz študentske vlade. Ko je predsednik podprl njihove zahteve po višjih štipendijah, so podprli tudi napore dijakov, da bi brez napora končali šolsko leto.

Janez Zalaznik pa je v nadaljevalki o drugem krogu vpisov v srednje šole zapisal (74) tudi naslednje modre misli:

Gospodarska kriza, ki je že pred leti zajela gradbeništvo, je močno zmanjšala zanimanje za izobraževanje v gradbenih srednjih šolah. Kaže, da ima širjenje krize v druge gospodarske (predvsem industrijske) panoge pri osnovnošolcih, ki se odločajo za poklicno izobraževanje, podobne učinke.

Ti pojavi, ki so sicer značilni za celotno Slovenijo, imajo še posebej velik učinek na neuskkljenost prijav za vpis v ljubljanske srednje šole. V šolah, ki izobražujejo za različne kovinske poklice, je še prek dvesto prostih mest.

Res je, da so potrebe po delavcih s temi poklici v družbenih podjetjih ta čas majhne, res pa je tudi, da so to poklici z znanjem, ki omogoča samozaposlovanje – odprte obrti ali ustanovitve malega podjetja. Že danes je za takšno samozaposlovanje mogoče dobiti denarno pomoč, v prihodnje pa naj bi bilo oblik spodbujanja samozaposlovanja še več.

Takšni pa niso samo poklici v kovinarstvu, ampak tudi v kemiji, papirništvu, grafiki, gradbeništvu in še kje, kjer je prav tako v ljubljanskih srednjih šolah še precej prostih mest. Zdajšnje in prihodnje generacije osmošolcev bi morale pri načrtovanju svoje poklicne poti razmišljati tudi o teh možnostih poklicnega uveljavljanja, saj so v razvitem svetu, v katerega se usmerjamo, takšne poklicne kariere nekaj običajnega. Upoštevanje tudi teh možnosti poklicne kariere bi zmanjšalo neskladja pri vpisu v srednje šole in povečalo kasnejše možnosti zaposlovanja.

Dan osvoboditve je v Evropi 9.5.1991 »proslavil« dr. Darko Štrajn s prispevkom *Razpad šolskega sistema*. Zelo dobremu uvodu je sledil tudi vzpodoben zaključek.

Upor učencev četrtih razredov srednjih šol, ki se nemara lahko še razvname, bi kazalo dojeti kot alarmni signal. Kajti upam si trditi, da je več kot gotovo, da gre le za enega v verigi konfliktov v »šolskem polju«, ki pravzaprav še v dokaj blagi obliki navaja prihodnje spore – če kajpak ne bo prišlo do

121 Na ta način so pridobili hude nasprotnike med tretješolci, ki so vse do tedaj mislili, da se bojujejo za skupno stvar.

pravočasnega in predvsem strokovnega in hkrati politično preudarnega ukrepanja. Protest učencev je (bil) predvsem demonstracija sindroma neuspele »vrnitve v prihodnost«, označene s sistemsko nesinhroniziranimi zaključnimi izpiti. Parcialni ukrepi, kakršnih je bila v družbeni zmedi ob demokracijski revoluciji in »nacionalnem prebujenju« (ki je priklicalo tudi vrsto demonov predpreteklosti v obliki mitov, stereotipov ipd.), nenatančno definirana »šolska oblast« edino zmožna, naj bi demontirali sistem usmerjenega izobraževanja. Gotovo je bilo upravičeno, da je pri tem obujala spomin na šolski sistem, kakršnega smo imeli pred vsiljeno reformo, saj je pedagoška tradicija neodmisljiva prvina nacionalne kulture v najširšem pomenu besede.

Žal t.i. nova oblast nič kaj preveč ne hiti z uvrščanjem izobraževanja na vrh prednostne liste javnih problemov (kjer očitno kraljuje t.i. obramba), vsako izgubljeno leto na tem področju pa se bo še maščevalo v obliki družbe nesposobne za kakršnokoli »strukturno prilagajanje« evropskim družbam, ki se že utemeljujejo na znanstveni paradigmi, v kateri ima izobraževanje kot družbena dejavnost centralno mesto.

Skupščinska komisija je sklenila, da zaključni izpit ostane, sklep pa je formuliral njen predsednik Jože Zupančič: *Zaključni izpit je pedagoško upravičen, pravno je pravilno zastavljen in zagotovljeni so izvedbeni pogoji. Skupna komisija nima argumentov, da bi letošnja generacija četrtošolcev ne opravljala zaključnega izpita in takega predloga ne more posredovati skupščini.*

Istega dne se je sešla tudi skupščina Zveze dijakov Slovenije, se preimenovala v parlament in odločila, da gre na vse ali nič. Najprej z mirnimi demonstracijami v torek, 14. maja, ko naj bi začeli z generalno stavko dijaki 3. in 5. letnika šol pete stopnje v Ljubljani, Mariboru in Kopru, v sredo pa naj bi »zavrelo« po vsej Sloveniji. To so poimenovali pariški vzorec. Na cesti so nameravali ostati nekaj dni, pojave pa so se tudi zahteve po odstopu dr. Venclja (75).

Sonja Vogrič je 10.5. 1991 objavila v Dnevniku dolg članek *Kmalu tudi mednarodna šola?* Janez Šušteršič, ravnatelj Gimnazije Bežigrad, je povedal, da bo nadzidek (bil je ravno v gradnji) namenjen mednarodni šoli, pa tudi da je zunanji minister dr. Rupel šolo podprl, z ministrstva pa še ni bilo nobenega odgovora.

Socialdemokratska mladina Slovenije, katere delegacija je prišla z mednarodne konference iz Bolgarije, se je odločila ustanoviti konferenco srednje- in vzhodnoevropskih mladinskih socialdemokratskih organizacij. »Urejali bi probleme, ki pestijo mlade v bivših socialističnih državah,« so se dogovorili (76). Glavni je bil Andrej Žorž.

10.5. je v Delu nadaljeval s prepričevanjem staršev in otrok Marko Žvokelj (*Šole, primerne za bodoče podjetnike*). Ker boste morda dobili kakšno podjetniško idejo, prispevek navajam.

Številni triletni srednji programi v Ljubljani nimajo prijavljenih dovolj učencev. Poklici, za katere pripravljajo ti programi, niso privlačni! Mar res? Zakaj se starši učencev, ki se sedaj prijavljajo, ne spomnijo svoje delovne prakse? V večini poklicev lahko opravljaš zelo različna dela. Nekatera so

celo tako obsežna, da jih lahko opravljaš kot samostojen poklic. V teh različicah enega poklica pa je že veliko zanimivega.

Med temi različicami so tudi poklici, ki jih lahko opravljaš samostojno. To je pomembno v sedanjem času, ko vsakdo lahko razvije tudi svojega podjetniškega duha.

Poklici v gradbeništvu so zelo neprijubljani. Pomisliti pa že kaže na to, da bi Ljubljana ta hip z »zlatom preplačala« zidarja, ki bi imel izkušnje kot štukater. Ta poklic je skoro izumrl, odkar smo zanemarili lepa pročelja hiš s štukaturami in gradili kocke in kvadrate. Zidar fasader ima v Ljubljani neizmerno veliko dela. Podjetje, ki bi se ukvarjalo samo s tem, bi cvetelo. Pečar je tudi eden zidarskih poklicev, za katerega se je prijavilo premalo učencev. Pečar, ki bi se samostojno ukvarjal z izdelavo pečnic, bi zelo hitro uspel. Že zidanje kaminov je donosno.

Program papirništva v šoli v Mostah ni zapolnjen. Podjeten papirničar (ali tehnik) ima velike možnosti z izdelavo papirne galanterije in embalaže. Podobno nezaseden je v isti šoli tudi program grafik in grafični tehnik. Če malih tiskarn in razmnoževalnic kot možnosti za samostojno delo sploh ne omenim, je tu še knjigoveštvo za unikatne vezave, restavracija vezav, kartonažna embalaža in še kaj za podjetne grafike.

Kemijski programi v Ljubljani in po vsej Sloveniji niso zapolnjeni. Treba je pomisliti, da kemiki lahko delajo kot samostojni izdelovalci stiropora in embalaže iz tega materiala, kot izdelovalci pirotehničnih sredstev, plastikarji, galvanizerji itd.

V vikendu pred štrajkom so imeli tekmovanja mladi fiziki in računalničarji, mladi demokrati pa so napovedali kar festival na Ptuju. Neodvisni sindikat delavcev univerze je napovedal opozorilno stavko, dijake pa so v pripravah na štrajk podprli mladi liberalni demokrati (to se pravi sami sebe), Demokratični forum Slovenije in Socialdemokratska mladina Slovenije, Slovenska demokratična zveza pa je predlagala, da se izpiti umaknejo.

Tudi Denis Poniž v Dnevniku 11.5. pod naslovom *Zaključni izpit* ni pokazal preveč ljubeznivosti do utemeljiteljev projekta zaključni izpiti.

Za tem šolskim eksperimentom, katerega posledica je tudi sedanja zmeda, stojijo domala isti ljudje kot za usmerjenim izobraževanjem. O njihovem sluzavem moraliziranju, grožnjah, izmikanju in molku pa ne kaže izgubljati besed. To je slog najbolj zatohlih pedagoških pripomočkov iz prejšnjega stoletja, pomešan s socrealističnimi agitkami.

Mariborski rektor dr. Križman si je premislil, da bi odstopil, filozofi so končali s stavko in jezno napovedali, da bodo študentom zaračunali šolnino, le učitelj Ivan Laura je še vedno štrajkal in gladoval, postavil pa tudi dodaten pogoj, da dobi zaposlitev v osnovni šoli v Kobaridu.

Na 3. pastoralnem zasedanju ljubljanske nadškofije je okrog 200 redovnic, laikov in duhovnikov spregovorilo o poslanstvu Cerkve v novih razmerah. Srečanje je potekalo pod geslom: *Biti na svetu, pa ne od sveta*. Na srečanju so zahtevali, da je

treba čimprej ustanoviti katoliško gimnazijo, vrtce, internate in prevzgojne domove, nameniti več pozornosti verskemu izobraževanju odraslih, ustanoviti katoliške zveze časnikarjev, dijakov, študentov, Marijino kongregacijo itd. (77)

14.5 se je na temo zaključnih izpitov končno oglasil tudi Republiški sekretariat za vzgojo in izobraževanje.

Nesoglašanje z demonstracijami

Glede na ultimat slovenskih dijakov je Republiški sekretariat za vzgojo in izobraževanje pripravil naslednje sporočilo:

»Obveščamo vse dijake, njihove starše in ravnatelje srednjih šol, da je Republiški sekretariat za vzgojo in izobraževanje sklenil, da ne soglaša z generalno stavko oziroma demonstracijami po vsej Sloveniji, ki naj bi trajale do ugoditve dijaškim zahtevam. Sekretariat meni, da gre za dorečene in z zakonom urejene strokovne zadeve, ki jih ne smemo reševati na ulici. Brez uspešno opravljenega zaključnega izpita dijaki ne bodo imeli končanega šolanja na peti stopnji. Šele z opravljenim zaključnim izpitom pa se bodo lahko odločili za zaposlitev oziroma nadaljnje šolanje. Tudi znanstveno strokovni svet Univerze v Ljubljani je svojim članicam izdal priporočilo, ki v večji meri upošteva dosežen uspeh pri zaključnem izpitu.«

S tem sporočilom se strinja tudi izvršni svet.

Minister dr. Vencelj je na skupščinskem odboru jasno povedal, da ne bo odstopanj od zaključnega izpita.¹²² O tem so 15.5. poročali vsi časopisi in razburili četrtošolce. V tem času pa se je Markovič pogodil s Črnogorci, Bosanska Krajina je ustanovila svojo vlado, pripadniki nemške manjšine v Mariboru pa zaenkrat le društvo Most svobode. Vlada se je ukvarjala tudi s problemi Romov in odpravo diskriminacijskih ukrepov nad verskimi skupnostmi. V Celju so na sejmu obrti podarili najboljšim zlate zibke (?).

Mladina je 14.5. zapisala: *Šola je znotraj prazna, zunaj je pa nič ni. Tudi podnaslov je avtorici Miji Gačnik dobro uspel: Odkar so na oblasti krščanski demokrati, šola verjame v duhove. Na koncu članka pa se je upravičeno vprašala: Zakaj pa ne bi stavkali kar vsi?*

14. maja 1991 se je začel največji protestni shod mladih po vojni, 15. maja pa vseslovenske dijaške demonstracije. V Celju se je mladim pridružil Ivan Kramberger in jih vzpodbudil:

Vi boste tisti, ki boste že prihodnje leto volili novo oblast in zagotovo se boste znali pravilno odločiti. Očitajo vam, da venomer tičite ob glasbenih avtomatih. To je hinavščina, kajti te avtomate nastavljaajo odrasli in vam kraдеjo denar iz žepa. Pripravljam večje zborovanje, na katerem bomo zahtevali odstop slovenske vlade, ki je nesposobna.

Dijake so podprli tudi prenovitelji, Mladinski svet Slovenije, Neodvisni sindikat delavcev ljubljanske univerze in drugi.

¹²² Dr. Vencelj, dr. Lazarini in jaz smo javno povedali, da bomo odstopili, če skupščina sprejme moratorij na izpite.

Naslovi v časnikih so bili takšni: *Danes demonstracije, bo jutri štrajk?*, *Zaključni izpit mora pasti*, *Dijaška vnema ne navdušuje*, *Dijaki prometniki*, *Večina nezadovoljnih dijakov spet na cesti*, *Dijaki prepolovili središče Ljubljane*, *Šolske oblasti povzročile zmedo*, *Ali imajo dijaki prav?*, *Zahtevajo moratorij*, *Poziv četrtošolcem k pouku*, *Z ulice v skupščino*, *Mislim, torej nisem Vencelj* itd.

Dijaki so nosili tudi kar poučne transparente: *Ne norčujte se iz ljudi, ki Vam bodo na stara leta dajali kruh*, *Lenuhi ministra Vencelja*, *Vencelj reši nas*, *Vencelj sram te bodi*, *Wanted Vencelj*, *Le v kup, le v kup dijaki*.

Dijaki pred parlamentom.

V času štrajkov in preprirov so potekale tudi nekatere druge aktivnosti. Po Sloveniji so potekala regionalna srečanja mladih raziskovalcev, v Celju pa so v okviru sejma *Vse za otroka* pripravili posvet *Didaktična prenova osnovne šole*, na katerem so povedali, da zato, ker ni pogojev za integralni pouk, uvajajo integralne dneve.

15. maja so se dijaki pogovarjali z vlado in ocenili, da so nekateri vladni predlogi vendarle sprejemljivi (78). Vlada jim je zagotovila, da se bo poskušala pogovoriti z univerzo, da bi ta odpravila diferencialne izpite in skržila sprejemne izpite na minimum ter v večji meri upoštevala oceno zaključnih izpitov in uspeha, Zavod pa naj bi pripravil enotne izpite za istovrstne šole. Ker pa vlada ni mogla zagotoviti, da bo univerza predloge sprejela, se je štrajk ali bojkot, kot so ga poimenovali, nadaljeval.

Štrajk je podprl Emil Milan Pintar in v nekoliko zmedeni formulaciji nič bistvenega prispeval k jasnitvi situacije (79).

Delo je 17. maja prineslo tudi novici, da v BIH štrajkajo za višje plače profesorji, v Prištini pa proti dopolnilnim izpitom v srbohrvaškem jeziku albanski učenci.

Učitelji pa so imeli dovolj časa za svoje sestanke in so se v miru dogovorili za štrajk, ki naj bi se začel naslednji četrtek. V srednješolskem centru na Ptuj so izkoristili štrajk za cepitev srednješolskega centra na sestavne dele.

Konec tedna so se začele v javnosti širiti govorice, da se utegne šolsko leto podaljšati, člana predsedstva dr. Dušan Plut in dr. Matjaž Kmecl pa sta se odločila sprejeti mlade. (80) Le-ti so odšli na razgovor, še prej pa preživeli neuspešen pogovor s predsednikom sveta Demosa dr. Jožetom Pučnikom in Tomažem Miklavčičem.

Počasi so imeli vsi skupaj že dosti demonstracij, brezdelja in brezvladja v šolstvu in eno od pisem bralke M. B. 21.5. v Delu je kar dobro kazalo razpoloženje precejšnjega dela javnosti do štrajka.

Vojna zaradi zaključnih izpitov

Nadobudna »mladež« se na vse kriplje otepa, da bi po končanem šolanju opravila zaključni izpit, ali kot so temu nekdanj rekli, zrelostni izpit. Medtem ko dijaki v Franciji protestirajo, češ da v šoli premalo zahtevajo od njih, se zdi našim še tisto malo preveč. Mladenka iz Maribora (TV-Dnevnik, 14. 5. 91 ob 19.30) je z globokim začudenjem spraševala novinarko, za koga neki naj bi opravljala izpit. Za koga pa hodi v šolo? Moja hči se pri desetih letih natanko zaveda, da se ne uči ne zame ne za učitelje, zato je dovolj žalostno, da nekateri še pri osemnajstih tega ne vedo. Sicer pa grafiti in napisi na transparentih (za primer navajam dva: Good bye edjucation na Gosposki ulici in ministrstvu na transparentu z mariborskih demonstracij) in naivno vprašanje mariborske učenke pričajo o tem, da so ti otroci povsem nezreli, hkrati pa je vsaj njihovo znanje slovenščine in angleščine (gornji primer) pomanjkljivo. Zato imajo prav, res ne sodijo na zaključni izpit, pač pa bi morali znova v prvi letnik srednje šole.

Tudi ravnatelji na skupnosti gimnazij so imeli vsega dosti (81), centri za socialno delo pa so srednješolce podprli. (82)

V katoliškem vrtcu v Logatcu so se ta čas imeli lepo. Idejni oče tega vrtca logaški župnik Tone Kompare je za Dnevnik 21. maja razložil, kako in zakaj ta vrtec deluje. *Vzgojne in učne metode želimo oblikovati tako, da v otroku ne bo deloval in se razvijal le hladen razum, temveč tudi srčna toplina in čut za sočloveka. Indoktrinacije ne maram in je v vrtcu ne izvajamo. Osnovni namen katoliškega vrtca je, da podaljšamo pravični otroški svet. Tak način dela malčka čustveno utrjuje, da ga ne bo zlomila že prva resnejša ovira.*

In kako je novinarka Nada Mavrič zaključila prispevek iz naših krajev? *Pa še to. Župnik bi rad vzgojnovarstveno dejavnost čimprej zaupal Karitasu. A dokler ni nove šolske zakonodaje za to področje, bo logaški vrtec ostal pod župnijskim okriljem. V zado-*

voljstvo mnogih tukajšnjih vernikov.

V Mladini je Mija Gačnik 21.maja v članku *Mislim, torej nisem Vencelj*, zbrala nekaj misli vodilnih v šolstvu in jih tudi pokomentirala. Med drugim je ugotovila, da so dijakom naklonjene praktično vse politične stranke, ki so se zavedale, da gre za neposredne bodoče volilce, najbolj pa so bili prizadevni liberalci in prenovitelji.

Fotograf Dela

Predstavniki štrajkajočih dijakov na neuspešnem pogovoru pri predsedniku vlade Lojzetu Peterletu.

V isti številki Mladine je sicer pronicljivi Bernard Nežmah v članku *Vencelj, go home* zelo napačno ocenil, kaj se bo zgodilo z izpiti.

Vprašanje, čemu zaključni izpiti, prekucnimo v: čemu ima država šolskega ministra. Minister tovariš gospod Vencelj je s svojo zakonodajo spravil na ulice tisoče srednješolcev, ki bojkotirajo pouk, tisoče srednješolskih učiteljev tako nima komu predavati, stotisoči Slovencev bentijo na Venljca, tisoči na »lene« dijake. Sproduciral je družbeni konflikt, ki se zdi, da je nerešljiv.

Oglejmo si glavni problem: na eni strani množica dijakov, ki noče šokovne torture zaključnih izpitov, na drugi Vencelj s svojim strokovnim štabom, neupogljivo na obveznem zaključnem izpitu. Kako naj se ta problem razreši? Možnosti je kar nekaj:

Vencelj lahko čaka in računa, da je čas njegov zaveznik, da se bodo dijaki slej ko prej uklonili.

Dijaki se pod pritiski šolskih represalij resignirano vdajo v usodo in sprejmejo zaključne izpite.

Slovenski univerzi lahko razglasita, da zaključnega izpita pri vpisu ne bosta upoštevali.

Dijaki množično bojkotirajo zaključni izpit. V situaciji, ko so kandidati kar po vrsti brez tega papirja, so ga fakultete prisiljene spregledati, če nočejo ostati brez brucov.

Vencelj sprejme zahteve dijakov.

Vencelj odstopi.

Skratka, če si Vencelj prizadeva za koristi slovenske države, bo predlagal odpravo zaključnih izpitov, in če je zvest svojim načelom, bo dostojanstveno odstopil.

20.5. sva bila z dr. Venceljem na okrogli mizi na Televiziji Slovenija, kjer je minister dodatno razburil dijake in poslušalce, tako da so se možnosti za kompromis precej zmanjšale. Vendar pa so že naslednji dan zjutraj dijaki ponudili, da so pripravljene opravljati izpit iz enega predmeta, mi pa smo jim nato določili dva.

Evropa je 23.5. z izbranimi besedami ocenila najin nastop:

*Po TV blamaži
šolskega vladnega lobija je
menda vsem na Slovenskem
jasno, zakaj so se srednješolci
dali v štrajk. Minister se je
pokazal kot prava oblast iz
starih časov in oblast je zagrozila, da bo šla, če ne bo po
njenem. Seveda, ko pa
srednješolci ne morejo enako
zagroziti, ker nimajo kam iti,
kar oblast dobro ve. Avtoriteta
je avtoriteta, in to ti prekleti
mulci, ki si vsi zaslužijo ukore
in brco v rit z oblastniškim
škornjem, morajo vedeti. In če k
temu še tisti gospod direktor
šolske stroke pove svoje
pobožno pričakovanje, da bo
ena TV-oddaja končala vojno
zaradi šolske šlamastike, je
blamaža res popolna. Sedaj vsaj
vsi skupaj vemo, kakšni kalibri
držijo v rokah našo šolarijo.
Bog se nas usmili.*

Observer

21. maja se je ob 18. uri zbralo v dvorani v skupščini 13 članov strokovnega sveta od 25 (kar je pričalo o veliki odgovornosti do mladih) in ugotovilo, da *problematika zaključnih izpitov ni več samo strokovno dejanje, ampak je treba nanjo gledati*

razumno, tako da se lahko letošnje šolsko leto reši tudi s kompromisom. Člani so z enajstimi glasovi za in dvema proti izglasovali predlog Zavoda, po katerem naj bi dijaki delali izpit iz dveh predmetov. Pisno in ustno so morali odgovarjati iz matematike, slovenščine ali angleščine, drugi predmet pa je bil izbiran.¹²³ (83)

Odbor dijakov se je dan po sklepu strokovnega sveta oglasil pri predsedniku vlade g. Peterletu in dobil zagotovila, da bo vlada imenovala komisijo, ki bo preučila vse dogajanje okrog izpitov, in obljubo, da uporni dijaki ne bodo kaznovani.

Dan po zaključenem štrajku dijakov so ljubljanske srednje šole predlagale ministrom odstop, ker vlada ni izpolnila zahtev ob dvodnevni stavki v aprilu (84).

Učitelje so pozvali, naj ne vpisujejo in zaključujejo ocen v uradno dokumentacijo in naj ne izpolnjujejo administrativnih obveznosti. Nasprotujejo tudi morebitnemu podaljšanju pouka zaradi bojkota pouka dijakov, kajti spor je, kot pravijo, nastal med dijaki in sekretariatom, zato naj se tam tudi razreši.

22.5. so bile dijaške travme že pozabljene, glavna tema pa vrnitev Cerkve na področje dejavnosti posebnega družbenega pomena (85). V razpravi je bilo manj govorov o gradivu in členih, več pa čustvenih izpovedi poslancev, ki so obujali spomine na težavna mlada leta:

Potem ko je Jože Smole (SSS) poudaril, da ne nasprotuje verskim šolam, je obudil nekaj spominov na svoja gimnazijska leta. »Ob nedeljah je katehet s prižnice klical, kdo od dijakov je pri maši. Fantje, ki so pogosto manjkali, so lahko tudi leteli iz šole. Na tej točki bo spet prišlo do klerikalizma.« Stan-ko Buser (Zeleni) je nato prosil Smoleta, naj nikar ne uporablja besede klerikalizem, vsaj v prostorih parlamenta ne. Povedal je, da ima sam povsem drugačne spomine iz povojnih časov, ko kljub temu, da je bil odličen dijak, ni mogel postati učitelj, ker je hodil v cerkev. Potem je povedal nekaj svojih spominov tudi Božidar Voljč (Zeleni): »V petdesetih letih so bili starši ob vpisu svojih otrok v gimnazijo vprašani, ali jih mislijo prijaviti k verouku. Nobeden od tistih, ki so se prijavili za verouk, potem ni bil sprejet.« S poučno zgodbo iz povojnih dni je poslance seznanil še Ludvik Toplak (SKZ-LŠ); z njo je skušal utemeljiti upravičenost priznanja spričeval srednjih verskih šol. Omenil je primer dijaka, ki so mu ob vpisu na fakulteto spregledali, da je na gimnazijskem spričevalu z majhnimi črkami napisano še ime verske ustanove, ki je to gimnazijo vodila. Ko so na fakulteti to pomoto opazili, je bil nekdani dijak že tik pred diplomo. Opravil jo je, kasneje tudi doktorat, ob habilitaciji pa se je pojavila zahteva, naj mu ne bi priznali izobrazbe, in to v celoti...

¹²³ Tak predlog smo izoblikovali na jutranjih pogovorih v skupščini, medtem ko so pred njo tisoči dijakov vztrajno zahtevali, da se zaključni izpit odpove, v resnici pa bi bili zadovoljni, če bi jih vsaj malo upoštevali.

Stavkati so začele nekatere srednje šole v Mariboru, vse v Kopru (tožili so, da imajo plače 7.000 dinarjev, njihovi kolegi po Sloveniji pa 5.000 dinarjev več), in v Postojni. Zahtevali so odstop Vencija, na Obali pa tudi moj odstop.

V Dnevniku je bil 23.5. objavljen razgovor z Ivanom Lorenčičem (*Ravnateljstvo opozorilo*), takrat ravnateljem II. gimnazije Miloša Zidanška, kasneje pa odgovornim za izvedbo mature na mestu direktorja Zavoda R Slovenije za šolstvo in šport. Takole je ocenil zaključne izpite in prihodnost mature:

Po prepričanju Ivana Lorenčiča je zaključni izpit v takšni obliki, kakršnega so določili zdaj, strokovna napaka, ne glede na to, kdaj in v kakšnih časih so to sprejeli.

Še bolj pomembna kot ta ugotovitev pa je Lorenčičevo svarilo pred uvedbo mature, ki je po njegovi oceni praktično prvo uvajanje eksternega preverjanja v slovensko šolstvo; izkušnje tistih, ki imajo program mednarodne mature kažejo, da so za takšno obliko preverjanja znanja potrebne priprave učiteljev, saj je ogromna razlika med poučevanjem v našem sistemu (s sprotnim, vsakoletnim ocenjevanjem) in končnim ciljem izobraževanja (mednarodne mature in podobno bo tudi v primeru slovenske nacionalne mature). Za novo maturo je potrebno drugačno delo učiteljev in učencev, ker sta za končni uspeh odgovorna oba – učitelj in učenec – ta odgovornost pa mora biti že na začetku razmejena. »Lahko rečemo, da pomeni uvedba eksterne mature pravcato malo »revolucijo« v slovenskem šolstvu, na katero so učitelji preslabo pripravljeni,« je prepričan ravnatelj. »Uvesti maturo brez poprejšnjega usposabljanja učiteljev je neodgovorno in neresno.«

S to pripravo pa se ta hip nihče ne ukvarja, trdi ravnatelj, četudi bodo učenci, ki bodo morali prvi opraviti takšno maturo, začeli s poukom 1. septembra letos! Zato se utegne problematika zaključnih izpitov ponoviti tudi pri tej generaciji, a v hujši obliki. »Po mojem mnenju je mogoče te priprave definirati še do 1. septembra,« pravi Ivan Lorenčič, »če bi k pripravam pritegnili tiste, ki imajo že izkušnje, seveda, če bi pošteno pljunili v roke in se lotili dela med počitnicami. Ne bi bilo tudi škode, če bi te priprave opravili do konca septembra, ker je prvi mesec uvajalen za dijake.«

23. maja je bila seja strokovnega sveta, na kateri je ta sprejel prenovljene programe za 2-, 3-, in 4-letne strokovne in tehnične šole. Potrjen je bil tudi predmetnik dveh verskih šol v Vipavi in Želimljah.

V Nedeljskem Dnevniku je 26.5.1991 dolgo šolsko branje pripravila Ranka Ivelja: *Kdo naj plača popravilo šolskega voza?* Družina pa je v pismih bralcev (86) podprla odločenost šolske oblasti, da ni povsem popustila dijakom pri zaključnih izpiti.

V Novi Gorici je sodišče končno razpravlja o pritožbi učitelja Laure, ki je gladoval že 35. dan in ni bil sposoben prisostvovati razpravi ter ugodilo njegovi pritožbi, da obnovi postopek.

Na Fakulteti za šport je potekal tridnevni seminar za trenerje in športne delavce, v Novem mestu je nastopilo 365 mladih tehnikov, vlada je spet razpravljala o delavskih plačah, Delo pa je 27.5. napovedalo, da se 11. junija obeta v Hali Tivoli

veliko športno slavlje, republiški finale v košarki in odbojki. Med favoriti so napovedali tudi Tehniško srednjo šolo maršal Tito iz Celja. Zavod za šolstvo je objavil med novostmi za leto 1991/92 tudi uvajanje latinščine v 5. razred nekaterih osnovnih šol. Stiška gimnazija je praznovala štiridesetletnico. Svet Univerze v Ljubljani je za novega predsednika izvolil dr. Franca Lazarinija in sprejel sklep, da so lahko v študentskem domu zgolj redni študenti, pri katerih povprečni OD (osebni dohodek) na člana družine ne presega 70 % povprečnega OD na zaposlenega v Sloveniji. Za rektorja Univerze v Ljubljani je bilo pet kandidatov (dr. Rudi Rizman, dr. Veljko Rus, dr. Branko Stanovnik, dr. Miha Tišler, dr. Boštjan Žekš), ki naj bi predstavili programe 12. junija, nato pa bi enega od njih potrdil Univerzitetni svet 28. junija 1991.

Stavkovni odbor je pozval učitelje, naj končajo stavko, Delo 28.5.1991, saj so dobili 10 % večje plače. V članku je bilo omenjeno, da bodo izigrani učitelji nadaljevali stavko jeseni, če njihove zahteve ne bodo izpolnjene. Najbolj zagnani so bili štrajkažji v Murski Soboti, ki so izsilili tudi obisk dr. Venclja.

Ko so se majske neprijetnosti končale, jih je Mladina takole jedrnato označila: *Minister sit, šola cela. Peter Vencelj se je pomiril, četrtošolci se učijo za zaključne izpite, profesorji pa nad svojimi plačami sedaj obupujejo skrivaj.*

Spet je postal aktualen problem vpisa v srednje šole v prenatrpani Ljubljani (vpisalo se je 709 otrok več, kot je bilo razpisanih mest), Jasna Kontler-Venturini pa je v Glosi, Delo, 29.5., opisala svoje videnje izpitnega postopka.

Vpis kot loterija

»Najraje bi se vpisal na 02, sledi 05 in v poštevi pride še 06. Če nisem za nobeno od teh dovolj dober, potem iz sosednje regije izberem y. Toda doslej se nisem vpisal na nobeno od teh, temveč na šolo A.«

Nerazumljivo? Nič naj vas ne skrbi, saj vam vse razjasnijo »Navodila za prijavljanje za vpis in za razvrščanje izbranih šol in programov«, ki jih bodo tisti slovenski osmošolci, ki jih ogroža omejitev vpisa, dobili v roke že čez nekaj dni. To jih lepo opozarja, naj si ga skrbno preberejo skupaj s svojimi starši in se nato ravnajo tako, da »ne bodo ovirali izbirnega postopka«.

Lepo. Torej najprej so navedene šifre srednjih šol oziroma šifre srednješolskih programov v regiji, kjer omejujejo vpis. Te šifre učenec v posebni razpredelnici razvršča tako, kot mu narekujejo vpisne želje – če želi, lahko navede tudi deset šol ali programov. Pod x, y in z si lahko učenec sam šifrira kakšno šolo zunaj domače regije in tudi njo poljubno uvrsti na omenjeni izbirni obrazec. V primeru, da se je, kot smo domnevali v uvodni enačbi, naš učenec že vpisal na »varno« šolo (brez omejitve vpisa), mu ta svojevrstna loterija (vključujoč seveda pogum, da se neke preizkusi na sprejemnem izpitu) ponuja možnost nagrade.

Če vam inovacijski izbirni vpisni sistem še vedno ni jasen, ste tako in tako brezupen primer, popolnoma neprimerni za katero od vpisno omejenih šol. V vsakem primeru pa pohitite pri »nakupu in oddaji srečk« – po 10. juniju bo prepozno, da bi se spomnili na gimnazijo in staro teto v Zgornjem Kašlju.

Ljubljanska Pedagoška akademija se je preimenovala v Pedagoško fakulteto. Ob hvalah, ki so značilne za takšne dogodke, so omenili tudi nekatere pasti, ki jih lahko skriva nov status. Izobraževanje učiteljev za 1. do 4. razred ne bi smelo zaiti preveč v znanstveno smer, so ugotovili. Ambicije nove fakultete so predvsem: *Vzpodbuditi bolj kakovosten program izobraževanja učiteljev, razviti nekatere specifične, eksperimentalni program in nekatere nove raziskovalne projekte, koristne za šolsko prakso*, je omenil dekan dr. Veljko Troha.

Konec maja je praznovala 180-letnico obstoja Gimnazija Kranj, Vesela šola je imela zaključno tekmovanje v Ljubljani, udeležencev in obiskovalcev je bilo 1.200, Delo pa je 31.5. obširno predstavilo mednarodno maturo v Devinu.

Junij 1991

Na razgovoru s stavgajočimi v Murski Soboti je dr. Vencelj obljubil vsem srednješolcem, da bodo kljub stavki dobili spričevala (87), v Študentskem centru v Rožni dolini pa so uradno odprli tri garsonjere za profesorje z mesečno najemnino 300 mark.

V Juršincih smo odprli prizidek k osnovni šoli. V otvoritvenem govoru, ki sem ga imel v peklenski vročini, sem napovedal razbremenitev šolskih programov in manj balasta v šolah. Vsaj predloge za strokovni svet smo pripravljali v tej smeri.

Osnovna šola Franc Rozman-Stane iz Šentvida nad Ljubljano je praznovala 125-letnico osnovne šole. Poleg litostrojske godbe so nastopali tudi učenci iz sosednje šole s partizanskim imenom Ivan Novak-Očka.

Po medijih so se kresala mnenja o Modrem Janezu, ki je imel prek 100.000 naročnikov, kar pa je hudo motilo konkurenco in knjigarne, ki so izgubile večji del avgustovskega zaslužka, pa tudi neznosno gnečo, nad katero so se vedno pritoževale.

Na poti v samostojnost ali v zaostalo kolonijo, so se spraševali na letnem srečanju izvedencev za izobraževanje odraslih v Ljubljani, Janko Svätina pa je to zabeležil v Delu, 10.6.1991. Na srečanju je dr. Vencelj napovedal ustanovitev Andragoškega centra in tudi to, da je vlada zanj za začetek namenila 30 milijonov dinarjev. Dr. Ana Kranjčeva je na posvetu povedala podatek, da je v Sloveniji kar 60 % funkcionalno nepismenih ljudi in da vsako leto na to pot pošljemo še 10.000 mladih, ki ne končajo srednje šole. *Kar se Janezek nauči, to Janezu ne zadošča več*, so ugotovili 8.6. v Dnevniku.

V Ljubljani pa se je 350 mladih raziskovalcev na rednem letnem srečanju očitno že odločilo za pot v prihodnost. V Rogaševcih so se srečali učenci treh obmejnih šol iz Slovenije, Avstrije in Madžarske.

Niko Slana se je pogovarjal z dekanom Fakultete za šport, dr. Jankom Strelom, ki je povedal, da je tretja ura športne vzgoje v šolah nuja. (Delo, 10.6.1991) Značilno je tudi zadnje vprašanje in odgovor:¹²⁴

»Že sedaj vemo, da vsem šolam ne bo uspelo zagotoviti ustreznih materialnih možnosti. Izvajanje 3. ure pomeni vsaj 150 novih delovnih mest in 70 telovadnic...

¹²⁴ Upati je na podobno odločnost dr. Strela na položaju državnega sekretarja za šport.

Jim bo zakonodajalec pač moral jasno povedati, da za delo, ki ga opravljajo, nimajo možnosti in temu primerno ukrepati. Toda v tem prehodnem obdobju bo morala iz svojih tradicionalnih okvirov tudi športna vzgoja na srednjih šolah. Preveliko težo daje dejavnosti med štirimi stenami. Treba bo razmišljati, kaj lahko naredijo v naravi, odpirati bo treba borilnice, plesne in fitnes kabinete itd.»

Znanstveno-pedagoški svet Pedagoške fakultete v Mariboru je soglasno podprl predlog za medfakultetni teološki-pedagoški študij, ki naj bi se začel jeseni 1991.

Upravni odbor Slavističnega društva Slovenije poslal javnosti pismo, v katerem je protestiral proti sklepu strokovnega sveta, da slovenski jezik za leto 1991 ni obvezen pogoj za zaključni izpit.

Odbor za višje in visoke šole je predlagal, da vse fakultete omogočijo izredni rok za dijake, ki se bodo do jeseni vrnili iz vojske (JLA). Osnovno- in srednješolci so imeli v Ljubljani veliko športno tekmovanje. V Mariboru so bibliotekarji razpravljali o problemih šolskih knjižnic, mariborska škofijska Karitas pa je začela prositi za denar, s katerim bi kupila 100 učencem vse potrebno za šolo.

Dr. Vencelj je v dvorani Izvršnega sveta R Slovenije sprejel najboljše tekmovalce iz fizike in matematike. Med njimi je bil tudi moj učenec Tomaž Cedilnik, ki je uspešno nastopil na balkaniadi (3. mesto) in na svetovni olimpiadi.

Študenti so se uprli spremembam davčne zakonodaje, s katerimi so hoteli obdavčiti prejemke dijakov in študentov, ki so jih dobili prek študentskih servisov.

11.6.1991 so bili prvič pri nas izpiti univerze iz Cambridgea. Za spričevalo, ki je priznано po vsem svetu, se je potegovalo 105 kandidatov.

12.6. se je v Delu v pismih bralcev pritožila gospa Vera Rant zaradi obveznega učenja cirilice v šoli. Takole je ugotavljala:

Te dni me je neprijetno presenetil seznam knjig za 5. razred osemletke, natisnjen v prednaročilu Modri Janez. Vsi javni mediji res vsak dan bombardirajo s članki o osamosvojitvi, skupščina sprejema nove osamosvojitvene zakone, imamo svojo vojsko, naši otroci pa se morajo v 5. razredu obvezno učiti srbski jezik.

Gospod minister za šolstvo dr. Vencelj je kot član vlade seveda bolje informiran kot mi, zato me zanima, ali morda dvomi o osamosvojitvi. V 73 letih skupnega življenja v Jugoslaviji, Beogradu niti na misel ni prišlo, da bi uvedel v šole recipročno učenje makedonskega ali slovenskega jezika, pač pa smo se le ponižni Slovenci in Makedonci morali obvezno učiti jezika večinskega naroda.

Mladini je dr. Silvo Kristan napisal pismo, v katerem je bil ogorčen nad policijo, ki ne prepreči izzivanja in blatenja jugoslovanske vojske v kasarnah, saj je med njimi največ mladih, tudi Slovencev.

Gospod Bavčar, že nekaj let proklamirate nenasilje, s svojimi fanti pa legalno in posredno dopuščate in omogočate nasilje, ker ne preprečujete verbalnega terorizma drhali. Razumemo seveda, da si ob demonstracijah pred vojašnicami iz političnih razlogov veselo manete roke, toda vse ima svoje

meje. Svoje cilje uresničujete preko lastnih hrbtov, ne pa preko hrbtov 19-letnih otrok in njihovih staršev, ki vam te »usluge« zlepa ne bojo pozabili. Negativne učinke nekulturnih izgrediv pred vojašnicami čutimo predvsem starši, ki nam – tudi zato – niso dovoljeni normalni stiki s svojimi sinovi.

13. junija je minister dr. Vencelj izročil s 15-letno zamudo Žagarjevo nagrado devetdesetletnemu Bogomilu Gerlancu, ki mu je prejšnja oblast delala krivico. Leta 1976 je g. Gerlanc dobil sporočilo, da je nagrajenec, kasneje pa so se iz političnih razlogov odločili, da se nagrada ne podeli.

Nataša Končnik Goršič in Marjan Čonč, oba dobra poznavalca stisk otrok, sta 14.6. objavila v Delu naslednje pismo. Ker je tekst večno aktualen, bo morda spet pomagal ravnateljem, učiteljem in morda tudi staršem razumneje zaključiti šolsko leto.

Odprto pismo staršem, učiteljem in otrokom

Tole pismo zamuja vsaj nekaj tednov, toda naj velja – nikoli ni prepozno. O koncu in ob koncu šolskega leta piševa. Žal ne o tistem, ki pomeni veseli konec pred še veselejšimi počitnicami. Za tisto drugo, morečo podobo zaključevanja pouka gre: za brezglavo pehanje za ocenami, za popravljanje, piflanje, napetost v šoli, doma, v ljudeh in med ljudmi. Gotovo to ne velja za vse in povsod, končno je nekaj »živčnosti« tudi čisto normalna stvar ob taki priložnosti. Toda preveč je nevsakdanjega in nenormalnega, o čemer beremo v pismih otrok, v njihovih klicih na pomoč po telefonu, na žalost tudi v njihovih dejanjih. Otroci se boje neuspehov, za marsikoga pa pomeni neuspeh že štirica namesto odlične, odličnjak misli, da je zanj pokop dvojka, koliko jih trepeta, če bo sploh pozitiven uspeh. In kaj bo sledilo pri učiteljih, kaj bodo rekli doma, kakšen (kakšna) se bom zdel(a) sam(a) sebi?

Vsakdo, tudi otrok in on še posebej, ima pravico do neuspeha, pravico, da kdaj napravi napako, kajti nihče ni nezmotljiv!

In vse ocene, cvek, dvojka, dobra, prav dobra in odlična, so samo ocene! Marsikje so šole, kjer ne poznajo ocenjevanja in ne poznajo neuspeha, vsakdo je uspešen, kolikor zmore.

Ne, ne bojiva se očitkov, da hujskava otroke k upor, k lenobi, k izgovorom... Zaradi teh besed ne bo nihče vrgel zvezkov v kot, morda bo po dogovoru z odraslim še bolj poprijel, brez strahu... Edini pametni namen tega sporočila je iskrena želja, da bi bilo manj nesrečnih pisem, manj nesrečnih in prestrašenih telefonskih klicev »dobil sem slabo oceno, bojim se...« In da bi ne bilo tistih najbolj pretresljivih zgodb, kot so Borutova, Simonina, Alenkina in še mnoge druge v premislek vam vsem, ki ste starši in učitelji.

Ps.: Potrebno je zelo malo, potrebno je samo spomniti, kako je, ko si otrok. In nihče med nami se ni rodil odrasel.

Mariborski Večer je 14.6. pisal o enajsti šoli pod mostom (88). Po Cankarjevem modelu drugačne šole jo je pripravila na Drugi gimnaziji v Mariboru profesorica francoščine Dana Kuntu. V šoli so naravoslovni, družboslovni, kulturni in jezikoslovni program ter dopolnilni, hobi in komercialni program. In kje naj bi šola

delovala? *V šoli že ne, je rekla avtorica, raje pod mostom.*

V Delavski enotnosti je 14.6.1991 avtor članka Igor Žitnik zavzdihnil in si zaželel: *Bog ne daj, da bi bilo prihodnje leto spet takšno.*

Ljubljanski vpisni strategji so mlade in starše obveščali, da je za vpis v srednje šole še nekaj prostora izven Ljubljane. Ponujali so jim npr. tapetnike v Domžalah, pleskarje in mlekarje v Kranju, šivilje v Kočevju in gimnazijce v Ivančni Gorici.¹²⁵

V Delu se je 15.6. na trditve, da bo Univerza v Mariboru uvedla kombinirani teološki-pedagoški študij, odzval sam rektor dr. Križman in izjavil, da gre za preuranjene trditve, ker da ni izpolnjenih še kup pogojev.

Na Dolah so odprli šolo, ki so jo zgradili krajanji skupaj z občino, na Pohorju pa so gimnazijci v šoli v naravi proučevali naravo in najbolj vzdržljivi tudi ugotovili, da Saturn vzide šele ob pol dveh zjutraj.

V ponedeljek, 17. junija, je 14.000 osnovnošolcev po vsej Sloveniji pričelo pisati izpite za srednjo šolo. Test je bil prvič enoten za vso Slovenijo, učenci pa so se nato razvrstili po vrstnem redu izbranih šol, tako da so boljši izbirali, slabši pa so bili malo bolj izbrani. Prepričani smo bili, da tudi tokrat ne bo nobenih težav kot v lanskem letu, če izvzamemo probleme z ukradenimi izpiti v Ljubljani. Nobenega tekanja po šolah, prenašanja prijav, špekuliranja, groženj in pritožb.

Člani Mladinskega sveta Slovenije so se na prvi konferenci prepirali med seboj, ker na konferenco ni bilo nobenega od ministrov. Ker so preveč časa posvetili problemom organizacije, jim je zmanjkalo časa za nacionalni program mladih.

Prepirali so se tudi na Znanstveno-pedagoškem svetu Univerze v Ljubljani in po treh krogih volitev predlagali v potrditev Univerzitetnem svetu dr. Veljka Ruša.

V Mariboru pa so imeli učitelji osnovnih šol vsega dovolj in so kar štrajkali.

23.6. se je v Šibeniku začel 31. mednarodni festival otroka pod pokroviteljstvom dr. Franja Tuđmana, v Ilirski Bistrici so zborovali primorski partizanski učitelji, Zveza dijakov Slovenije pa se je uprla temu, da bi bila vključena v vladno mladinsko organizacijo.

V torek 25. junija 1991 se je končalo zadnje šolsko leto v Jugoslaviji.

Tega dne je bila na sodišču tudi razprava o ukradenih testih za preverjanje znanja v osnovni šoli iz leta poprej, na Vrhniki pa so naredili program javnih del za brezposelne in nekaj dela namenili tudi brezposelnim učiteljem.

V Delu je 26.5. mag. Mirjam Milharčič Hladnik v intervjuju z Jasno Kontler-Venturini potožila: *Kritični raziskovalci smo zlobni, učitelji nemarni, dijaki pa leni.* V razgovoru je mag. Milharčičeva povedala tudi naslednje:

Kako ste kot raziskovalka doživljali dijaški upor? Se bo te zanimive izkušnje kmalu lotil kakšen raziskovalec?

»Za prvo moram žal-reči, da sem ga spremljala samo od daleč, ker sem bila tedaj v Angliji. Po tistem, kar so mi poročali kolegi, sem upala, da bo ta velespektakel imel za posledico vsaj to, da se bodo skupščinski poslanci

¹²⁵ Višek norosti je bil, da so vsak dan vozili učitelje in dijake v Ivančno Gorico in nazaj, in to praktično ves razred in učiteljski zbor.

lotili kritičnega pretresa šolstva. Namesto tega so zdaj vsi zadovoljni in tihi, leta 95 pa bomo imeli zopet popoln nered zaradi mature, za katero si upam trditi, da spet ne bo pripravljena. Kar se tiče možnosti raziskave dijaškega protesta zelo dvomim, da bo kak raziskovalec to proučeval ali vsaj zbral podatke. Tema je seveda odlična.»

Dobro poznate britanski šolski sistem, ki je v tej državi ena najbolj spoštovanih tradicij. Se lahko od njih kaj naučimo?

»Anglija je otok in je bila še pred pol stoletja največja imperialistična sila, zato ima njeno šolstvo kup posebnosti, ki so možne samo tam, in nikjer drugje. Na eni strani imajo izredno sproščeno šolsko vzgojo, na drugi strani zelo toga delijo šole po tem, koliko denarja ima kdo. Samo spričevalo elitiščne šole prinaša uspeh in privilegij, to pa je treba drago plačati. Tistim, ki hočejo pri nas ločevati šole, bi svetovala, da si najprej natančno ogledajo angleški model. Potem jih bo navdušenje zagotovo minilo.«

Naslednji dan pa se je začel napad na JLA na Slovenijo.

Ker so ta čas potekali po srednjih šolah zaključni in popravni izpiti, na fakultetah pa so začeli z izpitnimi roki je Izvršni svet Republike Slovenije sprejel 28.6. naslednje stališče:

Na predlog ministrstva za šolstvo in šport je republiški IS danes sprejel naslednje stališče: Vse šole, razen če je zagotovljena popolna varnost učencev oziroma dijakov ali študentov ter učiteljev, naj za določen čas prekinejo vse popravne, zaključne in sprejemne izpite ter druge dejavnosti, ki so povezane s potovanjem in zbiranjem. Učenci, dijaki in študenti bodo lahko opravljali izpite, ko se bodo razmere normalizirale. IS naroča šolam vseh stopenj, naj, ko bo to mogoče, določijo nove izpitne roke in o tem pravočasno obvestijo vse zainteresirane.

Šolske probleme so za določen čas zamenjali drugačni, bolj dramatični, čeprav se takrat večina tega ni zavedala. Vojna je globoko posegla v šolski sistem. Tisoči otrok iz mešanih zakonov so trpeli med vrstniki, mnogim se je razdrla družina, v Slovenijo so pribežali begunci z nekaj tisoč otroki, ki jih je Slovenija zaprla v taborišča.

Julij 1991

2.7. je Delo objavilo nekrolog Janezu Svetini, nesojenemu reformatorju slovenske šole. Dolga leta je preživel v tujini, zadnja leta pa v Sloveniji kot svobodni ustvarjalec, v maju tega leta pa je bil imenovan za svetovalca pri Ministrstvu za šolstvo in šport. Janeza Svetino je zadela krogla vojakov JLA, ki jih je hotel fotografirati. Tragična usoda morda največjega slovenskega šolskega humanista in mirovnika, ki mu domače okolje ni bilo v srečo. Ministrstvo za šolstvo in šport ter rektor Univerze v Mariboru sta poslala znanstvenim, šolskim in športnim ministrstvom, organizacijam in drugim v Evropi pismo, v katerem sta zapisala tudi naslednje:

Ni res, da je v Republiki Sloveniji državljanska vojna, kot trdijo generali in marsikdaj tudi tuja sredstva obveščanja. Gre za najbolj brezobziren in

natančno načrtovan napad, ki ima za cilj okupacije suverene države in odstranitev njene demokratično izvoljene oblasti. To dokazuje vojaški dokument, ki ga je odkrila in objavila Republika Slovenija. Ta grozljivi dokument se uresničuje na način, ki je za Evropo zaprepasčujoč. Tako, da jugoslovanska armada pod pretvezo, da napada vojaške objekte, v resnici zelo pogosto napada civilne cilje: stanovanjske hiše, šole, cerkve in druge kulturne spomenike, kolone blokiranih tujih kamionov in komunikacijske naprave radijske in televizijske oddajnike. Spričo tega število ranjenih in mrtvih med civilnim prebivalstvom ne sme presenetiti. Naj le opozorimo, da teritorialna obramba nima težkega, temveč le obrambno orožje.

Zaradi tega vas Ministrstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije želi seznaniti z bistvom dogajanja v naši državi. To ni vojna za meje in za Jugoslavijo. Je vojna komunistične oblasti v Srbiji in generalov jugoslovanske armade proti pravici naroda do samoodločbe kot njegovi naravni pravici, proti svobodi, proti človečanskim pravicam, proti tržno-blagovnemu gospodarstvu. To je v bistvu vojna proti Evropi! S tem pa je vojna za Jugoslavijo kot ječo narodov, za Jugoslavijo, urejeno po generalsko komunističnih obrazcih.

Zaradi tega Ministrstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije poziva vse mednarodne institucije in institucije evropskih držav za šolstvo in šport ter ugledne osebnosti na tem področju, naj v teh za Republiko Slovenijo usodnih dneh hitro pomagajo naši državi. Pomoč se lahko izkaže na več načinov. Najbolj učinkovito bi bilo, da bi seznanili mednarodne institucije in vlade svojih držav, da bi priznale Republiko Slovenijo kot suvereno državo.

Zahvaljujemo se vam za razumevanje in hitro ukrepanje!

2.7. je bila v Delu predstavljena tudi nova revija Educa, ki jo je pričela izdajati firma Melior, d.o.o. iz Kanala ob Soči. Lastnika revije sta bila Tatjana in Štefan Krapše, glavni urednik pa dr. Ludvik Horvat.

Julija so v skupščini potekale razprave o predlogu zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja. Predlogu so dodali 45 amandmajev in ga prekvalificirali v osnutek, kar je bila huda zaušnica ministrovim birokratom.

Na Ptuj in v Ljutomeru so imeli težave z vodstvom šol in jih poskušali rešiti s »pomočjo« vseh strankarskih in strokovnih struktur v občini in republiki.

Profesor Jurij Zalaznik je v Večeru 31.7. napisal Zavodu R Slovenije za šolstvo in šport odprto pismo:

Zakaj še vedno srbohrvaščina?

Ne bom pogreval šolskih problemov, s katerimi se ukvarja v zadnjem času naš minister, ki skrbi za dobro počutje ali visok pritisk učiteljskega kadra. Rad bi opozoril Zavod za šolstvo, da niti enkrat ni sprožil problema nadaljnega poučevanja predmeta srbohrvaški jezik v naših osnovnih šolah.

Kako lepo so nas naši »bratje« pozdravili, vsi vemo, pa tudi kaj vse nam zapuščajo. Potreba, da bi se otroci učili srbskega oz. hrvaškega jezika, ko se slovenskega ne učijo nikjer po Jugoslaviji, se mi zdi več kot vprašljiva.

nevi
bolu
+
stavlj
čolubov
+
upori
bohi
vickem

Predvsem gre tu za čisto praktično vprašanje, kje ga bodo namreč potrebovali. Slovenija odhaja v Evropo, ta se prične že pri Šentilju in kaj malo jim je mar, če znaš srbsko (ali francosko), važno je, da znaš nemško. Privrženci teorije o splošni razgledanosti mi bodo sicer oporekali, vendar praktično vsi razumemo tako srbsko kot hrvaško, ne da bi se tega jezika učili. Zato predlagam, da bi Zavod za šolstvo iz Maribora kot prvi sprožil to vprašanje, povečali bi raje ure slovenskega oz. tujega jezika.

In če bomo čez čas hodili na dopust v Jugoslavijo, se bodo še kako potrudili govoriti naš jezik, oz. se ga bomo tudi sami naučili, če ne drugače pa v večernih tečajih. Nobene potrebe namreč ni, da bi se okupatorskega jezika (ponovno) učili v šolah, tako kot smo se ga morali 1941. leta. Toda tisti jezik nam je odprl pot v Evropo, ta, današnji, pa nam jo lahko kvečjemu zapre. Pozivam mariborski Zavod za šolstvo, da sproži to vprašanje na prvi seji.

Konec julija je prišel z Obale predlog, naj se pouk začne šele 15. septembra, ker je bila v Sloveniji vojna in ni bilo mogoče izkoristiti počitnic. Na vladi in ministristvu so bili takrat zelo alergični na Primorce, ker se med vojno menda niso obnašali dovolj borbena, zato pa so bolj prisluhnili Gornji Radgoni, ki je bila precej poškodovana v bojih.

30.7. je minister za šolstvo in šport dr. Vencelj v intervjuju za Delo (89) napovedal, da bo šel šolski zakon na drugo preizkušnjo v skupščino. Nekateri ministri odgovori so zanimivi za razumevanje položaja v tistem času:

Na zadnjem zasedanju slovenske skupščine predlog zakona o financiranju in organizaciji vzgoje in izobraževanja ni bil sprejet. Kaj zdaj?

Minister dr. Vencelj je povedal, da je zbor občin na zadnjem zasedanju Skupščine praktično končal razpravo in čakal na uskladitev amandmajev. V zboru združenega dela so obravnavo predloga zakona zavrnili in presta-

vili na zasedanje skupščine 31. julija, ker v poročilu ministrstva niso bile upoštevane vse zahteve skupščinskega odbora za vzgojo in izobraževanje – predvsem glede vključitve predšolske vzgoje v ta zakon. Družbenopolitični zbor je pa skoraj brez razprave in iz podobnih razlogov sklenil, naj se predlog zakona vrne v fazo osnutka. Minister je rekel, da skupščinske sklepe razume tako, da se predlog zakona o vzgoji in izobraževanju ponovno obravnava v skupščini 31. julija, s tem da ministrstvo pripravi rešitve za vključitev predšolske vzgoje v ta zakon, da predloži odgovore k skupščinskimi amandmajem na predlog zakona, da pripravi osnove za ureditev mreže šolstva v Sloveniji, predvsem srednjega. To troje je pripravljeno. V torek bo beseda o tem na skupščinskem odboru za vzgojo in izobraževanje ter telesno kulturo.

Kakšna je nova rešitev za predšolsko vzgojo v zvezi s tem zakonom?

Mogočih je – še vedno – več rešitev, da se del predšolske vzgoje vključi v zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja in del v poseben zakon (od prvega do tretjega leta otrokove starosti) ali pa da se predšolska vzgoja v celoti uredi s posebnim zakonom. Problem bo v torek (danes) obravnaval skupščinski odbor za vzgojo in izobraževanje ter telesno kulturo. Ministrstvo je pripravilo eno in drugo mogočo rešitev. Šolsko ministrstvo ni krivo za zaplet. Zmenjeno je bilo z ministrstvom za zdravstvo, družino in socialno politiko za takrat predloženo rešitev, zbori so zahtevali drugače, skupščinski odbor je želel bolj strokovni odgovor, kot je bil dan. Skušamo urediti, kolikor se da, predvsem organizacijsko. Težje je vprašanje financiranja. Razlika med šolstvom in vrtci je v financiranju bistvena; v vrtcih je participacija staršev, glede varstva otrok so tudi svojske lokalne rešitve. Na nacionalni ravni je sofinanciranje iz republiškega proračuna v vrtcih mogoče za pripravo otrok na osnovno šolo in v nekaterih elementih predšolske vzgoje otrok z motnjami v razvoju. Za druge bi bilo treba iskati rešitve bolj na občinski ravni. Zaželeno pa je, da kontrolo nad financiranjem celotne dejavnosti vrtcev opravlja eno ministrstvo; mislim, da je to ministrstvo za družino in socialno politiko.

Nastali položaj ni prijeten. Želeli bi, da bi bil zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja že sprejet, že junija. Naloge na podlagi zakona niso preproste ne časovno ne vsebinsko. Izdelati je treba sistematizacijo del za področja šolstva in šole: opravljeno naj bi bilo do 1. oktobra in tega datuma ne spreminjamo. S tem zakonom je povezana zakonska ureditev reguliranja plač v šolstvu. V izvršnem svetu je osnutek zakona o plačah v šolstvu; za sprejetje tega zakona bo potreben čas in do takrat naj bi problem uredili z začasnim odlokom izvršnega sveta, začeti s 1. septembrom.

V skupščini so o novem predlogu šolskih zakonov razpravljali, vendar so se mnenja v treh zborih tako razhajala med sabo in še od vladnih predlogov, da so poslanci nato razpravo prekinili in naložili predlagatelju, da predlog ponovno uskladi z vsemi pripombami.

Avgust 1991

V začetku avgusta je dr. Vencelj napovedal restrikcije v plačah, zmanjševanje števila laborantov na šolah in probleme zaradi izbirnih vsebin, zaradi katerih naj bi bilo ob delo 10 % učiteljev v srednjih šolah (90).

Učitelji so si že malo odpočili in spet začeli groziti s stavko na začetku septembra, knjigarne pa so začele prodajati učbenike.

Iz Poljske se je vrnila slovenska srednješolska ekipa v tekmovanju iz kemije, kjer je dobila diplome. To omenjam zato, ker so bili v ekipi vsi udeleženci iz moje- ga aktiva na bežigrajski gimnaziji, prof. Tončka Požek-Novak ter dijaka Andrej Barbič in Tadej Kotnik.

Jasna Kotler-Venturini je napovedala (91), da je nižja gimnazija blizu in da se bo proti mojim napovedim in trditvam, da v sodobnem šolstvu ni potrebna, izmuznila v Slovenijo skozi stranska vrata.¹²⁶

Vlada je na seji 9.8. sprejela elemente za sistematizacijo in standarde in normative za opravljanje vzgojno-izobraževalne dejavnosti. V prvih razredih osnovne šole so zmanjšali število otrok z 32 na 28, v srednjih šolah pa s 36 na 32,¹²⁷ učiteljeva učna obveznost pa je bila predlagana za osnovno šolo 22 ur tedensko in za srednjo šolo 20 ur tedensko.

Dr. Franc Pediček je 10.8. pisal ministru odprto pismo. V prvem delu se je pritožil nad ukinitvijo Žagarjevih nagrad, nato pa izrazil tudi nestrinjanje z zavračanjem ideje, da bi se šolske nagrade imenovala po dr. Stanku Gogali, ki je bil slovenski šolski teoretik in praktik v obdobju med vojnama in po osvoboditvi.

V drugem delu pa je kritiziral razvoj šolstva pod novo oblastjo:

Vse to kaže, da se minister dr. Peter Vencelj ne želi pogovarjati – žal mi je, da moram to ugotoviti! – s pedagogi, čeprav vodi področje šolstva, ki je strokovno in operativno pedagoško področje. V tem so bili šolski ministri zadnjih let pa že bolj »strokovni«, saj so se o zadevah šole kar dovolj posvetovali s stroko, čeprav so marsikatero neumnost naredili potem po svoji pameti. Imeti »strokovno vlado« namreč ne pomeni le, da so ministri visoko šolani, temveč da se znajo posvetovati s strokami, znanostmi, ki so pristojne in relevantne za njihove ministrske resorje. Prav gotovo bi bila lahko marsikatera ministrova šolska težava preprečena ali v pravem času okrušena, če bi iskal strokovno pomoč v okviru posvetovanj s pedagogi in vsemi drugimi strokovnimi ter raziskovalnimi delavci, ki jim je šolski sistem del njihovega znanstvenega interesa. Z zgledovanjem zunaj in s presajanjem tujih vzorcev in sestavin šolstva k nam uničujemo vse tisto pozitivno, kar smo kljub hudim odklonom v času političnega in ideološkega enoumja vendarle do danes izoblikovali v naši šoli. Zdaj se vse to podira. V šolo je vdrl val presajenih in nepreučjenih inovacij, ki cikcakajo skladni umski in vrednostni razvoj naših otrok ter vzgojnoizobraževalno delo vklepajo v inovatorske »judovske šole«. To je pa kvar, ki ga bodo mladi rodovi težko plačevali s svojim razvo-

126 Veseli me, da sem imel tudi tokrat prav jaz.

127 To je bila tudi posledica mojih (tudi javnih) pritiskov na ministra, naj vendar nekaj dobrega naredi za otroke in učitelje.

jem, življenjem in delom. Šola ne sme biti krošnjarski »ponte roso«, kjer lahko vsakdo prodaja svoje pedagoške »izume« oziroma vzgojno-izobraževalne novine, temveč mora biti visoko strokovna oblikovalka duševnega in duhovnega razvoja otrok in mladostnikov. To pa mora opravljati šola v zbranosti, ustrezni rednosti in odgovornosti, nikakor pa v anarhični duhovitosti, nikomur odgovorni demokratičnosti, moderni in sumljivi didaktično-metodični pluralnosti ter učiteljski »kreativnosti«; z vsem tem pa v poneumovalnosti učencev.

Herta Orešičeva (svetovalka za tuje jezike na Zavodu) je sredi avgusta povedala, da se bo jeseni začel poskusno pouk tujega jezika v 3. razredu na 11 šolah v Sloveniji in da izkušnje kažejo, da je zgodnje učenje tujih jezikov pod določenimi pogoji lahko zelo uspešno (92).

Nato pa so se začeli razni izpiti, vlada je šla za nekaj dni na dopust in nekaj časa je bil v šolstvu mir. Pa tudi sicer je iz koledarja julij – avgust videti, da ima učiteljsvo rado med počitnicami mir. Pa tudi prav je tako!

September 1991

2. septembra 1991 je šlo v šole 320.000 učencev in dijakov, ter 30.000 šolnikov in vsi so jim zaželeli srečno. Dnevnik: *Srečno, ne obupajte*, Delo: *Novo šolsko leto bo tokrat v znamenju procesov prenavljanja učnega utripa*, Delo: *Pomagajmo mladim*. Ponekod so otrokom prvi teden pomagali na poti v šolo in iz nje. Nekateri so bili na začetku leta tudi ogorčeni. Geografi, ker v atlasu ni bila posebej označena Slovenija, na soboški gimnaziji ponižani in užaljeni, ker jih je sekirala mlada ravnateljica Regina Cipot, v Bistrici pa žalostni, ker niso imeli več oddelka za svoje mlade kovinarje. Ogorčeni so bili tudi starši, ki so drago plačevali učbenike, zadovoljne pa založbe, ki so zato dobro zaslužile (93).

Ivan Bitenc, šef financ na Ministrstvu za šolstvo in šport, se je spopadal z ravnateljmi glede normativov. Takole je njegove »borbe« opisala gospa Kontler-Venturini (94).

Kako v dvanajstih minutah počistiti razred

Osnovnošolski ravnatelji se še vedno rekrutirajo predvsem izmed maloštevilnih učiteljev in med temi je precej matematikov. Še dobro, da je tako, ker sicer ravnatelj matematik na pogovoru mariborske osnovnošolske srenje s strokovnjaki šolskega ministrstva ne bi mogel Ivanu Bitencu, svetovalcu republiške vlade, izstreliti vprašanja: »Če vztrajate, da pride na 1.200 kvadratnih metrov ena čistilka, potem ima pri nas za vsak razred natanko 12 minut časa. Kako naj to opravi v redu in občasno očisti še okna?«

Še bolj udaren je bil ravnatelj, ki ga je zanimalo, kdo bo nadomeščal čistilke na bolniški – v novih normativih so namreč omenjene samo brezplačne »suplence« odsotnih učiteljev. Toda vlada zmore še kaj več kot zgolj reševati probleme čistilk, je šolnikom pojasnil gospod Bitenc, in dodal, da »mora čistilka v Celovcu očistiti 2.000 šolskih kvadratnih metrov in bi tudi pri nas dobili servise, ki bi za ta denar očistili še več.« Prepričljivosti teh

argumentov niso doumeli vsi ravnatelji (se pač pozna, da so bili kadrovani še po starem), ki so bolj med sabo kot šolski oblasti ugotavljali, da bi tudi oni in njihovi učitelji bolje delali v avstrijskih materialnih šolskih razmerah in ob takojšnjih plačah. »Tudi izkušnjo s servisom poznamo, saj ga že nekaj časa uporabljajo mariborske srednje šole. Čistijo res hitro, toda zato toliko bolj površno – šlo bo, dokler jim ne bo stopil na vrat sanitarni inšpektor,« je bila zajedljiva ravnateljica, ki ji je šlo v nos, da se hoče vladni svetovalec spoznati celo na čiščenje šole.

Ta je zato presodil, da mora biti še nekoliko bolj konkreten, in ravnateljem položil na srce: »... da predstavljajo državo,« in jim torej pač ne sme biti težko, da sami rešujejo probleme nezadovoljnih čistilk in drugih na šoli. Vsaj tistim, ki jim je že jasno, da nova šolska metla pometa od zgoraj navzdol.

Mladina je opravila daljši intervju z dr. Vencljem in kot povzetek razgovora zapisala: Iz intervjua z dr. Vencljem, šolskim ministrom, boste izvedeli, da je šolstvo mehko tkivo, šola duhovno središče, učiteljski zbor orkester, univerza pa ministrova nova tarča.

26. avgusta so prišli na šolo novi normativi in kmalu so ravnatelji ugotovili, da jim niso pisani na kožo. Nekateri so celo zagrozili, da bodo odšli (95). V članku so se proti normativom, ki niso v skladu s predlaganimi, pritožili tudi moji sodelavci (mag. Ferdo Rečnik in Vlado Milekšič), razburili pa so se ravnatelji.

Ravnatelja Ketiša pa moti tudi cinizem republiških razlagalcev normativov: »Avtor srednješolskih normativov Maks Vester nam je na vprašanje, kako naj pri opuščanju skupin za praktični pouk zagotovimo varnost učencev pri delu, odvrnil, »naj sedijo in gledajo učitelja in če se to ni dovolj varno, naj ga gledajo skozi okno«. Stane Čehovin, namestnik šolskega ministra, pa je v Ljubljani zbrane ravnatelje šol elektrotehniške računalniške usmeritve – tako pravi Ketiš – »imel za bedake«, saj nam je rekel, da je bila v Sloveniji vojna – mi tega seveda nismo vedeli – in pričakoval, da bomo na ta račun sprejeli vse normativne neumnosti.«

Ta ravnatelj si tudi sam privošči nekaj cinizma, ko ugotavlja, da sedanja šolska oblast, ki je očitno nezadovoljna s sedanjo strukturo ravnateljev, tem nalaga »čast«, da počistijo tehnološke presežke, in jim z novim zakonom o plačah napoveduje bistveno nižje plače, zaradi česar že mnogi ravnatelji napovedujejo odhod – novi generaciji ravnateljev pa bo ministrstvo »nato popravilo očitno krivico«.

Ravnatelja Ivana Ketiša je skrbelo tudi, kako bo zmanjšal svoj administrativni trust na Srednji šoli za računalništvo in elektrotehniko v Mariboru. Kar štiri administratorke, tri računovodje in kup servisnih služb ga je sestavljalo.

V Delu je 4.9. Janez Mayer opozarjal: *Le neumni se učijo na lastnih napakah, modre izučijo tuje*, in razlagal, kaj vse je potrebno, če želimo tuje rešitve uspešno prenašati v Slovenijo.

V Križankah so za vikend organizirali sejem rabljenih šolskih knjig, kjer so ob

splošni zmede glede predmetnikov prodajali veljavne in neveljavne, pa tudi fotokopirane učbenike.

Vojaška gimnazija, ki je še dva meseca prej delala reklamo za vpis, je sporočila, da bo prenehala z delom, dijake pa je usmerila na Srednjo železničarsko šolo, kjer so zanje organizirali splošni program (96). 213 slovenskih dijakov se je šolalo na vojaških šolah po Jugoslaviji in večina se jih je vrnila na poziv slovenskega obrambnega ministrstva domov v civilne šole. Med vojno v Sloveniji so nekaj dijakov in učiteljev te šole pri nas tudi zaprli kot elemente sovražne vojske.

Na Bledu je bil posvet o učbenikih. Na njem so se pogovarjali o novih razmerah, ki so nastale in konkurenci, ki jo bo treba upoštevati in izkoristiti na tem področju.

13.9. so na Pedagoški fakulteti predstavili novo knjigo *Etika in družba*, kar je postal tudi naslov novega predmeta v osnovni šoli.¹²⁷

Štefan Kališnik (Naši razgledi) se je o vzgoji v javni šoli pogovarjal z Zdenkom Kodeljo. Med drugim je g. Kodelja povedal tudi svoje mnenje o »propadu vrednot« v naši družbi.

Razgledi: Niso redki glasovi, celo zelo glasni, češ da je dosedanji, že propadli sistem zadušil v ljudeh vse moralne norme, čut za kakršne koli vrednote. Te pa se oblikujejo tudi v šoli, mar ne?

Kodelja: Najbrž bi težko našli koga, ki bi bil pripravljen brez ostanka verjeti takšnim trditvam. Kriza vrednot, ki se običajno povezuje z značilnostmi sodobne družbe nasploh, je tu enostavno razumljena kot posledica našega dosedanjega političnega režima in ne nazadnje tudi šole, ki naj bi ogrožala otroke za spoznanja krščanskega izročila. V zadnjem času je vse pogostejše slišati trditve, da naši šolarji ne (z)vedo skoraj ničesar o krščanstvu kot enem od temeljev zahodne kulture in civilizacije. Strinjam se, da je bila religija v šoli neustrezno in skopo obravnavana. Zato smo sodelavci Skupine za obdelovanje šolskega polja in slovenski srednješolci že pred leti predlagali tedanjim šolskim oblastem, da se uvede v nekatere obstoječe šolske predmete več religijskih vsebin. Toda podobno pomanjkljivo so v šoli obravnavane tudi nekatere druge vsebine, ki prav tako sodijo v temelje evropske kulture. Zato nisem povsem prepričan, da (z)vedo naši šolarji manj o tominizmu kot o logičnem pozitivizmu, manj o Avguštinu kot o Husserlu, da bolje poznajo profano kot krščansko ikonografijo, bolje Kandinskega kot Giotto, da vedo več o grški mitologiji kot o svetopisemskih zgodbah, več o epikurejski etiki kot o krščanski itd.

Ministrstvo se je protestom šol zaradi novih normativov izognilo tako, da je javno zagotovilo, da zaradi tega še ne bodo odpuščali delavcev, pač pa naj šole pripravi-

¹²⁷ Ta predmet in gradivo zanj smo pričeli uvajati že v letu 1989 in tako preprečili novodobno indoktrinacijo. Zagotovili smo neodvisne strokovnjake, ki so gradivo pripravili tudi po primerjavi z izkušnjami sodobnih šolskih sistemov.

jo sistematizacijo in dokažejo upravičenost posameznih služb in ljudi.¹²⁸

Sredi septembra so prišli na plano tudi bolj žalostni podatki. 400 slovenskih otrok je odšlo s starši v južne republike, 50 jih je od tam prišlo, 700 hrvaških otrok pa je zbežalo pred vojno v Slovenijo in so jih porazdelili po nekaj šolah.

V Večeru je bil objavljen intervju (97) z dr. Lazarinijem o delu strokovnega sveta v novem šolskem letu. Spregovoril je o mali maturi, prenovi osnovne šole in srbohrvaščini v šolah in drugih problemih, ki naj bi jih obravnaval strokovni svet.

»Jaz sem za taktiko majhnih in premišljenih korakov. Veliko škodo povzročimo, če bi že zdaj vnesli nemir o velikih novostih. In še nekaj moram povedati. Strokovnjaki, ki tačas sedijo v strokovnem svetu, bodo težko meritorno odločali o osnovni šoli. Imamo zelo malo ljudi, ki so se doslej ukvarjali z OŠ, in zato ni odveč misel, ki jo imajo v ministrstvu in skupščini, češ zamenjati je treba nekaj članov sveta in vpoklicati strokovnjake za OŠ. Takega mnenja sem bil tudi sam, in sicer takrat, ko sem napovedal odstop. Ker je bila nesklepčna tudi včerajšnja (četrtkova) seja sveta, je zdaj že jasno, da mu pojemajo moči.«

– Na strokovnem svetu ste hoteli obravnavati »predlog za eksterno preverjanje znanja učencev v 8. razredih OŠ pred zaključkom šolskega leta«. Je to mala matura?

»Ja, seveda, čeprav bi besedi mala matura zveneli bolj grozno kot to, kar so kolegi zapisali v naslov dokumenta. Pri usmerjanju iz osnovne v srednjo – zlasti v Ljubljani – se je pokazala potreba po preverjanju znanja. Strokovni svet ne more ustoličiti male mature – to je stvar ministrstva in zakonov. Letos bomo malo maturo v bistvu uvedli eksperimentalno. Kako to vključiti v izbiro oziroma usmerjanje v srednjo šolo? Za to ni pristojen strokovni svet.«

– Strokovni svet je nameraval govoriti o srbohrvaškem jeziku v petem razredu OŠ. Ga boste črtali iz predmetnika?

»Že večkrat smo načeli problematiko pouka tega jezika na osnovnih šolah. Zdaj je že sporno, ali učiti srbski jezik ali hrvaškega. V strokovnem svetu vemo, da na marsikateri šoli pouk jezika ni bil na ustrezni ravni. Tega problema se letos še ne bi lotili, ker pa je bil pritisk staršev tako močan, smo predmet uvrstili na dnevni red in celo razmišljamo o ukinitvi. Najbrž se bomo odločili tako, da predmet ukinemo ob semestru. Dodatne ure pa bosta do bila slovenščina in tuji jezik.«

Kljub dobri volji predsednika pa niso na seji strokovnega sveta 19.9. sprejeli ničesar, ker le-ta ni bila sklepčna.

Istega dne je Delo poročalo, da so na osnovni šoli Trnovo začeli uvajati tri različne programe učenja v prvem razredu, 23 argentinskih slovenskih dijakov je obiskalo Slovenijo, sindikat VIZ (vzgoje in izobraževanja) iz Ljubljane pa je 20.9.

128 Ker pa se je šolska administracija spet bohotila, so potrebe po administraciji na šolah še narasle in kvečjemu so zaposlili koga novega. Sicer pa se po Parkinsonu birokracija vedno, kadar jo začno zmanjševati, poveča vsaj za 10 %.

objavil odprto pismo dr. Venclju, v katerem je nazorno pokazal, kam je finančno pripeljala njegova vladavina v šolstvu (98).

Mesec in leto	Neto osebni dohodek učitelja	Denar za šolo
december 1990	1.350 mark	222.664 mark
januar 1991	1.110 mark	173.180 mark
september 1991	350 mark	64.940 mark

Na koncu pisma je bil pripis: *Ne bodite prepričani, da sta učiteljeva etika in potrpežljivost perpetuum mobile.*

24.9. 1991 je bila seja skupščinske komisije za obrambo. O njej je poročal 25.9. Dnevnik pod naslovom *Obramboslovje in vzgoja za mir*. Podnaslov je bil že bolj polemičen: *Ali so obramboslovci res strokovnjaki, ki se spoznajo prav na vse?* 26.9. pa je isti časopis objavil z mano intervju na temo obramboslovja z naslovom: *Orožja v šolo ne bomo vlačili.*¹²⁹

25.9. so imeli otroci v Zagorju prosto, ker so učitelji opozorilno stavkali, podjetje Sibinvest je prvo ponudilo namensko varčevanje za izobraževanje otrok, idrijska realka pa je slavila 90 let obstoja in se posebej pohvalila, da je bila prva realka pri nas, kjer je bila večina predmetov v slovenskem jeziku.

Bralna značka je v maju slavila 30-letnico, konec septembra pa je bila vrsta prireditev in člankov na to temo. Imeli so še vrsto idej in ciljev, ne tako kot akcija *Šolar v cestnem prometu*, ki se je po 17 letih končala zaradi odstopa Kompassa Hertza od sponzorstva nad akcijo.

Stavko so dolgoročno napovedovali v Žalcu, Ljubljani in Pesnici, na Obali pa konkretno za konec tedna, v Moravskih toplicah so zborovali defektologi in tudi povedali marsikatero pikro, minister pa je prosil šolnike, naj potrpijo dva meseca, ko bo vse skupaj urejeno z zakonom.

Oktober 1991

Ljubljanska univerza je zavrnila 4.000 dijakov, je poročalo 1.10. Delo, Roman Lavtar, generalni sekretar LDS, pa je objavil pismo *Proti predmetu obramboslovje in vzgoja za mir*. V pismu je zapisal med drugim:

Ob tej priložnosti bi rad slovensko javnost opozoril, sklicujoč se na program-ska izhodišča Liberalno-demokratske stranke, da takšnemu predlogu lahko le nasprotujem in upam, da s tem delim mnenje šolske strokovne javnosti. V ministrstvo za šolstvo in šport sem že zdavnaj izgubil zaupanje, saj ni kos še dosti bolj elementarnih problemom. Nasprotovanje predlogu ne izvira zgolj iz skepse, da predmet lahko okrepi obrambno pripravljenost prebivalstva

¹²⁹ Prispevek je povzročil veliko polemik, meni pa tudi dolgotrajno zasliševanje in zagovarjanje po sodiščih. Ko so bili dijaki že zdavnaj rešeni tega obramboslovnega konstrukta, so me sodniki nove Slovenije še zasliševali, zakaj sem storil razna protiobramboslovna dejanja.

mlade države, pač pa tudi iz dejstva, da koncipiran po analogiji vojaškega usposabljanja ne sodi v izobraževalni sistem. Če ga predlagatelj opredeljujejo kot vzgojnega (izhajajoč iz samega naziva) – pa naj gre za obrambno ali mirovno vzgojo – pa tja sodi še toliko manj. Šola je v prvi vrsti izobraževalna, ne pa vzgojna institucija, pri čemer se druga funkcija sama po sebi kaže skozi realizacijo prve.

Pismo so v Večeru naslovili *Strašilo iz ropotarnice usmerjenega izobraževanja* – šola je v prvi vrsti izobraževalna, ne pa vzgojna institucija.

V Kopru so začeli stavkati učitelji, v Piranu pa so jim pravočasno povišali plače za 36 %. Šolska srenja se je posebej zgrozila ob aroganci obalnih izvršnih svetov, ki so napovedali učiteljem prisilno delovno obveznost. Tudi v Velenju so bili učitelji obupani in so napovedovali štrajk za 15. oktober.

Morda tudi zaradi možnosti, da bodo učitelji zaradi štrajkov vedno manj v šoli, so po Bežigradu tudi na Poljanah pričeli uvajati »akademske svobode«, način dela, ko se dijak pretežno uči sam, mentor pa mu pri tem pomaga (99).

Dijaki so se pritožili, da vlada še ni ustanovila nevtralne komisije, ki naj bi se ukvarjala z zaključnimi izpiti in maturo, učenci OŠ Riharda Jakopiča pa so zbrali 403 zavoje, namenjene otrokom iz Hrvaške, ki so se zatekli v Slovenijo.

2.10. je Zavod za šolstvo predstavil trinajst katalogov za splošnoizobraževalne predmete in še 14 drugih publikacij, ki jih je izdal od začetka šolskega leta.

Vlada v Murski Soboti je sprejela sklep, da se vse osnovne šole v občini poimenujejo po kraju sedeža in da se imena kot Dane Šumenjak, Karel Destovnik Kajuž, Edvard Kardelj in druga izbrišejo iz imen šol (100).

V Mariboru so 3.10. odkrili spominsko obeležje Francu Miklošiču ob stoletnici njegove smrti in izdali dve knjigi o njem. V Delu pa je dr. Ludvik Horvat, predsednik Zveze prijateljev mladine, opozoril javnost, da so se v šolah zmanjšale aktivnosti izven pouka, npr. akcija za bralno značko in krožki (101).

4.10. so začeli groziti s štrajki tudi na Gorenjskem, koprski stavki pa se je pridružila tudi šola na Škofijah.

Vrsta pisem in odmevov na srbohrvaščino in obramboslovje v šolah je bila značilnost tistih dni, posebej pa je odmevalo sporočilo, da Univerzitetni svet ljubljanske univerze ni izvolil predlaganih kandidatov za rektorja (dr. Veljko Rus) in prorektorje, ker niso dobili dovolj glasov študentov.

Ob tednu otroka in tednu prometne varnosti (7. do 14. oktober) je potekala vrsta akcij. Starši slušno prizadetih otrok so zahtevali zanje posebne pravice in se pritoževali, da naletijo povsod le na gluha ušesa (Večer, 8.10.). Svet za preventivo v cestnem prometu je sporočil, da izvaja številne aktivnosti. Bilanca zadnjih dvanajstih let je bila grozljiva: 666 mrtvih otrok in skoraj 20.000 poškodovanih na slovenskih cestah. Kljub vsem opozorilom je bilo v Sloveniji leta 1991 še vedno tristo črnih točk.

9.10. je bil objavljen predlog zakona o plačah, ki je napovedoval kar visoke koeficiente, vendar pa v posebni klavzuli tudi, da se plače lahko znižajo za 55 %, v kolikor ni denarja.

Koprski učitelji so šli v šole, ljubljanski zagrozili s stavko, študenti pa kar s

protestom pred skupščino, že po tradiciji miroljubni slavisti so razpravljali o »prehitri« šolski prenovi, alternativce pa je skrbelo, če bo njihov časopis *Revolver* prišel do četrte številke.

Edvard Kobal je 9.10. objavil v Delu rezultate raziskave *Pubertetnikove predstave o znanstvenikih*, ki so jo izvedli v letu 1990. Osmošolci so poznali 47 znanstvenikov, dijaki pa 86. Največ glasov so dobili pri osnovnošolcih Einstein, Tesla in M. Curie, pri srednješolcih pa Einstein, Newton in M. Curie. Vrstni red med slovenskimi znanstveniki pa je bil pri osnovnošolcih: Vega, Stefan, I. Kramberger, Ressel, Plečnik in pri srednješolcih Stefan, Vega, Strnad, Ressel in Plemelj.

Begunci s Hrvaške pa so imeli svoje probleme. O njih je pisal Dušan Grča v Delu 9.10.1991: *Otroci begunci s Hrvaškega potrebujejo zavetje in šolo.*

Otrok in družina je objavil v številki 10–11 zapis Branimirja Nešoviča o učbenikih. *Učbeniki naj bodo debeli, po strokovni in oblikovalni plati vrhunski izdelek, učenca naj vzpodbujajo k delu ...*

Stavko so v ponedeljek 14.10. predčasno končali v Ljubljani in Kamniku, ker so jim zagotovili več denarja, začeli pa v Domžalah, kjer tega še niso dosegli.

Otroci Osnovne šole Franceta Prešerna v Kranju so pisali pismo generalnemu sekretarju OZN in ga prosili, da pomaga končati morilsko vojno v Jugoslaviji, zaradi katere je toliko gorja in begunskih otrok, katerih nemoč in žalost srečujejo tudi oni vsak dan.

V Mariboru je bilo republiško srečanje Društva matematikov, fizikov in astronomov. Velik del razprav so namenili šolstvu in podobno kot slavisti ugotovili, da so tudi oni bolj pomembni in obremenjeni kot drugi učitelji na šolah. Posebej so se obregnili ob »psihologe« s Pedagoškega inštituta, ki so z mednarodno primerjavo znanja matematike ugotovili, da pouk matematike pri nas ni na takšnem nivoju, kot ga matematični lobi stalno reklamira.

V razprave o pouku srbohrvaščine oz. hrvaščine in srbščine v slovenski osnovni šoli se je vključila tudi stroka (102, 103). Če vključimo še mnenja naših slavistov, je bila praktično vsa stroka v Sloveniji septembra leta 1991 za takšen pouk v šolah. Zavod za šolstvo pa je predlagal, da se zadeva v takšni obliki ukine, že leta 1989.

Mnenje Oddelka za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete v Ljubljani

1. *Ta jezik se more uvrstiti v predmetnik za 5. razred kot katerikoli drug jezik, ki se že doslej poučuje. Odločitev zanj naj bi pripadala učencu oziroma staršem.*

2. *Predmet se lahko poučuje tudi fakultativno, a po naših izkušnjah ne pred 5. razredom. Pomembno je namreč vprašanje interferenc, zadevajočih slovenščino in hrvaški ali srbski jezik. Zato bi bilo nujno, da o zastavljenem vprašanju dajo svoje mnenje tudi slovenistične katedre.*

3. *Dosedanji učbeniki so v poglobitnih strokovnih vprašanjih neustrezni, kar je zlasti učiteljem znano že dolgo. Vendar so bili prav letos (kakor sklepamo po tekoči bibliografiji, objavljeni v reviji *Knjiga*) spet ponatisnjeni. Vprašujemo se, ali s pristankom Zavoda Republike Slovenije za šolst-*

vo in ob kakšni ponovni recenziji.

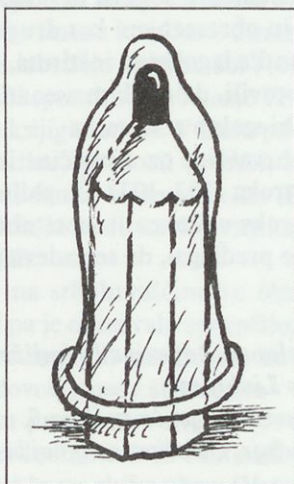
Dovoljujemo si, predlagati vam, da se objavi javni razpis za pripravo novega učbenika.

Za katedro
red. prof. dr. Janez Rotar

O pouku hrvatskega ali srbskega jezika v osnovnih šolah v Republiki Sloveniji

Pouk tujega jezika v šolah je v dobršni meri tudi politično vprašanje. Nisem politik, zato teh podlag ne bom pojasnjeval, temveč navedel druge razloge, ki so v prid pouku hrvatskega ali srbskega jezika v slovenskih osnovnih šolah.

1. V osnovnih šolah v Sloveniji ima več kot sedemdesetletno tradicijo. Ukinjanje utečenih stvari po vojni se ni izkazalo kot najboljše. In v sedanjih prizadevanjih za ukinitvev pouka srbskega ali hrvatskega jezika vidim le nadaljevanje te nekdanje nesrečne prakse večnega spreminjanja, ukinjanja in uvajanja. Prepričan sem, da je bil pouk tega jezika v osnovni šoli za Slovence koristen. Bolj ali manj so jezik vsi obvladali, pa čeprav se ga niso učili dolgo. Ne pozabimo, da se veliko uporablja v tem jeziku znanstvena literatura, posebej če je v slovenščini ni. Z znanjem hrvatskega ali srbskega jezika mladim odpiramo tudi okno v svet.

2. Žal je vojna prekinila začetek akcije uvajanja pouka slovenskega jezika v osnovne šole v Republiki Hrvatski. Zamrznitev teh pogovorov bo v mirnem času zaživila.

Državi Slovenija in Hrvatska bosta v prihodnosti medsebojno tesno povezani. Potrebovali bosta druga drugo ali drugače povedano se bodo Hrvatji morali učiti slovenščino vsaj za sporazumevanje.

3. Na slovenskih univerzah sta katedri hrvatskega ali srbskega jezika s

književnostjo tako kot na Hrvaškem na zagrebski, osiješki, reški in splitski univerzi. To pove, da je strokovnega kadra za pouk jezikov dovolj. Hrvaška potrebuje najprej mir, nato pa bo na vrsti uvajanje pouka slovenskega jezika v tamkajšnje osnovne šole. Zato se bom osebno zavzel pri samem hrvaškem političnem vrhu in zanesljivo ne bom naletel na gluha ušesa.

Če pride do ukinitve pouka hrvaškega ali srbskega jezika v Sloveniji, bomo izgubili vsi. V nasprotnem primeru bomo vsi veliko pridobili.

dr. Mate Šimundič,
profesor hrvatskega ali srbskega jezika na
Pedagoški fakulteti v Mariboru

Na srednješolskem centru v Murski Soboti so se sprli gimnazijci in tehniki, novinar Branko Žunec pa se je v Večeru 19.10. spraševal: *Kdo je komu podtaknil kuka-vičje jajce?* Šlo je za tipične napetosti med »bolj intelektualnimi« gimnazijci in bolj praktično usmerjenimi tehnikami, ki so se šolali na istih šolah, vendar v različnih razredih.

Osnovna šola Trnovo je imela odprti dan šole, ravnateljica mag. Teja Valenčič pa je povedala, da je vsak otrok deležen dela inovativnega procesa. Osnovna šola Prebold je predstavila svoje delo s športnimi razredi. Prof. Marjan Plavček in prof. Palmira Ambrož sta bila nosilca zanimivega programa.

Slovenj Gradec je najavil, da bo naslednje leto ustanovil gimnazijo in da je to nuja in ne prestiž, kar so jim večkrat očitali ob tradicionalnem tekmovanju z Ravnami.

V Velenju so že dva dni štrajkali učitelji, v Idriji so s tem grozili, v Ljubljani pa so se trudili zagotoviti šolanje 3.010 begunskim otrokom iz Hrvaške.

25. 10. so imeli krščanski demokrati v Novem mestu okroglo mizo na temo *Kristjan v samostojni Sloveniji*. Veliko vprašanj je bil deležen dr. Peter Vencelj, ki je ocenil, da se večina učiteljev že poskuša odreči ideološkemu naboju, ki so ga dobili pod prejšnjo oblastjo. Omenil je tudi, da bodo poskušali distribucijo pornografije urediti tako, da ne bo žalila slovenskega okolja. Udeleženci so posebej pohvalili tiste, ki širijo časopis Slovenec med slovenski narod. Novinar pa očitno temu stališču ni bil najbolj naklonjen (104).

24.10. so v Velenju prenehali s stavko, zaradi česar so učitelji na nekaterih šolah zahtevali odstop stavkovnega odbora. Republiški šolski sindikat pa je naslovil na ministra pismo, v katerem je napovedal nove štrajke novembra.

Skuščina Republike Slovenije je na predlog socialista Boruta Šukljeta sprejela sklep, da bo dela prost dan še en verski praznik, dan reformacije, 31. oktober, kot največji praznik evangeličanov. S tem sklepom se je zaenkrat zaokrožil krog državnih in verskih praznikov v zadovoljstvo občanov, ki so kar naenkrat dobili več prostih dni, pa še skrivati jim ni bilo treba, če so kateri praznik zares praznovali.

V Radovljici pa so grozili s štrajkom za šolo starši. V SŠGTEU so imeli 39 oddelkov in 19 učilnic ter 50 učiteljev. Ker so šolali turistične delavce, so imeli izjemno velik vpis na šolo in pohvalili so se, da se za kuharje in natakarje prijavljajo tudi odličnjaki, včasih pa še cvekarjev niso dobili.

27.10. je v Družini dr. Avgust Mencinger v članku *Naj se spet vrnemo v katakom-*

be, gospod ravnatelj, takole prepričeval ravnatelje, zakaj naj bi dovolili imeti verouk v šolah:

Gospod ravnatelj, česa se torej bojite? Se bojite, da bodo otroci, ki so vam zaupani, izpostavljeni »dodatnim čustvenim naporom« ali »drugачnim pritiskom«, kot je bilo slišati? S kakšno ideologijo želite »pomesti«, kot obljublja dr. Zakrajšek? Ste se enako vztrajno borili v preteklosti, da bi te otroke zaščitili pred marksistično ideologijo? Ste kdaj zaščitili starše, ki so se uprli poneumljanju svojih otrok v ne tako oddaljeni preteklosti? Je župnik kužen, da ne sme stopiti v zbornico, v učilnico? Se ne moreta dogovoriti o najemninah?

V pismih bralcev (105) se je v bran obramboslovja oglasil Janko Hamler in temeljito kritiziral pristop liberalcev in posebej g. Romana Lavtarja do teh problemov. Takole je zaključil svoje pisanje:

Gospod Lavtar, s funkcionarskega stolčka je le nekoliko preveč samozavestno in nekorektno opravilo (če šolo poznaš le s plati trganja hlač) deliti mnenje s šolsko strokovno javnostjo. Kajti v primeru dobrega namena bi bilo tudi na tebi, da se poizkušaš s ponudbo boljšega. Herojstvo ni v ukinjanju...

Predzadnji dan oktobra 1991 so zopet zaznamovale stavke učiteljstva v Novi Gorici in Lendavi, v Ajdovščini pa so zgodbo po uspešnih pogajanjih zaključili. V Hrpeljah so zgradili prizidek k osnovni šoli in prešli na enoizmenski pouk, na Vrhniki so odprli katoliški vrtec, iz Pirana pa so vsak dan peljali dva avtobusa otrok – beguncev v Buje.

V Ljubljani je za te otroke skrbelo tudi Društvo za razvijanje preventivnega in prostovoljnega dela, katerega predsednica ga. Gordana Flaker je v razgovoru z novinarko Mičo Vipotnik (106) razložila njihovo delo in povabila k sodelovanju tudi druge prostovoljce.

31. oktobra je slavila 30-letnico Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo (kovačnica raznoraznih družboslovnih, političnih in novinarskih kadrov) in v čast tega dogodka spremenila svoje ime v Fakulteto za družbene vede.

November 1991

Prvega novembra, na dan mrtvih in vseh svetih, na srečo včasih ni bilo časopisov in tudi ne šolskega prerekanja v njih. Zato pa sta se že 2.11. pomerila za in proti srbohrvaščini v šolah v Delu g. Tone Rački in g. Vlado Modic.

Takole je postavil argumente za učenje tega jezika g. Rački:

Polemika o poučevanju srbskega ali hrvaškega jezika v naših šolah postaja vse bolj bedna in primitivna. Zagovornikom opustitve tega predmeta bi zastavil vprašanje, zakaj se ne zavzemajo, da bo odpravili poučevanje nemškega jezika? Ali niso bili v tem jeziku izdani ukazi za iztrebljanje Slovencev, streljanje talcev, množične pomore v taboriščih in vsakovrstna grozodejstva po vsej Evropi? V katerem tujem jeziku, ki ga poučujejo v naših šolah, niso bili izrečeni ukazi za najbolj grozljive genocide, podjarmljanja in pomore?

Ali niso bili taki ukazi izrekli tudi v slovenskem jeziku? Ali naj se po tej logiki nehamo učiti vseh jezikov?

Mislím, da bo treba v prihodnje celo poglobiti in razširiti poučevanje srbskega ali hrvaškega jezika. Ne iz bratske ljubezni, ampak iz nuje. To je vendarle tuji jezik, ki se ga najlažje naučimo tako, da ga vsaj razumemo.

Zakaj so naše knjižnice in knjigarne polne srbskih in hrvaških knjig? Ne zato, ker bi jih kdo vsiljeval, ampak zato, ker bralci in kupci povprašujejo po njih. Izbira svetovne leposlovne in strokovne literature je v slovenskih prevodih bedna in zamudniška. V hrvaškem in srbskem jeziku je neprimer- no bogatejša. Izločiti se iz tega jezikovnega področja pomeni za Slovenijo neodpušljivo osiromašenje. Uvoz literature v svetovnih jezikih je beden in bo še lep čas takšen.

G. Vlado Modic pa je o problemu menil naslednje:

Pri razmišljanju, ali obdržati v osnovnih šolah srbohrvaški jezik ali ne, bi bilo treba upoštevati naslednje:

Slovenski jezik je tisočletje ključoval udaru germanizacije prav zaradi velike različenosti med našim in nemškim jezikom. Podobnost s srbskim jezi- kom in sedemdesetletno oholo južnjaško uveljavljanje načela »govori srpski, da te celi svet razume« nasproti naši popustljivi jezikovni ustrežljivosti pa je povzročilo močan vdor srbskega jezika v jezikovno obzorje povprečnega Slo- venca na račun poznavanja in rabe domačih izrazov. Se več: to velja tudi za načela slovenske gradnje stavkov. Žal se izgubljanje domačega jezikov- nega bogastva ne potrjuje samo v vsakdanjem govoru, ampak straši iz sle- hernega odstavka, ki je natisnjen v slovenskih časopisih. Ti namreč marlji- vo in dokazljivo prispevajo k pozabljanju domačih izrazov, kajti zajetna vrsta srbskih besed jih je že docela izrinila. Našo (dejansko in ne namiš- ljeno) jezikovno ogroženost najboljše ponazarja dejstvo, da so vplivu srb- skega jezika – na račun svojega jezika – slovenski otroci izpostavljeni že v predšolski dobi, v vrtcih, kjer so mali južnjaki zgovornejši od njih, kajti to ljudstvo ima dobro lastnost, da se doma več pogovarja kot »naši« ljudje. Škodovanje domačemu jeziku se nadaljuje v osnovni šoli, kjer učitelj v šte- vilnih slovenskih šolah porabi preveč časa za jezikovno tuje otroke in jim prilagaja raven pouka slovenskega jezika, zaradi česar so slovenski otroci prikrajšani za njim ustrezno stopnjo skrbi za jezik. Da stvari niso nedolžne, priča podatek z nekaterih ljubljanskih osnovnih šol, kjer se je letos vpisalo v prve razrede okrog 50 odstotkov otrok z obravnavanim jezikovnim porek- lom.

Vendar bi bilo uporabno še naprej seznanjati mladino s cirilico, saj jo uporablja velik del sveta. Koristna je turistično, nadalje kot sestavni del sla- vistične vede in celo kot pripomoček pri študiju raznovrstnih strok – tudi fizike in matematike. Naši južni sosedje so na debelo prevajali (ne da bi jih skrbele avtorske pravice) študijsko literaturo iz ruščine in drugih jezikov. In te knjige v cirilici so zaradi skromne opreme sorazmerno poceni. Torej bi vendar kazalo otroke naučiti cirilico; tudi tisto z ruskimi posebnostmi. Po-

znavanje te bi bilo mogoče organizirati v obliki tečajev (praksa kaže, da se otroci radi in hitro nauče vzporedne pisave).

V Sloveniji je bilo tisti čas tudi nekaj zanimivih pobud in ugotovitev. Na Srednji šoli tiska in papirja so se zavzemali za program višje grafične šole, Avstrijci so financirali tečaj za pevce in učitelje petja za naše državljane, eksperimentalni oddelek avtomekanikov v Mariboru je pokazal dobre rezultate, celjski učitelji pa so preložili napovedano stavko.

Zato pa so se pritožili invalidi, da se je nanje v novih časih pozabilo; s Koroške so zgroženo poročali, da je tam kar 12,2 % vsega nasilja nad otroki v Sloveniji, v Velenju pa je zaradi razmer v šolstvu odstopil poslanec v zboru združenega dela občinske skupščine, ravnatelj Ivan Planinc. Ker ni rekel, da odstopa nepreklicno, poslanci niso vedeli, ali je mislil popolnoma resno (107).

Na Koroškem so imeli 6.11. svet koroških občin, ki se še ni zedinil glede gimnazije v Slovenj Gradcu, zato pa je sprejel za isto mesto avtomobilsko tablico oznako SG. Vsaj nekaj!

V Lenartu je nastala manjša afera, ko je župan Jože Škrlec sklical vse ravnatelje lenarških osnovnih šol in vse župnike v občini ter predstavnike občine (manjkal je le občinski šolski minister). Takole je začel sejo prvi posvetni občinski mož (108): *V naših šolah si kar naprej nekaj zmišljujejo in podaljšujejo pouk. Ker zato večkrat odpade verouk, se mora to končati.* »Neodvisni« ravnatelji (tri so nastavili nekaj dni prej) so se popolnoma strinjali s tako ugotovitvijo in hiteli predlagati, naj bo verouk kar prvo uro in da bodo oni začeli s poukom ob devetih. Delo je to takole pokomentiralo: *Sveto pismo sicer pravi, da bodo pred božjo sodbo zadnji prvi*

Ob koncu se je vsevedni ravnatelj spravil še na šolo s prilagojenim programom, češ da je nepotrebna, saj je za take otroke najbolje, če so v navadni šoli. Pa je pod argumenti na koncu le popustil. Malo on, malo pa ravnatelji!

Republiški izvršni svet je sprejel odlok, s katerim je ustanovil Andragoški center Slovenije, za v.d. direktorja pa imenoval mag. Zorana Jelenca.

Sindikat vzgoje in izobraževanja se je odločil, da bo tožil Ministrstvo za šolstvo, ker mu ne odgovarja na pisma. To naj bi bil prvi primer, da bi nekdo poskušal dobiti odgovor prek sodišča.

8. in 9. 11. je bil v Cankarjevem domu v Ljubljani posvet o šolski doktrini, ki ga je organizirala Enajsta univerza, d.o.o.

8.11. je imela vlada slavnostno sejo v gradu Bogenšperk. Med drugim je sprejela predlog zakona o plačah in drugih prejemkih delavcev v javnih vzgojno-izobraževalnih zavodih in znižala dajatve za uvožene avtomobile za 15 %.

V Ormožu so se sporekli o poimenovanju šol, Dravograd je za ponedeljek 11.11. napovedal učiteljsko stavko, v Ljubljani se je v galeriji Kompas predstavila steklarska šola iz Rogaške Slatine, na Osnovni šoli v Malečniku pa so kot inovacijo predstavili trgatev v razredu (109). Šolski razred so spremenili v vinograd, nato pa se, kot se za trgače spodobi, poveselili ob mizi, polni dobrot.¹³⁰

¹³⁰ Ob takih inovacijah sem se vprašal, zakaj niso šli raje v vinograd, in upal, da se niso poveselili kot pravi trgači na tistem koncu.

V Veliki Nedelji so organizirali športno vzgojo na treh zahtevnostnih nivojih in tako zajeli vse učence, projekt pa so pripravili razredni učitelj Peter Zorli in športna pedagoga Irena Kos in Anton Lah.

12.11. so na Srednji ekonomski šoli v Ljubljani predstavili projekt trgovske akademije, ki so ga poskusno uvedli v tem šolskem letu. Projekt sta predstavila nosilca Majda Zavašnik z Zavoda in Jože Kozar, ravnatelj šole (110).

Didacta je izdala knjigo *Razvoj in stanje strokovnega šolstva v Sloveniji in načrtovanje kadrov zanj* avtorjev dr. Tanje Šeme, dr. Jurija Juga, dr. Ivana Kejžarja, Slavice Pavlič in Biljane Ovasko.

Za stavko so se 12.11. odločili učitelji v Gornji Radgoni in Radencih, v Mariboru pa so ugotavljali, da starši ne zmorejo več plačevati malic in pripravili program socialne pomoči (111).

Odbor za vzgojo in izobraževanje pri Skupščini R Slovenije je razpravljal o kriterijih za napredovanje učiteljev, jih ocenil kot sprejemljive in predlagal, da se jih testira po nekaj vzorčnih šolah. Mag. Marija Velikonja je poročala, da bo za izobraževanje učiteljev kmalu ustanovljen republiški center v okrilju Zavoda, kasneje pa naj bi postal javna agencija. Odbor je podprl pobudo vzgojno-varstvenih organizacij, da se izločijo iz Ministrstva za zdravstvo, družino in socialno skrbstvo ter se vključijo v Ministrstvo za šolstvo in šport. Mira Bitenčeva, operativna finančna šolska ministrica, je razložila, da so v šolstvu sicer plače za silo uredili, vendar na račun materialnih stroškov.¹³¹

Večer je 15.11. tudi napovedal, da bodo ključne besede prihodnosti BBS-1, NET-1 in ON LINE dokumentacija.

26.11. je v Delu Tone Lampič, predsednik odbora za izobraževanje pri Obrtni zbornici Slovenije, povedal, da ustanavljajo mojstrske šole in pripravljajo ustreznejši zaključni izpit. Ustanovljen je bil koordinacijski odbor, ki ga je vodila Veronika Šlander z Zavoda.

Domžalske šole so preklicale stavko, napovedano za 26. november, niso pa je izključili decembra.

V Dravljah so ustanovili Skupnost slovenskih katoliških pedagogov, ki se je razvila iz pedagoške sekcije pri Medškofijskem odboru za izobražence.

S srečanja Beneških Slovencev so zadovoljno poročali, da dvojezično šolo v Špetru pri Čedadu obiskuje že 80 otrok in da se bo ob ustrezni podpori ta dežela lepo razvijala.

Univerza je znova izbirala rektorja. Tokrat je morala izbirati med dr. Veljkom Rusom in dr. Miho Tišlerjem. Oba kandidata sta predstavljala svoja programa in odgovarjala na različna vprašanja.

Ministrstvo za šolstvo in šport je pripravljalo spremembo koledarja za tekoče šolsko leto. Pouka prosta dneva sta postala velikonočni ponedeljek in dan slovenske šole v oktobru. Da pa veselje v šolah ne bi bilo prebučno, so dva prosta dneva

¹³¹ To je bila katastrofalna napaka ministra in tudi sindikatov, ki jim je šlo le za mir in plače, saj so s prerazporeditvijo sredstev uničili finančne podlage za delo v šolah, da o vzdrževanju in investicijah niti ne govorim (112).

tudi odpravili. Umrli je avnojska Jugoslavija in z njo je odmrli njen rojstni dan oz. kar dva, 29. in 30. november.

Da pa le ne bi zanemarili tradicije odpiranja novih objektov pred dnevom republike, je dr. Vencelj 27.11. odprl v študentskem naselju v Rožni dolini (Ljubljana) prenovljeno športno dvorano, ob osnovni šoli Franc Ravbar v Dolu pa so odprli šest novih in pet prenovljenih učilnic. Vodja projekta je bil ravnatelj Janez Hromc.

Zaradi uvajanja trimestrov so šla počasi v pozabo polletna spričevala, kar so v javnosti pohvalili in ocenili kot prispevek k zmanjšanju obremenitev učencev in dijakov (113).

28.11. so obtoženke iz afere z ukradenimi izpiti za sprejemne izpite na srednje šole (leta 1990) oprostili. Za vse naj bi bil kriv Zavod, ki ni imel pravilnika o tem, kaj je uradna tajnost (114).

Ker se je ena afera zaključila (čeprav se je tožilec pritožil na oprostitev), je bil čas že za drugo. Dnevnik je objavil dopis, ko so ga dr. Vencelj oz. njegovi birokrati 29.11.1991 poslali na šole:

»S šolskim letom 91/92 se za učence 8. razreda osnovne šole uvaja skupinsko preverjanje znanja pod vodstvom Zavoda za šolstvo.

Preverjanje znanja bo iz slovenskega jezika, matematike ter iz predmeta, ki si ga bo izbral učenec izmed tujega jezika, fizike, biologije, kemije, zgodovine ali zemljepisa... Rezultati tega preverjanja pa se bodo lahko uporabili tudi pri izbiri kandidatov na srednjih šolah, ki bodo omejile vpis, oziroma preizkus znanja, ki ga določa 167. člen zakona o umerjenem izobraževanju...» (Opozarjamo, da slovnični in slogovni »škrat« ni Dnevnikov...)

To pismo je bilo v nasprotju s sklepi in z bolj previdno usmeritvijo strokovnega sveta, ki je ocenil, da gre za projekt, ki ga je treba uvajati počasi in na podlagi skrbno pripravljenih gradiv. V pismu pa je bilo posebej omenjeno, da bodo šole dobile gradivo pravočasno, čeprav je bilo do predvidenih preskusnih izpitov še slab mesec. Posebno kritično pa je bilo to, da so bili vsi učitelji naelektreni zaradi štrajkov pred njimi in je zato pomenilo dajati jim dodatne obveznosti enako kot drezati opoldne v osje gnezdo.

December 1991

1.12. so objavili dolgo pismo v Delu ljubljanski profesorji geografije in v njem izrazili pomisleke glede zunanjega ocenjevanja pri maturi in tudi glede koncepta mature, o kateri so menili, da ima preveč predmetov.

O petih osemletkah, ki so uvedle to šolsko leto latinščino, je pisala Jasna Kontler-Venturini (115). Omenila je, da se v nasprotju z večino, ki meni, da te šole ni treba ločiti od normalne osnovne šole, Kajetan Gantar in dr. Primož Simoniti zavzemata za odpiranje nižjih gimnazijskih oddelkov na nekaterih gimnazijah.

Ministrstvo za šolstvo in šport je 2.12. objavilo, da bo šolski inšpektorat res začel delovati (116). Ustanovljen je bil z zakonom že 28. julija, minister je imenoval za vodjo prof. Jožeta Mlakarja, ko pa je ta ravno pokazal voljo do dela, so ga imen-

ovali za urednika v Slovincu. Minister se je sedaj odločil za bolj normalno pot¹³² in povedal, da iščejo prave kadre, obenem pa jim na ljubljanski pravni fakulteti pripravljajo strokovne podlage za njihovo delo.

Istega dne pa je Delo objavilo (117), da se Ministrstvo za šolstvo poteguje za vojaške objekte. Ker je bil na čelu tega projekta Niko Žibret, ki je nekaj časa »prisilno« počival na Ministrstvu, je bilo pričakovati, da si bo šolstvo vsaj malo opomoglo. Bali smo se samo, da ne bi podtaknili šolstvu napol uničenih zgradb, katerih renoviranje bi stalo preveč denarja.

Ljubljanska univerza je imela v začetku decembra svoje dneve in praznovanje (slavnostni govornik je bil Lojze Peterle), kot kandidat za rektorja pa je dobil podporo znanstveno-pedagoškega sveta dr. Miha Tišler. Posebno nagrado je dobil akademik prof. dr. France Bezljaj, ki ga sicer v šolskem pregledu ne bi omenjali, če ne bi ob podelitvi izrekel znamenitega stavka: *Vsi, ki me dobro poznajo, vedo, da sem od zgodnjih otroških let strašno sovražil šolo.*

Odbor za šolstvo pri slovenski skupščini je podprl zahteve učiteljev slovenskega jezika, matematike in tujega jezika za nižjo učno obveznost in to na priporočilo strokovnega sveta. Ta pa je podlegel pritiskom učiteljev in tradiciji, kot so menili na seji (118).

Starši v produkcijo, otroke v jaslje je bil naslov knjige avtorice Slavice Partlič, ki jo je izdala v Zavodovi založbi. V njej je predstavila predšolsko vzgajanje od leta 1834 do leta 1945. Prvo »detišnico« so ustanovile ljubljanske dame leta 1834, zakon leta 1869 pa se je že ukvarjal z jaslmi in otroškimi zabavišči. V tem času je bilo veliko možnosti za predšolsko varovanje in na najmlajše so »pritiskale« različne organizacije. Vrtci društev Schulverein, Lega nationale, Družba sv. Cirila in Metoda itd. Po letu 1945 pa je bil razvoj vrtcev predvsem namenjen čim večjem udejstvovanju staršev v produkciji in pravilni vzgoji otrok.

V Radovljici se je 3.12. pričel prvi šestdnevni tečaj na temo vodenje šole, ki se ga je udeležilo 30 ravnateljic in ravnateljev iz vse Slovenije. Seminar z naslovom *Vodenje šole – program usposabljanja ravnateljev* je bil začetek organiziranega izobraževanja ravnateljev – šole za ravnatelje v Sloveniji.

Na Osnovni šoli Majde Vrhovnik so zaradi pomanjkanja denarja ustavili obnovo šole in razrešili gradbeni odbor.

3.12. je Miloš Ekar v Delu predstavil mladega podjetnika Roka Kvaternika, solastnika založbe Krpan, kasneje pa založbe Rokus, ki je z 20 leti smelo stopil v konkurenco z »državnimi« založbami in »dvornimi« avtorji in pričel izdajati vrsto knjig s področja šolstva. Predvsem se je usmeril na področje slovenskega jezika. Njegova kvaliteta je bila v tem, da je za delo pridobil alternativne avtorje in učitelje praktike, katerih dela so učitelji in učenci zelo dobro sprejeli. Veliko poslansko tvo je Rok Kvaternik opravil tudi pri publiciranju del v zvezi s Plečnikom (Plečnikovi kelihi, risbe). Rok je bil dijak bežigradske gimnazije, zato sem njegov razvoj dobro poznal in ga tudi vzpodbujal, saj je bil dragocena konkurenca in pomoč v animiranju včasih zbirokratiziranih državnih uslužbencev.

132 Imenovanje g. Mlakarja je vzbudilo precej začudenja, saj ga v šolskih referenčnih krogih nihče ni poznal.

Bolnišnična šola je pripravila kulturne dni in odprla svoja vrata širši javnosti, ki je lahko občudovala delo ravnateljice Anite Trnavčević in njenih sodelavk, obenem pa se tudi seznanila z otroki, ki niso imeli največje sreče, da bi bili zdravi.

Nekateri učenci so poskušali vse, da bi se izognili pouku. Med drugim so se na šolah pojavili tudi lažni bombni klici, ki so za določen dan praviloma končali pouk.

5.12. je Zavod za zaposlovanje izdal brošuro *Kam v srednjo šolo?* Ker je bilo v knjigi veliko napak, so se šole takoj oglasile in pozvale starše, naj raje za informacije pokličejo na šole. Kasneje so boljše vodnike izdali dijaki in študentje sami.

Obramboslovci v šolskem sistemu so bili že v zadnjih krčih in eden zadnjih njihovih prispevkov je bil: *Bog se usmili učencev, učiteljev in domovine Slovenije*, Delo, 4.12.1991. Avtorica Mojca Peršak Vengust, diplomirana obramboslovka, je skritizirala predmet Družbena znanja, ga imenovala skrupucalo, boga pa vključila v kontekst usmiljenja do naše stvarnosti, če taki načrti pomenijo približevanje Evropi.

Na Filozofski fakulteti v Ljubljani so imeli veliko zmedo, ker so študentje zahtevali, da se nekateri profesorji odstranijo, drugi zamenjajo, tretji pa zamenjajo predmet ipd. Da pa zmeda v šolstvu ostaja, je v Večeru 6.12. ocenil novinar Zdenko Kodrič, ki je zapisal v članku z naslovom *Šolska zmeda velika – starši pa nič* in podnaslovom: *Če ni splošnega štrajka, bojkotirajo posamezniki, v obeh primerih pa nasrkajo otroci in njihovi starši*, tudi tole:

Na Mariborskem, Celjskem in Soboškem (tudi drugod po Sloveniji) je namreč zelo malo ravnateljev, katerim je otrokom in staršem uspelo razložiti bistvo upravičenega bojkota – zakaj otroci naloge pišejo, ocenjeni pa niso. Tudi če je ravnatelj pri razlagi bil dovolj spreten, pa staršem ni ušla informacija o zvišanih plačah, ki tačas niso več sramotno nizke, ampak za slovensko obče stanje znosne in dobre. V zmedu, ki se dogaja na osnovnih (pa tudi na srednjih šolah) in se kaže v pisanju in neocenjevanju šolskih in kontrolnih nalog, bodo kratko (tako kot vedno) potegnili otroci, ki bodo zaradi tega novega protesta znali mnogo manj.

Skrajni čas je, da v šolo posežejo starši, kajti prav oni in njihovi otroci so zdaj izpostavljeni največji manipulaciji od druge vojne sem. Prav neverjetno se zdi, kako so jih odrezali od šole in kako nemočni so pred njo. Nekateri celo ne vedo, da bo v osmem razredu že decembra prvo preverjanje znanja v okviru tako imenovane male mature in da bi se otroci že morali odočiti za predmet po izbiri. Če je bila šola nekoč pod ideološkim pritiskom in pred partijskim zrcalom, je zdaj pod vodstvom peščice špekulantov, ki jim vzgoja in izobraževanje ter pedagoško vodenje šol niso osnovna skrb, ampak le odskočna deska za promocijo novih postsindikalističnih idej samoupravljanja, brezdržavja, avtoritarnosti in nedela.

Če učitelji od ravnateljev, zavodov za šolstvo in ministrstva v kratkem ne bodo zahtevali inventure stanja na šolah, naj to vendarle storijo starši. Še pred počitnicami, kajti otroci in dijaki so pred pomembnimi odločitvami. Čakajo jih zaključni izpiti na srednji ter mala matura na osnovni šoli.

6.12. je Ljubljanski območni odbor Sindikata vzgoje, izobraževanja in znanosti pripravil večerni pogovor z ministrom dr. Vencijem. Ozračje je bilo naelektreno, rezultat pa neodločen, je zapisal novinar 7.12. v Delu.

Skupina starejših vzgojiteljic s samo petletno šolo je opisala svoje razmišljanje in tudi prizadetost zaradi časovno pomanjkljive izobrazbe, ki jim jo stalno očitajo.

Študentje pedagoške fakultete so pripravili programe za begunske otroke in jim s tem lajšali življenje v zbirnih centrih. Ko sta se vključila še Karitas in Nadškofijski ordinarijat v Ljubljani, so jim priredili miklavževanje v frančiškanski cerkvi.

V Ljubljani je bila okrogla miza na temo športnih oddelkov v srednjih šolah, za katere takrat dr. Vencelj ni preveč maral slišati. Kasneje pa je mnenje na srečo precej spremenil. Naslov v Delu: *Športni oddelki srednjih šol so ministrova pastorka* in podnaslov: *Okrogla miza o tej temi je spominjala na psihiatrično delavnico – en sam odgovor: z eksperimentom je treba nadaljevati – Kdo bo dal denar?*, je povedal bistvo, pod dolg tekst pa se je podpisal Niko Slana, Delo, 9.11.1991.

8.12. so v Gozdu Martuljku podpisali listino o ustanovitvi organa Alpe-Jadran za šolstvo. Pobudnik in organizator srečanja na to temo je bil Center srednješolskega izobraževanja Jesenice. Na srečanju so podelili tudi občinska Žagarjeva priznanja, ki so jih dobili upokojeni učitelji Marija Brumat in Ivanka Rožanec ter aktivna učiteljica Marta Čelesnik.

9.12. so časopisi seznanili javnost, da bo od 18. do 20. decembra potekalo na osnovnih šolah eksterno preverjanje znanja iz matematike, slovenskega jezika in izbirnega predmeta po želji učencev.¹³³

V torek 10.12. je bila v Cankarjevem domu okrogla miza o pravicah otrok. Marjan Čonč, pravnik, koordinator ljubljanskih centrov za socialno delo za preprečevanje zlorabe otrok, je predlagal, da Slovenija imenuje ombudsmana (neodvisnega komisarja pravic) za otroke, saj se le-ti ne morejo braniti sami.

V članku *Pameten kmet ne poje semena* je Miro Petek v Večeru 10.12. prikazal porazno stanje na področju štipendiranja in s tem skrbi za mlade na Koroškem. V letu 1987/88 so podelili 1306 kadrovske štipendije, leta 1990 515, v tekočem letu pa le 87.

Zoltan Jan iz Nove Gorice je v pismih bralcev v Dnevniku obtoževal šolske oblasti, da ne uredijo normativov in da hočejo, da učitelji delajo zastonj, ker jim ne priznajo popravil nalog. Menil je, da ob takem odnosu šolskih oblasti do učiteljev, le-ti ne bodo več popravljali nalog.¹³⁴

Poskusni preizkusi znanja so razburjali duhove in Dnevnik (119) je zbral nekaj izjav odgovornih in kompetentnih ljudi. Zadovoljen sem bil, da je npr. sicer zelo kritična predstavnik Pedagoškega inštituta mag. Mirjam Milharčič celo malo pohvalila zadevo:

133 Preverjanje je potekalo na enak način kot štiri leta kasneje matura, s tem da nismo imeli niti izpitnega centra niti dodatnih ljudi, ampak smo zadevo izpeljali z delavci Zavoda in učitelji.

134 Da se je zelo motil, smo dokazali ob preizkusu znanja nekaj dni kasneje, ko so na večini šol teste popravili in oddali, saj je bil pritisk javnosti, predvsem staršev, ki so jih zanimali rezultati otrok, izjemen.

Preverjanje znanja osmošolcev, tako kot so si ga zamislili v pristojnih ustanovah, samo po sebi ni slabo. Nekatere prednosti so nesporne. Toda način uvajanja te novosti je skrajno problematičen in škodljiv. Pogoji dokončanja šole, študija morajo biti znani vnaprej, programi, načrti, novosti, vse mora biti pravočasno pripravljeno. Spreminjanje aktov, ki določajo pogoje dokončanja šolanja sredi leta je nedopustno. Sedanja šolska oblast se vse prevečkrat odloča za takšne hitre poteze, to že postaja način dela. Strokovna javnost tako seveda ne pride do besede.

Iz družboslovnega centra v Škofji Loki so ogorčeno zanikali časopisno novico (Dnevnik, 27.11), da je njihova šola center za preprodajo mamil.

Iz ljubljanske univerze so sporočili, da je novi rektor dr. Miha Tišler, prorektorji pa Mirko Jurak, Miroslav Kališnik, Jože Kušar in Janez Možina. Sporočili so tudi, da se je v prvi letnik vpisalo 9.473 študentov, da je v študentskih domovih premalo prostora, in se pohvalili, da niso sprejeli v študentski dom niti enega študenta iz drugih republik, čeprav so imeli 300 prošenj.

Izjava tedna ministra dr. Venclja je bila: *Želim si, da bi imel učitelj vsaj tako plačo, da bi rekel: »Ni veliko, je pa pošteno«.* Za šolske inšpektorje pa je menil: *Šolski inšpektorji – skrbniki, ne policaji* (120).

Na Srednji zdravstveni šoli v Ljubljani so odprli novo bolniško sobo, na Jesenicah so v šoli gostili dijake iz Avstrije v okviru projekta Alpe-Jadran, ki ga je vodil prof. Aleksander Klinar.

Teden od 18. do 25. decembra je bil v znamenju protestov proti pisanju poskusnih izpitov v osnovnih šolah. Naslovi nekaterih člankov: *Večer junijsko vročico bo zamenjala decembrska*, Delo: *Škoda bodo trpeli učenci*, Dnevnik: *Samovolja šolskih oblasti nima meja*. Zadnji prispevek je objavil odbor za šolstvo pri LDS (Liberalno-demokratska stranka) in naštel štiri razloge, zaradi katerih teh preizkusov ne bi smeli izvajati. Pri tem so naštevali člene iz zakona o usmerjenem izobraževanju, česar jim nisem štel ravno v čast, sem pa vedel, da jih dobro poznajo, saj so bili pri pisanju zraven.

Zelo podoben je bil protest Oddelka za pedagogiko Filozofske fakultete v Ljubljani, ki je svoje protestne misli zapisal v petih točkah.

V Mariboru je bil seminar na temo varstva okolja in odpadkov. Uvodno besedo je imel dr. Anton Trstenjak, seminar pa je organiziral žal danes že pokojni kolega Branko Čerič.

V Portorožu je pisateljica Marinka Fritz-Kunc predstavila multimedijski projekt *Demistifikacija droge*. Srečanje in aktivnosti avtorice so dvignile v Sloveniji precej prahu in nasprotovanj, ker so mnogi trdili, da gre za reklamiranje drogiranja, ne pa za preprečevanje tega zla.

Angelca Likovič, ravnateljica osnovne šole Majde Vrhovnik, je v svojo šolo vpisala nekaj otrok staršev, ki so delali ali študirali v Mednarodnem centru, in povedala, da je šolnina 350 mark mesečno ter da se za šolo v angleškem jeziku zanimajo tudi starši slovenskih otrok. Naslov *Šola za otroke tujcev* v Dnevniku, 18.12.1991 je bil zavajajoč, ker je bila kasneje ta šola za Bežigradom, kjer so imeli zanj dovolj prostora.

20.12. so mediji poročali o Infosu¹³⁵ (*Učenje z računalnikom bo lažje*) in o 40-letnici bolnišnične šole (*Bolnišnice brez pedagogov ni*).

Leto 1992

V začetku leta, 6.1., sem v Dnevniku objavil članek *Slovenski nacionalni šolski program*, s katerim sem zelo slabo ocenil usmeritve in delo Peterletove vlade, ki pa so jo ta čas že spodkopavali z vseh strani. V članku je bilo tudi navedeno, kaj vse bi morala narediti skupščina, da bi se šolstvo postavili na trdne temelje. Slovenija še do leta 1995 ni sprejela nacionalnega programa šolstva, zato bo morda moj prispevek za koga tudi zanimiv.

V letu 1992 si bo morda skupščina Republike Slovenije našla čas za obravnavo in sprejetje slovenskega nacionalnega šolskega programa. Brez tega bo Slovenija še naprej brez resne vizije razvoja, skupščina pa shajališče tako ali drugače prizadetih provincialcev.

Šlo bo za pomemben dogodek. Ne toliko za šolstvo kot za Slovenijo. Vlaganje v znanje in mlado generacijo pomeni danes namreč temeljni civilizacijski odnos in pozitiven pristop ter motivacijo za bodočnost. Kapital, vložen v znanje, se najbolj bogato obrestuje. Za mlade je to edina možnost za samostojno življenje, namesto na Zavod za zaposlovanje ali v socialo.

Slovenija kot energetska in surovinsko zelo revna dežela znanje zelo potrebuje. Brez njega bo ostala revno, etnološko morda zanimivo področje, ki mu bodo dajali ton rokodelci in serviserji utrujenih obiskovalcev srednjih slojev razvitega sveta. Združba ljudi, ki bo trpeče čakala na boljše življenje v onostranstvu.

Sedanje vlaganje v šolstvo in ocene, da bistveno več v tem trenutku ne zmoremo, obetajo šolstvu in Sloveniji zelo temne perspektive. Čakanje, da si bo gospodarstvo opomoglo in da bo potem dovolj denarja za vlaganje v šolstvo, je zelo kratkovidno in brezperspektivno. Gospodarstvo s tako strukturo zaposlenih in s podstandardnim znanjem prihajajočih diplomantov nima nobene možnosti v svetovni konkurenci. Podatki kažejo, da trenutno dajemo na učenca okoli 600 dolarjev, kar je meja, ki jo dosegajo države, ki so se šele začele zavedati, da je šolanje tudi ena od zadev, ki jo morajo nuditi prebivalstvu, in nekajkrat manj, kot dajejo za šolanje naši sosedi in druge razvite države v svetu.

Prvi so se odzvali učenci, ki zapuščajo slovensko šolsko revščino in odhajajo v šole v Italiji in Avstriji, po končani srednji šoli pa v ZDA in zahodno Evropo.

¹³⁵ Na Infosu sem na posebni slovesnosti v imenu Zavoda predal dr. Francu Lazariniju priznanje za sodelovanje z Zavodom in takrat sva si zadnjič segla v roko. Priznanje mu je veliko pomenilo, saj je večkrat omenil, da je našel na Zavodu dobre sodelavce in prijatelje.

Beden ploščaj učitelja, ki mu plača okoli 400 mark onemogoča normalno življenje intelektualca (bivalni in življenjski standard, študij, potovanja, nakup literature ipd.) se potencira v šoli, ki učitelju ne nudi praktično nobenih možnosti za normalno delo in razvoj. Šolski življenjski in delovni standard je daleč pod standardom, ki ga imajo učenci (tudi iz revnih družin) doma, materialne možnosti za kvalitetno delo pa so se zaradi odlivanja denarja iz šolstva v policijsko-vojaške in druge »bolj pomembne« aktivnosti ter kot posledica propada gospodarstva zelo poslabšale.

Zelo očitno je torej, da bi bilo sprejetje nacionalnega šolskega programa Slovenije, ki bi temeljil na sedanjem stanju in sedanjem obsegu nacionalnega dohodka in absolutni vrednosti vlaganj, katastrofalna poteza za Slovenijo. Podobno isti, kot bi spustili slovenske teritorialce nasproti jugoarmiji s pesmijo na ustih in loki v rokah. Pred dobrim letom je slovenski narod razumel, zakaj gre, sedaj pa je zadnji čas, da se finančni tokovi obrnejo.

Med bistvene elemente, ki bi jih morali Sloveniji sprejeti, sodijo tisti, ki zahtevajo več denarja, v drugo pa tisti, ki zahtevajo več znanja, drugačne (decentralizirane) organizacije in predvsem spremembo doktrine slovenske šole.

Najpomembnejše naloge iz sklopa sprememb, ki zahtevajo več denarja, so:

Višje plače zaposlenim v šolstvu in stimulativen sistem napredovanja z možnostjo boljšega zaslužka. Pogoji za normalno materialno poslovanje in informatizacijo šolskega sistema ter za izobraževanje preko 30.000 pedagoških delavcev, ki se sedaj izpolnjujejo 10- do 20-krat manj časa kot njihovi kolegi v razvitih državah. Zmanjšanje števila otrok v razredih in podaljšanje obveznega izobraževanja ter razvoj višješolskega neuniverzitetnega sistema.

S spremembami, ki temeljijo na upoštevanju različnosti, slovenske šolske tradicije, mednarodnih standardov, in vključevanjem v pomembne svetovne projekte nam je v kratkem času uspelo doktrinirano in vsebinsko posodobiti slovensko šolo. Brez bistveno večjega mednarodno primerljivega vlaganja v šolstvo (vsaj 1.500–2.000 \$ na učenca letno) bodo vsa prizadevanja zaman oz. bo prihajalo do stalnih napetosti, odporov, štrajkov učiteljev in afer ter s tem do destabilizacije slovenskega šolskega sistema in celotne družbe.

S sprejemom slovenskega nacionalnega šolskega programa se bo skupščina odločila, koliko namerava nameniti svoji mladini, in pokazala, kakšen odnos ima do znanja. Upati je, da se bo spomnila, da mladina, starši, babice... predstavljajo večji del volilne populacije.

Tudi zato dajejo poseben pomen temu področju v resnih državah vse stranke in politiki, ki imajo kvalitetne in poštene programe. Minister za šolstvo in šport je praviloma drugi človek v državi. Marginalnost šolstva v naši vladi in skupščini pa je tudi odsev obračanja v preteklost in odsotnosti kvalitetne razvojne politike Slovenije.

Upati je, da se bodo poslanci slovenske skupščine dogovorili za evropske standarde dela in znanja ter s tem tudi vlaganja v šolstvo, saj bomo v času

diskusije o nacionalnem šolskem programu že v Evropi 92 brez dobrega šolstva le na papirju.

Politične razmere v Sloveniji, v šolskem vrhu pa tudi smrt dr. Franca Lazarinija, so pripeljale do zamenjave vlade in do temeljitih sprememb v šolskem vrhu. S tem pa se je končalo tudi obdobje, ki ga lahko označimo kot obdobje prve stopnje tranzicije, tisti čas, ko smo s hitrimi in korenitimi spremembami uvedli v slovensko šolstvo tisto, kar so pred tem večinoma vsi želeli in zahtevali, ko pa je prišlo, se jim je zdelo prehitro.

Dr. Ludvik Horvat je v Dnevniku 2.3. takole na kratko ocenil delo »svojega« direktorja Zavoda za šolstvo:

Ko sem dr. Zakrajška prepričeval, naj prevzame to funkcijo, sem verjel, da bo iz Zavoda za šolstvo naredil pospeševalno službo slovenskega šolstva. Natanko to je tudi storil. Zavod je pod njegovim vodstvom pripravil toliko uporabnih strokovnih rešitev, da jih politika ni zmogla vseh uresničiti. Predvsem ni bilo politične volje, da bi vse to financirali. Njegov odstop je upor proti temu, da bi se stroka podredila dnevni politiki.

Literatura

1. Zdenko Kodrič: *Šola je staršem otroke dotolkla*, Večer, 9.8.1989.
2. Simona Fajfar: *Nacionalni šolski program*, Večer, 2.9.1989.
3. Jože Zupančič: *Šole – del javnih služb*, Večer, 30.9.1989.
4. Vesna Kalčič: *Tokrat ne bomo odkrili Amerike*, Dnevnik, 30.9.1989.
5. Franc Lazarini: *Novi koraki na razvojni poti srednjega šolstva*, Delo, 17.1.1990.
6. Z. Kodrič: *Končana protireformacija*, Večer, 1.2.1990.
7. M. Munda: *Začetek Markovičevega konca*, Večer, 14.2.1990.
8. Jožef Školč: *Izjava ZSMS – Liberalne stranke*, Delo, 16.2.1990.
9. Miloš Ekar: *Šolmošter ne more biti dobičkar*, Delo, 17.2.1990.
10. B. Marentič Požarnik: *Kakšne učitelje za splošno izobraževalno šolo potrebujemo*, Naši razgledi, 23.2.1990.
11. Bernard Nežmah: *Horvat, go home!*, Mladina, 2.3.1990.
12. Skupina avtorjev: *Odgovornim za naše šolstvo*, Delo, 24.3.1990.
13. Mimi Vončina: *Šport in šola po izbiri učenca*, Delo, 20.4.1990.
14. Zdenko Kodrič: *Razpisati ravnateljska mesta?*, Večer, 7.5.1990.
15. Ranka Ivelja: *Novo vino v stare mehove*, Dnevnik, 25.5.
16. Katarina Šulek: *Spet maturanti*, Večer, 31.5.1990.
17. Jože Zadavec: *Z roko v roki – z mavrico cvetov*, Družina, 3.6.1990.
18. Marjan Peneš: *Svetovni nazor, pluralizem in učitelji*, Družina, 3.6.1990.
19. Vinko Vasle: *Izganjalci hudiča*, Mladina, 8.6.1990.
20. Paola Lucchesi: *Jadranska gimnazija*, Naši razgledi, 8.6.1990.
21. Franc Lazarini: *Pojasnilo strokovnega sveta Slovenije ob uvajanju sprememb v šole*, Delo, 21.6.1990.
22. Franček Rudolf: *Razdeljevanje srednješolcev*, Demokracija, 26.6.1990.
23. *S kredo in tablo v leto 2000?*, Intervju z Ranko Iveljo, 21. julija 1990.

24. Jasna Venturini: *V Mariboru se zaostruje problem srednjih šol*, Delo, 22.8.1990.
25. Marlen Premšak: *Gimnazija mora ostati*, Večer, 5.9.1990.
26. Igor Žitnik: *Vedno me zanima najboljša rešitev v celoti, ne le za šolstvo – Intervju z dr. Vencljem*, Delavska enotnost, 28.9. 1990.
27. Ranka Ivelja: *Šola enakih ali »enakejših«?*, Dnevnik, 3.11.1990.
28. Franc Lazarini: *Bo zmagala zdrava pamet?*, Prosvetni delavec, 5.11.1990.
29. Zdenko Medveš: *Pluralna in nevtralna šola*, Naši razgledi, 9.11.1990.
30. Janko Svetina: *Potreben je živ stik z matico*, Delo, 28.11.1990.
31. Krešimir Petrovič: *Šport predšolskih otrok bela lisa preteklosti*, Delo, 17.12.1990.
32. P. Zgaga: *Z raziskovanjem šolskega polja v mednarodni prostor*, Delo, 3.1.1991.
33. Z. Kodrič: *Spet »usmerjen« zakon o šoli*, Večer, 5.1.1991.
34. M. Forstnerič-Hajnšek: *Umetnost kot središče učnih programov*, Večer, 8.1.1991.
35. Lucija Čok: *Učenje tujega jezika v vrtcu je zahtevno strokovno delo*, Delo, Znanje za razvoj, 9.1.1991.
36. Dušan Grča: *Na obali celo osnovnošolci poskušajo s kajenjem trave*, Delo, 10.1.1991.
37. Jasna Kontner-Venturini: *Samokritični družboslovci*, Delo, 25.1. 1991.
38. Lojze Lebič: *O izgonu umetnostne vzgoje iz šol in nesojeni galeriji v Madridu*, Dnevnik, 19.1.1991.
39. Vanja Kržan: *Gimnazijci, novost za vas*, Družina, 30.1.1991.
40. Ranka Ivelja: *Na zakonu minister stoji, pa tudi pade*, Dnevnik, 30.1.1991.
41. Z. Kodrič: *Svoboda – nujnost in zahteva vsake šole*, Večer, 2.2.1991.
42. J. Kontler-Venturini: *Waldorf, Wambach, Montessori*, Delo, 2.2.1991.
43. Z. Matoz: *Ali je v nasprotju z zakonom univerza ali želje študentov?*, Delo, 5.2.1991.
44. *Za prijazno in neodvisno šolo*, Delo, 6.2.1991.
45. Vlado Modic: *Kako bo z umetnostno vzgojo*, Dnevnik, 11.2.1991.
46. Veronika Šlander: *Ravnatelj šole prej in potem*, Delo, 19.2.1991.
47. Janez Gril: *Šola in naš čas*, Družina, 8/1991.
48. Slavko Fras: *Danes sošolci, jutri poslovni partnerji*, Naši razgledi, 22.2.1991.
49. Stanka Kuhar: *Uvajanje »evropske« osnovne šole – da ali ne?*, Otrok in družina, februar 1991.
50. Pavel Zgaga: *Sodobno izobraževanje učiteljev*, Otrok in družina, februar 1991.
51. Drago Medved: *Zaradi gimnazije padla dunajska vlada*, Delo, 29.2.1991.
52. Breda Senčar: *Novi razpis za vpis*, Dnevnik, 4.3.1991.
53. Lojze Kante: *Tri skupine Romov, ki živijo v Sloveniji so precej različne*, Delo, 8.3.1995.
54. Miran Šubic: *Rdeče številke ne zanimajo otrok*, Dnevnik, 14.3.1991.
55. dr. Ludvik Horvat: *Stališča Zveze prijateljev mladine Slovenije do uvajanja »evropskega delavnega časa«*, Delo, 15.3.1991.
56. Ranka Ivelja: *Letos vpis brez zmede?*, Dnevnik, 19.3.1991.
57. Janko Svetina: *Učenci izbirajo možnosti vpisa v novo šolsko leto*, Delo, 19.3.1991.
58. France Forstnerič: *Svetovalna služba bo postala razvojno središče šole*, Delo, 23.3.1991.
59. Nada Mavrič: *Mizarji, les in – beton*, Dnevnik, 30.3.1991.

60. *Za osem let latinskih šol*, Delo, 2.4.1991.
61. Jasna Kontler-Venturini: *Šola za mednarodno maturo*, Delo, 2.4.1991.
62. Jasna Kontler-Venturini: *Slovenski univerzi še vedno v slepi ulici*, Delo, 4.4.1991.
63. Ranka Ivelja: *Različna merila ocenjevanja*, Dnevnik, 8.4.1991.
64. Jože Rakuša: *Prijetna in prijazna šola*, Večer, 10.4.1991.
65. Nina Kozinc: *Študentski domovi namesto hotelov*, Delo, 14.4.1991.
66. Niko Slana: *Špotni pedagogi so plodno zborovali na FŠ v Ljubljani*, Delo, 22.4.1991.
67. Marjan Peneš: *Molitev za slovensko šolo*, Družina, 28.4.1991.
68. *Ljubljanske predvpisne travme*, Delo, 6.5.1991.
68. Janez Zalaznik: *Neskladja med prijavi in razpisanimi mesti*, Delo, 7.5.1991.
70. Albert Avguštinčič: *Učitelji: Neizpolnjene zahteve*, Delo, 4.5.1991.
71. F. Kramer: *Skrivnost noči pri Lloretu de Mar*, Večer, 7.5.1991.
72. Dr. Tone Wraber: *Prevlada družboslovja nad naravoslovjem*, Delo, 8.5.1991.
73. Anica Trinkaus: *Velike prenove triletnih poklicnih šol*, Delo, 8.5.1991.
74. Janez Zalaznik: *Manjše možnosti zaradi upadanja zanimanja*, Delo, 9.5.1991.
75. Janko Svetina: *Skupščinska komisija: Zaključni izpit ostane*, Delo, 10.5.1991.
76. *Ministrstvo za mladino*, Dnevnik, 10.5.1991.
77. Ranka Ivelja, Meta Roglič: *Cerkve se ni bati. Cerkev je v službi sprave*, Dnevnik, 3.5.1991.
78. Ranka Ivelja: *Ali je možen kompromis?*, Dnevnik, 16.5.1991.
79. Emil Milan Pintar: *Zaključni izpiti so nesmisel*, Delo, 17.5.1991.
80. Miha Zadnikar: *Doktorja v predsedstvu bosta pomagala mladim*, Delo, 21.5.1991.
81. Janko Svetina: *Ravnatelji prosijo, naj se prepreči razpad pouka v šoli*, Delo, 21.5.1991.
82. Ana Knific in delavci Centrov za socialno delo: *Podpora srednješolcem*, Delo, 21.5.1991.
83. Miha Zadnikar: *Dan pogajanj in bojev bodisi za dijaški ali strokovni kompromis*, Delo, 22.5.1991.
84. *Po protestni še bela stavka*, Dnevnik, 22.5.1991.
85. *Verske šole bodo odslej enakopravno vključene v sistem izobraževanja*, Delo, 22.5.1991.
86. Vanja Kržan: *Kaj pa mnenje staršev*, Družina, 26.5.1991.
87. Janko Svetina: *Vsi dijaki bodo dobili spričevala*, Delo, 1.6.1991.
88. Zdenko Kodrič: *Enajsta šola pod mostom*, Večer, 14.6.1991.
89. Janko Svetina: *Šolski zakon gre na drugo preizkušnjo v skupščino*, Delo, 30.7.1991.
90. Ranka Ivelja: *Bodo učitelji spet stavkali?*, Dnevnik, 5.8.1991.
91. Jasna Kontler-Venturini: *Nižja gimnazija je blizu*, Delo 7.8.1991.
92. Ranka Ivelja: *Desetletniki so dojemljivejši – intervju z Herto Orešič*, Dnevnik, 17.8.1991.
93. Ranka Ivelja: *Učbeniška »zlata jama«*, Dnevnik, 31.8.1991.
94. Jasna Kontler-Venturini: *Kako v dvanajstih minutah počistiti razred*, Delo, 4.9.1991.
95. Jasna Kontler-Venturini: *Ravnatelji napovedujejo odhod*, Delo, 7.9.1991.
96. Marja Novak: *V Sloveniji v prihodnje ne bo več vojaških šol*, Delo, 6.9.1991.
97. Zdenko Kodrič: *Poskusna mala matura*, Večer, 20.9.1991.

98. *Odprto pismo gospodu dr. Venclju, vladi in našim poslancem*, Delo, 20.9.1991.
99. »Akademska svoboda« na Poljanah?, Delo, 1.10.1991.
100. *Bratstva in enotnosti ne bo več*, Večer, 2.10.1991.
101. Janko Svetina: *So šole začele opuščati bralno značko in krožke?*, Delo, 3.10.1991.
102. *Mnenje oddelka za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete v Ljubljani*, Večer, 19.10.1991.
103. Dr. Mate Šimundžič: *O pouku hrvatskega ali srbskega jezika v osnovnih šolah v Republiki Sloveniji*. Večer, 19.10.1991.
104. Ivan Kraško: *Član predsedstva – akviziter »Slovenca«?*¹³⁶ Dnevnik, 25.10.1991.
105. Janko Hamler: *Proti predmetu »Obramboslovje in vzgoja za mir«*, Delo, 30.10.1991.
106. Miča Vipotnik: *Z vojno zaznamovano otroštvo*, Dnevnik, 31.10.1991.
107. *Zrtev razmer v šolstvu*, Večer, 7.11.1991.
108. Jasna Kontler-Venturini: *Šolniki na zagovoru v župnišču*, Delo, 8.11.1991.
109. *Trgatev v razredu*, Večer, 9.11.1991.
110. Romana Špende: *Tudi z znanjem v Evropi*, Delo, 13.11.1991.
111. Jasna Snežič: *Odlaganju plačila naj ne sledi odpoved*, Večer, 13.11.1991.
112. Zdenko Kodrič: *Bo vlada razumevajoča?*, Večer, 15.11.1991.
113. Jasna Snežič: *Polletna spričevala v pozabo*, Večer, 28.11.1991.
114. Barbara Guček: *Obtoženke oprostili zaradi pomanjkljivosti zakonodaje*, Delo, 29.11.1991.
115. Jasna Kontler-Venturini: *Klasična gimnazija brez imena*, Delo, 1.12.1991.
116. Janko Svetina: *Šolski inšpektorat od table na vratih do dela na terenu*, Delo, 3.12.1991.
117. Janko Svetina: *Ministrstvo za šolstvo se poteguje za številne opuščene vojaške objekte*, Delo, 2.12.1991.
118. Janko Svetina: *Šolske naloge pred poslanci*, Delo, 1.12.1991.
119. Ranja Ivelja: *Ne na vrat na nos*, Dnevnik, 13.12.1991.
120. Ranka Ivelja: *Šolski inšpektorji – skrbniki, ne policaji*, Dnevnik, 14.12.1991.

136 Mišljen je bil Ivan Oman.

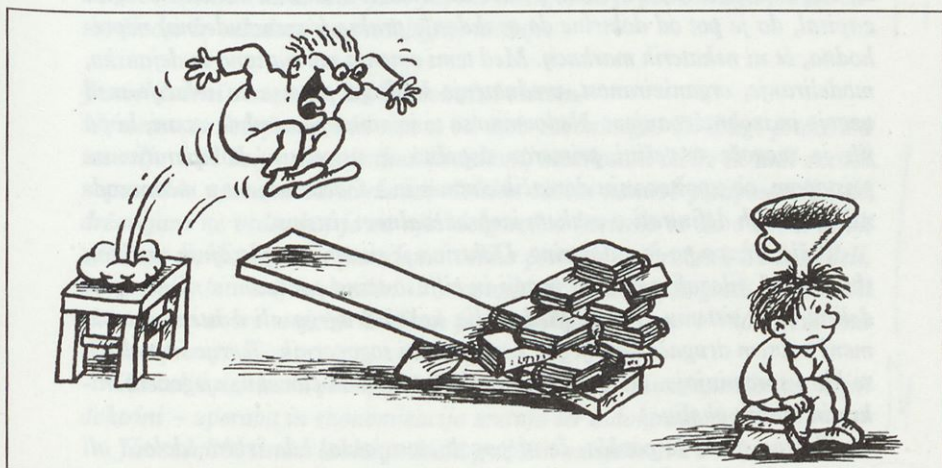
ŠOLSKA DOKTRINA NA SODOBNI PREIZKUŠNJI

Naslov tega poglavja je tudi naslov seminarja, ki ga je organizirala zanimiva firma Enajsta univerza, d.o.o. novembra 1991 v Cankarjevem domu. Vodja posveta, g. Dušan Macura, je uspel za sodelovanje pridobiti dr. Zdenka Medveša, dr. Darka Štrajna, dr. Janka Muska, dr. Boštjana M. Zupančiča, dr. Veljka Rusa, Antona Simončiča, povabil pa je tudi mene. Prispevki so izšli v zbirki (1) in jih priporočam v branje.

Dušan Macura je v uvodnem prispevku poskušal razložiti dejstvo, da ima vsaka dejavnost, ki traja dovolj dolgo, svojo doktrino, ki je v bistvu globalni sistem usklajevanja pisnih in nepisnih norm.

Kot rezultat zablude, da se dajo vsi ključni družbeni pojavi eksplicitno normativizirati, so postale doktrine dogme in dogme sredstva za indoktrinacijo.

Dobro je znano, da imata najbolj dodelani doktrini cerkev in armada, javni šolski sistem pa naj bi ju po nekaterih ocenah celo presegal. Ob upoštevanju sodobnih razmišljanj, da je kvaliteta nekega družbenega sistema tem večja, čim večja je njegova stabilnost, stalnost in globalna vrednostna nesprejemljivost, postaja jasno, da smo imeli v časih izjemnih doktrinarnih družbenih sprememb, sood-

govorni za posamezne segmente družbe, velike težave. Po eni strani slediti sodobnim tendencam, zahtevam in standardom v svetu in po drugi strani zagotoviti določeno stabilnost in kontinuiteto v delu obstoječega (v tem primeru) šolskega sistema. In morda ni naključje, da so bili zato največji zunanji pritiski na šolstvo s strani cerkve (ki je temeljila na izdelani, vendar za sodobno mladino nesprejemljivi doktrini) in vojske, ki je praktično razpadla in si poskušala prek novih (še njej neznanih načel) vsaj obdržati razmeroma močan položaj v prejšnjem šolskem sistemu.

Za srečanje sem pripravil prispevek z naslovom *Izhodišča za prenovu slovenskega izobraževalnega sistema* (2) in v njem v skladu s temo srečanja poskušal razložiti nekatere principe, na podlagi katerih smo zasnovali razvoj slovenske šole in tudi izvedli številne spremembe.

Da bi mnogih zadev ne pojasnjeval ponovno, sem se odločil prispevek objaviti tudi v tej knjigi.

Srečanje takrat na žalost ni imelo večjega odmeva v javnosti, saj so ljudje v šolstvu razmišljali po »starem« in pragmatično: Naj nam naročijo, kaj je prav.

Delno pa je bilo to posledica tega, da šolniki zelo malo berejo strokovne in teoretske članke, ker so jih preveč navadili na okrožnice, navodila, sporočila, dekrete ipd.

Izhodišča za prenovu slovenskega izobraževalnega sistema

Uvod

V tem prispevku bom poskušal predstaviti nekatera izhodišča za prenovu slovenskega izobraževalnega sistema ter tudi konkretne rešitve, ki smo jih v preteklih treh letih že izpeljali. Glede na namen posveta prispevek vključuje tudi razmišljanja o doktrinarnih podlagah oz. bolje o ciljnih, ki jih poskušamo doseči z izobraževalnim sistemom.

O slovenskih doktrinah izobraževanja

D. Macura je v izhodiščih za posvet na temo šolske doktrine med drugim zapisal, da je pot od doktrine do vsakdanje prakse (razen čudežno) neprehodna, če ni nekaterih markacij. Med temi omenja normativno in dejansko, modeliranje, organiziranost, vrednotenje šolskega procesa in relacije med vzgojo in izobraževanjem. Nedvomno so to izjemno pomembne stvari, ki pa jih je mogoče v večini primerov uspešno, z ustreznim komparativnim pristopom, ob upoštevanju domačih razmer in s sodelovanjem v mednarodnih projektih definirati v vsakem izobraževalnem sistemu.

Večja težava pa je z doktrino. Doktrina je sistem teorij, trajnih vrednot, skup načel, filozofija. Robni pogoji in cilji so tesno povezani z njeno opredelitvijo. O sistemu si vsak predstavlja nekaj drugega ali o istem sistemu meni povsem drugače kot njegov kompetentni sogovornik. Teorije in stališča se hitro spreminjajo. Globalno in lokalno, v samem človeku, njegovem mikro in makro okolju.

Težava pa se še poveča, če ni popolnoma jasno, kdo izbira, določa ali

odloča in kdo se lahko sploh s kom pogovarja. Ali je v sodobni družbi prostega časa in celodnevnega dela sploh smiselno sprejeti državno doktrino izobraževanja z 2/3 glasov v skupščini in na tako subtilnem, avtonomnem in vitalnem področju storiti silo tretjini, ki misli drugače in še vsem, ki morajo hoditi po poteh in do ciljev, ki jih ne marajo in jih ne vzamejo za svoje.

Govorim o izobraževalnem sistemu kot delu življenja družbe in sistemu, ki se na različne načine vpleta v druge dele, je univerzalen in internacionalen. Zaradi vseh informacijskih možnosti ga ni mogoče zavreti. Razen z brutalnimi posegi, ki človeka spet spravijo v samoodvisnost od lastnega spomina in knjižnice ter v stanje osnovne inovativnosti preživetja.

Gre za dilemo: Ali je lahko v neki družbi ali tako majhni državi kot je Slovenija, več doktrin (ne samo šolskih) ali pa morda ne rabimo niti ene? So ob eni ali več temeljnih doktrinah možne še nekatere nianse? Ali niso nekatere vrednote, nazori in načela tako temeljne, trajne, planetarne, da jih lahko zapišemo v svetovno ustavo in jih vzamemo kot aksiom? Ali pa je ustava že tisti minimalni skupni imenovalac, ki zadovoljuje ljudi v nekem okolju in ga poskuša država doseči tudi prek izobraževalnega sistema?

Mir, svoboda, prijateljstvo, okolju prijazno življenje. Je to tisto, kjer smo si vsi edini?

Verjetno pa se že pri drugem razidemo. Saj svoboda pomeni različnost, življenje po želji, ki je često v nasprotju z pojmovanji drugih. Tudi pravica do nedela in podpore, ki jo velik del človeštva krepko izkorišča na račun drugih. Večina našega življenja je namenjena podrejanju okolja, zato da bi človek živel bolje, bolj prijazno. To življenje pa je po sedanjih civilizacijskih normah daleč od okolju prijaznega. Pa tudi o ustvarjalnemu nemiru veliko govorimo. In tako naprej.

Razmišljanje in poznavanje pragmatičnih rešitev v svetu nas pripelje do ugotovitve, da v nobeni državi ljudje niso zadovoljni s svojim šolskim sistemom. Niti vlada, niti državljani. Prva, ker ne dosega ciljev, saj njeno – po njenem najboljšo – politiko podpira malo več kot polovica ljudi in še to redko več kot štiri leta. Državljani pa, ker menijo, da je potrošenega preveč časa, živcev in mladosti za pridobljeno znanje.

Javni šolski sistem in izobraževalni sistem

Namerno tu ločujem šolski sistem od izobraževalnega. Ta drugi pridobiva na veljavi. Z bolj prilagojenimi metodami, možnostmi izbire in tudi zaradi neposredne uporabnosti. Državni »šolski« sistem namreč predpostavlja, da državljani ne vedo, kaj je za njih dolgoročno koristno in da o usodi otrok odločajo starši, ki pa so praviloma veliko premalo izobraženi, da bi vedeli, da je treba biti bolj izobražen. V sistemih uravnilovke, bogatih podpor ali ekonomsko dobro stoječih družbah je to tipičen problem. V marsičem ima država prav.

Za velik del izven javnega šolskega sistema sta danes značilni temeljni doktrini – uporaba in ekonomizacija znanja ter indoktrinacija.

Javni šolski sistem lahko poskuša problem omejenosti z doktrino reševati

zelo pluralno. Z izbirnimi predmeti, vsebinami, različno ponudbo različnih šol ipd. Vendar je po mojem mnenju problem drugeje. Sedanja šola je nekonkurenčna informacijskim potrebam mladih. V tekmovanju s tehnološkim posodobljanjem klasičnosti šole samo še izgublja. Le mentorsko človeški pristop, poglobljanje in pogovarjanje ter skupno delo na integralnih, mladini zanimivih projektih ji lahko (in s tem tudi državi) omogoči kvalitetno zasnovano sistema in tudi sodelovanje v izobraževalnem sistemu.

Kritičen pogled na obdobje usmerjenega izobraževanja

V zadnjem času smo v Sloveniji opravili spremembe v šolskem in tudi izobraževalnem sistemu. Za nekatere kritike, predvsem iz vrst znanstvene pedagoške stroke prehitro, češ da niso opravljene raziskave in še niso znanstveno utemeljeni posegi. Obenem pa je ta stroka dajala vsa dolga leta »teoretično« podlago za rešitve v slovenskem šolstvu in imela v zakupu šolsko doktrino, katere nisem videl nikjer eksplicitno zapisane. Hudih posledic v slovenskem šolstvu pa je veliko.

Pred spremembami v šolskem sistemu je bilo treba opraviti analizo dosedanjega stanja, analizo njegove doktrine in posebej kvalitete izvedbe. Številni tvorci usmerjenega izobraževanja trdijo, da je bila reforma dobro zastavljena, vendar na žalost slabo izpeljana. Jaz trdim, da na srečo.

Eden temeljnih ciljev na podlagi te doktrine je bil, da se javni šolski sistem izenači z izobraževalnim sistemom, saj se le na ta način lahko doseže ustrezna in (doktrinacija). Kot posledica tega (tak sistem je neživljenjski in praktično neizvedljiv v praksi) ni bilo primerne izobraževanja za ljudi po končani formalni šoli, razvil pa se je sistem »z leti podarjenih« diplom z državno verifikacijo ter napredovanje v višje izobrazbene nazive po letih dela in položajih v službi.

Otroci so bili v obdobju največje možnosti za psihomotorični razvoj (med 3. in 7. letom – pred vstopom v šolo) po slovenski doktrini prepuščeni sektorju za socialno varstvo in skrbstvo, na srečo pa so v vrtcih vzgojitelji spoznali to zmoto in daleč presegali idejo o varovanju otrok v času odsotnosti staršev od doma.

Enotna osnovna šola naj bi dajala enake možnosti vsem razen nekaterim, ki te uravnilovke res niso zmogli. Za otroke z motnjami v razvoju so organizirali šole s prilagojenim programom in s tem priznali, da je celotno preostalo osnovno šolstvo z neprilagojenim programom. Kljub najbolj »napredni« doktrini na svetu pa preko 10 % otrok te osnovne šole ni končalo, prek 30 % osnovnošolcev pa ne nadaljevalo šolanja v srednji šoli.

Za tiste bolj sposobne je bila šola prelahka, vendar prenatlačena z razno faktografijo in dodatnimi zaposlitvami. Znanje ob zaključku osnovne šole pa je bilo daleč za načrtovanimi pričakovanji.

Usmerjena srednja šola je temeljila na velikem zaupanju v državo in njeno gospodarstvo, ki je za nekaj let naprej natančno vedelo, koliko ljudi bo rabilo in s kakšnim znanjem. In na vertikalah. Z odpravo zaključnega izpita je vsaka šola dobila možnost in priložnost, da je sama dajala mnen-

je o svojem delu in s tem tudi spričevala svojim učencem. Prek 100.000 ljudi, za katere se je že pred leti natanko vedelo, kaj bodo delali po končani šoli, pa je sedaj brez dela in brez idej, kaj bi počeli, čeprav lahko ustanovi-
jo podjetje v nekaj urah.

Katastrofalni del slovenske šolske doktrine je bilo načelo, da je le uni-
verza ustanova, kjer se lahko uči ali študira po srednji šoli. Ta je zato vedno
v precepu; spustiti kriterij ali povečati osip, namesto da bi izbrala tretjo
varianto: pomoč pri odpiranju neuniverzitetnega posrednješolskega izo-
braževanja.

Ko pogledamo sistem celovito, vidimo še učitelje, ki so jih sistematično
učili, kako se uči »doktrinarno« pravilno ter dojamemo celotno organizacijo
in spoznamo financiranje slovenskega šolskega sistema, nam postane slika
in celoten scenarij zgodbe osemdesetih let jasen. Namenoma pravim osemde-
setih let, kajti v zadnjih 15 ali 20 letih se je razvila v slovenskem šolstvu
doktrina, ki jo je spremljalo geslo: Tujih stvari ne bomo prenašali v naš sis-
tem. Prevladal je »pojem« domačega znanja in provincialni monopolizem
je lahko zavladal. Ta unikatna doktrina, ki je uradno pravzaprav sploh ni
bilo, je bila razmeroma sprejemljiva kar za večino učiteljskega kadra in
drugih množic, zaposlenih v šolstvu. Bolj si bil na liniji, več si imel od tega.
Vsakdo se je lahko vtikal v vse, znanja in drugih rezultatov dela šole ni
meril nihče. Delo v razredu in s študenti je postajalo nujno zlo. Učenci pa
so svoj subjekt izražali prek mladinskih organizacij, šolskih skupnosti ipd.,
namesto da bi to počeli pri pouku.

Spremembe v slovenskem šolstvu

Spremembe, ki jih razmeroma hitro uvajamo v slovensko šolo v zadnjih treh
letih temeljijo v organizacijskem delu na mednarodnih primerjavah šolskih
sistemov in na viziji izobraževalnih sistemov v bodočnosti. Da so spremem-
be nujne, je jasno tudi iz zgoraj navedenih besed, zelo natančno pa nam to
povedo konkretne številke o slabi izobrazbeni strukturi v Sloveniji in šibkem
znanju diplomantov, obenem pa o neverjetno visokem osipu, ki si ga privoščijo
slovensko šolstvo.

S spremembami želimo doseči celovitost slovenskega izobraževalnega sis-
tema in njegovo kompatibilnost z zahtevami in cilji danes najkvalitetnejših
izobraževalnih sistemov v svetu. Gre za sistem s kvalitetno in raznoliko
ponudbo javnega šolstva in številnih drugih oblik izobraževanja. Mednje
sodi tudi kvalitetna tuja ponudba. Obenem pa moramo dati nekaterim ele-
mentom tega sistemu tudi ustrezno slovensko značilnost. Tu ne gre le za
slovenski jezik, krajevno zgodovino, geografijo ipd. To je logični sestavni del
vsakega nacionalnega izobraževalnega sistema. Pač pa gre za modele in
pristope, ki temeljijo na tradiciji, običajih, posebnostih. Pa tudi za povsem
nove ideje in rešitve. Le-te pa bo, še bolj kot prve, treba temeljito prevetriti
na mednarodnem šolskem polju in se držati načela: Nobena stvar, ki je
dobra samo za nas, ni dobra.

Pri vsebinskem delu je temeljno izhodišče upoštevanje zmožnosti in

potreb otroka v določenem razvojnem obdobju in državljanov v določenem življenjskem obdobju. Gre za povsem znanstveno in strokovno delo, ki zahteva temeljito interdisciplinarno delo in redefiniranje šolanja in dela naših učiteljev. To je proces, ki pa ga je mogoče zelo pospešiti. S postavitvijo robnih pogojev, zahtev in objektivno merljivih ciljev, kjer je le-to mogoče. Gre torej za preusmeritev v kombinirano – ciljno programsko zasnovan sistem, ki omogoča v ciljnem delu avtonomijo iskanja poti do zahtevanih rezultatov in v programskem v izbiri programa.

Temeljne usmeritve sodobnega šolskega izobraževalnega sistema so: kvalitetna temeljna in izbirna konkretna znanja, razvijanje sposobnosti za visokokvalitetne miselne procese in aktiviranje potencialov človeka ter oblikovanje kulturne osebnosti. Morda je to v grobem dovolj za izhodišče.

Na področjih, ki so po celem svetu praktično enaka (naravoslovje, matematika, tehnika, informatika, tuji jeziki) ali lokalno obarvana, vendar na enakih podlagah (geografija, zgodovina, del družboslovja), so načela, cilji in poti bolj ali manj jasne. Tudi pri maternem jeziku so temeljna izhodišča mednarodno dobro določena. Ob upoštevanju regionalnih, krajevnih in drugih značilnosti so mogoče tudi večje razlike, vendar morajo te slovenski strokovnjaki utemeljiti na mednarodnih srečanjih in ne s pritiski v domačih logih. Vsaka dobra ideja in pobuda najde danes mesto tudi v svetu, saj si vsi prizadevajo imeti dober izobraževalni sistem.

Praviloma pa naj se razne »začasne« ali zelo posebne in najbolj moderne teme obravnavajo v izbirnem delu, indoktrinarne pa izven šole, pri čemer je treba odraščajočo mladino pred slednjimi čim bolj zaščititi, saj gre predvsem za cilje dnevne politike in raznih religioznih ter interesnih združenj.

Šola naj z načinom dela in vzorom učiteljev ter odnosi med učenci in učitelji, zaposlenimi na šoli, starši ter razmerjem do okolice in okolja, zagotovi temeljne vzorce obnašanja ali ravnanja. Klasični vzgojni predmeti pa naj dobijo svoje mesto v tem okviru.

Zelo pomembne odločitve bodo glede izobraževanja otrok do vstopa v šolo, v letih, ki so izjemno pomembna za otrokov razvoj. Verjetno pa bo prevladala ponudba od tretjega leta naprej, ko naj bi bil vsak otrok deležen strokovne pomoči. Pri tem ne gre za pošolanje vrtcev, ampak za vključevanje otrok v izobraževalni sistem.

Kljub številnim mnenjem, da se preveč pozornosti danes v svetu (posebej pa je to veljalo za socializem) namenja manj sposobnim, motenim in prizadetim, sem prepričan, da se celovitost in tudi kvaliteta nekega šolskega sistema ocenjuje po tem, kako skrbi za to populacijo. Seveda v sklopu priznavanja različnosti in drugačnosti, vendar s trdnim prepričanjem, da so znanja in veščine, ki jih v procesu šolanja ta populacija pridobi, predpogoj za njeno kvalitetnejše (samostojnejše) življenje in da se ne izhaja iz stališča, da gre za socialo, usmiljenje ipd.

Glede vrtcev in šolanja otrok z motnjami v razvoju v Sloveniji še nismo preživeli in presegli varstveno – socialno usmiljeniške doktrine, ki v novej-

šem času vključuje še pojem družine, kot da le-ta za druga starostna obdobja in populacije ni važna. V resnici pa gre le za prelaganje bremen in odpiranje možnosti za indoktrinarne posege na teh tako vsestransko občutljivih populacijah.

Merjenje znanja

V predmetnikih se uveljavlja sistem obveznih in izbirnih predmetov in vsebin ter zahteve za znanje pri posameznem predmetu na več nivojih. Obenem pa uvajamo jasne kriterije znanja in veščin za prehod iz enega sistema šolanja v drug sistem in certifikatni sistem, ki je vključen v mednarodnega, kjer le-ta obstaja, ali pa je primerljiv z državami, kjer je določen segment šolanja najbolj kvaliteten.

Tako je uveden po končani osnovni šoli preizkus znanja iz treh predmetov (pripravlja se podoben v nižjih razredih), na srednjih šolah je zaključni izpit, kjer bomo poskušali čimprej zagotoviti eksternost izpitov in postavljanje zahtev pri strokovnem in praktičnem delu s strani stroke, ki zaposluje diplomante. V letu 1995 bo uvedena slovenska matura kot pogoj za prehod na univerzo, v letu 1992 pa bo zaključila šolanje prva generacija v Sloveniji šolanih maturantov, ki bodo opravljali mednarodno maturo.

Gre le za del sistema za ocenjevanje znanja, ki se preizkuša eksterno, medtem ko se notranji šolski proces transformira v sistem preverjanja znanja zaradi optimalnejšega vodenja izobraževanja. Namesto sedanjega ocenjevanja in iskanja neznanja. Z integriranim pristopom in reševanjem problemov se preverja in ocenjuje znanje na vseh nivojih, posebej pa sposobnost uporabe znanja.

Univerza in nadaljevalno šolanje

Popolnoma jasno mora postati dejstvo, da je univerza sestavni del izobraževalnega sistema (zaenkrat predvsem javnega šolstva) in da se mora s svojimi kriteriji in zahtevami vključiti v ta sistem. Dosegati mora mednarodne kriterije znanj in diplomskih del, poti do tega pa so stvar njene avtonomije. In enako velja za vsako strokovno institucijo, strokovnjaka in učenca ali študenta v izobraževalnem sistemu.

Poleg univerzitetnega šolanja se pričinja razvijati neuniverzitetno posrednješolsko formalno izobraževanje, ki bo zagotavljalo šolanje vsem, ki bodo uspešno opravili zaključni srednješolski izpit in različne oblike šolanja in napredovanja za diplomante poklicnih šol.

Hkrati s tem se razvija in dopolnjuje izobraževalni sistem za celotno življenjsko obdobje in za vso populacijo.

Podaljševanje obveznega formalnega izobraževanja

V Sloveniji bo treba čimprej podaljšati obvezno izobraževanje. Mladina naj bi imela možnost vsaj 10-letnega izobraževanja, večina pa 12- oz. 14-letnega, to je končano višjo šolo. Brez bistveno drugačne šole oz. drugačnega oblika izobraževanja tudi za mladino (izobraževanje na domu, koledži,

samoizobraževanje, kombinirano izobraževanje ipd.) ob podaljševanju formalnega izobraževanja ne bo šlo.

Zaključek

Morda bi morale biti eno od temeljnih izhodišč slovenskega izobraževalnega sistema, da imamo razmeroma malo ljudi, od katerih je vsak nadarjen (pa ne vsi za isto) in mora optimalno razviti svoje potenciale. V majhni, sicer lepi deželi na prepihu sredi Evrope se bo moral vsak slovenski državljan krepko potruditi, če bo želel živeti po evropskih kriterijih. V državi brez materialnih in energetskih bogastev nam to omogoči lahko le kvalitetno znanje. Tega pa nam lahko v veliki meri zagotovi dober izobraževalni sistem, v katerem ima šolski sistem zelo pomembno mesto.

Literatura

1. Zbornik Šolska doktrina na sodobni preizkušnji, Enajsta univerza, Ljubljana 1991.
2. S. Zakrajšek: Izhodišča za prenovu slovenskega izobraževalnega sistema, Zbornik Šolska doktrina na sodobni preizkušnji, Enajsta univerza, Ljubljana 1991.

POLOŽAJ ZAVODA SR SLOVENIJE ZA ŠOLSTVO V SLOVENSKEM ŠOLSTVU

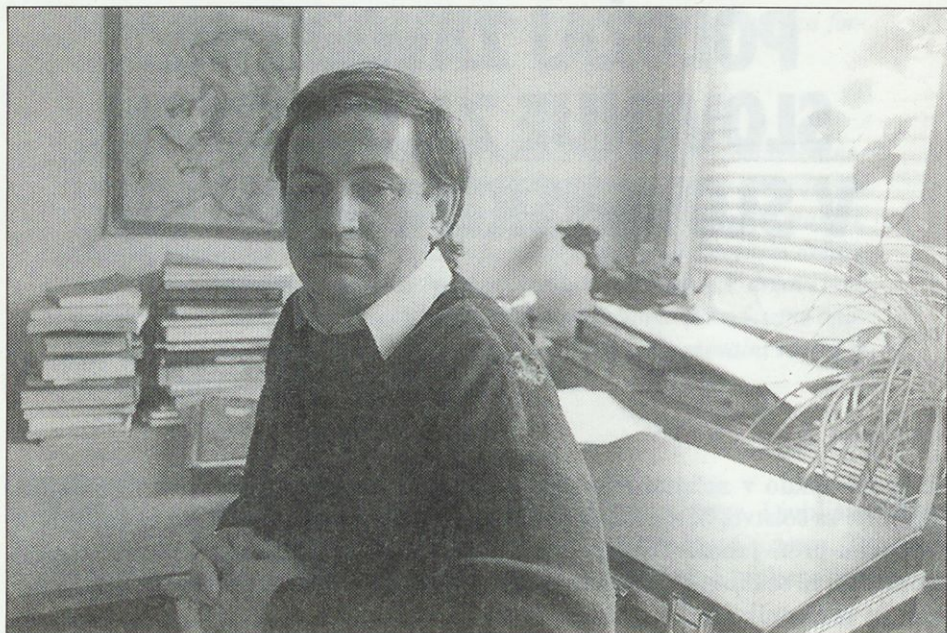
Če bi mi nekdo v začetku leta 1989 omenil, da bom poleti direktor Zavoda SR Slovenije za šolstvo, bi menil, da nekaj z nama ni v redu. Prvič sem kot pomočnik ravnatelja prof. Janeza Šušteršiča na Srednji naravoslovni šoli Ljubljana (pred letom 1980 in sedaj spet Gimnaziji Bežigrad), vodja Raziskovalne enote, učitelj kemije in razrednik imel kar dosti, in to zanimivega dela, z izjemno bistrimi in delavoljnimi učenci. Strokovno delo sem dopolnjeval še z raziskovalnim delom in predavanji na fakulteti (FNT kemija in kemijska tehnologija), v prostem času pa sem delal kot trener za skok v višino pri Olimpiji. Moj najboljši atlet Sašo Apostolovski (rekorder Slovenije in Jugoslavije v skoku v višino z 230 cm in drugi s svetovnega študentskega prvenstva) je imel takrat še ambicijo preskočiti blizu 240 cm, zato sem porabil zanj veliko časa. Treniral pa sem še 10 atletov, ki so preskočili 200 cm.¹³⁷

Kot drug zadržek, zaradi katerega nisem nikoli niti pomislil na državno upravno šolsko službo, je bil negativen odnos šolnikov do teh ustanov, pa tudi sam sem v sicer redkih stikih z Zavodom začutil neživljenjskost in togost te službe, čeprav pa so bile sicer redke izkušnje z nekaterimi ljudmi v upravi tudi zelo pozitivne.

Glavni razlog, da sem sploh začel razmišljati o službi v državni upravi, je bila nenadna ponudba takratnega predsednika komiteja za šolstvo in šport dr. Ludvika Horvata, ki mi je, ko sva se videla v marcu 1989 na okrogli mizi o akademski svobodi na bežigrajski šoli, rekel: *Vabim te, da prideš k meni za direktorja Zavoda. Razmisli, določi svoje pogoje, pokličem te čez nekaj dni.*

Dr. Horvat je bil skupaj z dr. Borisom Frlecem med prvimi vodilnimi ljudmi v Sloveniji, ki so ga začeli zanimati moji članki in delo z nadarjenimi učenci ter z mladimi raziskovalci, sistem uvajanja prispevka staršev – le-tega smo na bežigrajski šoli uvedli že leta 1988, in projekt uvajanja mednarodne mature, pri katerem sem tudi sodeloval. Nasploh je bežigrajska šola slovela (in upam, da bo tudi vnaprej) po kvaliteti in dobrem delu z dijaki, selekcija za vstop je bila huda, tako da so bili med starši naših dijakov številni takratni in tudi bodoči politiki in drugi slovenski veljaki, ki so na srečo dosti dali na izobrazbo svojih otrok.

¹³⁷ Toliko jih danes ne premore vsa Slovenija.

fotograf Dela

Dr. Ludvik Horvat

Vsa zadeva je bila zame kot strela z jasnega, saj je bilo z vlado dogovorjeno, da nas na šoli pustijo na miru, da v miru izpeljemo projekte, ki bi bili model slovenskemu predakademskemu šolstvu. To nama je z ravnateljem Janezom Šušteršičem obljubil podpredsednik vlade dr. Boris Frlec, s katerim sva bila sodelavca na Institutu Jožef Stefan. Ker pa je dr. Frlec odšel za veleposlanika v Bonn, dogovor očitno ni več veljal.

Kasneje sem tudi sprevidel, da se je Šinigojeva vlada zavedala konca, starejši, premeteni politiki so si iskali opcije v »novih časih«, na pomembna strokovna mesta pa so porinili mlajše, manj obremenjene ljudi, verjetno v upanju, da na ta način spremembe ne bodo prehude. Ali pa smo bili nekateri enostavno žrtvovani?

Kmalu po tem pogovoru sva se z dr. Horvatom oglasila pri predsedniku Izvršnega sveta SR Slovenije tov. Dušanu Šinigoju na informativni sestanek, kjer sem dobil dovolj jasna zagotovila, da se Slovenija resno pripravlja na Evropo 92 in da bi bila moja naloga postaviti strokovne temelje za sodoben slovenski šolski sistem, ki bi dosegal visoke standarde, država pa bi se potrudila zagotoviti večji delež za šolstvo v proračunu in pomembnejši položaj šolstva. Ne gre tudi pozabiti, da je imelo področje vzgoje in izobraževanja v tistem času v skupščini četrti zbor, ki ga je vodil Niko Žibret, in ta je bil sposoben izboriti v šolstvu veliko več denarja kot kasnejši šolski poglavarji. Svoje obljube je dodal še minister Horvat, dobil sem nekaj gradiva o delovanju šolskega sistema in nalogah Zavoda in si vzel čas za študij in dokončno odločitev.

Ko sem štirinajst dni prebiral gradivo o tem, kaj vse je v šolstvu in kakšne so naloge Zavoda, sem prvič dojel obsežnost tega sistema in veliko odgovornost, obe-

nem pa videl tudi izjemno možnost za spremembe in uvajanje novosti, ki jih je šolstvo potrebovalo in ki smo jih vsaj na področju srednje šole med drugim pripravljali tudi na bežigrasjski šoli.

Vrtci, celotna osnovna šola, srednja šola, izobraževanje odraslih, šolstvo manjšin pa šolanje otrok z motnjami v razvoju, skrb za zdomske otroke, izobraževanje učiteljev, skrb za učbenike itd., vse to je spadalo pod Zavodovo skrb.

Iz pravilnika o organizaciji del in nalog Zavoda SRS za šolstvo (1), ki je bil sprejet na 61. seji Odbora Izvršnega sveta Skupščine SR Slovenije za politični sistem in družbene dejavnosti, sem videl, da bom imel zelo težavno delo. Zavod je imel zapisanih kar 17 sklopov glavnih nalog, ki so bili razdeljeni na podnaloge, delati pa je moral za vsakogar, ki se je spomnil, da kaj rabi v šolstvu. V posebnih členih so bile posebej opisane naloge na področju uslužnostne dejavnosti za izobraževalne in druge skupnosti ter razne organe in naloge s področja ljudske obrambe in družbene samozaščite.

Priprava programov, uvajanje, evalvacija, inšpekcija, pisanje poročil vsakomur, ki si jih je zaželel, servisiranje občinskih in vladnih struktur ipd. so bili naloge in področja, ki jih je bilo treba obvladati z 220 ljudmi, poseljenimi na treh lokacijah v Ljubljani in še na osmih po vsej Sloveniji.

Minister dr. Ludvik Horvat je še pred mojim dokončnim pristankom na rednem letnem srečanju Zavoda v Škofji Loki razglasil, da pridem jeseni v hišo za direktorja in to nato tudi uporabil kot neko vrsto pritiska na mojo odločitev.

Dokončno pa sem se odločil, ko sta mi na ponovnem sestanku pri predsedniku Šinigoju on in dr. Horvat zagotovila, da bosta izpolnila pogoje glede strokovne avtonomije, denarja za delovanje Zavoda in moje plače, ki je bila takrat okrog 2.500 mark neto, ob odhodu iz Zavoda, slaba tri leta kasneje, pa dobrih 1.000 mark. Kot poseben pogoj pa sem postavil pomoč pri mednarodnem sodelovanju, uvajanju mednarodne mature in prostorski preureditvi bežigrasjske šole v sodobno srednjo šolo po evropskih merilih. Moj posebni pogoj pa je bil dodaten denar za naloge in projekte Zavoda in menim, da vsi, ki se spominjajo mojega dela na Zavodu vedo, da zaradi pomanjkanja denarja nikdar ni zastalo nobeno delo.

Naj omenim, da sta omenjena vladna funkcionarja izpolnila vse obljubljeno in da mi je bilo resnično žal, da nismo mogli skupaj zaključiti štiriletnega mandata in izpeljati začrtanih nalog. Z dr. Horvatom sva se pri delu zelo ujela in tudi spoprijateljila. Po odhodu z mesta predsednika komiteja je bil tudi moj svetovalec na Zavodu (s tretjinskim delovnim časom) in kasneje tudi sodelavec pri mnogih projektih in sprejemanju odločitev. Bil je tudi med redkimi, ki me je podprl v kritičnih situacijah in končno ob odstopu. Med projekti, pri katerih sva kasneje sodelovala, naj omenim predvsem uvajanje športnih oddelkov, uvajanje mednarodne mature idr. Tudi sedaj še sodelujeva pri nekaterih projektih in veljava vsa leta za nekakšno opozicijo trenutni šolski oblasti. Trdno pa verjameva, da smo lahko v Sloveniji povsod, kjer se spravimo resno na delo, med najboljšimi na svetu in sva takšne projekte z veseljem pripravljena podpreti.

Na mesto direktorja Zavoda sem bil sprejet brez predložitve kakršnega koli programa, kar sem takrat razumel kot veliko zaupanje vlade in posebej dr. Horvata, pozneje pa ugotovil, da od direktorja Zavoda nikoli ni nihče pričakoval pro-

grama, ker so mu itak povedali, kaj mora delati. Kljub temu sem program pripravil kasneje po imenovanju in ga predstavil na eni od zadnjih skupščin Izobraževalne skupnosti Slovenije, ki jo je vodil Niko Žibret, septembra 1989. Delegati so me gledali kot čudo, kajti stroka jih itak ni nikoli zanimala, tako da jih je šele Niko Žibret pozval ob eni naslednjih točk, naj se vsaj s kratkim ploskanjem zahvalijo novemu direktorju Zavoda za trud. To so res tudi storili in si verjetno mislili svoje ali pa tudi nič(?).

Govor sem objavil tudi v Prosvetnem delavcu – zdaj Šolskih razgledih, v oktobru, objavljam pa ga kot enega svojih temeljnih dokumentov tudi v tej knjigi. Tudi danes, po šestih letih, bi se brez sramu spet podpisal pod podoben tekst.

Govor v skupščini izobraževalne skupnosti Slovenije 27. 9. 1989

Spoštovani!

Imam nalogo in obenem čast, da vam kot direktor Zavoda SRS za šolstvo predstavim nekatere poglede in predloge, ki smo jih oblikovali ob načrtovanem nadaljnjem razvoju našega šolstva. Ob predstavitvi moram že vnaprej povedati, da mi je dobro poznano dejstvo, da izobraževanje obstaja že več tisoč let, da so bile številne od stvari, ki jih omenjam danes tudi pri nas že urejene in so v glavah razumnih ljudi ohranjene do danes. Na nekaterih področjih pa gre za nove usmeritve, pač skladno z razvojem v svetu.

Izvršni svet SR Slovenije me je na to mesto postavil verjetno predvsem zato, ker sem več let delal v ekipi na Srednji naravoslovni šoli v Ljubljani, kjer smo večino tega, kar si Slovenija želi v šolstvu čez nekaj let, že dosegli. Dober osnovni program z nivojsko diferenciacijo, številne možnosti za izbiro aktivnosti pri pouku in ob njem, posebna skrb za nadarjene, pa tudi tiste, ki jim gre v šoli težje, povezovanje s kvalitetnimi institucijami in vključevanje staršev. Stalno posodabljanje pouka in razvijanje novih metod dela ter prenos znanja iz raziskovalne enote šole, v kateri sodeluje okoli 40 doktorjev znanosti z univerze in inštitutov. In končno možnosti za izobraževanje profesorjev in njihovo strokovno napredovanje ter stopanje v mednarodni prostor s sodelovanjem na tekmovanjih, raziskovalnih taborih, izobraževanju v tujini in mednarodno maturu.

Bil sem tudi med pobudniki in ustanovitelji velikega ljubljanskega projekta, v okviru katerega skrbimo za razvoj talentirane mladine in za kar Ljubljana namenja precejšnja sredstva.

Delal sem torej v okoljih, kjer smo dokazali, da je mogoče s trdim delom, znanjem in denarjem tudi pri nas mogoče doseči mednarodno kvaliteto, saj človeški potencial ni nič slabši kot drugje.

Ob teh izkušnjah pa je pomembno, da dobro poznam slabosti sedanjega sistema dela in financiranja v šolstvu, ko rezultatov dela nihče ne preverja, ko so šole za dobro delo finančno celo oškodovane, učenci in učitelji čisto preobremenjeni glede na učinek dela in ko so številne rešitve v šolstvu izdelane na povsem nestrokovnih osnovah. Smo tudi v času, ko pedagoški kader nima kvalitetnega osnovnega izobraževanja, že več let pa praktično nobene-

ga stalnega izobraževanja in ko prenosa kvalitetne učne tehnologije v prakso preprosto ni, zato ker te tehnologije praktično nihče sistematično ne razvija. In končno smo v času, ko smo vsa merila postavili na nivo preživetja in zato tudi pri otrocih, njih vzgoji in izobraževanju, politiki ne govorijo o optimalnih možnostih in standardih, ampak o minimalnih. V času, ko se je brezplošno razpravljanje in podružbljanje v dvomilijonskem narodu, ki na vsakem področju ne premore ponavadi niti enega vrhunskega strokovnjaka, zavleklo v vse sisteme in nivoje in ko vsaj v šolstvu nihče ne ve, za kaj je kdo zadolžen, odgovoren in tudi kriv.

Mesto direktorja Zavoda sem sprejel pogojno, ker sem ocenil, da ima ekipa, ki ta čas vodi slovensko politiko, namere, da se stvari na področju šolstva uredijo, nekatere med njimi zelo hitro. Nekateri podatki tudi kažejo, da bodo učenci in učitelji še kar naprej hodili v šolo kljub morebitnim našim zgodovinskim sklepom, kar nas obvezuje h kontinuiranemu delu. Nov način organiziranja z določenimi pristojnostmi in odgovornostjo ter večji delež za šolstvo v narodovem proizvodu so gotovo predpogoj za boljše šolstvo.

Naj že v začetku omenim, da se zavzemam v bodoče za to, da bo slovenska skupščina konkretno obravnavala program šolstva v Sloveniji in se odločila za njegov program in plačilo tega ter nato pustila ministrstvu za šolstvo in sistemu šolske organizacije v Sloveniji, da strokovno izpelje naloge. Na to opozarjam zato, ker je velika želja politikov, da družbene dejavnosti potisnejo generalno v en resor, kjer se začne znana bitka med nematerialnimi proizvajalci.

Ob tem mislim tudi na to, da bo skupščina SR Slovenije morala šolstvu določiti cilje v mednarodnem prostoru. Odločiti se bo morala, ali bo vložek na učenca okoli 1.000 \$ kot doslej v Sloveniji ali 2.500 \$ kot v razvitem svetu. Ali pa morda le 140 \$, kot premorejo za šolstvo (duhovno ?) revne države. Ne vidim namreč možnosti za dosego evropske kvalitete šole po meri otroka z 2,5-krat manjšim vlaganjem v šolstvo kot v Evropi. Zavedati se torej moramo, da je pri primerjavi vlaganja v šolstvo bistvena relativna vrednost vložka na učenca in ne odstotek od narodnega dohodka.

Vsem tistim nejevernežem, ki ne vidijo zadostnega vpliva družbenega interesa ob takem načinu dela, lahko odgovorim z rezultati nekaterih raziskav, ki kažejo, da je delo učiteljev in šole pod izjemno in stalno kontrolo staršev, ki so gotovo tisti, ki svojemu otroku želijo najboljše, neposrednega okolja, kjer učenci živijo, in porabnikov, ki zaposlujejo oz. nadalje izobražujejo diplomante šol. Družba pa svoje pogoje postavi s programi in normativi ter kontrolo učinka izobraževanja. Zadnji čas pa je, da se preneha zavogalno vtikanje v delo šolskega sistema, ampak naj se o zadevah javno razpravlja na znanstvenih in strokovnih panelih z argumenti in referencami. Ob tem je posebej potrebno zagotoviti tudi status samostojnega in odgovornega ravnatelja ter učiteljev, ki so za svoje delo odgovorni državi. Tudi v šolah so namreč veliko število sposobnih ljudi onemogočili, oz. jih iz njih celo pregnali slabi delavci s pomočjo raznovrstnih braniteljev, pri čemer poenostavljajo učiteljevo delo na delo v materialni proizvodnji.

Na podlagi teh usmeritev bo mogoče Zavod SRS za šolstvo postaviti v vlogo nosilca razvoja slovenskega šolstva, ki bo prek vključevanja Univerze, institutov in tujih institucij, sodelovanja učiteljev v šolah ter s projektnim načinom dela zagotavljal kvalitetno spremljanje dosežkov v svetu, prispeval svoj delež k temu znanju in obenem s prenosom teh dosežkov v šole zagotavljal dobro šolo. Gre torej za prvo bistveno spremembo v politiki Zavoda, ko naj bi strokovnjaki povedali politiki, kaj je treba storiti in ne obratno. Ob tem moram reči vsem tistim, ki se bojijo za svoj kruh v predvideni organiziranosti, da je strokovnjakov in posebej raziskovalcev na področju šolstva pri nas izjemno malo, dela pa veliko. Velja tudi pripomniti, da je izobraževanje v razvitem svetu zelo velik posel. Ob tem morda tudi moje razmišljanje o vlogi vrhunskih slovenskih strokovnjakov pri razvoju slovenskega šolstva. Neizmerno si bom prizadeval, da bomo vse te ljudi vključili v strokovno znanstveni svet zavoda od priprave raziskav in projektov do izvedbe in sinteze rezultatov, namesto dosedanje politike, ko so večkrat ti strokovnjaki dobili v strokovnih svetih gradiva, ki so jih pripravile druge ali tretje garniture v Sloveniji. Ob slovenski majhnosti je namreč nemogoče kopirati modele velikih dežel, ki imajo lahko tudi več izjemno kvalitetnih skupin na istem področju, verjetno pa je smiselno vključevati tuje ali mešane raziskovalne in ekspertne skupine. Posebno pozornost bomo namenili svetovalnim ekipam uspešnih ravnateljev in drugih delavcev v šolstvu, v naše ekipe pa bomo vključili tudi najboljše strokovnjake, ki so v okviru sedanjih PIS skrbeli za kvaliteten razvoj programov v svoji stroki.

Druga bistvena sprememba v delu Zavoda, ki jo načrtujemo, temelji na dejstvu, da mora šola maksimalno upoštevati razvojne potrebe in interese otrok in upoštevati ter razvijati osebnost mladih na splošnih, trajnih in že preizkušenih osebnostnih vrednotah. To smo dolžni tudi zaradi mednarodne konvencije o zaščiti otrok, ki med drugim zahteva enakopravne možnosti za šolanje, ne glede na socialni izvor. To pa v sodobni šoli pomeni predvsem upoštevanje različnosti učencev in iskanje različnih poti za delo z njimi. Številčno majhen narod si mora še posebej prizadevati, da poskrbi za vsakega svojega državljana, kar verjetno za Slovence, ki smo izjemno revni z (razen s pokrajinskimi lepotami) naravnimi resursi, še posebej velja.

Ob tem moramo opozoriti na zdravstvene probleme otrok in mladine, ki često izhajajo iz nezdravega življenja (tudi zaradi režima dela v šoli) in nezadostne športne aktivnosti. Posebno v Ljubljani je premalo telovadnic, kar se kaže na zdravju srednješolske mladine. Ob vedno večji športni aktivnosti staršev in urejeni družbeni prehrani in delovnem standardu v delovnih organizacijah popolnoma mirno sprejemamo, da številnim šolarjem ne zagotavljamo v šolah niti osnovnih pogojev za življenje.

Zavzemali se bomo, da bomo vsa okolja, ki ne skrbijo pošteno za svojo šolsko mladino, javno pozivali, da uredijo stanje ali pa prepustijo svoje mesto bolj zainteresiranim za vzgojo in izobrazbo mladine.

Ob takšni usmeritvi dela bo treba temeljito povečati tudi odgovornost otrok in staršev, obenem pa tem tudi kvalitetno svetovati, kakšne so možnosti

njihovih otrok za določeno stopnjo izobrazbe pa tudi za zaposlitev oz. študij po končani šoli. Podjetja in druge organizacije, ki potrebujejo razne specifične kadre, se bodo morale aktivno vključiti v usmerjanje učencev v njihove programe oz. organizirati svoje specialno izobraževanje. Preprečiti pa bo treba takšen sistem šolske mreže, ki usmerja po imaginarnih potrebah zastarele industrije, ne glede na želje in sposobnosti otrok.

Takšen pristop zahteva v šolstvu premik na podlago osnovnih spoznanj pedagoških znanosti, splošnih ter specialnih metodik in daje večji pomen tudi vzgoji mladine. Druge znanstvene discipline in strokovne panoge se morajo v šolski proces vključevati po določenih pravilih, vertikalno in horizontalno usklajeno ter po obsegu in zahtevnosti, različno za določene skupine otrok oz. mladine. Slovensko univerzo, inštitute in Zavod SRS za šolstvo čaka tu težka naloga.

Ob tem imamo na Zavodu že pripravljen predlog projektne dela z vključevanjem vseh strokovnjakov na določenih raziskovalnih in razvojno aplikativnih projektih ob vključevanju znanja, pridobljenega na raziskovalnih projektih v okviru univerze in pedagoškega inštituta. Program vključuje tudi delo učiteljev po šolah. Vedno več je tudi učiteljev na podiplomskem študiju, tako da lahko tudi izvajamo v šolah kvalitetne projekte.

Ob načrtovanju nacionalnega programa je treba nujno vključiti v sklad tudi del sredstev za razvoj slovenskega šolstva, kot je to v navadi v vseh velikih in uspešnih sistemih. Za sredstva iz tega sklada pa bo lahko kandidiral vsakdo, ki bo lahko kvalitetno opravil delo.

Na Zavodu bomo poskušali zagotoviti takšne normative za svoje delo, da bodo svetovalci sodelovali z manjšim številom šol oz. drugih ustanov, vsak svetovalac pa bo opravljal delo le na tistem področju, za katerega je usposobljen. Svetovalci bodo smiselno povezani v projektne in programske sklope, omogočili pa jim bomo tudi kvalitetno izpopolnjevanje doma in v tujini. Zavedamo se tudi, da bomo morali pri sodelovanju ustvariti demokratično in ustvarjalno vzdušje, pri čemer pa je dvojni status naših delavcev doslej predstavljal določene težave.

Zaradi togosti sedanjega sistema se pojavlja vedno več posameznikov in šol, ki želijo uvajati novosti oz. prijavljajo tako imenovane eksperimente po šolah. Na tem področju se je treba dogovoriti za določena pravila igre, saj je eksperimentiranje z otroki in mladino praviloma prepovedano. Menim, da noben poskus, ki ni pripravljen projektno in nima zagotovljenega sodelovanja najboljših naših strokovnjakov oz. tujih recenzentov, nima privoljenja staršev in dovoljenja ministrstva za šolstvo, ne more potekati na slovenskih šolah. (Med omenjeno bi vštel tudi številne anketarje, akviziterje in druge, ki nekontrolirano hodijo po šolah in motijo učno-vzgojni proces.) Obenem pa moram poudariti, da so šole obvezne stalno novelirati svoje delo z dognanji v stroki, kar seveda ne spada med eksperiment, kot si številni pri nas predstavljajo.

Z upoštevanjem prej omenjenih usmeritev ne pride v poštev v šolstvu no-

bena revolucija več in niti ob eni spremembi si ne smemo dovoliti poslabšanja stanja.

Z gornjim je povezana tretja velika naloga Zavoda za šolstvo, ki bo potekala na podlagi naročila družbe slovenskemu šolstvu, kaj od njega pričakuje. Eden ključnih problemov slovenskega šolstva namreč je, da ni niti približno znano, kaj se od učenca, ki konča osnovno ali srednjo šolo, pričakuje, še manj pa so znani učinki naše šole. Kajti kdor ničesar ne meri, ničesar ne ve. V takšni situaciji je nemogoče meriti delo posameznih učiteljev, šol, kot nalašč pa so ustvarjeni pogoji za očitane navzdol, da znajo diplomanti vedno manj.

Že v letošnjem letu bomo začeli pripravljati materiale za zaključno zunanje preverjanje znanj in kvalitete znanj v osnovnih in srednjih šolah (pisna preverjanja, zagovori, razgovori), ki bodo v začetni fazi omogočila posameznim ravnateljem pregled nad učinkom dela njegove šole, z uvedbo mature leta 1995 pa bo postalo stanje v slovenskem šolstvu jasno javnosti. Odločeni smo, da so na vseh področjih, ki so razvita v svetu, osnova mednarodni kriteriji, medtem ko bo treba razen slovenskega jezika in narodne zgodovine, vse naše »specifične« predmete čimbolj omejiti.

Izbrani kriteriji in rezultati bodo v veliki meri merilo dela posameznih učiteljev in sredin, obenem pa tudi dobro vodilo za učence in njihove starše kam in kako naprej. In končno ne gre pozabiti, da sta pri takem načinu učenja učitelj in učenec zaveznika in imata tudi nekatere skupne cilje in interese.

Številne dosedanje oblike nadzora in iracionalnega preverjanja učiteljevega dela bodo odpadle, bistveno pa se bo povečalo zanimanje in potreba pedagoških delavcev po pridobivanju znanja in iskanju poti za prenos znanja učencem. Začel bo prevladovati kriterij kvalitetne šole in tržna miselnost v šolstvu.

Vemo, da je v sodobnem svetu sedaj največji problem, kako ljudi naučiti uporabljati znanje in se optimalno vključiti v življenje na zelenem planetu. V slovenskem šolstvu ta problem še posebej občutimo.

Izobraževanje učiteljev, ki so in bodo tudi v bodoče glavni nosilci vzgojno-izobraževalnega procesa, spada med temeljne naloge našega nacionalnega programa, ki mora te naloge vključiti v temelje obstoja in delovanja. Ne gre le za noveliranje znanja in prenosa dosežkov v prakso, ampak tudi za strokovni razvoj in možnost napredovanja učiteljev, ki imajo v dosednji šolski praksi le možnost za učitelja, pomočnika ravnatelja in ravnatelja. Poleg klasičnih oblik seminarskega dela so že razvite tudi specifične, nastajajo specializirane revije in projektni način dela. Posebej pa je treba učitelje vključiti v redni sistem podiplomskega izobraževanja in za njihova magistrska in doktorska dela opredeliti številne programe na področju vzgoje in izobraževanja. Na ta način bomo v šolstvo neposredno vključili znanje univerzitetnih učiteljev in zagotovili boljši stik znanosti in prakse. Za začetek delovanja tega sistema pa bo nujno treba opredeliti, koliko dni letno mora preživeti učitelj na organiziranih seminarjih s spričevalom in kakšne ima

druge možnosti formalnega izobraževaja. To bo omogočilo postaviti normativ in ceno za tovrstne storitve. Glede na to, da je v Sloveniji v šolstvu okrog 30.000 delavcev, ki bodo morali opraviti obvezno izobraževanje, opozarjam, da gre za zelo velik in resen projekt, obenem pa je to praktično edina pot k izboljšanju slovenskega šolstva.

Velik pomen hočemo dati vlogi svetovalnih delavcev v šolah, saj ti le v redkih primerih opravljajo delo, za katero so imenovani.

Kot peto nalogo smo v okviru programa šole zastavili uvajanje sodobne opreme in učil ter doseganje optimalnih standardov v vseh slovenskih okolišjih. V okviru nacionalnega programa bo treba vse tisto, kar se bomo dogovorili in sprejeli, šolam tudi financirati. Predlagamo tudi, da se sedanji način financiranja opreme, učil in materialnih stroškov poenostavi, in sicer tako, da šole vse potrebno dobijo ob pričetku leta, namesto da prek 600 slovenskih ravnateljev in njihovih pomočnikov teka po trgovinah in pošilja naročilnice, pri čemer večine stvari, ki jih program predvideva, niti ni mogoče kupiti, ker jih ni nihče razvil. Pa tudi če bi jih kdo, bi jih redkokdo kupil. Naj na tem mestu omenim tudi izjemno prakso velikega števila šol, ki prelivajo ves denar v osebne dohodke in s tem siromašijo materialno osnovo pouka. Z novim načinom dela bo mogoče na ta način programirati delo na področju razvoja učil in šolske opreme. Na tem mestu opozarjam na katastrofalen položaj slovenske šolske televizije in popolno pomanjkanje tovrstnega gradiva v šoli, v čemer smo tudi v Jugoslaviji krepko na zadnjem mestu. Smo torej v času, ko je osebni standard učencev veliko večji od šolskega, kar spravlja učitelje, ki delajo z zastarelo opremo, često tudi v ponižujoč položaj.

Posebna problematika je na področju učbenikov, kjer bo treba domisliti racionalen sistem dela in posebej izboljšati način priprave učbenika, pri čemer je treba bistveno povečati vrednost avtorjevega dela.

Med posebne naloge, ki jih Zavod pripravlja za slovensko šolstvo skupaj z drugimi institucijami, je računalniško opremljanje šol in razvoj take programske opreme, ki bo razbremenila delavce v šolah administriranja in pisarniškega dela (poenotenje statistik, vodenje poslovanja, izpis spričeval ipd.). Ocenjujemo, naj bi ravnatelj kot pedagoški vodja šole spet začel opravljati nalogo, za katero je bil izbran, imel pa bo nalogo in možnost, da se za to nalogo tudi usposobi.

Naj ob koncu omenim, da smo na Zavodu in tudi v vseh skupinah, ki bodo v novi organiziranosti nosilci dela, pripravljeni trdo, pošteno in strokovno delati, da je želja po racionalnejši organiziranosti in strokovnem delu tudi na šolah velika, da pa dosedaji sistem praktično blokira uspešno delo. Zato mi bo v veliko veselje, če se bomo dogovorili, da omogočimo naši mladini tako dobro vzgojo in izobraževanje, da se bo, ko bo odrasla, lahko enakovredno vključila v svet in predvsem bolje znala poskrbeti zase kot sedanje generacije. Za to smo gotovo tudi mi vsi zainteresirani, saj se nam sicer obeta v pokoju še hujše životarjenje kot našim staršem.

Situacija ob mojem prihodu na Zavod

Ob mojem prihodu na Zavod v začetku septembra 1989 je bila v Zavodu zelo čudna in moreča situacija. Prejšnja direktorja sta odšla pred koncem mandata. Janez Sušnik je moral oditi z mesta direktorja za vladnega svetovalca na Ministrstvo za šolstvo, prof. Peter Winkler pa je na lastno željo predčasno odšel v vlado, v resor za manjšine.

V normalnih državah se menjajo ministri, direktorji strokovnih služb pa ostajajo, v Sloveniji pa je bila situacija obrnjena in se je po mojem odstopu nadaljevala tudi s predčasno zaključenim mandatom direktorice Zavoda Branke Lovrečič.¹³⁸

Vse to je ljudi na Zavodu begalo, jih puščalo v negotovosti, obenem pa jim Ministrstvo ni zagotavljalo denarja za osnovno in normalno dejavnost. Šole so zahtevale novosti, učitelji denar, starši bolj prijazno šolo, lokalni faktorji poročila. Sistem je bil narejen za sistematično frustracijo ljudi z očitnim namenom, da tako delujejo naprej, proti šolam.

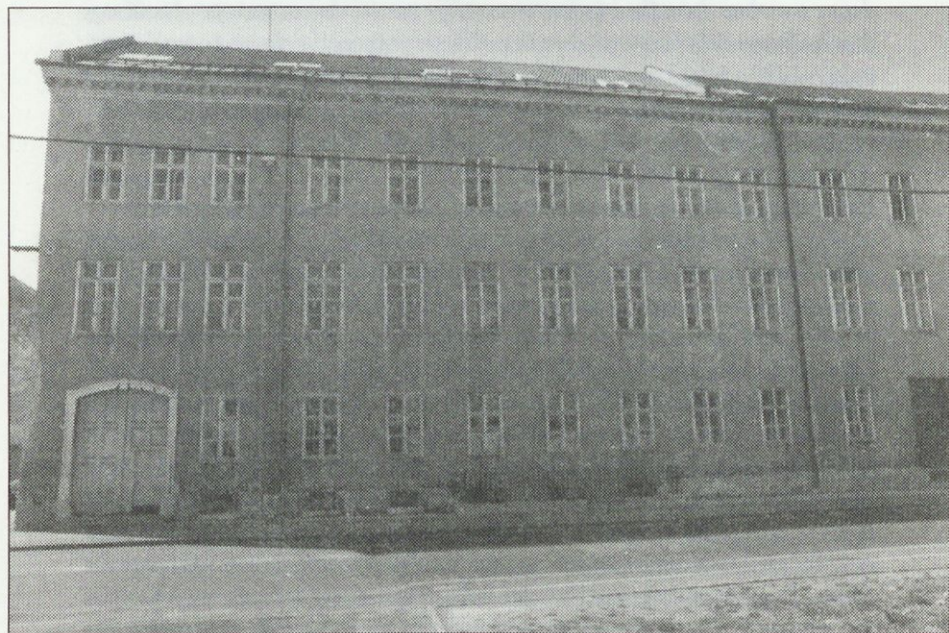

Foto: Miha Lobnik

Turobna stavba Zavoda na Poljanski.

Morda je malo svetlobe vneslo dejanje pred mojim prihodom, ko je ukazal moj namestnik Jože Prelog urediti zanemarjeno stavbo, prepleskati najnujnejše in nakupiti nekaj opreme.

Status Zavoda je bil zelo nejasen. Po zakonodaji iz leta 1985 je bil Zavod vladna služba, ki je skrbela za pedagoško nadzorno in svetovalno delo v slovenskem šolstvu.

V že omenjenem pravilniku (1) je pisalo, kaj mora Zavod delati.

Zavod je upravni organ v sestavi republiškega komiteja za vzgojo in izobraževanje ter telesno kulturo. Zavod pri tem opravlja zadeve, ki se nanašajo na nadzorno – svetovalno in strokovno proučevalno delo na področju vzgoje in izobraževanja in na druge zadeve v zvezi z razvojem in pospeševanjem vzgojno-izobraževalne dejavnosti v skladu z zakonom.

Republiški komite za vzgojo in izobraževanje ter telesno kulturo spremlja in usmerja delo Zavoda, nadzoruje izvrševanje predpisov, ki jih neposredno izvaja Zavod ter daje navodila za posamezne naloge v mejah delovnega področja Zavoda.

Letni delovni načrt Zavoda sta morala potrditi Republiški komite za vzgojo in izobraževanje ter telesno kulturo ter Izobraževalna skupnost Slovenije, mnenje pa je moral dati tudi strokovni svet SR Slovenije. Program dela Zavoda je moral upoštevati poleg programov dela omenjenih treh institucij še programe dela posebnih izobraževalnih skupnosti in Skupnosti otroškega varstva Slovenije.

Omenjene institucije so svoj program pripravljale do sredine tekočega leta, zato je Zavod ponavadi sprejel program dela šele ob koncu leta ali pa še to ne. Kot pa sem že omenil, ta program ni nikogar zanimal, po svoje pa tudi ne omejeval. Vsakdo si je pač naredil svoj program.

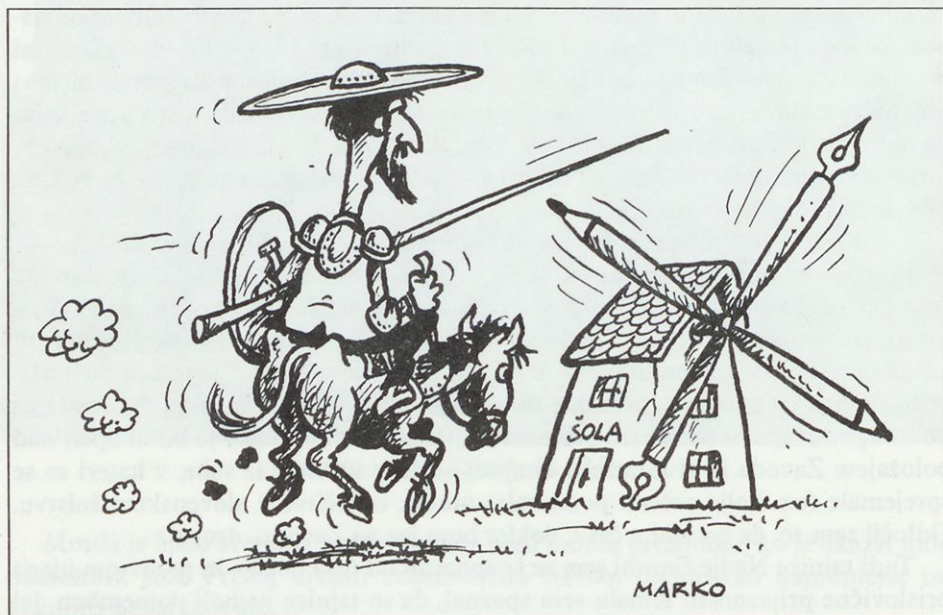
Iz tega zapisa je mogoče videti, da je bil Zavod pod popolnim vplivom in kontrolo sekretariata in pred volitvami so se posebej liberalci bali, kaj se bo zgodilo, če ne bo prišel na oblast pravi minister. Meni je proti dr. Venclju uspelo obraniti Zavod, oz. celo dobiti pobudo na šolskem polju, kasneje pa so liberalci to odvisnost Zavoda temeljito izkoristili in Roman Lavtar (leta 1989 je bil med glavnimi pobudniki ločitve Zavoda iz Ministrstva) je bil kot ministrov kadrovik in prvi organizator glavni eksekutor Zavoda in akter vmešavanja politike v stroko. Z njim pa tudi nekateri drugi člani bivše koordinacije kot npr. Boštjan Zgonc – vodja sektorja za srednje šole, dr. Zdenko Medveš – vodilni strateg za strokovne in poklicne šole.

S 1.8.1989 sem bil imenovan za direktorja Zavoda SR Slovenije, funkcijo pa sem pričel opravljati mesec dni kasneje. Na Zavodu me je predstavil sodelavcem Jože Prelog, ki ga je dr. Horvat postavil za mojega namestnika že v maju 1989. V pisarni direktorja, v drugem nadstropju poslopja na Poljanski cesti 28, sem bil 1.9.1989 drugič v življenju. Nekaj mesecev prej sva namreč z Janezom Šušteršičem, mojim ravnateljem, obiskala direktorja Petra Winklerja in ga poprosila za pomoč pri uvajanju nekaterih projektov. Spomnil sem se, kako je bil obupan nad položajem Zavoda in si je zaželel čimprej oditi iz sistema, iz sobe, v kateri so se sprejemale (oz. bolje rečeno potrjevale) mnoge odločitve v slovenskem šolstvu. Odločil sem se, da bo vsaj v času, dokler bom jaz na Zavodu, drugače.

Tudi tajnice Nadje Geroni sem se še spomnil od časa obiska in predvsem njene prislovične prijaznosti. Kmalu sem spoznal, da so tajnice najbolj pomemben del državne uprave, saj so poznale vse ljudi, predpise in možnosti, in gospa Geronijeva je odlično obvladala svoj posel. Po odhodu z Zavoda sta mi od vsega verjetno najbolj manjkala njena pomoč in prijazna beseda, ko sem moral vsa dela, od pisanja

dopisov, koordinacije poslov, pa do telefonskih klicev in odpiranja pošte itd., opravljati sam. Pa je bila tudi to določena ponovna praktična izkušnja za življenje v novih razmerah.

Pred mojim prihodom na Zavod in med njim so obravnavali zakon o pedagoški službi, ki naj bi odvisni status bistveno spremenil in ločil inšpekcijo od razvoja. Po tem predlogu naj bi se Zavod izločil iz sestava sekretariata in postal samostojna služba, po možnosti tudi izven uprave. Meni so takrat in kasneje večkrat očitali, da sem bil proti temu zakonu, ker sva se z dr. Horvatom dogovorila, da naj Zavod le ostane v sestavi sekretariata in v državni upravi. Spremembe, ki so se bližale, so po najini oceni to zahtevale. Vedela sva, da bo šlo za redukcijo služb in denarja in da bi celoten Zavod najraje obesili na šolski denar. Da bi šel Zavod na tržišče in po raziskovalni in drug denar, pa s tako kadrovsko strukturo in dotedanjim načinom dela ni bilo misliti. In ob tem sva bila oba prepričana, da je služba kot Zavod slovenskemu šolstvu zelo potrebna, le da mora biti drugače organizirana. Predvsem pa, da se mora v razvoj vključiti veliko večje število ljudi, ki so povezani na različne načine. Osnovne primerjave, ki sem jih imel iz nekaterih drugih držav, so pokazale, da bi morali imeti v razvoj šolstva vključenih okoli 2.000 ljudi, ki bi skrbeli za nemoteno delovanje 30.000 ljudi, zaposlenih v šolstvu. Ker pa zaradi majhnosti države to ni bilo mogoče, je bilo treba iskati v drugačni organizaciji, z možnostjo vključevanja ljudi s fakultet in iz šol, z delno zaposlitvijo in intenzivnim mednarodnim sodelovanjem. Ta model se je kasneje kar lepo uveljavil v šolskem sistemu in tudi zmanjšal negativni vpliv šolske birokracije.

Mojim načrtom, povečati število ljudi v šolskem razvoju, so se praktično vsi upirali, saj so bili prepričani, da je za Zavod še toliko ljudi preveč. Tudi jaz sem ve-

del, da za to, kar je Zavod pretežno delal – nadzor in inšpekcijo, vsa Slovenija potrebuje le nekaj deset ljudi. Velik nasprotnik Zavoda je bil prav Ivan Bitenc, glavni šolski finančnik, ki je z užitkom zategoval pas Zavodu, kasneje pa s težavo razvezoval mošnjo, vendar pa premalo, da bi lahko zadovoljil potrebe Zavoda, posebno v zadnjem letu mojega direktorovanja.

Začetki dela na Zavodu

Prvi kolegiji v Zavodu so bili zame, pa tudi za kolege težka preizkušnja. Kolegij je bil po 37. in 38. členu že omenjenega pravilnika sestavljen iz vodij sektorjev, načelnikov oddelkov, svetovalcev direktorja in drugih delavcev po nalogu direktorja. Ko sem prišel s svojim programom na prvo sejo, so me sodelavci gledali, kot da sem padel z Lune. V večini so bili to ljudje, ki so prišli na Zavod kot ravnatelji in dobri učitelji, pa tudi drugače, bili so navajeni na inšpekcijo, svetovanje s stališča »Jaz imam vedno prav in vse vem«, tudi ukazovanje, pa seveda na spoštovanje države, predpisov, zakonov, dekretov vlade in resornega komiteja. Jaz pa sem od njih zahteval znanje, razvoj, objavlanje člankov, raziskovalno delo, podiplomski študij, znanje informatike in tujih jezikov, sposobnost prenašanja informacij drugim ipd. Obenem sem tudi povedal, da bomo mi pripravljali predloge strokovnih rešitev, Ministrstvo pa politične odločitve, da Zavod ne bo več servis za razne službe, skupnosti in zavode in da ne bom hodil na nobene politične in podobne koordinacije. Prepovedal sem tudi sestanke zveze komunistov v dopoldanskem času na Zavodu, oz. priporočil, naj se ljudje ukvarjajo s stroko in ne s politikom.

Resnici na ljubo, vse to, kar sem zahteval od sodelavcev, ni pisalo v nobeni odločbi, s katero so jih nastavili na Zavod, celo več, bilo je proti vsem zakonom, predpisom in predvsem dobrim starim navadam.

Da bi grozo sodelavcev še povečal, sem kot prvi ukrep v dogovoru z dr. Horvatom prepovedal sodelavcem opravljati inšpekcijsko službo, čeprav je bila to osnovna, z zakonom predpisana naloga Zavoda. Povedal sem jim, da jim bom dovolil hoditi v šole šele takrat, ko bodo lahko ravnateljem in učiteljem svetovali, jim pokazali kaj novega, ne pa jih sekirali zaradi neizpolnjevanja zastarelih zakonov, metod dela ipd.

Obenem pa sem prepovedal delavcem Zavoda opravljati dela, ki so jih dotlej naročali različni zunanji dejavniki. Posebej nadležne so bile občine, ki so stalno zahtevale letna poročila na svojem terenu. Vsem sem povedal, da le jaz kot direktor Zavoda odrejam delo.

Številni niso mogli verjeti, da je to res, vendar so počasi spoznali, da ne bo šlo drugače. Mnogim je ta ukrep pomenil hudo motnjo v načinu dela, saj so se »sprehajali« po šolah, kramljali z ravnatelji, sem in tja tudi koga okarali in pokontroli-rali, koga ovadili, napisali kako odločbo, spili kavo in šli počasi domov. Posebej so nekateri pogrešali generalne preglede šol, ko se je nad uboge šole spravil trop inšpektorjev in delil levite levo in desno, posebej na bolj inovativnih šolah, kjer ni bilo vse po predpisih. Nikoli pa ni nihče vprašal, kako se počutijo učenci in učitelji ter kaj učenci znajo.

Geslo, ki sva ga lansirala med Zavodove delavce z dr. Horvatom na širšem kolegiju Zavoda v jeseni 1989: *Vsi pod 50 let na podiplomski študij, vsi pa na jezikovne*

tečaje in učenje informatike, se je kmalu začelo uresničevati. Zavestno sem se odločil, da vsaj leto dni pustimo šole pri miru, da sprostijo spone, se razbremenijo in izgubijo strah, med tem časom pa svoje sodelavce izobrazim, dobim tudi nove, mlajše, neobremenjene strokovnjake in pridobim zaupanje šol. Tudi s tem, da sem prepoval za leto dni pohajanje svojim delavcem po šolah in jih poslal na izobraževanje.

Leto 1990 in potem 1991 je bilo leto odhodov v pokoj in je pomenilo regeneracijo sil na Zavodu, čeprav so odšli tudi mnogi odlični delavci, ki bi se, oz. so se lahko vključili v takšen način dela, oz. bi jim morali najti za njihove izkušnje in znanje primerno delo. Zgodnejšo upokojeitev pod ugodnimi pogoji je omogočal tudi zakon. Velika škoda je bila, da takrat niso sprejeli odloka, po katerem bi sekretariat za šolstvo in šport ustanovil inšpekcijsko službo, v kateri bi lahko zaposlili nekaj zelo dobrih v inšpekcijo usmerjenih kadrov, pa tudi sicer je mala Slovenija takrat naredila veliko napako, ko je poslala v brezdelje veliko izkušenih in šolanih ljudi.

Tako je v letu 1990 zapustilo Zavod 18 delavcev, v letu 1991 23, po mojem odhodu z Zavoda v letu 1992 pa 34. V celoti pa se je v času mojega dela na Zavodu zamenjala okrog četrтина delavcev, predvsem pa se je bistveno spremenila struktura delavcev. S tem, da nisem niti enega uslužbenca nagnal iz hiše, le način dela in ciljna usmerjenost dela sta storila svoje. Ob tem pa sem se vedno držal pravila, da nobenega od sodelavcev, ki je želel oditi iz Zavoda, nisem zadrževal. To je bila njegova volja in zaželel sem mu veliko uspeha drugje. Starejšim sodelavcem pa sem dal možnost, da si sami izberejo delo in status, ki ga želijo.

Številni upokojeni sodelavci so bili z delom časa še vključeni v delo Zavoda, nekateri od njih pa uspešno delajo na različnih področjih še sedaj.

Kmalu po prihodu na Zavod sem tudi formalno vključil med svoje svetovalce priznane slovenske strokovnjake: dr. Darjo Piciga (šolski sistemi), dr. Darka Opara (razvojno moteni in prizadeti otroci), dr. Barico Maretič-Požarnik (izobraževanje učiteljev), dr. Ludvika Horvata (sistem šolstva, razvojna psihologija), dr. Zdenka Medveša (sistemi), dr. Ljubico Marjanovič-Umek (predšolska vzgoja), dr. Janeza Dularja (slovenski jezik), dr. Andreja Likarja (informacijske tehnologije) idr.

S tem sem si zagotovil kvalitetne povezave s stroko in obenem preprečil nepotrebno prerekanje in modrovanje na zastarelih zamerah in odnosih. Kot človek z doktoratom, univerzitetni sodelavec, šolski praktik in predvsem neobremenjen s preteklimi razprtijami, sem v tem v veliki meri uspel. Z dovolj velikim uspehom sem izpeljal tudi koncept, da sem univerzitetnim učiteljem, svojim svetovalcem, poslal na podiplomski magistrski in specialistični študij svetovalce Zavoda, ki so na ta način kvalitetno, trdo in redno študirali in v okviru seminarskih tem obdelali posamezne naloge. S tem sem imel sodelavce pod stalno visoko strokovno kontrolo, strokovnjaki pa so bili seznanjeni s tekočo problematiko in sem stalno dobival od njih povratne informacije.

Vedno večje so bile tudi zahteve do delavcev Zavoda, tako da sem npr. v juniju 1991 že zahteval za svetovalce magisterij oz. resno delo na podiplomskem študiju, znanje tujih jezikov in znanje uporabe računalnika (vse z ustreznimi potrdili) in

uporabo v praksi. Razpisi Zavoda za nove delavce so že takrat vsebovali zahteve, ki so jih podjetja in državna uprava povzeli šele leto in več za nami.

Tečaje tujih jezikov in uvajanje v računalništvo smo izvedli na Zavodu in to tako, da so ljudje lahko hodili na tečaje prvo leto v delovnem času, kasneje pa tudi na plačane tečaje popoldan. Obenem z osvajanjem novih znanj smo delavcem omogočili tudi praktično uporabo teh znanj z vključevanjem v mednarodne projekte, izobraževanjem v tujini, nakupi literature in računalniške opreme ipd.

Moja osnovna želja je bila usposobiti sodelavce do te mere, da bodo strokovno dovolj podkovani in tako tudi bolj neodvisni, mobilni in ne vedno vezani na voljo svojih delodajalcev na Ministrstvu. Poskušal sem jim dopovedati, da je mogoče neodvisnost od politike v šolstvu doseči le z visokim strokovnim znanjem in referencami in ne z raznimi predpisi.

Leta 1991 je Polona Zajc prevzela skrb za izobraževanje delavcev Zavoda in za njo mag. Marija Velikonja, jaz pa sem zaukazal 100 ur organiziranega izobraževanja za vsakega delavca. Sem sem štel tudi podiplomski in drug študij.

Obenem sem sprostil delovni čas, ki je bil formalno od 7. do 15., v resnici pa je bil Zavod praviloma precej prazen po službenem času in pred njim. Vendar pa so morali ljudje v času do 16. ure sporočiti, kje so, tako da smo jih lahko v vsakem trenutku našli.

Tu so mi bile v veliko pomoč izkušnje z dela na Institutu Jožef Stefan, kjer so ljudje včasih delali praktično cel dan, po uvedbi kontrolnih ur pa se je začelo to rušiti. Intelektualnega dela se pač ne da zbanalizirati po načelih Leninovega delavskega razreda.

Tega leta smo objavili tudi bibliografijo del naših delavcev in seznam konkretnih aktivnosti, ki jih je kdo opravil v letu 1990. Zavod sem usmerjal ciljno in postavljaj objektivne kriterije.

Rezultat je presegel vsa pričakovanja, saj so imeli delavci Zavoda v letu 1991 objavljenih prek 1.200 enot, od tega okrog 50 v tujini. Zelo natančno se je tudi videlo, kdo je opravil in koliko seminarjev, bil udeležen pri projektih ipd.

Za boljše informiranje smo pripravili tedenske novice in Ogledalo, mesečno revijo Zavoda, od prej pa je že obstajala revija Vzgoja in izobraževanje, katere urednik sem bil po funkciji.

Tiste, pri katerih so se pojavile v večini ničle, sem poklical skupaj z njihovimi šefi na razgovor in jim predlagal, da si izberejo primernejše delo v Zavodu oz. izven njega. Obenem sem šefom tudi povedal, da mora skupina opraviti delo in če nekdo ne dela v redu, bodo morali drugi delati namesto njega. V letu 1991 in v letu 1992 smo zaposlili še okrog 40 delavcev in imeli zelo solidno ekipo.

V času mojega direktorstva ni prišel na Zavod v službo nihče po političnem nalogu, kot se je dogajalo prej in kasneje. Odštejem seveda »bivša« vodstvena šolska kadra, Boštjana Zgonca in Jožeta Miklavca, ki sta prevedrila pri meni na Zavodu leto dni, ko pa so se vremena malo zjasnila, sta se vrnila pod ministrsko okrilje.

Sodelavci so v začetku s težavo, kasneje pa z vedno večjim veseljem sprejemali nov način dela, saj so videli v njem smisel, možnost za napredovanje in tudi konkretne rezultate. Zelo motivacijsko pa je bilo dejstvo, da so ravnatelji in učitelji

začeli gledati na Zavod bolj pozitivno. Seveda pa so bili tudi veliki odpori in nasprotniki tega načina dela so skupaj z novim vodstvom po mojem odhodu Zavod spet spravili v stare tirnice (za katere pa se ve, kam vodijo).

Ob tem naj omenim, da so imeli ljudje v hiši veliko možnosti tudi za avtorske in druge prejemke, saj je bilo dela dovolj, ob možnostih, ki smo jih odprli na Zavodu, vse seveda v skladu z obstoječimi predpisi.

Ob majhnem številu ljudi, ki kaj znajo, je treba čimbolj izkoristiti njihove potencialne in jim dati možnost pošteno zaslužiti tudi na njihovem področju dela in s tem preprečiti razno delo na črno ali celo malverzacije in kraje, kot so kasneje počeli številni državni uslužbenci. Od slabo plačanih ljudi brez primernih usmeritev, objektivno zastavljenih ciljev in sistema vrednost in motivacij pač ni pričakovati kaj več kot posedanje v službi in čakanje na upokožitev ob praviloma avtomatičnih administrativnih napredovanjih vsakih nekaj let.

Problemi organizacije

Organizacija Zavoda in v okviru Ministrstva za šolstvo in šport¹³⁸

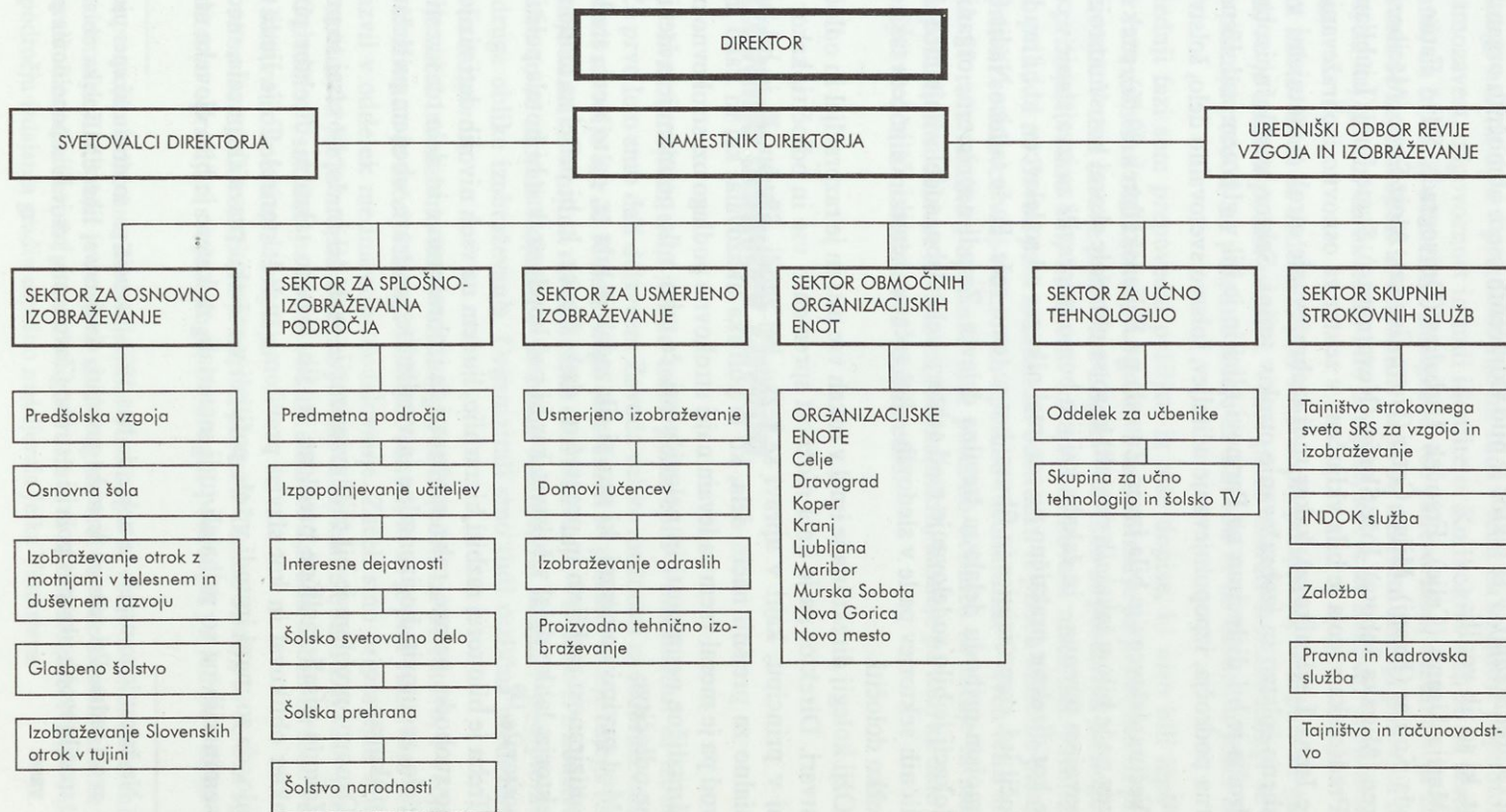
Osnovni problem organizacije slovenskega šolskega vrha in s tem tudi Zavoda je bil v tem (in je še vedno), da niso natančneje določene naloge in pristojnosti posameznih sestavnih delov slovenskega šolskega sistema. Posledica tega je (bila) tudi slaba organizacija in neučinkovitost dela celotnega Ministrstva, kar v veliki meri občutijo tudi šole.

Eden od osnovnih problemov, s katerim sem se spopadel, je bila klasična hierarhična organiziranost Zavoda, ki je sicer značilna za državno upravo. Meni kot svobodnjaku se je tak način organizacije in dela zdel uničujoč. Vsi so vedno čakali, kaj bo rekel vodja in ta je prevzemal odgovornost za vse. Birokrati so pazili na to, da so si z ustreznim tolmačenjem pravilnikov, kompliciranjem in izmišljanjem novih zadev pripravili ravno prav dela, katerega rezultati so bili praviloma nemerljivi oz. odvisni od kopice drugih. Pri tem so strogo pazili, da niso kaj konkretnega naredili – kajti lahko bi naredili napak, in da so ob vsaki priložnosti poudarjali pripadnost državi, ki ima mogoče to majhno napako, da jim daje premajhne plače in premalo denarja za njihove projekte. Da pa povprečen državni uradnik preži samo na napredovanje, je itak enako znano in enako po vsem svetu.

Zavod sva vodila s z namestnikom Jožetom Prelogom, imela pa sva več pomočnikov, ki so vodili sektor za osnovno izobraževanje (Katja Hvala), sektor za usmerjeno izobraževanje (Milena Malovrh), sektor za splošno izobraževalna predmetna področja (Draga Urbas-Keravica), sektor za učno tehnologijo (Tomaž Skulj), sektor skupnih strokovnih služb (Viktor Čop) in sektor območnih organizacijskih

138 Do leta 1991: Republiški komite za vzgojo, izobraževanje in telesno kulturo (RKVITK).

Shema 2: **Organizacija Zavoda Socialistične republike Slovenije za šolstvo leta 1989**

enot (Karel Medja). V ta sektor je bilo vključenih osem območnih organizacijskih enot, ki so jih vodili:

Marija Urank (Celje), Franček Lasbaher (Dravograd), Silvo Fatur (Koper), Breda Konjar (Kranj), Milan Čotar (Nova Gorica), Alojz Širec (Maribor), Ivanka Koren (Murska Sobota), Jože Škufca (Novo mesto), Stane Jeraj (Ljubljana).

Predšolska vzgoja je bila vključena v sektor za osnovno izobraževanje (vodila jo je Irena Levičnikova), kakor tudi izobraževanje otrok z motnjami v razvoju, glasbeno šolstvo in izobraževanje otrok v tujini. Sektor za splošnoizobraževalna področja je bil dislociran na Parmovi ulici in je bil v glavnem zadolžen za predmetna področja, izpopolnjevanje učiteljev, šolstvo svetovalno delo, šolstvo narodnosti.

Večina delavcev je bila izven Zavoda na Poljanski (prek 80 %), prek 60 % delavcev pa je bilo v lokalnih enotah, ki so se obnašale skoraj kot samostojni zavodi na »svojem terenu« – in čakale, kaj jim bomo pripravili za izvajanje v centru. In tako kot direktor praktično nisem imel nikogar od sodelavcev, ki bi mu lahko kaj naročil itd. razen tajnice in fikusa, kot se temu reče. Pa še tajnica Nadja Geroni je ob mojem prihodu delala za številne delavce. Zaradi neprimerne organizacije in dislokacij je bilo sodelovanje med sektorji zelo slabo, sodelovanje med delavci iz različnih sektorjev pa le v sledovih – kot rečemo kemiki, če je česa tako malo, da je težko določiti.

Ožji kolegij direktorja je imel v rokah vse niti in je razpravljal in odločal o vsaki stvari. Direktor pa je imel možnost spremeniti vse in odločiti, kakor je hotel. Vsaj v principu, kajti v upravi se težko kaj zgodi. Sistem, ki je bil postavljen genialno za prejšnji način dela, ko je politika ukazovala, kaj in kako mora biti, Zavod pa je moral vsem zadevam najti strokovno podlago oz. strokovno opravičiti tudi različne neumnosti in nelogičnosti, če tako milo poimenujem številne politične odločitve.

Med prvimi nalogami, ki sem si jih zadal, je bila ta, da to noro, srednjeveško organiziranost razbijem in preprečim, da bi človek, ki bi prišel za mano na mesto direktorja, lahko delal v šolstvu, kar bi pač hotel, oz. kar bi hotela politika, ki ga je postavila.¹³⁹

Treba je bilo torej razbiti hierarhijo, ljudem na vseh nivojih dati vizijo, ustvarjalno svobodo, naloge, roke, možnosti za izobraževanje in delo ter uvesti projektno delo, zagotoviti horizontalne in vertikalne povezave, obenem pa držati vso zadevo skupaj.

Osnovni problem je bil tudi avtorizacija vseh del in dopisov, saj so prej delavci Zavoda pisali različne predloge, ki jih je nato takratni direktor prof. Peter Winkler oblikoval in kot slavist praviloma tudi lektoriral. To je ljudi tako razvadilo, da so meni in tudi v šole pošiljali v začetku prava skrupucala, med učitelje na seminarjih pa so prihajali tudi materiali, za katere je bilo človeka sram. Pro-

139 Na žalost je to uspelo le nekje do leta 1993, kasneje pa so uradniki spet ujeli veter v svoja jadra. Pri tem pa je treba priznati, da si nova, liberalna šolska oblast, niti ni trudila svojih ukrepov pokriti s stroko (Zavodom), ker je bila popolnoma prepričana vase.

blem takšnega načina dela v preteklosti je bil tudi v tem, da so ljudje popolnoma izgubili samozavest, odgovornost in tudi identiteto. Kolikokrat sem se na sestankih razburil, da bi moji učenci na Bežigradu vse zadeve takoj razumeli in tudi naredili, vmes še kaj izboljšali in dopolnili, tu pa po trikratni razlagi polovica niti ne razume, za kaj gre oz. da bi lahko bilo drugače, kot je že leta, oz. je od nekod predpisano.

Ko sem zahteval, da se sodelavci pod vsak dopis podpišejo, sam pa sem ga le sopodpisal, se je zadeva počasi uredila. Vmes pa so morali številni kolegi še na seminar o pisanju poročil, na posebne tečaje na Zavodu in na Institutu Jožef Stefan.

V naslednji fazi sem prepovedal pošiljati iz hiše dopise, ki niso bili lepo in enotno ter računalniško oblikovani, vse gradivo za seminarje pa je moralo iti prek založbe Zavoda. V tem času je prof. Tine Logar¹⁴⁰ založbo že postavljal na noge in iz hiše so prihajali vedno bolj kvalitetni in lepo oblikovani materiali. Približno leto dni po prihodu na Zavod pa sem zaukazal odstraniti iz pisarn klasične pisalne stroje in prisilil sodelavce vsaj v osnovno uporabo računalnika. V dveh letih smo kupili prek 80 računalnikov, opremili tudi posebno učilnico za tečaje in sistematično usposabljali sodelavce za delo na računalnikih, kasneje pa tudi za delo na mrežah, pripravo učnih materialov in multimedio.

Izobraževanje delavcev Zavoda

Zahteve po kvalitetnejšem delu je bilo treba podkrepiti z možnostmi za izobraževanje. Že prvo leto smo dali delavcem Zavoda velike možnosti za izobraževanje. Za to so imeli na voljo kar 25 % delovnega časa. Imeli so plačane tečaje tujega jezika, seminarje doma in v tujini, računalniško izobraževanje. Vsi delavci z neustrezno izobrazbo so se morali vključiti v ustrezno šolanje, vsi mlajši v podiplomski študij in druge oblike izobraževanja. Organizirali smo tudi različna predavanja, seminarje in razgovore.

Zavod je začel intenzivno kupovati knjige, se naročati na literaturo, v večjem obsegu in kvalitetno je začel delovati INDOK center, ki se je pod vodstvom Jelke Arhove razvil v oddelek mednarodno sodelovanje. Začeli smo pripravljati redne Tedenske novice, ki jih je urejala Zdenka Jovanovska, kasneje tudi Zavodov interni bilten Ogledalo. Vsak dan pa so vsi vodilni delavci Zavoda dobili izrezke vseh člankov o šolstvu iz dnevnega časopisja.

Počasi so se formirali centri (tu je največ postoril Tomaž Skulj), ki so bili sposobni kvalitetno opravljati svoje naloge, na drugih področjih pa je bilo veliko te-

¹⁴⁰ Kmalu po mojem odhodu z Zavoda je odšel Tine Logar za vodjo sedaj že znamenitega Epicentra pri DZS, kjer je uveljavil med drugimi tudi številne zamisli, ki smo jih načrtovali ob založbi Zavoda, pa zaradi togosti države to ni bilo mogoče. Njegovo delo je na področju izdajanja gradiv uspešno nadaljevala Jelka Vintarjeva.

žav. Nisem imel ljudi, slabo so bili organizirani in povezani, pa tudi znanja često ni bilo dovolj, oz. ga često ni bilo kje dobiti.

Vse te aktivnosti so bile nujne, če smo želeli vpeljati v slovensko šolstvo načrtovanje v skladu z dognanji dosežkov na področju kurikularne teorije. Leta 1992 je tudi v Sloveniji izšla lepa pregledna knjiga s tega področja (2) avtorja R. Krofliča, medtem ko so bili prej na razpolago prispevki g. J. Širca in precej tuje literature. G. Širec (3) je skušal kurikulum opisati v ožjem pomenu kot znanstveno skladen (ustrezno teoretično in praktično preverjen) učno ciljni načrt – odprti kurikulum, in v širšem kot apriorno določen učni proces na vseh njegovih stopnjah, neodvisno od konkretnih učnosituativnih okoliščin – zaprti kurikulum. Poleg teh se je omenjal še skriti kurikulum, ki vsebuje vse tiste vidike intenc, ki niso bili precizirani v uradnem kurikulumu, so pa prisotni v vzgojno-izobraževalnem programu.

Področje je izjemno kompleksno, zahteva veliko znanja, poznavanja raziskovalnega in razvojnega dela, dela v ekipah in na projektih. Ugotovil sem, da so bili le redki ljudje na Zavodu, ki so vedeli, kako sploh izgleda kurikularno načrtovanje in kakšne zahteve postavlja. Temu področju smo posvetili veliko časa in pozornosti, kar je tudi omogočilo bolj strokovne ukrepe v šolstvu.

Uvajanje sodobnejšega načina dela ali kako motivirati oz. prisiliti za študij in delo

Velik problem je bila tudi razvrtičkanost dela. Posamezni delavci Zavoda, celo vodilni, niso poznali celote ali pa je niso hoteli poznati, saj to prej ni bilo niti običajno niti zaželeno. Kljub vertikalno in horizontalno organiziranemu delu, uvajanju teamskega in projektnega dela ter vključevanju v mednarodno sodelovanje so številni delavci Zavoda še vedno uradovali po svoje in se niso znali ali pa se niso hoteli vključiti v skupno delo. Veliko je bilo skrivanja znanja in literature, nezmožnosti za sodelovanje. Porabil sem veliko časa in naporov, da sem ljudi pripravil do sodobnejšega načina dela, veliko strokovnega dela pa sem moral opraviti sam. In to mi je na Zavodu pobralo največ časa in energije. Študirati sem moral celotno problematiko in ker sem znal in moral stvari povezovati, sem bil često večji strokovnjak kot posamezni specialisti. Ti pa so se začeli potem zanašati name. Tako sem s to prakso zaključil že v letu 1991 in prepustil odgovornost za gradiva in delovanja področja sodelavcem in jih tudi pošiljal na teren, TV-oddaje, radijske intervjuje ipd. Zahteval pa sem tudi, da publicirajo in s tem javno preverjajo svoje delo in mi prinesejo svoje predloge, ko so objavljeni kot strokovni ali znanstveni članki ali publikacije. Tako sem tudi jaz vedel, če so stvari v redu ali ne, ne da bi jih posebej študiral, saj so strogi recenzenti ali kritiki, ki jih je bilo v Sloveniji vedno dovolj, opravili svoje delo.

Moja velika prednost pri takšnem načinu dela pa je bila, da sem celotni sistem zelo dobro spoznal, obenem pa sem kot sodelavec raznih mednarodnih kongresov in projektov dobil tudi najbolj sveže informacije z vsega sveta. (V povprečju sem bil v času dela na Zavodu okrog dva meseca na leto v tujini, pa tudi prej in kasneje sem se poskušal držati tega standarda.) Ker sem razmeroma dobro poznal tudi nekatera druga strokovna področja, sem lahko dovolj kompetentno delal na sistemih globalnega načrtovanja, s čimer se precej ukvarjam še danes.¹⁴¹

Obdržal in celo razvijal sem prakso pogovorov z dobrimi učitelji in drugimi praktiki po šolah, kjer sem dobil dobro sliko o stanju na terenu in možnostih za spremembe. Moram reči, da sem imel kar malo težav, ker sem na šole često hodil sam, brez svojih predstojnikov enot, vendar sem želel videti resnico in vsaj tisto pravo povprečje slovenskega šolstva. V začetku se mi je na teh poteh često pridružil vodja predstojnikov enot Karel Medja, ki me je poučeval o delu v državni upravi, mi dal veliko koristnih nasvetov ter tudi korigiral marsikateri, sicer preveč zaletav in nedodelan predlog. Kasneje je bil Karel Medja zelo čislan razrednik v ravnateljski šoli.

141 Pri upoštevanju rešitev tujih šolskih sistemov je treba poznati njihove usmeritve za prihodnost in ne upoštevati zgolj stanje, kakršno je. Na ta način si vedno zadaj 20 let. Te usmeritve pa je mogoče dobiti le na kraju samem, v razgovorih z odgovornimi ljudmi in tudi učitelji in ravnatelji, ko se tudi preverja, koliko so posamezne predvidene rešitve realne.

V letih dela na Zavodu sem opravil po dokaj natančni evidenci prek 3.000 uradnih pogovorov, obiskal okrog sto petdeset različnih izobraževalnih ustanov, delo in načrte Zavoda pa sem predstavil na sestankih, okroglih mizah, intervjujih, s članki ipd. prek stokrat.

Na nekaj seminarjih in v več člankih sem omenil, da naj se mi javijo vsi, ki imajo zanimive projekte, materiale in ideje, ter da jih bom z veseljem obiskal. Obenem pa sem tudi jasno povedal, da naj ljudje osnovne težave rešujejo v šolah. In to zbor skupaj z ravnateljem. Če je ta nesposoben, pa naj dobijo drugega. Na ta način lahko rečem, da se praktično nisem ukvarjal s težavnimi šolami in problematičnimi ljudmi, ampak s kvalitetnimi šolami in z dobrimi in ambicioznimi učitelji in ravnatelji. Vsem tem sem tudi osebno odgovarjal na vsa pisma in se z veseljem udeleževal vseh aktivnosti, ki so jih organizirali, npr. seminarje, razstave, pogovore, predstavitve. Imel sem tudi navado kolege, ki so napisali dober članek, imeli zanimivo predstavitev, z osebnim pismom, na razgovoru, pa tudi javno pohvaliti. Nasploh pa sem se držal načela, da je treba ljudi v glavnem hvaliti, vmes pa tudi povedati, če se ti kaj ni zdelo v redu. Na različne načine se da ljudem dopovedati in razložiti svoje želje in zahteve oz. oceniti njihovo delo, ne da bi jih ob tem preveč prizadel ali celo užalil. Često smo pripravili na Zavodu različne slavnostne sprejeme in obeležitve, tiskovne konference in srečanja, kar je sodelavcem in drugim vabljenim veliko pomenilo.

S takšnim načinom dela, ki so ga privzeli kmalu tudi drugi sodelavci, smo dosegli, da so ljudje pričeli z Zavodom sodelovati, mu zaupati in da so prišli na dan številni dragoceni materiali, ki so jih včasih učitelji v strahu pred inšpektorji skrivali v predalih, učitelji pa so pričeli pripravljati tudi različne delavnice, na katerih so predstavili svoje delo kolegom in študentom. Takšen način dela je omogočil tudi strokovno recenzijo del, pomoč učiteljev, obenem pa tudi izločitev materiala, ki strokovno ni ustrežal.

V založbi Zavoda smo natisnili veliko priročnikov, knjig, kaset, didaktičnih materialov idr., spodbujali in naročali dela. S tem smo jih tudi avtorizirali in plačali. Do tedaj je namreč bila v navadi legalizirana kraja intelektualne lastnine in velikokrat sem jih slišal tudi na račun mojih svetovalcev, da »prodajajo« okoli tuje stvari.

Posebej sem bil zadovoljen ob predstavitvi kakšnega projekta, kjer sem avtorju veliko pomagal, da je uspel. Je pač tako, da je srečno delo in življenje sestavljeno iz drobnih srečnih in veselih dogodkov. Prek založbe smo vpeljali občasne tiskovne konference s promocijo gradiv, ki so izšla in predstavitevijo avtorjev.

Na Zavodu smo začeli sistematično vzpodbujati šole, da so postali centri za razvoj določene dejavnosti in prenos doseženega v prakso. Ko smo uvedli možnost kotizacije, so lahko na šolah s tem pokrili stroške in tudi nagradili učitelje. Denarja in znanja je torej bilo, le spraviti ga je bilo treba v krogotok. Kasneje je strokovni svet sprejel tudi pobudo za inovacijske šole in med prvimi sta ta naziv prejeli trnovska osnovna šola, ki jo je vodila mag. Teja Valenčič, kasnejša državna sekretarka za področje osnovne šole, in OŠ Majde Vrhovnik z ravnateljico Angelco Likovič.

Na ta način smo pričeli uvajati v šolski sistem skozi stranska vrata nekatere sodobne elemente načrtovanja kurikuluma (tudi načrtovanje, ki izhaja iz interesov otrok in kadrovske zasedbe) ter zagotovili aktivno vlogo ravnateljev in učiteljev. Brez generalnega poseganja v šolski sistem, ker tovrstni načini pač ne prinašajo dobrih rezultatov.

Literatura, delavnice, srečanja in druge, na novo uvedene oblike dela, so zahtevale dodaten denar, zato smo uvedli kotizacije. Precej aktivnosti so organizirale tudi razne zasebne firme, saj sem Zavodovim svetovalcem prepovedal, da se gredo administratorje, poštni uslužbenke in turistične delavce, in jih napotil na strokovno delo.¹⁴² To delo so v veliki meri prevzela zasebna podjetja in druge izobraževalne ustanove.

Ob uvajanju kotizacij sem doživel veliko odpora v Zavodu in tudi v šolah, saj so bili vsi navajeni, da je vse zastoj, čeprav je država drago plačevala ljudi z visoko šolo, ki so delali vse razen tega, za kar bi morali biti na Zavodu – vrhunsko stroko. Ker pa je zastoj le redkokdo želel delati, prej kvalitetnega izobraževanja praktično ni bilo. In tako je bil krog zaprt. Naslednji odpor smo doživeli, ko smo pričeli organizirati kongrese in srečanja, ki so potekala dva ali tri dni izven Ljubljane. To so mnogi označili za turizem in potrato denarja in niso upoštevali, da so na takšnih srečanjih ljudje skupaj dolge ure, da potekajo številne razprave in razgovori, navežejo se novi stiki ipd. Da o tem, da se mora ravnatelj ali učitelj znati obnašati na različnih konferencah, naučiti predstaviti svoje delo strokovni javnosti, niti ne govorim.¹⁴³ Pa je bilo po svoje tudi razumljivo. Državna uprava je imela zelo nizke kriterije za tovrstne zadeve. Posedanje v pisarni, sem in tja tečaj iz upravnega postopka, to je bil njen domet. Če se je svetovalec zapeljal iz enega kraja v drugega, je že moral sklepati kolegij, da pa bi šel kdo na kakšen seminar ali izpopolnjevanje in to celo v tujino, so bile le sanje. Še celo podiplomski študij so morali ljudje na Zavodu in na šolah skrivati pred nadrejenimi. Čeprav po drugi strani v upravi ni bil problem vsako leto organizirati sindikalni izlet v tujino. Sistem blokad informacij in preverjanja je bil zelo razvit, veliko pa je bila kriva tudi lenoba in neinventivnost ljudi.

Na srečo pa sem imel kar precej izkušenj z bežigradske Srednje naravoslovne šole, kjer smo uvajali prispevek staršev za šolanje že v letu 1988 in kjer je bilo stališče jasno: kvalitetne zadeve stanejo. Staršem in drugim odgovornim in zainteresiranim je treba le jasno povedati, zakaj je dodaten denar potreben, za kaj bo namenjen in kakšen bo učinek, in potem praviloma ni problemov. Posebej če gre za investicijo v znanje, kot je šlo v šoli za otroke ali pri izobraževanju učiteljev.

Prof. Jože Žlahtič je na Ministrstvu ob pomoči naših sodelavcev na tem področju ogromno naredil, tako da se že vključujemo med bolj organizirane države na

142 Zavod pa je po mojem odhodu počasi širil svojo ekipo na izobraževalnem centru, vendar s tem na žalost preveč ljudi iz razvoja umaknil v organizacijo in administracijo in zmanjšal svojo učinkovitost.

143 Ko danes ocenjujem, kje je bil kak moj večji prispevek k razvoju slovenskega šolstva, je bilo po mojem ravno na področju sprostitev spon, javnosti dela in liberalizaciji v šolstvu in ustvarjanju trga znanja.

tem področju. Z veseljem sem z njim razpravljaj in mu pomagal pri delu, saj je bil izjemno inovativen, deloven in pošten, obenem pa je ves čas dela na Ministrstvu tudi učil na srednji šoli, kar sem posebej cenil. Zato je temeljito poznal probleme in želje šol v nasprotju z drugimi uradniki, ki niso bili na šoli in v razredu že desetletje ali več.

Ob tem pa so učitelji, ki so znali in zmogli več, dobili ustrezno veljavo in stimulacijo. Začel je veljati tudi drugačen sistem vrednot. Onemogočeni pri delu oz. prisiljeni k dodatnemu izobraževanju so bili tisti, ki niso znali, so bili leni ali nesposobni. Tudi v šolstvu se je začelo gibanje, značilno za tržni sistem, ki ga sicer v centralistično organiziranih šolskih sistemih ne more biti.

Od tu je tudi izviralo moje upiranje slovenski vladi, ki je v začetku želela podjarmiti šolo in sploh družbene dejavnosti, pa smo ji to vsaj za določen čas uspešno preprečili. In pa seveda zahteve, da je treba za takšen način dela učitelje bolj plačati, jim omogočiti dodatno izobraževanje in materialne pogoje za delo v šoli.

Takoj ob prihodu na Zavod sem začel vzpodbujati akcijo 1.000 učiteljev podiplomcev in razvijalcev v slovenskih šolah. V tej akciji sem hotel zagotoviti, da bi najbolj inovativni in raziskovalni učitelji lahko podiplomsko študirali in raziskovali, oz. razvijali novosti ter prek oglednih šol, delavnic, literature ipd. prenašali med druge učitelje. Ob tem, da bi polovico delovnega časa opravili v šoli kot učitelji. To bi bila tudi najboljša vez med teorijo in prakso. Vendar se je projekt prepočasi razvijal in številne sposobne učitelje so »nam« iz šolstva pobrali raziskovalci, ki so na vse mogoče načine nabirali 2.000 mladih raziskovalcev.

V negativnem smislu sem omenil akcijo 2.000 raziskovalcev. Ključni problem pri vseh akcijah namreč je, da običajno prinesejo več škode in koristi. In Slovenija si ne sme privoščiti akcij, kjer najbolj sposobne ljudi iztrga iz okolij, za katere so bistveni. Ti ljudje morajo ostati v šolah in se, delno razbremenjeni pouka, vključiti v podiplomsko izobraževanje ali za določen čas v nekatere projekte. Ščasoma se takšne akcije izrodijo tudi zato, ker se šole rešijo ljudi, ki jih na šoli ne pogrešajo, kar se je npr. pokazalo tudi v številnih primerih v šolstvu, verjetno pa najbolj ekstremno pri podiplomskem šolanju kadrov v Angliji.

Najprej smo začeli z aktivnostmi med mentorji mladih raziskovalcev v nekatereh šolah, kasneje pa se je ta koncept začel širiti tudi na druga področja. Predvsem smo iskali sodelavce za različne skupine in projekte, ki so nastajali po Sloveniji.

Eden pomembnih vzvodov za premike v šolstvu so bile predmetne skupine, ki smo jih postavili v začetku leta 1990. Organizacija predmetnih skupin je povzročila na Zavodu hud odpor, ker so se vanje enakovredno vključili svetovalci iz Zavodovih enot po vsej Sloveniji in nekateri tudi prevzeli vodenje skupin. Pričel je potekati proces decentralizacije, svetovalci so dobili voljo in veselje do dela (vsaj večina med njimi). Pomembno je bilo tudi, da so člani predmetnih skupin prihajali v neposreden stik z domačimi in tujimi strokovnjaki in vstopili v mednarodno izmenjavo znanja. Vodje Zavodovih enot na terenu pa so izgubili delavce, s katerimi so do tedaj samostojno razpolagali, jih pošiljali po šolah na kontrole itd. in uporabljali za razna lokalna in izvršilna dela. Učitelji so sedaj vedeli, kdo z imenom in priimkom skrbi za njihovo delo, jaz kot neposredno odgovorni vodja pred-

metnih skupin pa, kaj mora kdo narediti in za kaj je kdo kriv. Z začasnim prevzemom vodenja teh skupin sem tudi podrl strukturo sektorja na Parmovi ulici in ustanovil več novih skupin, ki so bolj avtonomno, strokovno in predvsem bolj z veseljem skrbale za posamezna področja šolstva.

V maju 1990 sem poslal vsem predmetnim skupinam dopis, v katerem so bili razloženi njihov namen in naloge.

Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Direktor

Datum: 08. 05. 1990

Oznaka: SZ/PRED. SK

Vsem članom predmetnih skupin zavoda R Slovenije za šolstvo

Na številnih razpravah in ob sprejemanju novega delovnega načrta za leto 1990 smo se dogovorili, da del delavcev zavoda deluje v predmetnih skupinah. Naloge teh skupin so zelo natančno opredeljene v Letnem delovnem načrtu zavoda (Priloga A – kadrovska sestava) ter v gradivu z oznako P. S. OPIS, tex z dne 5. 2. 1990, ki so ga vsi vodje predmetnih skupin dobili v mesecu februarju. Ker dobivam informacije, da delo nekaterih predmetnih skupin še ni zaživelo in da nastajajo nejasnosti v zvezi z delom in pristojnostjo posameznih članov predmetnih skupin in njihovih vodij in vsebinsko povezanostjo predmetnih skupin z drugimi delovnimi skupinami na zavodu, želim ponovno pojasniti, kakšna je organizacijska shema dela zavoda glede na delovni načrt za leto 1990 in kakšne so pristojnosti posameznikov skupin oz. raznih organov na zavodu, s stališča dela predmetnih skupin.

Predmetne skupine

V predmetni skupini so nosilci dela svetovalci zavoda iz vse Slovenije. Skupino vodi vodja skupine oz. njegov namestnik. Delavci zavoda, ki imajo glavno obveznost dela v določeni predmetni skupini, morajo 50 % časa nameniti delu v skupini in za svoje delo odgovarjajo vodji skupine. Skupina je v celoti odgovorna za določeno predmetno področje, zato morajo vsi sodelavci skrbeti, da delo teče nemoteno. Vodja skupine oz. njegov namestnik organizira delo skupine v skladu z navodili oz. ga delno prilagodi posebnostim dela skupine. Vodja predmetne skupine je odgovoren za svoje delo neposredno direktorju zavoda oz. njegovemu namestniku.

Pri enem od sodelavcev predmetne skupine morajo biti zbrani vsi potrebni strokovni in drugi viri o delu skupine. Ti naj bodo na razpolago tudi učiteljem.

Delovni sestanki

Skupina mora imeti najmanj enkrat na štirinajst dni skupen delovni sestanek, po možnosti na določen termin. O teh sestankih morajo biti obveščeni tudi drugi sodelavci zavoda in učitelji, da se jih po želji lahko udeležijo.

Zunanji sodelavci

Zunanje sodelavce bomo vključevali, oz. smo že vključili kot 1/3 zaposlene oz. po pogodbi, v okviru naših finančnih zmožnosti. Ponovno pa moram opozoriti, da so zunanji sodelavci le vrhunski strokovnjaki, ki pokrivajo del aktivnosti, ki jih delavci zavoda ne morejo, ali pa učitelji praktiki, preko katerih preverjamo ideje, novosti in rezultate dela v praksi, lahko pa oboji sodelujejo tudi pri načrtovanju in izvedbi naših aktivnosti.

Predmetna področja

Predmetne skupine so zadolžene za optimalno urejenost svojega predmetnega področja v slovenski šoli, v obsegu ur, razporeditvi in zahtevnosti, ki je določena s sklepi strokovnega sveta R Slovenije.

Načrt dela

Vsaka skupina mora imeti izdelan dolgoročni in kratkoročni koncept in strategijo dela na svojem področju. Program mora biti v skladu z generalno strategijo razvoja slovenskega šolstva in pripravljen dovolj fleksibilno, da ga skupina lahko sproti prilagaja novim izobraževalnim potrebam, novostim v stroki in dosežkom v praksi.

Usklajenost predlogov

Vsak predlog, ki presega normalno notranjo prenovno predmeta, mora biti usklajen s skupino za koncepcijo, s skupino za razvoj specialnih didaktik ter za temeljna pedagoška in psihološka znanja, ustrezno programsko skupino in medpredmetno usklajen. Na zavodu je veliko težav zaradi premajhnega medsebojnega sodelovanja posameznih skupin. Zato in zaradi čimvečje usklajenosti posameznih predlogov želim, da so na vseh gradivih, ki pridejo v obravnavo na kolegij, podpisi naslednjih delavcev zavoda:

- Zakrajšek ali Rečnik: skupina za koncepcijo
- Milekšič ali Adamič: skupina za razvoj specialnih didaktik ter temeljna pedagoška in psihološka znanja.
- vodja ustrezne programske skupine (glej delovni načrt)
- vodja področne skupine
 - Hvala ali Milekšič: osnovna šola
 - Malovrh ali Tóme: srednja šola
- vodja zavodovega centra

Če je potrebno predloge usklajevati na medpredmetni ravni, mora gradivo podpisati tudi vodja oz. namestnik določene predmetne skupine.

Na ta način je mogoče ob dosedanjih navadah dela na Zavodu doseči sodelovanje vseh, ki lahko le skupaj pripravijo kvalitetna gradiva. V primeru strokovnih sporov med posameznimi skupinami, ki pripravljajo gradivo, skupine lahko izdelajo variantne predloge. Te in morebitne druge težave bodo poskušale rešiti neodvisne ekspertne skupine, ki jih bo imenoval direktor zavoda.

Le tista gradiva, ki bodo opremljena z ustreznimi podpisi, bodo od 1. maja 1990 lahko prišla v obravnavo na kolegij oz. strokovni svet in bodo lahko imela status uradnega dokumenta zavoda. Tudi vse informacije na podlagi teh gradiv bodo le tako lahko uradno stališče zavoda.

Pisna gradiva

Vse predmetne skupine so dolžne pripraviti pisna gradiva za vse učitelje svojega predmetnega področja v Sloveniji in jih s temi gradivi tudi seznani-ti na kratkih seminarjih do 1. julija 1990.

V navodilih mora biti točno opredeljeno, kakšne so novosti pri posameznem predmetu, katere vsebine izpuščene, katere razbremenjene, podatki o učbenikih, literaturi in drugo.

Skupina delavcev zavoda v predmetni skupini je dolžna pripraviti vsa gradiva na podlagi strokovnih predlogov in metodologije, ki je dogovorjena v zavodu. Obenem mora upoštevati in v literaturi pri svojih predlogih navesti vse najnovejše reference.

Seminarji

Posebej opozarjam vse skupine, da ne želim niti enega seminarja, ki bo šele jeseni 1990 učiteljem povedal, kaj je novega pri njihovem predmetu. Tradicionalni jesenski seminarji naj bodo namenjeni novemu, bolj učinkovitemu delu v šoli.

Ob tem posebej opozarjam, da pri pregledu programa seminarjev za leto 1990/91 nisem zasledil koncepta seminarjev posamezne predmetne skupine. Zahtevam, da ima vsak učitelj v okviru predmetne skupine letno vsaj štiri seminarje in da ima za vsak seminar pripravljeno tudi pisno gradivo – to naj bo zameetek specializirane revije za posamezno predmetno področje, v kolikor predmetna skupina le-te še nima.

Vse predmetne skupine so dolžne pripraviti v okviru izobraževanja učiteljev program, ki je usklajen z razpisom izobraževanja, ki so ga pripravile fakultete in razpisom izobraževanja strokovnih društev. Predvideni sestanki oz. seminarji so:

1. Redno letno srečanje učiteljev v okviru strokovnih društev. V kolikor društva teh srečanj še nimajo, naj jih člani predmetne skupine poskušajo vzpodbuditi.

2. Strokovno srečanje s predavanjem, ki ga organizira fakulteta.

3. Predavanje oz. delavnica s področja pedagoško psiholoških znanj.

4. Delavnica: prenos dosežkov v prakso.

Poleg tega morajo biti organizirani kratki informacijski seminarji o novostih v novem šolskem letu (maj oz. junij), predstavitve novih knjig in učbenikov, hospitacije in drugo.

Stroški seminarja, ki jih ne financira Republiški komite za vzgojo in izobraževanje, bremenijo udeležence s kotizacijo. Praviloma naj bodo seminarji organizirani v šolskih prostorih.

Svetovalci in učitelji

Svetovalci za predšolsko vzgojo in predmetno stopnjo osnovne šole bodo delali z učitelji, ki so pretežno na področju njihove organizacijske enote, medtem ko bodo drugi svetovalci dobili spiske šol in učiteljev, s katerimi so dolžni sodelovati. Spiske bo pripravil tov. Medja v sodelovanju z vodji posameznih enot. Ker svetovalci niso razporejeni za posamezna predmetna področja enakomerno po Sloveniji, bomo za večino predmetov upoštevali republiško razporeditev. Vsak učitelj mora natančno vedeti, pri katerem svetovalcu lahko dobi informacije in materiale za svoje delo.

Katalog znanj

Med nalogami, ki so najbolj pomembne za predmetne skupine, je pripravljanje katalogov znanj za osnovne in srednje šole.

Predmetne skupine morajo te kataloge pripraviti po enotni metodologiji, v skladu z mednarodnimi standardi in kriteriji ob upoštevanju postopnega približevanja tem standardom. Kataloge znanj bo treba v končni fazi uskladiti z zahtevami univerze za predakademijski študij in z gospodarstvom za tehnične strokovne predmete in poklicne šole. Izdelane kataloge in testne naloge bo treba stalno preverjati v praksi in pouk v šolah naravnati ciljno.

Učitelji bodo ob tem lahko še vedno imeli kot pomoč učni načrt. Zasnove katalogov znanj za posamezne predmete pričakujem v juniju 1990.

Prenos znanja in informacij

Za vse sodelavce predmetnih skupin bomo organizirali obvezne tečaje iz njihovega strokovnega področja ter pripravili spisek obvezne literature, ki jo je treba upoštevati pri delu. Za to nalogo sta zadolženi tov. Tóme in tov. Velikonja.

Vse vodje predmetnih skupin prosim, da mi enkrat mesečno pošljejo kratko poročilo o delu in težavah ter da o svojem delu vsaj mesečno poročajo v zavodova Tedenska obvestila in Ogledalo. Obenem vas spominjam na mojo zahtevo, da mora vsak svetovalec zavoda objaviti letno vsaj en strokoven in en poljuden članek v domačem ali tujem časopisu in reviji in po možnosti sodelovati na enem od seminarjev s prispevkom.

Če je le mogoče naj bi vsak svetovalec že v šolskem letu 1990/91 učil en razred v šoli, vodil krožek, interesno dejavnost ali kako drugače sodeloval pri pouku ali pri drugih šolskih dejavnostih.

Vsaka skupina mora imeti razvito mednarodno sodelovanje. Eden od sodelavcev skupine je zadolžen posebej za to področje in je hkrati sodelavec Centra za mednarodno sodelovanje Zavoda R Slovenije za šolstvo.

Podobno velja za založniško dejavnost, preko katere skupine publicirajo zavodove materiale.

Želim vam veliko veselja in uspeha pri delu.

S. Zakrajšek

Konec leta 1991 sva z Miro Bitenčevo pripravila projekt, v katerem naj bi za vsako glavno predmetno skupino in področje plačevali po 5 ljudi, in sicer v različnih oblikah. Ali nekaj ur tedensko oz. za daljši čas, ko so pripravljali določena gradiva. Na ta način se je vključevalo v delo nekaj sto učiteljev in gradivo se je nabiralo. Razvijanje znanja in prenos v prakso se je bistveno povečal.

Kot poseben projekt pa je nastajala pod vodstvom mag. Marije Velikonja šola za ravnatelje, že leta 1990 pa smo pričeli tudi s pripravo za izobraževanje naših vodstvenih kadrov v Angliji.

S predvideno sistematizacijo in napredovanjem učiteljev naj bi se interes za sodelovanje s strani učiteljev zelo povečal, saj bi tako dobili reference in izpolnili pogoje za napredovanje. Na žalost pa so ministri birokrati to priložnost zapravili in raje spustili kriterije za napredovanje, kot pa dvignili zahtevnost, in socialne in starostne korektive reševali na druge načine.

Šele ko je bilo vsem jasno, da zadeva propada, so spremenili kriterije in si zopet nakopali jezo učiteljstva. Moje stališče je bilo in je še, da bi moral učitelj svetnik dokončati podiplomski ali specialistični študij in imeti taka znanja in reference, da bi ga učitelji in ravnatelji z veseljem povabili medse in uporabili njegova znanja in izkušnje. Tako pa smo marsikdaj kljub napovedanim nekaj sto svetnikom in nekaj tisoč svetovalcem v Sloveniji težko našli človeka, ki bi o določeni strokovni zadevi znal postaviti stvari na pravo mesto.

Priprave na reorganizacijo Zavoda po zahtevah državne uprave

Nov način dela in tudi predvidene spremembe v organizaciji državne uprave so zahtevale novo organizacijo dela Ministrstva in tudi Zavoda. Ker sem vedel, da se na Ministrstvu ne bo popolnoma nič zgodilo v tej smeri (birokracija je pač čuvala svoje pozicije, minister pa ni imel časa in volje za organizacijske posege), sem prevzel pobudo sam in sklenil skupaj s sodelavci pripraviti predlog, s katerim bi poskušal tudi ministra dr. Venclja prepričati o nekaterih novih rešitvah.

V zvezi z novo organizacijo Zavoda sem imenoval delovno skupino, ki je začela delati osnutek že v novembru 1990. Vodil jo je moj namestnik Jože Prelog, v njej pa so bili tudi pomočniki Stane Jeraj, Tomaž Skulj in Viktor Čop. Trije klasični organizatorji in Tomaž, ki je bil svobodnjak, poln idej in ravno pravi za vzburljanje sistema in viharjenje možganov (takrat popularni brain storming). Jaz sem se se redko udeleževal in sem jim pustil proste roke. Čez mesec dni mi je Tomaž povedal staro resnico: Bolj kot stvari spreminjaš, vedno bolj postajajo enake.

Pri delu so nam služili tudi osnutki organizacije slovenskega šolskega sistema, ki ga je pripravil na naših podlagah skupaj s sodelavci na kranjski Fakulteti za organizacijske vede dr. Ivan Kejžar, nekoč sodelavec Zavoda in odličen poznavalec šolstva. O tem projektu in njegovih rezultatih sem zapisal v tej knjigi nekaj več, ker ni prišla v širšo javnost, je pa bila edini resni in strokovni pristop k reorganiza-

ciji slovenskega šolstva v zadnjih desetih letih.

Dr. Vencija in svoje sodelavce sem precej časa prepričeval, da se je treba organizacije Ministrstva treba lotiti strokovno in da imamo za te zadeve tudi Fakulteto za organizacijske vede v Kranju. Po dolгих pregovarjanjih smo le uspeli spraviti skupaj ekipo sodelavcev s Fakultete in z Zavoda, ki je začela z delom spomladi 1990. Na Zavodu smo pripravili svoje predloge, tudi od ministrovih sodelavcev smo, čeprav težko, izlekli nekaj misli in gradiv, tako da so na fakulteti uspeli pripraviti gradivo do oktobra 1990. Gradivo je imelo naslov *Organizacija vzgojno-izobraževalnega dela v Sloveniji* (4). Študijo so zasnovali na predpostavki, da zahteva načrtno reševanje problematike šolstva usklajeno delovanje v dveh smereh:

- *oblikovanje in uresničevanje koncepcije in strategije razvoja vzgoje in izobraževanja (vsebina preobrazbe),*
- *organiziranje delovanja vseh mehanizmov in institucij, ki sestavljajo sistem šolstva (oblika preobrazbe).*

Študija je že na začetku opozorila, da odpira predvsem vprašanja, ki jih sproža prelomni trenutek organiziranja slovenske družbe in da bo sugerirala možne rešitve.

Študija je predpostavila, da je za učinkovito delovanje šolskega sistema nujno, da izpolnjuje naslednje pogoje:

- *deluje kot delovni sistem,*
- *tvori interaktivno integracijo socialnega, ekonomskega in celotnega družbenega razvoja,*
- *da ima ustrezno razvite in med seboj usklajene mehanizme in kapacitete, ki ga delajo trdnega kot sistem.*

Treba bi bilo oceniti naslednje komponente: razvojno, informacijsko-komunikacijsko, programsko, tehnološko, organizacijsko, kadrovsko, ekonomsko finančno in zakonodajno.

Kot problemi in stanje so bili navedeni:

Šolski sistem je konservativen in tog, ni pripravljen na permanentno spreminjanje in inoviranje, rezultati šolanja so nezadovoljivi, nadzorni sistem pomanjkljiv.

Sistem je informacijsko nepovezan, stopnja komunikativnosti je nizka, ni povezan z drugimi šolskimi sistemi, prepočasi se prilagaja novim znanjem in potrebam, ni dovolj podatkov za odločitve, ni učinkovitega poslovnega sistema v izobraževanju.

Okoreli sistem ne sledi novostim, programi zastarevajo, znanja se ne ažurirajo, učni načrti so prenatrpani, obremenjeni so z ideologijo, po koncepciji so zasnovani zelo toga.

Metode izvajanja vzgojno-izobraževalnega procesa so zastarele, prevladuje deklarativno učenje, zapostavljeni sta samostojnost in ustvarjalnost učiteljev in učencev.

Prevladuje klasična organiziranost institucij, ki ni fleksibilno prilagojena spreminjanju razmer in potrebam sodobne družbe. Šole delujejo po me-

hanskem modelu organizacije, Zavod za šolstvo je obremenjen z zastarelo organizacijsko strukturo. Zastarela miselnost in blokade ovirajo prenovo.

V šolah in na državnih institucijah je neustrezna kadrovska struktura, često negativna selekcija, nezadovoljiv je status in vrednotenje dela.

Poraba finančnih sredstev je neracionalna, ni ustreznih kriterijev za objektivno usmerjanje obstoječih finančnih sredstev, le-teh pa je tudi premalo.

Šolska zakonodaja je zastarela, neusklajena z ustavo in temeljnimi zakoni.

Za Zavod za šolstvo pa je študija ugotovila, da ima zastarelo organizacijsko strukturo, pozna se negativna selekcija nekaterih kadrov v preteklosti, zastarela je metodologija svetovalnega dela.

Študija je predvidela uvajanje organizacijskih sprememb v šolstvo po naslednjih fazah:

- diagnostično analiziranje,
- iskanje ustreznih rešitev,
- izvedba,
- vrednotenje.

Pri vseh nalogah pa je bil naveden vrstni red: *politika, strategija, operativa, informacijski sistem.*

Nov koncept organizacije, razvit na podlagi sistemske metode, ki ga je predlagala študija, je temeljil na večji fleksibilnosti prilagajanja, učinkovitosti in racionalnosti. Pri ogledu predlagane variante za celotno organizacijo šolskega sistema v Sloveniji in Zavoda za šolstvo velja upoštevati, da je avtor upošteval takrat še obstoječe poimenovanje Skupščina Republike Slovenije (sedaj Parlament) in Republiški sekretariat za šolstvo in šport (sedaj Ministrstvo).

Za Zavod je študija predlagala tudi spremembo imena (takrat so bili vsi obremenjeni s tem, da se je treba rešiti imen iz obdobja socializma ali rdečega terorja, kot so ga imenovali najbolj zagnani novi oblastniki). Predlagana so bila imena kot Zavod za vzgojo in izobraževanje, Zavod za razvoj šolstva, Zavod za napredek šolstva ipd. Obravnavana sta bila tudi dva predloga:

- *Zavod se organizira kot samostojna in neodvisna strokovna institucija za razvoj in spremljanje dejavnosti vzgoje in izobraževanja.*
- *Zavod se organizira kot relativno samostojna organizacijska enota znotraj Sekretariata (Ministrstva) za šolstvo in šport.*

Številni razlogi so odločili v prid drugi možnosti, saj je narava dela Zavodovih nalog taka, da je neposredno vezana na izvajanje operativnih odločitev upravnega organa.

Naloge zavoda so bile opredeljene po tem predlogu tako, da:

- *razvija, uvaja, spremlja učne programe po šolah,*
- *preučuje in (eksterno) spremlja delo šol,*
- *izvaja eksperimente v učnovzgojnem procesu,*
- *opravlja razvojne naloge na področju vzgoje in izobraževanja,*
- *izvaja aplikativne raziskave,*

- *izvaja strokovno pedagoško izpopolnjevanje dela učiteljev,*
- *izvaja tudi tekoče naloge s področja vzgoje in izobraževanja po potrebah sekretariata.*

Sekretariatu (Ministrstvu) za šolstvo in šport pa je študija namenila poleg obstoječih (zakonodaja, finance) tudi nove naloge:

- *organizacijsko kadrovske funkcije,*
- *planiranje in analize,*
- *razvoj šol in mreže šol,*
- *gradnjo šolskega informacijskega sistema.*

Kot pomembno novost pa je študija predlagala šolske sklade.

Dr. Vencelj študije ni preveč upošteval, ker je temeljila tudi na gradivu Zavoda *Izobraževanje za 21. stoletje*. Spominjam se, da so bili celo veliki problemi s plačilom, pa tudi da nas v prvi fazi ni nihče oviral. Tudi z ministrom za pravosodje dr. Rajkom Pirnatom se je dalo zelo dobro sodelovati. In tako so se moji sodelavci spravili na delo.

Iz stare basni sem si dobro zapomnil, da za uglašen ansambel ni bistveno le to, kako ljudje stojijo, ampak predvsem, da znajo igrati. Pisati organizacijo na obstoječe ljudi ali pa na tiste, ki jih še ni bilo, je bilo enako brezupno. Rešitev smo poskušali iskati v postopni preobrazbi oz. premestitvi obstoječih kadrov in iskanju novih.

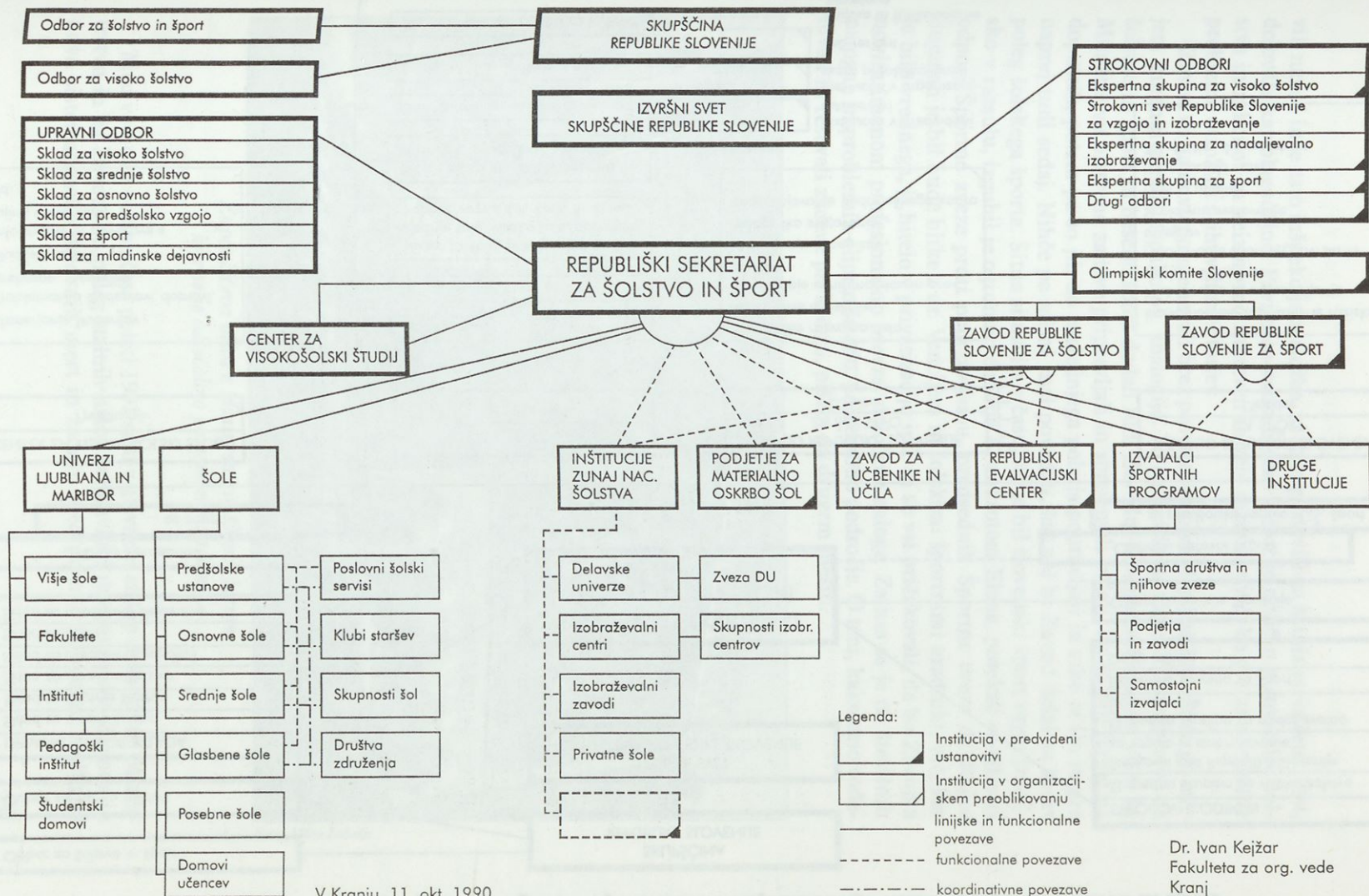
Glede na naloge in ljudi smo redno spreminjali in prilagajali organizacijo, obenem pa smo predvsem pazili, da je bila razporeditev oz. sistematizacija za ljudi finančno najbolj ugodna. Predvsem pa smo sledili cilju, da imamo oz. moramo dobiti visoko kvalitetne ljudi, ki so sposobni samostojnega dela in biti odgovorni zanj. Za majhne, sicer varne plače, ki so (bile) značilne za strokovnjake v državni upravi, pa je težko dobiti dobre ljudi. Omeniti je tudi treba, da takrat še ni bilo pravilnika o napredovanju v državni upravi.

Celotno organizacijo smo podredili nalogam, ki so bile stalne, nastajal pa je kup novih projektov, pri katerih so se ljudje povezovali za določen čas. Zato so bili potrebni dobro mrežno planiranje, organizacija in predvsem jasno definirani osnovni cilji in roki.

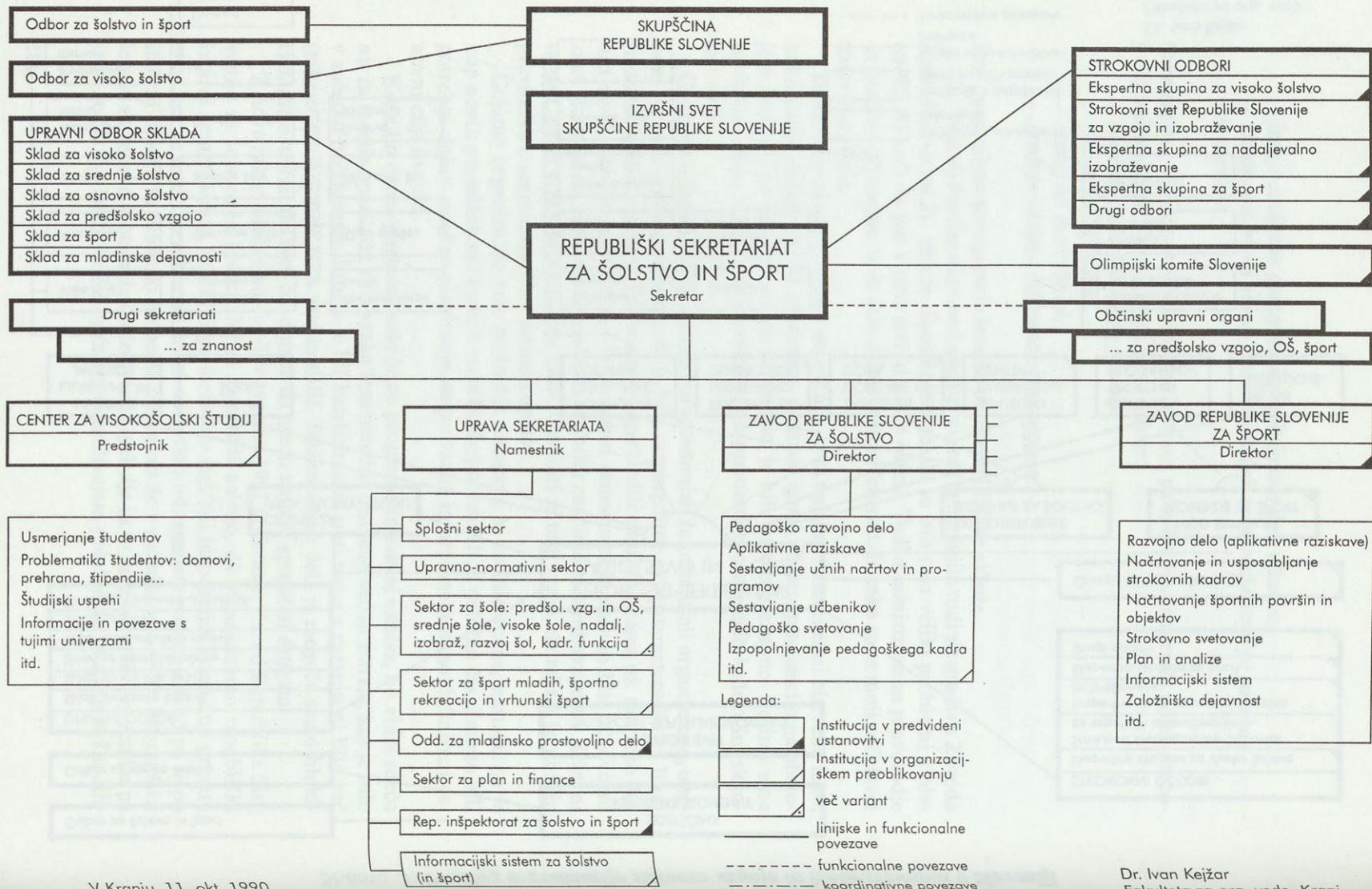
Kdor bo danes pogledal naše letne programe in razvoj šolstva, bo videl rdečo nit in morda opazil, da smo vsako leto naredili bistveno več in hitreje, kot je bilo v začetku načrtovano. Proces je bil kataliziran in poti nazaj v razvoju ni bilo več (takrat smo nekateri tako vsaj mislili). Takšen način dela je mogoče samo blokirati, zafrustrirati delavce oz. doseči, da gredo najbolj sposobni drugam.

Z novo zakonodajo smo dobili v avgustu 1991 novo ime: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport. Dobili smo tudi nalogo, da organiziramo republiški izpitni center, konec leta 1991 pa formalno izgubili inšpekcijo. Formalno pravim zato, ker te funkcije nihče ni pričel opravljati od tega leta naprej, Zavod pa je po mojem nalogu to funkcijo prenehal opravljati že v začetku leta 1990. Skoraj štiri leta je slovensko šolstvo delovalo brez inšpekcije in to brez večje škode, vendar pa je to že čas, ko lahko ljudje prično z zlorabljanjem položaja in uvajanjem škodljivi-

Shema 3: **Predlog organizacije sistema vzgoje in izobraževanja v Sloveniji**

Shema 4: Predlog funkcijske in organizacijske sheme Republiškega sekretariata za šolstvo in šport

vih navad in je zato inšpekcijska služba, ki so jo postavili na Ministrstvu leta 1994, delovala kar blagodejno. Prvi njen vodja Štefan Lebar je odličen poznavalec šolstva in zakonov in neizprosno zahteven in zelo razumevajoč, ko gre za normalne probleme otrok in njihovih mentorjev.

Zavod so na novo poimenovali brez posvetovanja s kolegijem Zavoda in po mojem mnenju zaradi napake oz. analogije, ko so birokrati zapisali Ministrstvo za šolstvo in šport in besedo šport dodali tudi Zavodu. Kot ponavadi so na vladi in Ministrstvu bistvene zadeve pripravljali in sprejemali poleti, ko so bili ljudje na dopustih, potem pa so jih do naslednjega poletja popravljali in tako je šlo in gre naprej tudi sedaj. Nihče pa mi ni znal povedati, kaj naj bi Zavod delal za šport poleg šolskega športa. Sitna situacija v času, ko je bil slovenski šport organizacijsko v razsulu, izgubil je ogromno denarja z bankrotom Elana, potekali so siloviti odpori Športne zveze proti poddržavljanju, predsednik Športne zveze dr. Rajko Šugman je bil hude bitke z dr. Vencljem in šolskimi športnimi uradniki, vse, kar je bilo vrednega, je hitelo v privatizacijo ipd. in so vsi pričakovali, da bo Zavod z novim imenom profesionalno prevzel določene naloge. Za nas se je ob številnih nalogah in problemih odprlo še eno, pomembno področje. O tem, kako smo sodelovali in reševali zadeve pri športu, pišem na drugem mestu.

Foto: Miha Lobnik

*Župančičeva ulica z ministrstvi in Opera barom,
kjer se je odločalo o pomembnih zadevah.*

Med vojno in večino časa poleti 1991 smo v glavnem stalno dežurali na Ministrstvu in na Zavodu in poleg stalnih nalog pripravljali reorganizacijo Zavoda in novo sistematizacijo delovnih mest in zadevo med prvimi državnimi službami

poslali ministroma dr. Pirnatu (za pravosodje) in dr. Venclju. Najprej je prišel odgovor od namestnika dr. Venclja Staneta Čehovina in vladnih pravnikov, da bi bilo treba zadevo bolj centralizirati, zmanjšati število samostojnih oddelkov in skupin in se držati načela, ki je bilo v upravi najbolj važno: sektorje, oddelke ipd. je treba narediti tako, da se bodo ljudje razporedili po predalih glede na potrebno število, vsebina pa ni važna. Tako so nam hoteli vsiliti take neumnosti kot referat za matematiko ipd. V novembru je prišel tudi odgovor od pravosodja, ki je praktično predlagal enako – ostro upravno logiko in po možnosti zmanjšanje števila delavcev, medtem ko smo mi v našem programu predvideli 30 novih delavcev, glede na nove naloge in potrebe v praksi. To naj bi bili predvsem svetovalci za predmetna področja v enotah po vsej Sloveniji. Bili smo v namreč nevzdržnem položaju, da je bilo po šolah 1.000 in več učiteljev za neki predmet, država pa je plačevala enega ali dva svetovalca (povsod pa še to ne), ki je skrbel za njihovo delo. Le za nekatere predmete (matematika, slovenščina) je bilo več svetovalcev, potrebovali pa bi ekipe, ki bi se lahko resno lotile dela in v čim krajšem času vsaj delno uredile probleme in pomagale učiteljem. Protestiral sem pri ministru dr. Venclju in se povezal z Ministrstvom za znanost in tehnologijo, kjer so že našli nekaj primernih poti za obidenje birokratskega sistema, veliko rešitev pa smo našli tudi s pomočnikom Viktorjem Čopom in pravnico Snežano Komel, ko smo se poglobili v državne paragrafe. Moram priznati, da sem le-te bral samo takrat, ko je bilo treba najti najboljše finančne variante, sicer pa sem bolj upošteval naravne zakone, zdravo pamet in rezultate primerjav in raziskav.

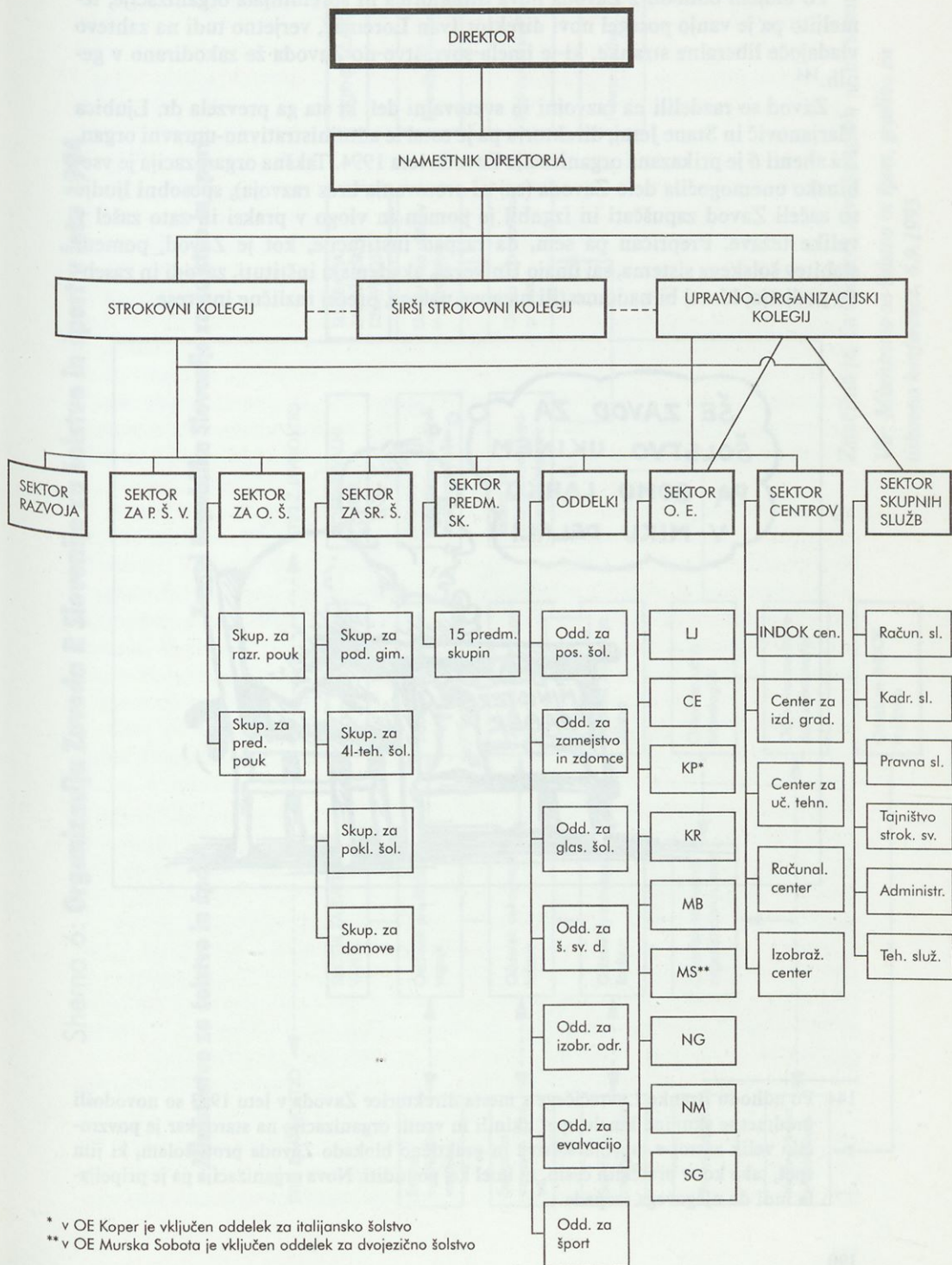
Na Zavodu smo po vseh pripombah na predloge začeli pospešeno pripravljati novo sistematizacijo, pri čemer sem izkoristil težave s sekretariatom za pravosodje glede organizacije Zavoda tudi za »napad« na svoje sodelavce. Za vsa strokovna mesta na Zavodu sem predvidel magisterij ali doktorat, začasno pa samo visoko šolo, kar je tudi formalno pospešilo študij sodelavcev oz. odhode za študij nezainteresiranih z Zavoda. Obenem pa seveda ponovno spodbudilo odpor uradniško usmerjene skupine z Zavoda, ki je imela absolutno podporo ministrovih uradnikov. V skladu z rekom: Iste vrste ptiči skupaj letajo.

Menim, da je precej razlogov, da državna uprava zaposluje na delovna mesta predvsem ljudi s končanim podiplomskim študijem in po možnosti z doktoratom. Ti ljudje imajo pozitiven odnos do znanja, stalnega študija, vpeti so v mednarodno izmenjavo, običajno se znajo še kar izražati in tudi kaj napisati in predvsem imajo manj kompleksov pred sposobnimi, izobraženimi sodelavci in mladimi, ki prihajajo v državno upravo. V šolstvu je to še posebej pomembno, ker ima veliko ravnateljev in učiteljev visoko šolo, vedno več jih ima tudi podiplomsko izobrazbo in mora zato biti svetovalci oz. »njihov« državni uradnik vsaj za stopnjo bolj izobražen.

Nekateri napor naših prizadevanj so rodili sadove, mnogi med njimi pa ne. In takrat, ko so uradniki na šolskem ministrstvu krčili naše predloge, so »državotvorna ministrstva« objavljala cele strani razpisov za novo zaposlene ljudi. Če bi le kdo verjel, da tudi šolski resor spada med najbolj državotvorne!

V času mojega odhoda z Zavoda je bil Zavod organiziran po shemi 5 in je lahko v veliki meri učinkovito opravljal svoje delo.

Shema 5: **Organizacija Zavoda R Slovenije za šolstvo in šport v začetku leta 1992**

* v OE Koper je vključen oddelek za italijansko šolstvo

** v OE Murska Sobota je vključen oddelek za dvojezično šolstvo

Po mojem odhodu z Zavoda nova direktorica ni spreminjala organizacije, temeljito pa je vanjo posegel novi direktor Ivan Lorenčič, verjetno tudi na zahtevo vladajoče liberalne stranke, ki je imela sovraštvo do Zavoda že zakodirano v genih.¹⁴⁴

Zavod so razdelili na razvojni in svetovalni del, ki sta ga prevzela dr. Ljubica Marjanovič in Stane Jeraj, direktorju pa je ostal le administrativno-upravni organ. Na shemi 6 je prikazana organizacija Zavoda leta 1994. Takšna organizacija je vsebinsko onemogočila delo Zavoda (saj ni svetovanja brez razvoja), sposobni ljudje so začeli Zavod zapuščati in izgubil je pomen in vlogo v praksi in zato zašel v velike težave. Prepričan pa sem, da razpad institucije, kot je Zavod, pomeni slabitev šolskega sistema, saj imajo Univerza, akademski inštituti, zavodi in zasebna podjetja, ki naj bi nadomestili njegove naloge, precej različne interese.

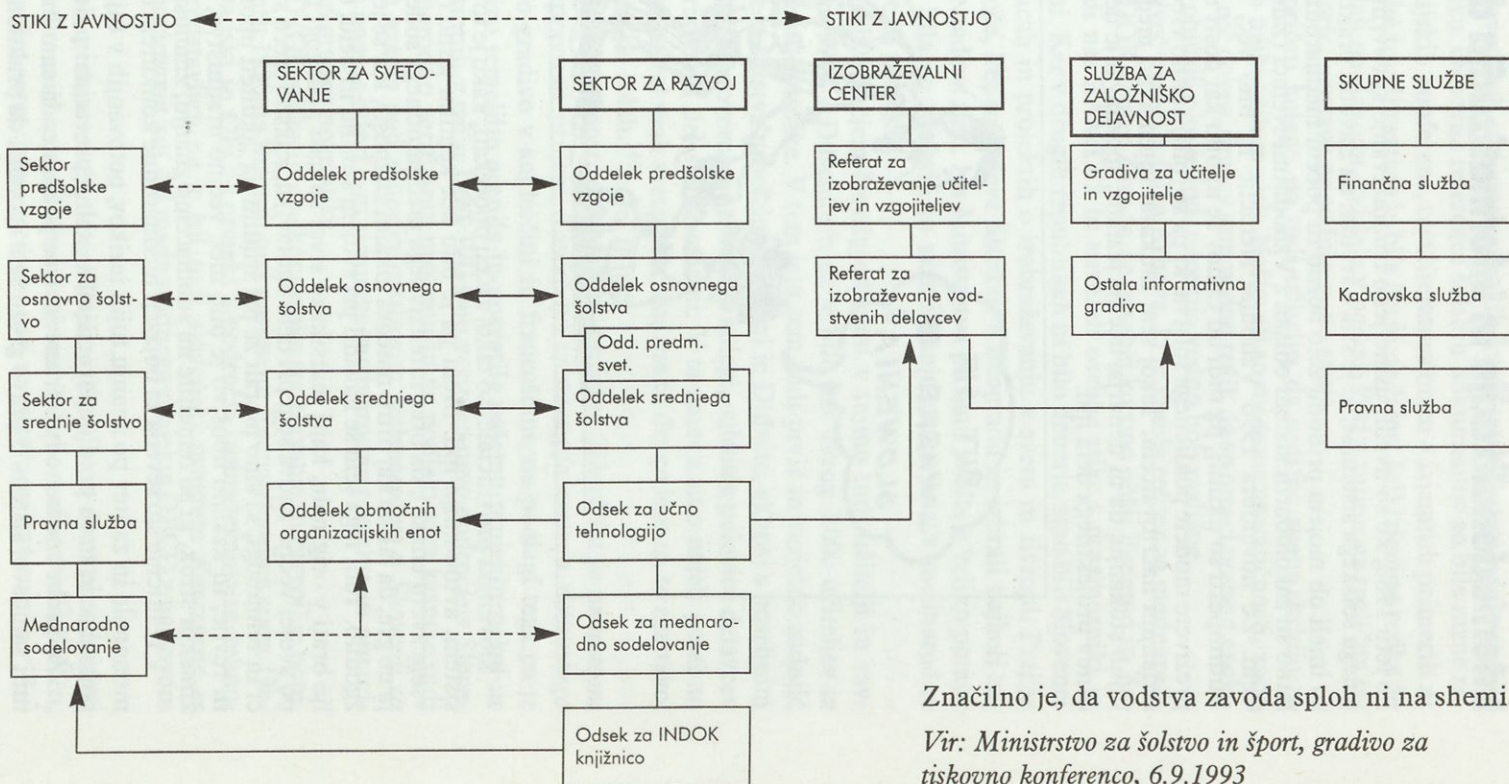

144 Po odhodu Branke Lovrečičeve z mesta direktorice Zavoda v letu 1993 so novodošli predmetne skupine kmalu spet ukinili in vrnili organizacijo na staro, kar je povzročilo velik zastoj v razvoju šolstva in praktično blokado Zavoda proti šolam, ki jim spet, tako kot v preteklih časih, ni imel kaj ponuditi. Nova organizacija pa je pripeljala tudi do njegovega razpada.

Shema 6: Organizacija Zavoda R Slovenije za šolstvo in šport v letu 1994

Ministrstvo za šolstvo in šport

Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport

Internacionalizacija in informatizacija dela Zavoda

Po letu 1980, ko so uvedli usmerjeno izobraževanje kot »vrhunec družbeno usklajenega šolskega sistema«, se je stik s svetom na Zavodu praktično pretrgal, tako da so imeli ob mojem prihodu zelo borno in poceni mednarodno izmenjavo. Enkrat letno so zakolobarili sistem obiska z Vzhodnimi Nemci (založništvo), Madžari in Čehi. Že novembra 1990 Vzhodne Nemčije ni bilo več, Pedagoški inštitut v Budimpešti so ukinili, pa tudi od Čehov se ni bilo kaj dosti naučiti. Ponujali so le preživete modele poklicnega šolstva, ki pa so (bili) očitno všeč tudi mnogim našim sedanjim načrtovalcem. Takoj sem zaukazal intenzivno mednarodno sodelovanje kljub stokanju, da ni denarja, učenje jezikov, spoznavanje dela z računalnikom in osnov projektne dela ipd.

Slovenski provincialci so takoj začeli oporekati, kako je to lahko nevarno za naš sistem, avtonomijo ipd. Meni pa je bilo kot kemiku jasno (kemija je namreč po vsem svetu enaka), da brez intenzivnega mednarodnega sodelovanja in preverjanja ne gre, da lahko kaj hitro nasedeš lokalni znanosti, kar se je v našem šolstvu tudi zgodilo. Tudi tega sem se navadil pri svojem študiju in delu, da je materiale najbolje brati v originalu, kajti marsikako stvar so naši pedagogi prevedli oz. prikrojili po svoje. Vedno znova sem pri delu ugotavljal, kakšno srečo smo imeli naravoslovci in tehnologi, ki smo morali že pri študiju na fakulteti uporabljati tuje učbenike in revije, in kakšno uboštvo je bilo med večino uradništva, družboslovcev in režimskih strok, ki so temeljile na »domačem« znanju, znanosti in literaturi.

V resnici je šlo seveda za bojazen mednarodne konkurence in delovanja, izgube monopola in zahtev po znanju tujih jezikov, potovanjih v tujino, študiju. Skratka, pojavil se je strah pred napornejšim in stalno preverjanim delom in študijem.

Že grobe mednarodne primerjave so pokazale, da smo marsikje v šolstvu izumili samosvoj sistem. S pravo grozo sem spoznal, da praktično celotna šolska stro-

ka temelji na nekaj slovenskih in jugoslovanskih avtoritetah, katerih dela so bila biblija za ljudi v šolstvu. Osnovna referenca šolskih dokumentov so bile razne resolucije in sklepi partijskih konferenc, tuja literatura razen v izjemnih primerih ni bila navedena. Uporaba tuje literature je bila (in je na žalost še!) izjemno redka že med ljudmi, ki so delali na Zavodu, kaj šele v praksi. Poti v tujino na različna izpopolnjevanja, seminarje, razstave pa so bile samo sanje.

Težko je bilo prepričati kolege, pa tudi učitelje, da tudi po svetu skrbijo za razvoj otrok po svojih najboljših močeh. Naštevati so mi same specifičnosti, zaradi katerih ni iz tujine nič dobro, čeprav sem vedno trdil, da so otroci povsod enaki, le kasneje jih režimi, običaji, okolje ipd. naredijo vedno bolj različne.

Pri tem delu je največ naredila Jelka Arhova, ki je vodila center za mednarodno sodelovanje in INDOK center Zavoda, še posebej ko smo obšli Beograd in Zagreb ter dostikrat tudi naš ZAMTES in navezali osebne stike s posamezniki in organizacijami v tujini. Ker v drugih republikah ni bilo denarja, smo bili Slovenci na številnih konferencah in projektih o izobraževanju v svetu in Evropi. Prej je bilo to skoraj nemogoče, ker so zadeve filtrirali v Beogradu in izbrali najbolj zanimive in pomembne zadeve zase. Na Ministrstvu pa nam je bila v veliko pomoč Viljana Lukas, ki je bila po funkciji in razmišljanju usmerjena v mednarodne primerjave, izmenjave in projekte.

V letu 1990 so začeli v večjem številu odhajati v tujino tudi učitelji in ravnatelji, na Didacti leta 1991 v Düseldorfu pa je bilo kar okrog 2.000 učiteljev iz Slovenije. Večina na lastne stroške. V tem letu sem tudi prvič in verjetno zadnjič v zgodovini slovenskega šolstva uspel doseči, da si je Didacto, skupaj s posebnim programom ogleda šol in razgovorov z nemškimi kolegi, ogledala polovica delavcev Zavoda, ki so tudi prispevali del sredstev sami. V ta namen smo najeli posebno letalo. Po načelu, da bi moral vsak svetovalec vsaj vsako drugo leto na to razstavo, če naj svetuje učiteljem po šolah.¹⁴⁵

Leta 1989 smo dobili možnost, da v okviru projekta *Tehnološki in znanstveni razvoj Jugoslavije* pripravimo projekt *Koncepcija in strategija razvoja slovenskega šolstva*. Pripravili smo gradivo v angleščini in francoščini, na podlagi tega pa je skupina OECD gradivo temeljito ocenila in posvetila našemu projektu nekaj ur časa na posvetu na Brionih v maju 1990. Bili smo verjetno prvo področje v Sloveniji, ki je imelo mednarodno verificiran program in na podlagi tega kasneje tudi serijo zelo uporabnih gradiv pod skupnim naslovom *Izobraževanje v Sloveniji za 21. stoletje*. Ta projekt nam je odprl poti v mnoge mednarodne projekte in organizacije, vzpostavili smo mnoge nove stike.

Konferenca OECD (Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj) je potekala tri dni v septembru 1990 na Brionih pod naslovom *Razvoj človeških virov*. Obraščala je jugoslovanski in OECD projekt s področja izobraževanja in tehnoloških sprememb, predstavljen pa je bil tudi slovenski program *Koncepcija in strategija vzgoje in izobraževanja* kot del mednarodnega projekta OECD z naslovom

¹⁴⁵ Leta 1994 je bilo svetovalcev in učiteljev na Didacti (Basel) sicer manj kot leta 1990, vendar pa je imela Slovenija že svoj razstavni prostor. Tako se nam je uresničil načrt, da se Slovenija s svojim potencialom predstavi tudi na svetovnem trgu znanja.

CERI (Tehnološke spremembe in razvoj človekovih resursov).

Posebej je treba omeniti, da so bili na konferenci praktično edino predstavniki zahodnega dela Jugoslavije (Hrvati in Slovenci), medtem ko vzhoda in juga ta zadeva ni več zanimala.

Na konferenci so imeli tuji strokovnjaki vrsto pripomb na izobraževalne sisteme jugoslovanskih republik, pa tudi vrsto predlogov. Menili so, da mora reforma izobraževanja v Jugoslaviji upoštevati tri cilje:

- *izobraževanje za tehnologijo kot globalno družbeno spremembo (torej ne le v tehničnem smislu),*
- *izobraževanje za demokratično družbo in participacijo pri njenih vrednotah,*
- *izobraževanje za multikulturno družbo.*

Ugotavljali so tudi neskladje razvoja šolstva z usmerjanjem države v postindustrijsko družbo in predvsem z ekonomskim razvojem. Ocenili so, da jugoslovanski šolski sistem dosega mednarodno primerljiva teoretična znanja, da pa znanja niso dovolj funkcionalna. Aplikativna znanja naj bi uvajali predvsem skozi sistem permanentnega izobraževanja, ki pa ga v Jugoslaviji praktično ni bilo. Kot problem so ocenili tudi slabo izkoriščenost znanja in delovne sile in odsotnost trga delovne sile in njene mobilnosti. Eksperti so bili zaskrbljeni nad izolacijo izobraževalnega sistema od ekonomije (pogrešali so večjo interakcijo med izobraževalnimi sistemi in gospodarskimi strukturami) in ker ni bilo izdelanega sistema prekvalifikacij. Zelo so strokovnjaki OECD kritizirali takratno politiko predčasnega upokojevanja delavcev kot daleč najdražjo in nehumano možnost in predlagali uvedbo skrajšanega delovnega časa.

Pozitivno pa so ocenili pripravljenost, da republike želijo doseči evropsko kompatibilne šolske programe in menili, da bo zato potrebno zaprositi za strokovno in finančno pomoč evropsko skupnost.

Kot najpomembnejšo nalogo pa so strokovnjaki OECD omenili, da je treba zmanjšati osip v šolah in vsakemu mlademu človeku zagotoviti, da konča vsaj srednjo strokovno šolo.

Emil Milan Pintar (nekdanji podpredsednik slovenske vlade in v novem režimu nekaj časa tudi predsednik vlade v senci), ki je bil takrat zadolžen za projekt s slovenske strani, je predloge OECD prikrojil malo po svoje in takoj povzel, da koncept šolstva v Sloveniji beži preveč stran od prakse, ker da se načrtovalci in učitelji še preveč dobro spomnijo usmerjenega izobraževanja. Dobro leto dni kasneje se je začel v Sloveniji gospodarski sistem, na katerega naj bi mi po mnenju njega in drugih gospodarsko aplikativno usmerjenih ljudi vezali razvoj šolstva, sesuvati. Vezati izobraževalni sistem na gospodarstvo, ki je bilo pred prestrukturiranjem – tehnološkim in miselnim, bi bilo pogubno. Zahodni strokovnjaki takrat še niso poznali problemov vzhodnega dela Evrope, kar se je kasneje dobro pokazalo pri raznih neprimernih svetovanjih in ponesrečenih ukrepih, ki so jih preveč v zahod zaverovane države na vzhodu izvedle. So pa bila osnovna izhodišča in cilji, ki jih je predlagal OECD, zelo v redu, le poti in čas je bilo treba pravilno izbrati.

Ob konferenci je novinar Janez Strehovec (5) pripravil pogovor z ameriškim predstavnikom OECD Thierryem Noyellom. Ta je menil, da je potrebno izobraževanje za družbo storitev, v kateri se zahteve hitro spreminjajo, zato morajo imeti delavci dovolj široko splošno izobrazbo. Kot drugo skupino je omenil znanja interaktivnosti, vedenja in upravljanja ter znanja za nepredvidljive situacije – reševanje problemov in konfliktnih situacij. V tretjo skupino pa je uvrstil mišljenjska znanja višjega reda – znanja za identifikacijo problemov in njihovo reševanje, za časovno načrtovanje in »razumevanje prostora«. Le del teh znanj je mogoče dobiti v šolah, za večino je treba zagotoviti sodelovanje podjetij in drugih institucij.

Kljub vsem opozorilom strokovnjakov OECD, podatkom iz literature, študijam ipd. se je slovenski šolski sistem nagibal k temu, da je treba ločiti teoretično izobraževanje od praktičnega (gimnazije ter strokovne in poklicne šole), namesto da bi uvedli fleksibilen sistem z različnimi možnostmi povezav teorije s prakso.¹⁴⁶

V marcu 1990 je bil v Mexico Cityju drugi kongres Unesca z naslovom *Planiranje in upravljanje v razvoju izobraževanja*. Kongresa, ki so ga organizirali zaradi potreb članic, ki so iskale optimalne poti, se je udeležilo 340 strokovnjakov iz 103 držav in okrog 70 opazovalcev iz nevladnih ustanov. Beograda takrat te zadeve niso več zanimale, Hrvati niso imeli denarja, tako da smo dobili priložnost za udeležbo Slovenci. Pripravili smo tri referate. Kongres je pokazal velike razlike v stanju pa tudi v idejah o izobraževanju v svetu, dal pa veliko gradiv, razmišljanj in tudi možnosti za sodelovanje, obenem pa prek različnih stikov omogočil tudi dostop do Unescovega centra za planiranje izobraževanje v Parizu. Monika Tratnik, svetovalka Zavoda, je na tem centru študirala dve leti in pripravljala svoje magistrsko delo in obenem za potrebe razvojnega sektorja na Zavodu, center so večkrat obiskali slovenski strokovnjaki za šolstvo, prek centra pa smo dobili veliko literature in tudi možnosti za stike. Na kongresu smo se z Američani tudi dogovorila o vključitvi Slovenije v mednarodno primerjavo znanja otrok v osnovni šoli.

Kongres je dal tudi nekatere sklepne ugotovitve in predloge. Ugotovil je, da je planiranje izobraževanja v krizi in da ne dohaja hitrih sprememb in dogajanj po svetu. Ne sme tudi biti samo sebi namen. Otresti se mora političnih predznakov, administrativne togosti, postati mora pot in orodje za zagotavljanje ciljev izobraževanja. Izobraževanje je del celotnega družbenega razvoja. Je zrcalo družbenih in ekonomskih gibanj, tehnološkega razvoja, rezultat kulturnih, zgodovinskih in demografskih značilnosti ter vedno bolj tudi izobraževalnih potreb posameznika. Poudarek je bil na decentralizaciji šolskih sistemov, raznovrstni ponudbi, demokratizaciji dela šole idr. Za nas je bilo zelo pomembno področje, ki je obravnavalo probleme šolstva v manjših državah in razprave o šolski celovitosti Evrope (6).

V marcu 1990 je bila predstavljena *Slovenska bela knjiga* (7), ki so jo na podlagi vrste raziskovalnih nalog, člankov in drugih virov ter dela koordinacijske komisije Izvršnega sveta Republike Slovenije za Evropo po letu 1992, dela podko-

146 O teh zadevah morda nimam v Sloveniji preveč somišljenikov, ker je vse skupaj zelo obremenjeno z prekucniškimi časi, vendar bodo sčasoma strokovne ocene, vsaj upam, to potrdile. Stroka je pač stroka in vsaj na področju šolske teorije so bili v Zagrebu in Beogradu pred Slovenci.

misije za Evropo 92 in drugih dokumentov pripravili na Republiškem komiteju za mednarodno sodelovanje. V tem dokumentu je bilo temeljito obdelano tudi izobraževanje, tako analiza situacije v Evropi in primerjalno v Sloveniji kot tudi predpostavke, kaj se bo dogajalo v Evropi po letu 92 in kaj bodo ključne naloge Slovenije. Gradivo je bilo dobra podlaga za ravnanje v tistih časih, sami pa iz gradiva lahko presodite, katere predpostavke in predlogi so bili realni in kateri morda utopija.

Nedvomno pa je bilo pravilno napotilo vključevati se v evropske in druge mednarodne projekte, za katere smo v tistih časih dobili v šolstvu prve ponudbe, oz. smo sami pripravili zasnove zanje.

Slovenska bela knjiga

Ljubljana, 23. marca 1990

Izobraževanje

V evropskem parlamentu in evropski komisiji prevladuje spoznanje, da socialno in gospodarsko skladnega in uspešnega notranjega trga ne more biti, dokler ni ustreznega prispevka za izobraževanje. Evropska komisija se pri svojih posegih v izobraževanje sklicuje predvsem na pravico, ki temelji na dogovorih EGS, da se vsi delojemalci in njihovi družinski člani lahko svobodno selijo, ter na pravici do svobodnega zaposlovanja in naseljevanja. Zato so bile tudi pripravljene smernice za vzajemno priznavanje diplom in spričeval in dogovor, ki vsebuje splošna načela za poklicno izobraževanje. Vse to prispeva k skladnejšemu razvoju nacionalnih gospodarstev in skupnega trga.

Tudi po odstranitvi fizičnih nadzorov na meji bodo državljani Skupnosti še vedno omejeni pri uveljavljanju pravice do svobodnega gibanja v Skupnosti. Ta omejenost se kaže tudi pri opravljanju dejavnosti oz. pri nadaljevanju študija. Problem izhaja iz različnih izobraževalnih oz. šolskih sistemov ter pristopov. Izobraževanje je v osnovi predmet racionalne politike, zato so bili v evropskem prostoru najprej sprejeti ukrepi na področju mobilnosti strokovnih profilov. Posebo pozornost so namenili zlasti medsebojnemu priznavanju različnih vrst spričeval in diplom, kar predpostavlja primerljiv izobrazbeni standard ter obseg znanja ter hkrati omogoča bolj množično izmenjavo in večstranski prtok strokovnjakov v Skupnost. Predvidena je priprava tako imenovane evropske izobraževalne kartice, ki bo njenemu imetniku potrjevala splošno priznan izobraževalni standard.

Ob teh splošnih prizadevanjih za priznavanje pridobljenih znanj so poseben problem pravice ljudi do študija, izpopolnjevanja in zaposlitve v drugi državi, članci Skupnosti. Trenutno ima namreč vsaka država članica specifičen izobraževalni sistem s specifičnim standardom znanja pri posameznih strokovnih profilih.

Po letu 1960 je Skupnost začela odpravljati ovire, in to s poenotenjem nacionalnih standardov in izobrazbenih stopenj na različnih ravneh izobraževanja. Na voljo so nam npr. informacije s področja zdravstva, kjer so izo-

braževanje zdravnikov, zobozdravnikov ter veterinarjev poenotili s skupnimi standardi in tako omogočili njihovo dejavnost v celotni Skupnosti. Podobno je tudi v kmetijstvu, gozdarstvu ter rudarstvu. Vse to že prispeva k pospeševanju izmenjave in pretoka ljudi, idej ter izkušenj in s tem k oblikovanju evropskega standarda na posameznih področjih. Kljub takšnim ukrepom pa v Skupnosti pri teh kategorijah poklicev ni bilo opaziti večjih migracij. Za mnoge druge poklicne skupine ti standardi še niso doseženi niti oblikovani, saj je to dolgotrajen proces. Za dogovor o skupnih izobraževalnih standardih so potrebna pogajanja in usklajevanja, in to primerjalno za vsak izobraževalni profil posebej, saj mora biti poenotenje opredeljeno v mnogih podrobnostih.

Komisija je ob podpori voditeljev držav članic uveljavila zamisel o splošnem sistemu medsebojnega priznavanja diplom. Tak sistem ne bo temeljil na predhodnem usklajevanju izobraževanja, temveč na medsebojnem zaupanju držav članic, da bodo v svojem nacionalnem šolskem sistemu zagotovile skupno dogovorjene standarde in obseg znanja. Za vzgojno-izobraževalni sistem v naši državi sta bila v povojnem obdobju značilna tesna navezanost na vladajočo ideologijo in neposredno vmešavanje politike na vsa področja šolskega sistema. To velja tako za opredeljevanje ključnih smeri razvoja in delovanja šolskega sistema kot tudi za neposredno organizacijo vzgojno-izobraževalnega dela. Posledica takšnega stanja in odnosov, pa tudi materialne zapostavljenosti tega področja, je šolski sistem, ki je bil preveč usmerjen v razreševanje dnevnih problemov, premalo pa je spodbujal k sprejemanju sodobnih spoznanj in metod iz razvitega sveta. Tako imamo po eni strani šolski sistem, ki je nedodelan, nekonsistenten, na drugi strani pa imamo množico strokovnih in znanstvenih spoznanj, ki nimajo dovolj možnosti, da se operacionalizirajo in postanejo nova kakovost v razvoju šolstva in njegove povezovalne in selektivne funkcije v našem okolju.

Vzgojno-izobraževalni sistem v Sloveniji mora izražati pozitivne težnje razvitega dela sveta ob upoštevanju vseh civilizacijskih pridobitev kulturnega in nacionalnega razvoja. Preseči je treba negativne ideološke okvire, ki ovirajo ustvarjalen in human vzgojno-izobraževalni proces. Temelji naj na ustvarjalnih, razvojnih in znanstveno utemeljenih strokovnih spoznanjih tudi pri uresničevanju konceptualnih rešitev, ki naj omogočajo optimalen razvoj posameznika in širše družbene skupnosti ob upoštevanju evropskih kulturnih in civilizacijskih okvirov. Z najširšo družbeno podporo pa se je treba odločiti za takšno materialno, kadrovsko, raziskovalno ter razvojno infrastrukturo, ki bo zagotovila prilagajanje in vključevanje v Evropo devetdesetih let.

Šolski sistem, ki želi biti primerljiv in usklajen z združeno Evropo in tudi s širšim komunikacijskim prostorom, mora temeljiti na čvrstih primarnih osebnostih in izkustvenih vrednotah. To načelo zahteva ustrezno razvite primarne psihofizične sposobnosti populacije, ki jih moramo doseči z redefinicijo smotrov, oblik in načel življenja v najzgodnejšem otroštvu. Toge organizacijske in vsebinske stereotipe moramo nadomestiti z raznolikostjo in

fleksibilnostjo oblik in pristopov že v predšolskem obdobju, z vključevanjem alternativnih pristopov ter z organsko in funkcionalno vraščenostjo predšolske vzgoje v šolski sistem.

Nacionalne standarde vzgoje in izobraževanja je treba prilagoditi evropskim standardom znanja, kar pomeni, da jih moramo prenoviti in prilagoditi naslednjim sodobnim izhodiščem:

- izoblikovati novo izobraževalno doktrino, ki bo vključevala programe, skladne s časom, v katerem živimo, in s potrebami in interesi otrok, mladine in študentske populacije ob upoštevanju dinamike sprememb v združeni Evropi;

- upoštevati spoznanja sodobnih znanosti, ki se ukvarjajo z vprašanji otroka in mladostnika, pa tudi zrele populacije: pospešiti njihovo vključitev v sodobne težnje, ki nastajajo v Evropi in svetu, ter zagotoviti mehanizme za pritek novih spoznanj v šolski sistem;

- vzpostaviti sistem nenehnega izobraževanja celotne populacije na čim širših področjih, še zlasti pa pri seznanjanju z novimi tehnologijami ter uvažanju novih znanj, pa tudi pri tistem delu populacije, ki poklicno deluje pri prenosu novega znanja in izkušenj. Ob tem je treba posebej poudariti tudi celoten sistem izobraževanja odraslih, ki se v celotnem evropskem prostoru nenehno razvija;

- pospešiti pretok šolajoče se populacije ter učiteljev na vseh stopnjah šolskega sistema v mednarodni prostor ob upoštevanju naših prednostnih nalog ter strategij.

Te usmeritve naj bi zagotovile ustrežnejše vrednotenje znanja in iz njega izhajajočih pravic in obveznosti, na drugi strani pa povečanje odgovornosti vseh, ki jim je naložena skrb za učinkovit in racionalen družbeni razvoj. Take usmeritve zahtevajo tudi spoznanja, da v sodobnih družbah prihaja do hitre intelektualizacije delovnih procesov, prezaposlovanja ljudi in njigovega delovanja in povsem nasprotnih področij, hitrega povečevanja števila »dislociranih«¹ ljudi, ki zapuščajo svojo matično domovino in se naseljujejo drugje iz gospodarskih in tudi političnih razlogov, določene izgube pregleda nad informacijami, hitrih nacionalnih, mednacionalnih in celo medcelinskih komunikacij, čedalje večjih socialnih razlik ter razlike med usposobljenimi in neusposobljenimi, alternativnosti vsakega položaja, potrebe po pravilni izbiri, usposobljenosti za selekcijo, izredno povečane negotovosti med ljudmi in naraščanja splošne anksioznosti ter hitrih in korenitih sprememb v političnih sistemih držav, nepredvidljivosti političnega položaja itd.

V odnosu do Skupnosti je naša prva naloga, da se čim bolj vključimo v evropske izobraževalne programe oz. programe za izmenjavo študentov in učiteljev, kot so: ERASMUS, COMETT, EAST, PHARE, YES in v druge. Vključevanje v te programe je večinoma povezano s članstvom v ES. V odnosu do Sveta Evrope pa je naša naloga, da se kot doslej vključujemo v vse navedene projekte, zlasti pa v programe Sveta za univerzitetna vprašanja (CC/PU), katerega član smo postali s podpisom evropske kulturne konvencije, ki se v svojem programu približuje in prilagaja programu ES.

Pri tem pa se seveda moramo zavedati, da mora biti tudi predhodno izobraževanje primerljivo z znanji, ki so potrebna za takšno internacionalizacijo. Ob tem je nujno treba ugotoviti, kaj so ti evropski standardi in po kakšni poti jih je, oz. jih bo Evropa dosegla, kaj so evropske države in drugi storili, da bi se posamezni narodi med seboj bolje spoznali (spremembe pri učenju zgodovine, zemljepisa, maternega in tujega jezika, npr. tuji jezik kot učni jezik pri domačih predmetih, umetnosti in državljanski vzgoji itd.). Pri potrebnih spremembah našega izobraževalnega sistema je treba upoštevati tudi težnje v evropskih državah, da traja obvezno izobraževanje devet let ali več, izobraževanje pred vstopom v visoko šolo pa trinajst let (pri nas dvanajst). Organizacijsko je že med obveznim šolanjem praviloma v vseh državah izvedena t. i. diferenciacija. Že po četrtem ali petem letu obveznega šolanja se šole delijo na vsaj dve ali tudi več zahtevnostnih ravni, npr. gimnazija in meščanska šola, lahko pa je tudi v okviru iste šole več zahtevnostnih ravni pri posameznih predmetih.

Pripravi bi torej morali osnutek prehoda z radikalnega razumevanja šolske enakosti na šolo enakih možnosti, ki odkriva in spodbuja nadarjenosti in interese. Potrebna bi bila tudi analiza organizacije in vsebin, še zlasti osnovnega in srednjega izobraževanja ter stanja in možnosti za uresničitev izobraževalnih programov, predvsem pa družbenega položaja učiteljev, njihovega izobraževanja, izpopolnjevanja in uposabljanja. Prav tako imajo poseben pomen stopnja izobrazbe učiteljev, njihova učna in delovna obveznost, možnosti in obveznosti strokovnega izpopolnjevanja in usposabljanja. Nujno bo že v kratkem pripraviti program prehoda in operacionalizacijo uvedenih ukrepov za našo prilagoditev razviti Evropi na tem področju.

Druga pomembna naloga pa je, da takoj začnemo postopek za oblikovanje evropskih standardov znanja na posameznih ravneh šolskega sistema, še zlasti v visokošolskem izobraževanju, kjer sta primerljivost in potreba največji. Pomemben del tega procesa je tudi postopek priznavanja visokošolskih diplom in stopenj izobrazbe v državah članicah Skupnosti in Sveta Evrope, kar bo tudi zmanjšalo razlike na področju izobraževalnih ekvivalenc. Predvsem pa mora zaživeti spremenjen šolski sistem, eksperimentalno preverjen v praksi, stabilen v svojem delovanju in avtonomen pri vključevanju vsega dokazano koristnega in dobrega s strani znanosti ter stroke, mednarodnih evalvacij, pa tudi učiteljev, staršev in otrok.

Za zaključek tega poglavja navajam tabelo, v kateri je prikazano mednarodno delovanje Zavoda v letih 1990–1992. Za leto 1989 podatkov ne navajam, ker tovrstnega sodelovanja praktično ni bilo.

Mednarodno sodelovanje Zavoda Republike Slovenije za šolstvo in šport v letih 1990–1995

Št.	Oblika sodelovanja	Leto		
		1990	1991	1992
1.	Število Zavodovih strokovnjakov in zunanjih sodelavcev, ki so bili v tujini	45	233	204
2.	Ponudbe tujih strokovnih in znanstvenih institucij za sodelovanje	5	35	120
3.	Sodelovanje šol s tujino	12	43	80
4.	Tuja literatura			
	Knjige	85	100	150
	Dokumentacijska gradiva in poročila	35	65	130

V letu 1992 je bilo v različne aktivnosti Zavoda na področju mednarodnega sodelovanja vključenih 204 zavodovih strokovnjakov in zunanjih sodelavcev, in sicer na naslednjih področjih:

- sodelovanje v projektih, pedagoških delavnicah, seminarjih,
- sodelovanje na kongresih, konferencah in posvetih,
- obiski sejmov in razstav,
- obiski strokovnjakov iz tujine in razgovori.

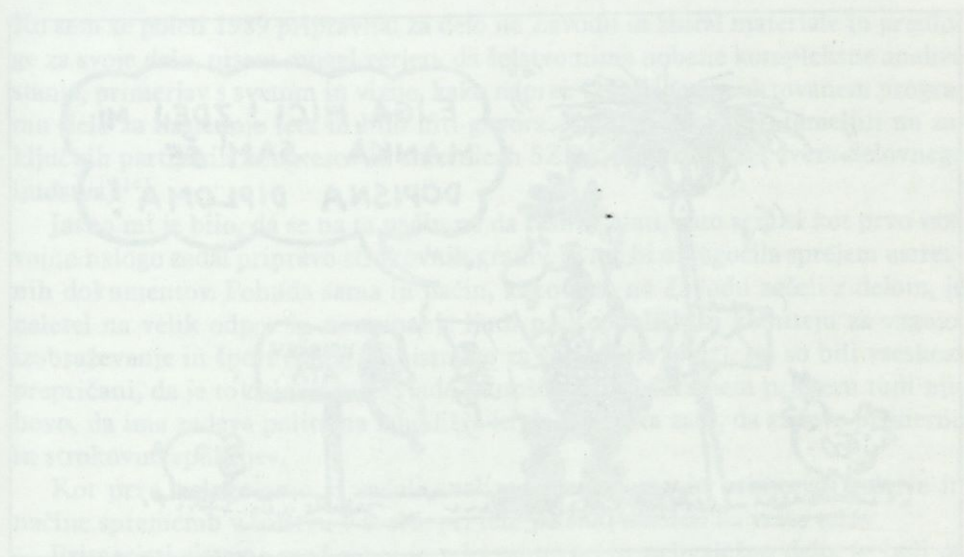
Glede na vsebino je mednarodno sodelovanje vključevalo naslednje dimenzije:

1. Uvajanje in uveljavljanje mednarodnih priporočil in konvencij pomembnejših multilateralnih organizacij s področja človekovih pravic, multikulturalizma, ustvarjalnih potencialov posameznika; cilj omenjenih dejavnosti in sodelovanja je uveljavljanje priporočil v kurikulum, extra kurikularne aktivnosti in izobraževanje učiteljev.
2. Zagotavljanje temeljne komunikacije izobraževalnih programov – priznavanje spričeval, reciprociteta v priznavanju programov itd.
3. Vzpostavitev strokovne komunikacije na vseh ravneh izobraževanja in predmetnih področjih – mednarodne strokovne izmenjave.
4. Izmenjave učiteljev, učencev, mednarodne šolske povezave in izmenjave.
5. Vzpostavitev sistema medsebojnega informiranja na osnovi bilateralnega, regionalnega in multilateralnega sodelovanja.

Literatura

1. *Pravilnik o organizaciji del in nalog zavoda SRS za šolstvo* (3), 61. seja Odbora Izvršnega sveta Skupščine SR Slovenije za politični sistem in družbene dejavnosti, 1985.
2. Robi Kroflič: *Teoretski pristopi k načrtovanju in prenovi kurikulumu*, Center za razvoj univerze, Ljubljana 1992.
3. J. Širec., *Kaj je kurikulum?* Sodobna pedagogika, XXXIV št. 7–8, Ljubljana 1983.

4. Ivan Kejžar: *Organizacija vzgojno-izobraževalnega sistema v Sloveniji*, Fakulteta za organizacijske vede, Kranj 1990.
5. Janez Strehovec: *Izobraževanje za družbo storitev*, Delo, 29.9.1990.
6. Jelka Arh, Srečo Zakrajšek: *Svetovni kongres o planiranju v šolstvu 1,2*, Delo, 17, 18, maj 1990.
7. *Slovenska bela knjiga*. Gospodarski vestnik, 39, 23. marec 1990.

KONCEPCIJA IN STRATEGIJA – IZOBRAŽEVANJE ZA 21. STOLETJE

Ko sem se poleti 1989 pripravljaj za delo na Zavodu in zbiraj materiale in predloge za svoje delo, nisem mogel verjeti, da šolstvo nima nobene kompleksne analize stanja, primerjav s svetom in vizije, kako naprej. O kakšnem načrtovanem programu dela za naslednje leta ni bilo niti govora. Vsi dokumenti so temeljili na ključkih partijskih kongresov in smernicah SZDL (Socialistična zveza delovnega ljudstva).¹⁴⁷

Jasno mi je bilo, da se na ta način ne da resno delati, zato sem si kot prvo razvojno nalogo zadal pripravo strokovnih gradiv, ki naj bi omogočila sprejem ustreznih dokumentov. Pobuda sama in način, kako smo na Zavodu začeli z delom, je naletel na velik odpor in nezaupanje ljudi na Republiškem komiteju za vzgojo, izobraževanje in šport (sedaj Ministrstvo za šolstvo in šport), saj so bili vseskozi prepričani, da je to delo partije, vlade, skupščine in v skrajnem primeru tudi njihovo, da ima zadeva politična izhodišča in da je stroka zato, da zadeve primerno in strokovno »pokrije«.

Kot prvo nalogo smo si zadali analizo stanja doma in primerjati rešitve in načine sprememb v šolstvu v svetu, pri tem pa smo naleteli na vrsto težav.

Primerjati sisteme med seboj je zelo zahtevno in nevhvaležno delo, še bolj pa velja to za šolske sisteme, ki so po mnenju vsake vlade najboljši v danih možnostih, s tem da praktično nobena država ni zelo zadovoljna s svojim šolskim sistemom. Primerjamo lahko le primerljivo, to pa je v šolstvu zelo težko, ker je razmeroma malo primerljivih kriterijev. Še najbolj enostavno je primerjati znanje oz. usposobljenost diplomantov za reševanje določenih problemov ali opravljanje določenih nalog po končani določeni starostni dobi z eksternim preverjanjem. Pa še tu gre običajno za razlike v obsegu, stopnji veščin ipd. Zelo običajne primerjave med sistemi so v letih šolanja ljudi, vključenosti populacije v šolanje, vlaganju denarja v šolstvo – odstotku narodnega dohodka, predmetniku ipd., kar je običajno dovolj za državne uradnike, ki nostrificirajo diplomo.

¹⁴⁷ Ta organizacija je že po imenu sodeč izključevala vse, ki niso bili delovni in produktivni, med njimi seveda vse otroke, učence, dijake in študente, obenem pa se je najbolj vtikala v njihovo delo.

Rezultate primerjav med šolskimi sistemi resorni ministri ali vlade zelo rade izkoristijo za manipulacijo in izberejo iz primerjav tisto, kar jim trenutno najbolj ustreza. In ni naključje, da so imeli v državah vzhodne Evrope in v Aziji najboljše tekmovalce v znanju na mednarodnih olimpiadah iz znanja, saj so jih posebej pripravljali po več let, Američani pa so ob približno 10-krat večjem vlaganju v šolstvo kot npr. v Sovjetski zvezi ugotavljali, da njihov šolski sistem, vsaj na srednji stopnji, ni učinkovit.

Slovenci s(m)o (bili) prepričani, da imamo zelo dober šolski sistem in da naši absolventi osnovnih in srednjih šol zelo veliko znajo v primerjavi s tujci, da so naše šole težke in zato dobre ipd. In takšno prepričanje velja danes in bo verjetno še čez mnogo let, čeprav bomo med državami z najvišjim odstotkom državljanov brez štiriletne srednje šole, ki je danes civilizacijski standard izobrazbe. To samozadovoljstvo, često povzročeno od samega učiteljstva, je tudi pomemben vzrok, da nobena vlada do sedaj ni čutila večje potrebe po vlaganju v šolstvo in izboljšanju njegove kvalitete. Razmeroma privilegiran položaj Slovenije proti manj razvitemu jugu Jugoslavije je obema stranema dajal celo prav. Slovenski delavci so imeli vedno dovolj dela in tudi zaslužili so kar v redu.

Nekateri smo se zavedali, da bo brez ustreznih mednarodnih primerjav težko prepričati skupščino, kaj je potrebno storiti v šolstvu, pa tudi šolnike, kaj v šolah, in da bo treba za vstop v razvite sisteme in Evropo s prostim pretokom kadrov, zagotoviti kompatibilnost našega sistema s tujimi sistemi. Vedeli smo tudi, da bo pot do objektivnih mednarodnih primerjav težka, vendar edina možna, če želimo zagotoviti perspektivno izobrazbo državljanom. Zelo jasno nam je tudi bilo, da bomo do takrat, ko se bomo ob formalnem vstopu v Evropo zavedeli neznanja in nekonkurenčnosti večine naših ljudi in podjetij, izgubili veliko dragocenega časa in prednosti pred drugimi, sicer še malo bolj zaostalimi državami z vzhoda.

Veliko smo na tem področju napredovali ob sodelovanju pri že omenjenem projektu OECD in pripravah na kongresu Unesca za planiranje izobraževanja v Mehiki (april 1990).

Vendar je bila večina teh podatkov bolj deklarativnih, statističnih in finančnih.

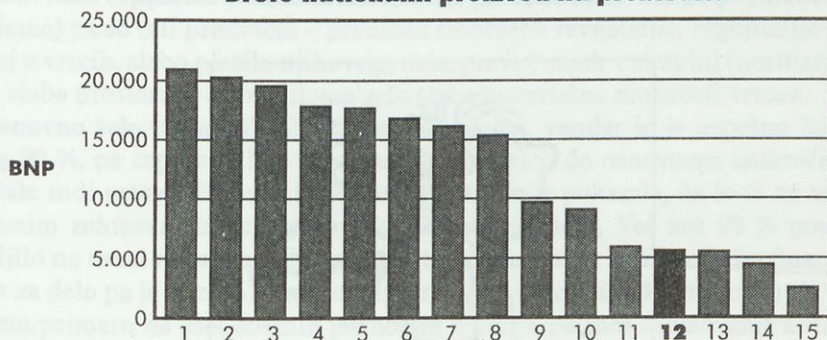
Bolj zanimivi podatki pa so tisti, ki pokažejo učinkovitost šolskega sistema po merljivih kriterijih, med katere sodi znanje gotovo med najbolj pomembne. V Sloveniji je Marjan Šetinc s Pedagoškega inštituta več let delal v mednarodnem projektu, v katerem so poskušali ugotoviti, kakšno je znanje matematike dijakov v srednjih šolah po svetu in ugotovil, da Slovenci ne smemo biti preveč zadovoljni.

Na področju primerjav znanja v osnovni šoli sva se z J. Arhovo v Mehiki na kongresu Unesca dogovorila z g. Lapointom o sodelovanju v mednarodni študiji, ki so jo pripravljali za 13 držav. Glavni cilj te študije je bil, da bi Američani ugotovili, zakaj je učinek njihovega šolstva tako slab, kljub temu da vlagajo velike denarje v to področje. Slovenci smo jih uspeli prepričati, da so nas vključili v to študijo in to tudi brez kotizacije. Izkoristil sem namreč njihovo privrženost k primerjanju in stavam in z g. Lapointom stavil, da ima mala Slovenija (za katero je takrat prvič slišal) šolski sistem, ki daje več znanja kot ameriški. In to kljub temu, da vlaga slovenska država v šolstvo na učenca okrog 600 \$ (ameriška pa prek

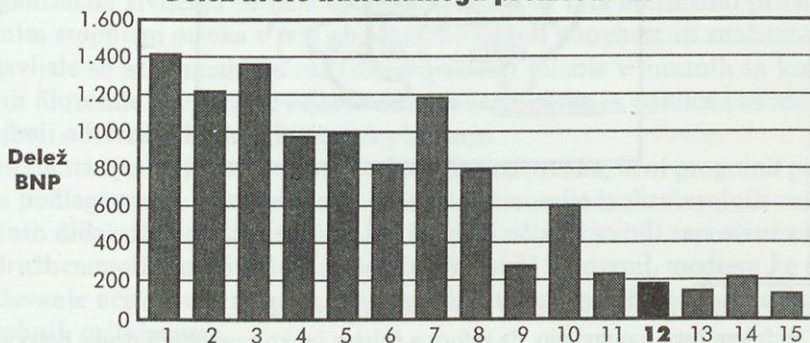
**Mednarodne primerjave šolskih sistemov, ki smo jih pripravili v letu 1991
in so bile podlaga za naše predloge vladi in skupščini (1)**

Št.	Država	Bruto nac. proiz. na preb.	% BNP za šolstvo	Trajanje šolanja OŠ, SS	Obvezno šolanje	Povprečje učencev na učitelja	Visoko šolstvo (št. štud. na 100.000 preb.)
1.	ZDA	21.100	6,8	8+4	11	13 do 22	5.438
2.	Nemčija	20.750	5,8	4+9	12	12 do 18	2.779
3.	Kanada	19.020	7,1	6+6	10	16 do 18	5.025
4.	Francija	17.830	5,4	5+7	10	13 do 21	2.655
5.	Avstrija	17.360	5,7	4+8	9	8 do 15	2.667
6.	Belgija	16.390	4,9	6+6	12	6 do 18	2.566
7.	Nizozemska	16.010	7,3	8+6	11	14 do 23	2.833
8.	Italija	15.150	5,0	5+8	8	9 do 16	2.263
9.	Španija	9.150	3,2	5+7	10	21 do 28	2.665
10.	Irska	8.500	7,0	6+5	9	16 do 29	2.219
11.	Malta	5.820	3,6	6+7	10	13 do 21	482
12.	Slovenija	5.558	3,3	8+4	8	14 do 16	1.711
13.	Grčija	5.340	2,7	6+6	9	16 do 24	1.896
14.	Portugalska	4.260	4,8	6+6	6	12 do 18	1.267
15.	Madžarska	2.560	5,4	8+4	10	12 do 15	956

Bruto nacionalni proizvod na prebivalca

Delež bruto nacionalnega proizvoda za šolstvo

2.000 \$) in da je plača slovenskega učitelja 4-krat manjša kot ameriška.¹⁴⁸ Ob tem, da učitelji veljajo v Ameriki za zelo slabo plačane. Rezultati študije, ki jo je pri nas tudi vodil Marjan Šetinc ob pomoči sodelavcev Zavoda in Pedagoškega instituta, so pokazali slabše rezultate, kot smo jih pričakovali glede na preobremenjevanje učencev.

Vse te primerjave in ocene, pa tudi bližajoče se spremembe v družbi, so bile dovolj dober razlog za pripravo nove koncepcije in strategije, ki naj bi na nekaterih mestih bolj počasi in na drugih hitreje prenovila slovensko šolstvo.

Reforme so zelo značilne za šolske sisteme in so običajno značilne ob spremembah političnega sistema ter zelo grobe v času revolucij. Znano je, da reforme lahko potekajo na več načinov. Globalne, celovite reforme zajemajo vse stopnje izobraževalnega sistema, parcialne ali delne pa le posamezne dele. Reforma je lahko institucionalna, če spreminja formalne oblike izobraževanja, in neinstitucionalna, če gre za neformalne (obšolske in pošolske) oblike izobraževanja. Reforma je lahko zunanja, če hoče doseči boljšo povezavo šolskega sistema z gospodarstvom in družbenimi dejavnostmi, ali pa notranja, če želi spremeniti strukture in funkcije vzgojno-izobraževalnega procesa. Reforme so lahko tudi bolj ali manj hitre, radikalne ipd.

Dosedanje izkušnje iz sveta šolske reformacije so kazale, da je reforma lahko uspešna le, če je celovita in dolgoročno zasnovana in izvedena, če se uspe vpeti v družbeni gospodarski, kulturni in politični okvir in razvojne tokove, v katerih se uresničuje,¹⁴⁹ ter predvsem, če jo sprejemajo ravnatelji in učitelji.

148 Treba je upoštevati tudi razlike v življenjskih stroških.

149 V zadnjem času ugotavljajo, da reforma šolstva lahko vzpodbudi druge dejavnosti.

Tradicionalne predstave o šolstvu in učenju so se tudi pri nas začele obračati na bolje in v devetdesetih letih je že veliko ljudi vedelo, da ni konec izobraževanja, ko končaš šolo, in da osnovna šola ne pomeni, da otroku vbiješ vse osnovno znanje pri 15 letih, ampak da gre za proces permanentnega izobraževanja od rojstva do smrti in da je formalni del šolskega sistema le segment (res zelo pomemben) v izobraževanju človeka. Na tem področju je pionirsko delo opravljala dr. Ana Kranjčeva, ki je bila kasneje direktorica Centra za razvoj Univerze.

V času, ko sem prevzel vodstvo Zavoda R Slovenije za šolstvo, je bila situacija v slovenskem šolskem sistemu približno takšna:

V predšolski vzgoji in varstvu je veljal zakon iz leta 1981 in predpisi ter programi za izvajanje predšolske vzgoje v dnevnem varstvu, pripravi na šolo in drugih programih predšolske vzgoje. V vzgojno-varstvene ustanove (kasneje smo jih spet uradno preimenovali nazaj v vrtce) je bilo vključenih okrog 51 % otrok, kar je približno ustrezalo stopnji zaposlenosti žensk. Opazno je bilo večje vpisovanje mlajših otrok. Priprava na šolo je bila izvedena kot sestavni del dnevnega varstva za otroke v vrtcih in kot poseben program v obsegu 120 ur za otroke, ki niso obiskovali vrtcev. Drugi programi predšolske vzgoje pa so bili namenjeni predvsem otrokom, ki niso hodili v vrtec in so dopolnili tretje leto starosti.

Sistem je imel tudi veliko problemov. Nekaj je bilo doktrinarnih – sistem je bil predvsem naravnani na varstvo otrok in v nadomeščanje zaposlenih staršev, za otroke so imeli praktično enak red, kar je povzročalo veliko travm otrokom in tudi staršem. Med organizacijskimi in finančnimi problemi (številni so pogojevali prve probleme) pa so bili predvsem – prenizka izobrazba ravnateljic, vzgojiteljic in varuhinj v vrtcih, slabo plačilo njihovega dela, preveč otrok v skupini (normativi) in čisto slabe prostorske in praviloma zelo slabe materialne možnosti vrtcev.

Osnovno šolo so morali obiskovati vsi učenci, vendar jo je uspešno končalo okrog 90 %, pa čeprav je bila obvezna in je pravico do osnovnega izobraževanja določala tudi ustava. Evalvacija dela osnovne šole je pokazala, da le-ta ne ustreza sodobnim zahtevam in tudi izobrazbenim standardom. Več kot 90 % pouka je temeljilo na ustni razlagi učiteljev, samostojnost učencev je bila minimalna, motivacija za delo pa je temeljila na zunanji prisili (ocenjevanje, kaznovanje) ali v najboljšem primeru na osebnostnih lastnostih učitelja, pa tudi sodelovanje s starši je bilo predvsem v funkciji zunanje prisile. Učenci pa so si želeli drugačnega dela in bolj humanega pristopa.

Organizacija življenja in dela osnovne šole (2) ni bila optimalno prilagojena razvojnim stopnjam otroka v tem obdobju, njegovim potrebam in značilnostim.

Pojavljale so se pomembne razlike med učinki šolanja v mestnih in kmečkih predelih Slovenije in znano je bilo, da je nadaljnja šolska in poklicna usoda učencev najbolj odvisna od šole, ki jo otrok obiskuje.

Materialna opremljenost polovice šol je bila neustrezna, učni programi pa izdelani na podlagi snovi, brez ustreznih ciljev, taksonomije izobraževalnih smotrov, specialnih didaktik ipd. Ravnatelji šol in številni učitelji so bili zaposleni z različnimi družbenopolitičnimi nalogami in sindikalnimi seansami, medtem ko je bilo izobraževanje učiteljev vezano na redka predavanja ob novih ukrepih, učbenikih in podobnih priložnostih.

Nove oblike dela, projektno delo, inovacije in podobne »novotarije« so bile na šolah zelo redke in stvar nekaterih zanesenjakov, saj so jih uspešno »zatirali« manj delovni učiteljski kolegi in konservativni ter oblasti boječi ravnatelji ob veliki podpori birokracije vseh vrst in inšpekcij.

Sklepna ugotovitev evalvacije dela osnovne šole je bila po Vladu Milekšiču: *Osnovna šola je premalo zahtevna in kot taka učence preveč obremenjuje.*

V sistemu, kjer so cilji in metode dela za vse enaki, pač ne more biti drugače.

Osnovno šolstvo je bilo po strukturi in problemih precej podobno drugim šolskim sistemom v Evropi (saj je temeljilo na avstro-ogrskem), medtem ko je bil srednješolski sistem unikaten.¹⁵⁰

Srednje šolstvo je bilo v začetku devetdesetih let v veliki krizi, kar je bilo posledica »slovite« reforme, s katero je v osemdesetih letih Jugoslavija uvedla usmerjeno izobraževanje, s katerim je hotela prehiteti evropske in druge zahodne izobraževalne sisteme. Ker je imela »najbolj razvit in napreden političen in družben sistem na svetu«, je to očitno želela doseči še v šolstvu. Temeljne strokovne usmeritve za delo v srednjem šolstvu so bili VIP (vzgojno-izobraževalni programi), ki so bili sprejeti leta 1980, dopolnila k njim pa dve leti kasneje. Tako smo imeli SKR VIP (skrajšani), SR VIP (srednji) in NAD VIP (nadaljevalni), bili pa so tudi VIP za usposabljanje, izpopolnjevanje in specializacijo ali v kraticah USO VIP, US VIP, IZPVIP in IZSVIP.

Mreža srednjih šol je bila sprejeta na skupščini Izobraževalne skupnosti Slovenije leta 1981. Imena šol so bila zelo pestra, kratice za lomljenje jezika.

Zavodovi inšpektorji pa so še leta 1989 vestno nadzirali, da se je takšen, na nestrokovnih podlagah razvit sistem, dosledno izvajal in si zato niso nabrali ravno pozitivnih referenc v slovenskem prostoru.

Na teh spoznanjih je nastalo delo *Vzgoja in izobraževanje v Sloveniji za 21. stoletje* (3), pomemben dokument, na podlagi katerega je nastala še vrsta drugih dokumentov:

- za odrasle,
- šport,
- standardi in normativi.

To delo je bilo po moji oceni tudi življenjsko delo mag. Ferda Rečnika, strokovnjaka, ki so mu v prejšnjih letih izredno ubili samozavest in je pred zaključkom svoje poklicne kariere še našel samega sebe.

Mag. Ferda Rečnika sem izbral za vodenje tega projekta, potem ko sem po listanju bibliografije delavcev Zavoda videl, da je eden redkih, ki pozna globalne probleme in se s tem tudi študijsko ukvarja in ki je resnici na ljubo sploh imel strokovno bibliografijo. Zaradi svojega načina dela in morda malo slabše komunikativnosti je imel precejšnje probleme v prejšnji inšpekcijsko in upravno naravnani službi, medtem ko se je pri omenjenem projektu izjemno izkazal. Okoli njega se je zbrala skupina sodelavcev, ki so kasneje sestavljali razvojni sektor Zavoda in se usmerili v proučevanje globalnih problemov šolskega sistema. V začetku sem

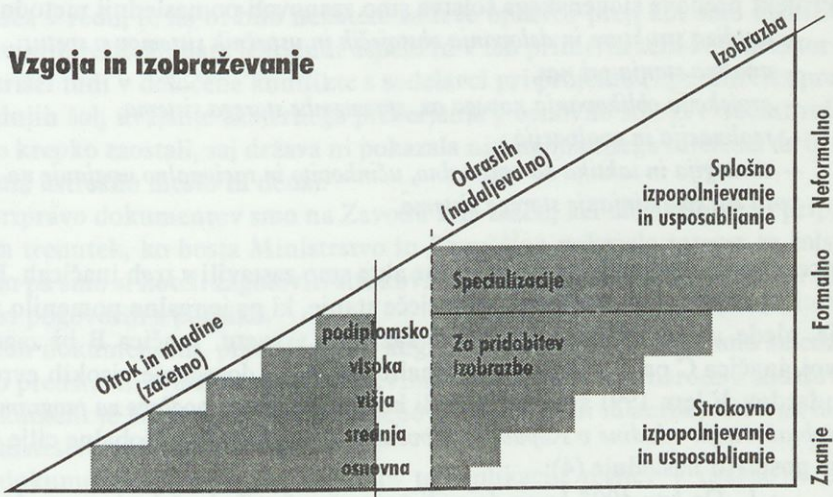
150 Mednarodna strokovna javnost ni mogla dojeti, da se česa takšnega sploh lahko kdo spomni in je z zanimanjem opazovala, kako se bo zadeva končala.

sam vodil skupino in skrbel, da se je delo začelo odvijati, kasneje pa so se kolegi osamosvojili.

V projektu smo temeljito in vsestransko predstavili metodologijo dela, analizirali obstoječi slovenski šolski sistem v primerjavi s svetovnimi trendi in postavili konkretne cilje za 21. stoletje. Posebno vrednost dela predstavlja tudi terminski plan aktivnosti za posamezna obdobja, kar nam je omogočalo pripravo konkretnih sprememb v slovenskem šolstvu.

Pri pripravi študije so bila upoštevana vsa v razvitem svetu upoštevana stališča in priporočila, rezultati domačih in tujih raziskav in podatki iz prek 130 literaturnih virov.

V uvodu je bila predstavljena splošna strategija permanentnosti izobraževanja v celotnem sistemu vzgoje in izobraževanja.

Temeljna načela, ki smo jih zapisali v knjigi, so bila: *Internacionalizacija, integrativnost, informatizacija, permanentnost, inovativnost in kreativnost, demokratičnost, mobilnost in fleksibilnost, racionalnost, individualizacija in diferenciacija.*¹⁵¹

Kot osnovne cilje vzgoje in izobraževanja pa smo zapisali:

- vsakemu posamezniku je treba zagotoviti optimalni razvoj njegovih sposobnosti, ustvarjalnosti in njegove specifične nadarjenosti,
- vsem nuditi možnost izobrazbe do stopnje, ki jo želijo in so jo sposobni doseči,
- vzgoja in izobraževanje za odgovorno osebno in družbeno življenje, za

¹⁵¹ Takrat so bile v pedagoški praksi v modi tuje besede, danes bi verjetno marsikatero zapisali drugače.

skupinsko delo, za sodelovanje, strpnost, za humanost, za življenje v pluralni in demokratični družbi,

- vzgoja in izobraževanje (priprava) za razvoj, prilagodljivost na spremembe, za iniciativnost in vedoželjnost,*
- vzgoja in izobraževanje za posameznika za vključitev v delo in nadaljnje stalno izobraževanje in izpopolnjevanje, za podjetništvo, za prevzemanje skupnih in posamičnih nalog in odgovornosti,*
- razvoj ustvarjalnega mišljenja.*

Sistem vzgoje in izobraževanja se tako v skladu z realnimi možnostmi usmerja v celovit in skladen razvoj osebnosti, pri čemer skrbi za ustrezno in kakovostno intelektualno, etično, estetsko, fizično, delovno in družbeno vzgojo in izobraževanje ter vzgojo za mir, razumevanje, sodelovanje, medsebojno spoštovanje, za enakost med spoloma ter za multikulturno in večnacionalno skupnost.

Projekt prenovе slovenskega šolstva smo zasnovali po naslednji metodologiji:

- analiza strukture in delovanja obstoječih in uspešnih sistemov v svetu,*
- analiza stanja pri nas,*
- projekcija oblikovanja novega oz. spremembe starega sistema,*
- realizacija in evalvacija,*
- strategija in taktika za optimalno, učinkovito in racionalno uvajanje novosti oz. spreminjanje starega sistema.*

Koncepcijo in strategijo ter normativne akte smo zastavili v treh inačicah. Po prvi inačici A, naj bi se ohranilo vsaj obstoječe stanje, ki pa je realno pomenilo zaostajanje, glede na to, kako se se zadeve razvijale v svetu. Inačica B bi zagotovila razvoj, inačica C pa je pomenila optimalni razvoj in doseganje visokih evropskih standardov. V letu 1991 smo izdali tudi knjigo *Strokovne podlage za program vzgoje in izobraževanja mladine v Republiki Sloveniji*. V njej smo kot globalne cilje do leta 1995 postavili naslednje (4):

- 1. Do leta 1995 bomo dvignili povprečno število let šolanja na prebivalca od sedanjih 9.3 na najmanj 10.*
- 2. Ob koncu obdobja 1991–1995 bomo od sedanjih povprečno 4 ur letno dosegli v nadaljevalnem izobraževanju povprečno 20 ur na prebivalca oz. 30 ur na zaposlenega letno.*
- 3. Zagotovili bomo materialno-tehnične, kadrovske in programske pogoje, ki bodo na dveh stopnjah začetnega, pa tudi v nadaljevalnem izobraževanju omogočali dosegati ustrezno kakovost relevantnega znanja in posamezni stopnji mednarodno primerljive (ekvivalentne) izobrazbene standarde javno priznanih stopenj izobrazbe.*

Za doseganje teh ciljev bo treba postopno do leta 1995 uveljavljati naslednje ukrepe in dosegati naslednje delne cilje:

- 1. Podaljšati šolsko obveznost s sedanjih 8 na 9 ali 10 let.*
- 2. Večati delež vpisa mladine na popolne 4-letne srednje šole s sedanjih 61 % na 70 % vsake generacije.*

3. Razširjati možnosti za višji in visokošolski študij, tako da bi ob koncu tega obdobja zajeli v ta študij 40 % vseh generacij med 20. in 24. letom starosti, ter večati učinkovitost višje in visokošolskega študija, tako da bi do konca 1995. leta povečali delež prebivalcev z višjo in visoko šolo s sedanjih 6 na 8 %, do konca stoletja pa na najmanj 10 %.

4. Širiti zmogljivosti za specialistični, magistrski in doktorski študij učiteljev, da bi ob koncu tega obdobja zajeli v podiplomske oblike študija okrog 30 % vsakokratnih diplomantov visokošolskega učiteljskega študija.

Zagotavljati možnosti za nadaljevalno in dopolnilno izobraževanje učiteljev na poprečno 30 ur letno.

5. Širiti možnosti za formalno in neformalno šolanje odraslih.

Nekatere sestavine naših materialov so se z družbenimi spremembami in novimi znanji tudi glede tega projekta spreminjale, vendar se je pokazalo, da so osnovna izhodišča v redu, le da bi bilo nekatere zadeve opraviti prej, kot smo načrtovali. Pri številnih rešitvah nam je to tudi uspelo in v teh primerih sem kot direktor Zavoda prišel tudi v določene konflikte s sodelavci pri projektu (npr. hitrejša prenova srednjih šol, uvajanje eksternega preverjanja v osnovno šolo). V večini rešitev pa smo krepko zaostali, saj država ni pokazala niti najmanjšega interesa, da bi šolstvu dala ustrezno mesto in denar.

S pripravo dokumentov smo na Zavodu zelo hiteli, ker smo želeli biti pripravljeni za trenutek, ko bosta Ministrstvo in Skupščina pokazala interes za šolstvo, obenem pa smo si hoteli zagotoviti strokovno avtonomnost in argumente ter prednost pri pogovorih s politiko.

S tem dokumentom, prevedenim v angleški in francoski jezik, smo se enakovredno predstavili svetu in si odprli številne možnosti za mednarodno sodelovanje. Dokument je bil še leta 1994 praktično edini dodelan material, ki so ga lahko na Ministrstvu pokazali tujcem.

O dokumentu in možnih variantah ter aplikaciji rešitev v prakso je pisal Boštjan Zgonc v Delu, 8.9.1990 (5), v članku z naslovom *Kako do nacionalnega programa?*.

V prvem delu članka je avtor razložil, da je v novih razmerah, ko v družbi ni več samoupravnega dogovarjanja, treba pred parlament postaviti programe vseh področij, ki se financirajo iz proračuna, in da je verjeti, da se bo demokratični parlament v paleti izbire med vojsko, policijo, zunanjimi zadevami, zdravstvom, socialo itd. odločil najbolj podpreti prav šolstvo. Zato naj bi vsaka panoga pripravila nacionalni program, v katerem bi opredelili pravice državljanov na vsakem področju, določili prioritete in seznam projektov, ki jih je treba izpeljati in financirati. Nacionalni programi naj bi bili torej sredstvo za zaščito nacionalnih interesov na vitalnih področjih življenja, obenem pa tudi sredstvo za racionalizacijo porabe iz proračuna in odpiranje možnosti za nove vire – v šolstvu npr. šolnine, skladi, sponzorstvo itd.

Avtor je takoj ugotovil, da je »državotvornim resorjem« vlada dala več denarja brez kakršnihkoli programov, medtem ko potrebuje nacionalne programe za šolstvo in podobne resorje le zaradi restrikcij.

Predlagal je, naj država zagotovi, da se sprejme najprej strategija razvoja šolstva.¹⁵² O tej naj bi se široko strokovno in politično razpravljalo in sprejelo dokument – nacionalni program za razpravo v parlamentu. Nacionalni program bi v globalu določal nacionalni standard izobraževanja, ki se financira iz javnih financ.

Nacionalni program bi obvezoval vse udeležence, Ministrstvo pa bi moralo sprejeti potrebne pravne podlage, rešitve in vzvode za uresničitev programa.

Boštjan Zgonc je ob koncu članka ugotovil, da kljub številnim pobudam v dveh letih nihče ni pripravil strategije, niti je ni začel pripravljati, zato je Zavod za šolstvo v sodelovanju z velikim številom domačih in tujih strokovnjakov pripravil gradivo *Koncepcija in strategija razvoja vzgoje in izobraževanja* ter na njegovi podlagi (ker je bila koncepcija v strokovni javnosti ugodno sprejeta) tudi strokovne podlage za nacionalni program.

Ker Ministrstvo za šolstvo in šport v letu 1994 ni pripravilo strategije in jo potrdilo v javnosti in parlamentu, ampak je šlo v javnost kar z zakonodajo, navlečeno z vseh vetrov, je imelo velike probleme in doživelo kup pripomb na predloge. Zadevo je malo popravila *Bela knjiga*, ki pa je na žalost (ali tudi namenoma?) izšla po zaključeni javni razpravi v januarju 1995 in imela več pomanjkljivosti. Predvsem so jo pripravljali v preozkih, enako mislečih krogih, preveč pa je tudi upoštevala obstoječe stanje v svetu na račun vizije. Po mojem mnenju je šolstvo s to knjigo razobesilo v Sloveniji belo zastavo.

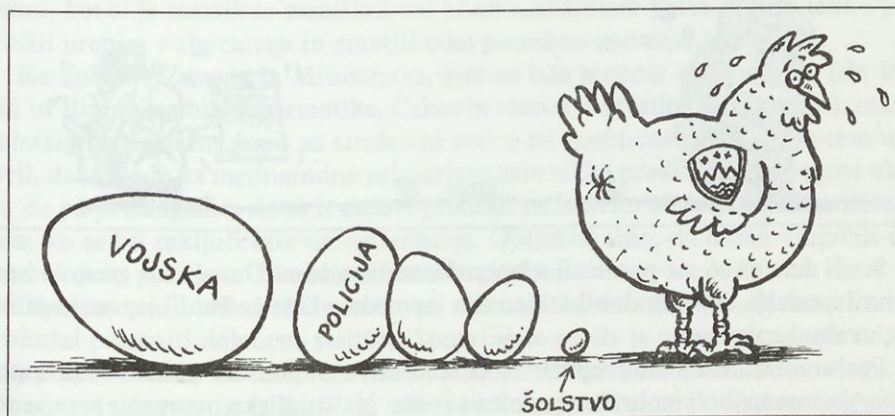
Jesen 1991 in slovenski nacionalni šolski program

V začetku septembra 1991 smo se sestali na širšem kolegiju na Aškerčevi v Plečnikovi stari tehniki, kjer je v podstrešnih prostorih vladal finančni trust Ministrstva za šolstvo in šport, zaradi priprav na jesenske naloge in posebej na slovenski nacionalni šolski program. Kot ponavadi, ko je šlo za novosti, je začel razpredati Ivan Bitenc, zvesti čuvar državnega zaklada, kako da ni denarja in da bo treba zagotoviti najbolj pomembno, drugo pa naj počaka ipd. Skratka, v stilu državnega birokrata, ki štedi proračun, kot da je eksekutor finančnega ministrstva. Zgodba se je razvijala ob stokanju in prepričevanju, kako in kaj bo treba, zato sem po eni uri neplodnega pregovarjanja silovito napadel Ivana Bitenca, češ da so vse strokovne podlage narejene in naj on le izračuna variante, da se bosta Ministrstvo in Skupščina lahko odločila. Zahteval sem, da na sejo prinesejo publikacije Zavoda in naj si jih prisotni ogledajo. Dr. Venclju so očitno skrivali materiale, kajti ko jih je videl, praktično ni mogel verjeti, da je toliko že narejenega in da je gradivo treba le spraviti v obliko, ki je primerna za vlado.

152 Takrat smo se ogrevali za to, da bi morala strategijo pripraviti elitna institucija kot npr. Slovenska akademija znanosti in umetnosti ali skrivnostni Svet sedmih modrih, ki ga je večkrat omenjal prof. dr. Franc Lazarini, ali pa morda svet, ki bi ga imenovali univerzi in vlada.

Prepričan pa sem bil, da je Ivan Bitenc temeljito preštudiral gradivo in je videl, da bi moralo šolstvo krepko v akcijo, da bi zagotovilo tako velik delež denarja, kot smo ga mi predvidevali. Vedel sem, da bi bilo možno v času, ko so bile zadeve zelo neurejene, doseči v proračunu z ustrežno bitko, podprto z javnostjo, bistveno večji delež denarja za šolstvo kot kasneje, ko se bodo stvari uredile. Drugi pa očitno tega niso razumeli, oz. so bili morda prepričani, da ubogi domovini pomagajo, če ji pustijo denar za bolj pomembne stvari. O tem, kako so ga po drugih resorjih popravili, sprivatizirali, pa tudi pokradli, je bilo v zadnjih letih veliko zapisanega, proračun pa je tako trdno razdeljen, da bo imel vsak minister ob manjšem številu šolajočih otrok problem, kako ga obdržati, kaj šele zvišati. Na proračun npr. vedno bolj pritiskajo tudi upokojenci, ki pa jih je v primerjavi z otroki vedno več ipd.

Pogovor se je takoj zasukal v drugo smer in minister je podprl mojo zahtevo, da morajo pri pripravi nacionalnega programa tesno sodelovati ljudje z Zavoda, financ in pravnega sektorja, nakar smo pripravili predlog za uradno imenovanje delovne skupine. Dogovorili smo se tudi, da se vse dileme rešujejo na kolegiju in naj se člani skupin med seboj ne preglasujejo pri določeni varianti. S strani Zavoda je koordinacijo vodil Boštjan Zgonc, ki me je redno obveščal o težavah. In te so se pojavile že kmalu po začetku dela. Zgonc me je obvestil, da se je minister odločil za osnovno varianto brez vizije in da je ponovno omenil, da naša koncepcija ni dobra. Zato je Boštjan Zgonc predvsem na pobudo članov delovne skupine tudi objavil prej omenjeni članek (5). Glede na poznavanje situacije sem se odločil, da bom ubral drugo pot. V tem času je bilo namreč zelo težko verjetno, da bi prek ministra dr. Venclja dosegli v državi za šolstvo boljšo pozicijo, ker je vlado izsiljevalo več področij, ki so imela boljše sindikate kot šolniki.

Zdravstvo je stavkalo in odstopila sta dr. Košir in dr. Bohova, gospodarstvo se je razsulo, kmetje so preganjali dr. Osterca, skupščina se je prepirala o lastninjenju, SDZ (Slovenska demokratska zveza) je razpadla, iz Slovenije je odhajala jugoslovanska vojska. Slovenija je bila brez populzivne vizije. Odločil sem se torej, da grem mimo ministra v akcijo, ki naj Slovenijo prepriča, da so njene možnosti v vlaganju sredstev v mlade in v znanje. Mladi so hoteli imeti in uresničiti svoje vizije in videti realne možnosti.

Sredi oktobra 1991 sem prosil za sprejem pri predsedniku Milanu Kučanu in mu predlagal, da poskuša v svojih nastopih, delovanju in tudi v predsedstvu omenjati izobraževanje, predlagati prioriteto naših programov in naj počasi postane vodja dolgoročnega in kvalitetnega projekta *Slovensko šolstvo za 21. stoletje*. Razložil sem mu, da gre za projekt, ki je pomemben in združitveni za vse Slovence in da so tako postorili številni predsedniki resnih držav. Zanalasč nisem želel omenjati takrat opevane Evrope, ki je imela take in drugačne težave in se npr. ni preveč zanimala za Hrvaško, po kateri so v tem času padale bombe, pa tudi ne za nas, ki smo uvedli tolarje, pripravili meje in druge znake suverenosti in bi nas morali že priznati. Predsednik je bil načeloma pripravljen in dogovorila sva se za sestanek v začetku novembra in pripravo konkretnih akcij. Konec oktobra sem vzel nekaj dni dopusta in se intenzivno pripravljaj na akcijo. Pisanje člankov, organiziranje intervjujev ipd.

Iz kabineta predsednika ni bilo kakšnih navdušenih odzivov na mojo pobudo. Verjetno so v štabu analizirali situacijo in ugotovili, da utegnejo šolski projekti razdeliti Slovence na tiste za in proti verouku, predsednik Kučan pa se je vsaj v tistem času strogo izogibal vsemu, kar bi delalo razprtije med ljudmi.

Sredi dela pa so me poklicali z japonske ambasade na Dunaju, da grem že kmalu na Japonsko, saj sem dobil štipendijo japonske vlade za študij japonskega izobraževalnega sistema.

Preostanek dela sem prepustil sodelavcem in odpotoval v državo, za katero velja, da ima najbolj izobražen narod na svetu. Na študijsko potovanje sem se pripravljaj kar precej časa, saj sem moral pregledati veliko literature, pa tudi po prihodu z Japonske sem nadaljeval s študijem gradiva in napisal o Japonski in njenem izobraževalnem sistemu tudi dve knjigi (6, 7).¹⁵³

153 Zaradi mojega ukvarjanja z Japonsko so me mnogi obsojali (nekateri pa me še sedaj), da želim uvajati japonske rešitve v našo šolo, čeprav sem stalno opozarjal, da je to, kar so načrtovalci po letu 1993 namenili slovenskemu šolstvu, natančno tisto, kar Japonci sedaj odstranjujejo iz šol. Imamo pač to smolo, da smo vedno 20 let za svetom. Pri nekaterih zadevah pa je to celo prednost, ker bi se lahko izognili slabostim.

Ko sem prišel domov, v kruto slovensko šolsko realnost, sem padel ravno v zadnji trenutek zbiranja pripomb in zaključne razprave in priprave na standarde in normative. O kruti realnosti govorim zato, ker na Japonskem vlada sili šolnike, naj razvijejo optimalni šolski sistem, učitelji pa so med najbolj plačanimi državnimi uslužbenci, pri nas pa je bilo ravno narobe. Država je silila svoje šolske uradnike, naj naredijo čim cenejši šolski sistem, ker za vizije tedaj ni bilo časa.

Na Zavodu smo poskušali rešiti še nekatere dileme, tako da so šla gradiva na strokovni svet, ki je bil 28.11.1991, zelo pozno, nekatera celo na mizo. Predsednik strokovnega sveta prof. dr. Franc Lazarini je vse to blagohotno sprejel, je pa imel on in tudi celoten strokovni svet, ki se je poslavljaj, že vsega dovolj. Po drugi strani pa so se vsi zavedali, da v slovenskem vrhu ni pripravljenosti za spremembe in da bo to spet en formalizem več. Kasneje se je pokazalo, da ni bilo čisto tako, saj so bila gradiva zelo dober pripomoček pri izvajanju sistematizacije v šolstvu in upam, da jih tudi od novih oblastnikov kdo kdaj pa kdaj uporabi.

Prvi stik s problemi, ki so izbruhnili v šolstvu v Sloveniji med mojo odsotnostjo, sem doživel že na letališču v Frankfurtu po prihodu iz Tokia, kjer sem srečal ministra za Slovence v tujini dr. Dularja. Dr. Janez Dular, slavist in do imenovanja za ministra tudi moj svetovalec na Zavodu, mi je omenil, da bo treba rešiti problem diferenciacije dela učiteljev, ker sicer grozijo s štrajki. Slavisti in matematiki so bili najbolj vztrajni, kasneje pa so začele vse vrste učiteljev razlagati, kako je njihovo delo najbolj pomembno in težko.

Imel sem že nekaj izkušenj s tem. Kadar se je pojavila pri šolskih oblasteh volja ali kak denar, da se kaj spremeni ali uredi, so se pojavili ljudje, ki so začeli loviti veter v svoja jadra. Problemi okrog učne obveznosti so bili veliko bolj komplicirani, kot si je marsikdo zamišljal, saj bi ob nadaljnjem potenciranju lahko povzročili prepire v zbornicah in zmotili tako potrebno ustvarjalno vzdušje.

Na kolegiju Zavoda in Ministrstva, kjer so bila mnenja zelo različna (dr. Vencelj in Bitenc sta bila matematika, Čehovin slavist – skratka polarizirani), sem se zadalžil, da napišem dopis za strokovni svet o tej problematiki. V njem sem ugotovil, da je glede na mednarodne primerjave zelo težko predlagati konkretne ukrepe, da pa predlagamo, da se k zadevi pristopi strokovno in pripravi izhodišča do časa, ko se bo zaključevala sistematizacija. Obljubili smo, da bomo vključili tuja spoznanja in pozitivne izkušnje slovenske prakse.

Obenem sem obiskal tudi strokovna srečanja matematikov in slavistov in tam poskušal pojasniti določena stališča. Spominjam se, da je od vsega zaleglo še najbolj prepričevanje, da imata slavist in matematik izjemno pomembno vlogo, da učita manj učencev in to štiri leta ipd. Če je bila potreba, smo posebno zagnanim sindikalističnim predstavnikom pokazali tudi učno obveznost učiteljev v nekaterih državah, ki jim ni šla ravno v račun. V veliko državah so imeli učitelji višjo učno obveznost kot pri nas, predvsem pa so več časa prebili z učenci v šoli. Res pa je bilo, da tako slabo, kot je bilo za učitelja poskrbljeno pri nas (pomanjkanje gradiv, izobraževanja, denarja ipd.), v večini drugih držav ni bilo.

Pri vseh vključevanjih v finančne šolske zadeve pa sem ugotovil, da je treba obstoječi sistem financiranja bistveno spremeniti, dobiti več denarja iz proračuna ali

drugih virov, predvsem pa učitelje bolje plačati in jih ne spravljati v ponižujoč položaj državnih prosjakov.

Ključno pa je bilo doseči transparentni sistem, saj je vse skupaj preveč delovalo po sistemu Dedka Mraza. Napisal si pismo in telefoniral pravemu stricu in če si bil priden, je »Dedek Mraz« poslal peto kopijo virmana.

Literatura

1. *Predlog: Nacionalni program preduniverzitetnega izobraževanja v Republiki Sloveniji*, Zavod R Slovenije za šolstvo in šport, februar 1992.
2. *Evalvacija programa življenja in dela osnovne šole*, Zavod R Slovenije za šolstvo, april 1990.
3. *Vzgoja in izobraževanje v Sloveniji za 21. stoletje, Globalna koncepcija razvoja vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji*, Zavod R Slovenije za šolstvo, januar 1991.
4. *Vzgoja in izobraževanje v Sloveniji za 21. stoletje, Strokovne podlage za program vzgoje in izobraževanja mladine v Republiki Sloveniji*, Zavod R Slovenije za šolstvo, januar 1991.
5. Boštjan Zgonc: *Kako do nacionalnega programa*, Delo, 8.9.1991.
6. S. Zakrajšek: *Japonska*, Biteks, Ljubljana 1992.
7. S. Zakrajšek: *Japonski izobraževalni sistem*, Biteks, Ljubljana 1993.

PREHOD OD PROGRAMSKEGA K CILJNO PROGRAMSKEMU DELU

Osnovna izhodišča

Ko sem prišel na Zavod, »obremenjen« z bežigrajsko šolo, konceptom mednarodne mature, dobrim poznavanjem anglosaksonskega in avstroogrskega šolskega sistema in kar obsežnim poznavanjem problematike načrtovanja in vodenja procesov, sem pričel analizirati tegobe našega šolskega sistema. Ugotovil sem, da so poteze, ki so jih vleкли v smeri čim boljšega šolstva, v glavnem zelo napačne, saj je bila slovenska šola popolnoma programsko načrtovana in kontrolirana od ozke skupine ideologov in politikov. Izhodišča je sprejemala koordinacija pri SZDL (Socialistična zveza delovnega ljudstva) v skladu s trenutnimi blodnjami strategov v Beogradu in še bolj v Zagrebu in v Ljubljani, in sicer tako, da so bili zadovoljeni politični cilji sistema. Npr.: Vsi otroci naj hodijo v osnovno šolo, šola mora pripraviti človeka za življenje ali za delo ali za poštenega človeka, ki bo gradil socialistični sistem, šola mora zalagati z delavci industrijo ipd.

Kakšen pa je bil rezultat (output) delovanja šolskega sistema, pa ni nihče spremljal niti meril. Celo spremembe, ki so jih uvedli v srednjo šolo in so vsebovale tudi zaključni izpit, so nadaljevale staro prakso – interno ocenjevanje in nesmiselno potrjevanje ob koncu leta tistega, kar je normalni učitelj že itak lahko ocenil med letom. Pozitivna posebnost so bile poklicne in delno tehnične šole, kjer so imeli za zaključni izpit tudi izdelek ali projektno nalogo, ponekod pa seminarsko ali raziskovalno nalogo – izdelki, ki so bili izdelani vsaj po cehovskih kriterijih in so se morali potrditi v praksi.

Ob vsem trudu so bili vsi – učenci, dijaki, starši, univerzitetni profesorji in delodajalci vedno bolj nezadovoljni s šolskim sistemom, postavljenim v času usmerjenega izobraževanja.

Naslednji velik problem je (bila) enotna osnovna šola, kjer kriterijev za znanje sploh ni bilo, čeprav so vsi trdili, da so neprimerni. Vsi učenci so imeli enak program, ki je bil za večino kar primeren, za bolj zmogljive intelektualno prelahak, vendar vsebinsko preobsežen in izvedbeno utrujajoč, medtem ko je bil za manj

zmogljive učence pravo mučenje. Še leta 1989 je odpadlo iz osnovne šole kar 15 % učencev in se izgubilo v množici najnižjega družbenega sloja.

V letih 1985 do 1988 so dali učitelji v osnovni šoli ob koncu leta skupno kar 70.115 negativnih ocen, od teh v prvih razredih osnovne šole po Sloveniji skupno 4.668. Čeprav so po prvem letu najbolj težko učeče se učence poslali v posebne programe, pa so jim ob prehodu v peti razred (predmetni pouk) dali skoraj trikrat več nezadostnih ocen kot v prvem razredu (1). In tako se je dogajalo ob prehodu v srednjo šolo in nato na univerzo. Skratka, šlo je za dodelan sistem selekcioniranja otrok, ki pa pri tem ne nosijo prav nobene krivde, razen da so otroci, ki morajo in si tudi želijo hoditi v šolo.¹⁵⁴

Srednje šolstvo je bilo po ukrepih konec sedemdesetih let praktično v vsebinskem in motivacijskem razsulu. Koncept SVIO je padel, saj je pomenil podaljševanje problematične enotne osnovne šole še za eno leto, formalno pa so se ga še vsi držali in si izmišljevali, kako bi ga obšli. Tako nihče več v slovenskem šolstvu ni vedel, kaj se dela po šolah, kaj se kdo uči in po čem, in še najmanj, kaj učenci znajo. In to kljub temu, da so delavci Zavoda stalno hodili po šolah in kontrolirali, ali je vse pravilno in v redu opravljeno – kar je pomenilo kontrolo, če se res vsi držijo zastavljenega programa.

Vse skupaj je podpiralo znao anarhično financiranje, kjer je dobil boljše normative tisti, ki je bil v PIS (posebna izobraževalna skupnost) bolj nasilen. Ko sem pregledoval programe in financiranje, sem v letu 1990 ugotovil, da stane učenec na poklicni šoli državo do 3-krat več kot intelektualno najbolj sposoben učenec na naravoslovni šoli. To je bilo seveda nevzdržno. In učitelji na poklicnih šolah so zaslužili po enkrat več kot na splošnih. Ogromne razlike v plačah so bile tudi med osnovnimi šolami po Sloveniji in v isti regiji med učitelji v osnovnih in srednjih šolah. Vsi pa so izpolnjevali programe, kot so vedeli in znali in predvsem kolikor se jim je ljubilo, oz. jih je k temu gnala pedagoška vestnost in odgovornost.

Celotna kontrola države in občin je temeljila na oceni, kako šole formalno izpolnjujejo programe. Žalostno vlogo kontrolorja in pisatelja poročil je imel Zavod za šolstvo oz. njegovi pooblaščen inšpektorji. Inšpektorji so hodili po šolah in pregledovali po dnevnikih, če je vrstni red učne snovi v skladu s programom, če so vsa okenska izpolnjena in listi podpisani in če so zagotovljeni formalni pogoji za delo. Npr. če ima učitelj priprave, ČRUS (časovna razporeditev učne snovi) imenovane, ipd. »Logično« je bilo vse, kar ni bilo v skladu s programom prepovedano. Tako so npr. po celi Sloveniji po planu peli pesem: Zima je prišla, sneg leti z neba in risali snežake. V Kopru pa je ta čas sijalo krasno sonce in o snegu ni bilo ne duha ne sluha. Ne vem, kako je učiteljica pred inšpektorji opravičila, da ni šla na sneg in z učenci naredila snežaka.

Dr. Anica Kosova, izjemna poznavalka problemov slovenskega šolstva in humanistka, je zapisala (2): *Po današnjem mnenju je šolski uspeh odvisen predvsem od usklajenosti otrokovih zmožnosti, sposobnosti in potreb s pričakovanji in zahtevami šole gle-*

154 Sistem, ki so ga hoteli uzakoniti v letu 1995, pa je te norosti še potenciral, čeprav smo uspeli v začetku devetdesetih let precej spremeniti razmišljanje in odnos učiteljev do upoštevanja različnosti otrok in do opisnega ocenjevanja. Na srečo pa s(m)o nekateri posamezniki le uspeli preprečiti vsaj največje škodljivosti.

de vedenja in učenja. Šola je socialni sistem, ki zajema vse otroke v državi. Ta ogromni sistem je v osnovi enovit, pred vse otroke, katerih inteligenčni količnik je v okviru tako imenovane normalne inteligentnosti, pa postavlja enake zahteve, tako glede količine znanja, načina dela, časa, v katerem morajo znanje tudi osvojiti. Med otroci pa so iz različnih razlogov velike razlike in zato je ob enakih ciljih toliko otrok neuspešnih.

Še dodaten problem se je pojavil. Inšpektorji so zahtevali dosledno izvajanje programa, ki je bil praviloma zelo slab. To lahko zagotovim, ker sem se dobro seznanil s tem, kako so programi do leta 1990 nastajali. Brez osnovnega vedenja, kaj in kako otrok sploh dojema v različnih starostnih obdobjih in kako dojemajo različni otroci iz različnih okolij. V programih in učnih načrtih je bilo natlačeno vse, kar so tisti, ki so prišli v delovno skupino, ki je program delala, zahtevali. In vsakdo se je želel videti z urami in vsebinami v slovenski šoli, po možnosti v vsakem razredu posebej. Panoge in področja so prek predmetov v šolah uveljavljale svoj prestiž. Obenem pa je več ur pomenilo tudi zaposlitev za ljudi iz stroke.

Dr. Franc Lazarini, predsednik strokovnega sveta, je večkrat rekel, da se počuti kot urar. Vsi so od njega zahtevali le ure.

Poleg tega so imeli načrtovalci šolstva stalno na jeziku hiter razvoj znanosti in tehnologije in so pod to krinko hoteli natlačiti vse novosti v šolo, ničesar prejšnjega pa izpustiti. Tu so prednjačili biologi, ki so si prisvojili celo življenje z ekologijo in zdravstvom vred in učili otroke že od malega večino stvari razen biologije. Da bi naučili otroke vsaj osnovnih živali in rastlin, se jim je zdelo za malo. Zelo podobno je veljalo tudi za matematike in delno fizike.¹⁵⁵

Koncept predlagane »sodobne« šole s strani stroke je bil enostaven: Vsa predmetna področja, teorija na teorijo, saj so mladi, naj se učijo. Na srečo je bilo predvidenih tudi nekaj praktičnih vaj, ki so vsaj malo razbremenile učence. Predmeti, ki se tega ne bi držali, bi postali neresni, zato so takoj prevzeli omenjeno filozofijo. Vse je bilo osnovno in potrebno in po najboljših željah starejših spravljeno v šolske programe, potem pa s stališča staršev enako intenzivno kritizirano.

S podobnimi norostmi sem se srečeval kot mlad učitelj v začetku uvajanja usmerjenega izobraževanja, ko smo postali naravoslovno usmerjena šola tudi na bežigrasjski šoli, kjer smo imeli zares izjemno dobro selekcijo učencev in smo jim v najboljši veri hoteli nuditi vse in na najvišjem možnem nivoju. Pa smo nekateri prej, drugi kasneje spoznali, da to ni prava pot – hvaliti se, da srednješolca naučiš toliko, da na fakulteti ne zve nič novega. Zato pa se jih je veliko že v srednji šoli nasitilo učenja in niso bili uspešni pri študiju.

Iz 36 dijakov (odličnjakov iz osnovne šole), kot jih je bilo povprečno v razredu, smo naredili povsem povprečne učence, nekaj je bilo odličnih, nekaj pa jih je tudi padlo. In ob tem so preštevilni hvalili kvaliteto srednjih naravoslovnih programov. Hvalnica norosti. Ob ustreznem šolanju in eksternem ocenjevanju pa bi bili lahko vsi odlični in uspešni v življenju. In tudi obratnih primerov je bilo veliko.

Spominjam se, da sem zelo velik učinek dosegel med učitelji, ko sem kot po-

¹⁵⁵ Za šolo so najbolj »nevarne« stroke, ki jim je šolstvo skoraj edini poligon, ker potem hočejo vsa znanja spraviti med edine uporabnike – učence, dijake in študente. Druga, bolj aplikativno usmerjena področja jih pač spravijo v tehnologijo in izdelke.

močnik ravnatelja na bežigrajski šoli prinesel v zbornico kup knjig in delovnih zvezkov in specialistom – predmetnim učiteljem nazorno pokazal, kaj vse se zahteva od otrok. Podobno metodo sem uporabil tudi na Zavodu ob prepričevanju nekaterih svetovalcev in predmetnih skupin. Zelo dobro je učinkovala tudi grožnja, da bo moral vsak učitelj in Zavodov svetovalac znati vse, kar učiteljski zbor zahteva kot osnovo za učence. Ob uvajanju nove slovenske mature pa sem predlagal, da bi vsake štiri leta delali maturo tudi učitelji – za osvežitev snovi, boljšega razumevanja problemov učencev, pa tudi zaradi širjenja znanja in posebej znanja slovenskega in tujega jezika. Vsi ti predlogi seveda niso naleteli na preveliko odobravanje prizadetih. Vsaj tako, kot so znali razložiti, zakaj morajo vse te podrobnosti znati dijaki, so znali razložiti, zakaj njim in njihovim učiteljem to ni potrebno.

Mednarodna matura, ki smo jo začeli pripravljati v letu 1988, je pričela te spone popuščati. Vsaj v glavah normalnih učiteljev, ki so začeli množično odhajati na šolsko božjo pot v Devin, kjer je bil United World College s prijaznim in Slovencem zelo naklonjenim ravnateljem, Angležem Davidom Sutcliffeom na čelu.

Po obisku na tem koledžu je vedno več učiteljev in ravnateljev, pa tudi Zavodovih svetovalcev pričenjalo verjeti, da je tolikšno število predmetov, kot jih imamo pri nas, neumnost, da delajo tam učitelji z učenci veliko bolj prijateljsko in da vsi skupaj delajo veliko več in bolj resno kot pri nas. Ugotovili so tudi, da knjižnica postaja središče dela na šoli, da so učitelji in laboratoriji na razpolago učencem tudi popoldne in da traja učenje toliko časa, da učenci znajo dovolj, da opravijo zunanje preverjano mednarodno maturo. Dojeli so, da eksterno preverjanje pomeni skupno delo učenca in profesorja in ne neprestano medsebojno borbo, ki je v navadi v marijaterzijanskih šolah, ki so značilne za germansko usmerjeno šolstvo. Premalo pa so spoznali pasti eksterne preverjanja in načine, kako se jim je mogoče izogniti.

Padla je tudi iluzija, da so naše šole zelo dobre, ker so itak naši predstavniki v Devinu (po dva na leto) med najboljšimi učenci. Šlo je namreč za to, da smo mi izbrali najboljša dva iz Slovenije, v Devinu pa je bila zbrana popolnoma normalna populacija. In tudi uspeh v Devinu zato pri maturi nikoli ni bil 100 %.

Še posebej smo bili postavljeni na realna tla, ko smo izvedeli za rezultate mednarodne primerjave znanja učencev za srednje in osnovne šole, v katere so bili vključeni tudi naši učenci. Ti rezultati so pokazali, da smo v izobraževanju nekje na repu lestvice.

Vedno sem nosil v torbi teste za mednarodno maturo in učitelji so to vedeli. Na začetku sem vsakega, ki je razlašal, kako je mednarodna matura lažja, povabil, naj poskusi rešiti test. Pa se nikoli nihče ni prijavil. Na skrivaj pa so jih reševali, saj smo jih pošiljali aktivom učiteljem. Tudi tako se je začel prodor eksterne preverjanja znanja v Sloveniji.

Stiske slovenske miselnosti o preverjanju znanja in vplivu tega preverjanja na prehode z ene stopnje šolanja na drugo je v članku *Izpit ali čigavo je gospostvo* (3) lepo in od srca¹⁵⁶ opisal Boštjan Zgonc, že od nekdaj med najbolj odgovornimi v

156 B. Zgonc je bil namreč zraven v koordinaciji SZDL, ko so sprejemali vse zakone, ki so jih v devetdesetih letih ukinjali, in uvajali razne oblike preverjanja, ocenjevanja in izpitov.

šolstvu. V članku je pojasnil, zakaj so ukinili izpite v šolah kot enega od prehodnih pogojev (o tem, da ima lahko ustrezen izpit ob koncu določenega šolanja tudi druge funkcije, takrat še niso preveč razmišljali).

Taka usmeritev progresivne pedagogike v našem šolskem sistemu izhaja v glavnem iz dveh stališč:

1. *Izpit kot način ugotavljanja primernosti kandidata za nadaljnje izobraževanje je zelo nezanesljiv. Veliko večjo napovedno vrednost imajo rezultati v predhodnem izobraževanju. Izpit sam po sebi predstavlja močno travmatično situacijo, ki jo posamezniki različno dobro prenašajo, zato so izpiti mnogokrat povsem izkrivljena podoba dejanskega znanja kandidatov. Izpit je kot enkratno dejanje nezanesljiv način ugotavljanja znanja. Če gre za usno preverjanje, je močno podvržen subjektivni zmoti, če pa gre za teste objektivnega tipa, se zastavlja vrsta strokovnih vprašanj, ki jih je zlasti obdeloval dr. Tolčič. Steinar Kvale je opozarjal, da predstavljajo izpiti v prvi vrsti način gospodstva nad kandidati.*

Fotoarhiv Dela

Ocena je pa le najpomembnejša.

2. *Naloga šolskega sistema je, da omogoči vsem učencem, da v čim večji meri razvijejo svoje sposobnosti in nagnenja. Pri tem pa naj v čim večji meri nadomesti primanjkljaje, ki ne izvirajo iz učenčeve nadarjenosti, ampak iz njegovega socialnega okolja, socialnega porekla in iz premajhne motivacije za izobraževanje, ki prav tako praviloma izvira iz pripadnosti določeni socialni skupini.*

B. Zgonc se je v članku (3) še večkrat vprašal, ali je zunanje ocenjevanje res pravično do vseh socialnih slojev, namesto da bi se vprašal, ali ni bolj krivično to, da imajo zaradi različnih vzrokov (med drugimi je tudi ta, da znanja nihče ni meril) otroci v različnih krajih tako različno znanje in izobrazbo. Ob koncu članka pa se je avtor nekako sprijaznil z eksternim ocenjevanjem in predlagal, da naj ne bo v funkciji selekcije, ampak:

1. *Učencu bi moral dati kvalificiran feedback o tem, kako je obvladal učno snov glede na postavljene standarde.*

2. *Učitelju eksterno preverjanje pomaga, da oceni lastne uspehe pouka in da kontrolira, koliko in če se njegovi učenci približujejo kriterijem določenega izobraževanja.*

3. *Šolskim oblastem bi eksterno ocenjevanje omogočilo vpogled v doseganje znanj, in to za posameznega učitelja, za posamezno šolo in vrsto šol. Glede na rezultate bi lahko:*¹⁵⁷

- *načrtovali potrebno izpopolnjevanje učiteljev,*
- *dopolnjevali učne načrte,*
- *opremljali šole,*
- *diferencirano financirali šole (glede na kvaliteto),*
- *vodili kadrovske politike pri zasedbi in vodstvu šol,*
- *dajali pobude fakultetam glede izobraževanja učiteljev.*

Eksterno preverjanje se vedno predstavlja v luči nezaupanja oz. moči višje institucije po rangi.

Pri nas ima na primer vsak možnost, da se vpiše na univerzo, zato univerza vpiše dvakrat ali trikrat več študentov, kot jih nato spusti v drugi letnik. Japonski študent, ki ga je univerza vpisala, pa ima tudi zelo veliko možnost, da bo študij končal. Zato pa maksimalno vpliva na kriterije za vpis oz. na dokončanje srednje šole, če je matura kriterij za vpis. Te zadeve je treba razumeti, ko naša univerza postavlja prek mature pogoje, ki naj zadoščajo za vpis (japonski koncept), nato pa bodo 70 % vpisanih študentov zavrnil v prvem letniku (npr. jugoslovanski, avstrijski ipd. sistem).

Poseben problem pa je, če ni bogate dodatne ponudbe za posrednješolsko izobraževanje, kot je stanje pri nas.

Bil sem med pristaši eksternega preverjanja že od samega začetka, ko smo bili po Sloveniji le redki, ki smo poznali ta sistem, predvsem pa njegove posledice. Vedel sem, da bo slovenska matura po mednarodnih kriterijih znanja prava katastrofa, če ne bomo bistveno spremenili načina dela in že prek sistema katalogov znanja in testiranja na zaključnih izpitih dodelali slovenskih kriterijev znanja. Realnost pa je bila 2- do 3-krat manj denarja na učenca kot v konkurenčnih deželah in posebej v srednjih šolah zelo slaba kadrovska sestava učiteljev.

¹⁵⁷ Sistem je izjemno nezanesljiv, če pa ima takšne nezanesljive rezultate v rokah država, lahko na njihovi podlagi postavlja vodstva šol, vrednostni nivo znanja in celo financira šole. Verjetno slabe še slabše, da bodo še slabše.

Uvajanje eksterne preverjanja ali bolje rečeno elementov zunanega ocenjevanja pomeni temeljit poseg v šolski sistem (4), ponuja velike možnosti, vendar vsebuje tudi številne pasti. In še to deluje v ciklih. Uspešen je nekaj let, nato ga je treba za določen čas opustiti in ga spet uvesti v drugačni obliki.

Ključno za uspešno uvajanje eksterne preverjanja je, da je dosežen konsenz v državi, da pripravljalci in izvajalci ocenjevanja, učitelji in učenci poznajo sistem in so nanj navajeni, zelo pomembno pa je, da načrtovalci preverjanja in imetniki podatkov le-teh ne izkoriščajo za posebne namene. Gre za etiko in moralo, za kodeks sodelujočih, ki pa na žalost in zaenkrat zavezuje le redke skupine med sodelujočimi – zdravniki, psihologi...? Najbolj pomembno pa je, da ne pričakujemo ali celo zahtevamo od celotne populacije enakih rezultatov.

Na Slovenskem smo eksterne preverjanje (zunanje vrednotenje) znanja že poznali po »pomladi narodov« leta 1848. Uvedeno je bilo z enakim namenom kot naj-novejša matura, da bi se izognili sprejemnim izpitom na univerzi. Ponovni posku-si uvajanja zunanega preverjanja so bili po letu 1929, ko je bilo zaslediti močnejši vpliv francoskega šolstva, medtem ko so bila petdeseta leta tega stoletja znamenita po množičnem uvajanju testov, ki so jih večinoma uporabljali in ocenjevali sami učitelji.

V začetku šestdesetih let so bili nekaj časa na maturi prisotni zunanji predsednik in nekateri člani komisij, zato številni državljani, ki so danes pri šestdesetih, še mislijo, da so delali državno – eksterne maturo. Ta seveda s pravo eksterne maturo nima pomembne primerjave.

Ocenjevanje skozi zgodovino (5, 6)

Zgodovina je naša učiteljica, pravijo modri možje, zato vas tudi jaz na kratko popeljem na pot v preteklost, da spoznamo, kako so se včasih ocenjevali in si izročali, podarjali in tudi prodajali spričevala. Takoj ko so začeli poučevati, so začeli tudi ocenjevati in dajati neke vrste spričevala. Največja motivacija pa je bila za učence uporaba znanja.

Antična šola je poznala pohvalo, grajo in tekmovanje, najboljšim pa so učitelji podarili lovorov venec ali vejico, slabšim pa so posvetili z močnejšo vejo iz lesko-vega lesa. V srednjem veku dobrih učencev niso posebej omenjali, slabe pa so kaznovali. Predvsem so jih označili z oslovskimi znamenji (oslovska kapa, jahanje na lesenem oslu, sedenje v oslovski klopi ipd.) in s palico. Učenci so bili razvrščeni po oštevilčenih klopeh po kvaliteti (kot jih danes sodobni pedagogi razvrščajo po vejah dreves ali po raketah). Univerza pa je že v tem obdobju podeljevala naslove in doktorandom značilne insignije – doktorski klobuk, plašč, prstan in knjigo.

Prva spričevala so se pojavila v 16. stoletju. Potrebovali so jih predvsem reveži, ki so prosili štipendijo za študij. Bogati so študij plačali, zato spričeval niso potrebovali (kmalu bo morda spet tako, mar ne?). V spričevalu so ocenjevali predvsem marljivost, pobožnost, ponižnost in vse vedenje, to je npravstvene lastnosti. Včasih

so podali še poročilo o nadarjenosti in učni storilnosti.

Bolj ko je država posegala na področje šolstva, večjo vlogo je dobilo ocenjevanje in spričevala.

V šolskem redu protestantske ljubljanske stanovske šole iz leta 1584 je zapisano, da so izpiti dvakrat na leto in naj jim poleg učencev prisostvujejo še rektor, šolski nadzornik in inšpektorji. Le-ti so med seboj izvolili več eksaminatorjev, ki so po končanem izpitu razvrstili učence v več skupin, izključno glede na rezultate izpitov. Pridnim učencem so dali za nagrado kolajne, lenim pa so jih naložili s palico.

V jezuitskih šolah so imeli že zelo dodelan karton za ocenjevanje vsakega učenca. Poleg ocen od 1 do 6 so imeli tudi ocenjevanje s črkami, ocenami dober, med najboljšimi idr. ter opisno oceno o učenčevi nadarjenosti, marljivosti, učenem napredku in vedenju. Enkrat letno so imeli pisne in ustne izpite, ki so potekali pred prefektom in dvema članoma, ki nista učila kandidata, upoštevali pa so tudi ocene, ki jih je vpisal učitelj (zelo sodobno se sliši!). Učenci so stalno tekmovali, najboljši so bili deležni posebnih časti, slabši posmehovanja, smešnih vzdevkov, sedenja v sramotilni klopi ipd.

V 17. in 18. stoletju so bili na Slovenskem v jezuitskih šolah že letni zaključni izpiti, rezultati pa so bili objavljeni v posebnih tabelah. Z izpiti so jezuiti uvedli v šolstvo določen sistem in red.

Sčasoma je bilo kandidatov za univerzo preveč, zato samo potrdilo ni več zado-stovalo, ampak so uvedli zrelostno spričevalo, ki naj bi potrjevalo kandidatovo sposobnost in resnost za študij. Pri zrelostnem izpitu so prednjačili Prusi, ki so ga uvedli konec 18. stoletja, vendar spričevalo še dolgo ni bilo obvezno za vse, ki so želeli študirati. Bolj imoviti so zrelost svojih otrok še vedno lahko dokazali s ceki-ni. Mnogi menijo, da je bil to tudi vzrok, da se je veliko bistrih otrok iz revnega stanu uspelo prebiti zelo visoko v strokovnih službah, ker so bili bogati preleni in nemotivirani za študij in delo.

V Avstriji in naših krajih je bila matura vpeljana na gimnazijah šele leta 1849, na realkah pa leta 1869. Ker so za vse diplomante zahtevali izpit in znanje, so s tem odpravili stanovske privilegije in zgodovinska ocena je, da je ta ukrep pomenil bistven korak na poti uveljavitve socialne pravičnosti.¹⁵⁸

Dolgo časa je bilo zrelostno spričevalo kvalifikacijski pogoj za vstop na univerzo, kasneje pa so začeli dajati zrelostna spričevala vsem, ki so opravili določen program v srednji šoli. S tem je začela padati vrednost mature in zrelostnega spričevala, zmanjšali so potreben obseg snovi in kmalu je veljalo (1849), da namen mature nikakor ni obvladovanje celotne gimnazijske snovi, marveč dokaz duhovne zrelosti dijaka za akademski študij. Takšno stališče je z resno maturo praktično opravilo v začetku tega stoletja.

Novonastala jugoslovanska država je leta 1930 uvedla nižji in višji tečajni izpit, ki je potekal pred šolsko komisijo ob prisotnosti predstavnika ministrstva. Oblast v novi Jugoslaviji pa je leta 1955 sprejela začasni pravilnik o maturi za višje razrede gimnazij in klasičnih gimnazij, jo zatem razširila na vse srednje šole in kmalu

158 Novodobni socialisti niso podobnega mnenja.

nato ukinila. Nekaj zato, ker matura za vso populacijo ni imela smisla, nekaj pa zato, ker je bilo ob maturi po mnenju avtorjev preveč nesmiselnega obremenjevanja možganov in živcev. To so bila leta, ko so bili na oblasti tudi polpismeni revolucionarji, ki pa so bili vsaj borbeni. Uvedli so zaključni izpit po meri vsake šole, z uvedbo usmerjenega izobraževanja pa je tudi ta očitno postal odveč. Kako se je šolstvo, posebno v zadnjih razredih srednjih šol, razsulo zaradi teh posegov, pa vedo številne mlajše generacije, ki so se vpisale na srednjo šolo po letu 1980.

Ponovno bo propadla najnovejša slovenska matura, ker je postavljena na celo generacijo, namesto da bi ločili akademsko maturo od mature (zrelostnega izpita) za srednješolsko izobraženega državljana, in ker ne upošteva kriterijev internosti, če pa bo slučajno ostala, bo uničila gimnazije. Matura bi bila lahko pri splošnih predmetih eksterna, vendar prilagojena vsej srednješolski populaciji, pri strokovnih vsebinah pa bi kriterije postavili cehi in sodelovali tudi pri preverjanju znanja in usposobljenosti.

Zametki slovenske »male mature«?¹⁵⁹

17.9.1991 je strokovni svet podprl predlog Zavoda, naj se izvede ob zaključku š.l. 1991/92 konec maja 1992 enoten preizkus znanja iz matematike, tujega jezika in izbirnega predmeta po želji učenca za učence 8. razredov osnovne šole, obenem pa zahteval, da se temeljito pripravi projekt in ga obvešča kako in kaj. To je pomenilo po več kot stoletju začetek slovenskega eksternega preverjanja znanja in to tri leta prej, kot smo predvideli v naši koncepciji (Modra knjiga). In ravno to hitro uvajanje, ki mu je sledil poskusni test že v decembru 1991, je povzročilo v slovenskem življenju veliko dilem, preprirov, napadov ipd. Do določene mere je ohladilo tudi veselje starega strokovnega sveta do dela in tudi predsednik dr. Franc Lazarini mi je (tudi v osebnem pismu) očital, da zadeve uvajamo prehitro in prepovršno ter da se je takrat tudi dokončno odločil, da odide iz strokovnega sveta.

Celotna zgodba o teh izpitih je zelo zanimiva in značilna in ker gre za tako pomemben poseg v naš šolski sistem, jo velja obnoviti širšemu bralstvu.

Do eksternega preverjanja je prišlo tako hitro predvsem zaradi sprejemnih izpitov, ki smo jih vsako leto opravljali za učence, ki so se vpisovali v srednje šole. Z ukrepi, s katerimi smo dosegli, da so se učenci vpisovali v programe in opravljali ne le izpit, se je število učencev na izpitih povečalo in tako je že leta 1991 opravljalo enoten izpit iz matematike in slovenščine prek 80 % učencev. Enoten izpit smo odlično opravili in to je bil vsaj zame dober znak za uvedbo eksternega izpita. S pomočnikom Stanetom Jerajem sva v času dežurstva med vojno poleti 1991

159 Pojem mala matura so začeli pogosteje uporabljati v slovenskem prostoru v začetku devetdesetih let, čeprav gre za lapsus in ponesrečene primerjave s polstoletno preteklostjo, ko so v naših krajih še menili, da si zrel in da imaš osnovno izobrazbo, ko končaš osnovno šolo.

temeljito pripravila predlog in prepričala ministra dr. Vencelja o pomembnosti tega projekta. Precej je bilo dilem o tem, kako s tretjim predmetom. Moj predlog je bil, da naj bo izbiren, vendar ga naj izbere minister v aprilu leta, ko je izpit. Na ta način bi držali tonus sistema – t.j. zagotoviti resno delo pri vseh predmetih. V smislu spoznanja, da zadev, ki jih nihče ne preverja, narod izpelje zelo po svoje. Dr. Vencelj pa je bil bolj popustljiv in je predlagal izbiro učencu. Predlog smo poslali strokovnemu svetu in v njem zadevo zastavili širše, pri čemer je postalo preverjanje za izpit le eden od namenov tega projekta. Bistveno je bilo realno preverjati znanje naših učencev in jim zagotoviti enak standard prek analiz in izboljševanja pouka. Obenem smo imeli v oktobru 1991 že primerjalne študije znanja s 13 državami in smo lahko uvažali mednarodne standarde znanja. Vedel sem, da to pomeni ogromno in težaško delo za naš Zavod, vendar sem se odločil, da zadevo pospešim.

Zelo pomemben razlog za uvajanje eksternega preverjanja je bil tudi ta, da smo v šolah uvažali diferenciacijo pouka, sprostili metode dela, pojavili so se različni učbeniki idr., zato je bilo treba postaviti določena merila, kaj in v kakšni meri naj učenci znajo. S preizkusi znanja na sprejemnih izpitih smo namreč ugotavljali, da je razlika v znanju in ocenah na različnih šolah zelo velika in da je tudi na ta način treba učencem zagotoviti približno enake pogoje šolanja.

Zavedal sem se tudi težav in predvsem tega, da je bilo financiranje šolstva v tem času nezadostno, obenem pa sem tudi vedel, da se bodo učitelji kmalu zavedeli, da je to preverjanje njihovega dela, in ravnatelj, da se preverja delo njihovih šol. Ocenil pa sem, da bo to vzpodbuda in da bomo zmogli vsaj nastaviti mednarodne kriterije znanja in se jim v nekaj letih približati. Časa ni bilo veliko. Bilo je nekaj mesecev pred vstopom v združeno Evropo.

Okrog 20. novembra 1991 je dr. Vencelj podpisal dopis, s katerim je šole obvestil, da eksterni izpit za osnovne šole bo, nato pa je odšel v Nemčijo na neki mednarodni kongres o šolstvu. Jaz sem bil v tem času na Japonskem. Ko sva se vrnila domov vsak s svojega konca, sva z grozo in ogorčenjem ugotovila, da dopis še ni šel na šole, ker ga je zavirala pravna služba Ministrstva, oz. ga je samoiniciativno poslala na Ministrstvo za zakonodajo. Le-to pa je po starem zakonu o usmerjenem izobraževanju ugotovilo, da ni zakonskih podlag za naš predlog. Po dolgem prepiranjju na kolegiju je dr. Vencelj ukazal, da dopis mora na šole in da on odgovarja za vse, kar se bo zgodilo, ob tem pa je imel tudi v meni velikega zagovornika. Na Zavodu smo priložili svoj dopis s terminskim planom in zadeva je šla iz hiše.

Precej ljudi na Zavodu je bilo proti temu preverjanju že v letu 1992, ampak so me prepričevali, da ga bi izvedli šele leta 1993, češ da vse skupaj ni dorečeno in ni dovolj časa. Pritegnili so tudi nekateri iz predmetnih skupin na Parmovi in tako je nastal zapisnik, v katerem je bilo tudi zapisano, da je treba ministra in mene opozoriti na vse posledice tega političnega dejanja. Ker pa je bil pedagoški lobi tesno povezan, mi je minister v sredo 27.11. zvečer na okrogli mizi o vrtcih na Bledu povedal, da bodo težave in da se pripravlja napad liberalcev v (ZSMS), ki so imeli trdne pozicije na Pedagoškem inštitutu. Tam pa so bili v vsaki stvari proti državnemu šolstvu in njegovim institucijam, za zavlačevanje in proučevanje zadev, ker jim je to omogočalo raziskovanje in lagodno življenje brez odgovornosti.

Obetal se je silovit napad in prvi neposreden napad je bil na seji strokovnega sveta 28.11.1991, ko me je dr. Slavko Gaber (kasneje minister za šolstvo in šport) najprej zasebno, nato pa tudi uradno na seji sveta obdolžil, da smo zlorabili mnenje strokovnega sveta in da prehitro uvajamo nekatere rešitve. Povedal mi je tudi, da so pri njih na fakulteti in na Pedagoškem inštitutu zaposleni strokovnjaki za to področje in da brez njih ne bo šlo. To je bil pač inštitut, ki je stalno solil pamet, kaj da je narobe, konkretnih rešitev pa ni bilo od njih. Niso pa mogli verjeti, da lahko na Zavodu speljemo tako zahtevne zadeve, kot so nacionalni standardi znanj, eksterno preverjanje ipd. Odpor določenega kroga na Zavodu mi ni obetal nič dobrega, zato sem moral takoj rešiti situacijo v hiši. Po seji strokovnega sveta sem poklical Staneta Jeraja in mu naročil, naj pelje zadevo tehnično naprej, in Nado Pavšer, vodjo predmetnih skupin, od katere sem zahteval pisno zagotovilo vseh vodij predmetnih skupin, da bodo zadane naloge opravili v rokih in strokovno korektno. Poklical sem tudi Vlada Milekšiča in mu povedal, naj se on in razvojni sektor odločijo, ali bodo podprli ta projekt ali ne, ker bom sicer moral ukrepati. Noč na bivši državni praznik, dan rojstva Jugoslavije, 29.11., sem prebil v razmišljanju, kako bom rešil situacijo, če ne dobim podpore v hiši, z zunanjimi člani. Pogovarjal sem se tudi s centrom v Cambridgeu, Nizozemci in nekaterimi drugimi, vendar se je njihov prihod v Slovenijo zavlekel zaradi vojne. Odločil sem se, da v skrajnem primeru iz projekta izločim sodelavce z Zavoda, ki se z njim ne strinjajo, in se dogovorim z ekipo svojih kolegov na srednjih šolah in somišljeniki na osnovnih šolah. Prepričan sem bil, da bo projekt uspešen, če bodo sodelovali ljudje, ki so vanj prepričani.

S pomočnico Nado Pavšer, ki je vodila predmetne skupine, sem se pošteno dogovoril, ji razložil situacijo in predmetne skupine so se spravile k delu. Imeli smo veliko težav, ker so bile naloge pripravljene različno vsebinsko in tehnično, vendar so se ljudje zavedali odgovornosti, posebej ko sem jim nekaj dni pred pričetkom preverjanja izročil odločbe, s katerimi so bili kazensko in materialno odgovorni za svoje delo. Preveč smo imeli še v spominu afero z ukradenimi izpiti.

Svetovalci so se skupaj z učitelji s šol na koncu zelo potrudili, naloge so bile pripravljene v redu, kar so pokazali tudi rezultati testiranja v šolah.

V dneh pred preizkusi so se vrstili stalni napadi na Ministrstvo in Zavod ter na naju z dr. Vencijem osebno. Delo je 11.12.1990 celo objavilo članek, ki ga je napisal izmišljen ravnatelj pod naslovom *Miši in zajci*, katerega poanta je bila, da dva doktorja naravoslovja delata z učitelji in učenci kot s poskusnimi mišmi, oni pa so tiho in se obnašajo kot strahopetni zajci.¹⁶⁰

¹⁶⁰ Pismo objavljam, ker je izražalo mnenje veliko ljudi po Sloveniji in ker sem podobnih anonimnih pisem in klicev prejel še precej. Strokovnih utemeljitev, razen da je prekmalu, pa ni bilo. Ko sem v odgovoru vsem nejevernežem zapisal, da preverjanje ni prekmalu, ampak 30 let prepozno in ko so se uspešno zaključili poskusni testi, so se duhovi počasi pomirili.

Vsi smo miši, vsi smo zajci

Dva doktorja znanosti sta poslala pismi v svoj ogromni vivarij. Pismi – vsem mišim v osnovnih šolah. Enega doktor minister za šolstvo in enega doktor direktor Zavoda za šolstvo.

Pa zopet bo rajanje in zopet bo veselo. Kakor je bilo ob maturi lani. Če je mladinski pisatelj Josip Ribičič mišji svet počlovečil, bosta ta dva doktorja človeški svet pomišila.

Osmošolci bodo delali izpite na svoji šoli, silno tajne in do sedaj še tajinstvene, ki se jih je v celi mišji srenji začelo kar mala matura imenovati, in njihovi učitelji bodo njihovi pazniki in potem bodo miši v drugih prekatih po posebnih postopkih (bog se usmili testiranih živali, saj bodo uporabljeni posebni postopki) prepoznavale, kdo in kako lahko pride k njim, v njihov prekat.

Metoda uvajanja novosti za celo generacijo, za vse naenkrat: pismo vam pošljemo, vi pa izvajajte – je znana družbena metoda iz znanih časov in ne stroka in ne javnost – bosta ali ne bosta protestirali – sta omalovaževanja vredni. Tako bo, kakor smo napisali, tako biti mora!

In doktorja kršita zakone lastnih znanosti in zakone družbenih ved o eksperimentu, o veljavnosti eksperimentov, o utemeljenosti postopka. Kaj jima mar naravoslovna znanost in družbene vede in kaj jima mar demokratična načela! Za nameček bosta spremenila Pravilnik o vpisu v srednjo šolo, dobresedno pa povozila lasten Pravilnik o ocenjevanju in preverjanju znanja v osnovni šoli – saj veste: dve nalogi na teden in največ ena naloga na dan.

Kaj pa Pedagoški inštitut in morda še kakšna manj vladna ustanova – kakšno Društvo za prijazno šolo, kakšno Društvo za zaščito otrok, kakšno gibanje staršev, kaj strokovna srenja psihologov (pa morda niso postali zoologi), kaj morda cela plejada velikih doktorjev pedagogike? Nič?

Morda pa starši mišjega zaroda, morda pa Sindikati, ki pozivajo k bojkotu pisnih nalog, da bi zaščitili svoje učitelje, morda bomo šli še v zaščito učencev? Morda pa sami učitelji?

Še nič. Pokličimo na pomoč Društvo proti mučenju živali.

In zakaj smo zajci? Ker se bojimo povedati, da nismo miši!

Samo Grčar, mišji ravnatelj

Vedno sem bil prepričan, da delamo prav in da si ljudje želijo objektivnih kriterijev in primerjav. Ob tem sem imel na Zavodu tudi polno podporo svojega pomočnika Staneta Jeraja.

Gonja proti izpitom in avtorjem se je nadaljevala in zadeva je postala kar resna, ko je svoj protest objavil tudi Oddelek za pedagogiko na Filozofski fakulteti. V stilu, da je eksterno preverjanje potrebno, pa prekmalu, nedodelano ipd. Žal mi je bilo za pedagoško stroko, ki še vedno ni doumela, da je nihče ne ovira (in je po mojem tudi ni v preteklosti), da pa je na žalost prepočasna, ne ve, kaj bi ipd. Petdeset let so imeli čas, da bi kaj spremenili, pa so vedno stokali, da jim politika ne pusti, ko pa so dobili možnost, niso vedeli kaj z njo.

V zadevo so se vtaknili tudi sindikati, ki so objavili, da učitelji ne bodo popravljali nalog, če to ne bo posebej plačano. V tem času so bile namreč hude borbe o diferenciaciji učne obveznosti pri različnih predmetih na šolah in ker to ni bilo urejeno, na okrog 100 slovenskih šolah, učenci v decembru niso pisali poskusnih nalog.

Na Ministrstvo in Zavod so prihajali tudi razni dvomi in protesti iz šol, zelo malo pa s strani staršev, ki so zadevo v večini podpirali, saj povprečni starši pošiljajo otroka v šolo predvsem zato, da se nekaj nauči in si zagotovi čim boljše izhodišče za študij oz. delo in jih ne zanimajo šolski problemi, kadrovske težave ipd. ministre in ravnateljeve tegobe. Tudi nas, ko npr. kupimo časopis, nič ne zanima, koliko so se novinarji namučili za članke ali da jih nekateri tiskajo vse noči. Če časopis propade, pač kupimo drugega in podobno velja za vsa področja.

Vse dni je potekala velika aktivnost v medijih in na vse zadeve sem pošiljal svojega pomočnika Staneta Jeraja, ki je tudi vodil celotno akcijo in je v svojem šolsko uradniškem stilu mirno, preudarno in stoično opravil svoje delo. Dobro jo je odnesel tudi na radiu v bitki z Marjanom Šetincem in Marjo Strojino, kjer se je posebej Strojina izkazala kot zelo zaostala s svojimi razmišljanji in ni doumela, da je konec stokanja nad grdo državo, ampak se mora aktivno vključiti in pokazati, kaj je dobra šola. M. Šetincu sem malo zameril, saj sva često skupaj načrtovala sistem in filozofijo eksternega preverjanja v Sloveniji in je bil morda ljubosumen, da niso bili na Pedagoškem inštitutu pred nami. Mnogokrat sem mu ponudil, naj postane vodja republiškega izpitnega centra, naj ga ustanovi privatno ali na inštitutu, vendar ni želel. Gospodje v pedagoški znanosti so želeli imeti svoj mir. Jaz pa tudi.

Novinarji so mi zelo zamerili, da nisem hotel nastopiti v nobeni oddaji in dati obširnejšega pojasnila glede izpitov, ker sem ocenil, da so bila navodila, ki smo jih poslali šolam in v javnost, dovolj jasna. Čas je že bil, da so se ljudje naučili brati in nehali z odprtimi usti poslušati, kdo jim bo kaj povedal.

Ubral pa sem podobno taktiko kot v zadevi zaključni izpiti.

Dan pred začetkom izpitov sem v tretjem dnevniku Televizije Slovenija na kratko razložil sistem ter pomiril starše, učitelje in učence. Napadel pa sem sindikate kot konzervativno družčino, ki se vtika v strokovne zadeve in podpira manj dela, namesto da bi poskrbela za absolutno boljše plače učiteljev, ki so bile v tem času bedne okrog 400 mark. Seveda sem vedel, da bodo učitelji naloge popravili, da pa morda ne bodo želeli oddati rezultatov. Obenem pa sem vedel, da bodo učitelji sodelovali, saj jih je zanimalo, kaj in kako je z njihovimi učenci. Podobno je veljalo tudi za ravnatelje. Bližali pa so se tudi dolgi božično-novoletni prazniki in učitelji so se hoteli znebiti vseh spon in tudi nalog.

Sindikati so takoj protestirali proti moji izjavi na TV in predsednik g. Tkalec mi je nemudoma poslal protestno pismo. Spodaj je pisalo, da so ga poslali tudi sredstvom javnega obveščanja, vendar so ga, kot sem kasneje videl, zadržali. Na mojo žalost, ker bi se že takrat razkrinkali. Stane Čehovin, namestnik ministra, pa mi je poslal za praznično nalogo, da pripravim odgovor poslancu Semoliču (v tem času je bil tudi predsednik enega od sindikatov v Sloveniji) glede izpitov. Ta mi je hotel vrniti milo za drago prek skupščine, vendar na žalost ni prebral gradiva in

je njegov protest izpadel zelo žalostno. Pripravil sem osnutek odgovora in ga dal pomočniku g. Stanetu Jeraju, da je potem Ministrstvo oblikovalo dokončen odgovor. Namesto za pametne stvari smo spet izgubili nekaj ur zaradi nepismenih oz. neberočih ljudi.

Po časopisih so protestirali tudi liberalci, ko pa niso dobili odgovora in nobene podpore, so previdno utihnili. Neuspešno so poskusili že drugič (prvič ob zaključnih izpitih) in tokrat si niso mogli privoščiti, da bi mlade še enkrat pustili na cedilu.

V času božičnih praznikov so prihajala na Zavod poročila s šol o preizkusu znanja. Prepričan sem bil, da jih bodo poslale šole v večini, vendar je bil končni rezultat kar presenetljiv. Dobili smo odgovore od 420 šol in čez novoletne praznike smo pripravljali analize poskusnega preverjanja.

30.12.1991 sem dobil v vednost pismo, ki so ga poslali sindikati ministru in kjer so v znanem Janovem slogu tožili moje delovanje v šolstvu in vlekli na dan zgodbe o tem, kako sem še iz prejšnjega komunističnega režima, kje vse da sem bil ipd. Taka pisma je praviloma dobival na mizo Stane Čehovin, ki je včasih celo poučeval samoupravljanje s temelji marksizma, obenem pa je sindikalističnega predstavnika prof. Jana dobro poznal in je bilo tako pismo zame kvečjemu pozitivna referenca. Minister dr. Vencelj pa je sindikaliste poznal v dno duše (dolga leta je namreč delal v sindikatih) in je moje napade nanje globoko podpiral. V tem času je bila situacija za napad na sindikate zelo zrela. Učitelji ga niso podpirali, plače pa so se povečale za 25 %.

Šolski sindikat s svojimi manualnimi izhodišči seveda ni bil primeren predstavnik učiteljstva, ki je bil največji intelektualni sindikat v Sloveniji. Med normalnim učiteljstvom ni imel podpore in je kaj kmalu zabredel v žalostne vode, v katerih je še sedaj. Tiho je pristal na liberalno politiko dr. Gabrovega ministrstva, da naj bo v šolstvu veliko prosto, pa bodo učitelji (pretežno ženske) zadovoljni.

Literatura

1. Tone Baloh: *Ocenjevanje – železo, ki se ga da kovati*, Otrok in družina, 7–8/1990.
2. Anica Kos: *Šolski uspeh*, Otrok in družina, 7–8/1990.
3. Boštjan Zgonc: *Izpiti ali čigavo je gospostvo*, Dnevnik, 14.7.1990.
4. Zdenko Lapajne: *Psihometrične pripombe k pravi o zunanjem vrednotenju znanja*, Sodobna pedagogika, 5–6, 1993.
5. Jože Ciperle: *Šolska spričevala*, Slovenski šolski muzej, 1991.
6. Jože Ciperle: *Nekaj utrinkov iz zgodovine šolstva na Slovenskem do začetka XX. stoletja*, Unesco glasnik, april 1993.

MEDNARODNA MATURA IN MEDNARODNA ŠOLA

Imel sem čast, da sem kot uradni predstavnik države in slavnostni govorec otvoril nove prostore na bežigrajski gimnaziji, namenjene predvsem mednarodnim programom.

Ta nadzidek in celotna mednarodna matura sta bila tesno povezana z mojim odhodom na Zavod, saj sta mi predsednik Šinigoj in minister dr. Horvat obljubila, da bo to urejeno oz. celo pogojila moj odhod z bežigrajske gimnazije s tem, zato sem imel in imam do tega nadzidka in mednarodnih programov poseben odnos in vedno me bodo spominjali na moj kratki izlet v slovenske šolske vrhove.

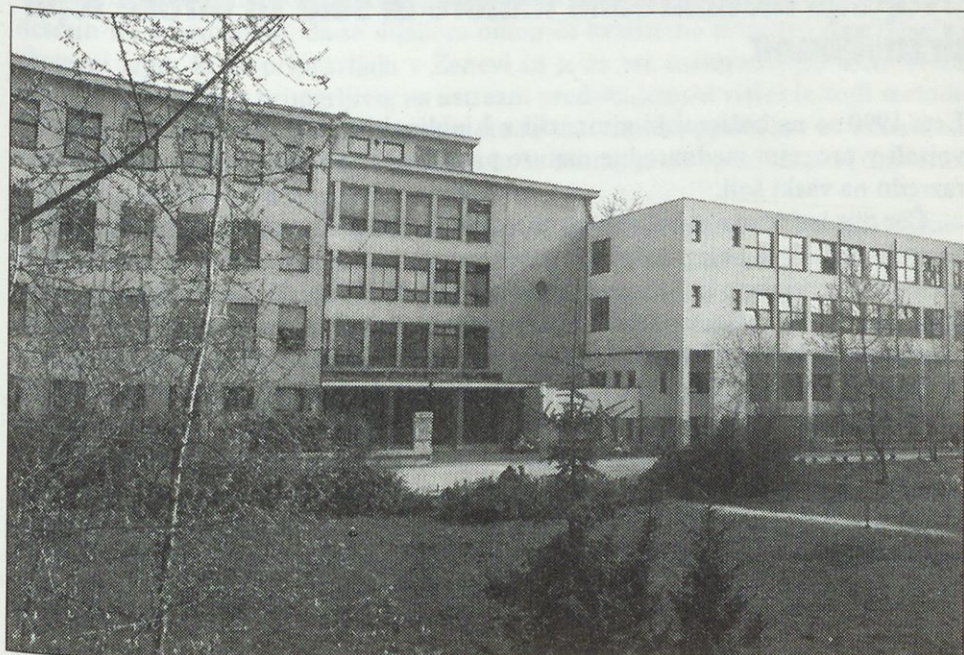

Foto: Miha Lobnik

Bežigrajska gimnazija – valilnica idej in novosti v slovenskem šolstvu.

Zastopstvo na otvoritvi je bilo zares eminentno, saj je prišel podpredsednik republiške vlade dr. Andrej Ocvirk, župan Ljubljane g. Jože Strgar ter vsa mestna smetana s predsednikom g. Vidmarjem, ministrico Branko Lovrečičevo, direktorja Instituta Jožef Stefan dr. Tomaž Kalin in Kemijskega inštituta Boris Kidrič dr. Stane Pejovnik, kandidat za ministra pri Bavčarju mag. Marjan Cerar, direktor Belinke, direktorji nekaterih sponzorskih firm, ljubljanski ravnatelji, učitelji bežigradske šole in seveda učenci.

Ravnatelj Janez Šušteršič je imel lep, čustven govor, Branka Lovrečičeva je bila vesela, ker so zopet novi šolski prostori, jaz pa sem bil malo nestrpen in sem povedal, da je prostor šele predpogoj za delo. Pokaral sem tudi medlo politiko vlade do mladih in šolstva in napačno usmeritev Slovenije v neintelektualno smer. Posebno Ljubljana je takrat naredila velik korak nazaj, saj je bila dve leti nazaj na področju šolstva in raziskovalnega dela mladih lahko zgled tudi tujini. Prejšnja županja, gospa Nuša Kerševanova, je imela velik posluš za šolstvo in mlade in z veseljem se spominjam časov, ko smo gradili sistem mladinskega raziskovalnega in inovativnega dela v Ljubljani in ko je bilo na razpolago za te projekte v Ljubljani okrog pol milijona mark.

Kasneje se je Ljubljana izgubljala v prepirih in zdrknila v tipično provincialno mestece, ki stoka nad svojo usodo in vidi možnost in priložnost v porabljanju sredstev, ki se centralno natekajo iz cele Slovenije.

Uvajanje mednarodne mature in šole za otroke tujih državljanov

Leta 1990 so na bežigradski gimnaziji v Ljubljani in na II. gimnaziji v Mariboru vpisali v program mednarodne mature prve dijake. Štirideset jih je bilo, po 20 v razredu na vsaki šoli.

Čez dve leti je maturirala prva generacija in bila med najboljšimi na svetu, leto kasneje pa je bila bežigradska gimnazija priznana kot prva v svetu po rezultatih mednarodne mature in to mesto obdržala tudi leto kasneje. To je dosežek, kakršnih je malo v slovenskem prostoru, pa vendar je šel precej mimo slovenske javnosti, med šolniki pa je zbudil tudi precej zavisti. Izkušnje obeh šol in učiteljev v mednarodni maturi so marsikaj spremenile na bolje v slovenskem gimnazijskem prostoru, način izvedbe priprav na maturo in tehnična izvedba eksterne mednarodne mature pa sta veliko pomagala pri posodabljanju gimnazijskega programa in pri postavitvi republiškega izpitnega centra.

Sam sem bil udeleženec večine aktivnosti, ki so pripeljale do postavitve oddelkov mednarodne mature in mednarodne šole v Sloveniji, kot potencialni učitelj za kemijo v mednarodnih programih, vodja raziskovalne enote na Gimnaziji Bežigrad (takrat še Srednji naravoslovni šoli Ljubljana) in kasneje kot direktor Zavoda R Slovenije za šolstvo in šport. Štirje učenci, ki sem jim bil razrednik prvi dve leti na šoli, so tudi uspešno zaključili šolanje v prvi generaciji mednarodne mature.

Začetek te šole je bil pomembna prelomnica za slovensko šolstvo, saj je razbil monolitnost slovenskega šolskega sistema, postavil naše šolstvo v mednarodne primerjave in končno zagotovil možnosti za drugačno delo v razredu in izobraževanje učiteljev. Ob uvajanju tega programa v slovensko šolstvo pa ni dosti manjkalo, da bi ga nekateri zagrizeni nacionalslovenisti in šolniki preprečili. Zaključni dogovor o tem, da šola lahko je, sva sklenila s predstavnikom slavistov Velimirjem Gjuričnikom, takrat asistentom dr. Toporišiča, ko sem mu razložil in zagotovil, da bodo maturanti v mednarodni maturi znali slovensko. Prepričan sem, da je bilo zagotovilo Velimirju, mojemu sošolcu iz osnovne šole in prijatelju iz mladosti, več kot uresničeno.

Glavni domači ugovori so bili naslednji: da najboljši učenci, ki bodo končali to maturo, ne bodo znali dovolj slovenskega jezika, da bomo na ta način še dodatno pomagali, da bodo najboljši kadri odšli na študij in delo v tujino, da za toliko denarja, kot stane mednarodna matura, vsaka slovenska šola doseže enake rezultate ipd.

Dolgotrajna prepričevanja in tudi stave so bile potrebne, da smo maturo končno spravili skozi strokovni svet za vzgojo in izobraževanje Republike Slovenije, katerega predsednik prof. dr. Franc Lazarini je program dobro poznal, saj je bil tudi gostujoči učitelj na šoli v Devinu.

Kaj je bilo tisto, kar je pri uvajanju mednarodne mature tako motilo slovensko strokovno javnost?

Prvič: Šlo je za tuj program, v katerem ni bilo nič takrat tako reklamiranega domačega znanja.

Mednarodno maturo so začeli uvajati v mednarodni prostor v začetku sedemdesetih let z namenom, da se dijakom omogoči kvalitetno pripravo na zaključni eksterni izpit, ki ga pripravljajo v Ženevi in je za vse maturante po vsem svetu enak. Zato je znanje primerljivo, na ustrezni predakademiški višini in tudi metode dela so takšne, da zagotavljajo uspešen študij maturantov praktično na katerikoli univerzi v svetu. Problemi pa so nastali in še obstajajo ob vpisu na naši univerzi, še posebej ob uvajanju slovenske mature.

Drugič: Izpit poteka v angleškem, francoskem in španskem jeziku. Zaključnega izpita v slovenskem jeziku takrat še ni bilo, kar je bilo za večino Slovencev, ki so bili takrat prepričani, da smo v središču sveta, nepojmljivo.

Pouk v pripravi na mednarodno maturo lahko poteka v omenjenih jezikih oz. v domačem jeziku, le da so dijaki sposobni opraviti zaključni pisni izpit. V mednarodnih šolah in koledžih pa poteka praktično ves pouk v angleškem jeziku, ker so zbrani dijaki iz različnih držav. Pomembno pa je, da mora imeti vsak dijak 6 ur pouka tedensko slovenskega jezika, kar je več kot v nacionalnem programu. Ta podatek je končno zelo potolažil slaviste, ki so imeli v nacionalnem programu le štiri ure pouka slovenskega jezika in književnosti tedensko. Vključevanje slovenskih dijakov v šolo v Devinu in Slovenije v program mednarodne mature je omogočilo tudi to, da je postal slovenski jezik uradni predmet v tem programu.

Tretjič: V mednarodni maturi je samo šest predmetov, od tega polovica na višji in polovica na nižji zahtevnostni stopnji. Poleg tega je še nekaj področij, ki se jih obdela na drugačne, neopredmetene načine. Ravno tako nerazumljiv pristop slo-

venskimi šolnikom in še bolj panogam, ki menijo, da mora imeti vsaka v šoli svoj predmet in še posebej, da mora biti vse v obliki predmetov in da se mora od vseh zahtevati enako znanje in zanimanje.

Vsak dijak mora obvezno izbrati kot predmet materin jezik s pregledom svetovne književnosti in en tuji jezik. Iz skupine družboslovnih in naravoslovnih predmetov se izbere po en predmet, enega pa iz skupine matematičnih predmetov. Šesti predmet je s področja likovnega oblikovanja, glasbe, latinskega jezika, klasične grščine in računalništva. Namesto tega pa lahko dijak izbere dodaten predmet iz naravoslovja ali družboslovja. Poleg tega morajo dijaki opraviti tečaj iz predmeta teorija spoznavanja, napraviti seminarsko nalogo in izkazati udejstvovanje v dodatnih interesnih dejavnostih, kot so šport, kultura in socialno delo.

Četrtič: V oddelkih mednarodne mature je bilo pri nas predvidenih samo do 20 dijakov, pri izbirnih predmetih pa tudi samo tri ali šest. Ob natlačenosti dijakov v nacionalnih razredih, kjer je bilo 36 in več dijakov, so bile to samo sanje za dijake, starše in učitelje. V program mednarodne mature se vključujejo dijaki zadnji dve leti šolanja in ves program je namenjen pripravi na maturo. V nacionalnem programu so do konca pouka dijaki obremenjeni s preveč predmeti, zato tistih, ki niso v maturi, ne jemljejo preveč resno, poveča se izostajanje od pouka ipd.

Kljub temu pa morajo tako učitelji kot učenci v oddelkih mednarodne mature delati več kot v nacionalnih, saj jih čaka strogo mednarodno preverjanje znanja. Vsaj pred leti je bilo tako. Z uvajanjem eksternega preverjanja v slovensko šolo pa se tudi tu zadeve spreminjajo. Učitelj ima povsem drugačno vlogo kot v klasični šoli z internim preverjanjem, ko dijaka najprej uči, preverja njegovo znanje in ga tudi kaznuje ali nagraduje, dijak pa se situaciji prilagaja in se uči v bistvu za učiteljev način preverjanja in ocenjevanja znanja. V mednarodni maturi postaneta dijak in učitelj partnerja, saj je zaključna ocena uspeh ali neuspeh obeh in tudi posledice nosita oba.

Petič: Izobraževanje učiteljev v mednarodni maturi je razmeroma zahtevno in v veliki meri poteka v tujini. Posebno to drugo je bilo v začetku velik magnet in vzrok za nevoščljivost, kasneje pa, ko so učitelji uvideli, da gredo za izobraževanje skoraj vse šolske počitnice, je navdušenje razmeroma kmalu splahnelo.

Šestič: Program mednarodne mature je 2,5-krat dražji od nacionalnega. To je leta 1990 res veljalo za splošni program, ki je bil zelo slabo vrednoten, pa bistveno cenejši od raznih poklicnih in tehniških programov. Vendar smo uspeli doseči vsaj to, da je dala država vsaj toliko za tiste, ki gredo v intelektualne poklice, kot za tiste, ki gredo v praktično delo.

Sedmič: Ocenjevanje v mednarodni maturi je od ena do sedem, pri čemer pomeni 1 zelo slabo, 2 slabo, 3 povprečno, 4 zadovoljivo, 5 dobro, 6 zelo dobro, 7 odlično. Vidimo, da lestvica upošteva znano načelo ameriškega sistema, da nihče ni tako slab, da je zanič (nezadosten), ampak je treba upoštevati tudi malo znanja in kandidata motivirati za delo. Razmeroma težko pa je dobiti odlične ocene.

Ocenjevanje je resda eksterno, vendar ne takšno, kot si predstavljajo v naši maturi. Vsebuje tudi številne varovalne elemente, med katerimi je napovedna ocena učitelja, delno upoštevanje ustnega zagovora pred domačimi in tujimi ocenjevalci, upoštevanje učiteljeve ocene in uravnoteženje ocen glede na celotno populacijo kandidatov.

Podelitev diplom prvi generaciji je bila v zgradbi predsedstva države, diplome pa je podelil g. Milan Kučan.

Foto: Miha Lobnik

Prvi slovenski »mednarodni« maturanti in njihovi profesorji na podelitvi diplom pri predsedniku Milanu Kučanu.

Osmič: Z mednarodno maturo še posebej omogočamo najbolj nadarjenim mladim Slovincem, da si pridobijo možnosti za študij in kasneje morda tudi delo v tujini. Takrat so bili namreč časi, ko so po vsem svetu stokali, da jim mladi uhajajo v bolj razvite države. Sam sem bil med redkimi, ki smo zagovarjali stališče, da mora šolski sistem poskrbeti za čim boljšo izobrazbo, država pa naj ustvari pogoje, da bodo imeli pametni kaj početi doma, ne pa da sistem zahteva produciranje omejeencev, ki ne morejo nikamor po svetu.

Z idejo o mednarodni maturi smo se začeli ukvarjati na priporočilo kolegov iz devinskega koledža in posebej ravnatelja g. Davida Sutclifa, ki je velik poznavalec in ljubitelj Slovenije, sredi osemdesetih let. Omeniti velja, da je Devin področje, naseljeno s Slovenci, in da je imel ravnatelj skupaj s svojimi dijaki in učitelji izjemno dobre izkušnje iz vsakodnevnega življenja med njimi. Prvi razgovori so potekali celo v tajnosti, kasneje, leta 1988, so se začeli prvi uradni stiki, pripravljen pa je bil tudi prvi projekt za uvedbo mednarodne mature v Sloveniji (1).

Danes sta obe slovenski šoli vključeni v mrežo okrog 700 šol z mednarodno maturo z vsega sveta, vodstvo in učitelji obeh šol pa so vse bolj pogosti predavatelji na mednarodnih srečanjih in organizatorji srečanj v Sloveniji. Slovenske izkušnje iz mednarodne šole so pomagale pri ustanavljanju šol v srednji in vzhodni Evropi, marsikatera ideja, pobuda in rešitev pa se vključuje tudi v program mednarodne

mature in mednarodnih šol za ves svet.

Učitelji v mednarodni maturi so člani maturitetnih in predmetnih skupin na Ministrstvu za šolstvo in šport in prenašajo koncepte, izkušnje, načine poučevanja in standarde v slovenski prostor, kar pomeni pomemben prispevek za doseganje mednarodnih standardov slovenske šole.

Vlaganje sredstev v mednarodno maturo je bila ena najboljših investicij slovenskih šolskih oblasti in upati je, da se ne bo kdaj kdo od odgovornih spomnil, da za ta projekt ni več denarja. Vsaj še desetletje je potrebno, da se bodo nekateri dosežki mednarodne mature širše prijeli v slovenskem prostoru, v tem času pa se bodo tudi v mednarodni maturi pojavile novosti in razvoj bo šel naprej.

V članku v Delu v prilogi Znanje za razvoj leta 1990 sta ravnatelja obeh šol, J. Šušteršič in I. Lorenčič, takole pojasnila razloge za uvajanje mednarodne mature v slovenski prostor:

Današnje pomanjkljivosti

Ugotavlja, da naš šolski sistem kliče po spremembah metod dela, ki jih narekujejo ugotovitve vrste pomanjkljivosti:

- *prenatrpani in vsebinsko preobsežni učni programi, ki s svojo razdrobljenostjo in z načini izvedbe in metodami dela v posameznih njihovih delih vodijo prej v neko nepreglednost in neuporabnost znanja kot pa v celovito pridobitev splošnega in strokovnega znanja;*

- *način preverjanja znanja, ki v večini primerov vodi le k pridobitvi ocene, ta pa vse prevečkrat ni merilo znanja (ni eksternega preverjanja znanj po nekih enotnih kriterijih in standardih znotraj Slovenije, kaj šele v primerjavi s svetom);*

- *kampanjsko učenje, ki vodi le k parcialnemu osvajanju znanja, nima pa za cilj na dani stopnji nekega celovitega pregleda in osvojitve znanja, pa tudi nesposobnosti uporabe pridobljenega znanja (od tod tudi veliko izostajanje od pouka, s katerim si učenec v danem neelastičnem sistemu sam oblikuje po svoji presoji in razumevanju »najučinkovitejšo« pot dela);*

- *prilagoditev dela v šoli povprečnim učencem, kar pomeni, da se sposobni učenci dolgočasijo, njihova učinkovitost dela v šoli pa je tako daleč pod njihovimi zmožnostmi;*

- *slaba motiviranost učencev za učenje, ki ji v veliki meri botruje dejstvo, da med učiteljem in učencem ni vzpostavljen tisti mentorski odnos, ki bi delo obeh vodil k temu, da bi učenec na koncu šolanja dobil tako znanje, ki bi bilo porok za uspešno nadaljnje šolanje.*

V obstoječem načinu dela v šoli sposobnejši in marljivejši učenci dosega-jo precej manjše rezultate, kot bi jih glede na svoje sposobnosti in navade lahko. S svobodnejšo izbiro svojega načina dela (v dogovoru s šolo oz. učitelji) bi pri nekaterih predmetih pridobili čas, ki bi ga lahko porabili za poglobljeno delo pri drugih predmetih in pri ustvarjalnem zadovoljevanju svojih specifičnih interesov (raziskovalna naloga, umetniško udejstvovanje, glasbena šola, šport itd.).

S takšnim dogovorom med učencem in učiteljem ter opredelitvijo končne-

ga smotra, ki naj bi ga učenci v procesu šolanja dosegli, to je pridobitvijo tistega nivoja znanja, ki jim bo omogočal uspešno nadaljevanje izobraževanja, bi uspešnejši učenci pridobili nov motivacijski vzgib za delo in tako lažje presegli sedaj velikokrat prisotno nezainteresiranost pri delu in občutek nesmiselnosti tega dela.

Pri preseganju takega stanja nam lahko še kako pomaga tudi eksperimentalna uvedba že kakšnega preizkušenega tujega šolskega sistema. Marsikaj se ob takem tujem sistemu lahko naučimo in kasneje uporabimo za domačo rabo.

3. oktobra 1990 pa sta omenjena ravnateljja objavila članek o uvajanju mednarodne mature v Sloveniji tudi v reviji IB programa Contact (2).

O šoli za otroke tujih državljanov – mednarodni šoli – smo začeli razmišljati na bežigrasjski Srednji naravoslovni šoli že v začetku osemdesetih let, ko smo intenzivno sodelovali z inštituti in podjetji na področju raziskovalnega dela in pridobivali sponzorska sredstva. Videli smo, da je zelo težko dobiti v Slovenijo strokovnjake za daljši čas, saj niso imeli možnosti pri nas šolati otrok. Mednarodna šola je bila v Beogradu, zavedali pa smo se, da mora tudi Slovenija poskrbeti za to ponudbo, če ne želi ostati provinca. Ko smo deset let kasneje ustanavljali šolo za otroke tujih državljanov, smo imeli s tem velike težave in še danes, leta 1995, zadeve niso ustrezno rešene, čeprav je bežigrasjska gimnazija zaradi referenc v mednarodni maturi med vzorčnimi šolami, ki pripravljajo program sodobnih mednarodnih šol, ki vsebujejo tudi elemente okolja in nacionalnih značilnosti države, v kateri so.

Najpogostejši razlog, zakaj takšna šola v Sloveniji ni potrebna, je izviral iz odgovora na vprašanje: *Koliko je teh otrok v Sloveniji? Nobenega.* Dve leti prepričevanja je bilo potrebno, da smo odgovornim ljudem dopovedali, da niti enega zato, ker ni normalnega starša z nekaj tisoč markami plače v razvitih državah, ki bi prišel z otrokom v Slovenijo in ga pustil brez šolanja.

Bili so tudi ugovori, da še za svoje otroke nimamo dovolj denarja, pa ga bomo dajali za tuje ipd. Še v začetku leta 1992 je minister dr. Vencelj na kolegiju Ministrstva izjavil: *Zakrajšek, to je tvoja in Šušteršičeva science fiction.*

Konkretna aktivnost za mednarodno šolo so stekle po pogovoru s predstavnikom ECIS, ki sva ga s prof. Šušteršičem opravila leta 1990 v Los Angelesu med svetovnim srečanjem o mednarodni maturi.

V letu 1991 smo precej moči porabili za to, da smo preprečili, da bi se v Sloveniji ustanovila kot edina šola za tujce ameriška šola, na katero bi po naših izkušnjah hodili samo ameriški državljani, drugi pa bi se je izogibali, kajti ameriške šole veljajo v svetu mednarodnih šol kot slabe, precej indoktrinirane in ne upoštevajo značilnosti držav in razmer, v katerih delujejo. Američanov je prihajalo v Slovenijo manj, kot se je ob osamosvajanju Slovenije pričakovalo, ker je država preveč zlezla pod nemško-avstrijski plašč, zato se je tudi interes za njihovo šolo zmanjšal.

Menim pa, da bi se poleg francoske šole, ki že deluje v manjšem obsegu, morala povečati ponudba in konkurenca tujih šol, na katere pa bodo kmalu začeli zahajati tudi slovenski otroci, če se naša šola ne bo bistveno spremenila. Mednarodne šole so zelo zanimive tudi zato, ker se v njih spoznavajo mladi, bodoči poslovni partnerji, zato mora biti tudi v interesu države, da čimveč mladim zagotovi to možnost. Na bežigrajski gimnaziji je ugodno to, da so mednarodni oddelki v okviru redne šole, kar omogoča stalen stik med dijaki nacionalnega in mednarodnega programa in uresničenje prejšnje ideje. Zelo pomembno je tudi, da učitelji učijo v obeh programih, saj to oba programa bogati in ju uravnoteža.

Projekt za uvedbo mednarodne šole smo pripravili v okviru raziskovalne enote (3) Gimnazije Bežigrad. Predvideval je, da bo šola po vsej vertikali potekala pod okriljem oddelka mednarodne šole na Gimnaziji Bežigrad kot International School of Ljubljana. Pripravili smo celoten načrt izobraževanja in ustanavljanja šole in se povezali z Vienna International School, ki je prevzela neke vrste pokroviteljstvo nad šolo.

Vendar so se na ministrstvih spet našli bolj pametni, ki so mislili, da se da zadeve izpeljati tudi drugače in ceneje in po stari slovenski navadi so začeli izumljati že izumljeno in trošiti moči tam, kjer je bilo nepotrebno. Zato sta bili izgubljeni dve leti in še precej časa bo potrebno, da bodo ustrezno kvaliteteni vsi programi.

V letu 1994 so se vpisali prvi dijaki v program srednje šole na lokaciji Gimnazije Bežigrad, osnovne šole na OŠ Danile Kumar (Bežigrad) in vrtca v centru.

Mednarodne šole potekajo pod okriljem Unesca, kjer obstaja združenje ISA (International School Association), evropske šole pa so povezane tudi v ECIS (European Council of International Schools). Osnovna ideja teh šol je zagotoviti otrokom določen standard znanj, ki jim omogoča nemoteno nadaljevanje šolanja, kamor koli gredo s svojimi starši. Obenem pa se vse bolj uveljavlja želja, da otroci spoznajo jezik, kulturo in značilnosti kraja in države, v kateri bivajo. V okviru ECIS deluje 300 šol, večina na podlagi šolnin, sponzorstev in državne subvencije. Kriteriji za vstop v to mednarodno družino šol so razmeroma strogi in se stalno preverjajo.

Program mednarodne šole traja od vrtca do zaključene srednje šole, ki je v Sloveniji mednarodna matura, po naslednjem konceptu: vrtec 3 leta (od tretjega do šestega leta starosti), osnovna šola 5 let (do 12. leta starosti), mala gimnazija oziroma višja osnovna šola 2 leti, gimnazija 2 leti in mednarodna matura 2 leti. Poudariti pa je treba, da v mednarodno šolo hodijo vsi otroci, ne le tisti, ki so po naših merilih sposobni za univerzo, ker je zaključek splošne srednje šole v anglosaškem sistemu normalni standard za mlade. Zaradi različnosti otrok pa poteka pouk in ocenjevanje znanja na različnih nivojih.

Neuspešen poskus postavitve mednarodnega koledža po vzoru Devina v Sloveniji

Ta zgodba spada med značilne za čas osamosvajanja Slovenije in iskanje poti v svet, ko so naši »veleumi« mislili, da vodi pot do samostojnosti in uveljavitve v svetu le prek oboroževanja in carinikov na meji.

Imeli smo ponudbo, da ustanovimo v Sloveniji sedmi mednarodni koledž po vrsti na svetu z alpsko značilnostjo, in pripravili tudi celovit projekt o tem, ki je bil v vodstvu mednarodne organizacije zelo dobro ocenjen. V koledžu bi bilo okrog 100 do 200 otrok z vsega sveta, med njimi pa tudi veliko naših učencev. To bi pomenilo, da bi vsako leto maturiralo pri nas 100 mladih, bodočih ambasadorjev Slovenije, da bi te mlade obiskovali starši z vsega sveta ipd. Namesto da bi naša vlada sprejela ponudbo in dala na razpolago eno od stavb v območju Alp, se je do predloga obnašala odklonilno in kasneje, ko je vlak odpeljal, ponujala nezanimive objekte kot npr. šolo v Rušah.

To šolo ustanavlja sedaj Avstrija, ob meji s Slovenijo v Radgoni, z vso moralno in morda tudi finančno podporo politikov in birokratov v naši oblasti, ki vsi skupaj tako še enkrat kažejo svoj podrejeni odnos do bližnje države.

Literatura

1. Janez Šušteršič, Ivan Lorenčič: *Projekt za uvedbo mednarodne mature (International Baccalaureate IB) v SR Sloveniji v okviru programa naravoslovno matematična dejavnost*. SNŠ Ljubljana, SNŠ Miloš Zidanšek, 1988.
2. Janez Šušteršič, Ivan Lorenčič: *The First Experience With the IB Programme in Slovenia, Contact, The Journal of the International Baccalaureate Schools*, 3.10.1990.
3. S. Zakrajšek, J. Šušteršič, M. Verbec: *Projekt za uvedbo mednarodne šole v Republiki Sloveniji*, Raziskovalna enota Gimnazije Bežigrad, 1992.

JAVNOST DELA V SLOVENSKEM ŠOLSTVU

V času svojega mandata na Zavodu, prej pa več let kot vodja stikov z javnostjo na Srednji naravoslovni šoli Ljubljana sem si vedno prizadeval za javnost dela šol in celotnega šolskega sistema. Prepričan sem bil, da je to ena od pomembnih poti k boljši šoli in tudi ena redkih možnosti za zdravo konkurenco v šolstvu. Z nekaterimi problemi, ki smo jih razgalili pred slovensko javnostjo, smo v tistih časih povzročili tudi afere, proteste in štrajke, vendar pa dosegli, da se je v prelomnih časih sistem samoočistil do tiste mere, ki je zagotavljala normalno delo v šolstvu in postavili tudi nekatere standarde obnašanja, odgovornosti in odnosov do javnosti.

V sistemu, ki deluje javno, kar pomeni, da je stalno na očeh zainteresiranih in dopušča tudi njihov vpliv, je potrebna velika stopnja strokovnosti, odgovornosti in tudi osebnega dostojanstva, ustrezna distanca do politike in občutek za potrebne spremembe. Odgovornost, možnosti, pa tudi zunanji pritiski na odločitve se stopnjujejo z večjim vlaganjem zasebnih sredstev v sistem šolstva. Obenem pa vsebuje tudi nevarnosti, npr. javno primerjanje elementov sistema, primerjanje kvalitete šol.

Slovenska javnost se na področju šolstva praviloma obnaša dvolično, kar pomeni, da v načelu podpira šolanje, vendar po drugi strani ne mara šol, ima precej negativen odnos do učiteljev, a se jih boji, zahteva sodelovanje staršev v šolskem sistemu, potem pa raje vse skupaj prepusti šoli, dvigne se v protestu ob nakupu učbenikov, pa jih vseeno kupi, protestira ob vpisih in izpitih, bučno proslavlja, ko je konec pouka ipd.

Pomembnost izobrazbe, šolnin, ki jih bo treba prej ali slej uvesti ob tako mizernem deležu za šolstvo iz proračuna, in vedno manj otrok, bo pomembno spremenilo odnos javnosti do šolskega sistema in tudi obratno. Leta 1991 se o teh zadevah še ni dosti razmišljalo.

Javnost dela šolskega sistema je tesno povezana z mediji oz. z novinarji, ki opravljajo svoje poslanstvo v njih. Delo z novinarji spada med pomembne naloge visokega državnega uradnika. Pomembne zato, ker je mogoče prek njih doseči v javnosti takšno ali drugačno stališče (javno mnenje), določene zadeve potencirati ali celo utišati, javnost razburiti ali pomiriti. Ker novinarjem informacije pomeni-

jo delo, včasih celo napredovanje, in plačo, so zelo zainteresirani za sveže informacije, razne ideje, novosti in še posebej afere, zanimive zgodbe in kadrovske prekucije. Njihov poseben interes pa je, da te novice zvedo pred konkurenco. Če uspe državni uradnik na za novinarje pomembni poziciji, doseči primerno simbiozo med omenjenimi željami, zahtevami in potrebami, zadeva lahko kar dobro deluje.

Z novinarji sem v principu kar dobro sodeloval, saj so imeli veliko možnosti za sprotno informiranje prek Zavodovih tedenskih publikacij (Tedenske novice), mesečne revije Ogledalo, rednih tiskovnih konferenc, razgovorov in tudi člankov, ki sem jih sam napisal. V prelomnih časih pa je bilo tudi veliko sprememb v sistemu, afer in prerekanj z ministrom in vlado, tako da so imeli novinarji zanimivo delo, javnost pa branje. Šolski novinarji spadajo med najboljše poznavalce šolstva, saj se profesionalno ukvarjajo z najbolj pomembnimi informacijami, česar ne počne noben državni uradnik. Vem, da je večina zapisnikov različnih dolgovernih sestankov in sej na Zavodu in Ministrstvu počakala na članek v časopisu in potem iz njega pripravila zapisnik. Posebej Janko Svetina, novinar Dela, je bil med zapisnikarji izjemno cenjen, ker je znal oblikovati kratke, jedrnat in smiselne sklepe brez odvečnega leporečenja in nepotrebnih komentarjev.

V poglavju Koledar 1989–1992 je zapisano delo šolskih novinarjev v času, ki smo ga preživeli skupaj. Večina med njimi se še danes, poklicno ali iz penzije, uspešno ukvarja s tem poslom.

Dileme in svoja stališča na temo javnosti delovanja šolskega sistema sem poskušal razložiti v reviji Otrok in družina, št. 9, ki je izšla v oktobru 1991.

Javnost delovanja slovenskega šolskega sistema

O slovenskem šolstvu se je zadnje čase zelo veliko pisalo. Predvsem v zvezi s protesti dijakov zaradi zaključnih izpitov in štrajki učiteljev zaradi prenizkih in napačno razporejenih plač. Vzroki za vse te težave pa so tudi v praktično hermetični zaprtosti slovenskega šolstva, saj to ni imelo niti standardov niti meril, s katerimi bi doseženo merili. Obenem se je šolstvo obnašalo kot dogovorno gospodarstvo, njegova uspešnost in zadovoljnost pa se je merila s plačami zaposlenih, opremljenostjo in novogradnjami. Slabši pouk, nespoštovanje normativov, zaposlovanje neprimernih delavcev ipd. je prinašalo finančne učinke. Drugih pa tako in tako ni nihče meril.

Javnost dela slovenskega šolstva, ki jo želimo uveljaviti sedaj, je ena od najbolj učinkovitih poti do dobrega šolstva. Ob sprejemanju zakona o zavodih in šolskih zakonih veliko govorimo o vplivu javnosti na imenovanje ravnatelja in delo šol. Sveti šol in skupščinsko razpravljanje o ravnateljih gotovo lahko pripomorejo k javnosti delovanja, vendar pa so na razpolago tudi bolj učinkoviti vzvodi, ki šolo posredno ali neposredno prisilijo k upoštevanju zakonov in dogovorov, k različnosti konkurenčnosti in s tem k boljšemu delu.

Med prvimi spremembami je preusmeritev šole s programskega h kombiniranemu ciljno programskemu delu. Pri tem so standardi znanja in programske zahteve posamezne vrste in stopnje šol ter prehodi med njimi znani

vsem udeležencem šolanja (učitelji, učenci, starši, univerza, podjetja ipd.). Učenec lahko svoje znanje preverja praviloma tudi eksterno in tako postaja neodvisen od subjektivne volje svojih učiteljev. Spremeni se odnos med učiteljem in učencem in odprejo se različne poti do znanja. Jasni kriteriji prehodov oz. pogojev za poklic omogočajo udeležencem šolanja izbirnost in različne poti.

Protesti dijakov in zahteve javnosti bodo predvidene spremembe še pospešili. Nedvomno je to ena najbolj kvalitetnih sprememb v šolstvu, ki je še pred dobrim letom odklanjalo vse primerjave in standarde. Vedeti pa moramo, da bodo te spremembe zahtevale določen čas zaradi priprave nacionalnih standardov in predvsem doseganja mednarodnih. Obenem pa takšna usmeritev zahteva spremembo doktrine šolstva in drugačen način sodelovanja učiteljev, učencev in staršev.

Rezultati dela šol, ki se merijo na podlagi objektivnih in znanih kriterijev, morajo biti dostopni javnosti. Zaenkrat imamo malo rezultatov in primerjav o kvaliteti slovenskega šolskega sistema in posameznih šol. Gre za rezultate učencev na sprejemnih izpitih, različnih tekmovanjih oz. na fakulteti. Pomemben je tudi posluš šole za uvajanje sodobnih oblik dela, izobraževanje učiteljev in za različne ponudbe učencev.

Velik napredek je predvsem na področju vrtcev, kjer je zaradi manjšega vpisa otrok postala ponudba zelo kvalitetna in pestra, pa tudi v tistih osnovnih šolah, ki imajo premalo otrok, iščejo skupaj s starši zanimive programe in nove oblike dela.

Tudi v srednješolskem poklicnem izobraževanju prihaja zaradi preobrazbe v gospodarstvu, zahtev otrok, staršev ter dela obrti in gospodarstva do hitrega spreminjanja šol in iskanja novih programov.

Trenutna situacija v Sloveniji je zelo negotova pri možnostih vključevanja v različne programe in možnosti zaposlitve oz. nadaljevanja šolanja v najrazličnejših oblikah. Vse to povzroča velike težave mladim in zmanjšuje možnosti in motivacijo za šolanje. Konceptcija razvoja Slovenije (le-to bi bilo treba čimprej dodelati) in stanje na posameznih področjih je tesno povezana z zagotavljanjem javnosti dela in usmerjanjem mladih s konkretnimi podatki in konkurenčnostjo panog in tudi šol.

Obenem bodo morale postaviti jasne zahteve tudi univerze in druge ustanove, da se bodo lahko dijaki ustrezno odločili po drugem letniku srednje šole.

Vendar tudi tu kaže na boljše, saj pripravljajo vodič po slovenskem višjem in visokošolskem študiju, v katerem bodo avtorji poleg vpisnih pogojev in drugih informacij poskušali tudi oceniti primernost določenih srednjih šol za nadaljevanje šolanja.

Vedno več vrtcev in šol ob začetku leta pripravlja gradiva, v katerih seznanja otroke in starše z delom na šoli in pripravlja ponudbo in tudi zahteve šole. Javne pa so tudi številne publikacije, ki jih zavod R Slovenije za šolstvo izdaja za vse vrste šol in so tudi v javni prodaji. V teh publikacijah je zapisana ponudba, ki jo morajo dobiti učenci na posameznih nivojih, pa

tudi vse dodatne možnosti, ki jih imajo šole in učenci v primeru dodatnega plačila. Obenem pa so v teh knjižicah tudi imena in naslovi vseh odgovornih oseb na določenem področju slovenskega šolstva.

Sem lahko štejemo tudi številne kataloge znanj za osnovno in srednjo šolo, publikacije z različnimi izpitnimi vprašanji ipd. V začetku leta 1992 pa bodo pripravljeni tudi osnutki katalogov znanj za slovensko maturo.

Obenem lahko z gotovostjo pričakujemo, da bo treba v združeni Evropi sprejeti določne načine in standarde obnašanja. Vse to bo zahtevalo od slovenske šole bistveno drugačen odnos do iskanja in varovanja osebnih podatkov, izvajanja različnih aktivnosti v šoli, spremenilo pa bo tudi odnose med učitelji, učenci in starši. K temu nas zavezujejo tudi nekatere konvencije, kot je npr. konvencija o pravicah otrok.

Pravice in odgovornosti posameznih učencev postajajo vedno bolj določene, povečuje pa se tudi odgovornost in vloga družine.

Z nastajanjem sodobnejše slovenske šole si želimo tudi drugačen odnos javnosti do delovanja šole. Ob strokovni avtonomiji šole bo treba zagotoviti javno kontrolo njenega dela, predvsem pa tudi sodelovanje dela javnosti, ki ga ta zanima, pri razvoju zavodov in iskanju različnih oblik izvajanj predlaganih programov.

Ves ta sistem pa ne bo deloval, če ne bomo omogočili učencem in njihovim staršem in učiteljem enakopravnega sodelovanja pri pripravi in izvedbi šolanja. In to na normalen način, v sistemu, ki bo dobro dajal za zgled, preprečeval vstop neprimernega in izboljševal slabo, ne pa z izsiljevanjem in s štrajki. S spremembami v slovenski družbi se spreminja tudi vloga in pomen države, saj odločanje o obsegu in kvaliteti šolanja poteka v skupščini. In država mora to, kar naroči, tudi plačati.

Ker gre za izjemno pomembne elemente, kot so: dolžina šolanja, normativi za izvedbo programa, investicije, plače učiteljev, šolska mreža ipd., se povečuje odgovornost in obveznost z obeh strani, vse to pa lahko le prispeva k večji javnosti in tudi h kvaliteti dela.

SPORI S ŠOLSKIMI SVETOVALNIMI SLUŽBAMI

Moji spori s šolskimi svetovalnimi službami imajo dolgo zgodovino, saj sem kot učitelj in pomočnik ravnatelja na Srednji naravoslovni šoli v Ljubljani doživel vlogo teh služb v vsej njeni »veličini« ob sprejemnih izpitih. Takrat so namreč z roko v roki s poklicnimi usmerjevalci mladih v različne poklicne šole delali neprecenljivo škodo in uničili razvoj in kariero nešteti mladih ljudi.

Mnogo svetovalnih delavcev, predvsem tistih iz vrst kliničnih in podobnih psihologov, se je na šolah igralo zdravnike, otroci so njihov servis izkoriščali za izostajanje od pouka, leni in brezbrizni starši pa za urejanje sicer njihovih nalog. Učitelji pa so zaradi njih opustili še tiste zadnje želje, da bi se ukvarjali s pedagoškim delom in didaktiko.

Svetovalna služba na šolah je imela po mojem mnenju še eno veliko negativno vlogo. Razredniki in učitelji so začeli v razredih samo učiti, vse drugo pa so prepuščali socialnemu delavcu, psihologu ali pedagogu, čeprav bi moralo biti to delo sestavni del razrednikovega in učiteljevega dela z učenci in dijaki. Profesionalni učitelj bi te zadeve moral poznati iz šolanja, ker pa jih ni, so svetovalne službe često krpale neprimeren sistem izobraževanja učiteljev. Svetovalne skupine so na šolah često tvorile lobi, ki je bil ravnatelju konkurenca, oz. so se ločile od vodstva v svoj svet in opravljale naloge, za katere nihče ni točno vedel, čemu in zakaj so potrebne.

In še zadnje, kar tudi ni nepomembno. S svetovalnimi službami je na šolah naraslo število delavcev, ki niso učili v razredih, s tem pa so povzročali motnje v delovanju sistema zaradi delovnega časa, načina dela in tudi nedela, iskanja in povzročanja problemov zaradi lastnega obstoja ipd.

Spominjam se obiska okrajnega ravnatelja osnovnih šol iz Švice, ki mi je po obisku osnovnih šol rekel: *Ne morem verjeti, da imate na šolah toliko ljudi, ki ne učijo. Ravnatelj, pomočnik ravnatelja (ta je včasih še celo učil), psiholog, pedagog, socialni delavec, tajnica, računovodkinja, hišnik in celoten sistem čistilnega in hranilnega servisa. Švicarski ravnatelj je vodil centralno šolo in nekaj manjših šol, na katerih je imel zastopnike, ki so normalno učili, sam je učil polovično, za vse druge zadeve pa je skrbela njegova tajnica. Preostali servis pa je bil stvar lokalne skupnosti.*

V Sloveniji se postavljajo, da smo med redkimi državami v svetu, ki imamo

svetovalno službo po šolah, malokdo pa pomisli, da so te službe nastale po vojni v glavnem zato, ker se je ravnatelj ukvarjal z gospodarskimi in političnimi zadevami, pravih učiteljev praktično ni bilo, zato so dali šolam človeka, ki je imel vsaj osnovne pojme o učenju, pa še koga, ki se je ukvarjal s socialnimi problemi, ki jih po vojni ni manjkalo. Leta so tekla, šolski kader se je izboljševal, šolska administracija pa širila in z njo tudi svetovalne službe.

Kmalu po prihodu na Zavod sem se srečal z nekaterimi predstavniki svetovalnih služb, med katerimi so bili vsaj za moj način razmišljanja o svetovalnih službi posebej nadležni tisti okrog svetovalnega centra na Gotski.¹⁶¹ Ob obisku takih in podobnih institucij (npr. centrov za mlade prestopnike, centrov za različno prizadete otroke idr.) sem vedno znova ugotavljal, da imajo točno toliko klientov, kot jih potrebujejo za lagodno življenje, ne glede na spremenjene družbene razmere in število otrok. Da pa bi se težave odpravile, so bili zainteresirani samo do te mere, da ne bi izgubili službe. Z drugimi besedami: med slabimi učitelji, zanič šolami in »serviserji« tako ali drugače prizadetih otrok, je bila vedno simbioza, ceno pa so plačali otroci.

Takšen način dela je mogoče spremeniti samo, če se temeljito spremeni ali včasih celo ukine kakšno od teh institucij oz. bistveno spremeni način financiranja in s tem tudi preusmeri aktivnosti.

Zaradi omenjenih stališč do svetovalnega dela sem kmalu prišel v spore z nji-mi, enega od vrhuncev pa je ta proces dosegel na posvetu Društva pedagogov Slovenije, ki je bil 14. in 15. marca v Mariboru. Na srečanje sem namreč poslal »pozdravno pismo«, ki ga je v mojem imenu prebral namestnik Jože Prelog. Pismo je naletelo na ostro polemiko med enakomislečimi prisotnimi, vendar ni šlo toliko za to, ali imam prav ali ne, pač pa za to, ali bo stotnija svetovalnih delavcev obdržala varne državne službe.

Uvodno predavanje na srečanju je imel dr. Franc Pediček z naslovom *Smeri v prenovi šolskega svetovalnega dela*. V referatu, objavljenem v zborniku, je povedal natančno tisto, kar sem udeležencem sporočil v pismu jaz, samo da bolj komplicirano in z veliko tujkami, kar me je kasneje navedlo na misel, da poslušavstvo ni razumelo njegovih misli.

Misel iz uvodnega dela referata dr. Pedička (1):

Vse kaže, da je šolsko svetovalno delo stopilo v zadnjem času v obdobje svoje »dialektične« mere. Lok evolucije njegovega logosa, episteme, pragme in praksisa je začel po znanem razvojnem premoru zadnjih desetih, petnajstih let, drseti v involucijo.

Nadalje je dr. Pediček omenil, da je mogoče govoriti o naslednjih smereh prenove šolskega svetovalnega dela: teoretski, konceptualni, funkcionalni, operativni in organizacijski.

161 Kasneje pa so se razmeroma popravili, čeprav je funkcija takšnih in podobnih institucij po svoje še vedno vprašljiva, razen če so v funkciji civilne družbe ali pa različnih fundacij.

Na področju teorije je menil, da je treba bistveno razširiti krog delujočih znanih in spremeniti cilje dela svetovalnih služb. »Antropologiziranje ter razšoljanje svetovalnega dela za otroke in mladostnike v okviru šol sta tako dve temeljni postavki za njegovo teoretiziranje in realiziranje.«

Pri konceptualni smeri je avtor ocenil, da smo pri nas doslej plačali največji davek znanemu socialnoprilagojevalnemu ali adjustabilnemu, družbenokorektivnemu, preventivnemu, remedialnemu in tako storilnostnemu zasnutku šolskega svetovalnega dela. Na začetku je bil takšen koncept zelo dobro sprejet med šolniki, kasneje pa je prišel v krizo. Nujna je torej sprememba v novo zasnovano integrativnoosebnostno ali antropološko-personalistično zasnovano šolskega svetovalnega dela.

V poglavju o funkcionalni smeri prenove je dr. Pediček ocenil, da je šel dosednji razvoj šolske svetovalne službe skozi dve funkcionalni usmeritvi: servisno ali storitveno in ambulantno ali zdravilnostno. S servisno dejavnostjo so svetovalni delavci začeli prevzemati nase rezultate neustreznega dela učiteljev in staršev. In ko so se tega bolj sposobni svetovalni delavci začeli zavedati, so se usmerili v eno stopnjo višjo ambulantno funkcionalno smer. Privzeli so si vlogo diagnostikov, korekcionistov in terapevtov in ta vloga jim je kar prijala. Tako svetovalna služba ni bila več v službi in potrebi šolskega vzgojno-izobraževalnega dela, zato jo je šola začela zavračati.

Avtor je novo vlogo svetovalnega dela umestil v razvojno središče (center) šole. Novo šolsko svetovalno službo bi bilo treba razvijati v funkcionalno smer usklajenega nemotenega individualnega razvoja otrok, ustvarjalnega pedagoškega delovanja učiteljev in staršev ter plodnega socializacijskega in humanizacijskega vplivanja na antropološko personalizacijo, to je na integrativno ali celostno človečenje učencev.

Dr. Pediček je posebej opozoril svetovalne delavce na šolah, da morajo delati v skupini. *Imperativ in norma notranje delovne organiziranosti šolskih strokovnih služb v okviru šolskega svetovalnega dela* zato je, in mora biti, *teoretska interdisciplinarnost, operativna skupinskost ter integrativno transdisciplinarno ugotavljanje, reševanje in spremljanje osebnorazvojnih problemov učencev, vzgojno-izobraževalnih problemov učiteljev in življenjsko in delovno oblikovanih zapletov in težav staršev.*

V svojem predavanju je dr. Pediček omenil tudi centralno republiško središče, ki bi vodilo šolsko svetovalno delo, in menil, da bi to središče moralo biti v pristojnosti skupine svetovalcev na Zavodu za šolstvo.

V Zborniku (1) je bilo še več prispevkov na temo svetovalnega dela v šolah. Zanimiva je bila označitev svetovalne službe s strani mag. Janeza Bečaja. »V socialnem sistemu osnovne šole je to izrazita manjšina, brez formalne moči, z veliko in-formacijami in prevladujočim negativnim kontratransferom do ustanove, katere del je.« Mag. Bečaj je v prispevku (2) predlagal, da bi se lahko ob ustreznem strokovnem vodenju šole obe strani, učitelji in svetovalne službe, našli v enakovrednem položaju in ne bi več tekmovali med seboj.¹⁶²

¹⁶² Mag. Bečaj je iznašel tudi posebno »formulo«, kako bi zagotovil obstoj in delo šolskim svetovalnim službam. Tako je zapisal (2): *Lik učitelja, ki se žrtvuje za učence z vso*

Dr. Metod Resman je v svojem članku postavil kot izhodišče, da bo povpraševanje po svetovalnih storitvah posameznega strokovnjaka ter njihova ponudba odvisna od povpraševanja šol, posameznih subjektov in sistema.

Ko je razčlenjeval zgodovino teh služb, je menil, da je bila prva ovira za njihov razvoj pomanjkanje denarja za plače in še bolj za projekte, kot drug pomemben vzrok pa je navedel, da v avtoritarnih sistemih ni prostora za močna strokovna jedra, kot so svetovalne službe, obenem pa je sistem takšen, da zahteva transfer v centru zasnovanih zamisli in ukrepov v šole.

Tezo je dr. Resman razvijal naprej in ugotovil, da lahko le v decentraliziranih in demokratiziranih šolskih sistemih postane svetovalno delo potreba šol oz. avtonomija šol in učiteljev in odpira vrata šol za zaposlovanje specialistov za vprašanja vzgojno-izobraževalnega dela. Šole se bodo same odločile, ali svetovanje potrebujejo ali ne. Taka služba ne sme biti odtujena od učiteljev, ampak mora upoštevati tudi njihove potenciale. Pri tem je ugotavljal, da v šolah ni problem zaposlitve za psihologa in socialnega delavca, ki se ukvarjata z učenci, *problem pedagoga kot strokovnjaka za organizacijo dela in procesa pa se pojavi takoj, ko poseže v vprašanja strokovnega dela učiteljev, v globalna vprašanja organizacije in vsebine načrtovanja pedagoškega režima dela ter vprašanja vodenja šolskega kolektiva. Načelno so namreč ta vprašanja v pristojnosti ravnatelja kot pedagoškega vodje ali pa posebnega pedagoškega vodje. To so vprašanja, nad katerimi pogosto drži roko država in njena šolska uprava. To so stvari, ki se tudi zakonsko urejujejo in ni mogoče vanje poljubno posegati in jih spreminjati. Zato bo usoda šolskega pedagoga, njegovo mesto in vsebina dela, odvisna od postavljanja meja šolske avtonomije ter položaja in vloge ravnatelja.*

Naprej je dr. Resman ugotavljal, da analiza tujih šolskih sistemov kaže, da nimajo posebej zaposlenih šolskih pedagogov in da za to niti ni potreb, če je na šoli sposoben ravnatelj oz. ravnateljica. To posebej velja za centralizirane sisteme, kjer se ravnatelj lahko posveti pedagoški funkciji. V decentraliziranih sistemih pa naj bi imel ravnatelj po mnenju dr. Resmana veliko dela z upravljanjem in poslovnimi zadevami in manj časa za pedagoško vodenje šole. Iz tega je avtor napravil logičen sklep in pohvalil hrvaško rešitev, kjer pedagog ni več svetovalni delavec, ampak pedagoški vodja šole in tudi zapisal, kakšna naj bi bila njegova konkretna vloga.

Na šoli pedagoga resnično ne bi smeli razumeti kot strokovnjaka, ki bi se ukvarjal samo s posameznimi subjekti, učenci, učitelji, vodstvom šole in starši, temveč tudi kot strokovnjaka, ki se ukvarja s problemi organizacije dela in procesa, vprašanji načrtovanja in evalvacije, skratka tudi s pojavi,

ljubeznijo in popolnostjo, bi bilo treba zamenjati z učiteljem, ki je dober strokovnjak in svoje delo opravlja profesionalno, Odgovoren naj bo samo za to, ne pa za stvari, ki sploh niso pod njegovo kontrolo. In jaz pridajam: zato pa bo poskrbela šolska svetovalna služba! To je katastrofalno napačno stališče in na žalost tudi doktrina, ki pušča naše otroke same v razredih, na hodnikih šol in po cestah, kajti povprečni učitelj opravi svoje strokovno delo v razredu, nato pa ga otrok nič več ne briga. Osebnost sem se vedno zavzemal, naj bodo učitelji manj v razredu in več na šoli, kajti različno delo z učenci je neprecenljive vrednosti.

stvarmi. Ta profil naj tudi preučuje in raziskuje (ugotavlja in načrtuje) možnosti za uspešno delo šole, za učenje, oblikovanje šolskega reda in uresničitev pričakovanih uspehov.

Prof. Bernard Stritih z Višje šole za socialne delavce, Ljubljana je v zborniku pisal o svetovalnem delu kot sestavini delovanja vzgojno-izobraževalne institucije.

Takole je ocenil njihovo perspektivo.

Svetovalni delavci naj bi v vzgojnoizobraževalni instituciji postopoma razvijali svoj lasten delovni program tako, da bi le ta odgovarjal tudi specifičnim potrebam vsake ustanove kot celote (delavci, učenci, družine, okoliš). Do takšnega programa pa je mogoče priti le tako, da izhodišča za načrtovanje dela ne bodo več posamezni učenci z njihovimi problemi ali posamezni tipi učencev oziroma motenj, ampak šola kot celota (šola kot dejavnost, kot teritorij in šola kot skupek miselnih konceptov – zemljevidov, ki tvorijo določeno operativno samopodobo.

Dr. Gabi Čačinovič-Vogrinčič je v svojem prispevku (5) med drugim menila, da pomeni socialno delo stkati razviden sistem ljudi in njihovih artikulacij problema in pomoči in najti poti med tistim, kar je »narobe« z vidika šolskega dela, in tistim, kar je stiska ali klic po pomoči s strani otroka. Gradi se novo oblikovana »stvarnost« za reševanje problema.

Dr. Anica Kosova, mednarodno priznana strokovnjakinja za delo z otroki, ki imajo različne probleme, je opisala vlogo šolskih svetovalnih služb takole (6): *V slovenskih šolah deluje množica šolskih svetovalnih delavcev, ki imajo komplementarno in korektivno vlogo v odnosu do pravil, zahtev in vrednostne hierarhije delovanja šolskega sistema. Ta vloga se udejanja predvsem v pomoči posameznemu otroku, otroku, ki ni po meri šole, ali ima resnejše psiho-socialne motnje, v nujenju pomoči skupinam otrok s posebnimi potrebami in v prispevku k ugodnemu psiho-socialnemu vzdušju šole kot celote. V jeziku, ki ga uporablja Svetovna zdravstvena organizacija, bi lahko učinke delovanja šolskih svetovalnih služb opredelili kot promocijo duševnega zdravja ter primarno in sekundarno prevencijo psiho-socialnih motenj.*

Dr. Kosova je kot ključne naloge svetovalnih služb v prihodnje omenila povezovanje s šolsko medicino, skupno načrtovanje preventivnih programov in organizacijo rednih oblik dopolnilnega izobraževanja za otroke, mladostnike, učitelje in starše s področja duševnega zdravja, psiho-socialnega razvoja in učnih problemov.¹⁶³

¹⁶³ Ob vsem spoštovanju do institucije, ki jo je vodila dr. Kosova, sem jim zameril predvsem to, da so celotno šolstvo ocenjevali skozi prizmo »otrok, ki niso po meri šole« in pri tem tudi pretiravali z zagotavljanjem posebnih razmer za take otroke, ki so imeli probleme pri vključevanju v realno družbo, ki pa je na žalost sedaj veliko bolj kruta do njih kot pred nekaj leti.

Po mnenju Vlada Milekšiča (7) je zašlo šolsko svetovalno delo po začetnem vzponu v krizo v začetku osemdesetih let, ker je bila šola usmerjena v »proizvodnjo« tipiziranih delavcev in samoupravljalcev, svetovalna služba pa je gradila na humanistični paradigmi s ciljem omogočiti razvoj posameznika in njegove osebnosti. Večinoma so svetovalne službe podlegle zahtevam sistema in se prelevile v službe za prilagajanje otrok sistemu, ravnatelji pa so svetovalne delavce – pisarniške psihologe in neusposobljene za poučevanje, uporabili za dežurstva, nadomeščanja, pouk DMV in podobno. Avtor je nadalje razložil, kako so bile svetovalne službe izrabljene pri poklicnem usmerjanju mladih in ocenil, da se odpirajo možnosti za svetovalno delo v šoli, ki mora: utemeljiti svoje cilje v humanizmu, postati avtonomna in zamenjati poklicno selekcijo s poklicnim usmerjanjem. Milekšič je tudi predlagal, da bi se ime svetovalna služba zamenjalo z imenom razvojna služba.

Janez Zalaznik z Republiškega zavoda za zaposlovanje je v svojem prispevku (8) zapisal, da je njihov Zavod z zakonom določen kot usklajevalec in izvajalec poklicnega usmerjanja in da izhaja iz predpostavke, da mora biti šolsko usmerjanje v funkciji poklicnega usmerjanja.¹⁶⁴ Ta priporočila naj bi bila v skladu s Konvencijo št. 142, ki je bila sprejeta 1975, in je takole opredelila poklicno usmerjanje mladih: *Usmerjanje in usposabljanje sta naravnana k identifikaciji in razvijanju človeških sposobnosti za produktivno in zadovoljivo delovno življenje v povezavi z različnimi oblikami izobraževanja za izboljšanje sposobnosti posameznika, da bi razumel in individualno ali kolektivno vplival na delovne pogoje in družbeno okolje.*

Naši teoretiki pa so postavili iz tega takšnole definicijo:

*Poklicno usmerjanje je sistematično organizirana in usmerjena družbena in strokovna dejavnost, ki omogoča posameznikom takšno izbiro poklicne poti, ki ustreza njihovim osebnostnim značilnostim oziroma zahtevam družbeno-ekonomskega in tehnološkega razvoja.*¹⁶⁵

V prispevku je bilo zaslediti tudi grozljivo napoved, da bodo poklicni usmerjevalci začeli s svojim usmerjevalnim procesom že v vrtcu in nato generalno v vsej osnovni šoli, ker da je v tem času mogoče najbolj vplivati na poklicno usmeritev mladih.¹⁶⁶

Moje stališče je, da je položaj šolskih svetovalnih služb oz. širše svetovalnega dela tipičen za profesionalnost šole ali sistema. Če so na šoli nekatere službe zato, da podpirajo neznanje in lenobo ravnatelja in učiteljev, delajo probleme zato, da

164 Takšna zakonska odločba in doktrina ter ljudje, ki so jo izvajali, so največji krivci za katastrofalno stanje na področju neizobraženosti in nezaposlenosti v Sloveniji.

165 Ob tem, da tisti, ki delamo z mladimi, vemo, da je treba mladim odpirati področja, jim dajati vizije in se zavedati, da bodo v življenju morda nekajkrat menjali poklic, zagotovo pa se stalno izpopolnjevali v njem, je takšno stališče in prisila nad 15-letniki najbolj surova, nora in groba kršitev vseh spoznanj, norm in pravic.

166 Prej povedano in pa zadnja napoved sta bila med pomembnimi razlogi, da »strokovnjaki« z Zavoda za zaposlovanje v času, ko sem bil direktor Zavoda RS za šolstvo in šport, na Zavodu niso bili zaželeni, za moje delavce pa je veljala prepoved sodelovanja v njihovih projektih. Zato tudi ni bilo nekaj let večjih problemov z vpisom v srednje šole, ki pa so se leta 1995 z vračanjem omenjenih služb na sceno spet pojavili v enaki obliki kot pred nekaj leti.

jih potem rešujejo oz. prevzemajo funkcijo staršev ali države, potem so ne samo nepotrebne, ampak tudi škodljive. Ljudje, ki delajo v šolah, morajo biti za svoje delo profesionalno usposobljeni, sicer naj tega ne delajo. Posebej velja to za ravnatelje, ki imajo osnovno nalogo organizirati in voditi delo šole. Zato smo v času mojega dela na Zavodu organizirali šolo za ravnatelje in celoten sistem stalnega izobraževanja zanje (predvideval je tudi podiplomski študij) ter zahtevali od fakultet, naj vendar svojim diplomatom dajo tudi ustrezna znanja za delo v razredu, zboru in s starši.

Večji del strokovnega dela je po vseh šolah podoben, zato sem se zavzemal, da je v državi močna razvojna služba, ki razvija osnovne koncepte, metode idr. ter pomaga šolam pri načrtovanju in izvedbi dela. Obenem pa se je pojavila možnost za številne svetovalne agencije in posameznike, ki bi lahko ponudili šoli in državi svoje storitve. Šola bi morala za razvojno delo dobiti določen denar (od države, sponzorjev ali staršev), da bi se lahko ustvaril trg za storitve zasebnih ali šolskih svetovalnih služb. In v teh bi bili zaposleni tisti strokovnjaki, ki bi lahko kaj prispevali k boljšemu delu na šolah.

Po mojem mnenju je izredno pomembno, da se svetovalci ukvarjajo z ravnateljem in učitelji, ne pa neposredno z učenci oz. dijaki in da se z delom na šoli prepreči številne nepravilnosti in težave, zaradi katerih mladi ponavadi iščejo »servis« sedanjih obstoječih šolskih svetovalnih delavcev. To pa seveda ne velja za primere, ko ti delavci učijo, oz. opravljajo druge naloge, ki so vezane na delo z mladimi. Vedno sem se zavzemal zato, da naj bo na šoli čim manj ljudi, ki ne učijo, in da mora učiti tudi ravnatelj, ker sicer pozabi, kakšno je delo v razredu, ne zazna sprememb in zahtev med mladimi in se tako počasi odtuji šoli in mladim.

Naj ob koncu omenim še idejo o svetovalni službi kot razvojnem centru šole, prek katerega bi se pripravljali, vzpodbujali in uvajali različni projekti in novosti v šole. Strinjam se s tem, da se morajo na šoli tisti delavci, ki znajo in hočejo več, ustrezno organizirati in imeti tudi formalne možnosti in pogoje za svoje delo. Nisem pa za to, da bi bil ta center sestavljen ravno iz obstoječega profila svetovalnih delavcev (psiholog, pedagog in socialni delavec), od katerih vsaj eden nima niti visoke izobrazbe. V ta center bi se morali vključevati vsi učitelji in zunanji sodelavci, ki delajo na določenih projektih in imeti za to tudi ustrezne pogoje. Npr. za določen čas manjšo učno obveznost, možnost izpopolnjevanja, literaturo, prostorske pogoje ipd.

Na Gimnaziji Bežigrad smo leta 1988 organizirali raziskovalno enoto, v kateri sodeluje vsako leto pri projektih okrog 30 delavcev šole in zunanjih sodelavcev in mnogi od njih so že končali podiplomski študij, v vseh teh letih pa je okrog 50 sodelavcev enote dobilo tudi naziv svetnika. V projekte se vključujejo učitelji različnih profilov, združuje pa jih sposobnost in pripravljenost za delo. Raziskovalna enota razvija projekte, ki so zanimivi za šolo (organizacija dela, inovacije pri pouku, način ocenjevanja in ocenjevalna obdobja, akademska svoboda, mednarodna matura, mednarodna šola ipd.) medtem ko se smiselno vključuje v projekte, ki potekajo na generalnem nivoju in je nesmiselno, da jih razvija vsaka šola posebej. Mnoge od rešitev, nastalih na šoli, se uspešno prenašajo tudi v širši slovenski in mednarodni prostor s publiciranjem in organizacijo seminarjev.

Zakaj sem omenil delo raziskovalne enote, ki je primer razvojnega centra, kakršnega si zamišljajo snovalci svetovalnega dela v prihodnje? Predvsem zato, ker se je treba zavedati, da delo v takšnem centru zahteva sposobne, študija in dela voljne ljudi, katerih rezultati se ocenjujejo izključno po strokovnih in včasih tudi znanstvenih kriterijih (če gre za tovrstne projekte).

Literatura

1. dr. Franc Pediček: *Smeri v prenovi šolskega svetovalnega dela*, Zbornik Položaj in perspektiva šolskega svetovalnega dela, Slovensko društvo pedagogov, Maribor 1991.
2. mag. Janez Bečaj: *Šolsko svetovalno delo in obeti za prihodnost*, Zbornik Položaj in perspektiva šolskega svetovalnega dela, Slovensko društvo pedagogov, Maribor 1991.
3. dr. Metod Resman: *Perspektive razvoja šolske svetovalne službe in usoda šolskega pedagoga*, Zbornik Položaj in perspektiva šolskega svetovalnega dela, Slovensko društvo pedagogov, Maribor 1991.
4. Bernard Stritih: *Svetovalno delo kot sestavina delovanja vzgojno izobraževalne institucije*, Zbornik Položaj in perspektiva šolskega svetovalnega dela, Slovensko društvo pedagogov, Maribor 1991.
5. Dr. Gabi Čačinovič-Vogrinčič: *Metodična načela sistematskega nauka o socialnem delu: Prispevek h konceptualizaciji socialnega dela v bodočnosti*, Zbornik Položaj in perspektiva šolskega svetovalnega dela, Slovensko društvo pedagogov, Maribor 1991.
6. Dr. Anica Kos: *Vloga šole in šolskih svetovalnih služb v varstvu duševnega zdravja otrok in mladostnikov*, Zbornik Položaj in perspektiva šolskega svetovalnega dela, Slovensko društvo pedagogov, Maribor 1991.
7. Vladimir Milekšič: *Šolsko svetovalno delo med razvojno funkcijo in propadom*, Zbornik Položaj in perspektiva šolskega svetovalnega dela, Slovensko društvo pedagogov, Maribor 1991.
8. Janez Zalaznik: *Poklicno usmerjanje v zaposlovanju in izobraževanju*, Zbornik Položaj in perspektiva šolskega svetovalnega dela, Slovensko društvo pedagogov, Maribor 1991.

DEIDEOLOGIZACIJA IN DEMILITARIZACIJA ŠOLSTVA

Osnovna izhodišča, avtonomija šole

Na teh področjih je (in še) slovensko šolstvo izgubljalo veliko časa in energije in se preusmerjalo v napačno smer. Namesto da bi iskali in uvajali rešitve, ki jih je našel razviti svet, so v slovenskem šolstvu desetletje sanjali o usmerjenem šolstvu in vsestransko razviti osebnosti, v naših časih pa so potekale brezplodne diskusije o ideoloških temah. Koliko ur je strokovni svet posvetil ideologiji, STM, veri, vojski in kasneje vzgoji za mir in nenasilje. Na vseh teh področjih sem bil s svojimi stališči razmeroma osamljen, saj so bila v velikem nasprotju z miselnostjo in predvsem vzgojenostjo, tradicijo ipd., vendar sem uspel s kratkimi stališči, o katerih sem prepričal tudi kolegij Zavoda in Ministrstvo ter predvsem predsednika strokovnega sveta dr. Lazarinija ter strokovni svet in dokaj energično in po kratkem postopku spremeniti oz. odstraniti določene stvari iz šolstva ali pa preprečiti, da bi jih uvedli.

Vsa prepiranja so praviloma razdelila večje število šolnikov vsaj na dve struji, praviloma pa je bil namen pobudnikov razdeliti tudi učence, dijake, starše.

Te zadeve so morda zanimive tudi za širše bralstvo, obenem pa so tudi poučne, saj se in se bodo zagotovo še v večji meri pojavile težnje vrivanja raznih predmetov in ideologij v šolstvo. Ob tem pa ne velja pozabiti, da ni temeljni problem ideologija ipd., pač pa zaposlitev nekaj sto ljudi, ki so študirali neki predmet ali področje, razpad ali preusmeritev fakultetne katedre, izguba pozicije v stroki. Da je vse to zelo pomembno, smo občutili ob »čiščenju šolskega balasta«, s problemi in pritiski pa se bo slovensko šolstvo srečalo, ko bo pričelo pritiskati na šolska vrata nekaj sto novo diplomiranih učiteljev verouka, ki razen poučevanja tega predmeta nimajo kakšnih drugih resnih opcij za pošteno služenje kruha.

Kdor danes gleda predmetnike naše šole, se mu zdijo verjetno kar dobri in tudi v skladu s priporočili v svetu. Ob »železnem programu« je določen čas namenjen zanimivim vsebinam in dejavnostim, od katerih so nekatere tudi obvezne. Izbirnost med predmeti in vsebinami je bilo tisto področje v predmetniku, ki nam je omogočalo očistiti šolski program balasta. Vsakdo se je lahko v nekem delu programa pojavil s svojo ponudbo, to tudi verificiral, če je želel, šole in učenci pa so

izbirali. Nekvalitetne in nezanimive stvari so hitro propadle in eden od ciljev je bil dosežen. Po drugi strani pa smo učencem in dijakom omogočili, da so v okviru tega programa lahko počeli marsikaj, kar jih je posebej zanimalo.

Pri deideologizaciji šole smo pripravili natančen strateški plan delovanja in priznati moram, da mi je bilo to delo ob veliko bolj resnih poslih v pravi užitek. To je bilo namreč polje, kjer so bili doma razni družboslovni »-ologi« in filozofi. Tisti iz stare in nove garniture. In ti ljudje so imeli za pravo olajšanje, če je kak tehnik izvedel kak konkreten ukrep. Zelo pa so bili nesrečni, če si zahteval od njih kaj konkretnega. In ravno na to karto ter na njihove stalne medsebojne spore sem igral ves čas deideologizacije šolstva.

Bila je tudi velika sreča, da je bil čas med volitvami in zamenjavo oblasti od novembra 1989 do junija 1990 popolnoma miren in optimalen za učinkovito delo. Stare strukture so se potuhnile, oz. so bile v fazi transformacije – niso pa še natančno ugotovile, kam se morajo usmeriti, novopečeni veleumi in oblastniki pa so se ukvarjali z bolj pomembnimi področji, kot je šolstvo. V principu je bil to čas, ko so vojsko in vojne vsi sovražili, podpisovali deklaracije, vsi so bili veliki humanisti, borci za pravice ljudi ter demokrati in so popolnoma podpirali absolutno in za večno deideologizacijo šolstva.

V takih razmerah smo na Zavodu pospešeno pripravljali ukrepe za spremembe, saj smo se zavedali, da bo kasneje vse skupaj samo politično kupčkanje. Obenem pa sem si osebno zadal skriti cilj, da bomo pred spremembo oblasti uvedli vse možne spremembe, tako da novi ne bodo mogli očitati, kaj vse ni narejeno, da ne bodo imeli razloga in možnosti za hitre, ideološko podkrepljene spremembe, ampak bodo morali predvsem zagotoviti sredstva za kvalitetno šolo.¹⁶⁷

Med prvimi priznanimi slovenskimi strokovnjaki (čeprav je bil močno obremenjen z usmerjenim izobraževanjem) se je v Naših razgledih oglasil dr. Zdenko Medveš s Filozofske fakultete. 9. novembra 1990 je v članku *Pluralna in nevtralna šola* (članek je bil koreferat na posvetu *Učitelj vzgojitelj, družbena in strokovna perspektiva*, Bled, september 1990) potožil, da je *v vsem predvolilnem času šolstvo nekako na repu političnega interesa oz. razprav in parlamentarnega dogajanja, kar za prelomna politična obdobja ni običajno. Najbolj neobičajno pa je to, da na izrecne doktrinarne opredelitve šole v prihodnosti, ki izhajajo iz izjav vladnih predstavnikov, ni bilo nikakršne strankarske polemike, kot bi jo pričakovali v deželah evropske demokracije. ... Nobena država v svetu ne more prepustiti šolstva spontanosti ali stihiji, še posebej v teh vprašanjih, in napačno bi bilo tudi pričakovanje, da bi o doktrinarnih vprašanjih javne šole odločala namesto politike stroka...*¹⁶⁸

167 Eden glavnih razlogov za moje spore z novim ministrom za šolstvo dr. Petrom Venc-ljem je bilo ravno to dejstvo – praktično nobene svoje ideje ali zahteve ni mogel spravi-ti v šolsko prakso, le plačevati je moral številne novosti, ki smo jih tik pred njego-vim prihodom spravili v šolstvo. Z žigom strokovnega sveta R Slovenije seveda.

168 To je bil tipičen pristop pedagoških strokovnjakov, ki so zopet čakali, kdaj se politika prebudi in jim pove, kaj je prav in kaj ne, potem pa lahko stokajo, jokajo in razisku-jejo do onemoglosti. Osebno sem in še sedaj zagovarjam, da ministrstvo dela toliko bolj samostojno in strokovno, kolikor hitreje se menjajo ministri. Ker se pač nimajo

V nadaljevanju je dr. Medveš odprl tudi opcije novodošlim, v največji meri so bili to takšni, ki prej predvsem zaradi strokovnosti in referenc niso mogli zraven, z besedami: *Odpravljanje ideoloških zablod naše pretekle šole ne bi smelo voditi niti k ideološko nevtralni šoli niti k njeni novi monistični ideološki usmeritvi, temveč k ideološko pluralni šoli.*

Po dolgih besedah, ko avtor ni uspel razložiti, kako naj taka šola praktično izgleda, je izrazil upanje, da nova ideologija ne bo zamenjala stare in pozval strokovnjake, naj se vključijo v razpravo.

Sledile so številne razprave v podobnem stilu, s katerimi si ni dalo kaj dosti pomagati, kot ideološke predmete in nekatere druge elemente odstraniti iz šol in čakati, da se »stroka« opredeli, kaj je prav in kaj ne. Ko prebiram te zgodbe izpred nekaj let, sem prepričan, da bi odrasli Slovenci še najraje videli, da bi imeli na šolah marksizem in verouk ter mir, tako pa smo enega spravili preč, drugega pa ne pripustili in otroci imajo mir.

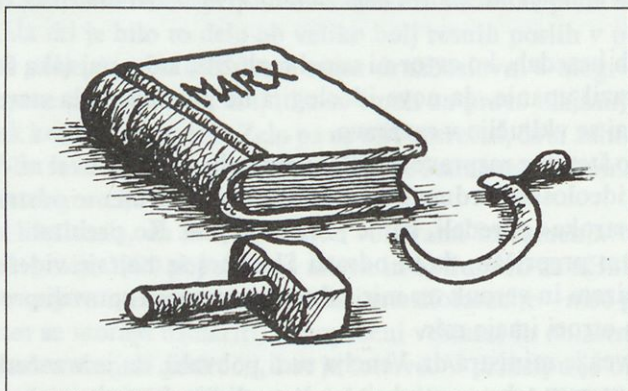
Dr. Medveš je ministra dr. Venclja tudi pohvalil, da je v začetku obljubljal, da bo v šolah prostora tako za marksizem kot religije, kasneje pa da je ponudbo malo zožil.

Morda bo kdo ob prebiranju teh strani menil, da preveč poudarjam svojo vlogo pri deideologizaciji šol (odstranjevanju predmetov in vsebin iz šol, preprečevanju uvajanja verouka in raznih ideoloških predmetov, knjig in vsebin), ter pri izganjanju vojske iz šol. Vendar sem večino teh akcij in priprav gradiva izvedel sam, z ozkim krogom sodelavcev, ki so formalno odpovedali absolutno pokornost novim oblastem. Imel sem podporo prof. dr. Franca Lazarinija, ki je v zmedenih časih, včasih tudi ne preveč rad (saj so bili načini in roki praviloma zelo neobičajni), zadeve spravil skozi strokovni svet. Največ podpore za to delo pa sem imel med svojimi dijaki na bežigrajski gimnaziji, ki so močno podpirali očiščenje šole. Pa še kaj drugega, bolj radikalnega so tudi predlagali. Marsikaj smo v prakso na bežigrajski šoli tudi uvedli in je za nami povzela vsa Slovenija.

Vse vrste strank in uglednih posameznikov pa so mi pošiljali pisma, naj počakamo, da se vzpostavi demokratični sistem, ki bo zadeve rešil pluralno in demokratično. Vesel sem, da sem večji del tega »demokratičnega« poseganja v šolstvo osebno preprečil.

časa spoznati na podrobnosti in se vanje tudi ne vtikajo. Tipičen je primer dr. Gabra, dobrega »poznavalca« problema verouka, ki je zaradi vtikanja v situacijo problem zapletel in postavil na kocko razvoj šolstva zaradi kompromisarstva s preživetimi silami.

Ukinitev predmeta samoupravljanje s temelji marksizma

Ta predmet je bil prvi, ki ga je bilo treba odstraniti iz šol. Ne samo zato, ker bi bil sporen in času neprimeren, ampak predvsem zato, da ne bi novi izvedli kake konverzije tega predmeta v kakšno novo neumnost. Čeprav je videti danes vse tisto dogajanje logično, pa nas takrat ni bilo veliko, ki smo bili prepričani, da je to treba storiti. Prepričevali so me, da se pri tem predmetu že dolgo časa počne vse kaj drugega kot tisto, kar je na programu, da se obravnavajo aktualne teme ipd. Skratka, predmet je bil videti skoraj idealen, le ime ni bilo pravo. Odločil sem se, da predlagam, da se predmet ukine že v tekočem šolskem letu in da se oceni le tiste učence, ki to želijo. Dobil sem namreč signale s terena, da nekateri učenci ne želijo imeti vpisanega v spričevalo tega predmeta, drugi pa zahtevajo, da ostane. Na bežigrajski Srednji naravoslovni šoli so nekateri razredi zahtevali, da se jim vpiše nezadostna ocena, drugi pa so se izrekli, da ne vzamejo spričeval, če bo v njih ta predmet. In podobno je bilo tudi drugje. Saj veste, nikoli se ne ve. Tudi slabe in dobre ocene iz verouka so kazali ali nekateri še kažejo v znak pripadnosti ali zavračanja sistema v nekem obdobju.

Tak predlog in kasneje sklep je bil v šolstvu dogodek brez primere, sprejet z deljenimi mnenji v juniju 1990. Meni pa so pričeli nekateri, med njimi posebej novinarka Dnevnika Ranka Ivelja, očitati servilnost novi vladi. Malo sem bil res jezen po objavi članka v Dnevniku, po drugi strani pa mi je bilo všeč. Imel sem dovolj trdne argumente proti cerkvenim in drugim katoliškim ter drugovernim krogom. Takrat je bila še lepa navada, da so svobodni in neodvisni novinarji neodvisnih časnikov za samostojno Slovenijo pogledali, kdo je iz prejšnjega in kdo sedanjega režima, potem pa so ustrezno pisali. In blagohotno sem ocenil, da je šlo pri gospe Ivelji ravno za takšno napako.

Ob teh spremembah sem imel tudi nekatere neprijetnosti s sodelavci, ki so dolga leta pripravljali družboslovne predmete in desetletje tudi STM. Veliko so izpustili, zamenjali, vendar se nikoli niso upali, oz. niso mogli predlagati ukinitve. Kolegi družboslovci so mi najbolj zamerili to, da se o teh zadevah nisem bolj posvetoval in izpustil oz. spremenil določenih stvari. Tako so npr. pripravili predlog za

predmet o sistemu in državljanski vzgoji in kulturi, ki sem ga zavrnil. Saj nismo imeli v tistem času niti države, sistema in kulture obnašanja, Demos pa je začel zgodovino znova.

Upam, da danes ocenjujete, da sem ravnal prav, saj bi se sicer z vsakim novim režimom družboslovje menjalo, tako pa smo le obdržali stabilnost in avtonomijo šolskega sistema. Družboslovje pa je v tem času postalo boljše in smo ga postopoma in vedno več vključevali v šolstvo.

Ob ukinjanju predmeta samoupravljanje s temelji marksizma so se pojavila tudi zelo zanimiva stališča, ki sem jih slišal še mnogokrat, tudi na drugih področjih: *Mi smo učili že zdavnaj druge stvari, predmet smo porabili za druge vsebine in namene ipd.* Šlo je seveda preprosto za dilemo: Ali so bile vse ocene neveljavne, denar praktično pokraden, ker so ljudje delali v šolah povsem druge stvari, kot so jih obvezovali sklepi strokovnega sveta. Med ljudmi, ki so uspešno »samoupravljali in marksizirali« po šolah, so danes mnogi ljudje na pomembnih položajih v šolstvu in upam, da ne z enakim pristopom do dela. Mnogokrat sem se zamenjal, kako lahko človek študira in še celo otroke poučuje režimske vede, dokler nisem spoznal, kako izgledajo demokratični politiki.

Zadeve niso bile zelo enostavne, ker sem imel ob ukinjanju tega predmeta in pretvorbi v »mehko« družboslovje močne nasprotnike v strokovnem svetu (bil je seveda še v stari, rdeči strukturi), na Zavodu in na Ministrstvu. Tudi sindikati so opozarjali, kaj bo s problemom učiteljev, da jim moramo dati čas za prekvalifikacije. Ali so mislili na verouk ali kaj drugega, še danes ne vem. Vem pa to, da ukinitev predmeta kadrovske ni bila zelo tragična za delavce na šoli, saj so ta interdisciplinarni predmet STM učili učitelji različnih strok – zgodovine, sociologije ipd. Na podoben problem opozarjam tudi morebitne veroučnike, da ne bodo krivili države, ko bodo ostali na cesti.

Ob tem poglavju je seveda jasno, da je precej ideoloških vsebin izginilo tudi iz drugih predmetov, pojavile pa so se druge, saj so se organizirale skupine katoliških učiteljev ipd. Zaradi nerazčiščenih zgodovinskih zadev, sprememb meja, padca različnih »večnih« resnic ipd. so bili v družboslovnem taboru zelo zmedeni in prestrašeni. Jaz pa sem jim to kar malo privoščil, češ, študirali bi resne naravoslovne ali tehnične vede, za katere veljajo po vsem svetu enaka merila.

K simbiozi in večji sreči v odnosih med tehniki in družboslovci v šolstvu pa to obdobje in ukrepi niso ravno pripomogli.

Odstranjevanje vojaških predmetov in aktivnosti iz šol

Sledil je tudi udarec po vojski v šolah. Tega sem pripravljal v tajnosti z zelo ozko ekipo kolegov na Zavodu že od januarja 1990. Skrbno sem izločil vse obramboslovce in njihove somišljenike, za katere je bil obramba in zaščita najbolj pomemben in potreben predmet v šolstvu in so pričakovali, da se bo glede na nevarne razmere

v svetu in tudi pričakovano vojno v Sloveniji (?) še ustrezno razmahnil. Ko so se razširile novice o tem med stare vladne kroge, sem bil hitro klican na zagovor na Republiški komite za vzgojo in izobraževanje. Predsednik dr. Ludvik Horvat se je prijazno nasmihal, ko sem se prepiral s tov. Ostrovršnikovo iz obrambnega ministrstva in rekel, da bomo pripravili na Zavodu ustrezne strokovne rešitve, dr. Lazarini pa se je diplomatsko izvijal, da bo strokovni svet zadevo obravnaval, ko bo dobil vse strokovne predloge.

Zahteva tov. Ostrovršnikove po ohranjanju obramboslovja je temeljila najprej na zahtevi, da ta predmet mora biti v programu zaradi zveznega dogovora. Ko pa sem ji omenil, da me razna skupna jedra in njihovi dogovori z Beogradom prav malo zanimajo, mi je zagrozila, da sem kot član države dolžan spoštovati določene dogovore in zahteve. Vsa zadeva se je nekaj dni kasneje malo uravnotežila, ko dr. Horvat ni hotel podpisati nekaterih sprememb zveznega dogovora, ki so mu jih hoteli podtakniti obramboslovci. To temu klanu še danes najbolj zamerim, da so nas hoteli nalagati. Vsak dan so nosili drugačne materiale, vsebine predmeta in predloge. Pa še to vsakemu od nas drugačne.

Ker so zaslutili, da jim je odklenkalo v šolstvu, so začeli klicati na pomoč staro predsedstvo in tako sem dobil nekaj zahtev o obrambnikih v šoli od predsednika Janeza Stanovnika, ministra za kulturo idr. Le-ta nas je pokaral, da je nesprejemljivo preprečevati v šoli predmet s kulturnim značajem. Med pomembne argumente obramboslovcev, da je treba konvertirani predmet obramba in zaščita obdr-

žati v šoli, je sodilo tudi dejstvo, da so ta predlog po modelu Slovenije upoštevali in sprejeli po vseh republikah Jugoslavije in bi za naše teoretike pomenilo to tudi strokovni polom.

Dokončno pa je obramboslovcem v šolah odzvonilo, ko so začeli pripravljati konverzijo predmeta obramba in zaščita v kulturo miru in nenasilja.

Dosti ljudi je ob tem popadel smeh. Iz jastrebov so postali golobje. Začelo se je teoretično utemeljevanje novega predmeta, pri tem pa sta bila najbolj glasna Janko Hamler, svetovalec z Zavoda za šolstvo za obramboslovje, in profesor Ivan Zupanc.¹⁶⁹ Oba sta me po časopisnih člankih žalila, obenem pa podžigala moje prepričanje, da je treba to področje za večne čase odstraniti iz civilnih šol v Sloveniji. S prevelikim produciranjem po časopisih in na strokovnem svetu so si obramboslovci nakopali tudi jezo drugih, klasičnih družboslovcev, saj so jim posegali v njihove temeljne teme, začeli pa so se predstavljati tudi kot temeljni družboslovni predmet. Nejevoljo družboslovcev sem še podžigal z večkrat izrečeno mislijo: *Žalostno narodno družboslovje, katerega sinteza je obramboslovje*. Dr. Lazarini pa se je, mislim, da dokončno, odločil za ukinitvev predmeta, ko so obramboslovci na seji strokovnega sveta dvomili o tem, da bi on lahko kvalitetno poučeval varnost pri delu v laboratoriju. Tudi mene kot kemika, ABH-jevca JLA in komandirja gasilskega voda na bežigrasjski gimnaziji so taki dvomi zboleli.

Kljub vsem tem težavam in zgodbam pa je strokovni svet gentlemansko sklenil, da se pripravi predlog za konverzijo predmeta in ga predloži v sklepanje strokovnemu svetu. Skupina zagnanih strokovnjakov se je vrgla na delo in predlog je prišel na mojo mizo dva ali tri dni pred sklicem strokovnega sveta. Podpisali so ga najuglednejši strokovnjaki obramboslovci, za uradni dokument Zavoda pa so potrebovali še moj podpis oz. strinjanje na kolegiju Zavoda. Že po prvih pregledih sem videl, da gre za grozljivo mešanico družboslovja, vojaških zadev, fanatizma in norosti.

Predlog sklepa za strokovni svet, ki je zapečatil usodo obramboslovja na šolah, sem napisal sam kljub veliki skepsi svojih sodelavcev in je priložen.

Postavil sem ga na prvo stran predloga za strokovni svet, zadaj pa gradivo o konverziji predmeta. Gradivo smo takoj poslali članom strokovnega sveta. Za obramboslovce je bil to šok in takoj so pohiteli do nove oblasti, da se pritožijo. Janez Janša, narodni junak in minister za obrambo, je bil sedaj njihov človek, na njihovo žalost pa tudi eden tistih, ki je v preteklosti zelo veliko pisal proti temu in podobnim predmetom v šoli. Na veliko razočaranje obramboslovcev jih ni podprl, je pa kasneje lepo poskrbel za njihove službe po raznih ministrstvih, tako da so mi fantje in dekleta lahko še danes hvaležni, da so se znebili slabo plačanega dela v šolah in sem z mnogimi še dandanes v zelo dobrih odnosih.

Na slovenskih šolah je učilo v tistem času obramboslovje 152 učiteljev, od tega 77 diplomantov katedre za obramboslovje, ostalo pa so bili različni rezervni oficirji in vojni veterani, ki so znali mladim povedati marsikatero koristno izkušnjo

¹⁶⁹ Omenjena gospoda sem zelo cenil kot dobra delavca, le da sta sile usmerila v nepravo smer. Ko sta le-to ustrezno korigirala, se je moje pozitivno mnenje o njiju potrdilo tudi v praksi.

ZAVOD REPUBLIKE SLOVENIJE ZA SOLSTVO
LJUBLJANA, POLJANSKA CESTA 28

Datum: 14/-1990

Oznaka: OZ

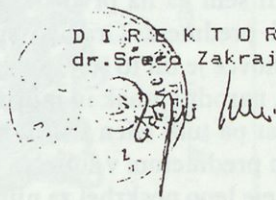
Strokovni svet Republike Slovenije
za vzgojo in izobraževanje

Zadeva: Stališče o predmetu Obramba in zaščita

Glede na sklepe in opredelitve 8. seje Strokovnega sveta R Slovenije o konverziji predmeta Obramba in zaščita, vam sporočamo naše stališče.

1. Predmet obramba in zaščita v dosedanji obliki ne sodi v srednjo šolo, zato predlagamo, da se ukine in se ne nadomesti z novim predmetom.
2. Skupina za pripravo novega programa je pripravila predlog za spremembo predmeta Obramba in zaščita (konverzijo) v predmet Obramboslovje. Predlagamo, da se vsebine, ki so sestavni del temeljnih predmetov, obravnavajo pri teh predmetih, medtem ko druga predlagana znanja in veščine učenci pridobijo v sklopu aktivnosti v skupaj treh tednih v tretjem in četrtem letniku. Program, v katerem so natančno opredeljene aktivnosti in njihov namen izvede šola v skladu s svojim delovnim načrtom.
3. Učenci, ki jih posamezne aktivnosti s področja Obramboslovja posebej zanimajo, imajo možnost izbirnega področja v srednji šoli.

D I R E K T O R
dr. Srčo Zakrajšek

iz svojih resničnih in še večkrat namišljenih bitk.

Upornim obramboslovcem pa je ostal še en velik adut – takratni namestnik ministra za obrambo (kasneje minister za informiranje in za obrambo) Jelko Kacin, ki pa je k zadevi, kot bomo videli kasneje, pristopil bolj zagnano in cehovsko.

Strokovni svet je moj predlog sprejel, pred nami pa je bila še seja sveta za varnost R Slovenije. Veliko so k temu polomu obramboslovja pripomogli sami obramboslovci, ker so se grdo obnašali na seji strokovnega sveta, tega pa Slovenci ne

marajo, kar so kasneje večkrat potrdili tudi na volitvah z zavračanjem nesramnih kandidatov.

Nekaj dni po seji strokovnega sveta smo imeli na Radiu Glas Ljubljane z Barbaro Jerman okroglo mizo o tej problematiki. Na njej so bili tudi obrambniki dr. Grizold, gospa Jelušičeva, gospod Klemenčič s sekretariata in jaz. Razgovor je tekel sproščeno in po njem smo šli sedet v bife za Ljubljanico. Z dr. Grizoldom sva ugotovila, da sva nekoč celo skupaj trenirala atletiko pri Marjanu Skušku. O tem in obramboslovju je takrat nastala anekdota. Zakrajšek je rekel: Najboljša obramba je beg in namesto obrambe in zaščite uvedel v gimnazijo več športa. To smo to leto tudi res storili in se približali evropskim standardom s 3 urami športa teden-sko.

Zadeva pa je ostala tudi resna in je prišla celo na svet za varnost Republike Slovenije.

Sestanek sveta za varnost Republike Slovenije 18.6.1990

Sestanek je bil istega dne, ko smo imeli tiskovno konferenco o ukradenih izpitih za sprejem v srednje šole, v ponedeljek, 18. junija 1990.

Za sestanek na predsedstvu Republike pri svetu za varnost sem se temeljito pripravil. Moje ekipe družboslovcev na čelu z Moniko Tratnik so mi pripravile pregled situacije na tem področju v svetu, posebej v Evropi, v kovčku pa sem imel za vsak slučaj tudi nekaj glavnih člankov iz Mladine (na temo vojska ne sodi v šole), ki jih je spisal takratni minister Janez Janša.

Nasploh je bil sestanek s stališča navadnega državljana za take shode zelo zanimiv in je kazal »veliko« stopnjo sodelovanja med takratnimi mešanimi oblastnimi strukturami v Sloveniji. Na sredi mize smo sedeli predsednik predsedstva Milan Kučan in midva z ministrom dr. Petrom Venceljem, na drugi strani član predsedstva, zadolžen za obrambo, dr. Dušan Plut, daleč stran na levi stara generalska ekipa z generalom Dolničarjem na čelu, daleč na desni pa ministra Janez Janša (za vojsko) in Igor Bavčar (za policijo). Prisoten je bil tudi dr. Grizold, ki je predstavljal katedro za obramboslovje na takratni FSPN. Ker sva z dr. Venceljem hitela na tiskovno konferenco o ukradenih izpitih (pa tudi sicer bi se naju verjetno hitro rešili), so najino točko dali na začetek. Predsedniku Milanu Kučanu sem problematiko na kratko razložil že pred sejo in mu dal material, nato pa me je prosil, da razložim problem še omizju. Prisotnim sem povedal predvsem, da bomo, če predmeta ne ukinemo, zadnja država v Evropi, ki ga bo imela, če uvedemo kulturo miru in nenasilja, pa prva, ki bo ta predmet uvedla. Tudi dr. Vencelj me je podprl, da to ne sodi v šolo, da pa bomo ohranili nekatere pomembne aktivnosti in vsebine pri drugih predmetih in v izbirnih vsebinah. Svoje so povedali še dr. Grizold in dr. Plut. Nato pa je predsednik Milan Kučan povprašal ministra Janeza Janšo, če se strinja s predlogom. Mislim, da ne s preveč žara, vendar je rekel, da se strinja. Gospod Kučan ga je nato še opomnil, da mora čimprej pripraviti koncept obrambe Slovenije in naj vse vojaške aktivnosti za mlade izvede izven šolskega programa. M. Kučan je nato naredil sintezo, ki je bila nekako taka: *Gospodje, ugotovili smo, da je predlog, ki ga je pripravil Zavod R Slovenije za šolstvo, v redu. Ker to področje ne sodi v srednjo šolo, sodi še manj na univerzo, zato naj se tam predmet obramba in*

zaščita ukine. Tako smo »srednješolci« ukinili ta predmet univerzi, ki se je poskušala iz te pasti izmotavati na različne načine, namesto da bi ga avtonomno nagnala ven že zdavnaj.

Težave z obramboslovci

V skladu s sklepom strokovnega sveta smo naročili pri katedri za obramboslovje program za izvedbo izbirnih vsebin, dejavnosti in izbirnega predmeta obramboslovje. Zaradi računa, ki je bil 28.000 mark, je ljudi na Ministrstvu skoraj zadela kap. Vendar je bilo vredno. Šole so dobile programe, jaz pa sem mislil, da imam mir. Svetovalcu Janku Hamlerju sem naročil, naj pripravi seminar za učitelje in jim da navodila, kar je tudi storil. Le da so bila navodila bistveno drugačna, kot bi morala biti. Lobi obramboslovcev se je odločil, da je izbrana rešitev premalo teoretična in da jim ne zagotavlja mesta na urniku. Mnogi so iskali boljše možnosti v drugih službah, saj je država, ki je šla na pot samostojnosti in svoje vojske, potrebovala usposobljene ljudi. Začela se je sabotaža obramboslovcev v šolskem sistemu in odpiranje poti za njihov napad na samostojen predmet v šoli.

V mesecu marcu 1991 se je začel drugi polčas in to v moje veliko presenečje s pismom znane mirovnice Vike Potočnik, ki je bila podpisana pod dopis sveta za varnost pri skupščini in v bistvu zelo dobra kolegica »mladega vojaškega« lobija. V njem je komisija ugotavljala, da zadeva v šolah ne teče v redu ipd., očitno po predlogih, ki so jih pripravili obramboslovci. Nato pa sem po ovinkih izvedel, da so imeli sestanek pri ministru Janši in da se pripravlja seminar v Poljčah. O tem se je dr. Lazarini zagovoril na kolegiju na sekretariatu, nakar sta mi oba z dr. Vencljem pojasnjevala, da morajo omogočiti obramboslovcem posvetovanje, da pa bomo videli, kaj in kako potem. Očitno so politični mlini že začeli počasi delovati in tudi zelo jasne stvari niso bile več tako jasne.

Opomnil sem jih, da sem bil ponavadi tudi jaz na takih zadevah in da ne vem, kaj dela tam moj svetovalec, ki je že nekaj časa prosti strelec, ker dela proti vsem strokovnim normam in sklepom na Zavodu in v strokovnem svetu. Ko pa sem prebral intervju R. Ivelje z dr. Vencljem v Dnevniku, sem vedel, da bo zadeva resna. Dr. Vencelj je namreč omenil, da bo lahko rešitev tudi drugačna, kot jo je sprejel strokovni svet.

Vabilo za seminar v Poljčah sem dobil 10. aprila zjutraj, in na njem zanimivo sestavo uvodničarjev in razpravljalcev. Med ministri, vodji resorjev in univerzitetnimi profesorji je bil tudi svetovalec na Zavodu za področje obrambe in zaščite Janko Hamler, medtem ko so mene izločili.

Čez vikend sem si z dokumenti osvežil spomin na zgodbo o obramboslovcih in napisal zasnovo akcije za Poljče.

V torek zjutraj, 12.4. 1991, sva se po sestanku s predstavniki Državne založbe in drugih založnikov, kjer smo poskušali razlobirati njihov kartel, z dr. Vencljem odkrito pogovarjala o problematiki obramboslovja. Očital sem mu tudi, da zopet pogreva stare stvari. Omenil sem mu, da dokazujemo in se strokovno prerekamo, kdo ima prav, kot da nimamo dosti bolj pametnega dela. Jasno mi je bilo, da se je že začelo kupčkanje med strankami, kamor pa se jaz niti nisem smel in še manj hotel mešati.

Srednje šole pa so imele ta čas velik štrajk.

Zavrtel sem tudi nekatere telefone in se dalj časa pogovarjal z dr. Štrajnom, direktorjem Pedagoškega inštituta, ki je bil na seznamu tistih, ki so podpirali nov predmet kultura miru in nenasilja. Ker sva govorila tudi o problemu zaključnih izpitov, kjer je Pedagoški inštitut podal negativno strokovno mnenje, sem mu omenil, da delamo javno in da bomo tudi materiale iz preteklosti potegnili na plano in videli, kaj in kdaj je kdo zapisal, predlagal oz. določil. In za večino stvari, katerih napake smo doživljali, je bila kriva tudi pedagoška stroka in njeni predstavniki, ki so dvigali roke na strokovnem svetu in dajali strokovne predloge. V četrtek, 14.4.1991, sem imel daljši sestanek pri dr. Dušanu Plutu, s katerim sva se poznala skoraj 20 let z dela na področju ekologije. Skupaj sva ugotovila, da je predvidena zasnova predmeta napačna in celo protislovna, da pa se o ekologiji pri tem premetu ne gre pogovarjati, ker je tu potrebna povsem drugačna zasnova. Ker sem imel na Zavodu že več zahtev zelenih o ekologiji v šolstvu, sem mu obljubil pregled stanja v šolah in naš pogled na uvajanje teh vsebin v šolske programe. V petek, 22.4.1991, dr. Plut na sestanek v Poljčeh zaradi drugih obveznosti ni prišel. S tem je odpadel zame pomemben adut, saj je bil dr. Plut v predsedstvu zadolžen za obrambo.

Sestanek v Poljčah je trajal od 9. ure zjutraj do 18. ure zvečer v petek, 22. aprila 1991. Sedel sem na prazen prostor poleg Jelka Kacina, ki je bil ta čas namestnik ministra za vojsko Slovenije J. Janše. Predstavila sva se in pokramljala o srečanju. Jelko Kacin se mi je zdel zelo »visok« in tudi v svojem govoru je razmeroma jasno povedal, da se nekatere strokovne rešitve lahko tudi v šolstvu sprejmejo na kakšni nočni seji, da pa bodo sicer upoštevali strokovne rešitve. Obenem pa je tudi ocenil, da mora šola zagotoviti vzgojo za obrambo in za druge, nekatere tipično politične vrline. Sejo je sicer otvoril dr. Lazarini, ki je jasno povedal, da sklepi strokovnega sveta stojijo, da pa bomo morebitne kvalitetne predloge upoštevali in jih tudi eksperimentalno uvedli v šole. Vrstili so se referati in kmalu se je videlo, da obramboslovci ne bodo zlahka prišli do svojega predmeta. Predvsem so jih mirovniki okrcali, da ne gredo skupaj z obramboslovci in da je tudi način mirovne vzgoje povsem drugačen po obliki in vsebini. Predvsem pa vsebin obeh vrst ne morejo poučevati isti ljudje. V odmoru sva se pogovarjala z g. S. Šorlijem, ki je o planetarni vzgoji napisal knjigo. Strinjal se je s tem, da pričnejo ponujati svoj program v izbirnem delu srednješolskih programov in da ne gredo v šolstvo frontalno, saj za kaj takega nimajo niti programa niti ljudi.

Od referentov, ki so nastopili pred razpravo, sta me posebej razočarala dr. Darjo Štrajn, direktor Pedagoškega inštituta, in dr. Anton Grizold, predstojnik katedre za obramboslovje. Čeprav sta se oba zgražala nad nastopom obramboslovcev in njihovim nasiljem in zahtevami za predmet in da sta imela v odmoru v razgovoru z mano povsem odklonilno stališče do takega pristopa, sta predlagani predmet v bistvu podprla. Dr. Štrajn je predlagal, da se v primeru, da se ga uvede, opravi tudi ustrezna evalvacija. Njegov inštitut bi jo bil po njegovih besedah pripravljen opraviti. V sili hudič pač žre muhe, pa tudi dr. Grizolda sem razumel. Klan je pač klan ali vrana vrani ne izkljuje oči.

K razpravi sem se prijavil takoj za dr. Lazarinijem, saj sva se dogovorila, naj

najini mnenji sliši tudi minister dr. Vencelj, ki je prišel na razpravo po kosilu, nas lepo pozdravil in nam zaželel strokovno delo. Ni pa dal niti besede podpore eni ali drugi strani. Dr. Lazarini je v kratki razpravi še potenciral svoj odpor proti obramboslovcem in povzročil viden odpor med nasprotniki. Moj nastop je bil sestavljen iz dveh delov. V prvem sem bil razmeroma oseben in zahteval, naj se da v zapisnik, da sem bil glavni krivec za odstranitev obrambe in zaščite iz šol, kot so mi to očitali obramboslovci. Na kratko sem tudi ocenil celotno akcijo kot poskus grožnje, političnega pritiska in delovanja za mojim hrbtom, pri čemer sem posebej omenil vlogo svetovalca Zavoda J. Hamlerja. Jasno sem tudi napovedal najino razdružitev (ta izraz je bil takrat zelo v modi v političnih krogih v Sloveniji). V drugem delu sem razložil strokovne rešitve in našo vizijo in ocenil, da gre pri analizi, ki jo je opravil J. Hamler, za načrtno sabotažo, saj je analizo opravil v oktobru, ko večina šol s temi vsebinami še ni začela, saj niti ni imela od Hamlerja potrebnih navodil. J. Kacinu sem tudi omenil, da v šolstvu pripravljamo strokovne predloge in da zato ni nobenega razloga in tudi ne možnosti, da bi nam pripeljal kakega pedagoškega Sachsa, ki nas bo učil osnov, kot so to storili ekonomistom. Zaradi takih dejanj je namreč potem odstopil podpredsednik vlade dr. Mencinger. Kacin je seveda takoj repliciral, da smo na strokovnem srečanju in da naj osebne stvari in občutke pustimo ob strani, vendar je dobil njegov nastop počasi drug ton. Osebnost sem ocenil, da mu je bistveno upadel začetni napuh in samozaverovanost. Omenil je tudi, da obrambe in zaščite nisem ukinil jaz, ampak ustrezni organi. To sem seveda takoj izkoristil ob nagovoru povezovalca razprave, ki je rekel, da je bila zgodovina neizprosna do tistih, ki so kaj ukinjali.

Po nekaterih razpravah se je vnela kar bogata diskusija, vedno bolj pa je bilo jasno, da ni strokovnih argumentov za nov predmet, ampak da bo treba bolj natančno razdelati kako in kaj v šole. Posebej me je ob koncu veselilo, ko je J. Kacin omenil, da so to vsebine, ki jih lahko učijo družboslovci in s tem odprl tudi proti svojemu lobiju marsikatero nove poti.

Ob koncu smo se kar prijateljsko razšli in gospodu Kacinu sem zaželel veliko uspešnega dela na mestu ministra za informiranje, ki ga je zasedel pet dni po tem posvetu.

V maju je nemirni J. Hamler napisal poslanico predsedstvu vlade o neurejenem stanju na področju obrambne in ne vem še kakšne vzgoje v šolstvu, nakar sem jo v grozo kolegov iz kolegija vrgel v koš. Na razgovoru z g. Hamlerjem (poklical sem ga in mu predlagal, da zapusti Zavod in gre v službo k ministru Janši, ker pač na Zavodu ne bo mogel razvijati nobene vojaške doktrine), mi je le-ta grozil, da bodo že drugi odpravili mojo nepopustljivost do obramboslovcev.

V tem času je bilo več člankov in polemik o problemu obramboslovja v časopisju. K razpravi je pripomogel pronicljivi prof. dr. Silvo Kristan s prispevkom v sobotni prilogi Dela, kjer je med drugim zapisal: *In učitelj, ki letos še poučuje ubijanje, bo poslej poučeval kulturo miru in nenasilja!?* Kot na večino člankov dr. Kristana je bilo tudi na tega pričakovati burne odzive. In res ni bilo treba dolgo čakati.

Posebno je bil čustven odziv bralke Zorice Bukinec, dipl. obramboslovke (takrat smo vojakinjam rekli Lidije), ki je menila, da je trditev, da znajo obramboslovci le ubijati, napačna, in naštela katere vse izpite mora opraviti obramboslovec

v osmih semestrih. Ker bodo zadeve zanimive tudi za širši krog bralcev, jih tu navajam. Sociologija, politologija, komunikologija, filozofija, socialna in politična psihologija, javna uprava, mednarodni odnosi z mednarodnim vojaškim pravom, vojaška strategija, antropologija, etiologija ogroženosti, pedagogika, andragogika in še mnoge druge. Zaradi izredno obsežne izobrazbe so obramboslovce imenovali v drugih krogih tudi intelektualni »Ramboti«.

Zelo obsežno pa se je o zadevi oglašala mag. Ljubica Jelušič. Vmes je bila tudi kaka zelo ljubka misel kot npr. ta: *Nenazadnje pa še to, če kdo lahko trdi (Kristan namreč), da se srednješolci lahko posiljujejo s tovrstnimi temami nekaj mesecev pred odhodom na služenje vojaškega roka, potem je skoraj gotovo, da so srednješolke z njimi (če so sploh izvedene v svoji najbolj odvratni inačici) posiljene zadnjič v življenju.* V Dnevniku (14.5.1990) je mag. Jelušičeva objavila članek z naslovom *Sta obramba in zaščita res pravi sovražnik?* s podnaslovom *Kritiki nekdanjih »napadov na JLA« izgubljajo pravega naslovnika* in nadnaslovom *Boj proti ideologizaciji, marksizaciji in militarizaciji slovenskih šol je preživetvena tema številnih državnih funkcionarjev.*

V članku je tudi zanimiv stavek: *Marksizem, pravijo, odhaja iz šol. Na ameriških univerzah je menda ravnokar v modi ustanavljati katedre za marksistične študije.*

Zadnja tretjina borbe za odpravo vojske iz slovenske šole se je že bližala in sicer kmalu po končani vojni v Sloveniji.

V začetku septembra sem dobil vabilo na sejo skupščinske komisije za obrambo, ki jo je vodil moj znanec in funkcionar iz mladinskih let Ivan Kuhar. Glavni del seje je predstavljala zahteva, da se uvede predmet obramboslovje in mirovna vzgoja. Gradivo za sejo pa je bil traktat J. Hamlerja in drugo pisanje obramboslovcev. Komisiji sem napisal pismo z znano zgodbo, da so vsebine na različne načine že vključene, da pa predmeta ne bo. Kako gre stvar v šole, je zadeva šolske stroke, ne pa ministrstva za obrambo ali skupščine. Komisiji pa sem tudi vrغل kost, naj povedo, kaj želijo, da dijaki slišijo, oz. se naučijo v šoli.

Ker tega seveda niso vedeli oz. skupščine te malenkosti niso zanimale, nisem dobil po dveh letih nobenega konkretnega predloga. Pa saj ga tudi nisem pričakoval niti rabil. Že itak je bilo preveč vsega v šoli, na TV pa je bila itak sama vojna in pobijanje. Snovi za sovraštvo do vsega tega in informiranja tudi za mlade dovolj in preveč.

Naslednji dan po seji me je prosila za intervju Meta Roglič iz Neodvisnega Dnevnika na temo vojske in šolstva. V Dnevniku je nato izšel članek-intervju z naslovom *Orožja v šolo ne bomo vlačili*, Dnevnik 26.9.1991. V tem članku sem tudi omenil, da niti slučajno ne bomo v šolo spravljali česarkoli v zvezi z vojsko. Članek je naletel kar na dober odmev v javnosti, povzročil tudi precej razburjenja v nekaterih krogih, meni pa prinesel civilno tožbo, ki jo je proti meni sprožil J. Hamler, ker se mu nisem hotel opravičiti. Še v oktobru 1991 se v Sloveniji tudi najvišji nivoji niso sprijaznili s tem, da obramboslovja ni več. O tem priča poročilo komisije za obrambo Skupščine R Slovenije:

SKUPŠČINA
REPUBLIKE SLOVENIJE

Komisija za obrambo

številka: 600-01/89-1/53
Ljubljana, 10.10.1991

P o r o č i l o

k Predlogu predmetne izvedbe vsebine iz obramboslovja in vzgoje za mir

Komisija za obrambo je dne, 24. septembra 1991 obravnavala Predlog predmetne izvedbe vsebin iz obramboslovja in vzgoje za mir.

Po končani obravnavi je komisija sprejela naslednje ugotovitve in sklepe:

- Komisija za obrambo je obravnavala predlog učnega načrta za obramboslovje in vzgojo za mir kot zainteresirano delovno telo Skupščine Republike Slovenije;
- Glede na različna mnenja, stališča in ocene pristojnih ministrstev, Zavoda za šolstvo in šport, FSPN - Katedre za obramboslovje, Delovne skupine za pripravo gradiva in razprave na seji, je komisija sprejela sklep, da predlaga Strokovnemu svetu za vzgojo in izobraževanje Republike Slovenije, da ponovno obravnava in se opredeli do predloga učnega načrta obramboslovja in vzgoje za mir;
- Komisija predlaga Odboru Skupščine Republike Slovenije za vzgojo in izobraževanje, ter telesno kulturo, da kot matično delovno telo obravnava gradivo o predmetu obramboslovja in vzgoje za mir in se do njega opredeli;
- Komisija ugotavlja, da je sprejemljiv predlog Ministrstva za obrambo glede ustanovitve nevtralne, strokovno-raziskovalne skupine, ki naj bi v določenem obdobju spremljala, proučevala in izdelala predlog uvedbe predmeta obramboslovja in vzgoje za mir na srednjih šolah;
- Komisija za obrambo bo ponovno obravnavala predlog učnega načrta, ko bo pridobila mnenja od omenjenih organov in se bo do njega opredelila v skladu s programom nacionalne varnosti Republike Slovenije.

P r e d s e d n i k

Ivan Kuhar

V vednost:

- Ministrstvu za šolstvo in šport
- Ministrstvu za obrambo
- Odboru Skupščine RS za vzgojo in izobraževanje, ter telesno kulturo
- Strokovnemu svetu za vzgojo in izobraževanje Republike Slovenije

Ker so mi obramboslovci grozili z ministrom Janšo in še drugimi višjimi instancami, sem zadevo osebno preveril pri ministru J. Janši, ki mi je razložil nekatere zadeve in vizije, ki so civilno zaščito ločevale od vojske, in s tem tudi potrdil, da je moje ravnanje ne samo v redu po civilizacijskih kriterijih, ampak tudi po planih obrambe.

Že dolgo po odhodu z Zavoda me je sodišče po več obravnavah oprostilo obtožb in krivde. Ker je šlo za civilno tožbo, podrobnosti s sojenja niso pomembne, je pa zanimiv podatek, da so iz zapisnika izpustili pričanja, po katerih je bilo jasno, da so pri pripravi novega koncepta vojske v šolah sodelovali tudi pripadniki vojaških in policijskih specialnih služb.

Za razumevanje teh problemov je treba vedeti, da je bila v času teh dogodkov pred vrati vojna in so številne aktivnosti že kazale nanjo, zato je bilo veliko ljudi prepričanih, da je vojska v šolah ne samo potrebna, ampak celo nujna. Po končani desetdnevni vojni pa se je »nivo« zahtev vojske zelo dvignil, njeni predstavniki so želeli intenzivno poseči v življenje Slovenije.

Vojska se je obnašala zelo samozavestno in oblastno in zavzemala vojaške objekte in stanovanja po celi Sloveniji brez večjega posluha za civilne želje, zaradi česar smo večkrat prišli navzkriž. Šele leta 1994 so vojsko približno spravili v njene okvire.

ŠPORTNI ODDELKI IN VEČ ŠPORTA V ŠOLAH

Šport šteje po mojem mnenju med najpomembnejše sestavine šolskega dela in je najboljši kazalec dobrega ali slabega dela vodstva šole. Na srečanjih, ki sem jih imel z ravnatelji in učitelji športne vzgoje, sem večkrat ponavljal parole kot: *Šola, ki nima športa, je zanič. Ravnatelj brez dobre športne ekipe ne more biti uspešen ravnatelj. Kako naj bo šola brez lastne športne identitete? Zakaj pa mislite, da v ZDA podpirajo šport, saj so vendarle v ljudeh, ki so zdravi in nabiti z energijo, kvalitete, ki jih ta svet potrebuje ipd.*

Fotoarhiv Dela

... zato pa je na dvorišču dovoljeno kajenje.

Moj osnovni namen je bil prepričati ravnatelje in učitelje, da morajo razvijati športno dejavnost na svoji šoli in skrbeti za mlade, kajti udejstvovanje na področju športa šoli prinese veliko dobrega in zdravega.

Kasneje, v letu 1994, sem bil tudi med pobudniki slovenskega košarkarskega prvenstva za osnovne in srednje šole (ŠKL), za katerega verjamem, da bo v kratkem postal najbolj množična, gledana in odmevna športno-družabna in kulturna prireditev v Sloveniji.

Nismo pa seveda delali samo na deklarativni ravni, ampak smo se lotili izdelave strokovnih podlag za športno dejavnost v slovenskih šolah in spodbujanja različnih dejavnosti.

Imel sem srečo, da je oddelek za šport na Zavodu vodil moj prijatelj iz atletskih let v Olimpiji, takrat odličen šprinter (10,5 s na 100 m) in državni reprezentant v ragbiju mag. Aco Cankar, za publiciranje pa je skrbel Niko Slana, tudi dolgoletni znanec in prijatelj iz mojih športnih časov. V strokovnem svetu sva odlično sodelovala z dr. Jankom Strelom s Fakultete za šport (kasneje je postal državni sekretar za šport), pa tudi predsednik strokovnega sveta dr. Franc Lazarini je bil izjemno naklonjen športu in navdušen košarkar. Vodstvo Zavoda za šolstvo je bilo zelo športno poznavalsko, saj je bil moj namestnik Jože Prelog predsednik Železničarskega športnega društva Ljubljana, pomočnik Stane Jeraj pa dolgoletni predsednik košarkarskih sodnikov Jugoslavije in mednarodni sodnik.

Naj omenim tudi veliko podporo športu pri ministrih. Dr. Ludvik Horvat (sedaj med drugim tudi predavatelj športne psihologije na Fakulteti za šport) je bil včasih vrhunski nogometaš, dr. Peter Vencelj je bil ljubitelj planinstva, njegova hčerka pa vrhunska plezalka, pa tudi kasnejši minister dr. Slavko Gaber, takrat član strokovnega sveta, je bil kvaliteten atlet.

Program smo zastavili v več smereh. Prva naloga je bila uvesti več športa v šole, in to v redno urno obveznost in v izbirni del. Cilj, ki smo si ga zastavili in upam, da ga bo uspelo naslednji generacijam doseči, je bil, naj bi imel vsak učenec vsak dan vsaj eno uro organiziranega ukvarjanja s športom, tako da bi ob koncu srednjega šolanja v taki meri obvladal eno ali dve športni disciplini, da bi se lahko z njima aktivno ukvarjal.

Uvedli smo tri ure športne vzgoje v gimnazije in pripravili podoben sklep za druge srednje šole in v okviru izbirnih vsebin v srednji šoli omogočili, da lahko vsak dijak izbere eno uro športa na dan, tisti, ki se ukvarjajo s tekmovalnim športom, pa imajo možnost izbrati tudi do več ur v zadnjih dveh letnikih srednje šole. Že leta 1990 smo začeli šole vzpodbujati, naj odpro telovadnice v soboto in nedeljo in jih dajo na razpolago mladim za rekreacijo. Pri uvajanju tretje ure športa v šole se je spet pokazal odpor številnih ravnateljev in učiteljev športne vzgoje, češ da je nimajo kje izvajati. Pa so kmalu ugotovili, da se da določene aktivnosti izvesti v bližnjem bazenu, dvorani, trim kabinetu, v gozdu ipd. Obenem pa je bila to tudi priložnost za akcijo izgradnje novih telovadnic.

V osnovni šoli smo podpirali razmah šole v naravi in izdelali predlog, da se ta izvede tudi v srednji šoli. Z izgradnjo centrov za obšolske dejavnosti se je po letu 1993 začela tudi ta dejavnost zelo širiti. Vodi pa jo zelo dobro Janko Hamler, ki je našel svoje področje za uspešno delo.

Podpirali smo športne oddelke v osnovni šoli, kjer so včasih iskali tudi nepravde poti, predvsem tiste z usmerjanjem mladih v gimnastiko, kjer je delal škodo projekt Gimnastične zveze Slovenije, saj je imel namen selekcionirati, nato pa natreinirati čimveč malih telovadk in telovadcev. Projekt je vodil Janez Matoh, danes visok funkcionar v Olimpijskem komiteju Slovenije, na šoli v Štepanjskem naselju pa pomočnica ravnateljice prof. Maja Žugelj, ki sem jo poznal še iz let, ko je bila vrhunska tekmovalka v gimnastiki. Danes je ravnateljica osnovne šole v Štepanjskem naselju in je bistveno spremenila prvotni gimnastični koncept športnih oddelkov, ga razširila skoraj na vso šolo in lahko rečem, da že predstavlja model, kakšna naj bo dobra šola, prežeta s športom.

Osebnost sem bil in sem zelo proti športu, ki so mlade gnali do nezvesti in do vrhunskih rezultatov pri 16. letih ter delali športne veterane pri 17. letih. Zelo dobro sem poznal sisteme in načine dela v državah vzhodnega bloka, saj sem bil kot trener vrhunskih atletov veliko v tujini in tudi v stiku s športniki in trenerji. Podpiral sem športe, kjer se dosežejo vrhunski rezultati v zreli življenjski dobi in ki pomenijo za večino predvsem veselje in radost. Trendi so se na srečo v zadnjih letih obrnili in tako tekmovalci tudi v plavanju in gimnastiki dosegajo vrhunske rezultate nekaj let kasneje kot pred leti.

Ravno omenjeni gimnastični projekt je povzročil nekajletno zavoro v uvajanju športnih oddelkov v osnovno šolo, v srednji šoli pa so imeli negativen odnos do športnih odelkov zaradi slabega dela teh oddelkov na gimnaziji v Škofji Loki, kjer je smučarska zveza formalno rabila srednjo šolo, nikoli pa je ni zanimalo, kako in če jo bodo tekmovalci končali in kaj bo z njimi po končani karieri. Na žalost je stanje pri mladih smučarjih še sedaj enako.

Leta 1990 je bil na Bledu posvet športnih pedagogov, kjer so opozorili na številne probleme, ki se tudi pri nas pojavljajo s prihodom vrhunškega športa in načina treniranja. Smučanju se je pridružil tudi tenis in ambiciozni starši so silovito pritiskali na šolski sistem, naj na določen način poskrbi za otroke.

Na srečanju je prof. Fakultete za šport dr. Silvo Kristan zelo plastično razložil razliko med športnimi oddelki v srednji in osnovni šoli. Svoja razmišljanja je tudi zapisal v Delu 29.10.1990 pod naslovom *Dvomi o športnih razredih v osnovni šoli*.

Med športnimi razredi v osnovni šoli in športnimi razredi v srednji šoli je velika razlika.

Temeljni namen športnega razreda v srednji šoli je ta, da se s prilagojenim vzgojno-izobraževalnim režimom pomaga mladim ljudem, ki so se v življenju odločili za trnovo pot športne ustvarjalnosti, da vendarle uspešno končajo tudi srednjo šolo. Športni razredi v srednji šoli imajo torej humano poslanstvo.

Temeljni namen športnih razredov že kar ob vstopu v srednjo šolo je še ta, da z zavestno, načrtno in znanstveno podprto selekcijo motorično najbolj nadarjenih otrok že v najbolj zgodnjih letih odkrijemo prihodnje agonistično usmerjene športnike in prihodnje športne zvezde v tej ali oni športni zvrsti. Če je kaj resnice na filozofski tezi o žrtvovanju in če smo pri tem še nekoliko kruti, lahko rečemo, da je temeljni namen športnih razredov v prvih razredih osnovne šole s pomočjo tehnologije, ki jo je postavila znanost, iskati in

kar najbolj zgodaj odkrivati žrtve. Takšna dejanja pa seveda izgubljajo atribut humanosti.

S šolskim letom 1990/91 smo uvedli eksperimentalne športne oddelke na Gimnaziji Šentvid – enega atletskega in enega mešanega (na lokaciji v Srednji železničarski šoli v Šiški), in po en športni razred na II. Gimnaziji v Mariboru in Gimnaziji v Celju. Prvi ravnatelji teh oddelkov so bili Jure Grgurevič – Šentvid, Ivan Lorenčič – Maribor in Jože Zupančič – Celje. Športni vodje programa pa so bivši odlični atleti in moji dobri kolegi iz časov dela v atletiki – Jure Novak – Ljubljana, Breda Lorenci – Maribor in Aljana Kovač – Celje. V Ljubljani se je sčasoma izoblikovala samostojna Gimnazija Šiška s športnimi oddelki, ravnateljstvo pa je uspešno prevzel moj prijatelj in sopomočnik z bežigradske gimnazije prof. Miha Verbec. Ta šola je v zelo kratkem času postala zelo uveljavljena in zelena ljubljanska gimnazija. K temu je vsaj malo pomagala tudi to, da smo vzpostavili tesno sodelovanje med Gimnazijama Šiška in Bežigrad in izmenjavali izkušnje, učitelje in tehnologijo.

Fotograf Dela

Atletkinje Gimnazije Šiška – druge na svetovnem srednješolskem atletskem prvenstvu leta 1993 z ravnateljem Miho Verbcom in predsednikom IS občine Šiška Petrom Zuletom.

Veliko sem se osebno angažiral pri teh oddelkih, največ pa je gotovo naredil zanje dr. Ludvik Horvat, v času svojega ministrovanja, ko so ti oddelki nastali. Vodil je tudi enega od delov evalvacije, bil je predsednik sveta staršev na šoli v Šentvidu (kasneje v Šiški) in pobudnik številnih akcij v zvezi s temi šolami. Od dr. Horvata sem leta 1994 prevzel mesto predsednika sveta staršev in tako poskušam pomagati pri razvoju te šole, ki bo verjetno in sčasoma postala vrhunski športni koledž.

Že prva vpisana generacija je bila šolsko in športno zelo uspešna. Najboljša je bila Katja Koren iz Maribora, dobitnica bronaste olimpijske medalje v smučanju, odlična je tudi Tina Vukasovič, v Ljubljani pa sta bila najboljša Polona Čehovin (namizni tenis) in Boštjan Horvat (atletika). Na žalost je celjski oddelek kasneje zamrl, pojavile pa so se želje po novih oddelkih v drugih šolah in prepričan sem, da bo novi nacionalni program športu in mladim prinesel še več možnosti.

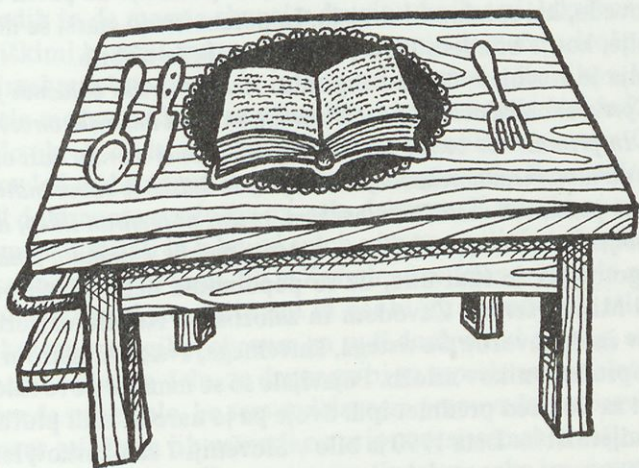
Mag. Aco Cankar, vodja ekipe športnih pedagogov na Zavodu, je skupaj s kolegi v hiši in zunanjimi sodelavci pripravil *Koncepcijo in strategijo športne vzgoje v Sloveniji* (Zavod R Slovenije za šolstvo in šport, 1991) s temeljnim motom: *Šport je prvina kakovosti življenja*.

Zelo vzpodbudno je bilo tudi to, da je investicijska skupina Ministrstva za šolstvo in šport pod vodstvom neutrudnega Nika Žibreta in ob asistenci Marine Cankar, Tedija Moharja in Janeza Laha pripravila in izvajala projekt telovadnic ob šolah, med katere je spadal zelo velik projekt – telovadnica ob vsaki srednji šoli v Sloveniji. Ključno pri tem projektu pa je bilo tudi to, da so sprejeli našo pobudo in zahtevo, naj delajo dvorane tudi s prostorom za gledalce, tako da bodo v njih lahko tudi tekmovanja, ki bodo poživila šolsko življenje. Počasi pa se realizira tudi naš takratni predlog, naj vsaka šola dobi plačanega tudi enega ali dva trenerja, profesorja športne vzgoje, ki bosta vodila šolske ekipe. S tem se bo počasi šport selil v šole in veliko pridobil na razširjenosti in popularnosti, vrhunski šport pa bo imel več časa in sredstev za opravljanje svojega poslanstva.

Upam tudi, da bo v življenje spravljen projekt, po katerem bodo že obstoječe šolske telovadnice brez prostora za gledalce ustrezno razširili. Ne smemo namreč pozabiti, da šolska tekmovanja vzpodbudijo še številne druge aktivnosti na šolah kot plesne skupine, organizatorje, sodnike, foto, video in novinarske krožke idr. Z organizacijo takšnih tekmovanj pa je mogoče dobiti tudi sponzorje, katerih prispevki se usmerijo v športne aktivnosti na šoli.

UČBENIKI – PROBLEMI Z ZALOŽBAMI

Učbeniki so bili in verjetno tudi bodo glavna šolska tema v avgustu in prvi teden šole v septembru. 11 mesecev pa se nanje nihče od odgovornih ne spomni. Temeljni problem učbenikov v Sloveniji je ta, da imajo učenci in učitelj isti učbenik, čes- to pa ga oboji ali samo učenci tudi nimajo ali pa je fotokopiran. Učitelj praviloma nima svojih navodil, kako uporabljati učbenik, niti kakšnega dodatnega gradiva za pouk, zato se praviloma trudi, da vsebinam učbenika kaj doda, da bi izpadel malo bolj razgledan in pameten kot učenci.

Problem ob koncu usmerjenega izobraževanja je bil tudi v tem, da so izdali ogromno učbenikov (prek 400 naslovov), ker so izumili več vrst vsakega predme- ta, npr. kemijo za naravoslovce, kemijo za družboslovce, kemijo za zdravstvene šo- le, kemijo za kuharje ipd., namesto da bi za vsako področje naredili eno knjigo, pa tisto kvalitetno, lepo, zanimivo in dostopno mladim. Učiteljem pa bi v njihovih navodilih oz. v katalogih označili, kaj na učenci znajo. Samo v letu 1990 so natis- kali 37 novih učbenikov in jih 125 ponatisnili v ogromni količini prek 1 milijon izvodov. Zaradi ogromne količine knjig, ki naj bi bile čimbolj poceni, je država tis- kala cenene in grde učbenike.

Demokracija je v Slovenijo prinesla padec standarda, manj subvencij, dražje učbenike in s tem težave za starše in šolske oblasti.

Naj navedem nekaj naslovov časopišnih člankov iz leta 1990. *Učbeniki v primežu med politiko in komercialo*, Drago Medved, Delo, 24.8.1990; *Starši spet tečejo maraton*, Zdenko Kodrič, Večer, 31.8.1990, *Založniki: Ne bomo črni Peter*, Ranka Ivelja, Dnevnik, 21.8.1990 in *S cadillaci ali kripami do znanja?* Ranka Ivelja, Dnevnik, 31.8.1990. Tudi članek *Učbeniki med pluralizmom in anarhijo* prej omenjene avtorice je že v naslovu povedal skoraj vse.

Posebej so bili novinarji gorki propagandnim akcijam Državne založbe Slovenije, ki je za prodajo učbenikov pripravila prave marketinške akcije, ki naj bi preveč stale. Po drugi strani pa se je učbenik končno pojavil na našem trgu kot nekaj pomembnega, saj je bilo o njem slišati vsak dan na TV, po radiu, v časopisih. Izdelan je bil tudi zelo lep prospekt. Skratka tako, kot to vidimo v tujini. So pa zato novinarji kar lepo pisali o prvem učbeniku iz Avstrije: *Slišim, vidim, pišem* (1, 2), ki ga je izdala Mohorjeva založba v Celovcu. Šlo je za gradivo v slovenskem jeziku za učenje branja in pisanja. »Našim« avtorjem se je zadeva malo pokadila, pa tudi med učitelji se knjiga ni preveč prijala.

Iz člankov je bilo moč razbrati naslednje: Starši, ki so kupili knjige prek akcije Modri Janez, so knjige dobili, drugi pa tečejo od knjigarne in bolj ali manj neuspešno iščejo knjige, ker jih ni. Često se zgodi, da v knjigarni prodajo napačne knjige. To velja za osnovne šole. V srednjih dijaki počakajo do prvih dni pouka, ko jim učitelji povedo, kaj sploh potrebujejo. In potem imajo starši še drugi maraton. Takšne anarhije, kot je bila leta 1990 pri učbenikih, še ni bilo.

Ranka Ivelja je v svojem članku zapisala: *Neki ameriški založnik je nekoč dejal, da so učbeniki prevozno sredstvo na poti do znanja in da si ameriški otroci zaslužijo najmanj kadilak. In pri nas? Če vemo, pri koliko predmetih si morajo naši otroci pisati učbenik sami (po duhamornem narekovanju učiteljev) in koliko je »obveznih« učbenikov, ki so uporabni le za podstavek cvetličnim lončkom, potem ni pretiran sklep, da se naše »bogastvo« v obljubljeni deželi vozi s kripami, katerim povrhu manjkajo posamezni deli.*

Splošna ugotovitev je tudi bila, da so popolnoma nedodelana pravila igre in razmerja med Ministrstvom, Zavodom in založbami. Ni bilo ustrezne zakonodaje, pravilnikov in dogovorov. Še tistega, kartelnega, sva z ministrom dr. Vencljem strgala v pričo predstavnikov založb. Pojavljale so se namreč nove založbe, ideje po več učbenikih za določen predmet ipd. Svoje pa je naredil tudi pluralizem in prebujajoče se podjetništvo. Leta 1990 je bilo v Sloveniji 7 založnikov, leta 1995 pa jih je že okrog 100.

Na področju učbenikov velja nekaj starih resnic. Na ceno učbenika vplivajo stroški priprave, proizvodnje, financiranja in upravno-prodajna režija. Zadnji dve postavki sta v nestabilnih sistemih, kot je naš bil (in je morda še?), ključni za oblikovanje cene.

Država trdi, da je trg dovolj velik, da je mogoče prodati veliko, večino in skoraj določeno količino učbenikov. Če vemo, da je npr. prvošolčkov 26.000 in da bodo vsi dobili novo vsaj prvo branje, je to skoraj res. Država tudi trdi, da so učbeniki v velikih nakladah tako dober posel, da založbe lahko pokrijejo iz dobička tudi nekaj učbenikov z manj naklade.

Založbe seveda trdijo, da to ni res. Da za večino knjig ne morejo oceniti prodaje, da zato delajo ponatise (v tistem času, ko knjig ni, jih pa starši že fotokopirajo), ki so dražji, se sklicujejo na draga obratna sredstva in inflacijo. V letih pred osvoboditvijo je bila ta res grozljiva, sedaj pa to ni resen izgovor.

Država pa mora zagotoviti pogoje, da začno založbe v konkurenčnem smislu same iskati, ugotavljati in zagotavljati svoj trg in to z nenehnim strokovnim delom, iskanjem novih rešitev, sodelovanjem z učitelji in starši, različnimi promocijami idr.

Država založbam vedno očita dobiček, te pa jim v postsocialističnih državah razlagajo, da je pač dobiček osnovno vodilo njihovega napora. Zato država kmalu začne meniti, da bo učbenike raje pripravljala in tiskala sama, ker bodo cenejši in ob tem pozablja všteti v ceno učbenika vso togo državno birokracijo, ki je plačana iz proračuna. Predvsem pa državni uradniki nimajo posebnega zagona za delo, posebno ne za izdajo učbenikov, ker s tem svoje delo izpostavljajo javnosti, svoje, sicer ne preveč dobre in sigurne plače pa nevarnosti. Zato se raje odločijo za varnost svojih plač in za subvencioniranje učbenikov, še raje pa za nadzor nad potrjevanjem cen.

Ključno pa seveda je, ali ima država interes, da so učbeniki kvalitetni in dostopni vsem mladim, da je primerna cena ali pa si jih je mogoče izposoditi. Pomembno je, da učenci, dijaki in študentje ugotovijo (to pa ugotovijo tako, da v času šolanja in strokovnega dela to rabijo), da so učbeniki pomemben del študijske literature mladih in da morajo skupaj z drugimi knjigami, leksikoni, CD, programi, računalniškimi bazami ipd. tvoriti del osnovne domače priročne knjižnice.

Zavod je imel posebno mesto in interes pri pripravi učbenikov. V hiši smo namreč imeli zelo močan oddelek za učbenike, ki ga je vodila Majda Zavašnikova, v njem pa je bilo okrog 20 delavcev in nekaj sto zunanjih sodelavcev. Oddelek je vodil celoten pregled nad stanjem in potrebami, razpisoval učbenike in jih večinoma tudi pripravil do prenosa v založbo oz. celo tiskarno. V založbi so gradivo prevzeli uredniki, ga malo dodelali in v knjigi sploh niso omenili Zavodovih sodelavcev, ki so posel praktično opravili sami. To je Zavodove sodelavce pričelo navajati na misel, da bi knjige lahko dokončali sami in naj bi jih Zavod tudi založil. Kar pa je bilo seveda skregano z logiko, obenem pa tudi dumpinški pristop, saj bi država za nekatere učbenike plačala delo, za druge pa bi ga morale same založbe. Zato je bil na Zavodu seveda velik halo, ko sem sodelavcem prepovedal pripravljati učbenike, češ da je to stvar založb in jih usmeril na pripravo sistemskih rešitev, koordinacijo ter pripravo strokovnih podlag za razpise (izdelavo tako imenovane rdeče niti).

Kasneje sem tudi ugotovili, da je bilo sodelovanje z založbami pomemben vir dohodka za Zavodove delavce, ki so jim založbe izplačevale različne honorarje, oz. so jih vključile na razne načine v projekte. To pa je bilo spet monopoliziranje dela, kar je za državne uslužbence prepovedano.

Koncept, ki sem ga zagovarjal, je bil naslednji. Zavod mora poznati stanje v šolstvu, spremljati spremembe v programih, usmeritve v svetu, definirati cilje predmeta idr. in nato za posamezna področja pripraviti gradivo za razpis za posamezni učbenik. To gradivo nato založbe dobijo ali odkupijo in potem pripravijo razpis ter izpeljejo izdelavo učbenika do konca. Opravijo naj tudi svojo interno recenzijo.

Učbenik lahko pošljejo v potrditev ustrezni komisiji ali pa tudi ne, ga nato prodajajo, evalvirajo prek mreže učiteljev, dopolnjujejo ipd. Zato morajo imeti založbe svoje urednike in ne več »zlorabljeni« Zavodovih ter se specializirati za določena področja. Učitelji so dovolj avtonomni, da se odločajo, kateri učbenik bodo priporočili učencem. Interes države je sodelovanje z učitelji ter spremljanje in izboljševanje učbenikov ter priprava dodatnih gradiv. Od tega namreč živijo.

Država lahko sodeluje tudi pri odobritvi cene, v kolikor se vključi v sofinanciranje. Sofinanciranje države je treba zelo natančno definirati, ker sicer lahko prihaja do zlorab oz. poseganja v konkurenčnost na trgu. Posebej pa država lahko postavlja finančne pogoje, če namerava odkupiti za šolstvo večje količine knjig. Država mora poskrbeti za pravila glede sponzorstva in drugih oblik sodelovanja podjetij pri učbenikih in objavljanja različnih reklamnih sporočil.

Znanje učencev in dijakov država preverja z eksternim preverjanjem, ki daje tudi založnikom določene informacije o kvaliteti njihovih izdelkov. Za povečanje konkurence sem predlagal tudi prevod nekaterih tujih učbenikov, kar je spet povzročilo preplah in odpor med domačimi strokovnjaki. Kljub temu smo uspeli uvesti v Slovenijo kar nekaj tujih učbenikov (Filozofija, Sociologija, kup učbenikov za tuje jezike), dodatnih učbenikov za naravoslovje, gradiva za druge predmete itd.

Ta koncept čistih računov, ki je omejil prelivanje sredstev, je tudi povzročil ustanavljanje številnih manjših založb, v velikih založbah pa so v okviru modnega trenda ustanavljanja profitnih centrov začeli ustanavljati oddelke za učbenike in kmalu vsi skupaj ugotovili, da besedo »profitni« lahko črtajo s teh oddelkov, ker jih je država pritisnila s cenami.

Ob tem pa, ko sem Zavod razrešil funkcije na področju učbenikov, sem dosegel, da se je pospešila dejavnost na področju priprave gradiva za učitelje. Šlo je za manjše naklade, specializirana gradiva, ki so bila izdelana po dostopni ceni ravno zaradi subvencij države v plačilu zaposlenih, prostorov in tudi delnem subvencioniranju avtorskih honorarjev. Pod vodstvom Tineta Logarja se je dejavnost Zavoda zelo razmahnila in tako smo v letu 1991 izdali 166 del v skupaj 192.500 izvodih (od tega 65 priročnikov za delavce v šolah). Izdali pa smo tudi 27 ponatisov – 13.900 izvodov. Leta 1992 smo izdali 204 dela v skupni nakladi 229.500 izvodov in 60 ponatisov v 26.500 izvodih. Skupaj je izšlo v letih 1990–1992 okrog 450 del.

Tudi sam sem imel kar nekaj izkušenj na tem področju, saj sem skupaj s kolegi (mag. Dušanom Krnelom, dr. Brankom Družino in drugimi) izdajal že od leta 1988 revijo Kemija v šoli, od leta 1989 sem bil po funkciji urednik revije Vzgoja in izobraževanje, leta 1992 pa sem bil soustanovitelj revije Gospodarjenje z odpadki. Na mojo pobudo je zavod začel izdajati kar nekaj revij za učitelje kot npr. Šolska knjižnica, Biologija v šoli, NIT, Matematika v šoli ipd.

Objektivne težave založb je bilo v letih 1989, 1990 in 1991 mogoče pojasniti s tem, da smo zelo hitro spreminjali programe, obenem pa so se je spreminjale tudi ideologija, zgodovina, večne resnice in celo državne meje. Bila je skratka velika zmešnjava in le redki smo vedeli, kaj in kako se zadeve obračajo, zato se ni čuditi težavam založnikov. Vedno sem jih tolažil, da za knjige s področja tehnike in naravoslovja ni težav, pri zgodovini pa naj malo počakajo, da se »strankarski stroko-

vnjaki« zmenijo za novo zgodovino. Medtem pa se bodo učenci učili svetovno zgodovino. Razne ideološke predmete in vsebine pa smo odstranili iz šol, oz. so učitelji takoj ob novi oblasti trdili, da so to storili že sami.

Na žalost pa se problemi v zadnjih letih niso bistveno razrešili. Predvsem zato, ker država ne želi urediti nekaterih razmeroma enostavnih zadev. Do konca koledarskega leta bi morala razpisati uradne učbenike in gradiva, založbe bi jih skupaj z dodatnimi gradivi predstavile učiteljem npr. do februarja in ti bi jih priporočili učencem in dijakom. Založbe bi na šolah zbrale prednaročila oz. naročila za šolske knjižnice in šle v tisk. Če pa bi država učbenike sofinancirala ali v celoti financirala, bi bilo še bolj enostavno. Na ta način bi se zmanjšala živčnost ob začetku leta, učbeniki bi bili cenejši in zagotovo bi bili. Vse skupaj pa seveda zahteva čiste račune in določeno vrsto koncesije med državo in založbami.

Literatura

1. Franček Lasbahar: *Slišim, vidim, pišem*, Večer, 26.9.1990.
2. Anton Schelander, Irena Žele: *Slišim, vidim, pišem*, Mohorjeva družba, 1989.

ZASEBNA POBUDA V ŠOLSTVU

Problem zasebnosti v šolstvu je eden od tistih, ki verjetno v nobeni državi ni rešen popolnoma ustrezno. Normalen, malo podjetniško usmerjen državljani je pričani, da je šola nekaj, kar mora biti pod državno kontrolo, če že ne čisto državna, čeprav obenem sluti, da brez zasebnosti in podjetnosti ne more biti kakšnega posebnega učinka.

Ko smo pri nas menjali družbeni sistem, so se tudi v šolstvu pojavili glasovi, da je treba dopustiti zasebno iniciativo, govorili so o zasebnih šolah, zasebnih učiteljih, koledžih ipd., nato pa so glasovi počasi potihnili in zgodilo se ni skoraj nič. Kar se tiče šolstva, iniciative ravnateljev in plač učiteljev – povezanih s poslovnostjo šole, so se zadeve obrnile celo bistveno na slabše.

Mene so na Zavodu obiskovali številni znanci in neznanci in iskali idej in pobud, nekateri so celo ponujali partnerstvo. Ko sem jim razložil svoje poglede na zadevo, so bili mnogi razočarani, saj so menili, da bom glavni pobornik zasebnosti in podjetnosti v šolstvu. Poskušal sem jim razložiti, kako je z zasebnostjo v tujini in na katera področja se ima smisel usmeriti. Predvsem sem jim skušal razložiti, da zunaj privatnega šolstva še zdaleč ni toliko, kot si pri nas mislimo.

Kaj privatnika oz. podjetje žene v razmišljanje o vlaganju v šolstvo? Če je pravi podjetnik, želi dolgoročen in vsaj povprečen dobiček. Lahko je tudi »usmiljena sestra« ali podoben donator, toda takih zaenkrat v Sloveniji še ni ravno dosti. Ali pa ima posebne, zasebne, ideološke, rasistične in indoktrinarne namene.

Predvsem zasebnikom nima smisla razmišljati o izvajanju programa, ki ga izvaja javna šola, razen če imajo preveč denarja in želijo indoktrinarno npr. versko šolo. Pa še tu si morajo zagotoviti državno koncesijo za plačilo iste vsote, kot jo država da javnim šolam za plače in materialne stroške, in za drugo zaračunati šolnino staršem. Tipičen primer je katoliška gimnazija v Škofovih zavodih v Šentvidu, ki je uspela od države dobiti ves denar za sanacijo in adaptacijo šole, denar za plače in materialne stroške, staršem so zaračunali šolnino – vsaj še enkrat večjo kot na drugih srednjih šolah, pa še cerkev je dala nekaj zraven. Pričakovanja zasebnika ali podjetja, ki bi vložil v šolo kapital, po dobičku so seveda utopična. Celo več. Vsak zasebnik, ki bi dobil ali imel na razpolago npr. v Ljubljani prostor ene od gimnazij, bi naredil prvo podjetniško potezo in šolo razpustil, prostor pa oddal za poslovne namene in ob povprečno veliki šoli dobil 50.000 mark mesečno, ne da

bi imel probleme z učitelji in dijaki.

Zanimivo je, da so v tujih privatnih šolah v večini primerov plače učiteljev slabše kot v javnih. Morda lahko odštejemo tiste redke zasebne šole, v katerih imajo otroke bogataši. Problem šol z bogataši je predvsem v tem, da se zelo pogosto zgodi, da se v njih zniža izobrazbeni standard, ker so starši in učenci oz. dijaki prepričani, da za dosti denarja morajo dobiti ustrezen servis in tudi diplomo.

Od kod moja trditev, da je sedaj z zasebno iniciativo, ki jo lahko često lahko pišemo tudi pod narekovajem, v šolstvu veliko slabše kot pred letom 1990.

Socialistično šolstvo je imelo eno posebnost, namreč, da je lahko vsakdo delal, kar je hotel, in se znašel na različne načine, med katerimi so bili številni že zelo podjetniški, drugi pa že kaznivi. Razmeroma »zategnjen« je bil sistem pri pouku v razredih, kjer bi pričakovali več inventivnosti, zelo »svoboden« pa pri vodenju šole, pridobivanju in razdeljevanju denarja.

Šolski sistem je bil naravnani programsko, strogo centralistično, organizacijsko pa so bile osnovne šole podrejene občinam in od njih izredno finančno odvisne. Občine so tudi bolj ali manj podpirale srednje šole, zelo pomemben podjetniški faktor pa so bila podjetja, ki so v času usmerjenega izobraževanja vlagala veliko denarja v šolstvo.

Učitelje, ki so iskali nove metode in poti ter poskušali delati kaj drugače, so po službeni dolžnosti zatirali ljudje z Zavoda, po vesti pa njihovi kolegi – ravnatelji in konservativni učitelji na šolah. Pa čeprav so uvajali popolnoma pametne stvari, ki so jih učenci in dijaki ter njihovi starši dobro in z veseljem sprejemali.

Ravnatelji pa, ki so se znašli in šoli pridobili denar na ta ali oni način, so bili vzor dobrih delavcev in njihovi učitelji med bolje plačanimi delavci v določenem okolju. In obratno, seveda.

Delale so šolske delavnice, šolski vrtovi, služilo se je z oddajo razredov in telovadnic, tečaji računalništva, organizacijo prireditev, sponzorji so kupovali opremo in popravljali šole, pojavile so se tudi šolske »mrtve duše«. Veliko se je lahko prišlo služilo z najemanjem študentov za 10 mesecev in 10 % dodatne stroške namesto učiteljev, ki so bili stroškovno gledano za šolo čista izguba, »racionalizacijo« pri številu zaposlenih ipd. Leta 1990 sem dal pred enim od sestankov z ravnatelji narediti hitro analizo njihovih plač in presenečen ugotovil, da imam kot direktor Zavoda plačo, ki je okrog 3-krat manjša kot plača najbolj »podjetnega« ravnatelja in da sem morda v Sloveniji po plači nekje v sredi med njimi. Zato sem jim tudi dostikrat oponesel, da naj raje oni mene učijo, kako je treba v šolstvu, kot da pričakujejo nasvetov od mene. Takrat je namreč še veljalo pravilo, da je človek toliko plačan, kot naredi.

V tej situaciji so trpele prevsem bolj splošne srednje šole, ki niso imele možnosti za zaslužke iz sodelovanja z industrijo (srednje naravoslovne in družboslovne šole) in osnovne šole iz revnih občin. Na Srednji naravoslovni šoli za Bežigradom smo se odločili predlagati prispevek staršem že leta 1988 (in ga tudi uvedli), saj smo se odločili, da je glavna naloga šole predvsem dobro opravljati osnovne naloge, ne pa se iti zaslužkarstvo po raznih poteh, čeprav smo imeli sponzorje. Kmalu so nam sledile tudi druge šole. Druga možnost, ki je bila precej razširjena v letih pred osamosvojitvijo, so bili tudi sponzorji, ki so takrat radi odrinili kak dinar, da

ni šel v razvojne sklade na jug Jugoslavije. Denar je bil še last vseh in vsak je raje videl, da je šel za naše otroke kot v jugobrezno. Pomembno pa je na zaustavitve šolskega »podjetništva« vplivala tudi zakonodaja in pritisk obrtnikov in podjetnikov, da se prepove opravljanje storitev in proizvodnje po šolah, ker je to nelojalna konkurenca – delo v zastonj prostorih, z od države plačanimi mojstri in zastonj delovno silo in često še s poceni materialom.

Mnogi »podjetniki«, ki so menili, da bodo lahko svojo dejavnost nadaljevali v državnih prostorih, s šolsko opremo in celo v delovnem času, so se morali strezniti, ker so jih v to prisilili tudi sodelavci, ki od tega kar naenkrat niso nič imeli. Zadeva je imela seveda tudi negativne posledice, saj je veliko ljudi postalo nemotiviranih za delo in so ga začenjali opravljati v stilu – nihče me ne more tako slabo plačati, kot lahko malo in slabo delam. Ko pa jim je država postavila s katalogi nivo in obseg znanja, ki ga bodo morali njihovi učenci in dijaki doseči, so se (posebno v srednjih šolah) »potrudili«, da so manj učeči se del generacije izvrgli iz šole, še preden bi lahko nekdo preveril, kaj diplomanti znajo. Rezultati neuspeha in osipa dijakov v srednjem šolstvu to nedvomno kažejo.

V času osamosvajanja in po njem se je silovito povečala brezposelnost, interes podjetij za sodelovanje s strokovnimi šolami se je zelo zmanjšal, šolske delavnice so ostale brez dela. Začel se je proces privatizacije in lastninjenja, zato so sponzorji praktično prekinili s svojimi dotacijami. Standard se je znižal in tudi prispevek staršev je marsikje postal problematičen. Država je poostrila standarde in normative, kontrola nad sredstvi se je povečala, plače med občinami izenačile in marsikje – predvsem v prej bogatih strokovnih šolah so doživeli zlom. Plače zaposlenih so se znižale tudi za polovico, odpadle so razne ugodnosti – npr. izleti v tujino. Izjemen problem je nastal pri plačilu vrhunskih kadrov za poklicno izobraževanje npr. mojstrov, kuharjev itd., ki niso imeli visoke šole in bi lahko zato dobili plače tudi 3–4 krat manjše kot na delovnem mestu v podjetju, restavraciji itd.

Ta problem je v šolstvu mnogo širši, saj ni trga delovne sile, kar pomeni, da ravnatelj ne more kadrom, ki jih na trgu ni dovolj (npr. germanistom) ponuditi večje plače kot tistim, ki so v presežku. Zato se šolstvo ne more konkurenčno vključiti v iskanje dobrih kadrov, učitelji pa ne kažejo nobenega veselja za prestrukturiranje ali doizobraževanje.

Zgodil se je navidezen paradoks. Tisti, ki so se imeli v šolstvu za največje podjetnike in ki so od demokratične družbe največ pričakovali, so največ izgubili in so se morali zateči v varno naročje matere države, da so vsaj preživeli.

V letih 1989 do 1994 je v Sloveniji nastalo le malo zasebnih šol.

Prej sem že omenil, da pa so bila področja, kjer smo pričakovali pozitiven razvoj zaradi nastajanja novega podjetništva. Šlo je za učna gradiva, izobraževanje in učno tehnologijo in predvsem za različne tečaje za otroke in starejše. Prevladovalo je učenje jezikov v zasebnih šolah, ki so delale konkurenco delavskim univerzam. In to v popoldanskem času z učitelji iz šol, kasneje pa so zaposlovali tudi svoje učitelje, jih plačevali bolje kot šolski sistem in dodobra odstranili dobre učitelje tujih jezikov iz javnih šol.

Učitelji in učenci so imeli enake učbenike, založbe pa popoln monopol nad njimi. V letu 1990 pa se je že začelo pojavljati zasebnništvo in konkurenca, kar sem

podpiral z vsemi silami in pri tem prišel v nasprotja tudi s svojimi ljudmi in na Ministrstvu. Na Zavodu smo ustanovili svojo založbo, ki je s postavitvijo prof. Tineta Logarja za vodjo odlično zaživela in v času mojega direktovanja izdala prek 450 publikacij. Iskali smo avtorje med profesorji na univerzi in med dobrimi učitelji in tako začeli pomagati šolam s strokovnimi gradivi in počasi pričeli dobivati pozitivne točke med učitelji. Ukvarjali smo se pretežno z gradivi za učitelje, čeprav so bile mnoge ambicije delati tudi večje naklade za učence, kar pa sem ravno zaradi nelojalne konkurence in napačnih usmeritev delavcev Zavoda preprečeval.

Med zasebnimi firmami so bile med prvimi Didacta iz Radovljice, Glotta iz Ljubljane, Doba, Lingva.

Didacta je uspešno organizirala veliko srečanje ravnateljev v Opatiji, ki je postalo tradicionalno (kasneje so ga organizirali v Portorožu) in v bistvu pričela s sistemom večdnevni kongresov, ki so bili resnično potrebni v slovenskem šolstvu. Ljudje so imeli možnost, da se v treh dneh v miru pogovorijo med seboj in z republiškim vodstvom, obenem pa slišijo na predavanjih najbolj zanimive reči. Didacta je pričela izdajati tudi revijo Didacta, knjige, učbenike in učila.

Z Glotto smo imeli precej problemov, saj so jo ustanovile tri aktivne ravnateljice, pa tudi nekateri moji sodelavci so bili zraven. Zapletlo se je predvsem pri inštrukcijah mladim, saj je bilo ocenjeno, da je nemoralno, če ravnatelji v šolah ne poskrbijo, da bi se otroci dovolj naučili oz. jih celo nezadostno ocenjujejo, potem pa jim popoldne pobirajo denar za popravljanje nezadostnih ocen. Preostali program in ideje pa so bili v redu in večkrat sem imel kak uvodni nastop na njihovih seminarjih. Podobno sem pomagal tudi drugim novo nastajajočim podjetjem, saj sem se zavedal, da bodo učitelji prišli veliko lažje, če bodo prepričani, da tudi oblast podpira takšne seminarje. Z Ministrstva je tudi Milena Markičeva veliko pomagala pri uvajanju teh seminarjev, pa tudi minister dr. Vencelj je prišel večkrat na kakšno otvoritev. Zame kot direktorja Zavoda je to pomenilo tudi veliko razbremenitev pri izobraževanju učiteljev, saj so dobili še dodatne možnosti, naši ljudje pa tudi konkurenco in vzpodbude, da opravijo svoje delo bolje kot dotlej.

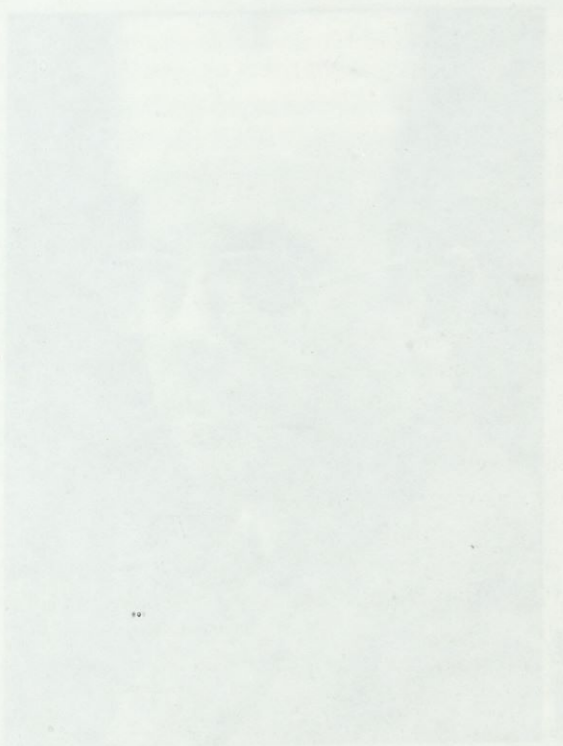
Zasebnišтво pa je vzpodbudilo tudi proces, ki je bil dotlej neznan v slovenskem šolstvu. Ob prihodu na Zavod so mi sodelavci stalno trdili, da ni seminarjev, ker ni denarja, v šolah pa so mislili, da mora biti vse zastoj. In zato ni bilo nič. S privatniki pa smo uvedli kotizacije in takoj so tudi v šolah razumeli, da ni nič zastoj, da znanje stane. Seminarji so postajali boljši, ljudje so dobivali gradiva, organizirane so bile delavnice.

Po prvem letu sem že začel dobivati pritožbe s šol, da je seminarjev preveč in da že motijo pouk. Z uvajanjem vedno več prostih dni in celo tednov v šolstvo, se je ta problem delno rešil, saj je vedno več seminarjev v tem času.

Na srečo je Ministrstvo sledilo trendom (predvsem po zaslugi prof. Jožeta Žlahtiča, s katerim smo na Zavodu odlično sodelovali) in namenjalo vedno večje vsote za izobraževanje učiteljev, začelo pa je tudi pripravljati razpise za seminarje. Na Zavodu je začel pod vodstvom mag. Marije Velikonje nastajati izobraževalni center, ki je imel dva ali tri delavce in predvsem namen usmerjati in koordinirati izobraževanje ravnateljev in učiteljev. Kasneje je center na žalost dobil ambicije

tudi sam izobraževati, se zelo razširil in postal manj učinkovit, obenem pa tudi nelojalna in toga konkurenca zasebnim podjetjem. Zaradi slabega plačevanja s strani države se je začetno navdušenje izobraževalcev pleglo, saj npr. univerza nima nobenega finančnega interesa za sodelovanje v tem projektu. Moje stališče do zasebne iniciative v šolstvu je, da jo mora Ministrstvo podpirati, obenem pa s kakovostnim javnim šolskim sistemom doseči, da je potreba po ustanavljanju zasebnih šol čim manjša.

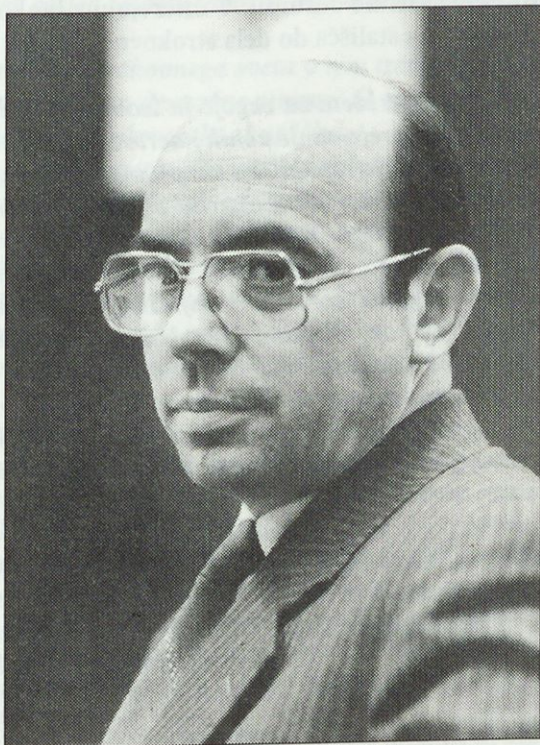
Šolski svet Republike Slovenije in vloga in izobraževanje učiteljev v času transformacije slovenskega šolstva v bistvu zelo odgovarja, o lahko reče. Vse po mojem mnenju. Pri svojem delu je bil popolnoma avtonomen, njegov predstojnik dr. Franc I. Kramar, je popolnoma obvladal položaj in tudi oba ministra, dr. Horvata in dr. Vucelja, ki sta popolnoma sprejela njegove argumentacije in odločitve in se odlično razumela nad strokovno delo, vendar problematični so bili in bodoški problematični odločitvi.

Prof. dr. Franc I. Kramar

STROKOVNI SVET REPUBLIKE SLOVENIJE ZA VZGOJO IN IZOBRAŽEVANJE

Strokovni svet Republike Slovenije za vzgojo in izobraževanje je imel v času tranzicije slovenskega šolstva v bistvu zelo odgovorno, a lahko vlogo. Vsaj po mojem mnenju. Pri svojem delu je bil popolnoma avtonomen, njegov predsednik dr. Franc Lazarini, je popolnoma obvladal položaj in tudi oba ministra, dr. Horvata in dr. Vencija, ki sta popolnoma zaupala njegovim argumentom in odločitvam in se občasno razburjala nad strokovno dobrimi, vendar praviloma dražjimi in zakonsko problematičnimi rešitvami.

Fotoarhiv Dela

Prof. dr. Franc Lazarini

Večji problem je imel strokovni svet s strokovnimi službami, to je Zavodom za šolstvo in drugimi institucijami, ki so se ukvarjale z raziskovalnim in razvojnim delom v šolstvu ter same s sabo.

Kljub temu je dr. Lazarini v letih 1989 do konca leta 1991 uspel vzpostaviti dobro delovno vzdušje in sodelovanje z vsemi institucijami, aktivni člani strokovnega sveta pa so se resnično posvetili problemom in pomagali do korektnih rešitev in sklepov.

O sklepih strokovnega sveta je zapisano veliko v tekstu, zato na tem mestu navajam samo nekaj podatkov o sestavi in delu tega organa in mnenje o tem takrnega predsednika dr. Lazarinija.

Strokovni svet je bil imenovan v sestavi, ki je delala v obdobju od leta 1989 do 1992 in je imel prvo sejo 22.9.1988. Člani strokovnega sveta so bili: Ivo Banič, Bojan Baskar, Marino Bicman, Drago Čepar, Janez Dular, Alojz Fošnarič, Slavko Gaber, Marjan Hribar, Mirko Jurak, Janko Kos, Lev Kreft, Ivan Mlinar, Luciano Monica, Amand Papotnik, Vid Pečjak, Janko Prunk, Janko Strel, Franc Strmčnik, Ivan Svetlik, Dragica Štojs, Vojka Štular, Veljko Troha, Alfonz Vreznik in predsednik Franc Lazarini. Tajnik strokovnega sveta je bil Božo Vračko. Do konca leta 1989 je imel svet šest sej. Samo trije člani (Fošnarič, Hribar in Strel) so se udeležili vseh sej, en član (Prunk)¹⁷⁰ pa nobene.

Dr. Prunk pa ni bil edini, ki je bolj redko hodil na seje, saj je bil strokovni svet praviloma na meji sklepčnosti in to je pripeljalo predsednika dr. Franca Lazarinija, da je v novembru 1990 svarilno odstopil. V intervjuju z Jankom Svetino (1), je dr. Lazarini pojasnil nekatera stališča do dela strokovnega sveta.

Ustanovitelj strokovnega sveta za vzgojo in izobraževanje – edinega pristojnega organa za sprejemanje učnih načrtov za osnovno in srednje šolstvo v Sloveniji – je republiška skupščina. Njenemu predsedniku, dr. Francetu Bučarju, je dr. Lazarini v pismu pojasnil razloge za svoj nenadejan odstop: »V dvoipolletnem obdobju je strokovni svet delal skoraj na vsaki seji na robu kvoruma. Ker 12. seja, sklicana za 8. november – na kateri bi morali obravnavati ključno problematiko za razvoj slovenskega šolstva, ni bila sklepčna, sem sklenil zaostriiti odgovornost članov strokovnega sveta in napovedal, da bomo na preloženi seji najprej glasovali o zaupnici predsedniku strokovnega sveta, nato pa o smiselosti nadaljnjega obstoja tako neučinkovitega sveta v sedanji vladi. Na preloženi seji, 15. novembra, je bilo kljub kritičnemu položaju, v katerega je zašel

170 Dr. Prunk je dobil v šolski javnosti etiketo: *Pravi človek na pravem mestu ob pravem času*. Kot se spominjam, je dr. Janko Prunk kasneje prišel na eno sejo strokovnega sveta in takrat dosegel, da je edino zgodovina od vseh splošnih predmetov (razen matematike in jezikov) ostala v gimnazijskem programu vsa štiri leta. Dr. Lazarini je po dolgotrajnem prepričevanju takrat na to pristal, češ, naj se narod vsaj nekaj nauči iz zgodovine. Vendar pa dve uri zgodovine v četrtem letniku gimnazije popolnoma podirata strukturo in koncept šole in pričakovati je, da se bo tudi zgodovina spremenila v triletni gimnazijski predmet.

strokovni svet, prisotnih le 12 od skupno 24 članov. Šele ko se je po uri in pol čakanja pridružil 13. član (do takrat upravičeno odsoten), je bilo mogoče začeti delo in izvesti glasovanje o zaupnici. Od 13 prisotnih članov jih je 12 glasovalo za zaupnico, sam pa sem se seveda moral vzdržati glasovanja, tako mi strokovni svet zaupnice ni izglasoval. Zavedam se, da bi s preložitvijo seje, preden je bil dosežen kvorum, in ob drugačni udeležbi na ponovno preloženi seji morda dobil zaupnico. Vendar je mojemu prepričanju in razumevanju demokracije tak postopek tuj in me je vselej, zlasti pa v spremenjenih političnih razmerah, motilo nespoštovanje pravil igre, poslovnikov, dogovorov in zakonov. Odstop je tako moj edini izhod, zlasti ker so me k njemu prisilili drugi razlogi.«

»Strokovni svet je trenutno edini organ,« piše dr. Lazarini v omenjenem pismu, »s katerim javnost vpliva na programe. Pri nas je strokovni svet navezan na parlament in je nestrankarski ali nadstrankarski forum, le da ni izdelan mehanizem komuniciranja s parlamentom in s tem s politično pa tudi strokovno javnostjo. V javnosti in političnih strukturah pa so zelo divergentni (morda pluralni) pogledi na razvoj šolstva, ki bi jih strokovni svet moral poznati in upoštevati pri odločitvah. Za tako nalogo pa je prešibak in kadrovsko neustrezen sestavljen. – Razmere dobesedno kličejo po takojšnjih normativnih spremembah in nastanku novega strokovnega sveta z novo vlogo, pristojnostmi in bolj produktivnimi okoliščinami za delo. Morda bo predsednikov odstop pospešil sanacijo tega kriznega žarišča v šolskem sistemu.«

Kakšna je vloga strokovnega sveta v tem trenutku? Bi bilo potrebno postaviti ta organ na drugačne osnove? O tem posredno pišete tudi v pismu predsedniku slovenske skupščine.

Ta sedanjí strokovni svet je absolutno sposoben reševati zadeve. Je skupina visoko usposobljenih strokovnjakov, v bistvu so vsi pluralne osebnosti, nihče ne navija za nikakršno opcijo. Problem je bila samo učinkovitost tega organa. Premalo je članov strokovnega sveta, ki so voljni delati. Potrebno bi bilo spreminjati pristojnosti strokovnega sveta; če bi bile te širše in ne tako navezane na staro samoupravno prakso, bi bil to res meritoren strokovni organ z jasno začrtanimi pristojnostmi. Tak bi lahko posegel tudi v sedanje zamotane zadeve.

Kako to storiti?

Žal nimam recepta, priznam. To naj bo stvar temeljitega razmisleka. Mreža šol, denimo, je strokovno vprašanje. Vendar strokovni svet odloča samo o izobraževalnih programih, o mreži šol pa drugi. Ni transmisije, da bi strokovni svet naročil Zavodu za šolstvo, kaj naj naredi. Pri globalnih rešitvah za bodočnost ena sama rešitev, ki jo Zavod za šolstvo predlaga, ne more služiti strokovnemu svetu kot ustrezna osnova za razpravo.

Ni mogoče iskati tudi drugih rešitev?

Mogoče je, izven inštitucij. Za nadaljnje posege v šolstvo bo morala biti vse večja možnost vsenacionalnega konsenza. O bodočnosti osnovne šole se bo moralo odločati v parlamentu; ne v strokovnem svetu, sestavljenem iz 13 oz. 24 članov.

Se vam ne zdi, da parlament tačas ni kdovekaj naklonjen razpravam o takih vprašanjih, kot je šolstvo?

Skoraj nobena od strank ni pred volitvami imela programa za razvoj šolstva, ponavljale so pretežno isto, kar smo v strokovnem svetu že izvajali. Tudi po volitvah ne parlament ne vlada ne posvečata šolstvu pozornosti, ki jo zasluži – razen takrat, kadar je treba sprejeti kakšne finančne restrikcije in del sredstev iz šolstva usmeriti drugam. Ne vem, zakaj je tako. Morda bo res, da smo že v času reforme uvedli neke vrste alternativne poglede na razvoj šolstva. Pri demokratizaciji družbe je šolstvo nedvomno bilo korak pred ostalo družbo. Z obema tribunama v Cankarjevem domu na začetku uvajanja usmerjenega izobraževanja, ki jo je vzpodbudil mačehovski odnos oblasti do srednješolskega naravoslovno-matematičnega programa, se je začela demokratizacija šolstva.

23. septembra 1992 je skupščina Republike Slovenije imenovala nov strokovni svet, v katerem so bili:

Marina Bicman, Drago Čepar, Janez Dular, Alojz Fošnarič, Marjan Hribar, Anica Kos Mikuš, Janko Kos, Lev Kreft, Barica Marentič Požarnik, Vesna Mežan Falatov, Ivan Mlinar, Rudi Moge, Amand Papotnik, Maria Pozsonec, Leopold Rovar, Justin Stanovnik, Janko Strel, Marija Strojín, Dragica Štojs, Vojka Štular, Alfonz Vreznik, Angelca Žerovnik in predsednik Veljko Troha. Strokovni svet je imel kar 10 doktorjev znanosti.

Novi strokovni svet si je zadal ob imenovanju naslednje pomembnejše naloge, ki jih poskuša rešiti od leta 1992 naprej:

Predšolska vzgoja: ključni problemi stanja pri vzgojnem delu v vrtcih; osnutek koncepcije in strategije predšolske vzgoje.

Osnovna šola: problematika tujih jezikov v osnovni šoli; navodila za prilagajanje programa osnovne šole za romske učence; analiza lanskega preverjanja znanja učencev osmih razredov v osnovni šoli; obravnava razvojno-raziskovalnih projektov, ki potekajo v osnovnih šolah; koncept spoznavanja družbe za 4. in 5. razred; smernice za oblikovanje kriterijev za inovativne šole; razprava o problemih pri izobraževanju v OŠ; pobuda o zagotavljanju enakih možnosti za šolanje slovenskih otrok; razprava o pravicah staršev; nacionalni program vzgoje in izobraževanja; učni načrti za izbirne predmete – tuji jeziki; prenova programov za delovno usposabljanje otrok in mladostnikov z motnjami.

Srednja šola: prenovljeni in novi programi za pridobitev srednje strokovne izobrazbe; obravnava prilagojenih programov za potrebe obrti; obravnava poskusne mature; obravnava dopolnitev programske zasnove; razprava o okvirnem vzgojnem programu za dijaške domove; predlog predmetov maturitetnega kataloga in spremembe predmetnikov strokovnih šol; obravnava katalogov znanj za maturitetne predmete; strokovne podlage za iskanje ključnih rešitev v poklicnem šolstvu; razprava o strokovnih podlagah za prilagajanje programa za učence z motnjami; predlog sprememb in dopolnitev kadrovske pogojev v prenovljenih programih; obravnava poročila o

spremljavi obveznih izbirnih vsebin; sprejem okvirnih vzgojnih programov za zavode, ki usposabljaajo mladostnike z motnjami; izhodišča za prenovu obstoječih nadaljevalnih programov; strokovne podlage za 9. oz. 10. leto izobraževanja otrok in mladostnikov z motnjami v duševnem razvoju.

Izobraževanje odraslih: imenovanje komisije za izobraževanje odraslih in sprejem okvirnega programa dela; obravnava metodologije za pripravo programov za odrasle kot osnova za pripravo novih programov; smernice za pripravo programov usposabljanja in izpopolnjevanja; program pedagoško-andragoške izobrazbe v sistemu poklicnega izobraževanja; predlog sprememb – dopolnitev programske zasnove za programe izpopolnjevanja in usposabljanja; strokovne podlage za pripravo nadaljevalnih programov (poslovodskih, delovodskih) v sistemu poklicnega izobraževanja; dopolnitev navodil za prilagajanje programov za pridobitev izobrazbe odraslim; programi usposabljanja in izpopolnjevanja.

Literatura

1. Janko Svetina: *Lazarinijev svarilni odstop*, Delo, 24.11.1990.

DELAVCI V SLOVENSКИH ŠOLAH

V slovenskih vrtcih, osnovnih in srednjih šolah ter domovih dela okrog 30.000 delavcev, med njimi jih uči okrog 22.000. Čeprav so vsi pomembni za dobro delo šole in počutje otrok, je le treba ločiti tiste delavce, ki poučujejo in delajo neposredno z otroki, od servisnih služb, ki skrbijo za prehrano, čiščenje, vrtove, tajniške in računovodske posle in druge dejavnosti.

»Na učitelju stoji in z njim pade šola,« pravi znano reklo, za katero sam menim, da ne drži popolnoma in ga raje uporabljam v zvezi z ravnateljem, torej: *»Od ravnatelja je odvisno delo učiteljskega zbora, od tega pa delo na šoli.«* Otroci so si namreč povsod zelo podobni.

Okrog 14 milijonov učiteljev z vsega sveta je vključenih v svetovno učiteljsko organizacijo (WCOTP – World Confederation of Organizations of the Teaching Profession), ki ima sedež v Švici. Ta organizacija se zavzema za demokratično in laično šolo brez vsiljevanja religije in ideologije, za demokratično šolo, ki temelji na spoštovanju človeških vrednot, demokratičnih svoboščin in humanizma. Poseben poudarek daje ta organizacija decentralizaciji šolstva, poklicnim svoboščinam učiteljev in sodelovanju učiteljev pri upravljanju šolstva ter sodelovanju državljanov pri soupravljanju šol (1).

Zakon o usmerjem izobraževanju je naletel s svojimi ostrimi željami in kriteriji v srednjih šolah na katastrofalen položaj. Le okrog 40 % vseh delavcev, ki so učili po srednjih šolah, je imelo ustrezno izobrazbo.

Situacija se je po uvajanju usmerjenjega izobraževanja glede strukture kadrov precej izboljšala, saj so učiteljem ponudili boljše pogoje in plače in mnogo delavcev je prišlo (nazaj) v šolstvo. Posebej v letih bližajoče se krize po letu 1990 so si mnogi spet našli varno zatočišče v naročju državne šole.

V srednjem šolstvu so bili v začetku devetdesetih let že kadri, ki jih je oblikovala kadrovska politika, zapisana v zakonu o usmerjenem izobraževanju: v členih 171, 172 in 173 so bile zapisane osnovne zahteve za učitelje po srednjih šolah.

1. Splošne določbe

171. člen

Delavci v usmerjenem izobraževanju so učitelji, znanstveni delavci, sode-

lavci in drugi strokovni delavci, ki izvajajo oziroma sodelujejo pri izvajanju vzgojnoizobraževalnega in raziskovalnega dela v izobraževalnih organizacijah, vzgojitelji v domovih za učence (v nadaljnjem besedilu: vzgojitelji) ter delavci, ki izvajajo vzgojno-izobraževalno delo v drugih organizacijah združenega dela.

172. člen

Učitelji opravljajo in organizirajo vzgojno-izobraževalno in drugo delo, visokošolski učitelji pa tudi raziskovalno delo ter so odgovorni, da skupaj z učenci oziroma študenti uresničujejo smotre in naloge smerjenega izobraževanja.

Znanstveni delavci opravljajo na višjih in visokih šolah zlasti raziskovalno delo v skladu z letnim delovnim načrtom ter sodelujejo pri izvajanju oziroma izvajajo vzgojno-izobraževalno delo.

Sodelavci sodelujejo z učitelji pri izvajanju vzgojnoizobraževalnega dela ter izvajajo in opravljajo druge naloge, potrebne za uspešno izvajanje vzgojnoizobraževalnega dela.

Drugi strokovni delavci opravljajo naloge v zvezi z organiziranjem in izvajanjem izobraževanja za pridobitev in izpopolnjevanje strokovne izobrazbe oziroma usposabljanje z delom.

Vzgojitelji organizirajo vzgojno-izobraževalno delo po vzgojnem programu ter skupaj z učenci prispevajo k uresničevanju vzgojno-izobraževalnih smotrov in nalog usmerjenega izobraževanja.

Delavci, ki opravljajo vzgojno-izobraževalno delo v drugih organizacijah združenega dela, organizirajo in izvajajo praktični pouk, proizvodno delo in delovno prakso udeležencev izobraževanja.

173. člen

Delavec v usmerjenem izobraževanju je lahko, kdor ima ustrezno strokovno izobrazbo, delovne izkušnje in pedagoško-andragoško izobrazbo v skladu s tem zakonom, vzgojno-izobraževalnim programom in samoupravnim splošnim aktom izobraževalne ali druge organizacije, ter s celotno svojo poklicno in družbeno aktivnostjo uveljavlja humane medsebojne odnose in socialistično samoupravljanje.

Učitelji, znanstveni delavci in sodelavci v višjih in visokih šolah morajo imeti naziv v skladu s tem zakonom.

V osnovnih šolah v Sloveniji uči okrog 13.300 učiteljev (86 % žensk) od tega okrog 10 % z visoko izobrazbo, 72 % z višjo in 19 % s srednjo izobrazbo! Uči tudi nekaj magistrov, pa tudi nekaj ljudi z nedokončano srednjo šolo.

Izobrazbene kriterije (ki so sicer še prenizki) izpolnjuje 97 % učiteljev za predmet spoznavanje narave in družbe, 80 % za angleški jezik, 70 % za slovenski jezik in le 64 % za matematiko.

Temeljitejšo raziskavo o primernosti srednješolskih kadrov, ki so poučevali, je opravila za leti 1979 in 1993 dr. Tanja Šeme (2).

V letu 1993 je bilo na srednjih šolah v Sloveniji zaposlenih 8.543 delavcev in v domovih 854. Stanje med zaposlenimi, ki so učili po slovenskih srednjih šolah splošne predmete, je bilo naslednje:

Delavci, ki so učili v srednjih šolah leta 1993

Predmet	Število vseh učiteljev	Odstotek neustreznih
Slovenski jezik	623	19,58
Angleški jezik	462	17,10
Nemški jezik	311	19,29
Umetnostna vzgoja	169	25,44
Matematika	589	51,27
Fizika	227	42,73
Kemija	446	25,34
Biologija	241	12,86
Zgodovina	215	5,12
Geografija	172	6,40
Športna vzgoja	466	10,52
Zdravstvena vzgoja	69	36,23

Ker sem že omenil primerjavo šolstva in zdravstva, kjer se kaj takšnega kot v šoli pri učiteljih vsaj pri zdravnikih ne more zgoditi, je zanimiv tudi primer zdravstvene vzgoje v šolah, ki jo poučuje kar 36,23 % neustrezno kvalificiranih ljudi.

Med 3990 ljudmi, ki so učili po šolah leta 1993 splošnoizobraževalne predmete, jih kar 23,63 % ali 943 ni imelo ustreznih pogojev. Leta 1979 pa je bilo neustreznih delavcev, ki so učili po srednjih šolah splošne predmete, kar 51,91 %.

Proti splošnemu prepričanju pa je v srednjih šolah v letu 1993 učilo splošne predmete kar 40 % moških.

Proučevalci slabega izobrazbenega standarda ljudi, ki poučujejo v srednjih šolah, menijo, da je glavni razlog v slabem planiranju izobraževanja, nekritično in nestrokovno kadrovanje bodočih učiteljev, organizacijska razdrobljenost šol in preostri kriteriji za učitelje, ki da so neprilagojeni razmeram v šolstvu.

Osebnostno sem prepričan, da je glavni vzrok tako slabega kadrovskega stanja v šolstvu zelo slab odnos družbe oz. slovenske države do znanja in izobraževanja in nestimulativnih pogojev za večje vključevanje sposobnih, inovativnih in pedagoško ustreznih oseb v šolstvo.

Prepričan sem tudi, da se je po letu 1993 situacija spet poslabšala, kajti naraščajoče podjetništvo, ki se je povezovalo s tujino, zasebne šole in slabe plače v šolstvu so vzpodbudili številne bolj podjetne šolnike k zaposlitvi izven šolskega sistema. Tudi glede prihodnosti ni pričakovati ob enakem odnosu do šolstva kaj boljših rezultatov, ker se najbolj sposobni dijaki usmerjajo v študij ekonomije, prava, medicine in informatike, tako da za šolsko področje spet ostanejo bolj ali manj »prebrani« kadri.

V pripravi pravilnika o napredovanju učiteljev smo ocenjevali, da utegne le to motivirati šolnike za študij, razvojno in raziskovalno delo, inovacije, prenos znanja in tudi za vstop v učiteljski poklic. Vendar je pri dokončni verziji pravilnika prevladal socialni moment, tako da je še ena možnost šla po zlu. Osebnostno sem se zavzemal, da bi bila za svetnika potrebna tudi podiplomska izobrazba, vendar so to iz osnutkov gradiv odstranili. Prepričan sem, da bodo morali učitelji in ravnatelji na boljših šolah imeti podiplomsko izobrazbo in da tudi doktorati sčasoma ne bodo več redkost v srednjih šolah, posebno v tistih, ki bodo z ustrezno šolnino zagotovile višje plače tem učiteljem.

V šolstvu bi bilo treba kadre planirati strateško in ne le na operativni ravni, ko največkrat črpamo obstoječe kadre in povzročamo praznine na drugem mestu.

Eno od možnih poti smo ubrali pri izobraževanju ravnateljev (3,4).

Ravnateljica oz. ravnatelj je oseba, ki je ključna za delo šole. Tega se zavedajo vsi, ki želijo imeti vpliv na šolski sistem – politika, starši, učenci in dijaki ter včasih celo učitelji, ki pa so na žalost preveč prepričani, da šola stoji in pade z učiteljem.

Prvi začetki načrtnega izobraževanja ravnateljev segajo v leto 1986, ko je Zavod za šolstvo pripravil tridnevne seminarje za ravnatelje in v dveh letih zajel praktično vse ravnatelje v Sloveniji. Teme seminarja so bile v začetku: osnove šolske zakonodaje in šolske politike, pedagoško vodenje dela skupine idr. Že v letu 1987 so izobraževanje razširili s temo, kako spremljati pouk v razredu in drugimi praktičnimi temami. Vsi seminarji so bili evalvirani, ga. Marija Velikonja pa je obiskala vse večje strokovne centre v Evropi, se udeležila srečanj in konferenc in tako je leta 1991 nastala prva slovenska šola za ravnatelje. Pri izobraževanju ravnateljev smo se uvrščali med bolj razvite in napredne države v Evropi.

S šolo za ravnatelje smo pohiteli tudi zato, ker smo želeli na ta način preprečiti vmešavanje politike v šolstvo prek ravnateljev. Zato sem bil tako ostro proti sprejemu zakona, s katerim bi naenkrat razrešili ravnatelje in nastavili nove, kajti

treba je bilo postaviti strokovne pogoje za nove ravnatelje, šolo zanje kot predpogoj za opravljanje tega dela in ustrezen sistem ocenjevanja njihovih referenc. Z ravnateljsko šolo je bilo mogoče opraviti osnovno selekcijo tistih, ki za takšno delo niso bili primerni.

Zavedali smo se tudi problemov s kandidati, ki so bili praviloma že ravnatelji, naša želja pa je bila, da se šolajo tudi kandidati za ravnatelje iz vrst učiteljev in drugi. To pa je ob takšni organizaciji zelo težko, ker se dobrega delavca težko pogreša v službi pet tednov v letu. Zato je seveda nevarnost, da se bodo v takšni šoli kasneje v večjem številu začeli pojavljati kandidati iz vrst svetovalnih služb in drugi, ki na šoli niso tako vezani na delo v razredu.

Pri pripravi programa za šolo smo upoštevali dejstvo, da naši pedagogi ne dobijo ustreznih znanj v času študija, tuje izkušnje s tega področja in rezultate redkih raziskovanj domačih raziskovalcev. Dr. Janez Bečaj je ugotovil, da so glavni problemi vodstvenih delavcev v osnovni šoli naslednji: ne doživljajo dovolj potrditve na delovnem mestu, na novo delovno mesto prenašajo kot bivši učitelji model dela v razredu, slabo ločijo probleme, cilje in poti do ciljev in da so precej storilnostno naravnani.

Upoštevali smo tudi želje ravnateljev in drugih kandidatov, ki so želeli naslednjih znanj: organizacija delovnega procesa, priprava predloga delovnega načrta šole, sistematizacija delovnih mest, vodenje učiteljskega zbora, delo z učitelji in učenci, spodbujanje strokovnega izobraževanja delavcev Zavoda, sodelovanje s starši, oblikovanje predloga za nestandardne storitve in sodelovanje z okoljem.

Ravnateljska šola je temeljila na petih moduli: šolska politika in vodenje vzgojno-izobraževalnega zavoda, vodenje notranje organizacije zavoda, skupinskodinamične zakonitosti dela s kolektivom, pedagoško vodenje vzgojno-izobraževalnega zavoda in načrtovanje vizije zavoda in individualnega razvoja vzgojitelja in učitelja. Program je tekel v petih enotedenskih sklopih po okrog 40 ur oz. skupaj 200 ur.

Naša zahteva je bila, da je treba zagotoviti šoli vrhunske domače in tuje predavatelje – teoretike in praktike iz osnovnih, pa tudi mejnih področij, ker bi le na ta način lahko dosegli referenčnost šole. Največjo škodo namreč narediš s predavatelji, ki niso dorasli slušateljem, oz. jim celo poskušajo »soliti« pamet, kot pravi znana asociacija.

Za ravnateljsko šolo smo zagotovili ustrezen standard in preuredili Sindikalni izobraževalni center v Radovljici, ki je tako dobil nove programe, slušatelje in goste, ki so imeli za svoje delo dovolj dobre pogoje. Ker so slušatelji ves čas enotedskega seminarja živeli skupaj, često tudi s predavatelji, so bili kot razred, ki je imel celo svojega razrednika. Na ta način se zagotovi tudi sodelovanje v praksi in prenos znanja s šole na šolo oz. v vrte.

Ob delu šole je nastalo veliko gradiv, ki predstavljajo še danes dragoceno čtivo za šolnike.

Delo v ravnateljski šoli je pokazalo, da je treba v program vključiti več ekskurzij, razgovorov s strokovnjaki, demonstracij novosti, kulturnih dogodkov, osnove gospodarskega poslovanja, tuji jezik, kulturo poslovnega komuniciranja, informatiko ipd.

Pomembna in logična je bila tudi ugotovitev, da je treba na vseh teh področjih delati tudi raziskovalno in omogočiti ravnateljem podiplomski študij.

Glavni predavatelji ravnateljske šole in pisci člankov na temo menedžmenta v izobraževanju so bili dr. Janez Bečaj, dr. Janez Mayer, dr. Bogdan Lipičnik, mag. Lidija Magajna, dr. Mitja Tavčar, dr. Martin Kramar, dr. Ana Tomič, dr. Barica Marentič Požarnik, dr. Vladimir Mužič, dr. Miro Kline, Jure Velikonja in mag. Marija Velikonja, ki je bila tudi snovalka in duša vsega programa.

V letu 1991/92 je šolo končalo 53 slušateljev (od tega jih je imelo visoko šolo le 1/3), leto kasneje pa že 114. Skupaj je v letih 1991 do 1994 končalo šolanje 305 udeležencev, od teh sedem skupin ravnateljev in ravnateljic osnovnih šol, po dve skupini pa iz srednjih šol, vrtcev in domov. Predavalo pa jim je 34 predavateljev.

15 slušateljev iz Slovenije se je šolalo tudi na ravnateljski šoli na Manchester Metropolitan University (Anglija).

Ravnateljska šola je kasneje delno zašla iz začrtanih okvirjev, ker so začeli predavati manj renomirani (bolj ali manj priučeni) predavatelji, zmanjšal se je standard bivanja in dela, pojavile pa so se tudi tendence, da se ta program nadomesti s podiplomskim študijem, upravnim tečajem ipd. Menim, da so vse te zadeve lahko za zraven, vendar mora osnovni koncept ostati: temeljno šolanje ravnateljev z ustrezno kvalitetno predizobrazbo, stalno dopolnilno izobraževanje in specialistični ali magistrski študij za nekatere. Na ta način bo mogoče v nekaj letih došolati ravnatelje v šolah in zagotoviti kakovosten podmladek, ki bo šole lahko vodil strokovno avtonomno.

Šola za ravnatelje bi morala postati glede strokovne pomoči njihova centralna točka, za kar pa imajo interes in zahteve tudi drugi, kar je eden razlogov, da se zadeve razvijajo drugače, kot je bilo mišljeno.

Literatura

1. Boris Lipužič: *Mednarodna učiteljska organizacija in demokratizacija šolstva*, Pedagoški rokovnik, Educa, 1992.
2. Tanja Šeme: *Znanstvene, tehnološke in ekonomske podlage izobraževanja za poklic ter usposabljanje za delo v Sloveniji*, Pedagoški inštitut Ljubljana, 1995.
3. Marija Velikonja: *Management v izobraževanju*, Organizacija in kadri, 1993/6.
4. Marija Velikonja: *Priložnost za vodilne*, Šolski razgledi, 30.1.1995.

Sam nisem nikoli hodil v vrtec, ker sem imel morda srečo, da sem se z množico prijateljev lahko brezskrbno podil po travnikih in gradbiščih takrat še malo poseljene Zelene jame in Jarš pa vse do Save in Tomačevega. V vrtec na Rožičevi ulici pa sta hodila oba moja sinova in od vsega imela najraje nogomet na skromnem igrišču ob Kajuhovi ulici, najbolj pa sta se bala obveznega spanja po kosilu. Ker sem otroka običajno peljal v vrtec okrog osmih in le v skrajnem primeru prej, so mi v grozljivem spominu ostali malčki, ki so jih starši, vse jokajoče in neprespane, prinesli v vrtec ob šesti uri zjutraj in še prej, mnogi otroci pa so nato ostali v vrtcu tudi pozno popoldne. Od takrat sem prepričan, da bi moralo Ministrstvo za šolstvo in šport prepovedati prinašanje otrok v vrtec pred osmo ali deveto uro zjutraj, ampak šele ko se normalno zbudijo in ko se napravi dan in da bi morala država zagotoviti enemu od staršev vsaj do treh let starosti skrajšani delovni čas, da bi imeli otroci tudi kaj od staršev in popoldneva. Čeprav se dobro zavedam, da predolgo izostajanje z dela in življenja materi ali očetu pomembno zmanjša poklicne možnosti, v porajajočem se brutalnem posocialističnem kapitalizmu pa pomeni praviloma tudi izgubo službe ali posla.

Močno so se mi vtisnili v spomin tudi pogledi na vzgojiteljice in varuške, ki so sto in stokrat na dan dvigale otroke, jih brisale, previjale, hranile, z njimi prepevale, jih tolažile, se igrale ipd. in mnoge pri štiridesetih letih postale bolnice z okvarjenimi hrbtenicami, obolenji živčnega sistema. Vedno so imele te delavke v meni močnega zagovornika, saj sem že ob dveh otrocih, ki sta mi bila prepuščena, sicer zelo redko, v skrb kako popoldne, izgubil vse svoje moči, voljo in živce.

V zvezi z vrtcem na Rožičevi, kamor sta hodila moja otroka, je tesno povezan tudi moj odklonilni odnos do raznih družbenopolitičnih in indoktrinarnih aktivnosti v prostorih, ki so namenjeni otrokom. V sobah, kjer so se po tleh igrali in spali otroci, so bila ob volitvah volišča. In polnoletni volilci so brez sramu hodili po otroških prostorih. Če pa bi nekdo stopil v njihovo dnevno sobo ali celo posteljo s čevlji z ulice, bi verjetno zagnali vik in krik. Večkrat sem brezuspešno protestiral proti temu in podobnim barbarskim dejanjem, kasneje, ko pa sem imel možnost in tudi moč resnično poseči v ta sistem, sem to storil s pismom slovenski javnosti o avtonomiji šolskega prostora.

Vrtcem se posvetil precej pozornosti že takoj ob prihodu na Zavod, saj so me sodelavci podučili, da je to področje ključno za srečno otroštvo najmlajših in razvoj sposobnosti. V tistem času je še veljalo, da je vrtec neke vrste nadomestilo za starše v odsotnosti, pa tudi priprava na šolo, kasneje, ko se je uveljavil pomen vseživljenjskega izobraževanja, pa je delo v vrtcu postalo sestavni del sistema izobraževanja otrok z nekaterimi posebnostmi.

Dobro sem poznal predvsem dejstvo, da v državah, kjer predšolski sistem ni urejen, država pritiska na zgodnejše vpisovanje otrok v šolo, in to že pri petem ali šestem letu. Je pač tako, da so otroci gnetljivi in dojemljivi, zato vsi čimprej poskušajo zadovoljiti svoje interese z njimi. Resnici na ljubo tudi starši, ki bi jim bilo celodnevno ukvarjanje z malčkom prava pokora in obratno tudi verjetno drži. Kritiki vrtcev često pozabljajo, da praktično ni več družin z več otroki in da starši, često pa samo eden od njiju, ne predstavljata najboljšega okolja za razvoj otroka. Tudi zaradi načina življenja so ljudje bolj izolirani in zato je vrtec nekako logično, razvojno pogojeno nadomestilo ali še bolje nadaljevanje načina življenja na prehodu v 21. stoletje.

V letu 1989 so celo govorili, da nekateri po svetu razmišljajo o šoli pri 3 letih, dokler ni japonski avtor Masaru Ibuka objavil delo *V vrtcu bo morda že prepozno*. Pri nas je bilo zaradi velike zaposlenosti žensk v vrtcih precej otrok, večina pa jih je obiskovala zadnje leto pred šolo priprave na šolo.

Leta 1990 je za delo vrtcev veljal zakon o vzgoji in varstvu predšolskih otrok iz leta 1981. Navajam nekatere najpomembnejše določbe in člene:

1. Temeljne določbe

Zakon izhaja iz ugotovitve, da zagotavljajo delavci, delovni ljudje in občani predšolsko vzgojo, da bi zagotovili predšolskim otrokom celovit razvoj in jim omogočili varno in zadovoljno otroštvo. Zato obsegata vzgoja in varstvo predšolskih otrok, ki ju ureja ta zakon, organizirano vzgojo, varstvo in skrb za otrokov skladen vsestranski razvoj in je podlaga za nadaljnjo vzgojo in izobraževanje. Prek priprave otrok na osnovno šolo se povezuje v neprekinjen vzgojni proces in postaja s tem del enotnega vzgojno-izobraževalnega sistema.

Tako opredeljena vzgoja in varstvo predšolskih otrok temeljita na življenjskih in socialnih potrebah otroka, njegovih telesnih in duševnih zmogljivostih in življenjskemu ritmu, na potrebah družine in okolja ter izhaja iz marksističnega pojmovanja, da si otrok v aktivnem odnosu do sveta ter družbenega in socialnega okolja z lastno aktivnostjo oblikuje življenjske izkušnje in osebnost.

Temeljni družbeni smoter vzgoje in varstva predšolskih otrok, kot ga postavlja zakon, je oblikovati otrokovo ustvarjalnost in omogočiti razvoj njegove osebnosti v skladu z vrednotami socialistične samoupravne družbe. Iz tako zastavljenega smotra izhajajo tudi naloge predšolske vzgoje, navedene v 5. členu, in pomenijo izhodišče za načrtovanje vsebine in organizacije vzgojno-varstvenega dela.

Iz smotrov in nalog predšolske vzgoje izhaja tudi velika družbena od-

govornost vseh tistih, ki se ukvarjajo z vzgojno-varstvenim delom. Zato sta vzgoja in varstvo predšolskih otrok v zakonu opredeljena kot dejavnost posebnega družbenega pomena, torej kot dejavnost, za katero zakon predpisuje smotre in naloge, pogoje za opravljanje dela in druge oblike družbenega vpliva. To pomeni, da oblike družbeno organizirane vzgoje in varstva predšolskih otrok lahko izvajajo le tiste organizacije združenega dela, družbene organizacije in društva ter druge samoupravne organizacije in skupnosti, ki izpolnjujejo pogoje za tako dejavnost in s svojo organiziranostjo, strokovnostjo in družbeno naravnostjo lahko zagotavljajo, da bodo uresničevale smotre in naloge, ki jim jih postavlja zakon. Družbeno organizirano vzgojo in varstvo predšolskih otrok pojmuje zakon v najširšem pomenu besede, in zajema tudi dejavnost organizacij in društev ter drugih družbenih subjektov, ki v svoje delovne načrte vključujejo tudi delo s predšolskim otrokom, posebno mesto pa imajo seveda vzgojno-varstvene organizacije, tj. »organizacije združenega dela, ki opravljajo vzgojo in varstvo predšolskih otrok kot svojo glavno dejavnost« (7. člen).

Vzgojno-varstveni organizaciji namreč nalaga zakon poleg njene temeljne naloge, vzgoje in varstva predšolskih otrok, še drugo, prav tako pomembno nalogo. Postala naj bi središče družbeno organizirane predšolske vzgoje v svojem okolju in naj bi pri tem skupaj z družbenimi organizacijami in krajevno skupnostjo usklajevala in povezovala dejavnost na področju vzgoje in varstva predšolskih otrok. S tako usmeritvijo bomo zagotovili enoten vzgojni vpliv in usklajenost akcij in delovanja vseh, ki se v krajevni skupnosti ukvarjajo s predšolskim otrokom.

Med nalogami, ki jih zakon postavlja vsem, ki se ukvarjajo z oblikami družbeno organizirane vzgoje in varstva predšolskih otrok, je treba še posebej poudariti odgovornost, da se pri svojem delovanju povezujejo z družino kot osnovnim nosilcem vzgoje in varstva otroka, in da vključujejo v svoje delo tudi starše otrok. S tem določilom zakon posebej poudarja nujnost usklajenih vzgojnih prizadevanj med družbo in družino, saj le taka prizadevanja lahko prispevajo k uresničevanju zastavljenih smotrov.

Posebno pozornost namenja zakon skrbi za razvijanje materinega jezika in določa, da poteka vzgojno delo v vzgojno-varstvenih organizacijah v slovenskem jeziku, pripadniki drugih narodov in narodnosti Jugoslavije pa imajo pravico, da so pod enakimi pogoji deležni predšolske vzgoje v svojem materinem jeziku.

5. člen

Temeljni družbeni smoter vzgoje in varstva predšolskih otrok je oblikovati otrokovo ustvarjalnost in omogočiti razvoj njegove osebnosti v skladu z vrednotami socialistične samoupravne družbe.

Vzgoja in varstvo predšolskih otrok uresničuje temeljni družbeni smoter s tem, da:

– omogoča skladnejši duševni in telesni razvoj otrok ter vedro in sproščeno otroštvo,

- vzgaja ljubezen do staršev, svojega naroda in domovine kot skupnosti enakopravnih narodov in narodnosti Jugoslavije,
- razvija delovne navade in oblikuje odnos do dela kot temeljne človeške in družbene vrednote,
- vzgaja čustva tovarištva in prijateljstva, navaja na tvorno sodelovanje med vrstniki in oblikuje osnovne navade življenja v skupnosti,
- vzgaja ljubezen do narave, odkriva njene vrednote in lepoto ter navaja na varovanje naravnih in drugih vrednot človekovega okolja,
- usmerja v doživljanje lepega ter spodbuja razvoj otrokove ustvarjalnosti,
- spodbuja in zadovoljuje vedoželjnost ter razvija sposobnost opazovanja, spoznavanja in razumevanja naravnega in družbenega okolja,
- razvija govor in druge izrazne sposobnosti kot osnovo za sporazumevanje z okolico in za nadaljnji intelektualni in celoten osebni razvoj,
- pogloblja in razširja življenjske izkušnje, razvija telesne spretnosti ter oblikuje osnovne higienske in druge življenjske navade,
- navaja na varovanje lastnega in tujega zdravja in življenja.

8. člen

Vzgojno-varstvena organizacija je nosilec in usklajevalec družbeno organizirane vzgoje in varstva predšolskih otrok v krajevnih skupnostih, na območju katerih zadovoljuje potrebe po vzgoji in varstvu.

Pri uresničevanju smotrov in nalog vzgoje in varstva predšolskih otrok ter svoje družbene vloge v krajevni skupnosti se vzgojno-varstvena organizacija povezuje z družino, s samoupravnimi organizacijami in skupnostmi, z družbenopolitičnimi organizacijami in z društvi. S tem zagotavlja enoten vzgojni vpliv na vključevanje otrok v prizadevanja in življenje krajevne skupnosti.

12. člen

Delavci vzgojno-varstvene organizacije pridobivajo dohodke iz celotnega prihodka, ki ga ustvarijo:

- s svobodno menjavo dela,
- s soudeležbo staršev in drugih uporabnikov pri posameznih storitvah v skladu z zakonom,
- s prodajo proizvodov in storitev,
- na drugih podlagah, določenih z zakonom.

V letu 1990 je bilo v vrtce vključenih 51,5 % otrok. Imeli so tri programe, in sicer dnevno varstvo za otroke od prvega leta do vstopa v osnovno šolo in to 11 ur dnevno, pripravo otrok na šolo in druge programe predšolske vzgoje. Priprava otrok na šolo je potekala kot integralni sestavni del dnevnega varstva in kot poseben program za otroke, ki niso bili v vrtcih, v minimalnem obsegu 120 ur. Ta tečaj so obiskovali vsi otroci v vrtcih in sem ga osebno že štel kot leto dni izobraževanja, ki pa so ga v okviru priprav na 9-letno šolanje želeli spraviti v šole, vrtce in na

žalost tudi pošolati, v skladu s slovensko avstro-ogrsko tradicijo, namesto da bi otrokom prijazne metode dela v vrtcih prenesli v šolo. Vse v skladu z geslom: Igranja je konec, sedaj je šola.

Staršem in otrokom je bilo na voljo vedno več različnih programov, kamor so lahko vključili otroke za nekaj dni, nekaj ur dnevno ipd. Vrtci so bili prvi in na žalost še danes skoraj edini primer v slovenskem javnem izobraževalnem sistemu, ki so prisluhnili željam, potrebam in tudi zahtevam staršev. Osebnostno sem ocenil, da so vrtec uredili tudi po željah in potrebah otrok, saj se ti zelo naravno uprejo nepravim zadevam.

Pri delu na področju vrtcev mi je zelo veliko pomagal dr. Ludvik Horvat, specialist za razvojno psihologijo otrok, dr. Ljubica Marjanovičeva (tudi moja svetovalka na Zavodu) in Irena Levičnikova, mentorica praktično vseh ravnateljic in vzgojiteljic v vrtcih. Gospa Levičnikova je praktično vso poklicno kariero in življenje posvetila vrtcem in upam, da si bo kdaj našla čas ter zapisala svoje štiridesetletno delo na tem področju. V veliko pomoč pa so mi bile tudi nekatere ravnateljice in vzgojiteljice, ki so uvajale sodobne načine dela – nekaj po tujih vzorih, precej pa po zdravi pameti in na podlagi izkušenj dobrega dela z otroki.

Kdor je odgovoren za razvoj dela v vrtcih, mora poznati vsaj osnovna izhodišča na tem področju. Mene so zanimala predvsem tista, ki so kazala na potrebe otrok v različnih starostnih obdobjih in zakonitosti pri tem. Otrok ima v predšolskem obdobju osnovne fiziološke potrebe (zaščita pred poškodbami in bolečinami, potreba po hrani, termoregulaciji, ravnovesju med aktivnostjo in delom), psihološke potrebe (varnost, zaupanje, ljubezen, sposobnost), potrebe po učenju, spoštovanju in upoštevanju. Vse to je povezano s pripadnostjo in varnostjo družini in socialni skupini, navajanjem na življenje v realnem svetu, željo po lastnem izražanju in uspehu (1).

Z zanimanjem sem prebiral in poslušal, kaj otroci znajo ali česa ne znajo, oz. v čem uživajo v določeni starosti. Nekaj ugotovitev tudi navajam.

Pri 12 do 18 mesecih je otrok zelo živahen, poln energije in entuziazma. Uživa, ko med hojo poriva ali vleče igrače, poskuša čečkati, pomaga pri hranjenju, vendar pogosto poliva, rad skriva predmete, na vprašanja odgovarja z da ali ne, hitro postane jezen, rad ima prisotnost otrok, a se z njimi ne igra, prepozna se v ogledalu in si veselo maha. Zna tudi 5 do 50 besed.

V tretjem letu življenja je otrok zelo zainteresiran za sodelovanje in že sprejema usmeritve in navodila odraslih, zato pozorno posluša njemu primerne zgodbe, rad pa ima tudi šale. Pozna 300 do 1.000 besed, če je družina bolj vpljudna, otrok že pravilno uporablja besedi prosim in hvala. Je samostojno in se popaca samo po nesreči.

Petletni otroci so v obdobju relativnega mirovanja v razvoju. So zaupljivi, zanesljivi in prijateljski. Zelo so dojemljivi za razvoj gibalnih sposobnosti. Prepoznajo in identificirajo denar, prepoznajo številke do 10, poznajo pa prek 1.500 besed. Humor prepoznavajo, pa tudi sami sestavijo kakšno šalo. Željni so novosti, stalno nekaj iščejo in postavljajo vprašanja.

In to je obdobje, ko država ugotovi, hopla, potrebna je šola.

Temeljni problem dela v vrtcih je bil, da so to področje prejšnji ministri, pa tudi direktorji Zavoda precej odrivali, poleg tega je po financiranju spadal med zdravstvo in socialo. To je jasno pokazalo, kaj si država misli o tem področju. Skrb in varovanje otrok ter njihovega zdravja – to je bil glavni moto. Zato pa se je dogajalo, da so gnali otroke spat sredi belega dne in zanemarjali različnost, ustvarjalnost ipd. Večji del programa v vrtcih je bil bolj prilagojen znanjem in delovnim navadam zaposlenih in njihovih staršev kot pa otrokom. Raziskave so v tistem času pokazale, da najbolj na kvaliteto dela v vrtcu vpliva organizacija in delo vzgojiteljic, pa prostor, delitev na skupine ipd., manj pa obstoječi vzgojni program. Zato sem podprl prizadevanja mojih svetovalcev, da se delo na tem področju usmeri najprej v izobraževanje njih samih, nato delavcev po vrtcih in na različne projekte, prek katerih je bilo mogoče pomagati vrtcem pri vsakodnevnem delu.

Zasnovali smo projektno delo, različnost v delu in uvedli različne sodobne oblike dela, ki so vključevale tudi starše. Osnovni problem pri uvajanju novosti v vrtece pa je (bila) nizka izobrazbena struktura zaposlenih, saj je bil organiziran za delavce in ravnatelje le višješolski študij, zato je bilo tudi zelo težko dobiti svetovalke z visoko šolo, kaj šele z magisterijem. Po drugi strani pa so imele ravnateljice in delavke v vrtcih to prednost, da so bile zelo veliko v stikih s starši in z otroki in so imele številna praktična znanja in izkušnje, kako opravljati optimalno svoje delo in ga približati vsem otrokom. Tu vidim zelo veliko problemov pri nižanju starostne stopnje za šolanje otrok, posebej če bo obveljal selekcijski mehanizem, ki ga zagovarja ministrstvo dr. Gabra.

Na delo v vrtcih in uvajanje novih oblik je zelo vplivala konkurenca, saj je bilo otrok vedno manj, vedno manj so jih tudi starši pošiljali v vrtec, saj je bila v letih 1990 in 1991 huda socialna stiska.

Kot eno prvih nalog na Zavodu sem si zadal postaviti skupino svetovalk iz vse Slovenije v bolj samostojno vlogo (do tedaj so bile vključene v sektor za osnovno šolo), jih povezati v enotno skupino in prek projektnega dela tudi vključiti v študij. Obenem pa sem zahteval, da postane delo skupine javno in da pripravi čimveč konkretnih predavanj in aktivnosti, ki bodo koristile vrtcem. Tako kot drugi sektorji je tudi sektor za predšolsko vzgojo izdal pred šolskim letom 1991/92 lično publikacijo, iz katere tudi navajam nekaj podatkov v tem poglavju (1).

Skupina je zelo dobro zastavila svoje delo in v kratkem času pripravila veliko predavanj, delavnic, publikacij ipd., kar je dalo Zavodu pomembne reference med zaposlenimi v vrtcih in so tudi zato kasneje želeli preiti v šolski resor.

V letih 1991 in 1992 je Zavod v sodelovanju z drugimi institucijami organiziral različne teme za vodstva vrtcev in vzgojitelje. Nekaj tem navajam: Stališča vzgojiteljev in staršev o nalogah predšolske vzgoje, Osnove ekološke vzgoje, Ravnatelj – organizator in pedagoški vodja vrtca, Gibalne spretnosti predšolskih otrok, Vloga verbalne in neverbalne komunikacije v razvoju otrok od prvega do tretjega leta starosti, socialni in emocionalni razvoj predšolskega otroka, Metode za razvoj govora in socializacije v predšolski vzgoji, Vzgojno delo v dvojezičnih vrtcih, izhodišča za ustvarjalno učenje, Drugačni otroci v vrtcu, Uvajanje tujega jezika v predšolsko vzgojo, Sodelovanje s starši, Prehranjevanje otrok, Ritmična vzgoja, Kreativno vzgojno delo, S plesom popestrimo razvoj in življenje otrok.

Veliko je bilo razprav o učenju tujih jezikov vrtcih. Mnogo spodbud so naše vzgojiteljice in svetovalke dobile v dvojezičnih vrtcih na Koroškem in o tem tudi navdušeno pisale v časopise (2). Ob primerjavi z dvojezičnimi območji so učitelji pogosto pozabili, da ti otroci tudi živijo v dvojezičnem okolju in jim to predstavlja način življenja, medtem ko je sredi Ljubljane to popolnoma drugače, če seveda odštejemo inovativni vrtec Jelka, kjer pod vodstvom ravnateljice Nade Verbič že več let deluje tudi vrtec za otroke tujih državljanov.

Pomembno je na uvajanje tujih jezikov v vrtce vplivalo tudi mnenje dr. Rahael Cohen, avtorice knjige *Zagovor zgodnjega učenja*. Avtorica je trdila, da se otroci lahko že s tremi leti začno učiti tuj jezik in da to zelo pozitivno vpliva tudi na učenje materinega jezika. Zagovarjala je metodo impregnacije, pri kateri so otroci postavljeni v naravne situacije. Predlagala je v začetku le ustno učenje in intenzivno vključevanje staršev v učenje. Nekakšno simulacijo dvojezičnega sistema.

V letu 1991 smo se več mesecev pregovarjali o tem, kam vključiti vrtce. Dr. Katja Bohova, ministrica za zdravstvo, je skupaj s svojimi socialci razmišljala o družini, ki naj ji šola in vrtec pomagata pri izobraževanju in vzgoji otrok. Vrtci so bili po tej metodologiji neke vrste zlo, kamor morajo otroci, ker staršev dopoldne pač ni doma.

Ker je bila dr. Bohova v začetku leta 1991 zaradi zdravstvenih težav nekaj časa odsotna in ker je imela veliko težav z zdravstvom, so vrtci ostali brez normativov in zakonodaje v njenem ministrstvu, na šolstvu pa smo ta čas naredili vse potrebno, saj sem sodelavcem naročil, naj vključijo vrtce v vse materiale in v delovanje celotnega izobraževalnega sistema. Ravnatelji in delavci v vrtcih so si zelo prizadevali, da bi prišli v šolski resor. Pomemben preobrat se je zgodil na okrogli mizi, ki je bila v okviru posveta delavcev v vrtcih na Bledu konec novembra 1991.

Posvet smo pripravljali dolgo časa in je vzbudil veliko zanimanja in pričakovanj med udeleženci. Ozračje v dvorani je bilo naelektreno, prisotnih je bilo prek 200 ravnateljic, veliko vzgojiteljic, oba resorna ministra, celotna ekipa Zavoda R Slovenije za šolstvo in šport – skupina za vrtce ter svetovalci z Ministrstva za šolstvo in šport, socialo in zdravstveno varstvo.

Okroglo mizo je vodil dr. Ludvik Horvat, za njo pa je sedela na desni dr. Katja Bohova, poleg nje mag. Bojan Brumen in dr. Ljubica Marjanovič in na skrajni levi midva z dr. Venclem. Minister mi je že prej povedal, da se on ne bo boril za resorje, pač pa za otroka in njegovo optimalno servisiranje s strani države, jaz pa sem mu prigovarjal, naj se ob koncu le odloči in izkoristi pripravljenost vrtcev, da gredo k nam. Na začetku je vsak od nas povedal svoje, pri čemer so dr. Vencelj, mag. Brumen in dr. Marjanovičeva nastopali zelo okvirno s stališča otroka in se niso odločali za resor. Dr. Bohova je seveda zagovarjala svoj resor, čeprav bolj medlo, jaz pa sem se zelo jasno postavil na stališče, da spadajo vrtci k Ministrstvu za šolstvo, saj smo mi v celoti strokovno skrbeli za njih, obenem pa gre za logično izobraževalno vertikalno. Doživel sem seveda lep aplavz, nakar se je začela zgodba zapletati in razpletati, dokler ni prišlo do popolne diskreditacije Ministrstva za socialo in zdravstveno varstvo, ki je ponujalo neke nedodelane in strokovno vprašljive projekte, in na koncu kar do zahteve po odstopu dr. Bohove. Njeni strokovni sodelavci so bili na žalost zelo slabi in nepripravljeni in takrat sem dodobra uvi-

del, kako je težko ministru ob slabi posadki. Dr. Vencelj pa nam je v tem času že kar zaupal, se skliceval na nas in ni imel nobenih problemov.

Okrogla miza se je razšla z nekaterimi obljubami obeh ministrstev, naslednji dan pa so socialci na seminarju s svojimi predavanji in stališči na seminarju doživeli ponoven polom. Zaposleni v vrtcih so ugotovili, da prihajajo časi, ko se bo treba za delo pošteno potruditi in da se morajo zelo aktivno vključiti v pripravo konceptov in programov. Programi, ki so predlagali znižanje starostne meje za šolanje otrok, so grozili z odvzemom dela v mali šoli, zmanjševanje otrok v populaciji in predvidene oblike krajšega delovnega časa, podaljšanja porodniškega dopusta, pa so kazali na bistveno zmanjšanje števila otrok v vrtcih.

Na terenu so občinske službe z različnimi pristopi in financiranjem po svoje razburjale in delale škodo po vrtcih, na ministrstvu za socialo niso pripravili nobenih praktičnih rešitev, naše ministrstvo se ni hotelo vtikati v zadevo, na Zavodu pa smo pripravili vse potrebne strokovne podlage in čakali proceduralne rešitve.

Okrog 15. decembra 1991 sem dobil od namestnika dr. Venclja Zorana Bizjaka namig, da me bo vodja skupine ministrov za družbene dejavnosti in podpredsednik vlade dr. Malešič (kasneje veleposlanik Slovenije v Zagrebu) klical na zagovor, češ da se Zavod vmešava v politične zadeve. Poleg vrtcev so takrat tekle bitke še za nekatere zavode za motene in prizadete otroke. Bizjaka sem prosil, naj mu naroči, naj mi pošlje pismen protest, ki pa ga bom takoj nato poslal novinarjem, in da se na štiri oči ne bom ničesar dogovarjal.

Podpredsednik dr. Malešič je potegnil pametno potezo in sklical vodstvi obeh ministrstev in strokovne sodelavce s področja problematike vrtcev. Dobili smo se konec decembra v pisarni dr. Bohove in to še namestnik dr. Bohove Franci Imperl in ena od njenih svetovalk, z naše strani pa dr. Peter Vencelj, Irena Levičnik in jaz. Kot predstavnika stroke in obeh fakultet pa sta bila prisotna dr. Ljubica Marjanovič (z ljubljanske Filozofske fakultete) in mag. Bojan Brumen s Pedagoške fakultete v Mariboru. Dr. Bohova je bila zelo dobro razpoložena, kajti zapuščala je mesto ministrice (nadomestil jo je dr. Voljč) in odhajala za veleposlanico na Dunaj, tako da je bilo vzdušje zelo dobro. Dr. Vencelj pa ni bil najbolje razpoložen, pa še mudilo se mu je na sejo vlade in nas je kmalu zapustil, meni pa naročil, naj se dogovarjam.

Pogovor se je sukal zelo različno, vendar sem kmalu začutil, v čem je problem in past sestanka. Dr. Bohova je zelo vzpodbujala g. Levičnikovo, ki je trdila, da je glavni problem neurejeno stanje na področju zakonodaje (da zato lahko občine delajo, kar hočejo), neurejena sistematizacija, ki postavlja vzgojiteljice v neenakopraven položaj (v sklopu socialnega in zdravstvenega osebja) in financiranje. To bi bilo seveda najlažje urediti (in taktična napaka dr. Bohove je bila, da tega že zdavnaj ni uredila). Dr. Ljubica Marjanovičeva je ponavljala splošne teze o potrebah otroka ipd., medtem ko je tehtnico nevarno nagnil mag. Bojan Brumen, ki je na moje neizmerno presenečenje in skoraj grozo zatrdil, da po njegovem spada to področje v družino in socialo. To so predstavniki Ministrstva za socialo in zdravstveno zdravstvo z veseljem zagrabili. Ugotovil sem, da so vsi ti ljudje tesno povezani, saj jim je Ministrstvo v preteklosti pošteno podpiralo raziskovalno delo in podobne obljube so bile zagotovljene tudi v bodoče, če bodo »pridni«. Ljudje, ki

so pred publiko govorili eno, so se na zaprtih sejah obnašali drugače.

Vzel sem si nekaj minut časa in prisotnim (v obsegu, kot sem ocenil, da je za njih dovolj) razložil, da gre za popolnoma različne koncepte in da je bistveno za koncept, ki ga predlagajo socialci, da nima koncepta, ampak je edini cilj poriniti otroka v predšolskem obdobju iz obstoječih institucij v družino, takoj v naslednji fazi pa zagotoviti močan vpliv cerkvenih institucij in podobnih varovalno indoktrinarnih sistemov. Mag. Brumnu sem razložil, da tak sistem ne bo rabil niti sedanjih vzgojiteljic, še manj pa njegove stroke in višješolskih diplomantov. V razvitih državah pa so tudi zakonsko predpisovali vsaj določene oblike organiziranega izobraževanja že za najmlajše od 3. leta naprej. In namesto da bi mi nadgrajevali zastavljeni sistem, so ga oni poskušali popolnoma uničiti. Prek vrtcev bi razni ideološki sistemi prodrli v šole in forsirali sistem šolske indoktrinacije, ki so ga v demokratičnih zahodnih državah v tem času uspešno izganjali iz sistema. Slovenski črni CK je takrat trdo delal, čeprav so se mu pozicije zelo majale. Demokratska struja v slovenski politiki se je krepila in vedno več je bilo ljudi, ki so se tudi javno izrekli proti konservatizmu. Tega zadnjega jim seveda nisem razlagal, povedal pa stvari tako, da so počasi tudi strokovnjaki razumeli, da bo stroka morala povedati svoje. Dr. Bohovi sem tudi predlagal, naj obe fakulteti in Zavod za šolstvo pripravi svoje strokovno mnenje in naj ga v strokovnih krogih uskladijo, tako da se jasno videlo, kdo stoji za katerim predlogom. Predlagal sem ji tudi, naj jih do takrat ne sprejme, niti rešitev, ki jih rinejo pod mizo.

V zakonu o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja, ki ga je podpisal dr. Vencelj 28.8.1991, so bili vrtci že vključeni v 5. člen z naslednjim tekstom: *Predšolsko vzgojo s pripravo na osnovno šolo opravljajo vrtci, ki se lahko ustanovijo kot vzgojno-izobraževalni zavodi ali organizirajo kot enote vzgojno-izobraževalnih ali drugih zavodov, podjetij, ali drugih organizacij ali kot dejavnost zasebnika.*

Vendar pa je bilo v devetem členu zapisano, da ugotovi izpolnjevanje pogojev za opravljanje predšolske dejavnosti občinski ali mestni upravni organ, pristojen za družino in socialno varstvo. Tudi za predloge normativov in standardov je bilo pristojno Ministrstvo za družino in socialno varstvo.

Leta 1991 sem v uvodu v publikacijo Zavoda (1) zapisal:

Ob spoznanjih, da so za razvoj otroka najbolj pomembna njegova roсна leta, bo delo v vrtcih z leti postajalo vedno bolj pomembno, tudi kakovostno, prilagojeno otrokom in tudi možnostim in pogojem družine. Zato danes štejem vrtce med najboljše del slovenskega vzgojno – izobraževalnega sistema, zaposlene v njih pa med tiste, ki svoje delo opravljajo z veliko odgovornostjo in ljubeznijo.

Ob željah, potrebah in zahtevah, da se podaljšuje šolanje otrok, smo uspeli igro in kreativen način dela, ki je značilen za vrtce, prenesti v nižje razrede osnovne šole in preprečiti pošolanje vrtcev. Metode dela v vrtcih pa so bile tudi teoretična in praktična podlaga za integracijo motenih in prizadetih otrok v šole. S tem je kvalitetno delo v vrtcih neposredno pripomoglo k humanizaciji slovenskega prostora.

Z odpiranjem v Evropo in s spreminjanjem življenjskih norm, zmanjšanjem števila otrok in trenutno vedno slabšim finančnim položajem sloven-

skih družin se naloge in oblike delovanja vrtcev zelo spreminjajo in prilagajajo. Vse to zahteva nova znanja, organizacijske oblike in tudi trženje.

Med pomembnejše svoje prispevke na področju vrtcev štejem predvsem to, da smo jih uspeli vključiti v slovenski izobraževalni sistem in številne metode dela prenesti v osnovno šolo, ne pa klasično in togo pošolati vrtec, kot se je zgodilo številnim zahodnim državam in kot so bile tendence tudi pri nas. Otroštvo je pač samo eno in brezkrbnost ter svoboda so mi bili vedno v lepem spominu.

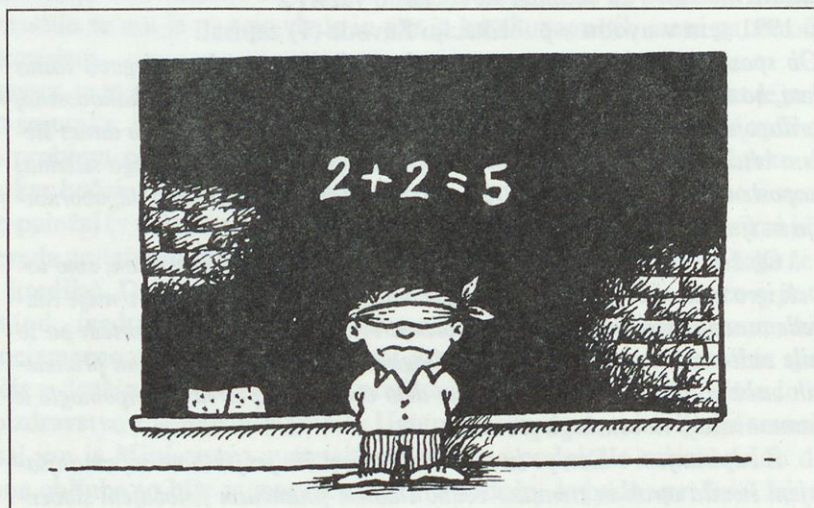
Leta 1989 je bilo v Sloveniji 145.058 otrok, starih od 11 mesecev do 6,5 let, v vrtec pa jih je hodilo 52,3 % ali 75.838, leta 1992 133.615, v vrtec jih je hodilo 49% ali 66.029, leta 1994 pa je od 122.549 otrok v vrtec hodilo 54,4 % ali 66.703 otrok.

Organizacija sektorja za vrte na Zavodu v letu 1992

V začetku leta 1992 so bile sodelavke na področju predšolske vzgoje organizirane v sektor za predšolsko vzgojo. Vodila ga je Irena Koželj-Levičnik, strokovni konzulent je bila z 1/3 zaposlitvijo dr. Ljubica Marjanovič-Umek. Svetovalke so bile Zora Ketiš (OE Celje), Mirjam Ivič (OE Slovenj Gradec), Marija Jamšek (OE Koper), Ivana Sajovic (OE Kranj), Zmaga Glogovac, Jurka Lepičnik-Vodopivec (OE Ljubljana), Fanika Fras-Berro (OE Maribor), Jana Kolarič (OE Murska Sobota), Ana Lečevski (OE Novo mesto). Za vzgojo in usposabljanje predšolskih otrok z motnjami sta bila odgovorna Lidija Kastelic in Franci Kolenc.

Literatura

1. *Strokovna izhodišča in obvestila o programu sodelovanja Zavoda Republike Slovenije za šolstvo in vrte v šolskem letu 1991/92, Zavod R Slovenije za šolstvo 1991.*
2. Zlatka Rashid: *Dragocene izkušnje, Obisk v celovškem vrtcu in osnovni šoli, Večer, 10.10.1990.*

OSNOVNO ŠOLSTVO

Ob prihodu na Zavod sem se odločil, da med vsemi segmenti šolskega sistema najprej uredimo srednje šolstvo, ki je bilo zavoženo z usmerjenim izobraževanjem, in da na vseh drugih področjih spremenimo tisto, kar je bilo vsakomur jasno, da je treba urediti. Vedel sem, da bomo tako z organizacijo kot standardi znanj v srednji šoli zagotovili prehodnost po vertikali na univerzo oz. zagotovili poklicne standarde in z vrha vplivali nazaj na osnovno šolo. Da je bilo moje izhodišče, ki mu je večina sodelavcev nasprotovala, pravilno, kaže tudi to, da še leta 1995 niso uspeli narediti nobenih ustreznih sistemskih sprememb v osnovni šoli, ker je sistem srednjega šolstva in prehodov iz njega nedomišljen in neurejen.

Čeprav sem se zavedal, da je takšna osnovna šola, kot je (za vse enako), leglo zla v slovenskem šolstvu in velik krivec za škartiranje mladine, smo jo pustili prvi dve leti razmeroma pri miru. Ni bilo dovolj časa, ni bilo urejeno srednje šolstvo in predvsem ni bilo dovolj znanja za resno delo. Zato sem v tem času predvsem podpiral notranjo prenovu, inovacije, ki jih je z velikim entuziazmom in energijo razširjala Dora Gobec in nekatere projekte, ki so kazali možne poti osnovne šole. Stalno sem tudi poudarjal, naj šola postane humanejša, bolj prijazna ipd., čeprav sem vedel, da imajo učitelji ob takšni doktrini in zakonodaji zelo malo možnosti.

Za boljše razumevanje težav pri delu osnovne šole navajam nekaj določb in členov iz zakona o osnovnem šolstvu iz leta 1981, ki so veljale še v letu 1990.¹⁷¹

I. Temeljne določbe

Temeljno načelo vsebinske in pedagoško strokovne preosnove osnovne šole izražajo določbe 1. člena s tem, da v primeri z dosedanjjo ureditvijo bistveno razširjajo funkcije in naloge osnovne šole. Od nekdanje naloge: »... posredovati učencem osnovno izobrazbo« ... se naloge osnovne šole razširjajo in individualizirajo, saj zakon nalaga osnovni šoli temeljno nalogo »razvijati osebnost in ustvarjalne sposobnosti vsakega posameznika in pripravljati učence za aktivno vključevanje v samoupravne odnose ter v družbeno aktivnost za materialni in kulturni razvoj«. To seveda v praksi dosedanje os-

¹⁷¹ Večina zakona velja še v začetku leta 1995.

novne šole ni popolna novost, novo pa je, da uzakonja to pedagoško in družbenopolitično nalogo kot obvezno zakonsko normo za vsako osnovno šolo in vsakega pedagoškega delavca v njej.

Osnovna šola je del enotnega vzgojnoizobraževalnega sistema v Socialistični republiki Sloveniji. V okviru tega je poudarjen njen splošno izobraževalni značaj. S tem, ko učence vzgaja in jim omogoča splošno izobrazbo, jih pripravlja za nadaljnje izobraževanje, za delo, pa tudi za vključevalni značaj. S tem, ko učence vzgaja, jim omogoča pridobiti za delo potrebna znanja neposredno v delovnem procesu. S splošno izobrazbo, z njenimi vsebinami in prakso v celotnem šolskem delu pa pripravlja učence tudi za aktivno udeležbo v socialistični samoupravni družbi in za osebno življenje.

Idejna naravnost osnovne šole, kot je izražena v temeljnih določbah zakona (3. – 6. člen), je v celoti izraz nedvoumne usmerjenosti samoupravne socialistične družbe, da tudi na področju osnovnošolske vzgoje omogoči oblikovanje osebnosti človeka socialistične samoupravne družbe, ki mu je kritičen odnos do sveta ter svoboda iskanja in prepričanja nepogrešljiv pogoj osebnega in družbenega razvoja. V ta namen opredeljuje temelje vzgoje in izobraževanja v osnovni šoli: marksizem kot znanstveno teorijo in revolucionarno prakso delavskega razreda ter v okviru tega samoupravljanje kot vsebino in metodo dela, spoštovanje človekove osebnosti, potrebe zdravega telesnega in duševnega razvoja otroka, ustvarjalno vlogo človeka pri delu, in pri urejanju medsebojnih odnosov v družbi ter dosežke in zahteve razvoja kulture in sodobne znanosti, tehnike in tehnologije, kot bistvene sestavine celovitega ambienta, v katerem osnovna šola novim generacijam socialistične samoupravne družbe oblikuje humano vizijo sveta.

Taka naravnost osnovne šole je podrobneje razčlenjena še v številnih določbah celostnega zakona, zlasti pa v opredelitvi temeljnega družbenega smotra in nalog osnovne šole v 4. členu, kjer daje zakon dokaj podrobne usmeritve ne le za določanje vsebin in metod dela v osnovni šoli, ampak tudi za reševanje mnogih vprašanj praktičnega pedagoškega dela. Na svoj način mora k izpolnjevanju teh nalog prispevati vsaka učna ura in vsaka druga oblika dela v osnovni šoli. Njihovo zanemarjanje ali pomanjkljivo izpolnjevanje pomeni za šolo neizpolnjevanje njenih temeljnih obveznosti, pri posamezniku pa kršitev delovne dolžnosti pedagoškega delavca.

Zakon opredeljuje odprtost osnovne šole v okolju kot enega od bistvenih pogojev za uresničevanje njenih temeljnih družbenih smotrov. Odprtost osnovne šole se uveljavlja zlasti v dveh smereh, in sicer:

- v odprtosti vsebine, kjer osnovna šola poleg zagotovljenega programa omogoča, spodbuja in razvija interesne dejavnosti, družbeno aktivnost učencev, in dopolnilne programske vsebine,

- v odprtosti delovanja in izvajanja programa svojega življenja in dela tako, da v njegovo uresničevanje vključuje delavce v organizacijah združenega dela, občane v društvih in družbenih organizacijah in starše. Zakon izrecno nalaga osnovni šoli obveznost, da se z vsebino in organizacijo svojega delovanja vključuje v aktivnosti svojega okolja in v prizadevanju delovnih

ljudi in drugih občanov za vsestranski razvoj. Posebej kaže opozoriti, da se ta obveznost ne nanaša le na tradicionalno vlogo šole pri kulturnem razvoju kraja, ampak v enaki meri na vso socialno celoto, vključujoč tudi proizvodnjo ter druge družbene in gospodarske dejavnosti. Šola mora to svojo obveznost upoštevati pri načrtovanju svojega dela in v celotni naravnosti svojega pedagoškega dela, tako da sistematično razvija sposobnosti in interese učencev ter oblikuje osnove njihove poklicne usmeritve.

Skladno z določbami ustave SRS zakon opredeljuje odgovornost občine za osnovno šolo. Novost pa je, da občini tudi izrecno nalaga odgovornost za varstvo pravic občanov do osnovnega šolanja ter jo zavezuje, da z družbenim planom občine usmerja načrtovanje dejavnosti osnovnih šol. Zlasti je aktualen razvoj mreže osnovnih šol v občini, ki mora vsem otrokom omogočiti obiskovanje osnovne šole. S številnimi določbami o organizaciji dela, o samoupravnih organiziranosti osnovnih šol in o delavcih zakon omogoča tudi delo manjših osnovnih šol v krajih, kjer so take potrebe, z namenom, da se zagotovi uresničevanje pravice do osnovnega šolanja vsem otrokom. Z določbo, da je za prenehanje dela osnovne šole potrebno tudi soglasje sveta šole in prizadete krajevne skupnosti, pa je zakon tudi učinkoviteje kot doslej, zavaroval prizadete občane pred morebitnim preglasovanjem v organih občinske skupščine.

Švobodna menjava dela na področju osnovnega šolanja se pretežno ureja z zakonom o svobodni menjavi dela na področju vzgoje in izobraževanja (Ur. l. SRS, št. 1/80), zakon o osnovni šoli le dodatno ureja nekatere posebnosti te dejavnosti. Tako npr. določa v 13. členu, da so sestavni del programa storitev, ki ga osnovna šola kot izvajalec izvaja oziroma uveljavlja v svobodni menjavi dela, tudi materialni pogoji, s katerimi osnovna šola omogoča izobraževalno, kulturno, telesno kulturno in tehnično dejavnost mladine in občanov v krajevni skupnosti, s čimer se omogoča odprtost šolskih zmogljivosti za širše potrebe, če se uporabniki in izvajalci v svobodni menjavi dela o tem ustrezno sporazumejo. Bistvenega pomena pa so seveda določbe o zagotovljenem programu (13.–16. člen), ki tvori hkrati podlago za sporazumevanje o solidarnem zagotavljanju sredstev v Socialistični republiki Sloveniji.

Zakon določa tudi, da je izobraževanje v osnovni šoli najmanj v obsegu zagotovljenega programa za učence brezplačno, kar pomeni ukinitve nekaterih dosedanjih prispevkov, ki so jih šole zaračunavale staršem (stroški z učnim načrtom določenih ekskurzij, športnih dni itd.). Zakon dopušča možnost, da uporabniki in izvajalci določijo prispevek staršev za učbenike, druge šolske potrebščine, prehrano učencev in tiste oblike dela, ki presegajo zagotovljeni program, vendar je za to potreben dogovor v občinski izobraževalni skupnosti, ne morejo pa teh prispevkov poljubno določati organi posamezne šole.

1. člen

Osnovna šola razvija osebnost in ustvarjalne sposobnosti vsakega posameznika in pripravlja učence za aktivno vključevanje v samoupravne socialistične odnose ter v prizadevanja za hitrejši materialni in kulturni razvoj celotne družbe.

Vzgoja in izobraževanje mladine in odraslih v osnovni šoli je del enotnega sistema vzgoje in izobraževanja v Socialistični republiki Sloveniji.

4. člen

Temeljni družbeni smoter osnovne šole je razvijati svobodno, ustvarjalno, samostojno in celovito osebnost samoupravne socialistične družbe.

Osnovna šola uresničuje temeljni družbeni smoter s celotnim življenjem in delom tako, da omogoča učencem:

- sistematično pridobivanje, razširjanje in poglobljanje znanja, uvažanje v razumevanje temeljnih zakonitosti razvoja narave, družbe in človeka ter spoznavanje medsebojne povezanosti in prepletenosti družbenega razvoja, kulture, znanosti, tehnike in drugih področij človekovega ustvarjanja,
- razvijanje jezikovne kulture in usposabljanje za ustno in pismeno izražanje v materinem jeziku,
- razvijanje vedoželjnosti, sposobnosti za opazovanje, kritično in samostojno mišljenje ter usposabljanje za smotno uporabo znanja,
- razvijanje potrebe po stalnem izobraževanju in izpopolnjevanju, usposabljanju za racionalno in učinkovito učenje in za samoizobraževanje,
- usposabljanje za samoupravljanje, razvijanje zavesti o družbeni odgovornosti in vključevanju v aktivno družbeno življenje ter samoupravne odnose,
- razvijanje ljubezni do svojega naroda in domovine kot skupnosti enakopravnih narodov in narodnosti Jugoslavije, spoznavanje njihovega razvoja in dosežkov kulturnega ustvarjanja,
- vzgojo v duhu pridobitev socialistične revolucije in tradicij narodnoosvobodilnega boja,
- usposabljanje za obrambo neodvisnosti Socialistične federativne republike Jugoslavije in za družbeno samozaščito,
- vzgojo v duhu načel neuvrčenosti in solidarnosti z delavskimi in drugimi naprednimi gibanji v svetu,
- razvijanje tovarištva, demokratičnih in odgovornih odnosov med ljudmi, zlasti med spoloma ter usposabljanje za moralno presojanje, kritično ocenjevanje odnosov med ljudmi in za moralno ravnanje,
- razvijanje odnosa do dela kot temeljne vrednote, delovnih in drugih ustvarjalnih sposobnosti in navad, oblikovanje smisla za gospodarnost in ustreznega odnosa do pridobivanja in potrošnje materialnih dobrin,
- vsestranski razvoj interesov in sposobnosti, ustrezno odločitev pri izbiri poklica ter jih aktivno usmerja pri vključevanju v nadaljnje izobraževanje in delo,
- spoznavanje, vrednotenje in doživljanje umetniških del in drugih kul-

turnih dosežkov, razvijanje sposobnosti za samostojno in ustvarjalno izražanje, doživljanje kulture kot trajne sestavine človekovega življenja in oblikovanje odnosa do nacionalne kulture in njene vloge v celotnem nacionalnem razvoju in odnosa do kulture narodov in narodnosti Jugoslavije,

- odkrivanje vrednot in lepote narave, navajanje na varovanje naravnih in drugih vrednot človekovega okolja,

- skladen telesni in duševni razvoj, razvoj telesnih sposobnosti in jih navaja na trajno telesnokulturno aktivnost kot osnovo človekovega zdravega življenja.

- vzgojo za smotno, bogatejše in ustvarjalno življenje v prostem času,

- vključevanje v delo in življenje občanov v krajevni skupnosti,

- oblikovanje navad zdravega življenja in razvijanje skrbi za varovanje svojega zdravja in življenja ter zdravja in življenja drugih.

95. člen

Delavec, ki v osnovni šoli opravlja vzgojno-izobraževalno delo oziroma sodeluje pri tem delu, je lahko, kdor ima ustrezno izobrazbo v skladu s tem zakonom in samoupravnim splošnim aktom osnovne šole, opravljen strokovni izpit, obvlada učni jezik ter s svojo celotno poklicno in samoupravno dejavnostjo uveljavlja humane medčloveške odnose in socialistično samoupravljanje.

114. člen

Osnovna šola je delovna organizacija, v kateri delavci v skladu s tem zakonom uresničujejo smotre in naloge osnovne šole in njeno družbeno vlogo v okolju, lahko pa je organizirana tudi kot temeljna organizacija združenega dela v sestavi vzgojno-izobraževalne delovne organizacije, katere ustanovitelj je občina.

115. člen

Osnovna šola lahko organizira delovne enote v svojem sestavi (podružnična šola, enota za osnovno izobraževanje odraslih, enota za usposabljanje otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju, enota za vzgojo in varstvo predšolskih otrok, glasbena šola itd.). Te enote so lahko tudi zunaj sedeža osnovne šole.

VII. Nadzor

Zakon v skladu s splošno ureditvijo družbenega nadzora in posebnih pogojev na področju vzgoje in izobraževanja uveljavlja tri oblike družbenega nadzora nad delom osnovne šole. Samoupravni nadzor se ureja s samoupravnimi splošnimi akti v skladu z zakonom v organu samoupravne delavske kontrole (Uradni list SRS, št. 17/78), nadzor nad zakonitostjo dela pa opravlja občinski upravni organ pristojen za vzgojo in izobraževanje v skladu s svojimi pristojnostmi in pooblastili, pedagoški nadzor pa opravlja pedagoška služba Zavoda SRS za šolstvo v skladu z zakonom o pedagoški službi (Uradni list SRS, št. 16/69).

Tako smo npr. uvajali tri- in dvokonferenčna obdobja, integrirani pouk, tuji jezik v nižje razrede, latinščino, projektne metode, učno diferenciacijo, interdisciplinarne dneve, športne oddelke, opisno ocenjevanje, estetsko vzgojo ter didaktično prenavljali 4. in 5. razred.

S koncepcijo smo v začetku leta opredelili možen razvoj in počasi uvajali diferenciacijo kot dovoljen poseg v slovensko šolo. Mislim predvsem na različne oblike diferenciacije, tudi do določene mere zunanje, oz. bolj učeno, notranje diferenciacije z elementi zunanje diferenciacije. Spominjam se, da nam je prof. dr. France Strmčnik predaval o njemu priljubljenih temah na dveh sejah strokovnega sveta. Ko pa je prišlo do konkretnih rešitev, se je zmeraj zapletlo. Enotnost je bila v miselnosti slovenskih pedagogov trdno zasidrana in izražena v sloganu: *Mi strokovnjaki smo postavili programe, otroci pa naj jih zmorejo, ponavljajo, dokler jih ne bodo zmogli, ali pa naj se poberejo iz šole.*

Uvajali pa smo že nekatere sistemske ukrepe kot npr. različne oblike integriranega pouka v nižjih razredih osnovne šole in zagotavljanje normalnega prehoda iz vrtca v šolo, standarde znanja v osnovni šoli, preizkuse znanja v osnovni šoli z evalvacijo rezultatov, gradnjo posameznih predmetov po vertikali ob horizontalni koordiniranosti idr.

Septembra 1991 pa sem se osebno zelo intenzivno vključil v program razvoja osnovne šole. Najprej sem moral rešiti problem kadrov, saj sem imel razmeroma šibko zasedbo po odhodu Katje Hvala, ki je postala ravnateljica Osnovne šole Bičevje in kasneje Gimnazije Vič.

Imel sem kar precej sreče, saj sem uspel vključiti v našo ekipo Doro Gobec s Pedagoškega inštituta, mag. Tejo Valenčič, inovativno ravnateljico OŠ Trnovo (kasneje državno sekretarko za osnovno šolo), in kot svojega pomočnika za osnovno šolo mag. Jureta Smrdelja iz OŠ Fužine. Že prej pa sta bila na Zavodu 1/3 zaposlena dr. Ludvik Horvat in dr. Darja Piciga s Pedagoškega inštituta. Intenzivno so se vključili v delo skupine delavci Zavoda Vlado Milekšič, Urška Margan in Breda Konjar, predstojnica kranjske enote Zavoda, ki je bila tudi naša predstavnica v ekipi Ministrstva za šolstvo, ki je pripravljala nacionalni program. V skupino pa nam je uspelo pritegniti tudi Vido Križmanovo iz sektorja za finance, ko je v oktobru 1991 zamenjala na ministrstvu Mileno Markič, ki se je upokojila.

Prvega sestanka ekipe v septembru 1991 sem se udeležil tudi sam in ekipi razložil, da bo treba v kratkem povedati, kaj je treba storiti z osnovno šolo, saj se pripravljajo nacionalni program in projekti za naslednje leto. Vendar so šle zadeve težko od rok. Posebej kolegicam iz Pedagoškega inštituta, ki bi kar naprej rade raziskovale. Slovensko šolstvo naj bi po njihovem mnenju čakalo leta in leta na izsledke znanstvenih raziskav in svoje težave reševalo pragmatično, kakor bi vedelo in znalo. Na srečo je bilo za nami dve leti trdega dela in na mizi knjiga *Strokovne podlage za razvoj slovenskega šolstva*, v kateri so bile obdelane tri možne inačice razvoja slovenskega šolstva.

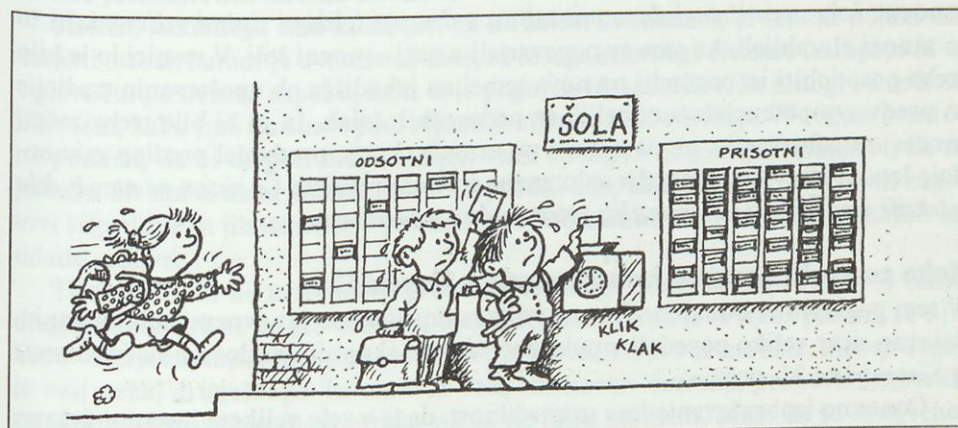
Odpora Pedagoškega inštituta v začetku nisem mogel razumeti, kasneje pa sem izvedel, da je dr. Vencelj naročil pri njih novo koncepcijo, ker naši ni zaupal, oz. je želel imeti konkurenčno. Tisto obdobje gledam iz današnje perspektive kot koristno predvsem zato, ker smo uspeli spraviti skupaj slovenske strokovnjake s tega

področja, žalosti pa me, da so pripravili za otroke tako neprimerne in neperspektivne rešitve po nalogu in plačilu vladajoče struje.

Sicer pa je bilo to obdobje mirovanja, čakanja na novo koncepcijo in stalnih napetosti med Zavodom in Ministrstvom. Na srečanju ravnateljev osnovnih šol v Opatiji (marec 1992), ko je bilo zaključeno moje delo na Zavodu, sem po predstavitvi koncepcije Pedagoškega inštituta zgroženo ugotovil, da gre za zadevo, izdelano po želji bodočih indoktrinatorjev, in da bo predlagana osnovna šola prosto lovišče za vsakogar, ki bo na oblasti. To sem v diskusiji tudi javno povedal in morda tudi malo grobo izrazil prepričanje, da tako ideološkega koncepta ni uspelo Nemcem vsiliti niti prek Hitlerjugenda. Po tej moji pripombi so nekateri tudi jokali, predvsem pa so se kasneje potuhnili, nekateri tudi pasivizirali – skratka kot pravi in od države financirani uradniki in znanstveniki.

V tem času sem bil že v odstopu z mesta direktorja Zavoda, zato je bilo mnenje zgolj zasebno. Ne vem tudi, ali so moje mnenje kaj upoštevali ali ne, vem le, da tudi ta koncept ni bil sprejet in da je novi minister dr. Slavko Gaber pričel pripravljati nov koncept. Takrat sem bil prepričan, da nov koncept ne bo mogel biti dosti drugačen kot tisti, ki smo ga po dveh letih dela in vseh mednarodnih verifikacijah pripravili na Zavodu. Zavedal sem se, da bo prenova šolstva veliko stala, da bo potrebno krepko prestrukturirati pedagoško stroko in fakultete ter zagotoviti za učitelje večje plače.

Upal sem, da bo cilj novih oblastnikov bistveno boljša in kvalitetnejša izobrazba otrok, s tem povečana njihova konkurenčnost na trgu in njihovo življenje bo lahko kvalitetnejše.

Izhodišča za prenovno osnovne šole

Predvideno prenovno slovenske osnovne šole smo zasnovali na množici podatkov iz literature, sodobnih usmeritev in priporočil, na primerjavi s tujimi šolskimi sistemi, na temeljih znanja iz razvojne psihologije in rezultatih, ki jih je dala evalvacija programa življenja in dela osnovne šole. Ugotovitve te evalvacije so bile naslednje:

V slovenski osnovni šoli prevladuje metoda ustne razlage in metoda razgovora. Ob tem učitelji vidijo temeljno nalogo v verbaliziranju vsebin, naloga učencev pa je akademsko poslušanje in diskusija o tem.

Samostojnost učencev kot eden od temeljnih pogojev učenja je pri pouku minimalna.

Materialna opremljenost je na polovici šol več kot neustrezna.

Strokovne podlage za izvajanje pouka so neustrezne ali delno ustrezne (vsebine programov), večine ostalih strokovnih podlag pa sploh ni (taksonomije izobraževalnih smotrov, specialne didaktike in.).

Motivacija za učno delo temelji na zunanji prisili (ocenjevanje, kaznovanje, sodelovanje s starši) ali na nekaterih osebnostnih lastnostih učiteljev.

Pripravljenost učiteljev za humani pristop in demokratični dialog je velika, izvajanje pa prav nasprotno.

Sodelovanje s starši je predvsem namenjeno reševanju disciplinskih problemov in učne problematike.

Avtorji evalvacije so združili rezultate evalvacije v na videz paradoksalnem spoznanju: *Osnovna šola je premalo zahtevna in kot taka učence preveč obremenjuje.*

Ugotovitev študije je bila tudi, da so bistvene razlike med kvaliteto izobraževanja v različnih območjih Slovenije, da so inovacije v slovenski osnovni šoli stvar zanesenjakov, ne pa sistema. Prevladujoča razredno-predmetna struktura je zavirala in otežila delo učiteljem in učencem, kot tudi toga organizacija pouka in preveliko število učencev v razredu.

Končna in zelo pogosto delno citirana ugotovitev študije pa je bila, da je naša osnovna šola *statistično gledano primerljiva z drugimi šolskimi sistemi v Evropi*. In to so mnogi zlorabljali, ko smo se pogovarjali o naši osnovni šoli. V resnici jo je bilo treba posodobiti in postaviti na nova temeljna izhodišča ob upoštevanju tradicije in predvsem potenciala v učiteljih in pedagoških šolah. In tu bi bilo treba začeti proces transformacije, ne pa udariti po otrocih, kot je predvidel predlog zakonodaje leta 1995. V šolstvu velja zelo znana in stara resnica: *Če sistem ne naredi dela selekcije med učitelji in ravnatelji, potem jo dela med učenci.*

Kako zastaviti osnovno izobraževanje v Sloveniji?

V tem poglavju se bom omejil le na svoja razmišljanja o osnovnem izobraževanju, saj smo sicer veliko povedali v publikacijah pod skupnim naslovom *Izobraževanje v Sloveniji za 21. stoletje*.

Osnovno izobraževanje ima to značilnost, da je v zelo velikem interesu države, da je vanj vključeno čimveč oz. po možnosti kar vsa populacija in to tistem obdobju, ko je človek najbolj dojemljiv za učenje ali, kot so rekli včasih, ko gre človeku najbolj v glavo. Z razvojem civilizacije se je doba osnovnega izobraževanja daljšala, kajti daljšala se je življenjska doba, bilo je vedno več prostega časa, pa tudi snovi in potreb po učenju. Morda le želja po učenju, vsaj v ponujeni obliki, ni vedno najbolj sledila tem trendom, saj so motivi učencev s strogimi učitelji, tudi z raznimi tepežnimi pripomočki v rokah, kar pogosto videni na različnih risbah in slikah, ki prikazujejo tudi zelo daljna obdobja.

Zagotoviti za vse učence čim daljše osnovno izobraževanje, pomeni zahtevo po prilagajanju ciljev, programov, metod dela, raznovrstnosti glede aplikacij ipd. Takšno individualno prilagajanje pa po drugi strani pomeni padec standardov, kajti učenci in učitelji se razmeroma hitro in v večini z veseljem privadijo lažjim in ugodnejšim potem do cilja – potrdilu o zaključenem šolanju. Slovenci radi hodimo v gore in vsakdo pozna nepisano pravilo, da se skupina, ki gre skupaj v hribe, vedno ravna po najpočasnejšem članu. Da pa najhitrejšim takšno »postopanje« ni v užitek, tudi vemo. Pri šolanju otrok ima zelo pomemben vpliv socialno okolje, predvsem starši – aspiracije, ambicije, možnosti, želje ipd. Poseben problem pomeni tudi po eni strani doktrina, ki je npr., naj bodo otroci kot normalna socialna oz. družbena skupina skupaj v razredu, in po drugi želja, naj se jih loči – po družbenem sloju, rasi, veri, narodnosti, spolu, morda tudi znanju in sposobnostih ter često tudi po posebnih muhah staršev. V tej starosti se praviloma namreč odločajo starši in ne otroci. In zato mora sistem otroke tudi v določeni meri zaščititi pred starši.

To so ključni problemi osnovnega izobraževanja in so bili v socializmu rešeni tako, da so po eni strani postavili razmeroma visoke cilje glede vključevanja populacije, standardov znanja in po drugi strani preprečevali kakršnokoli (raz)ločevanje oz. diferenciacijo otrok. In obenem brez velikih moralnih zadreg sprejeli dejstvo, da pač 10 ali 15 % otrok ni za šolo. Ti otroci so končali na cesti, v raznih priučitvah in danes predstavljajo večji del nezaposlene populacije brez kakršnekoli perspektive. Vest si je slovenski osnovnošolski socialistični sistem potožil tako, da je izdelal razmeroma dober sistem – ločen od šolskega sistema za bolj in zelo prizadete oz. motene otroke.

Sistem, kakršnega smo imeli (oz. ga na žalost še imamo), je izumil pojem nadarjeni otroci, kamor je uvrstil vse tiste, ki iz tega enotnega sistema izstopajo in to v glavnem po učnem uspehu, kajti ta je pogoj za to označitev. In mnogi so se hvallili s tem, kako smo na enem področju najbolj napredni v Evropi.¹⁷² Nihče namreč ne pomisli, da bi utegnil biti nadarjen vsak otrok, če bi mu dali možnost, da to pokaže. Sistem si na ta način zagotovi reprodukcijo, kajti najboljše učečim se zagotovi štipendije in jih usmerja v poklice, kjer bodo lahko svojo zgodbo prenašali na mlade rodove.

Tisti starši, ki ne morejo več prenašati takšnega obravnavanja otrok, si želijo drugačne šole, če že ne gre drugače, tudi zasebne. Ker pa je te treba plačati, se njihovo veselje zmanjša, zato pa z veseljem otroke vključijo v javne šole, kjer se dogaja vsaj nekaj drugačnega. In temu se reče strokovno notranja prenova osnovnih šol, često pa vpisujejo starši otroka v šole po tujih modelih, samo da so drugačne. Ne gre pa pozabiti staršev, ki so živeli v tujini in želijo otroku zagotoviti tudi doma podobno izobrazbo ali pa se tja odpravljajo in imajo isti cilj.

Prej omenjena notranja prenova poteka tam, kjer je ravnatelj(ica) pripravljena na takšno delo in kjer so ustrezni učitelji. V kolikor gre za evforičen pristop, se pričjenja smatrati kot novost in izboljšava vse, kar je drugačno, celo neobičajno,

172 Podobno neumnost počenjajo na področju t.i. računalniškega opismenjevanja, kar je zelo podobno kot bi imeli projekt gledanja TV.

često celo nedopustno. In zato povzroča tudi številne konflikte v zboru, med starši, v javnosti. Eden od pomembnih elementov notranje prenove je učiteljeva svoboda v izbiri metod in oblik dela v razredu. Vendar pa takšno delo zahteva izredno veliko priprav in ga zmorejo le redki učitelji. Lažje je, če gre za večje število učiteljev, ki jim sledijo tudi založbe s ponudbo ustreznih učbenikov in gradiv ter stroka, ki spremlja in ocenjuje njihovo delo.¹⁷³

Pomemben vpliv na osnovno šolanje otrok bo imela tudi cerkev, saj vidi v šoli pomembno možnost za indoktriniranje in predvsem nabiranje novih pristašev, kot vsaka organizacija pač. Cerkev, ki ima tudi denar in vedno veliko potreb in želja po vtikanju v šolo, si tega zaželi najprej na celotni populaciji. Ko ji v najbolj grobi varianti – verouk ne uspe, si prizadeva priti v šolo skozi predmet religije in verstva. Za ta predmet meni, da mora vsebovati 97 % krščanstva in 3 % udrihanja po drugih verah in nevernikih. Če jim uspe zriniti v predmetnik ta (med večino učencev) zelo osovražen predmet, potem se trudi, da bi ga lahko učili duhovniki, ki bi na ta način prišli v šolsko zbornico. Ker pameten minister ve, da bi to povzročilo razkol med starši in v zbornici, jim tega ne pusti, pa tudi ustava to prepoveduje. Cerkev pa se seveda organizira, čaka, pritiska na vse kriplje, vendar počasi, saj ima časa dovolj in izkušenj iz 2.000-letne zgodovine tudi. Prizadevno opravlja različen servis po župniščih, zraven pa organizira še razne izlete, športna tekmovanja ipd., kar naj povečajo interes otrok. Seveda se ji toži po šoli, ki vse to že ima organizirano. Tudi v osnovni šoli se za izjemno »navdušene« starše lahko pojavi cerkvena osnovna šola, ki pa seveda zaprosi in tudi dobi koncesijo in denar, saj ta pripada otrokom za obvezno izobraževanje.

Bogati starši si želijo za svoje otroke najboljše šolanje in so ga pripravljeni tudi plačati, često tudi v tujini. Ker je bogatih ljudi zelo malo, je tudi v takih zasebnih šolah zelo malo otrok. Leta 1990 smo ocenjevali, da takih šol še precej časa v Sloveniji ne bo. Te šole imajo to slabo lastnost, da bogatija staršev in učljivost otrok nista vedno v optimalni korelaciji, je pa s plačilom v veliki korelaciji zahteva staršev, da otroci šolo uspešno končajo.

Posebni starši si želijo za otroke nekaj posebnega, često nekaj takega, česar sami niso imeli ali dosegli. Zato želijo otroke vpisati v npr. waldorfsko šolo, v športne, glasbene ipd. šole. Država tem staršem z nekaterimi standardi in zahtevami »reže peruti«, jim pa to, najbolj sitnim in zagnanim, lahko tudi omogoči, da ima mir pred njimi. To politiko sem vedno zagovarjal in ko so se moji kolegi bali, da nam bo to zrušilo sistem, sem jim razlagal, da je to le ventil in da bo sistem padel, če tega ne bomo storili. Tako so npr. leta 1991 menili, da bodo hoteli starši nekaj tisoč otrok vpisati v waldorfsko šolo, danes pa komaj naberejo otrok za en razred ipd.

Za večino otrok, ki ostane v sistemu, pa je treba postoriti prenekatero stvar. Predvsem je treba postaviti nekatera pravila igre, kriterije in zahteve ter čas, v

173 Vsega tega smo se zavedali na Zavodu. V prvi fazi dela smo se najprej potrudili, da smo vsaj v nekaterih šolah dosegli nekaj premikov k šoli, ki so jo želeli bolj osveščeni starši, in ob tem uporabili znanje, izkušnje od doma in tujine ter si povsod prizadevali vključiti v projekte vodilne slovenske strokovnjake.

katerem je to treba doseči. Zelo pomembno je, da se meri le merljive zadeve. Videti je kot lapsus, vendar so do mojega prihoda na Zavod vsako leto pisali sto in sto listov poročil o delu šol in šolskega sistema, pa ni praktično nikoli nihče ničesar objektivno izmeril.

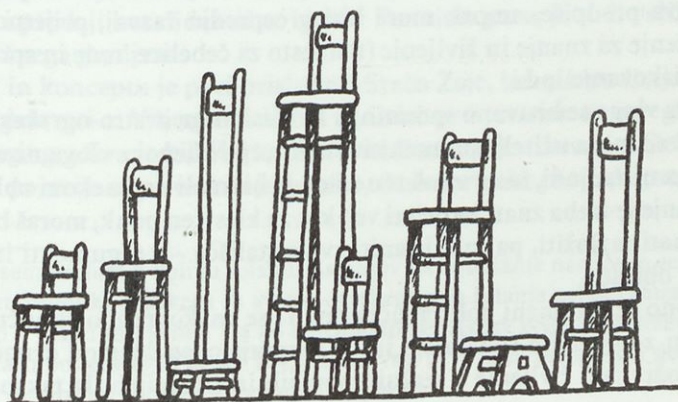
Pojavlja se velika dilema, ali prilagoditi kriterije otrokom ali pa poskušati doseči, da bodo otroci dosegli določene zahteve, in to na različne načine. Z več učenja, boljšo razlago, boljšimi učnimi pripomočki, z večjo motivacijo ali prisilo ipd. Ali narediti manjše skupine učencev, ki so ločene po določenem kriteriju, ali v večjih delati po diferenciranih programih ipd. In končno, če vse to ne gre, pristati pri inštrukcijah, ki niso seveda nič drugega kot temeljito individualno delo. Če bi takšen način dela uvedli v šolah, potem bi večina problemov odpadla. Uvedli pa bi ga lahko, če bi bilo v razredu manj in to bolj discipliniranih (?) učencev, učitelji bolj usposobljeni in plačani in predvsem več časa na razpolago učencem – skratka, da bi bili na šoli tako kot učenci npr. od 8. do 16. ure.

Država bi morala krepko poprijeti vajeti in urediti nekatere zadeve z doktrinarnega, pravnega, finančnega in organizacijskega področja. Ker bi dregnila v pedagoške fakultete, ki bi morale diplomante naučiti učiti, zbrati več denarja, urediti zakonodajo, spraviti ljudi k boljšemu in obsežnejšemu delu ipd., se tem zadevam raje odreče in čaka na čase, ko bo otrok manj, s tem pa tudi manj problemov.

Pri delu na področju osnovne šole sem se srečal z nekaterimi problemi, katerih reševanje je potekalo tako, da nisem vedel, ali ljudje nočejo, ne smejo, so leni, ne znajo ali pa so nori, da določenih stvari ne spremenijo. O vseh zadevah so našli razni zagovorniki kup argumentov za in proti, čeprav je bilo vsakomur z malo zdrave pameti jasno, kaj je treba narediti. Nekaj teh primerov bom omenil, da bodo morda v poduk bodočim generacijam šolskih prenoviteljev.

Diferenciacija v osnovni šoli

Diferenciacija ali ločevanje je pojem, ki se veliko, pogosto tudi napačno uporablja v šolski praksi. Ločevanje je treba namreč uporabiti takrat, ko se ne priznava in upošteva različnosti, oz. ne omogoči pogojev za sožitje različnih pogledov, pristopov in končno tudi ljudi.

Gre torej za doktrino in odnos v sistemu, toleranco in znanje in neznanje sodelujočih, pa seveda tudi materialne in prostorske možnosti, število učencev v razredu, tradicijo... Teoretiki šolstva vse to poimenujejo z učenimi pojmi, kot so mobilnost in fleksibilnost, individualizacija in diferenciacija ipd.

Prepričan sem, da je rešitev tega problema ključna za uspešen šolski in izobraževalni sistem.

Osebnostno sem prepričan, da pomeni ostra zunanja diferenciacija priznanje nesposobnosti in neznanja določenega sistema in da je temeljna naloga šolskega sistema optimiranje procesa zahtev, sposobnosti, zmožnosti. Podlaga zanj pa je razvit sistem vrednot in motivacij.

Integrirani pouk

Integrirani pouk je tipično področje, kjer se lahko vprašamo, zakaj starejši ne naredimo nečesa, kar bi mladim olajšalo izobraževanje in jim razbremenilo, če že ne polepšalo mladost.

V začetku devetdesetih let se je med modernimi metodami v šolstvu veliko govorilo o integriranem pouku v nižjih razredih osnovne šole. Slovenski učitelji so se zgledovali po Hrvatih, kjer je bil na fakulteti v Osijeku prof. Bognar pobudnik novega gibanja. Številni naši učitelji so hodili na seminarje v Osijek, nekaj pa so jih organizirali tudi v Sloveniji.

Ideja in praksa integriranega pouka je bila že zelo stara, saj so v preteklosti poučevali otroke tako, da so bili predmeti prepleteni med seboj, poučevanje je bilo povezano s konkretnimi primeri v naravi in družbi, pa tudi učitelj je bil pogosto en sam. V Sloveniji je bilo mnogo tovrstnega pouka v tridesetih letih tega stoletja, ko sta ga teoretično in praktično utemeljila Ernest Vranc in Josip Dolgan.

Povprečnemu državljanu, ki je obiskoval klasično, razpredmeteno (in često razosebljeno) slovensko šolo, je v zavesti, da ta takšna pač mora biti. Z malo razmisleka pa je lahko hitro mogoče ugotoviti, da delitev na predmete in na šolske ure v razredih, kjer je en sam učitelj (pri razrednem pouku) res nima nobenega smisla. Predvsem pa nima smisla iskanje imaginarnih problemov in vzorov, če jih je v bližnji okolici na pretek. Vendar je treba za ta način dela razmišljati drugače. Ne sme biti glavni cilj selekcija otrok, iskanje njihovih slabosti in neznanja tistega, kar država predpiše, ampak mora biti v ospredju razvoj, prijetno preživetje mladosti, učenje za znanje in življenje (namesto za čebelice, rede in spričevala), iskanje in raziskovanje ipd.

Učiteljeva vloga se bistveno spreminja. Iz klasičnega avstro-ogrskega trepetaja in strahu otrok se mora učitelj spremeniti v mentorja. Njegova vloga ni več veličastna in ta vloga ni za ljudi, ki so v šolstvu zato, da bi imeli nad nekom oblast. Za takšno poučevanje je treba znati in delati več kot za klasičen pouk, moraš biti bolj razgledan in znati razložiti, pa tudi braniti svoja stališča – z argumenti in ne s pozicije moči in oblasti.

Pomembno se spremeni položaj učencev. Ti se enakovredno vključujejo v delo, med seboj in z učiteljem sodelujejo in ne tekmujejo, se drug od drugega učijo in predvsem doživljajo življenje v realnih pogojih in situacijah. Iz takšnega sistema

ni potrebno izločati otrok, češ da so manj sposobni, slabo učljivi ali neprilagodljivi – saj takšnih tudi ne izločamo iz življenja.¹⁷⁴

Z integriranim poukom sem se kar dobro spoznal, ker so učitelji, ki so se s tem ukvarjali, začutili, da bi lahko v meni našli oporo za svoje delo. Upam, da sem dovolj podprl njihova prizadevanja in pomagal, da se je ideja razširila v slovenski prostor. Vendar pa sem učitelje in ravnatelje opozarjal pred pretiranim navdušenjem, saj sem se zavedal, da integrirani pouk lahko izpeljejo le tisti učitelji, ki so dobro teoretično seznanjeni s tem načinom dela in pripravljeni delati veliko več in bolj inovativno kot v klasičnem razredu. Zato so imele šole razrede, kjer je pouk potekal klasično in integrirano, in vedno več na drug način, saj so starši raje vpisovali otroke v razrede, kjer je bil pouk za otroke bolj sproščen in prijeten.

Veliko je na tem področju naredila učiteljica na Osnovni šoli Trnovo, ga. Viljenka Jalovec (kasneje urednica pri Mladinski knjigi), ki je z izjemnim žarom, veseljem, znanjem in predanostjo pripravljala predavanja, hospitacije in tudi gradiva za učiteljice. Na Zavodu je bila glavna podpornica uvajanja integriranega pouka ga. Irma Veljič, ki je bila tudi med ustanovitelji kluba učiteljev za boljše šolo, ki je širil ideje in znanje po vsej Sloveniji. Teoretično pa se je s problemi integriranega pouka ukvarjala dr. Milica Bergant, s katero sem imel čast celo sodelovati na nekaterih seminarjih.

Med svoje večje prispevke na področju integriranega pouka štejem pobudo za projekt gradiv za integrirani pouk. Takšen pouk namreč zahteva izjemno veliko priprav in različnega materiala, kar prekomerno obremenjuje učitelje. Osebo sem bil vedno nasprotnik koncepta, po katerem naj učitelji sami pripravljajo vsa gradiva za pouk, saj je šlo za ogromno porabo časa, izdelki pa praviloma niso bili profesionalni. Zakaj vendar slovenske učiteljice v osnovni šoli porabijo vsak dan tisoče ur dela za pripravo listov, igrač ipd., namesto da bi raje posvetile več časa otrokom. Menil sem, da mora biti ves material, ki ga uporabljajo učenci, profesionalno oblikovno načrtovan in izdelan, in da se učiteljem, ki imajo dobre ideje in izdelke, pomaga pri izpopolnjevanju in izdelavi le-teh in zagotovi možnost nakupa le-teh vsem učiteljem. S tem se dvigne kvaliteta in izbira izdelkov, bolj inovativnim učiteljem pa zagotovi tudi možnost promocije in zaslužka.

Prepričan sem bil, da je to področje dela zelo zanimivo in perspektivno, saj je šlo za vso populacijo otrok, več tisoč učiteljev in izdelke, ki so imeli bodočnost tudi v široki prodaji kot didaktične igrače. Ponujalo pa se je tudi veliko možnosti za izvoz takšnega gradiva.

Tej ideji in konceptu je prvi prisluhnil Srečo Zajc, lastnik podjetja Muppet, ki je pričel sodelovati z Viljenko Jalovec in izdal prvi zvezek za integrirani pouk. Ilustrator tega gradiva je bil Marko Kočevar (kasneje karikaturist Dela). Ko so se med trojico pojavile napetosti in je grozilo, da bo projekt propadel, sem jim pred-

174 Mnogo sem prebral o vplivu šolskih sistemov na obnašanje naroda in se prepričal, da je tipičen produkt pruskega in avstro-ogrskega tipa šolanja netoleranten narod – kar Slovenci v veliki meri smo. Da ne omenjamo nemškega pristopa k reševanju problemov v času po letu 1920 pa do 1945, ko so vse, ki se niso prilagodili določenim normam in disciplini, enostavno pozaprli ali pobili.

lagal, da se ločijo in tako sta v dobro učiteljev in otrok nastala dva projekta. Muppet je nadaljeval z izdajanjem gradiv z novima avtoricama, Viljenka Jalovec pa s svojim projektom kot urednica pri Mladinski knjigi.

Ob spremljanju, nastajanju in uvajanju projekta integriranega pouka sem se pogosto začudil, kako malo vedo učitelji in strokovnjaki z enega področja, kaj se v Sloveniji dogaja na drugih področjih. V večini vrtcev je npr. vse delo že potekalo po integriranih in otrokom ter okolju prilagojenih metodah. Podobno je bilo v šolah s prilagojenim programom za motene oz. prizadete otroke. Iz tega mi je bilo popolnoma jasno, da je naša osnovna šola doktrinarno postavljena napačno, saj je to slovenska osnovna šola z neprilagojenim programom (oz. programom, ki je prilagojen znanju in neznanju ter nerazumevanju načrtovalcev). In kar zgrozim se ob misli, da jim bo verjetno uspelo z novo zakonodajo ta sistem preseliti še eno leto nižje, namesto da bi integrirane metode prenašali v višje razrede osnovne šole.

Marsikdo poreče, da nimam prav, vendar se je treba zavedati, kakšna je doktrina in tradicija naše šole, pa znanje in način študija na pedagoških fakultetah in tudi tega, da bo selekcija med učiteljstvom ob takih plačah in neperspektivah še slabša, kot je bila.

In še malo statistike. Prvi razredi, kjer je potekal integriran pouk (po drugi svetovni vojni), so se pojavili leta 1991, danes (leta 1995) pa takšen pouk poteka v okrog 50% razredov v osnovni šoli.

Problem »dvojezičnih« romskih in drugih otrok

V Sloveniji je nekaj tisoč romskih otrok, ki živijo predvsem na Dolenjskem in v Prekmurju. Pri pregledu statistike je bilo leta 1990 mogoče ugotoviti, da precej teh otrok obiskuje slovenske programe za duševno prizadete otroke ali pa sploh ne hodi v šolo. S tem podatkom in stanjem na tem področju sem se prvič srečal na okrogli mizi o dvojezičnem šolstvu v Prekmurju. Šlo je za civilizacijsko sramoto, ki je imela korenine v politiki. Uboge romske otroke z dvojezičnega območja so učili v slovenskem in madžarskem jeziku (ali pa kar v obeh), medtem ko je njihov materin jezik romski. Romski jezik ni knjižni, zato je seveda velik problem zaradi učiteljev, literature ipd. Posledica vsega tega je bila, da so bili popolnoma normalni ali celo nadpovprečno bistri otroci v oddelkih za manj sposobne, ker enostavno niso razumeli, kaj učitelji hočejo od njih. Na ta način pa se krog zapira, saj le redkokdo od teh otrok uspe priti v srednjo šolo, kaj šele do poklica učitelja, ki bi jih ti otroci tako potrebovali.

Takrat, verjetno pa je tega danes še več, se je veliko razpravljalo o tem, da je treba Romom oz. Ciganom pustiti precej avtonomije in načina življenja ipd. Sam sem se s tem kar strinjal, če je to veljalo za tiste Rome, ki so tudi živeli še po starem in se prevažali s konji. Če pa so zajahali motorje ali se vozili naokrog v neregistriranih avtomobilih, pa bi morala za njih veljati enaka merila kot za vse druge, bolj civilizirane državljane. Pa kaj ko pravi sprejema od življenja izolirani vrh v Ljubljani, kmetje po Beli Krajini, v Prekmurju, na Dolenjskem in še kje pa so med realnimi problemi.

Posebni problemi so seveda tudi z drugimi otroki, ki se učijo samo slovensko in madžarsko, pa jih ima veliko težave, ker ne znajo ne enega ne drugega, kaj šele druge snovi, kjer je potrebno razumevanje specifičnosti. Ko sem poslušal razprave o zadevah, na katere se sicer strokovno ne spoznam, sem jim predlagal, da vendar enkrat ugotovimo, da ima otrok le eno mater in en materin jezik in da ni kriv (ali pa ima morda srečo), če se od njega zahteva več jezikov in če živi na območju, ki so ga definirali kot dvojezično. Prvi jezik je materin, drugi pa niso in so otrokom toliko bolj tuji, kolikor manj imajo z njimi opravka.

Bistvena razlika pa je bila pri učenju tujega jezika ali poučevanju v njem v tem, kakšno je bilo okolje, v katerem je otrok živel.

V letu 1990 sem v slovenskem prostoru sprožil tudi misel, da imamo v Sloveniji kot jezik okolja poleg italijanščine in madžarščine tudi angleščino in v manjši meri tudi nemščino. Posebej s satelitsko in kabelsko televizijo so bili številni mladi po uro ali več dnevno v tujejezičnem okolju. Zadeve so sovpadale z objavo ankete, v kateri so ugotovili, da spada pouk angleščine med najbolj zanimive v šoli, slovenščina pa med najbolj nepriljubljene predmete.

Takrat je prišlo na Ministrstvo glede tega več pritožb, predvsem od ljudi, ki bi lahko, pa niso hoteli poskrbeti, da bi se dalo večji poudarek bolj zanimivemu pouku slovenskega jezika v šolah, namesto da se je stokalo nad uvajanjem tujega. Kljub vsem prepričevanjem slavistov, naj nehajo načrtno vzgajati mlade proti svojemu jeziku, so se kasneje pojavili učbeniki, ki so skoraj do konca karikirali to žalostno zgodbo, ki jo omenjam pri tistih predmetih, ki nimajo širše aplikacije drugje kot v šolstvu, pa se zato z znanstvenimi dosežki mrcvari mlado generacijo.

Učenje tujih jezikov v osnovni šoli

Slovenci kot maloštevilen narod se moramo učiti tujih jezikov, saj težko pričakujemo, da se bodo tujci med okrog 3.000 jeziki odločili tudi za temeljitejše učenje našega jezika. Projekt esperanta kot svetovnega jezika je v glavnem propadel, računalniško prevajanje pa verjetno vsaj za ustno komuniciranje še ne bo kmalu tako pripravno. Na tem področju je bilo leta 1990 precej dilem, marsikatera tudi povezana z novo nastajajočim podjetništvom, ki je zaslutilo pri poučevanju tujih jezikov pomembno možnost za zaslužek. Jasna Kontler-Venturini je v članku *S katerim jezikom v Evropo?* (Delo, 24.11.1990) zapisala:

Tudi razcvetajoče se slovensko podjetništvo skuša čimbolj izkoristiti vrzel v ponudbi tujih jezikov. Za zdaj je dela dovolj za vse, primanjkuje samo dobrih učiteljev – v Mariboru so germanisti razprodani, podobno je drugod. Oglasi, ki pod zvenečimi tujimi imeni firm znanja željnimi ponujajo učitelje, ki so »dolgo živeli v Nemčiji« ali »izredno učinkovite metode«, so, kot opozarjajo strokovnjaki, večkrat zavajajoči. Šarlatanstvo, kjer lahko učenje tujega jezika prodaja vsakdo, samo da ima primeren prostor za učilnico, je zakonsko dovoljeno. Kot je cinično menil Jože Žmavc, vodja tržnega inšpektorata v Mariboru, se tudi na tem področju lotevamo zasebnega podjetništva »po zahodnem vzorcu«, a po »balkanskem modelu«.

V tem času je bila velik cilj združena Evropa in ideja, naj bi vsak Evropejec govoril vsaj enega od štirih jezikov združene Evrope – angleščino, francoščino, nemščino in verjetno ruščino, če že ne kar vse štiri. Kot primere so dajali nekatere obmejne predele raznih držav in manjše države kot Belgijo, Norveško, Nizozemsko ipd. V Evropi sta bila v tem času zelo popularna projekta *Učenje jezikov za državljanstvo Evrope* in *Otroci se učijo evropske jezike*.

Slovenska osnovna šola je bila pri uvajanju tujih jezikov zelo toga. Učenci so se učili en tuj jezik, večinoma angleško, z učenjem pričeli razmeroma pozno, metode in učbeniki pa so bili zelo zastareli. Nove potrebe in zahteve, odpiranje v svet in močna podjetniška ponudba so tudi oblasti prisilile, da so pričele razmišljati o drugačnem poučevanju tujih jezikov v šoli. Veliko je bilo odporov in nasprotovanj, ko smo dovolili uvajanje angleških učbenikov za pouk jezika in ko so učitelji začeli govoriti med poukom v glavnem v tujem jeziku. Verjetno je bil največji problem pri nemščini, ki je bila verjetno predvsem kot jezik napadalcev v drugi svetovni vojni (pa tudi iz nekajstoletnega obdobja pritiska nemškega prebivalstva na naš življenj) pri nas zatirana, z odpiranjem meja pa so se pojavile velike možnosti in zahteve po znanju nemškega jezika, saj je zagotavljal večje možnosti. Posebno po Štajerskem so v tistem času nastajala podjetja, kjer so govorili samo nemško, postsocialistični hlapci pa so za ceno kruha uresničevali znano Hitlerjevo željo in zahtevo *Naredite mi to deželo nemško*.

Osebo sem bil zagovornik koncepta, naj v Sloveniji kot tuji jezik prevlada angleščina in naj se Slovenci z Nemci in Italijani pogovarjajo angleško, saj se na ta način obdrži določena distanca, ki je zaradi dobrih odnosov s sosedi najboljša.

Na področju uvajanja tujih jezikov v osnovne šole sva precej sodelovala z go. Magdaleno Tovornikovo, mariborsko županjo, ki je na mariborskem koncu v veliki meri uspela uveljaviti tudi v šolah idejo, da naj bi se vsak otrok že od prvega razreda učil enega tujega jezika, od četrtega drugega in v srednji šoli še tretjega tujega jezika. Na ta način bi dosegli visok standard majhnih, razvitih držav z veliko perspektivo. Z go. Tovornikovo sva veliko sodelovala že prej, pri razvijanju mladinskega raziskovalnega dela in mi je bilo vedno žal, da se ni vključila v delo na slovenskem šolskem vrhu. V Mariboru je na Zavodu delala tudi Herta Orešič, ki je na tem področju zelo dobro poznala teorijo in prakso in uspešno pomagala šolam in učiteljem, ki so uvajali novosti.

Zgodnje učenje tujih jezikov ima v Sloveniji že dolgo tradicijo prek raznih oblik učenja v pionirskih domovih, pri delavskih univerzah ipd. Vendar je bil ta način učenja razmeroma neustrezen. Otroci in starši so izgubljali popoldneve in po nepotrebnem obremenjevali sebe in otroke. V manjših krajih teh možnosti ni bilo, pa tudi kvaliteta je bila pogosto vprašljiva. Obenem pa je bil takšen način učenja razmeroma drag in večini nedostopen. Učenje tujih jezikov pa je tesno povezano tudi z uporabo tega jezika – gledanjem TV, branjem literature, bivanjem v tujini, sodelovanjem na raznih mednarodnih srečanjih, taborih, izletih ipd. Če ti pogoji niso doseženi, je zgodnje učenje tujih jezikov izguba časa in denarja in nepotrebno obremenjevanje otrok.

Šele večje odpiranje Slovenije proti Avstriji je vzpodbudilo v letu 1990 množično uvajanje nemščine v vrtce in nekatere osnovne šole. Te ustanove so s tem obo-

gatile svojo ponudbo in povečale konkurenčnost. Kot sem že omenil, se je pojavilo tudi veliko zasebnikov, ki so učili otroke doma. Danes vemo, da je bilo marsikaj streljanje v prazno, saj so motiv otrok v zgodnjih letih predvsem radovednost, prijetnost in igra, medtem ko motiv za znanjem pride šele veliko let kasneje. Žalostno v tem času pa je bilo, da so otroci vedno manj znali slovenščino, ker je bil učni program narejen slabo, didaktično zastarelo in otrokom dolgočasno.

Z združitvijo Nemčij v letu 1990 je postalo jasno, da se bo na področju srednje Evrope krepil vpliv nemško govorečega področja in posebno na štajerskem delu je to vedno bolj postajal jezik okolja. Veliko učencev je hodilo tudi na šolanje v Avstrijo na univerzo in tudi na trgovsko akademijo ter v poklicne in gospodinjske šole. Zato smo vse tri zanimive programe zelo hitro uvedli tudi v Sloveniji in pokazalo se je da uspešno. Ob tem naj omenim tudi tole: Z uvajanjem 5-letne trgovske akademije v Slovenijo in pred tem v Italijo je postal slovenski jezik obvezen na šolah v vseh treh državah, hkrati z nemškim in italijanskim jezikom seveda.

Meta Grosman je v članku *Znanje tujih jezikov za prihodnost in vključevanje v Evropo* (Naši razgledi, 25. maja 1990) zelo temeljito razložila probleme in usmeritve na področju tujih jezikov v slovenski šoli. V njem je napisala, da so smotri pouka tujih jezikov pri nas dovolj sodobni, da pa se ne uresničujejo. Razredi so prepolni, na razpolago je premalo ur pouka tujih jezikov, učbeniki so slabi, sodobnega AV pouka skoraj ni. *V prepolnem razredu si učitelj nikakor ne more privoščiti razkošja za vse v smotrih našete dejavnosti potrebnega individualnega dela, marveč je prisiljen uporabljati teste, ki pogosto preverjajo le na pamet naučene vzorce, ki se jih učenci sploh ne trudijo razumeti. Pogosto se izkaže za najbolj pomembno, da se naučijo izpolnjevati teste in zato namesto znanja jezika razvijajo tehnike izpolnjevanja testov. Preprost račun nam ponazori, koliko časa ima učitelj v takšnih okoliščinah za individualno delo s posameznimi učenci. Če je v razredu trideset učencev in učitelj ne porabi niti minute za nič drugega, se lahko v vsaki šolski uri posveti učencu 1,5 minute. Koliko lahko učenec premisli in pove v tujem jeziku?*¹⁷⁵

Avtorica je predlagala, da je treba zagotoviti najmanj tri ure tujega jezika tedensko, deliti občasno razrede na pol in uvesti sodobne metode dela. Predvsem pa izobraževati učitelje. Omenila pa je problem, da imajo na fakulteti preveč študentov na učitelja in da so zato tudi na fakulteti metode pogosto neustrezne. Leta 1990 je študiralo v Ljubljani angleški jezik 508 študentov (ob pomoči 20 učiteljev in sodelavcev), nemščino pa 323 študentov pod vodstvom 12 učiteljev in sodelavcev.

Osebnostno sem se zavzemal, da bi morali slovenski učitelji tujih jezikov več mesecev po študiju preživeti v tujini, nato pa se vsako leto odpraviti tja vsaj za teden ali dva. Tako pa se je zgodilo, da so v šolah učili angleški jezik učitelji, ki še nikoli niso bili v Angliji. Tudi to mojo pobudo so kot mnoge druge moje ocenjevali kot

175 Ko sem leto dni kasneje študiral japonski izobraževalni sistem, kjer je v razredih po 45 učencev, sem ugotovil, da so tam prilagodili metode dela velikemu številu učencev. Le-ti so v razredu popolnoma tiho, veliko pišejo, uporabljajo individualne AV sisteme in zato seveda praktično ne obvladajo pogovorne angleščine. Zato pa zelo dobro obvladajo pisno sporočanje, ki je po njihovem mnenju bolj pomembno za komuniciranje v sodobnem telekomunikacijskem svetu.

utopične, čeprav so to počeli učenci. Vsako leto jih je na tisoče hodilo na počitniško šolanje v Anglijo. V enem od intervjujev sem tudi omenil, da se po slovenskih šolah uči več dialektov in verzij angleškega jezika kot v Angliji, kar je povzročilo tudi rahlo negodovanje naslovljencev. Pa kaj ko sem imel na lastna ušesa možnost slišati zavijajočo notranjsko angleščino pa pojočo primorsko italoamerikanščino, da o štajersko-nemški verziji angleščine, ki so jo menda govorili na angleškem dvoru v 16. stoletju, niti ne govorim.

Ob vsej zagnanosti za poučevanje tujih jezikov pa je treba opozoriti, da gre za obremenjevanje učencev. Vsak dodatni jezik pomeni nekaj ur tedensko več in to morda na račun drugih znanj, ki so tudi potrebna za razvoj mladih in njihovo poklicno kariero. Obremenitev slovenskega otroka, ki se uči dveh tujih jezikov, obenem pa zahtevamo od njega enake izobrazbene standarde na drugih področjih kot od ameriškega ali francoskega otroka, ki mu je tuji jezik skoraj okrasek, je seveda večja. Skratka, mnogo dilem, ki smo jih upoštevali, mnoge pa bo pokazala situacija sama.

Staršem otrok, ki so na vse pretege silili svoje otroke k učenju več tujih jezikov, (ti pa tega niso zmogli), sem ponavadi svetoval, naj se kakšen jezik namesto otrok učijo raje sami, pa tudi vse delavce Zavoda sem poslal na to naporno, a koristno pot.

Problem beguncev

Med vojno na Hrvaškem v letu 1991 je prebežalo na slovensko stran veliko družin z otroki in pojavil se je problem, kaj z njimi. Prek Rdečega križa nam je Jure Gartner (predsednik slovenskega Rdečega križa in ravnatelj Gimnazije Ledina) poslal podatke o stanju v Sloveniji. Stane Jeraj, moj pomočnik na Zavodu, pa je prek enot organiziral vključevanje teh otrok v naše šole oz. sodeloval pri organizaciji posebnih oblik. Odločili smo se, da vzamemo kot izhodišče deklaracije, priporočila in izkušnje drugih dežel, ki so imele begunce ter da otrokom pomagamo v čim večji meri. Veliko teoretičnega dela in praktičnih napotkov je na tem področju pripravila Zavodova svetovalka Dragica Motik, ki je več let delala v šolstvu v Nemčiji in je dobro poznala to problematiko. Tako smo v kratkem času uspeli zagotoviti zelo dobre mednarodne standarde na tem področju.

V tem času se je že dalo slutiti probleme nacionalistov in revnejšega slovenskega sloja, ki so protestirali proti skrbi za tuje otroke. Temu se je pridružila še cerkev, ki je imela otroke, predvsem tiste z »njenega področja« za svoje, medtem ko je bila situacija kasneje z muslimanskimi otroki bistveno slabša. Na srečo je bil problem s hrvaškimi otroki kmalu rešen, ker so odšli domov.

Tako je prišlo tudi do situacij, ko so hrvaški otroci pri nas hodili v šolo, na Hrvaškem pa so bile njihove šole zaprte in je pouk odpadel.

Istočasno, ko so prišli v Slovenijo prebežniki, pa je slovenske šole in vrtce zapustilo prek 1.000 otrok, ki so s starši, ki so bili oficirji oz. drugih narodnosti, odšli na domove staršev. Šlo je za nasilne spremembe, ki so gotovo v mladi generaciji pustile posledice. Prekinila so se prijateljstva in ljubezni, spremenile razredne skupnosti, ponekod ostal gnev in sovraštvo. Predsednik države g. Milan Kučan je takrat rekel: *Nikoli ne bo več, kot je bilo*. Često sem se spraševal: Ali je bilo treba vsega tega? Ali res lahko počnemo, kar hočemo, z doseganjem ciljev, ki posveču-

jejo vsa sredstva? In ti cilji se bodo nekoč spet spremenili. Sovražili smo ljudi, s katerimi smo živeli v dobrem in slabem in prosili za pomoč tiste, ki so stoletja zatirali naše narode in pobili prek 1,5 milijona ljudi – pred nekaj desetletji. Za svetovljane, pa tudi običajne normalne ljudi je bila to seansa nacionalističnih norcev. Nesposobnih komuniciranja, pogovarjanja in dogovarjanja.

Te zadeve sem pisal leta 1991 in ko danes pogledam vodstva novih, postjugoslovanskih držav, ki jih vodijo isti ljudje (in se med seboj spet bratijo), ki so takrat začeli to morijo, se znova vprašam: *Zakaj se narod nikoli ničesar ne nauči iz zgodovine?*

Celodnevna osnovna šola (COŠ)

Leta 1990 smo »praznovali« 15-letnico uvedbe celodnevne šole. Praznovanje je potekalo v nekakšnem nelagodju, neopazno in v tihi želji mnogih pedagogov in tudi politikov, da se tega *relikta preteklosti* Slovenija končno reši. Teh šol je bilo v letu 1989 še 68, v njih pa 14.000 učencev oz. 6 % slovenskih osnovnošolcev. Leta 1985 je bilo v COŠ vključenih še 15 % slovenskih učencev. Na začetku je bilo proti njej veliko odporov, posebno med učitelji, ki so morali biti v šoli ves dan, kasneje pa so se znašli in navadili in nekaterim je postalo tako delo kar všeč.

Po mojem mnenju je bila problematična sama ideja COŠ, da se učence spravi v šolo za ves dan (problem imena) in se jim s tem praktično večji del življenja preseleli in tudi poservisira v šoli. Čeprav je bilo tudi jasno, da je bolje, da so otroci v šoli pod pedagoškim vodstvom, kot da se potikajo po ulicah. Gre pač za povezavo polne zaposlenosti in pomanjkanja časa staršev za otroke in iskanje najmanj slabe rešitve.

Med leti 1974 in 1989 je bila v Sloveniji velika kampanja, za katero naj bi stal Franc Popit, čeprav so pripravili strokovne osnove (kot pač vedno) v pedagoški stroki oz. v republiškem svetu za vzgojo in izobraževanje. Zadovoljiti potrebe zaposlenih staršev in otrok, pa tudi potrebe in cilje države, so ji očitali. Franc Šali (takratni sekretar IK P CK ZKS, je leta 1975 na seminarjih in konferencah zadevo razlagal takole: *Odpor proti COŠ je voda na mlin klerikalnim in drugim silam, ki bi rade zaustavile proces krepitev idejne vloge šole v sistemu socialistične samoupravne vzgoje. ... COŠ bo prisilila učitelje k spoznanju, da je marksizem znanstveno kritična, metodološka in ideološka podlaga tudi za učenje zemljepisa, matematike, angleščine in drugih predmetov.*«

Kratka statistika o osnovni šoli

V šolskem letu 1989/90 se je v osnovno šolo vpisalo 28.000 otrok. V oddelkih je bilo povprečno 23 otrok in 15 otrok na učitelja. Po osnovni šoli ni nadaljevalo šolanja okrog 10 % učencev.

V Sloveniji je 420 centralnih osnovnih šol in 385 podružničnih z okrog 9.400 oddelki, v katerih je 210.000 učencev.

Organizacija področja osnovnega šolstva na Zavodu leta 1992

V letu 1992 je deloval sektor za osnovno šolo.

Vodja sektorja: Jure Smerdelj (pomočnik direktorja), administrativna delavka

Angelca Žagar, vodja skupine za razredni pouk Marjeta Budnar.

Svetovalci: mag. Milan Adamič, Katja Hvala (1/3), Anton Umek (OE Ljubljana), Darinka Sivec (OE Ljubljana), Volga Stankovič (OE Ljubljana), Darja Intihar (OE Ljubljana), Marija Kramar (OE Ljubljana), Irena Vodopivec (OE Ljubljana), Vera Žužej (OE Celje), Anton Smrke (OE Celje), Doroteja Kralj (OE Koper), Anton Baloh (OE Koper), Marija Heberle-Perat (OE Kranj), Katica Pevec (OE Kranj), Zinka Bezjak (OE Maribor), Franc Požgan (OE Maribor), Karel Krivec (OE Maribor), Štefan Mlinarič (OE Murska Sobota), Ferdo Pichler (OE Murska Sobota), Tatjana Krapše (OE Nova Gorica), Perina Velikonja (OE Nova Gorica), Vladimira Škof (OE Novo mesto), Mateja Bračko (OE Novo mesto), Janez Langerholc (OE Slovenj Gradec).

Literatura

1. Jasna Kontler-Venturini: *Zlom skupaj z materjo politiko*: Delo, 1.9.1990.
2. Milica Bergant: *Integrirani pouk*, Otrok in družina, 1990.

SREDNJE ŠOLSTVO

Prenavljanje slovenskega srednješolskega izobraževanja

Srednja šola je najbolj zahteven del vsakega šolskega sistema. Gre za šolanje mladine, ki prehaja obdobje odraščanja in išče svoje možnosti v življenju, na drugi strani pa za interes države, gospodarstva in drugih, ki vidijo v tej mladini bodoče vojake, delavce, znanstvenike, davkoplačevalce, rojenice in sojenice, bolj izobražene starše mlade generacije ipd.

Medtem ko je po vsem svetu razmeroma jasno, kako je videti osnovno izobraževanje (oz. vsaj, da je potrebno in da mora biti obvezno), ko so dovolj dobro postavljeni kriteriji univerzitetnega študija in marsikje tudi visokega strokovnega študija, je srednja šola vedno v vmesnem stanju, ko ni ne eno in drugo, pa si vsi želijo, da bi to bila, in ko to postane, ugotovijo, da je bilo to neustrezno. Je pač za drževalni čas predolg in adaptacija srednje šole na konkretno situacijo v državi in gospodarstvu običajno pomeni zlom za oba sistema. Problem v Sloveniji je bil konec osemdesetih let še ta, da praktično ni bilo višjega in visokega strokovnega izobraževanja in da so še tiste redke višje strokovne šole silile v visoke in v univerzitetne programe.

Konec osemdesetih let je delo slovenske srednje šole temeljilo na zakonu o usmerjenem izobraževanju. Osnovna ideja tega šolanja je bila, da je treba dati mladim čimveč izobrazbe in jih obenem usposobiti za študij in delo. Organizacija šol in programov je temeljila na prepričanju, da gospodarstvo potrebuje srednje izobraženi kader in da celo točno ve kakšnega. Dobro voljo pa je država pokazala s tem, da je v izgradnjo laboratorijev in delavnic ter v opremo šol vložila veliko denarja. Za lažje razumevanje izhodišč tega sistema navajam osnovna izhodišča iz zakona o usmerjenem izobraževanju. Izjemno velika strokovna napaka usmerjenega šolstva pa je bila, da je enake standarde izobraževanja podaljšalo iz osnovne šole še za eno leto, sicer ustrezno znižalo standarde (ker je bila politična zahteva, da mora veliko dijakov šolanje končati), in na ta način prizadelo akademsko usmerjene dijake in slabše učeče se dijake. Šole so se na srečo znašle po svoje in imele v glavnem prejšnje kriterije, veliko škodo pa so delale šolske svetovalne službe, ki so »dobavljale« za posamezne vrste šol in poklicev natančno toliko dijakov, kot jih je zahtevala politika. Šlo je verjetno za največjo strokovno zlorabo

v slovenskem šolstvu po drugi svetovni vojni, zato sem se z vsemi močmi trudil, da bi takšne svetovalne službe na šolah razpustili in da bi prepovedali vstop v šole raznim zavodom za zaposlovanje. Dokler sem bil direktor Zavoda in ga. Jožica Puharjeva ministrica za delo, je ta koncept potekal v redu, kasneje pa sta obe prej omenjeni službi spet prevzeli oblast v roke in delata škodo po šolskem sistemu. Predvsem sprejemajo vse mogoče ukrepe, ki delajo zmedo in probleme, zato da jih potem lahko rešujejo. Več o tem problemu pišem v poglavju *Spori s šolskimi svetovalnimi službami*.

Slovenska srednja šola je v preteklosti temeljila na klasičnih gimnazijah, ki so v začetku pretežno izobraževale za cerkvene poklice redke slovenske intelektualce, ter na meščanskih šolah – realnih gimnazijah, v katere so vključevali naravoslovne, tehnične in v začetku predvsem trgovske predmete. Realne gimnazije, ki jih je ustanovilo za svoje trgovske in proizvodne potrebe meščanstvo, so vedno bolj prevladovali, zato je postajal pri nas standard splošne izobrazbe zelo naravoslovno in praktično obarvan. V času prestrukturiranja iz kmetijske države v industrijsko je bila velika potreba po delavcih, zato so se razvile različne tehnične in poklicne šole, ki so vabile dijake v svoje vrste s štipendijami in zagotovljenimi službami. V času razcveta gospodarstva in trenutno velikih potreb po delavcih, se je zadeva tako banalizirala, da so uvedli usmerjeno izobraževanje – ki naj bi po eni strani izenačilo poklicno usmerjene ljudi (ki so po malem že čutili, da so preozki in premalo izobraženi) in redke gimnazijce, ki so vedno bolj dobivali etiketo brezciljne, malomeščanske mladine, ki se izobražuje le za študij in to na plečih delovnega ljudstva.

Zadnji gimnazijski maturanti pred usmerjenci.

Usmerjeno izobraževanje je bilo vrhunec tega razmišljanja, končalo pa se je tudi s formalno ukinitvijo gimnazij. Ker pa jih le niso mogli in želeli popolnoma ukiniti (elita je vendarle morala imeti šole za svoje otroke), so si tudi pri splošnem izobraževanju izmislili usmeritve – naravoslovno in družboslovno usmeritev.

Zakon o usmerjenem izobraževanju

Delavci, delovni ljudje in občani so s tem zakonom pridobili pravico in odgovornost, da načrtujejo, organizirajo in izvajajo usmerjeno izobraževanje. Ta njihova pravica in odgovornost izhaja iz pravice do dela z družbenimi sredstvi. Tako kot so proizvodna sredstva družbena in ne privatna, imata tudi vzgoja in izobraževanje družbeni značaj.

Zakon že na tem mestu poudarja, da ne gre za ozko šolsko preobrazbo, ampak za širšo družbeno preobrazbo, ki jo načrtujejo in uresničujejo vsi delavci in delovni ljudje. Podlaga za tako preobrazbo so novi družbenoekonomski odnosi, ki se uresničujejo v svobodni menjavi dela, ki omogoča, da delavci TOZD ugotavljajo osebne, skupne in celotne družbene potrebe po izobraževanju ter jih v skladu z dohodkovnimi možnostmi zadovoljujejo sami v svoji organizaciji, v neposrednih odnosih z izobraževalnimi organizacijami in v samoupravnih interesnih skupnostih za izobraževanje.

Usmerjeno izobraževanje obsega celotno vzgojo in izobraževanje po vključeni osnovnošolski obveznosti. Zakon ne nadomešča samo dosedaj veljavnih zakonov na tem področju (zakon o poklicnem izobraževanju in urejanju učnih razmerij, zakon o srednjem šolstvu, zakon o visokem šolstvu, zakon o organizacijah za izobraževanje odraslih, zakon o štipendijah in posojilih za izobraževanje), ampak razširja pojmovanje o izobraževanju in vzgoji kot stalni sestavini človekovega življenja in dela ter jo skupaj s predšolsko vzgojo ter osnovno šolo povezuje v enoten sistem.

Usmerjeno izobraževanje je definirano s tremi poudarki:

- izhaja iz potreb združenega dela, družbenega razvoja ter vsestranskega razvoja posameznika,*
- usmerjeno je k vzgoji in izobraževanju za ustvarjalno delo in samoupravljanje, ki posamezniku omogoča uveljaviti pravice in odgovornosti iz dela,*
- temelji na usklajevanju interesov posameznika in združenega dela ter interesov družbenega razvoja.*

Za razliko od osnovnega izobraževanja in vzgoje – osnovne šole, ki je enotna in splošno izobraževalna šola, se usmerjeno izobraževanje uresničuje na posameznem področju združenega dela, zato je razčlenjeno na usmeritev in se izvaja po različnih vzgojno-izobraževalnih programih, ki omogočajo pridobivati izobrazbo za vključitev v delo in nadaljnje izobraževanje.

V bistvu gre za dve temeljni novosti:

- 1. izobraževanje v OZD postaja sestavni del usmerjenega izobraževanja;*

2. razširja se odgovornost in pravica delavcev in delovnih ljudi pri:

– ugotavljanju in usklajevanju osebnih, skupnih in celotnih družbenih potreb po izobraževanju.

Pri tem upoštevajo tekoče in razvojne potrebe dela, dolgoročne usmeritve družbenoekonomskega razvoja, kulturnega razvoja, razvoja znanosti, tehnologije, organizacije dela, razvoja samoupravnih odnosov, splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite. V skladu s temi načeli delavci v OZD planirajo razvoj, sprejemajo elemente za pripravo samoupravnih sporazumov o temeljnih planov (z njimi opredelijo vrste vzgojno-izobraževalnih programov, po katerih bodo izšolali delavce, koliko mladine in delavcev bodo po njih izobraževali ter koliko sredstev bodo v ta namen združevali). Tudi izobraževalne organizacije sprejemajo elemente za pripravo samoupravnih sporazumov o temeljnih plana (z njimi opredelijo vrste vzgojno-izobraževalnih programov, ki jih bodo lahko izvajali, koliko učencev oziroma udeležencev lahko sprejmejo, oziroma izšolajo ter koliko sredstev za delo potrebujejo).

Zakon o svobodni menjavi dela na področju vzgoje in izobraževanja predvideva proces usklajevanja, kjer ima pomembno vlogo ISS, ki na podlagi zbranih potreb v PIS in v OIS usklajuje razvoj vzgoje in izobraževanja s potrebami družbenega razvoja in oblikuje predloge za usklajevanje planov. Usklajevanje poteka zlasti v skupščini ISS, ki je delegatsko sestavljena, tako da so v njenem zboru uporabniki delegati zborov uporabnikov občinskih in posebnih izobraževalnih skupnosti, v zboru izvajalcev pa delegati zborov izvajalcev teh skupnosti. ISS sprejema tudi enotne osnove standardov in normativov za opravljanje vzgojnoizobraževalne delavnosti in oblikuje predloge za usklajevanje planov. Samoupravni sporazumi o temeljnih plana posebnih izobraževalnih skupnostih temeljijo na že usklajenih elementih. Delavci v OZD in skupnostih tako s sprejemom samoupravnih sporazumov o temeljnih planov sprejmejo obveznosti, da bodo zagotovili pogoje za njihovo uresničevanje. ISS ima po zakonu o svobodni menjavi dela na področju vzgoje in izobraževanja po 40. členu tudi nekatere originalne pristojnosti (šolstvo narodnosti, dvojezično šolstvo, izobraževanje in usposabljanje otrok in mladine z motnjami v telesnem in duševnem razvoju, mednarodno sodelovanje, dopolnilno šolanje otrok naših delavcev na začasnem delu v tujini. To pomeni, da s sprejemanjem samoupravnih sporazumov o temeljnih plana občinske, posebne in Izobraževalne skupnosti – delavci odločajo o vseh obveznostih za področje vzgoje in izobraževanja;

– načrtovanju vsebine izobraževanja.

Doslej je vzgojnoizobraževalne programe za srednjo šolo sprejemal Strokovni svet za vzgojo in izobraževanje SRS, v visokem šolstvu pa so jih sprejemali sveti visokošolskih organizacij. Z uveljavitvijo zakona se bodo vsi vzgojno-izobraževalni programi na novo oblikovali, sprejemali pa jih bodo uporabniki in izvajalci v PIS. Zaradi obsežnega strokovnega dela pri pripravi novih programov imenujejo skupščine PIS strokovne svete svojih skupnosti, v katere imenujejo strokovnjake iz prakse, raziskovalce, učitelje,

družbenopolitične delavce in učence oziroma študente. Strokovni sveti PIS na podlagi zakona in po sprejetem dogovoru v skupščini PIS o številu in vrstah vzgojno-izobraževalnih programov pripravijo njihovo vsebino. Smernice o tem, kako je treba oblikovati vzgojno-izobraževalne programe in SVIO (del vsebine, ki je obvezna sestavina vseh vzgojno-izobraževalnih programov za pridobitev strokovne izobrazbe na začetku srednjega izobraževanja) določa Strokovni svet SRS. Zavod SRS za šolstvo opravlja skupne strokovne naloge za strokovne svete PIS in Strokovni svet SRS za vzgojo in izobraževanje;

- usmerjanju mladine in zaposlenih delavcev v izobraževanje.

Usmerjanje je pomembna sestavina uresničevanja samoupravnih sporazumov o temeljnih planov in najvažnejša kadrovska funkcija o organizaciji združenega dela;

- izvajanju vzgojno-izobraževalnih programov.

Šole same zaradi zahtev po prepletanju prakse in teorije, povezovanju izobraževanja in dela niti kadrovsko niti prostorsko in organizacijsko ne morejo same uresničevati sprejetih vzgojno-izobraževalnih programov. Zato zakon predvideva obvezno povezovanje in sodelovanje izobraževalnih organizacij z organizacijami združenega dela uporabnikov.

Usmerjeno izobraževanje obsega:

- izobraževanje za pridobitev strokovne izobrazbe (ustreza dosedanjemu pojmovanju o pridobivanju šolske izobrazbe),

- izpopolnjevanje strokovne izobrazbe (vključuje povratno izobraževanje, izobraževanje po pridobljeni diplomi, poglobljanje posameznih delov, specializiranje na določenem področju, pridobivanje novih znanj na področju splošnega, družbenopolitičnega in strokovnega dela; pomembno so se na tem področju uveljavile delavske univerze, izobraževalni centri, razne politične šole, manj pa je bila to praksa in odgovornost šol, kar bo treba preseči),

- usposabljanje z delom je sestavina vsakega izobraževanja, samostojno pa se pojavlja pri pridobivanju strokovnih sposobnosti in spretnosti pri opravljanju določenega dela (pripravniki, delo na tekočem traku).

S temi sestavinami usmerjenega izobraževanja se zagotavlja izobraževanje kot permanenten proces, ki omogoča človeku razvijati sposobnosti in pridobivati znanja vse življenje.

Usmerjeno izobraževanje se izvaja po vzgojno-izobraževalnih programih, kar pomeni, da brez pripravljenega vzgojno-izobraževalnega programa usmerjenega izobraževanja ni. Glede na zahtevnost in naravo dela oziroma izobraževanja se programi za pridobivanje strokovne izobrazbe delijo na programe v srednjem in programe v visokem izobraževanju.

Vzgojno-izobraževalni program ni le nadomestilo za dosednji učni načrt, ampak poleg vsebine opredeljuje tudi obseg, razporeditev, organizacijo, načine in pogoje izvajanja vzgojno-izobraževalnega dela. Pomembno je, da mora število in vrsta vzgojno-izobraževalnih programov izhajati iz vrst in

zahtevnosti dela v okviru določene stroke ali področja združenega dela. To pomeni, da je na določenem področju dela potrebno načrtovati vse tri sestavine usmerjenega izobraževaja. Le tako je mogoče zagotoviti izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje za dela in naloge vseh vrst in zahtevnosti na posameznem področju dela.

Izobraževalne organizacije opravljajo dejavnost posebnega družbenega pomena. Prav zato jim že zakon določa pogoje in način za opravljanje dejavnosti (uresničevanje temeljnega družbenega smotra, način priprave in sprejemanje vzgojno-izobraževalnih programov, pogoji za učitelje, vpis v razvid, izdajanje spričeval, razpisi za vpis, pedagoški nadzor, pravice in odgovornosti ter obveznosti udeležencev izobraževanja). Pri uresničevanju posebnega družbenega interesa ima pomembno vlogo tudi način upravljanja vzgojno-izobraževalne organizacije, kjer v svetu enakopravno soodločajo delegati ustanovitelja, uporabnikov, družbenopolitične skupnosti, udeležencev izobraževanja in družbenopolitičnih organizacij, razen o neodtujljivih pravicah delavcev samih. Družbeni vpliv se zagotavlja tudi z dajanjem soglasij organov DPS k statutom, statusnim spremembam, spremembi dejavnosti, sklepom o omejitvi vpisa ipd.

Tu je prvokrat povsem nedvoumno izpostavljena vrednost pridobljenega znanja, ne glede na kakšen način je bilo pridobljeno. Znanje si pridobivamo lahko v izobraževalnih organizacijah, z usposabljanjem za delo ali s samoizobraževanjem. V bistvu je današnja nuja

- stalno pridobivanje in izpopolnjevanje znanja.

Tisti, ki se vključi v organiziran vzgojno-izobraževalni proces in se vpiše v program izobraževanja, je udeleženec izobraževanja. Kdor se vpiše v program za pridobitev srednje izobrazbe, je učenec, kdor pa v program za pridobitev visoke (višje) izobrazbe, je študent. Poimenovanje učenec in študent je bilo pomembno zaradi pravic, ki iz takega statusa izhajajo in jih opredeljujejo posebni predpisi (otroški dodatek, zdravstveno zavarovanje, služenje vojaškega roka). Za tiste udeležence, za katere bodo samoupravne organizacije in skupnosti same neposredno organizirale različne oblike za izpopolnjevanje strokovne izobrazbe ali jih vključevale v programe za usposabljanje, bodo njihove pravice in odgovornosti te organizacije in skupnosti morale opredeliti v svojih samoupravnih splošnih aktih.

Pri načrtovanju potreb po kadrih je zlasti poudarjena:

- dolgoročnost potreb po izobraženih delavcih (zlasti bodoče, saj je izobraževanje dolotrajen proces in se njegovi učinki kažejo šele dolgoročno),
- odgovornost posamezne organizacije za razvoj celotne družbene skupnosti, zlasti za prioritete usmeritve v družbenoekonomskem razvoju,
- celovitost načrtovanja (razvoj znanosti, tehnike, kulturni razvoj, obrambna sposobnost, samoupravljanje),
- razvoj posameznega delavca (za njegovo večjo produktivnost, izboljš-

ševanje pogojev dela in življenja, razvoj njegovih interesov in sposobnosti, za njegovo osebno srečo).

Komentar k 14. in 15. členu

Dinamični razvoj, razvoj znanosti, tehnike in družbe, pa tudi človek z interesi in potrebami za osebni razvoj zahtevajo, da je izobraževanje nenehni proces. Zato postaja tudi usmerjanje stalen proces. Z usmerjanjem se zlasti usklajujejo potrebe in interesi posameznika za izobraževanje z interesi organizacije, kjer je zaposlen in širšimi interesi družbe kot celote. Usmerjanje tako presega pojem poklicnega usmerjanja, ki je bil doslej omejen pretežno na svetovanje pri izbiri poklica in na informiranje o poklicih s tem, da gre za usmerjanje v delo in izobraževanje, pri tem pa se usmerjanje izvaja pred vključevanjem v izobraževanje, med izobraževanjem in med delom. Zakon o usmerjenem izobraževanju nalaga večjo odgovornost za usmerjanje izvajalcem vzgojno-izobraževalnih programov in bistveno več tudi OZD uporabnikov. Kot instrumenti za usmerjanje mladine in zaposlenih so predvideni zlasti: zagotavljanje pogojev za izobraževanje, delovnih pogojev, kadrovske štipendije, nagrade, študijski dopusti ipd.

Usmerjanje vključuje tudi preusmerjanje med šolanjem, izbira manj zahtevnih ali bolj zahtevnih programov, kar naj bi zagotovilo večjo učinkovitost šolanja.

Celovito uresničevanje marksistične ideje zasnovanosti vzgojnoizobraževalnega procesa je naloga, ki jo moramo uveljaviti v vsebini vseh sestavin vzgojno-izobraževalnega procesa in v vseh aktivnostih vzgojno-izobraževalnih organizacij ter v delu drugih vzgojno-izobraževalnih dejavnikov. Cilj celotne vzgojno-izobraževalne dejavnosti mora biti oblikovanje takšnega mišljenja pri udeležencih izobraževanja, zlasti še pri mladi generaciji, da se bo sposobna spoprijemati s protislovji graditve socialistične samoupravne družbe, da ji bo osvojeno teoretično znanje omogočalo razumevanje sveta in jo napotovalo k njegovemu spreminjanju, h kreativnemu vključevanju v družbeno dogajanje. Tega pa ni mogoče realizirati brez posebne podpore in konkretnega angažmaja vseh dejavnikov vzgoje in izobraževanja. Za uresničevanje marksistične ideje zasnovanosti vzgoje in izobraževanja so prvenstveno odgovorne izobraževalne organizacije.

Marksistične centre zato pojmujeemo le kot enega izmed dejavnikov in jim v zakonu na tem področju pripisujemo še posebno vlogo in odgovornost, predvsem pri preučevanju teoretičnih in družbenih izhodišč vzgojno-izobraževalnih in raziskovalnih programov, pri spodbujanju in oblikovanju takšne vsebinske zasnove in uresničevanju vzgoje in izobraževanja, ki bo temeljilo na dosežkih znanosti in na marksističnih teoretičnih izhodiščih ter družbenih smotrih usmerjenega izobraževanja.

Do sprejema zakona o visokem šolstvu so pretežno delovali le marksistični centri v Zvezi komunistov, po letu 1975 pa so marksistične centre organizirale tudi visokošolske organizacije združenega dela. Z zakonom o us-

merjenem izobraževanju spodbujamo še širše organiziranje marksističnih centrov, njihovo medsebojno sodelovanje na vseh področjih in stopnjah vzgojno-izobraževalnega procesa, povezovanje z marksističnimi centri pri družbenopolitičnih organizacijah in z marksističnim centrom CK ZKS ter njihovo vključevanje v skupna prizadevanja za zagotavljanje marksistične zasnovanosti celotnega vzgojno-izobraževalnega in raziskovalnega dela. Tako zakon razširja možnost organiziranja marksističnih centrov na vse vzgojno-izobraževalne in druge organizacije, ki izvajajo vzgojno-izobraževalne programe usmerjenega izobraževanja ter opredeljujejo izhodišča za njihovo delovanje. Marksistični centri so predvsem mesto preučevanja, dogovarjanja in usmerjanja z vzgojno-izobraževalne in raziskovalne dejavnosti z marksističnih izhodišč, hkrati pa sodelujejo tudi pri pripravljanju in uresničevanju osebnih interdisciplinarnih vzgojno-izobraževalnih in raziskovalnih programov.

Svoje predloge in pobude uresničujejo prek organov upravljanja izobraževalnih organizacij, organov ustanoviteljev izobraževalnih organizacij, izobraževalnih skupnosti in skupščin družbenopolitičnih skupnosti.

V skladu s podružbljeno naravo usmerjenega izobraževanja, kakor jo opredeljujejo temeljne določbe, dobivajo delavci in delovni ljudje pravico in odgovornost, da v svojih temeljnih organizacijah in delovnih skupnostih oziroma v okviru delovnih in sestavljenih organizacij združenega dela, združenj in skupnosti ter s sporazumevanjem in dogovarjanjem z delavci v drugih samoupravnih organizacijah in skupnostih:

- ugotavljajo potrebe po delavcih in njihovem izobraževanju;
- planirajo razvoj usmerjenega izobraževanja;
- zagotavljajo pogoje za uresničevanje planiranega razvoja usmerjene ga izobraževanja;
- izvajajo usmerjeno izobraževanje oziroma sodelujejo pri njegovem izvajanju;
- usmerjajo delavce v izobraževanje.

Tako postanejo delavci in delovni ljudje, združeni in organizirani v samoupravnih organizacijah in skupnostih, suvereni nosilci celotne izobraževalne politike.

Usmerjeno izobraževanje je naredilo veliko škode tudi v glavih novodobnih načrtovalcev, ki so ga hoteli ukiniti in v začetku devetdesetih let vzpostaviti prvotno stanje – to je gimnazije, strokovne in poklicne šole, kot da vmes ni minilo 15 let, ko so klasični industrijski koncepti države začeli propadati in je nastajala nova, informacijska družba, ki je potrebovala le segmente prejšnjega poklicnega izobraževanja, odvisno od gospodarske strategije in usmeritve države. Na Zahodu se je začelo zmanjševati število mladih, zahteve po varstvu okolja so popolnoma spremenile gledanje na proizvodnjo in človek je postajal vedno bolj resurs in ne zgolj delovna sila. Azijske države in ZDA so to spoznale zelo kmalu in se tudi zaradi zelo splošno usmerjenega sistema izobraževanja hitro prilagodile novim zahtevam, okostenela Evropa pa je birokratizirala in iskala možnosti v Združeni Ev-

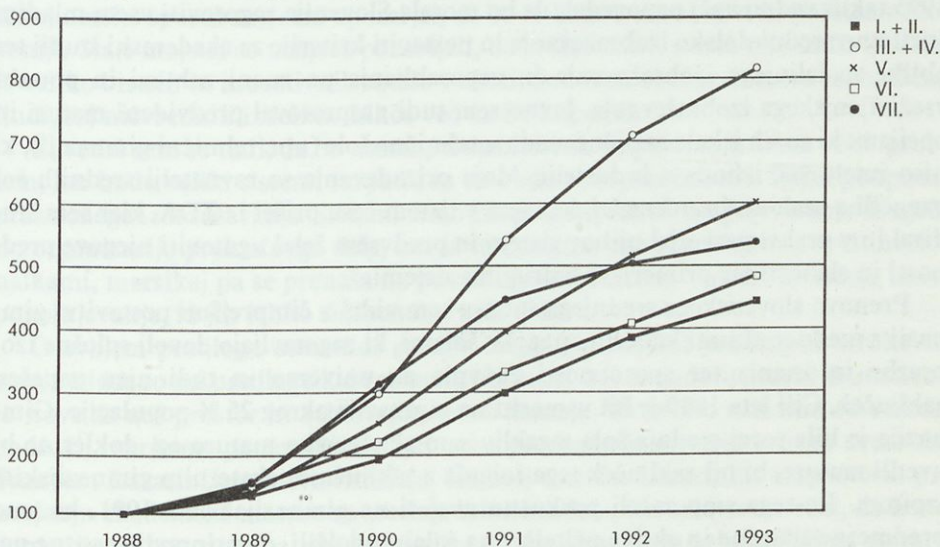
ropi. In Slovenija, država, ki bi s svojo majhnostjo lahko dosegla velike strukturne premike v kratkem času, se je odločila, da bo rezervat cenene delovne sile za Evropo.

V letu 1986 so politiki in šolniki očitno že uvideli, da bo treba usmerjeno izobraževanje preoblikovati, pojavile pa so se tudi zahteve po zaključnem izpitu in maturi. Procesi so tekli zelo počasi in kmalu po prihodu na Zavod sem dr. Horvatu in dr. Lazariniju predlagal, da zadeve pospešimo. Zavedal sem se, da sistem hitrih sprememb ne bo prenesel, da se bo po drugi strani, če jih na določenih segmentih ne uvedemo, enostavno sesul, ker je že kazalo na propad določenih industrijskih panog, po drugi strani pa na vzpon novih.

V mednarodni klasifikaciji je v 390 poklicnih skupinah okrog 5.000 različnih poklicev. Stalno nastajajo še novi poklici in tudi v obstoječih poklicih prihaja do sprememb. Iz tega zelo jasno sledi, da je šolstvo, ki bi želelo usposabljanje za konkretne poklice na klasičen način, obsojeno na propad. Saj tega ne zmore niti kadrovsko niti finančno niti to ni smiselno.

Leta 1986 je bilo v Sloveniji brezposelnih 14.000 delavcev oz. 1,66 % prebivalcev, leta 1990 že 55.400 brezposlenih ali 7,1 %, leta 1992 pa že 118.200 ali 17,4 %. Kasneje se je število brezposlenih še zvišalo na prek 130.000. V Sloveniji je brezposelnost delovala različno na različne izobrazbene in poklicne skupine. Najbolj se je brezposelnost povečala pri osebah s III., IV. in V. stopnjo izobrazbe, relativno najmanj pa se je brezposelnost povečala pri najmanj izobraženih (le-teh pa je največ) in pri najbolj izobraženih. Izobrazbena struktura brezposelnih je bistveno slabša od zaposlenih. Najbolj je izguba dela prizadela starostno skupino nad 40 let.

Registrirani brezposelni po stopnjah izobrazbe od leta 1988 do 1993

Vir: Mag. Franc Belčič: *Spremembe v izobrazbeni in poklicni strukturi brezposelnih oseb v Sloveniji*, 4. poglavje, Poročilo znanstvene, tehnološke in ekonomske podlage izobraževanja za poklic ter usposabljanje za delo v Sloveniji, Pedagoški inštitut, Ljubljana, 1995.

Največ brezposelnih je nastalo v nekaterih tehniških poklicih, ki so jih ob začetku usmerjenega izobraževanja razglašali za najbolj deficitarne, predvsem na področju metalurške in strojne industrije. Do najmanjših sprememb je prišlo na področju negospodarstva, zaposlovanje na področju terciarne dejavnosti pa se je povečalo.

Problem držav v prehodu je v tem, da imajo premalo izobraženih ljudi in tudi v programih in izdelkih prenizko vsebnost znanja, zato so izdelki in storitve poceni, ne prenesejo drage delovne sile, kar pomeni, da v principu sploh ne potrebujejo izobraženih ljudi. Vendar pa si na ta način država zapravi razvojne možnosti in njena pot gre navzdol.

Naslednji problem je v tem, da je klasičen sistem, ko se je z diplomo nehalo izobraževanje, končan, kajti znanja izjemno hitro zastarevajo. Pogled na naš sistem, ko nadaljevalnega formalnega izobraževanja praktično ni, kaže na izjemno nekonkurenčnost našega (izobraževalnega) sistema z razvitimi državami.

V trenutnem in navideznem navzkrižju sta tudi normalna tendenca po višanju splošne izobrazbene ravni državljanov, ki je povezana z napredkom tehnologije v državi in realno situacijo, kjer se zadeve nikamor ne premikajo. Ni zaznati tehnološkega napredka in navidezno je še tako slabo izobražen narod preveč izobražen.

Problem mladih, ki iščejo prvo zaposlitev, je tudi pomanjkljiva osebna formiranost in usposobljenost za konkretna dela, ki jih zahtevajo in pričakujejo podjetniki. Zato bo treba izbrati racionalnejšo pot in po splošno-izobraževalni šoli, v kateri bo v izbirnem delu možno dobiti tudi ustrezna praktična znanja, opraviti različne poklicne tečaje, kjer se bodo ljudje praktično usposobili in tudi prekvalificirali za določena dela oz. poklice.

Bil sem med redkimi ali skoraj osamljen, ko sem leta 1990 (na srečo pa je leta 1995 takih vedno več) napovedal, da bo morala Slovenija zagotoviti vsem mladim štiriletno srednješolsko izobraževanje in postaviti kriterije za akademski študij ter oblike nadaljnjega izobraževanja in usposabljanja po znani zahtevi in potrebi vseživljenjskega izobraževanja. Javno sem tudi nasprotoval predvideni maturi in opcijam, ki so jih iskale različne srednje tehnične šole (npr. tehnični gimnaziji), ki niso imele več izhoda v industriji. Moja prizadevanja so ravnatelji srednjih šol označili z geslom *Amerika zdaj*, ker sem v tistem času prišel iz ZDA, kjer sem študiral in v praksi preverjal njihov sistem in predvsem želel ugotoviti njegove prednosti in slabosti ter primerjave z drugimi sistemi.

Prenovo slovenskega srednjega šolstva sem videl v čimprejšnji postavitvi gimnazij z mednarodnimi kriteriji znanja – šolami, ki zagotavljajo dovolj splošne izobrazbe in znanja ter sposobnosti za vpis na univerzo in tudi njen uspešen zaključek. Cilj leta 1990 je bil usmeriti na gimnazije okrog 25 % populacije. Gimnazija je bila torej srednja šola z zaključeno akademsko maturo oz. dokler ne bi uvedli mature, bi bil zaključek tega šolanja z zaključnim eksternim gimnazijskim izpitom. Le-tega smo začeli poskusno uvajati na gimnazijah leta 1991, ko smo predmetne skupine in aktivne učiteljev na šolah zadolžili, da pripravijo enotne naloge in zagotovijo evalvacijo rezultatov. V gimnaziji smo načrtovali tudi možnost izbirnega predmeta, ki bi dijake uvajal v strokovno (npr. arhitektura, strojništvo, kemija, bančništvo) ali tudi praktično področje (gospodinjstvo, umetna obrt...). S

tem strokovnim delom predmetnika gimnazije bi bilo mogoče zagotoviti tudi specifičen interes dijakov, pa tudi lokalnih razmer ali industrije. V predlogu za strokovni svet sem tudi zapisal, naj bi vsakdo, ki bi zaključil gimnazijo, obvladal igranje enega instrumenta in bil sposoben nastopiti v enem športu.

V srednjih strokovnih in srednjih tehničnih šolah sem postavil zahtevo, da se določi raven splošno-izobraževalnih predmetov v obsegu in na nivoju, ki bo zadošten za slovenski zrelostni izpit – eksterno maturo, ki naj bi jo bilo sposobno opraviti vsaj 60 % populacije oz. skupaj z gimnazijci 80 %. Ta matura bi vsebovala tudi strokovni del in bi zadoščala za vpis na višje in visoke strokovne šole. Na ta način bi lahko zagotovili razmeroma hitro prestrukturiranje šol, saj bi glede na interes dijakov ali okolja lahko spremenili strokovni del. V Ljubljani je npr. gradbena srednja šola zelo učinkovito in hitro uvedla ekonomski program in obdržala učitelje in dijake ter tudi uspešno delovala, medtem ko so toge šole silile otroke v svoje (nezanimive) programe, »proizvajale« nove brezposelne, in to z majhnim učinkom, ker mladi za tovrstno šolanje niso bili motivirani in še manj navdušeni.

Ko smo izhodišča postavili, so se spravili na delo bivši usmerjevalci – moji sodelavci na Zavodu in spet začeli kvariti programe s specialnimi predmeti, ki jih je bilo ponavadi v srednji šoli več kot na matični fakulteti. Prvomajske praznike sem porabil za silovite prepire s svojimi usmerjenimi svetovalci in ponovno čiščenje predmetnikov po dogovorjenih konceptih.

Ostale so še poklicne šole, za katere sem se zavedal, da bodo sčasoma odmrle, saj so bile splošne tendence v civiliziranem svetu v vedno daljšem in bolj kvalitetnem izobraževanju in tudi v posebni skrbi za tiste, ki so manj motivirani za učenje oz. se težje učijo. Vse tiste, ki so me prepričevali, da moraš v uk vzeti mladega človeka že pri 15 letih (in to takega, ki je manj motiviran za učenje in morda tudi manj umsko sposoben), sem opozarjal, da bo to katastrofa za obrt in poklice v Sloveniji. Stari mojstri so namreč pozabljali, da je šlo včasih v šole zelo malo ljudi in je veliko bistrih in inovativnih ostalo v obrti. Sodobna obrt pa zahteva izobražene ljudi, saj ničvrednih izdelkov nihče več ne bo kupoval.

Zavedal sem se tudi, da bo nastal pri strokovnih in poklicnih šolah velik problem, ker bodo veliki sistemi razpadli in ne bodo več sposobni niti željni podpirati praktičnega izobraževanja. Sistemi majhnih podjetij zahtevajo popolnoma drugačno organizacijo praktičnega dela, kot je to značilno za večje države z multinacionalkami, marsikaj pa se prenaša na posrednješolski sistem v posebne tečaje in izpopolnjevanja, ki jih lahko sofinancira tudi država.

O svojem predlogu sem tudi pisal v časopisih, napisal predlog za strokovni svet, vendar so mi predlagali, da ga malo obrusim, ker so zadeve preveč inovativne in nove za naš prostor in zahtevajo preveč denarja. To je bilo tudi eno od redkih področij, verjetno pa temeljno, kjer se s predsednikom strokovnega sveta dr. Francem Lazarinijem nisva strinjala. Najbolj sem dr. Lazariniju nasprotoval pri uvajanju akademske mature na srednje tehnične šole, ker sem se zavedal, da bo to pomenilo njihov zlom oz. delitev na tiste dijake, ki se bodo pripravljali na maturo (in imeli zato veliko manj strokovnih predmetov) in slabše učence, ki bodo delali zgolj interni zaključni izpit. Ker so takrat trdili, da bodo dijaki z maturo usposobljeni za študij in poklic, sem javno menil, da so v primeru, ko so gimnazijce ozna-

čevali za male Einsteine, maturanti tehniških šol kar Zweisteini.

Jasno je torej bilo, da je takšna šola postala nesmiselna. Naslednji problem pa je bil v tem, da bi moralo ob takšnem konceptu maturo končati prek 10.000 dijakov, kar pa je ob takšnem načinu dela in ne dovolj usposobljenih učiteljih nemogoče. Prvič bi se temeljito znižal nivo znanja in drugič, univerza spusti v drugi letnik le okrog 5.000 študentov. Vedel sem, da bo imela univerza velike probleme razložiti 5.000 mladim in njihovim staršem, kako jih je po svojih kriterijih spustila na univerzo, nato pa jih spet po svojih kriterijih po enem letu izvrgla. So se v enem letu tako spremenili dijaki ali univerza?

Očitno je bilo, da bodo proces prestrukturiranja gospodarstva ter političnih razmer v Sloveniji, vedno manjše število otrok, interes otrok in staršev, zaposlitvene možnosti in nezmožnosti, mednarodni kriteriji, certifikatni sistem ipd. stalno vplivali na preoblikovanje šolstva v Sloveniji, da pa je treba vzpostaviti jedro splošnih predmetov, jedro učiteljstva idr. in v izbirnem delu vključevati posebne interese sodelujočih.

Opravičujem se, da o teh zadevah pišem v prvi osebi, vendar je večina ljudi takrat mislila drugače in sem bil glavni vzpodbujevalec in tudi pisec predlogov ter prepričevalec sodelavcev, ravnateljev in ljudi na ministrstvu. Na žalost pa je tako tudi dandanes, kar pokaže pogled na shemo bodočega izobraževanja v Sloveniji, ki ponuja preživete, v ZDA in Aziji že pred 50 leti odstranjene modele in zgledovanje po industrijski Nemčiji, ki pa svoj sistem že temeljito spreminja.

21.6.1990 je predsednik strokovnega sveta SR Slovenije za vzgojo in izobraževanje prof. dr. Franc Lazarini napisal javno pismo z naslovom *Pojasnilo strokovnega sveta Slovenije ob uvajanju sprememb v srednje šole*. S tem pismom je poskušal odgovoriti kritikom sprememb, ki smo jih uvajali v šolstvo.

V njem je glavne očitke, ki jih je zasledil v javnosti, zaokrožil v štiri točke:

- posegi v programe srednjega šolstva so prepogosti in pregloboki,
- strokovni svet ni izvedel obsežne javne razprave o prenovi,
- nekatere stroke niso bile obravnavane enakovredno in nimajo ustreznega mesta v gimnazijskem predmetniku,
- ob odpravi predmeta obramba in zaščita oziroma ob njegovi konverziji v predmet kultura miru in nenasilja je strokovni svet ravnal politično (namesto strokovno), v nasprotju z zakoni in je ob tem kršil zakon.

Odgovore na te obtožbe navajam v celoti, saj dodobra pojasnjujejo razmišljanja in ukrepe, ki jih je ta čas zagovarjal tisti del stroke, ki je bil v strokovnem svetu, oz. mu je pripravljajl gradivo za seje.¹⁷⁶

Delo, 21. 6. 1990.

K očitkom in kritikam dajem naslednja pojasnila:

1. V okviru druge faze prenove srednjega šolstva, ki je bila načrtovana že (!) v letu 1986 za čas po spremembi zakona o usmerjenem izobraževanju, smo letos uvedli vsebinsko ločitev triletnega poklicnega šolstva od štiriletnega tehniškega šolstva (kar je manjši poseg, kot bi ga ta del šolstva zaslužil, nadaljnje posege načrtujemo za naslednje leto) ter gimnazijo, namesto štirih dosedanjih splošno naravnanih vzgojno-izobraževalnih programov: naravoslovno-matematična dejavnost, družboslovno-jezikovna dejavnost, pedagoški in računalniški. Poleg tega smo ob splošnem soglasju odpravili predmeta samoupravljanje s temelji marksizma ter obramba in zaščita. Tako smo srednje šolstvo rešili še preostalih spon, ki mu jih je vsililo usmerjeno izobraževanje. Že bežna primerjava predmetnika gimnazije in predmetnikov programov, iz katerih je nastala, pa tudi nepoznavalcu pokaže, da ne gre za usodne in revolucionarne spremembe. Kvalitetna novost nove gimnazije so izbirnost obsega in ravni zahtevnosti pri mnogih predmetih ter izbirne dejavnosti, ki jih lahko ponudi šola, s čimer smo program v veliki meri približali učencu. Strokovni svet je nadalje ocenil, da so načrtovane spremembe pričakovane, zaželeno in tako nujne, da jih je vredno izpeljati tudi v razmeroma kratkih časovnih rokih.

2. Spremenjeni in dopolnjeni zakon o usmerjenem izobraževanju nalaga Zavodu Republike Slovenije za šolstvo izdelavo srednješolskih programov, strokovni svet Republike Slovenije pa je edini pristojen za njihovo sprejemanje. Zakon ni predvidel širokih in obsežnih (a često jalovih) javnih razprav, tako značilnih za obdobje samoupravno organiziranega šolstva in delegatskega sistema. Kljub temu je strokovni svet vztrajal, da naj o spremembah srednješolskih programov razpravljajo srednješolski učitelji po

¹⁷⁶ Iz teksta je jasno razvidno, da sta imela v tem času glavno vlogo v slovenskem šolstvu strokovni svet in Zavod Republike Slovenije za šolstvo, medtem ko npr. leta 1995 igrata poleg Ministrstva za šolstvo in šport le obrobno vlogo. Zato so se takrat lahko sprejemale strokovne, kasneje pa vse bolj politične rešitve.

šolah ali aktivih in je od njih tudi dobil vrsto kvalitetnih pobud in pripomb ter jih vključil v program.

3. Tako Zavod za šolstvo kot strokovni svet sta delala pod pritiskom predstavnikov posameznih strok, ki so večinoma povsem neupravičeno zahtevali več ur za svoje predmete v predmetniku gimnazije, ne da bi v celoti dojeli odlične možnosti, ki jih posameznim strokam ponuja predmetnik z razvejanim in gibkim načinom izbirnosti. Najglasnejši so bili fiziki, slavisti, mnogi družboslovci, biologi, strokovnjaki s področja umetnosti in umetnostne zgodovine ter obramboslovci (o njih več pozneje). Strokovni svet in Zavod za šolstvo nista smela popustiti pred temi pritiski, če sta želela uresničiti eno temeljnih načel prenove, to je razbremenitev učenca. Le pri resnično utemeljenih zahtevah (npr. pri umetnostni vzgoji) je prišlo v zadnjem trenutku do sprememb v predmetniku gimnazije.

4. Predmet obramba in zaščita je strokovni svet na pobudo Zavoda za šolstvo odpravil v vseh programih in za vse učence v naslednjem šolskem letu. Razpravljal je tudi o alternativnem predmetu, ki ga je pod nazivom obramboslovje predlagala delovna skupina zavoda in ki vsebuje nekatere obrambno-zaščitne vsebine ter zlasti vsebine novega predmetnega področja, ki ga je moč označiti z nazivom kultura miru in nenasilja. Te vsebine pa so bile pripravljene preabstraktno, v bistvu le za najsposobnejši del srednješolcev, da bi lahko vtegali v jeseni njihovo frontalno uvedbo v vse programe. Dasi je strokovni svet ocenil smotre kulture miru in nenasilja kot izjemno pozitivne, ni mogel za sedaj niti v gimnaziji priporočiti uvedbe takšnega obveznega predmeta. Del vsebin, ki jih je predlagala delovna skupina, bodo učenci obravnavali v okviru dejavnosti, mnoge pa pri že obstoječih predmetih. Strokovni svet je tudi predlagal Zavodu za šolstvo, da se v bodoče tesneje poveže s katedro za obramboslovje FSPN, ki na znanstveni ravni razvija predmetno področje kulture miru in nenasilja, da bi nekatere vsebine tega področja dobile ustrezen odziv v srednjem šolstvu. Odločitev strokovnega sveta torej nikakor ni bila politična, bila je praktična. Rešitev, ki jo odločitve strokovnega sveta uvajajo v srednje šolstvo, je dejansko v neskladju z zastarelim zveznim zakonom in medrepubliškimi dogovori (ki pa jih nazadnje že prejšnja, Šinigojeva vlada, ni več podpisala). Strokovni svet se tu pač opira na zvezno in republiško ustavo, ki daje federalnim enotam pravico urejati svoje šolstvo. Takšno stališče strokovnega sveta lahko izzove zanimiv praviški disput, v primeru pritožbe pa tudi ne bi mogli mimo ustavnih določil in pristojnosti strokovnega sveta za slovensko šolstvo. Manj pomembni so očitki, da je strokovni svet kršil svoj poslovnik, v resnici ga je soglasno razveljavil, ko je sprejel terminski načrt druge faze prenove. Zavedam se resnosti odločitev strokovnega sveta in sem pripravljen zanje tudi odgovarjati. Po človeški plati lahko dobro razumem kolege, učitelje obramboslovja, pri njih cenim zlasti to, da postavljajo probleme svoje stroke v ospredje in pred svoje osebne probleme. Njim samim je ta družba dolžna pomagati.

Franc Lazarini, predsednik strokovnega sveta
Republike Slovenije za vzgojo in izobraževanje

V Poljčah je bilo od 13. do 15. decembra 1990 posvetovanje z naslovom Srednje strokovno šolstvo. Posvet je bil težko pričakovan v slovenski šolski javnosti, nekateri pa so ga ocenili celo za prelomnega (Zdenko Kodrič: *Prelomni 13. december?*, Večer), saj je bilo pričakovati, da bo pričetek praktičnega posega predvsem v tehniško in poklicno šolstvo, ki je v novih razmerah izgubilo kompas. Uvodničar, minister dr. Peter Vencelj, je povedal, da so potrebne spremembe, najbolj v kadrovski politiki, ker da skoraj 50 % učiteljskih mest v teh šolahasedajo neustrezno izobraženi in usposobljeni »učitelji«. Na posvetu sva imela krajše uvodne govore tudi dr. Lazarini in jaz, nato pa so predstavili rezultate svoje raziskave avtorji projekta *Nadaljnji razvoj srednjega izobraževanja v Sloveniji za področja kmetijstva, strojništva, kemijskih dejavnosti, tekstila, elektrotehnike, gradbeništva, lesarske ter ekonomske, trgovinske in administrativne dejavnosti*.

Projekt so predstavili avtorji: dr. Janez Sagadin, dr. Vera Doma, Alfonz Vreznik, dr. Darja Piciga, mag. Jože Režonja, dr. Zdenko Medveš, in dr. Barica Marentič Požarnik. Dr. Sagadin, vodja tega projekta, je poudaril naslednje: *Brez prve in druge faze prenove srednjega šolstva danes ne bi bilo reforme. Danes sicer sinteze o sestavinah reforme še ni, kajti projekt raziskovanja še ni v fazi uresničevanja in tega tudi nismo načrtovali. Na posvetovanju v Poljčah šele poročamo o rezultatih projekta, in ko bo izvedena druga faza prenove, šele takrat bomo lahko govorili o prelomnem trenutku.*

Dr. Domova je povedala, da smo marsikaj v šolstvu že uvedli, razprava pa je nato pokazala, da praksa že prehiteva predloge raziskovalcev. Le-ti so namreč želeli še dve leti raziskovati, zakaj usmerjeno srednje šolstvo ni v redu, čeprav je bilo večini to jasno že na prvi pogled. In tisto smo na Zavodu uvedli in spremenili, na žalost pa temu niso sledili finančni in organizacijski ukrepi. Država se je pripravljala na osamosvojitve in šolstvo je šlo na stranski tir, z brezposelnostjo pa se za poklicne in tehniške šole ni nihče več zanimal, tudi Gospodarska zbornica ne.

Praktične spremembe v srednjem šolstvu v š.l. 1990/91 je natančno opisala moja pomočnica na Zavodu Marija Tome v reviji Otrok in družina (september 1990).

V triletnih in štiriletnih programih smo spremenili družboslovne vsebine, razbremenili triletno smeri (izločili preabstraktne in preveč teoretične vsebine) in vsebinsko ločili tri- in štiriletno smeri. Poskusno smo uvedli diferenciran pouk v štiriletnih smereh v tretjem in četrtem letniku. Ukinili smo predmeta STM (samoupravljanje s temelji marksizma) in OZ (obramba in zaščita) in v triletno šole uvedli predmet družboslovje, v štiriletno smeri pa družbeno ureditev in enega od predmetov, kot so: filozofija, psihologija, sociologija. Namesto obrambe in zaščite pa so bile uvedene obrambne in mirovne dejavnosti. Poskusno smo uvajali tudi dve in tri ocenjevalna obdobja ter posvetili veliko pozornost izobraževanju ravnateljev in učiteljev.

Leta 1993 so na Zavodu opravili analizo prenove slovenskih srednjih šol, ki se je pričela v šolskem letu 1991/92 in ugotovili:

Prva in temeljna ugotovitev je, da priprava prenovljenih programov ni bila opravljena premišljeno in metodološko ustrezno. Zato so ti programi pripravljene neenotno (glede obsega in sestavin programa), vsebine programa pa so opredeljene le okvirno. Ker cilji programa niso podani dovolj jasno in operativno in ker ni jasnih in natančnih navodil, kako in v kakšnem obsegu

opredeliti izvedbene vsebine programa, so imele šole precejšnje težave. Tudi učbenikov in drugih didaktičnih sredstev ni bilo pripravljenih v predvidenem oz. potrebnem obsegu.

Navedene pa so bile še druge pomanjkljivosti sedanjega sistema:

- tehniške in druge strokovne šole (4-letne) so po uzakonitvi mature v razsulu (vse manj so strokovne šole oz. vsaj tisti njen del, ki pripravlja dija-ke teh šol na maturo),*
- metode in oblike aktivnega učenja in samostojnega dela učencev pri iskanju virov znanja (samoizobraževanje) so premalo prisotne; prevladuje predavanje in spraševanje (ocenjevanje),*
- zaradi nezadovoljive materialno-tehnične opremljenosti šol in ali po-manjkljive usposobljenosti pedagoških delavcev, so nekatere sodobne oblike pouka pomanjkljive oz. slabo razvite (projektno delo, raziskovalno delo...)*
- med učitelji in učenci še vedno prevladujejo avtoritarni odnosi (pre-malo se je uveljavila notranja demokratizacija), pri čemer slabi pedagoška funkcija srednjih šol,*
- neplanirani (neusklajeni) suficitarni in deficitarni učinki srednješol-skega izobraževanja porajajo probleme pri zaposlovanju.*

Da se bo zgodilo to, kar se je, sem napisal že nekaj odstavkov prej. Da niso bili postavljeni cilji (to je veljalo samo za nekatere neperspektivne programe), je bilo tudi jasno. Saj jih industrija in takrat za te zadeve popolnoma nezainteresirana zbornica nista mogli postaviti. Številne panoge pa niso imele nikakršnega proble-ma, saj je življenje teklo normalno naprej. Sem štejem ekonomske, gostinske, agroživilske, trgovske šole ter poklicne šole za osebno storitveno dejavnost.

Dovolj dobro smo postavili cilje in obseg splošnoizobraževalnih predmetov in izdali zanje tudi kataloge znanj, tako da bi normalno izobraženi učitelji morali znati učiti.

Vse ostale pripombe gredo torej na rovaš pedagoške stroke in razmišljanja učiteljev, da mora biti vse predpisano in da je učbenik edina literatura, ki jo učitelj in dijak lahko vzameta v roke.

Poseben problem kaže evalvacija tudi na področju neizobraženega učiteljstva oz. nepoznavanja obrti učenja, saj jih na fakultetah in tečajih tega nihče ne nauči. Znani so moji siloviti pritiski na pedagoške šole in zahteve zakonodajalcu, naj zahteva za učiteljstvo kvaliteten študij z veliko prakse in naj ne pusti v razred vsa-kogar, ki ima potencialno veselje do poučevanja. Problem v srednjih strokovnih šolah je bil tudi v tem, da je bilo veliko učiteljev z neustrezno izobrazbo – brez strokovne izobrazbe, brez andragoško-pedagoške izobrazbe (oz. s tako na hitrih te-čajih), brez strokovnega izpita. Za malo denarja malo muzike pač.

Vse to so poleg globalnih tudi konkretni in realni razlogi, zakaj sem velik na-sprotnik šol, kjer z mladimi pretežno delajo razni mojstri in priučeni ljudje, pravi-loma z nikakršno predizobrazbo, z nepoznavanjem problemov mladih in metod dela z mladimi ipd., kar so lastnosti dobrega učitelja. To so ljudje, ki se odlično spoznajo na praktično obdelavo kovin, les, glino ipd., ki pa odpovedo že na nivo-

ju osnovnih teoretičnih znanj, ki so predpogoj za razvojno delo. Tu izvzemam tiste mojstre, ki so končali fakultete in so se posvetili obrti, praviloma z velikim uspehom, izvzemam pa tudi vse tiste obrti, ki temeljijo na ročnem delu.

Popolnoma pa razumem tendence, da se pridobi tudi določena količina mladih in se jih priuči pri prej omenjenih sofisticiranih obrtnikih osnovnih del, ki jih nato opravljajo za majhno plačo in zaradi ozke specializacije brez možnosti odhoda drugam ali na boljše. Vendar gre v tem primeru za programiran sistem monopoli-ziranja in neke vrste sodobnega suženjstva, ki ga seveda zavračam.

Sicer pa lahko na prste preštejete tiste politike, načrtovalce in šolske svetovalce, ki so svoje otroke ali vnuke hoteli poslati v poklicni šolski sistem. Starši, ki imajo otroke, ki se radi učijo, imajo verjetno veliko srečo in veselje v življenju, zato naj vsaj tisti, ki imajo po položaju to možnost, pomagajo tistim, ki jim to ne gre tako lahko od rok. V maloštevilnem narodu si s tem ne delamo konkurence. Dela bo preveč za vse.

In kaj predlagam za sodobno slovensko srednjo šolo?

Marsikaj sem zapisal že zgoraj v tekstu, navajam pa nekatere misli in tudi okvirno shemo, ki bi utegnila kdaj koristiti, predvsem pa sem prepričan, da bo služila za mnogoštevilne razprave in kritike.

Menim, da je treba v Sloveniji zagotoviti vsem mladim štiriletno šolanje in jim omogočiti, da jih vsaj 80 % opravi zrelostni izpit – kombinirano eksterno in interno maturo. V tej maturi naj bi bila zajeta tista splošna znanja, ki bodo standard za srednješolsko izobraženega Slovenca. Gre za znanje slovenskega jezika (s sposobnostjo izražanja, sporočanja in pisanja), temeljno poznavanje svetovne in slovenske zgodovine, znanje o ureditvi in delovanju sistema (vendar šele takrat, ko bo ta pričel normalno delovati), poznavanje osnovne matematike in tudi praktično računanje nekaterih konkretnih, v življenju uporabnih zadev in sposobnost praktične uporabe enega tujega jezika.

V štiriletnem izobraževanju pa bi moral vsak maturant spoznati določen sklop iz kulture, naravoslovja in družboslovja ter se redno ukvarjati s športom. V okviru izbirnih predmetov pa bi imeli dijaki možnost izbrati številne strokovne, umetniške, praktične predmete, glede na željo po študiju ali zaposlitvi. S slovensko maturo bi se lahko maturant vpisal na ustrezne strokovne šole, šel v poklic, mojstrsko izobraževanje ipd. ali pa se pripravil tudi na akademsko maturo, ki bi bila vstopnica na univerzo.

Nivo slovenske mature bi moral biti prilagojen v nekaj letih za okrog 80 % populacije in se sčasoma dvigati, ko bi bili zato ustrezni pogoji – to pa so: boljši in bolj izobraženi učitelji, manj dijakov v razredih, sodobnejši pouk, motivacija mladit. Ne smemo pozabiti, da bo v nekaj letih bistveno manj učencev, a z višjimi izobrazbenimi zahtevami in željami.

Za okrog 25 % populacije bi načrtovali akademsko maturo, ki bi morala temeljiti na mednarodnih kriterijih znanja. Trenutno v svetu za to ni boljšega merila, kot je mednarodna matura. Če pa bi uspeli te kriterije z odličnim delom preseči, pa bi odstotek lahko dvignili. V večjih krajih je verjetno tradicija, da poteka priprava na akademsko maturo v posebnih, zunanje diferenciranih šolah – gimnazi-

jah, medtem ko bo v manjših krajih splošna srednja šola npr. Srednja šola AB, na kateri bo potekala med drugim tudi priprava na akademsko maturo. Kakšna pa bo praktična organizacija pouka, je seveda stvar znanja in sposobnosti šole in njenih kadrov.

Verjetno pa je v prihodnje pričakovati, da bo prevladala tudi v mestih regionalna organizacija šol in da bodo naši vnuki hodili npr. v Srednjo šolo Moste. To bo tudi zmanjšalo pogosto nepotrebno prevažanje mladih z enega konca mesta na drugi, kar pomeni izgubo časa, nepotrebno diferenciacijo mladih in seveda veliko obremenjevanje okolja. Ob uvajanju eksternega preverjanja znanja in katalogov znanja pa se bo morda uveljavil do določene mere pouk na daljavo oz. doma, z občasnim prihajanjem v šolo. Metode multimedie, kombinirane z individualnim mentorskim načinom dela, in timsko delo na določenih projektih pa bodo metodološko in organizacijsko pretresli šolski sistem. Kakšni bodo sociološki problemi, bomo še videli, vsaj osebno pa menim, da bi bilo tri ali štiri ure pouka dnevno v šoli več kot preveč, ostalo pa bi moralo biti namenjeno delu na projektih, različnih nalogah ter športu, kulturi in socialnim ter kreativnim aktivnostim.

Zelo pomembno bi bilo tudi mladim, ki se pripravljajo na akademsko maturo, omogočiti stik s strokovnimi in praktičnimi predmeti, predvsem pa jih usmeriti na razvojno raziskovalno področje in v njim primerne nacionalne in mednarodne projekte.

To zadnje velja seveda tudi za vse dijake srednjih šol, saj bi moralo biti več omenjenih metod sestavina dobrega pouka in možnost za sodelovanje podjetij s šolstvom.

Dijaki z opravljeno akademsko maturo bi imeli realno možnost za dokončanje študija, lahko pa bi se vpisali v razne programe in se usposobili za določen poklic ali dela.

Eden od mojih pomembnih predlogov, za katerega upam, da ga bo kdo vzel resno, je ustanovitev centrov za posrednješolsko izobraževanje, kjer se bo mlade v nekajmesečnih ali največ enoletnih tečajih pripravljalo na maturo ali za različna dela, oz. bodo lahko svoja znanja iz prakse dopolnjevali. Nekaj podobnega, vendar z drugačnim konceptom in na pre nizkem nivoju, delajo sedanji zavodi za zaposlovanje, vendar se bodo morale tu vključiti resne firme, ki bodo zagotavljale pogoje za doseganje zahtevnih mednarodnih certifikatov na posameznih področjih.

In kaj s preostalimi 20 % mladih, ki iz različnih vzrokov ne bodo naredili mature? Kvaliteta šolskega sistema se kaže ravno v tem, kako poskrbi za to najbolj težavno populacijo, katere probleme oz. težave izvirajo iz naravnih danosti, družinskih razmer ipd. in bi morali v primeru, da bi jim zagotovili maturo, preveč znižati standarde. Tem otrokom je treba zagotoviti izobraževanje do 19. leta in ustvariti pogoje tudi za nadaljnje izobraževanje. In to s primernimi programi, odlično usposobljenimi učitelji, boljšimi standardi. Vsa vlaganja v to mladino niso zgolj dobrotniške in humane narave, kot se danes narobe predstavlja. Gre za ustvarjanje kvalitetnejšega in samostojnejša življenja teh ljudi, pa tudi za ekonomsko računico, saj bi ti državljani sicer v večini primerov ostali na robu in na skrbi družbe.

Ali je za to mladino potrebno več praktičnega ali npr. več umetniškega pouka, je stvar stroke, gotovo pa je zadnje, kar potrebujejo, uk pri neukem obrtniku, vele-

Čas, ko sem bil na Zavodu, je bil vsaj po mnenju bolj kritičnih novinarjev poln afer. Pri mnogih sem bil posredno ali neposredno udeležen in deležen tudi številnih kritik, pogosto tudi neupravičeno. Če pa sedaj pogledam vse te dogodke z določenega časovnega odmika, potem lahko mirno ugotovim, da je šlo pri večini afer za javno razčiščevanje številnih anomalij, ki so se nabrale in tudi pojavljale v šolstvu, in da je bilo mogoče (in je tudi sedaj) po teh razčiščevanjih delati v šolstvu veliko bolj mirno in stabilno kot na drugih področjih, ki jih še sedaj pretresajo številne afere. Javnost dela, o kateri pišem v tej knjigi, pa je gotovo veliko pripomogla k temu.

Sprejemni izpiti leta 1990

Bilo je lepo pozno pomladansko popoldne, sobota, 16.6.1990, ko sem prišel domov s Šmarne gore in si želel odpočiti za zvečer. Bežigrajska Srednja naravoslovna šola, kjer sta to leto maturirala dva razreda mojih bivših učencev, je imela maturantski ples in to je za šolo eden najlepših, za udeležence pa tudi eden najnapornejših dni v letu. Nekaj minut pred peto uro je zazvonil telefon in meni dobro znana oseba iz študentskih dni mi je sporočila: *Teste za izpite iz matematike, ki so bili danes na gimnazijah, so prodajali že v četrtek na eni od ljubljanskih šol po 100 mark.* Veliko sporočil sem dobival tiste čase, tudi takšna so bila vmes, vendar so bila praviloma anonimna. Z znancem sva se dogovorila, da se čez dvajset minut dobiva na policiji na Prešernovi cesti. Prišla sta tudi moja sodelavca, vodja ljubljanske enote Stane Jeraj in svetovalka Marjana Lovšin. Oba sta bila neposredno zadolžena za izpite in bila popolnoma šokirana nad tako možnostjo ter prepričana, da ne more biti res. Ekipa kriminalistov je šla na delo, drugi domov, jaz pa na Gospodarsko razstavišče, na maturantski ples.

Dogovorili smo se, da vsa akcija ostane popolnoma tajna, da ne bi motili preiskave oz. po nepotrebnem razburjali ljudi. V celoten vpisni postopek je bilo namreč vključenih prek 2.000 učencev pa nekaj tisoč staršev, dedkov babic, prijateljev ipd. pa šole, učitelji idr. To je bil čas, ko smo prvo leto uvedli gimnazije in je bil vpis na bežigrajsko šolo in še dve ali tri druge že malo razbremenjen in ni bilo tako kot prejšnja leta, ko je bil uspešen vpis življenjski uspeh in odrešitev za učence in nji-

hove družine. V nasprotnem primeru so jih namreč poklicno usmerili po znanih in debilnih navodilih takratnih državnih usmerjevalnih služb.

Informacijski center za akcijo »sprejemni izpiti« smo organizirali v Vinoteki v Jurčku na Gospodarskem razstavišču, vsako uro pa sem bil v stiku s kriminalisti prek telefona pri varnostniku na Gospodarskem razstavišču.

Kar hudo mi je bilo pri srcu, ko sem gledal kolege z bežigrajske gimnazije, ko so po celodnevem popravljanju izpitnih nalog prihajali veseli na ples in niso niti slutili, da jih čaka ponovno delo. Upal sem, da ovadba ni bila resnična, vendar so mi kriminalisti že ob 23. uri sporočili, da so testi res prišli iz Zavoda že pred izpiti. S tem sem seznanil tudi vodjo ljubljanske enote Zavoda Staneta Jeraja, vendar smo se dogovorili, da informacije še ne širimo. Med tem se že izvedel, da prihajajo informacije o prodajanju izpitov tudi iz drugih virov in bil že na plesu deležen obleganja vedno večjega števila znancev in učiteljev. V nedeljo ob treh zjutraj smo imeli sestanek s kriminalisti pred Jurčkom in tu smo že lahko naredili rekonstrukcijo dogodkov. Nismo pa še vedeli za vsa imena sodelujočih in tudi ne, ali je bil na tržišču tudi test iz slovenskega jezika.

V nedeljo ob osmih zjutraj sem sklical na ljubljansko enoto Zavoda vse tiste, ki bi lahko pomagali pri reševanju problema, predvsem pa vse tiste, ki so morali pripraviti vse potrebno za nov test.

Pred nami je bil namreč še teden s sprejemnimi izpiti po celi Sloveniji. Izpiti so bili že narejeni, razmnoženi in poslani našim enotam, ni pa bilo jasno, če so

Foto: Miha Lobnik

*Pomembna stavba na Ulici stare pravde 6.
Center sektorja za svetovanje in sedež ljubljanske enote Zavoda.
Tudi v času afere z izpiti v središču dogajanja.*

tudi že »zunaj«. Problem je bil tudi v tem, da nismo vedeli, kako je z ljubljanskimi nalogami iz slovenskega jezika. Imeli smo veliko težav, ljudje so bili po vsej Sloveniji, prekinili smo jim nedeljske izlete ipd. Začeli smo pripravljati scenarij za vse možne primere, prek policije pa sem pričel iskati ministra za šolstvo dr. Petra Vencelja, ki je bil na veliki slovesnosti na Vačah. Ko so ga policaji med množico našli, sem mu sporočil novico in verjamem, da sva bila oba v tistem trenutku v zelo neugodnem položaju. On kot minister, ki je šele dobro prevzel resor, in jaz, ki so mi to skuhalo ljudje iz hiše, katerih šef je bil glede na organizacijo uprave tudi on sam. Dogovorila sva se, da pripravim s svojimi sodelavci vse potrebno za objavo v medijih in za nadaljnje aktivnosti v zvezi s ponovitvijo izpita. Pri meni je bil že več ur tudi pravnik z Ministrstva, g. Bojan Dolenc, ki je moral zagotoviti, da bo vsa nadaljnja procedura legalna in za vse čim manj boleča, kajti logično je bilo, da bo prišlo do velikega razburjenja med ljudmi. Popoldne so prišli na enoto tudi novinarji, ki so želeli zvedeti, kako poteka vpis, in ob novici, da gre za afero, se je njihovo zanimanje še bistveno povečalo. Poleg drugih so sedaj še oni pričeli pritiskati za informacije in obvestilo za javnost.

Dr. Vencelj je prišel v ljubljansko enoto Zavoda okoli 18. ure in po krajšem pogovoru na štiri oči, kjer je bil tudi govor o kadrovske spremembah na Zavodu in moji odstavitvi, se je strinjal, da pošljemo v javnost sporočilo, s katerim smo pojasnili situacijo in razpisali ponovni izpit iz matematike v četrtek, 22.6. Moram reči, da je bil hud pritisk na to, da se matematika razveljavi in da se upoštevajo le druge ocene, kar pa bi bilo v nasprotju z začetnimi pravili igre in bi povzročilo velike dodatne težave in pritožbe. Do tega trenutka tudi ni bilo od policije nobenih podatkov, da bi prišli v javnost drugi izpiti, čeprav so se naslednje dni oglašali anonimni ljudje, ki so zatrjevali, da so bili prodajani testi v drugih mestih ipd.

Prvi je objavil novico o izpiti TV-Dnevnik na prvem programu in že čez nekaj minut se je začela telefoniada na domove vseh, ki imamo v šolstvu pri tem kaj zraven. Vse sem razumel, le tega ne, zakaj žalijo in psujejo ljudje po telefonu moja otroka in ženo, pa tudi drugi člani moje številne rodbine so bili deležni javnega gneva.

Po 28 urah neprekinjenega dela sem odšel skupaj s svojimi sodelavci in z nekaj ravnatelji ter novinarji posedet v bife Činkole na Poljanski in takrat so se že začele napletati zgodbe o tem, zakaj in kako je do te afere prišlo. Prava resnica pa še danes ni znana in morda tudi nikoli ne bo. Številne sledi pa so menda vodile v Dravljce, kjer so bila zelo pogosta zasedanja nasprotnikov stare šolske garniture.

Ponedeljek, 18.6., je bil gotovo eden napornejših dni v mojem življenju na Zavodu. Ob 11. uri sem v pisarni dr. Vencelja napisal slovenski vladi svojo željo, da odstopim zaradi te afere, če bo to kaj pomagalo pri reševanju problemov in pomirilo starše, vendar je dr. Vencelj že takrat ocenil, da to ni potrebno in da vlada tega ne bo sprejela. Če bi danes, v bolj normalno demokratičnih časih doživel isto, bi kot direktor Zavoda nepreklicno odstopil, odstopiti pa bi moral tudi minister. Takrat pa to ni bilo v navadi, karte so bile drugače porazdeljene, obenem pa sem ministru obljubil, da bomo šli z zadevo do konca, razen če je tudi on ne želi ustaviti na prvi stopnji.

Ob tem sem imel tudi pisno izjavo vodstva Zavoda, da bo ob moji razrešitvi tudi v celoti odstopilo. Ko sem se kasneje prepiral z ministrom, vlado, vojsko, cerkvijo idr., sem bil prepričan, da jim je bilo žal, da odstopa niso sprejeli. Pa tudi marsikdo, ki je bil gorak Zavodu, ni bil vesel ob tem. Uradno pa mi niti minister niti vlada na mojo vlogo itak nista nikoli odgovorila. Dr. Vencelj je le enkrat omenil, da je vloga deponirana.

Ob 12. sva imela z dr. Vencljem sestanek na svetu za varnost, ki ga je vodil Milan Kučan. Tam smo odpravili iz šolstva vojaške vsebine in vojaške učitelje.

Iz dvorane sta takoj za nama stopila tudi ministra Bavčar in Janša in se pozanimala, kako teče zadeva z izpiti. Spomnim se, da sem takrat odvrnil, da v redu, da pa se bomo o podrobnostih pogovorili kdaj drugič, ker sem prepričan, da stvari niso čiste in da je šlo za diskreditacijo mene in Zavoda. Posebno jaz sem bil kot znan antikrist v državni upravi trn v peti novodošlekom, ki so si tudi šolstvo hoteli izbrati za svoj poligon.

Pred tiskovno konferenco sva z ministrom skočila še v klet na Župančičevi na kratko kosilo, vmes pa sva se pogovorila, kaj in kako naj bo na tiskovni konferenci. Na konferenco sva malo zamudila in takoj so planili po naju. Ura je bila dve, zadnji čas za oddajanje prispevkov in pripravo poročil in vsi so pač hoteli podatke. Spregovoril sem nekaj hudih besed z nestrpno novinarko TV Vido Petrovčič (tudi nekdanjo dijakinjo bežigradske gimnazije), ki mi je hotela narekovati izjavo in se

Fotoarhiv Dela

Resnost položaja na tiskovni konferenci zaradi ukradenih izpitov se vidi tudi na obrazih Drage Urbas-Keravica, Sreča Zakrajška in Petra Venclja.

sploh nekulturno obnašala, nakar je morala vzgojno čakati v vrsti. Časopisni novinarji so bili strpnejši, tako da smo sodelujoči v miru razložili, za kaj je šlo in kakšni bodo naslednji ukrepi.

Izpiti v četrtek so potekali zelo lepo, naloge so bile lažje in vsi so bili zadovoljni. V ljubljanske gimnazije, ki smo jih to leto spet ustoličili, in to kar osem, smo vpisali vse učence, ki so to želeli in so bili zato sposobni, pa še kakih sto več. Tudi takih, ki po mojem v gimnazijo niso sodili.

Do četrтка je bilo v javnih sredstvih veliko člankov, intervjujev ipd., telefonskih klicev, javnih in anonimnih pisem in groženj. V Mladini sta mi pisala javno pismo z naslovom *Zakrajšek, go home* Roman Lavtar in Vika Potočnik.

Direktor Zakrajšek, go home!

ZSMS–Liberalna stranka je 7. junija s pisno izjavo (objavljena je bila v Sobotni prilogi Dela 9. junija) ostro protestirala zoper letošnje omejevanje vpisa v srednjih šolah. Včerajšnja novica, da bodo sprejemni izpiti na ljubljanskih srednjih šolah ponovljeni zaradi kraje matematičnih nalog, pa pre-sega vse meje potrpežljivosti.

Slovenski vladi in šolskemu ministru dr. Venclju se ni zdelo vredno reagirati niti na strankino interpretacijo na zadnjem zasedanju skupščine Republike Slovenije niti na posebno pismo, ki ga je poslanka ZSMS–LS Vika Potočnik naslovila na vlado. Še več, medtem ko minister v javnih nastopih citira sveto pismo in vlada iz svojih prostorov odstranjuje Titove fotografije, Zavod Republike Slovenije za šolstvo piše staršem in učiteljem cinično-moralistična javna pisma (Delo, 12. junija). Kot da se omenjeni ne bi zavedali, da prav sami s svojim kratkovidnim obnašanjem največ prispevajo k represivnosti šolskega aparata in travmam šolajoče se populacije in njihovih staršev.

Informacije, ki smo jih objavili že v naši protestni izjavi, kažejo, da so letošnji sprejemni izpiti na ljubljanskih srednjih šolah uvedeni na silo, ne pa zaradi dejanske potrebe. Ne le, da so šole nasilno znižale število učencev v oddelkih na 30 (zakon dovoljuje tudi 36 učencev), nekatere šole so celo zaprosile za manj oddelkov od razpisanih. Iz dopisovanja med Republiškim komitejem za vzgojo in izobraževanje ter telesno kulturo in Zavodom Republike Slovenije za šolstvo (dopis 16. februar 1990) je razvidno, da RK VITK predlaga sprejemne izpite zgolj kot eksperiment, katerega rezultati ne bi vplivali na dejanski vpis učencev.

In končno, če bi vse zgoraj navedene pomanjkljivosti spregledali, se ne bi smelo zgoditi, da izvajalec takšnega projekta pomankljivo zavaruje izpitne naloge. Zato zahtevamo, prvič, da vlada ne dovoli ponovitve sprejemnega izpita iz matematike, razveljavi celotne sprejemne izpite, šole pa naj brez dodatnih pogojev vpišejo vse do roka prijavljene učence. In drugič, da zaradi očitne nestrokovnosti, ki je ogorčila slovensko javnost in s tem zbudila odpor zoper kakršnekoli selekcijske mehanizme, direktor Zavoda Republike Slovenije za šolstvo odstopi.

P. S.: ZSMS–Liberalna stranka ob tej priložnosti zaradi številnih telefon-

skih klicev ogorčenih staršev odpira ad hoc pravno svetovalnico za učence in starše v stiski. Od 18. do 22. junija lahko kličete na telefonski številki: (061) 312-381 in 312-659, vsak dan med 8. in 9. uro zjutraj!

Za ZSMS- Liberalno stranko
Vika Potočnik, Roman Lavtar

Najnovejša šolska afera prizadela otroke, ogorčila starše in razvnela politično javnost

Sramotna popotnica gimnaziji

Uslužbenka Zavoda za šolstvo naj bi prodajala testne kopije iz matematike

LJUBLJANA. 19. – Najnovejšo šolsko afero je, kot kaže, zakuhala tajnica Zavoda za šolstvo, ki je izrabila zaupanje sodelavke ali njeno malomarnost in testne naloge iz matematike (s pomočjo kolegice, prav tako z Zavoda) zamenjala za tujo valuto. Kriminalno dejanje pa je bilo, kot kaže, povod za to,

da so se vprašanja o primernosti letošnjega izbirnega postopka za bodoče gimnazijce, ki je bil skupen za vseh osem gimnazij, zaostriala in splozila do skrajnosti. Nedvomno je pri vsem tem najhuje, da bodo morali otroci in starši vse skupaj prestati še enkrat. V četrtek ob

Nadomestni roki

Za vse tiste, ki so nameravali opravljati tudi sprejemne izpite na nekaterih šolah, ki bodo v četrtek ob isti uri, kot bodo ponovljeni sprejemni izpiti na gimnazijah, bodo na voljo nadomestni roki.

Kopije po 200 DEM

Po uradno nepotrjenih vesteh sta uslužbenki z Zavoda kopije testnih nalog prodajali po 200 mark. Krožilo naj bi kakšnih 20 kopij. Na neki srednji šoli so v četrtek popoldne zbirali zanje prednaročila. Otroci naj bi (z vednostjo staršev ??) prispevali vsak po 10 mark. Oče enega teh otrok je nato obvestil direktorja Zavoda za šolstvo... V dogovoru z ministrom Bavčarjem so po posredovanju ONZ sklenili, da otrok ne bodo vpelali.

Dr. Peter Vencelj (Foto: Jože Suhadolnik)

Dr. Srečko Zakrajšek

Izjava zveze dijakov Slovenije

Ogorčeni smo nad malomarnostjo Zavoda za šolstvo RS zaradi neveljavnosti dela sprejemnih izpitov. Menimo, da se njihova nestrokovnost ne kaže samo v nepazljivosti in razveljavitvi sprejemnih izpitov, ampak tudi v tem, da so dovolili izpite, ki so bili tako rekoč izsiljeni. Na gimnaziji v Šentvidu so na primer razpisali 210 mest, prijavilo se je 220 učencev (pri normativu 30) in zato so razpisali sprejemni izpit. Podobno je bilo tudi na bežigradski ekonomski šoli. Kjer so razpisali 9 oddelkov in zaradi premalo prijav kasneje zaprosili za samo 8 oddelkov. Ko so tej njihovi prošnji ugodili, so ugotovili, da so štirje učenci preveč in zato so razpisali sprejemni izpit.

Takšnih in podobnih primerov je verjetno še več, zato pozivamo izvršni svet skupščine Republike Slovenije, da še enkrat premisli odločitev o omejitvi vpisa in to odločitev prekliče oz. spremeni.

Zveza dijakov Slovenije
ALENKA KUNAVAR, predsednica

Ovadbе še ta teden

(vi) LJUBLJANA. 19. – Kriminalisti UNZ Ljubljana mesto še vedno zbirajo podatke o tem, kako so naloge za sprejemne izpite prišle v javnost. Na UNZ Ljubljana mesto so nam povedali, da bodo še ta teden zoper osumljene storilke podali kazenske ovadbe ljubljanskemu tožilstvu.

9. uri bodo test iz matematike ponovili.

Dr. Peter Vencelj in dr. Srečko Zakrajšek sta na risikovni konferenci zatrdila, da bi bila vsaka druga možnost kršitev prejšnjih dogovorov in pravno nezdružna. Ena sama pritožba bi utegnila razveljaviti celoten razpis. Ob političnih zahtevah po razveljavitvi sprejemnih izpitov je šolski minister poudaril, da politično pregrevanje in enostransko prikazovanje ne koristi nikomur. Ko je

izvršni svet sprejel sklep o omejitvi vpisa, je hkrati sprejel tudi sklep, s katerim je pooblastil odbor za srednje šolstvo, ki deluje pri IS, da do 5. julija uskladi potrebe z vpisnimi možnostmi da torej prilagodi število vpisanih, upoštevajoč rezultate na preizkusih znanja, ponavljalce, povratnike iz tujine in učence z zdravniškimi potrdili. Kot je zatrdil dr. Vencelj, učenec v oddelku nikakor ne bo manj kot 33 ali 34. O dodatnih dveh oddelkih gimnazijcev bodo razmišljali po preizkusu znanja. Kajti le slabo uslugu naredimo tistemu, je dejal šolski minister, ki je od 80 točk na preizkusu znanja dosegel dve, če mu dovolimo vpis v zahtevni gimnazijski program.

Direktor Zavoda za šolstvo dr. Srečko Zakrajšek je poudaril, da se zaveda odgovornosti Zavoda za šolstvo in da bo v prihodnje storil vse, da takšne zlorabe ne bodo več mogoče. Ponudil je tudi svoj odstop, vendar ga je šolski minister zavrnil, ker da s tem ne bi prispevali k rešitvi nastalega položaja.

Dr. Vencelj je obljubil, da bo prihodnje leto izbirni postopek pripravljen tako, da bodo »prava igra« znana vnaprej. Kvalifikacijski izpiti v obliki male mature bo omogočil selektivno vključevanje učencev v posamezne šole, je dejal. Kakorkoli že, 1899 otrok se bo v četrtek znova potegovalo za razpisanih 1530 mest.

RANKA IVELIJA

Izjava staršev otrok s poljanske gimnazije

Starši učencev, ki so 16. 6. 1990 opravljali sprejemne izpite na Gimnaziji Poljane, zbrani na spontanem sestanku ob podpisovanju informacije Zavoda za šolstvo SRS o ponovnem opravljanju izpitov iz matematike, ogorčeni sporočamo, da ne moremo dovoliti, da bi bili otroci izpostavljeni ponovnemu strahotnemu psihičnemu pritisku in tako plačali ceno za nerazumljivo in nedopustno napako. Zahtevamo, da Zavod za šolstvo SRS popravi napako na edini sprejemljivi in možni način tako; da omogoči vpis vsem kandidatom za splošno gimnazijo.

Pripominjamo, da številčnost sedanje generacije otrok ne bi smela biti razlog, da se tako velikemu številu otrok zapre pot v splošno izobraževanje. Mislimo, da bi bila bolj primerna rešitev poiskati dovolj prostora zanje, kar bi pravzaprav moralo biti urejeno že sedaj.

K temu dodajamo, da raziskave kažejo nizko izobrazbeno raven v Sloveniji v primerjavi s sosednjimi deželami.

Starši zahtevamo odgovor Zavoda za šolstvo takoj, najpozneje 19. 6. 1990.

Izvedel sem, da Roman Lavtar organizira štrajk mladine proti ponovitvi izpitov. Ker sva se dobro poznala iz prejšnjih časov, sem ga poklical in mu v polurnem razgovoru razložil, da je izbrana varianta optimalna, da pa ima on vso možnost, da skliče vse otroke in starše skupaj in jih on porazdeli po šolah. Seveda je bil štrajk odpovedan, popoldne pa je pred Maximarketom približno 30 učencev in staršev postavljalo protestna in druga vprašanja mojima pomočnicama Mileni Malovrh in Dragi Urbas-Keravica.

Obe uslužbenki, ki sta bili obtoženi kraje izpitov, sta takoj sporazumno prekinili delovno razmerje, pravna služba pa je prek ljudi na državni upravi pripravila zelo rigorozen pravilnik, ki je mojim delavcem v podobnih situacijah v bodoče obljubljal do pet let zapor. Celotna zadeva je bila šokantna tudi za Zavod in kolegij se je v moji odsotnosti na pobudo Tomaža Skulja odločil, da v primeru mojega odhoda v celoti odstopi. Ko sem kasneje gledal na te dogodke in še nekatere druge, so imeli moji kolegi res precej »zaslug«, da se je to zgodilo. Prepričan sem, da ne iz kakršnih koli grdih namenov, pač pa predvsem zaradi dela zelo po domače in neizmerne medsebojne zaupanja.

Najhuje jo je skupila moja pomočnica Draga Urbas-Keravica, ki je neposredno vodila celotno pripravo in razpečevanje nalog in je bila zato tudi formalno odgovorna za vso zadevo. Bila je zelo prizadeta in čez nekaj dni je na proslavi v Idriji omedlela in padla po stopnicah. Hude poškodbe so pospešile njen odhod v pokoj in še danes po toliko letih nosi posledice te nesreče. Prepričan pa sem, da so ji (oz. so nam) vsi, ki so bili zaradi tistih izpitov kakorkoli prizadeti, že odpustili in da kolegica Urbasova v miru uživa svoj zaslužen pokoj.

Še tri leta po odhodu z Zavoda so me klicali zaradi te afere po sodiščih. Le-to pa je nato rabsodilo, da tisti, ki so teste vzeli, niso nič krivi, ker v pravilniku na Zavodu to ni eksplicitno pisalo. Kot da ni vsakemu učencu in dijaku jasno, da je list z nalogami najbolj želen in tudi varovan dokument v šoli. Sicer pa je sodni sistem itak mehanizem za preživljanje pravnikov v različnih oblikah in logike ter pravice v njem ni iskati.

Ob takih dogodkih sem se začel spraševati, ali ima vse skupaj sploh smisel in pričel tudi ugotavljati, da sem postajal vedno bolj otopel za vsa žaljenja, podtikanja, napade, pa tudi konstruktivne kritike. Postajal sem človek brez duše, saj je bilo le tako mogoče vzdržati vse, kar se je nad mene zgrinjalo v tem in naslednjih letih. Nekaj tega sem bil že navajen iz športa in bežigrajske gimnazije. Kadar stvari tečejo dobro, so vsi zaslužni in zraven, ko gre kaj narobe ali ko komu kaj ne ugaja, vsi pljuvajo po tebi in vse se pozabi, kar je bilo tudi dobrega včasih. Bil sem pač poleg ministra dr. Venclja in predsednika strokovnega sveta dr. Lazarinija, kot je večkrat rekel dr. Horvat, predpražnik in pljuvalnik slovenskega šolstva. Ob tem je bil moj edini izhod, da sem poskušal čimveč neprijetnih obiskovalcev usmeriti na prej omenjena kolega in onadva name. V praksi to seveda ni pomenilo nič drugega, kot da smo začeli jasno ločevati funkcije in odgovornosti. Tu sta se hitro pojavila v igri tudi Ivan Bitenc in njegova žena Mira, ki sta imela težko nalogo skrbeti za finance.

Vendar maja 1990 te še niso bile kritične. Učitelji so imeli plače po 1.500 mark mesečno in sta bila razmeroma še v čislih. Njiju so težave šele čakale.

Zaključni izpiti leta 1991

Zaključek šolskega leta 1991 spada gotovo med najbolj nenormalne v zgodovini slovenskega šolstva. Eden od vzrokov za to so bili tudi zaključni izpiti in vsa dogajanja okrog njih. Celotna zadeva je zelo prevetrila slovensko šolsko sfero, pokazala, kdo je kdo, in obenem uvedla v slovenski šolski sistem po svoje odgovoren in po drugi strani represiven odnos do mladih. Posebej gimnazije, ki so vodile ves proces, so si pridobile med številnimi starejšimi črne točke.

Ker gre za pomembne dogodke, ki so vplivali na marsikaj, jih gre natančneje analizirati in iz njih dobiti tudi kakšno koristno napotilo za prihodnje.

Zaključni izpiti so bili uvedeni, ko je bilo jasno, da je usmerjeno izobraževanje naredilo veliko škode, ko so se univerza in podjetja začeli pritoževati, da učenci nič ne znajo, in ko je bil v zadnjih letnikih srednje šole ob koncu leta kaos, saj so se učili le še tisti učenci in tiste predmete, ki so imeli sprejemne izpite, vsi drugi pa so imeli odmor.

Težave z zaključnimi izpiti so se začele že v tistem trenutku, ko jih je strokovni svet leta 1987 sprejel. Glede na različne vrste programov, različno število ur ipd. so bili seveda zamišljeni interno in zelo togo, tako da učenci niso mogli izbirati predmeta glede na svoje interese in nadaljnji študij na univerzi. Kup zapletov je bilo tudi pri obveščanju, navodilih, razlagah ipd., kar je bil prvi razlog za proteste dijakov.

Prvi formalni protest in grožnja s stavko so dijaki sporočili na sekretariat za vzgojo in izobraževanje v marcu, vendar zadeve nihče ni vzel resno, kot na sekretariatu niso resno vzeli ničesar, če ni gorela voda. Na pripombe dijakov ni nihče odgovoril, saj pobude, da se spremeni vsebina zaključnega izpita, strokovni svet v mesecu februarju ni sprejel. Tudi sam sem bil proti spreminjanju pogojev za zaključek šolanja, saj bi bil to formalni razlog za protest dijakov. V mesecu marcu 1991 se je že šušljalo, da zaključnih izpitov ne bo, in to s strani učencev in tudi učiteljev. Konec aprila pa je bila tudi prva demonstracija dijakov. Mi na Zavodu in sekretariatu smo bili seveda prepričani, da bodo, in smo vse normalno pripravljali. Celo več. Izdali smo kataloge za večino predmetov, čeprav to glede na internost zaključnega izpita ni bilo potrebno. Katalogi so bili mišljeni informativno, kot začetek katalogov za maturo, vendar so povzročili številne reakcije v šolah. Učitelji in učenci so si jih ogledali in vsi tisti, ki niso delali po učnih načrtih, tudi malo ustrašili. Ponekod so se začele intenzivne priprave, drugod so učitelji učenec pripravili spiske vprašanj z zahtevo, da se vse manjkajoče stvari sami naučijo ipd. Največje težave so bile pri slovenskem jeziku, kjer gre za ogromne količine snovi iz literature in kjer je stopnja obdelanosti snovi pri različnih učiteljih najbolj različna. Osebn ocenjujem, da sta bila glavna povoda za protest dijakov in zahtevo po odpravi zaključnega izpita v glavnem dva: spiski vprašanj za zaključni izpit in grožnje nekaterih učiteljev posameznim učencem ter dvodnevni

štrajk učiteljev, med katerimi so prevladovali gimnazijski učitelji, ki so bili v tistem času najslabše plačani. Le-ti so tudi javno grozili, da izpitov ne bodo opravljali, ker jih nihče ne plača.

Dno je sodu izbil informativni dan učencev na fakultetah, kjer so si le-te omislile številne svoje kriterije in učence v glavnem prepričale, da je za njih važen sprejemni izpit oz. diferencialni, če niso iz ustreznega programa srednje šole. Zaključni izpit se je kar naenkrat zazdel tujek v sistemu izobraževanja in nepotrebno zlo.

To mnenje sta posebej vzpodbujala Filozofska fakulteta in prorektor Univerze Boštjan M. Zupančič. Bistven prispevek k zaostritvi situacije pa je prišel v javnem razglasu Pedagoškega inštituta, v katerem je ta ocenil, da so taki zaključni izpiti nesmiselni in da je treba izvesti eksterno maturo. Tako sta se naenkrat pojavili dve, na prvi pogled kontradiktorni mnenji, ki sta zelo zbegali slovensko javnost. Začele so se polarizacija in akcije, ki so vodile v kasnejše znamenite dogodke.

Za ilustracijo dogodkov ob zaključnih izpiti navajam tekst, ki ga je minister dr. Peter Vencelj objavil v Delu 10.4.1991, in nasprotno mnenje Pedagoškega inštituta iz Ljubljane.

Z evalvacijo programov srednjega usmerjenega izobraževanja, ki sta jo opravila Pedagoški inštitut in Zavod Republike Slovenije za šolstvo je bilo ugotovljeno, da učenci po končanem izobraževanju ne obvladajo obravnavanih vsebin pregledno in v sintetični obliki.

Na osnovi teh ugotovitev je Strokovni svet Republike Slovenije za vzgojo in izobraževanje na svoji 23. seji, 4. 6. 1987, sprejel sklep, da se v programe srednjega izobraževanja uvede zaključni izpit kot obvezna sestava le-teh.

Osnovni cilj in naloga zaključnega izpita je, da učenci dokažejo v kakšni meri obvladajo temeljna znanja tako na splošnem, kot na strokovnem področju. Zaključni izpit je sestavina programa in je pogoj za uspešen zaključek srednjega izobraževanja – torej brez opravljenega zaključnega izpita, učenec ne konča srednje šole. V skladu s 45. členom ZUI-a program določa pogoje za vpis napredovanje in dokončanje izobraževanja.

V skladu s sklepom Strokovnega sveta, so srednje šole v začetku šolskega leta 87/88 dobile prenovljene programe srednjega izobraževanja, ki so že vključevali zaključni izpit.

Z razpisom za vpis v prvi letnik srednjih šol za šolsko leto 87/88, ki je bil objavljen konec februarja 1987, so bili učenci posebej opozorjeni, da jih bodo šole ob vpisu seznanile s prenovljenimi programi. Pomembna novost je bila uvedba zaključnega izpita. Na podlagi sprememb v prenovljenih programih srednjega izobraževanja je bil v Ur. l. SRS št. 10/88 objavljen dopolnjen Pravilnik o preverjanju in ocenjevanju znanja v usmerjenem izobraževanju, ki je določil postopek in način opravljanja zaključnega izpita.

Na podlagi tega so učenci dvoletnih programov opravljali prve zaključne izpite že v šolskem letu 1988/89, triletnih lansko šolsko leto, v letošnjem letu pa bodo opravljali zaključni izpit učenci štiriletnih programov.

Ob tem pripominjam, da je bila ob uvedbi zaključnega izpita prisotna zahteva, da bi učenci družboslovnih in naravoslovnih programov, ki so se

vpisali v šolskem letu 1986/87, opravljali zaključni izpit že lansko šolsko leto, kar pa je Sekretariat zavrnil z utemeljitvijo, da so se ti učenci vpisali v programe prej, preden je Strokovni svet sprejel sklep o uvedbi zaključnega izpita.

Zavod Republike Slovenije za šolstvo je šolam pravočasno posredoval Priporočila za pripravo in izvedbo zaključnega izpita v dvoletnih in triletnih programih, letos februarja pa tudi za štiriletne programe. Priporočilo vsebuje vsebinske in organizacijske napotke za pripravo, izvedbo in ovrednotenje doseženih rezultatov pri zaključnem izpitu.

Sklep o uvedbi zaključnih izpitov ne predvideva katalogov znanj, kot obveznega pripomočka za pripravo in izvedbo zaključnega izpita. Kljub temu pa je Zavod Republike Slovenije za šolstvo nekatere kataloge že izdal, da bi bili učencem in učiteljem v pomoč.

Zarad različnih informacij, ki izhajajo iz izjav na informativnih dnevih, Republiški sekretariat za vzgojo in izobraževanje ter telesno kulturo še posebej opozarja:

1. Na osnovi 69. člena ZUI-a je pogoj za vključitev v višje in visoko izobraževanje uspešno končan program srednjega izobraževanja, kar pomeni za učence, ki bodo letos končali štiriletne programe srednjega izobraževanja, uspešno opravljen zaključni izpit. To pa ne smemo zamenjevati z maturo, ki bo postala pogoj za vpis v visokošolsko izobraževanje šele za študijsko leto 1995/96.

2. Učenci, ki bodo letos končali izobraževanje in se bodo zaposlili, morajo imeti prav tako opravljen zaključni izpit, sicer nimajo zaključene srednje šole. Ob tem opozarjam, da mora visoka šola v skladu s 167. členom ZUI-a pri izbiri kandidatov, ko je vpis omejen, upoštevati učne uspehe v predhodnem izobraževanju, kar pomeni za učence, ki letos končujejo štiriletno izobraževanje, tudi zaključni izpit.

Republiški sekretariat za vzgojo in izobraževanje ter telesno kulturo bo od višjih in visokih šol zahteval, da bodo roke za sprejemne izpite uskladile z roki zaključnih izpitov.

S tem odgovorjam na vprašanja in dileme zlasti Iniciativnega odbora zaključnih letnikov pri Zvezi dijakov Slovenije in Organizaciji gimnazijcev Slovenije in drugih.

dr. Peter Vencelj

republiški sekretar za vzgojo in izobraževanje ter telesno kulturo

Stališče Pedagoškega inštituta

Glede na mnoge pozive staršev in šol, ki prihajajo na Pedagoški inštitut v zvezi z zaključnim izpitom na slovenskih srednjih šolah, znanstveni svet inštituta posreduje javnosti naslednje mnenje:

Zaključni izpit je interni izpit, ki ga uvaja zakon še iz pretekle »petletke« zato, da bi učenci pridobili spričevalo o dokončni srednji šoli. Zaključni izpit NE razvršča diplomantov srednjih šol po znanju, zato tudi ne nadomešča vstopnih pogojev za študij. Vprašanje prehoda na univerzo bo

verjetno reševala šele bodoča matura, če bo sprejeta v obliki, ki bo najbližja mednarodni maturi.

Iz povedanega je razvidno, da je zaključni izpit samemu sebi namen, saj je le še eden izmed internih preizkusov, za katerega je v tem hipu vprašljivo, ali ga bo mogoče izvesti.

Znanstveni svet Pedagoškega inštituta pri Univerzi v Ljubljani odločno protestira zoper predloženi način prehoda dijakov iz srednje na visoko šolo. Ta bi po sedanjí ureditvi od nekaterih dijakov v tem šolskem letu zahteval, da opravijo v najslabšem:

- pripravo za zaključno ocenjevanje iz predmetov,*
- diferencialni izpit(e) in*
- sprejemni izpit na univerzo.*

Tak obseg obremenitev presega še dopustno stopnjo duševne in telesne obremenitve dijakov, zato pozivamo vse, ki so odgovorni za tako stanje, da se sporazumejo o razumnejši rešitvi.

Predlagamo, da se do prehoda na maturo zaključni izpit prizna ali izpusti; prizna kot ustrezen pogoj za vpis na katerokoli fakulteto za dva splošna srednja programa (naravoslovno-matematična dejavnost in družboslovno-jezikovna dejavnost), ki sta po vsebini podobna programom gimnazij v domačem in evropskem merilu.

Nastali položaj torej vsekakor zahteva strpni strokovni pretres in upoštevanje že v času prvih obravnav problematike mature danih strokovnih predlogov, ki so med drugim predvidevali tudi spojitev zaključnega in nadaljevalnega izpita.

*Znanstveni svet Pedagoškega inštituta
pri Univerzi v Ljubljani*

Kronološki opis dogodkov

Sam se neposredno v potek dogajanja ob zaključnih izpiti nisem mešal, ampak sem pustil, da to godljo pojesta dr. Vencelj in dr. Lazarini, ki sta jo po moji oceni kot visoka funkcionarja v šolstvu v letih sprejemanja tega izpita tudi skuhala. Bil sem seveda prisoten na vseh sestankih in z zanimanjem spremljal, kako so bile stvari za nazaj neurejene, neusklajene. Skratka, kako zmedeno in konfužno se je delalo v tem šolstvu. Od delavcev z Zavoda je bila najbolj angažirana Marija Tome, ki je problematiko najbolj poznala in je z veliko volje in dobrega spomina tudi uspela sestaviti ves mozaik za štiri leta nazaj, tako da učenci formalnih pritožb na potek sprejemanja zaključnih izpitov niso mogli imeti.

Potem pa so se, vsaj po mojem mnenju, začele napake, za katere je bil kriv predvsem dr. Vencelj. Začel se je strinjati z delegacijo učencev, jim dal marsikje prav, razumel je njihove težave, da se ne želijo učiti ipd. in spreminjal svoje mnenje. Ko pa je postala stvar vroča, je pričel groziti z zakonodajo, obujal zgodbe o svojih izpiti ipd., skratka, nastala je kolobocija. Dr. Lazarini je nato na več javnih nastopih razlagal pomen in potrebnost zaključnega izpita in se pri tem skliceval na eval-

fotoarhiv Dela

Štrajk dijakov proti zaključnim izpitom leta 1991.

vacije, ki jih je izdelal tistega davnega leta 1987 Pedagoški inštitut, in na mednarodne primerjave. Te so kazale, da so pri nas študentje zelo slabo pripravljeni za študij, med drugim tudi zato, ker nimajo mature. Vse skupaj pa sta zapletla takrat, ko sta hotela s strokovnimi argumenti opravičiti pedagoški in ne vem še kakšen pomen tega izpita. Tu sta se ujela v krasne zanke, ki so jih učenci, ki so jih v veliki meri servisirali znani pedagoški liberalni strokovnjaki, znali izkoristiti. Tudi na zaključni okrogli mizi na TV je dr. Vencelj izgubil precej točk pri gledalcih, ko se je motal okrog tega vprašanja.

Ko so učenci ugotovili, da bi se dalo izpite odpraviti, so šli na cesto. Veliki štrajk se je začel 15. maja 1991. Čeprav sem se ob zadevi držal bolj ob strani, sem bil seveda v stvar močno vpleten, posebej ko sta mi dr. Vencelj in dr. Lazarini začela na kolegiju javno očitati, da je med pobudniki tega štrajka »moja«, to je bežigrajska gimnazija in »moj« ravnatelj Janez Šušteršič. S te šole so bili namreč učenci, pobudniki in vodje štrajka. Zadeve sem zelo dobro poznal tudi s terena, saj sem na šoli še učil en razred, zato sem vedel, da obtožbe niso resnične. Šlo je pač za gimnazijo, kjer so bili zbrani zelo bistri učenci iz ustreznih okolij in v takih okoljih hitro ugotovijo, kje so slabosti sistema. Številne zahteve, ki so jih učenci te šole oblikovali, so namreč med učenci nekaterih drugih šol naletele na slab odmev. Na najhujšega zahteva po eksternem preverjanju, enakem za vse, s katerim bi dosegli učenci te šole bistveno boljši uspeh kot marsikje drugje, saj so bili po internem preverjanju, vsaj kar se tiče ocen v spričevalih, Bežigrajčani na slabšem. Interni kriterij je bil pač zelo strog.

Štrajk je potekal dobro organizirano, vanj so se vključevali tudi tretješolci. Pa vendar se je večina učencev obnašala zelo racionalno. Dobro so se zavedali, da vodje v stavkovnem odboru ne bodo opravljali zaključnega izpita (nekateri so bili odlični in so ga bili zato oproščeni, drugi pa so bili iz tretjega letnika), njih pa bo v glavnem doletel. Zato so šli dopoldne nekaj ur na demonstracije, nato pa so se učili, hodili pisat naloge, se spraševati. Skratka, za večino učencev se je v tem obdobju začelo študentsko življenje, opravljali pa so tudi svojstven zrelostni izpit, ki drugim generacijam do takrat ni bil dan.

Počasi pa je bilo treba zadevo končati, saj so se takšnega življenja naveličali vsi. Učenci, učitelji in tudi starši, pa tudi politika je imela dovolj stalnega zborovanja pred vladno ali skupščinsko stavbo.

Problem je obravnavala skupščinska komisija, ki jo je vodil predsednik in takrat celjski gimnazijski ravnatelj Jože Zupančič, na skupščino pa problematika, kot so zahtevali mladi, ni šla. Kako enostavno bi bilo takrat, če bi zadevo postavili v skupščino in potrdili, da se strinjajo s sklepi strokovnega sveta. Pa vendar so prevladali interesi strank in obenem previdnost pred tem, da bi mlade in njihove stiske uporabljali za svoje interese. Dlje je stavka trajala, bolj so se stranke umikale. Edino prenovitelj M. Pintar je pritekel zadnji hip v sistem in razglasil, da so zaključni izpiti nesmisel. Š tem je po moji oceni mladim odvzel še zadnje upe na zmago, saj je bilo jasno, da se pozicija o tej zadevi ne bo več pogovarjala.

Omenil sem že, da se neposredno in javno nisem vključeval v reševanje problema zaključnih izpitov, kar je povzročilo v strokovni javnosti in med novinarji veliko ugibanj, pa tudi nezadovoljstva. Glede na stalne spore z ministrom so pri-

čakovali, da je moje mnenje različno od uradnega, to pa bi seveda bistveno prevesilo tehniko ob teh dogodkih.

Vendar pa sem svoje stališče tudi javno povedal že v začetku aprila v intervjuju z Barbaro Jerman na Radiu Glas Ljubljane, tako da sem imel vsaj čisto vest pa tudi malo možnosti, da bi stališče spremenil.

V igro pa sem se temeljito vključil na okrogli mizi na Ptuj, ki so jo konec tedna, v katerem se je začel štrajk, pripravili v okviru srečanja mladih liberalcev. Roman Jakič je zelo primerno vodil pogovor, kjer sva z dr. Vencijem predstavila svoje poglede in odgovarjala na vprašanja mladih predvsem glede zaključnih izpitov. V dvorani je bilo zelo kreativno vzdušje, saj so bili v njej v glavnem mladi liberalci in nekateri starejši šolniki, medtem ko je bilo v avli in pred šolo, kamor so prenašali pogovor, bolj živo. Dijaki ptujskih šol so glasno komentirali vsako najino izjavo, ki jim ni bila po volji, vendar so jih argumenti počasi utrudili, tako da je bilo po dveh urah spet lepo mirno.

V ponedeljek, 21.5., so bile spet dijaške demonstracije, saj so v poročilih s Ptuja ponovno ugotovili, da šolska oblast ne popušča. Verjetno pa je bila večerna oddaja Omizje tista, ki jo je slovensko gledalstvo zelo težko čakalo. Oddaja je bila namenjena problematiki zaključnih izpitov. Za nastop v oddaji nisem bil predviden, vendar je dr. Vencelj želel, da sem zraven, saj sva se že večkrat pokazala kot zelo usklajen par. Posebej je bilo to pomembno ta večer in v situaciji, ko je imel dr. Lazarini »nujen« opravke v Mariboru. Novinarka Jasna Tepina me je poklicala v ponedeljek dopoldne in me obvestila, da lahko pridem na TV, vendar bi bilo morda bolje, če ne bi, ker že ima precej ljudi. Vedel sem za njen namen. Naju z dr. Vencijem skupaj ni mogla vrteti in provocirati tako kot ministra samega.

Ko mi je sporočila sestavo omizja, sem vedel, da bo zadeva zoprna. Jasna Tepina je bila na strani učencev, ker je bila itak in vedno proti šolski oblasti. Proti strokovnim rešitvam bosta tudi Marja Strojina, znana predstavnica kluba staršev, in gotovo tudi dr. Boštjan M. Zupančič, prostostrelski predstavnik univerze. Vedel sem tudi, da bosta morala biti ravnatelj Jože Zupančič s celjske gimnazije in ravnatelj Mirko Zorman iz Kopra nekje vmes. Pri tem pa sem seveda računal, da bo Jože Zupančič v večji meri branil pozicije zakonodaje. In v tej smeri je zgodba tudi zares potekala skoraj tri ure.

Nekatere zgodbe okrog Omizja

V enem od svojih prispevkov je B. Zupančič kar hudo ožigosal tehnike in naravoslovce, češ da nimajo osnovnih družboslovnih znanj in da bi radi družbo uredili tako, da bi vse teklo kot namazano. Omenil je tudi, da je za obstoj naroda bistveno družboslovje. Vse to je seveda zrevoltiralo nasprotno stran, na omizju pa posebej dr. Vencija, ki se je zapletel v daljšo obrambo naravoslovcev.

Za ta zaplet sem bil tudi sam malo kriv, saj sem B. Zupančiču poočital, da ima pač smolo, ker grede na pravo malo manj dobri študenti, tako da nima občutka o resnično kvalitetni srednji šoli. To je bilo gotovo res, saj na tako režimsko pravno šolo, kot je bila včasih, pameten in resen mlad človek ni šel z velikim navdušenjem.

Poseben problem sem pri komuniciranju z dr. B. Zupančičem občutil v stališ-

ču, ki je bilo značilno za večino pravnikov, ki sem jih poznal. Vse stvari so obravnavali tako, kot jim je bilo všeč oz. glede na to, katera stran jih je najela. Kot na sodišču. Ure in ure se prepirajo in dokazujejo da je belo črno in obratno, na koncu pa pokličejo nekaj ljudi z ulice in le-ti povedo, kaj je prav.

Ta javni spor na TV-Omizju je tudi prilil olja na ogenj akcij, ki so imele za cilj razdružitev družboslovnega in tehničnega dela ljubljanske univerze.

Vsak je stal na svojih pozicijah in mislim, da je bilo učencem ob koncu dokaj jasno, da zaključni izpit bo.

Sam sem se dobro zavedal odgovornosti tega Omizja in sem večkrat omenil, da je treba učencem, staršem in učiteljem ob koncu Omizja jasno povedati možne rešitve. Predlagal sem tudi, da gre vsa zadeva v skupščino, ki lahko spremeni sklep o zaključnih izpitih, v šolah pa naj se prične normalen pouk.

V torek, 22.5., zjutraj se je vse pripravljalo na velike demonstracije pred skupščino, vendar je bilo zjutraj ob 8. uri, ko smo prihajali na skupščinski odbor, še razmeroma mirno. Učenci so vzeli prvo uro prosto.

Na skupščinski odbor sta prišla dva predstavnika učencev in Alenka Kunaver je brez pravega navdušenja povedala, da so učenci pripravljeni na kompromis, in sicer da bi opravljali za zaključni izpit samo en predmet. Zadeva seveda ni bila sprejemljiva, vendar smo vedeli, da se bo zadeva sedaj lahko odvila do konca, saj ni šlo več za vse ali nič.

Med bučno glasbo in protestiranjem učencev pred skupščino sva z Marijo Tome v Zupančičevi pisarni, ki je gledala na Šubičevo cesto, pripravila predlog sklepa za strokovni svet, v katerem je bilo zapisano, da se zaradi krajšega časa, namenjenega za pripravo na zaključni izpit, izjemoma letos upoštevata dva predmeta in to eden izmed treh iz prvega sklopa predmetov (slovenski, italijanski ali madžarski jezik s književnostjo, matematika in tuji jezik) ter eden od ostalih predmetov, vključno z raziskovalno nalogo. Predlog, ki sva ga pripravila po konzultaciji z ministrom in dr. Lazarinijem je bil na strokovnem svetu, ki je bil na hitro sklican popoldne istega dne, praktično brez večjih pripomb sprejet.

Velika dilema je bila, ali uvrstiti slovenski jezik s književnostjo med obvezne predmete tega reduciranega zaključnega izpita. Vendar je prevladalo mnenje, da je bolje, če ne, saj je šlo tu za izjemno obsežna, zelo različno obravnavana področja in druge težave, ki so tudi povzročile slovenski dijaški revolt. Obenem se je tudi jasno pokazalo, da pouk slovenskega jezika v šolah ni najboljši in za vse nas jasen signal, da je treba zadeve urediti.

V sredo, 23.5., so šli učenci v razrede, v četrtek, 24.5., pa bili na cesti nekateri učitelji. Tokrat zaradi plač. Ne vem točno zakaj, vendar so v Mariboru učitelji zahtevali odstop Venclja, družine Bitenc in mene. Predvsem v zvezi z mano mi ni bilo povsem jasno, kaj jim ni všeč, pa se je zadeva kmalu razjasnila. Predsednica stavkovnega odbora je bila biologinja na poklicni šoli. Tovrstne biologinje pa so imele za glavnega krivca za odstranitev predmeta biologija z ekologijo iz poklicnih šol, s tem pa je bila ogrožena njihova služba. Istega dne je v Ljubljani strokovni svet potrdil nove srednješolske programe, kjer je v poklicnih šolah izvedel integracijo splošnih vsebin v strokovne in racionalno vključil vsebine varstva okolja v pouk oz. v okvir izbirnih vsebin.

V ponedeljek, 28. maja, je bila generalna opozorilna stavka slovenskega šolstva zaradi gmotnih razmer v šolstvu. Ta čas pa je bilo šolstvo že nekaj dni spet v senci. V Mariboru so se igrali ravbarje in žandarje, ugrabili in spet izpustili pripadnike teritorialne obrambe in Mariborčani so pred vojašnico kričali: *Hočemo Miloševiča*. Tako se je namreč pisal ugrabljeni poveljnik, ki je po izpustitvi izjavil: *Nisem vedel ne kdo, zakaj in od kod so prišli*. Vsa akcija je pokazala, da so vsa sredstva vložena v oboroževanje in takšno in drugačno zaščito odveč in da edino narod, ki soglasno zavrne nek sistem, lahko prepreči različne akcije. To so v Mariboru počeli tudi malo nesrečno, saj je eden od demonstrantov padel pod kolesa transporterja in umrl.

Takrat sta vso zadevo v Mariboru uspešno izpeljala moja dobra znanca, županja Magdalena Tovornikova in njen namestnik Boris Sovič. Kasneje pa so se vključili bolj brutalni, vojaško izobraženi primerki in začelo se je nasilje.

Veliko bolj smiselno bi bilo, če bi ljudi, ki so delali v vojski, prešolali, da bi lahko s poštenim delom služili svoj kruh, kot pa da je vse skupaj peljalo v množično sovraštvo in pobijanje.

Zgodbo o zaključnih izpitih smo zaključili s skromno večerjo v gostilni na Viču, ki smo se je udeležili Matej Kuret in Alenka Kunaver s strani odbora učencev, rektor ljubljanske univerze dr. Sket, minister dr. Vencelj in midva s prof. Lazarinijem. Mapa s slikami štrajka mi je še danes lep spomin na čase, ko smo se odločili, da se tudi v šolstvu začno preverjati učinki dela.

VOJAKI HOČEJO VOJNO

To poglavje spada verjetno med bolj problematična v tej knjigi, vendar si ne morem drugače, kot da izrazim nekaj stališč do vandalstva in norije, ki se je zgodila na ozemlju bivše Jugoslavije.

Gre ne samo za dileme intelektualca, ki se zavzema za multikulturno vzgojo, mir in nenasilje, razumevanje med ljudmi, ki nikoli ni ljudi spraševal po narodnosti in veri ipd., ampak tudi za vprašanje: Ali je šolski sistem lahko, oz. zakaj ni mogel preprečiti tega sovraštva in klanja? Ali pa ga je morda celo vzpodbudil in mu pomagal rasti?

V letih 1989 in 1990 sem bil nekajkrat v glavnih mestih republike skupaj z direktorji republiških zavodov Jugoslavije, s kolegi z bežigradske gimnazije sem obiskal centralno raziskovalno postajo v Petnici pri Valjevu v juniju 1990, z dr. Francem Lazarinijem in Terezijo Ostermanovo sem bil tudi na mednarodnem kolokviju o gimnazijah v Beogradu spomladi 1990. Zadnjič pa sem bil v Beogradu na sestanku direktorjev zavodov oktobra 1990. Zaključili smo ga s »poslednjo« večerjo na Skadarliji, vendar tega takrat še ni bilo slutiti. Vsaj na šolskem področju takrat ni bilo nobenih želja po kakršnih koli pritiskih iz Beograda (razen vojaške vzgoje v šolah, kjer pa so bili naši bolj papeški od beograjskih), pač pa po sodelovanju, ker smo v Sloveniji ta čas načrtovali veliko novosti in sodelovali v mnogih mednarodnih projektih. Vse do vojne smo si s kolegi z juga pošiljali strokovne materiale, potem pa je sodelovanje praktično popolnoma zamrlo z izjemo nekaj malega z Makedonijo in Hrvaško.

V vseh teh stikih, pa tudi mnogih drugih, ki sem jih imel ob desetletnem delu kot trener v jugoslovanski atletski reprezentanci ter na področju kemije, nikoli nisem občutil kakršnegakoli sovraštva do Slovencev od kolegov z juga, prej določeno spoštovanje. Neizmerno pa so sovražstvo in razlike poglobljali potencirali naši mediji in in ljudska govorica, ki je temeljila na poznavanju in stikih delavcev z juga, ki so spadali v najnižjo socialno kategorijo že v svoji republiki, kaj šele pri nas.

Večkrat sem sem pogovarjal z ljudmi v vrhu Slovenije, ki so imeli neposreden vpliv na usmerjanje politike, pa tudi na vojaške in policijske zadeve in jih prepričeval, da je resna perspektiva Slovenije le v vlaganju v znanje in da je to naša moč,

ne pa v oboroževanju in podžiganju nizkih strasti ter prevalitvi krivde za vse mo- goče na sosede. Morda so mi dali celo prav, ravnali pa so seveda drugače. Ljudje na oblasti so pač takšni, ki vojsko in policijo potrebujejo za svoj status, namene in boljši občutek, nekako logično se jim zdi, da jo morajo imeti kot npr. tajnico in službeni avtomobil. Hočejo imeti tudi svojo državo, čeprav majhno, in vse pravice in ugodnosti, ki jih vidijo pri podobnih v svetu.

Oblastiželjni ljudje, ki potrebujejo okrilje vojske, so nekakšni nedorasli otroci. Ko sem prebiral, kako se z odraščanjem otroka spreminjajo njegova nagnjenja in tudi vrednote, sem ugotovil, da imajo skoraj vsi normalni otroci (posebej fantje) željo po vojskovanju v najrazličnejših oblikah, zato so te igre tudi tako priljub- ljene. Kasneje, z odraščanjem, pa se seveda človek strezni in zresni, spoznava po- sledice vojne in ubijanja, gradi svoje vrednote in teh zadev ne mara več, upirajo se mu in jih odklanja. Nekaterim pa te želje ostajajo, nekako ne dozori človeško in osebno ali pa jim orožje pomeni možnost za zadovoljitev svojih hotenj in želja po nadvladi, avanturizmu, ubijanju, herojstvu ipd. Očitno je tudi, da mora vsaka generacija doživeti vojno, da se tistih nekaj odstotkov zakompleksanih, podivja- nih in bolnih ljudi izživi in da profesionalni vojaki vsaj enkrat v karieri opravičijo svoj obstoj in državno plačo.

Sreča Slovenije je morda v tem, da narod ne mara vojske in vojakov, kar se je lepo pokazalo po odklonilnem odnosu do raznih herojev in samozvancev deset- dneвне vojne leta 1991 in tudi do negativnih reakcij na višje finančne zahteve v proračunu.

Zakaj se vodilnim in najbolj zagnanim politikom in vojakom ne organizira po- ligon, kjer naj se pobijajo med seboj in pustijo ljudi pri miru? Ali je šolski sistem mogel kaj storiti za to, da bi ljudi odvrnil od sovraštva in pobijanja, da bi se posta- vili po robu političnim in vojaškim samopašnežem? In kako si upajo različne cerk- ve govoriti o vzgoji svojih podložnikov, ko pa vsi glavni spopadi že stoletja in tudi v tem stoletju potekajo ravno na verskih podlagah?

O vseh teh zadevah sem razmišljal ob vojni v Sloveniji po razglasitvi samostoj- nosti, konec junija 1991.

To vojno in dogodke v zvezi z njo sem doživel na dovolj poseben način. Začetek vojne sem doživel v tujini, njen potek in posledice pa tudi med mladino in ob spremljanju problema beguncev. Ob spremljanju travm tisočev mladih, ki jim je nezmožnost dogovora starejših uničila mladost ali celo vzela življenje. Desetine mojih dijakov so služile vojsko po vsej državi, med dijaki na bežigrajski gimnazi- ji pa je bilo nekaj takih, katerih starši so bili iz mešanih zakonov. Kot vsak oče pa sem imel veliko skrbi tudi s svojima sinovoma, ki sta bila ravno v takšni fazi raz- voja, da sta vzela vojni čas kot zelo primeren za igro in sproščanje svojih poten- cialov za straženje in obrambo hiše.

V tednu, ko se je začela vojna, sva bila z Marjanom Čončem, enim od vodilnih strokovnjakov za vprašanja zaščite otrok, na 3. evropskem kongresu o preprečeva- nju zlorab in zanemarjanja otrok v Pragi.

Med gosti in češkimi gostitelji sva bila zelo zanimiva sogovornika, saj Čehi ni- so preveč podpirali, pa tudi ne razumeli slovenskih želja, ker so imeli podobne težave s Slovaki. V podobni situaciji pa so bili tudi predstavniki drugih držav, kjer

se je razraščal nacionalizem. Vendar so kot intelektualci le razumeli, da sodobni časi peljejo v decentralizacijo, avtonomijo in po drugi strani v racionalne povezovalne. Moj splošen vtis na konferenci je bil, da so se strokovnjaki, ki so dobro poznali probleme trpinčenja otrok, dobro zavedali, kam bo vsa stvar pripeljala. Kljub temu je kongres pozdravil osamosvojitveno dejanje Slovenije in nam zaželel vse najboljše.

V četrtek, 28.6.1991, dopoldne, pa smo v avtu na poti proti Dunaju, že slišali novice o napadu na Slovenijo. Zelo slabo vreme, grmenje, strahoviti nalivi so nas spremljali, ko smo poskušali priti v Slovenijo. Po številnih poskusih (Avstrijci so nas prepričevali, naj ostanemo pri njih, pripravljali so taborišča in očitno mislili, da bodo Slovenci zbežali v tujino) smo prišli v Slovenijo v petek, 27.6., ob treh zjutraj na Škofijah. Srbski vojaki in policaji, ki so v kavbojskem stilu zasedli mejo, so nas kar prijazno spustili naprej in si verjetno mislili svoje. Ko je Slovenija v vojni, ljudje bežijo domov, na jugu pa so bežali v tujino. Ko sem prvič prišel v svobodno Slovenijo, so me pozdravili po srbsko. Kako drugače sem si zadevo predstavljal ob odhodu.

V petek zjutraj sva z Marjanom Čoncem odšla na Splošno plovbo Piran, kjer so nama zelo prijazno omogočili telefonirati in pošiljati fakse po celem svetu. Vse najpomembnejše svetovne institucije in ljudi s področja varstva pravic otrok sva obvestila o situaciji v Sloveniji in prosila za pomoč. Ljudi, ki so nama dva dni prej razlagali, kam peljejo takšne zgodbe!

V tem času sem imel tudi stalne stike z Ministrstvom in kolegi na Zavodu, saj so potekale po šolah številne aktivnosti – od zaključnih do popravnih izpitov marsikje v zelo okrnjeni obliki in često v zelo nevarnih pogojih. Zato smo najprej sprejeli sklep, da se to izpelje le tam, kjer je mogoče, v ponedeljek, 30.6., pa je dr. Vencelj vse aktivnosti ustavil in jih premaknil na jesen. Učitelji in študentje so bili med teritorialci, zaradi vojne se številni niso mogli niti minimalno skoncentrirati na učenje in študij, promet je bil otežen ipd.

Vse skupaj je bilo videti kot nekakšna vaja, ki smo jih bili vajeni na šolah v okviru raznih varnostnih aktivnosti, vsi smo bili prepričani, da ni nihče toliko nor, da bo začel s pobijanjem, saj je večina oficirjev v Sloveniji živela dolgo let in imela svoje družine, mladi rekruti pa niso imeli nobenega razloga niti motiva za bojevanje v Sloveniji. Mediji pa so razpihovali sovraštvo in očitno si je slovenski vojaški lobi zadal za nalogo »lep« vojaški obračun, kjer bi preizkusil svoje mišice.

Precej jasno je bilo, da vojna ne more trajati zelo dolgo in da bodo Hrvati in Srbi najprej poskrbeli zase. Šlo je le za nevarnost, da bi kak nor poveljnik povzročil s streljanjem ali miniranjem civilnih objektov veliko žrtev in škode.

Po vsej Jugoslaviji so se pred skupščinami republik zbrali starši in zahtevali od predsednikov, da njihove otroke (vojake) pošljejo domov, da se ne bodo pobijali za njihove interese.

Urednik Dnevnika Milan Meden je prvi, četudi malo nerodno, opozoril slovensko javnost, da takšen odnos in potenciranje sovraštva ne peljeta nikamor, in si za nekaj let zagrenil življenje (1.). Sledil mu je takratni kandidat za rektorja ljubljanske univerze dr. Rus. (To je bil tudi eden od razlogov, da ni bil izvoljen za rektorja Univerze v Ljubljani.) Oba sta bila deležna silovitih nasprotovanj in

žalitev zaslepljenih nacionalistov, kar je bila v tistem trenutku na žalost velika večina Slovencev. Na srečo pa se je zelo hitro oglasil s svojim razglasom mirovnik Marko Hren, v Delu Splichal in nato vedno več razumnikov, ki so najprej neposredno, nato pa direktno napadli nori sistem in propagando, ki so jo začeli v Kacinovi službi. Le-ta je imela namen, kot je na začetku kazalo, razvrednotiti vse, kar ni slovensko, nasilno pretrgati vezi med ljudmi različnih narodnosti in republik in držav ipd. V torek, 1. julija, so starši v Beogradu vdrli v skupščino in zahtevali od norega vodstva, da prekine vojno in pošlje njihove otroke domov. V četrtek, 4. julija, na praznik dan borca, je v Slovenijo prišlo veliko srbskih staršev po svoje otroke in ogromno število slovenskih staršev jim je ponudilo pomoč. S tem je politika, ki je želela državljansko vojno, padla. Tudi uradno se se napadi prekinili in tudi široka mednarodna akcija je že rojevala prve sadove.

Sicer smo med vojno tisti, ki smo ostali v službah, delali čimbolj normalno, kajti zavedali smo se, da bo treba po končani vojni zadeve nadaljevati normalno oz. jih celo pospešiti, saj je bila Slovenija kot nova država praktično brez vseh zakonov, mednarodne povezave pa je bilo treba po prekinitvi odnosov z Beogradom zgraditi formalno praktično od začetka.

Zanimivo je npr., kako smo bili šolniki in varstveniki okolja med vojno marginalni. Obe ministrstvi sta namreč v istih prostorih na Župančičevi 6. Pred vrati teh ministrstev ni bilo nobenega stražarja, pač pa jih je bilo cel kup na nasprotni strani, kjer sta bili ministrstvi za obrambo in finance.

Jaz sem se oglasil v časopisu v soboto, 6. julija, v intervjuju za Dnevnik, ki ga je pripravila Ranka Ivelja. V njem sem razložil osnovne poglede, posebej s stališča šolstva in mladine in opozoril predvsem na to, da se obnašamo tako, da nas ne bo sram pred samim seboj in da ne krivimo za vse skupaj tistih, ki so enako prizadeti in si ravno tako želijo miru in svobode. Povedal sem tudi, da sem osebno zelo prizadet, ker je vojska silila v boje mlade, ki so šele v lanskem letu končali srednje šole, naše programe. In po drugi strani ponosen, da so se ti mladi obnašali zelo zrelo, praviloma niso sodelovali v ubijanju ljudi, kot so to počeli brez občutka vesti njihovi starejši kolegi, praviloma profesionalci, ki so bili po mojem mnenju morilci – ubijalci na ukaz.

Ves čas vojne in v obdobju po njej sem ustno in pisno zahteval od ministra Janeza Janše in od vlade, da iz vseh šolskih prostorov, internatov in drugih objektov, namenjenih šolski dejavnosti, umakne vojsko in s tem pokaže osnovne civilizacijske norme, obenem pa prepreči morebitno obstreljevanje teh objektov. Na vse načine smo se tudi trudili in zahtevali, da se otroci in mladina umaknejo na varno in da se ne grejo različnih vrst herojev po vzoru Boška Buhe. Morda tudi zato razen enega dijaka, ki ga je krogla po nesrečnem slučaju zadela do smrti, v Sloveniji med kratko vojno ni bilo žrtev med mladimi.

7. julija sem pisal vsem direktorjem Zavoda za šolstvo po Jugoslaviji pismo v slovenščini in srbohrvaščini. Odgovor je prišel le iz Bosne. Morda bo pismo in odgovor nanj najboljši primer razumevanja razmer tistega časa.

*Republika Slovenija
Ministrstvo za šolstvo in šport
Zavod Republike Slovenije
za šolstvo in šport
Ljubljana Poljanska cesta 29
Številka: D-601/91
Datum: 9. 7. 1991*

Svim učiteljima i kolegama koji se bave razvojem školstva

Poštovani!

Prošle godine smo državljani Slovenije na plebiscitu odlučili da želimo da živimo u samostalnoj državi Sloveniji i tu nezavisnost smo proglasili 25. 6. 1991.

U agresiji na Sloveniju koja je sledila, Sloveniji je pričinjena velika materijalna šteta, ubijenih i rajenih je mnogo ljudi različitih narodnosti i starosti. Mnogi među njima su civili.

Posle svega, naša odluka da živimo slobodno i po svojoj meri u vlastitoj državi još je čvršća.

Već u samom početku su se toj agresiji oduprli slobodoljubivi ljudi širom sveta i što je još posebno podsticano za nas, koji vaspitavamo mladu generaciju, takođe i većina mladih. Naročito oni u vojsci, koji su još juče sedeli u srednješkolskim klupama. Školovali smo ih za život u slobodnom i demokratskom društvu koje priznaje decentralizaciju, međunarodne kriterijume i različitost, a istovremeno duboko ceni sve ono što je karakteristično za pojedinu regiju i narod, u društvu koje pojedincima i građanima omogućava, da život oblikuju po vlastitoj meri.

Otporu protiv zloupotrebe mladih ljudi pridružili su se takođe i roditelji, sorodnici i prijatelji dece – vojnika kao i veći broj starešina koji su shvatili da je ljudski život samo jedan i neponovljiv.

Poštovane kolege učitelji, vaspitači i svi koji se bavite razvojem školstva!

Ako u ovom trenutku ne podignemo svoj glas protiv svih onih koji svoje ambicije i kabinetske planove hoće da ostvaraju preko nas, naše dece i učenika, nikada više nećemo moći, da uzdignute glave stanemo pred svoje učenike i budemo ubedljivi u daljem programiranju savremenog školstva.

Na sve moguće načine i jasno treba nekim političarima i generalima reći da želimo drugačiji život od onoga kakvo su nam u svojim bunkerima isplanirali oni.

Zato, zahtevajmo poštovanje demokratskih odluka, zahtevajmo mir, slobodu i bezbeden i srećan život za našu decu i za vse nas. Život treba da bude bez vojske i bez rata.

Sada je vreme za demilitarizaciju celokupne teritorije Jugoslavije. Za raspuštanje armije iz koje treba da odu deca – vojnici svojim kućama, svojim roditeljima. Starije starešine treba da se penzionišu, a mladima treba

omogočiti školovanje i osposobljavanje za civilna zanimanja kako bi mogli mirno i pošteno raditi do penzionisanja.

Samo putem preusmeravanja novca koji je do sada odlazio za vojsku, mogli bismo da postignemo svetske standarde znanja i da se ravnopravno uključimo u razvijeni svet, a istovremeno da sebi obezbedimo dostojan život i stručni razvoj. Ono što su nam uvek uskraćivali na račun naoružavanja koje nas je dovelo do tako tragičnih događaja.

Poštovane kolege!

Zajedno sa roditeljima dece naših učenika i sa našim punoletim učenicima predstavljamo najveću biračku bazu, a školstvo je područje sa najvećim brojem intelektualaca. Iskoristimo svoju humanost, snagu, uticaj i znanje. Oduprimo se ratu. Učini to za našu decu i za naš poziv.

dr. Srečko Zakrajšek

direktor Zavoda Republike Slovenije za školstvo i sport

Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina

Republički pedagoški zavod

Sarajevo

Broj: 01-764/2

Datum: 22.07.1991. godine

Zavod Republike Slovenije za školstvo in šport

Ljubljana

Poštovana gospodo,

Primili smo vaše pismo, številka: D-601/91 od 9.07.1991.godine, koje je za nas iznenadjujuće i to iz dva razloga: prvi, pisano je srpsko-hrvatskim jezikom, što do sada nije bio običaj vašeg Zavoda, drugi, to je čisto političko pismo i ono prikazuje Zavod za školstvo in šport u novom svetlu, sa novim zadacima, koje do sada nije imao. Uzimajući u obzir vaš renome, stručnost i agilnost, nadamo se da ćete i nove političko-propagandne zadatke uspešno obavljati.

Svojim pismom pozivate učitelje, vaspitače i sve koji se bave razvojem školstva »da podignemo svoj glas protiv svih onih koji svoje ambicije i kabinetske planove hoće da ostvaruju preko nas...« da »zahtjevamo poštovanje demokratskih odluka mir, slobodu bezbedan i miran život za našu decu i sve nas« ... »život bez vojske i bez rata«. Na kraju podvlačite da je »školstvo područje sa najvećim brojem intelektualaca« i treba da »iskoristimo svoju humanost, snagu, uticaj i znanje« da se »odupremo ratu«.

Mi, članovi kolektiva Republičkog pedagoškog zavoda BiH pozdravljamo vašu inicijativu i prihvatamo vaš poziv, ali vas ujedno i molimo da nam odgovorite šta je vaše »područje sa najvećim brojem intelektualaca« učinilo protiv »onih koji svoje ambicije hoće da ostvaruju preko NAS«, šta je učinilo »protiv zloupotrebe VAŠIH mladih ljudi, koji su ubijali naše učenike, jesu li digli svoj glas sa demilitarizaciju Slovenije, ili su prećutno

dozvolili mobilizaciju 35.000 teritorijalaca, šta misle o zatvaranju ratnih zarobljenika, opet naših učenika, u napuštene rudarske jame i d.

Poštovane kolege koji se bavite razvojem školstva, mi se nadamo da ste vi, kao pravi intelektualci, već podigli glas u vlastitoj sredini, protiv svega onoga što remeti srećan život mlade generacije, i da će te time moći »da uzdignute glave stanete pred svoje učenike«, ali i pred naše. Mi ćemo učiniti sve da pred svojim i vašim učenicima stojimo čista obraza i uzdignute glave.

Zvonko Petrović
direktor Republičkog pedagoškog zavoda BiH

Takrat s(m)o vsi imeli prav.

Nekaj sto tisoč mrtvih na ozemlju bivše Jugoslavije, med njimi ogromno otrok in mladine, pa je prav gotovo breme, ki ga bo imela generacija starejših, tudi iz Slovenije, na vesti vse življenje.

Literatura

1. Venio Karbone: *Vojna napoved*, 28.6.1991.

TEŽAVE S POLITIKO

Zaradi vseh teh in drugih protivladnonorostnih dejavnosti sem si poleg etikete antikrista pridobil še pečat vplivnega borca proti vsem oblikam nacionalizma, militarizacije (še posebej šolstva) in sovražnika »ljubiteljev« orožja in ubijanja.

Proti koncu leta 1991 je bilo že očitno, da bo Slovenija priznana, vedno več ljudi je verjelo, da nas samo vojska in policija ne bosta pripeljali nikamor in da nas lahko rešijo le vrhunsko kreativno delo, ki temelji na znanju, vključevanje v svetovne tokove, doseganje mednarodnih standardov in pa prodaja tipičnih in izvirnih izdelkov, turizem s specifično ponudbo slovenskih značilnosti. Pojavila se je tudi teza o Sloveniji kot tranzitni deželi, ki pa so se ji zeleni siloviti uprli. Jasno je bilo, da mora Demosova vlada, ki ni zmogla več od mržnje in nadaljevanja netenja sovraštva, čimprej oditi. Policijski minister Igor Bavčar je po odcepu dela demokratov od bivše DZS računal na padec vlade in prevzem mesta predsednika vlade, vendar kot policist v normalni družbi ni imel več možnosti. Obenem pa se je zapletel še v afero z avtomobili. V tistem času se je pričelo govoriti, da me nameravajo v primeru zmage Bavčarja na volitvah demokrati predlagati za ministra za šolstvo. V anketah tednika Mladine sem tudi vodil na listi kandidatov za novega ministra za šolstvo. Te govorice so zelo ohladile odnos dr. Venclja do mene, čeprav sem njemu in tudi g. Bavčarju povedal, da vodim strokovno službo in da me ministrsko mesto ne zanima, še manj pa stranke.

Po razpadu Demosa proti koncu leta 1991 se je začela v Sloveniji bitka za stolčke, pri čemer so ministri reševali glave in iskali poministrske opcije, stranke pa so se zavedele, da je šolstvo zelo pomembno in so se začele vtikali v posamezne segmente in ukrepe. Predvsem liberalna stranka se je spravila nad eksterno preverjanje in spremembe v šoli. Za njo so stali nekateri sodelavci šolskega polja in Pedagoškega inštituta, ki niso mogli dojeti, da je mogoče v šolstvu marsikaj storiti tudi brez njihove privolitve.

Na pogovoru s predsednikom predsedstva g. Milanom Kučanom, sem ga poskušal prepričati, naj podpre razvoj slovenskega šolstva in s tem zagotovi temu področju poseben pomen, ker gre za najbolj pomembno in vitalno zadevo v razvijajoči se državi.

V začetku leta 1992 sem v Dnevniku objavil članek z naslovom Slovenski šolski nacionalni program in v njem javno pozval predsednika vlade g. Lojzeta Peterleta, naj stopi na čelo projekta, ki se mu reče razvoj slovenskega šolstva. Kmalu zatem me je poklical k sebi Jože Zupančič, podpredsednik zbora združenega dela v skupščini, in mi rekel: »Pripravi program in ga predstavi na skupščinskem

odboru in v skupščini. Rok je marec 1992.« Obljubil sem mu, da bom pripravil gradivo in ga obenem spomnil, da smo skupščinskemu odboru že pred letom dni dali v roke koncepcijo in tudi kratko gradivo, primerno za obravnavo v skupščini in da ni bilo nanj nobenega odziva.

Predsednik Kučan je ob otvoritvi Andragoškega centra na Šmartinski cesti v Ljubljani prvič javno omenil, da je treba podpreti izobraževanje in na ta način sprožil nekatere aktivnosti, ki so nam v šolstvu pomagale pri delu.

Isti večer je na TV novinarka Jasna Tepina javno spraševala, zakaj leto dni ni nihče resno vzel v roke Zavodovega gradiva. Odgovor je bil jasen, vsaj meni. Ker dr. Vencelj ni zaupal temu delu in je računal na Janeza Svetino, ki ga je nameraval zaposliti in ga kasneje tudi zaposlil na Ministrstvu, obenem pa je naročil študijo tudi dr. Darji Picigi. Po nesrečni smrti Janeza Svetine in projektu dr. Picige, ki ministra ni zadovoljil, je dr. Vencelj ostal praznih rok, vse bolj pa je uvideval, da je naše gradivo dobro pripravljeno, in da je dejansko izgubil leto dni, ker ga ni vzel v resno presojo.

Razglas o avtonomiji šole

O razglasu o avtonomiji šole in vzrokih zanj, sem že napisal nekaj besed v poglavju Koledar. Na tem mestu pa navajam tudi tekst razglasa. Izšel je v večini časopisov, o njem pa so spregovorili tudi na radiu in televiziji.

Za boljše razumevanje situacije v času, ko je izšel razglas, in razlogih za to dejanje je treba na kratko poseči v novejšo zgodovino slovenskega naroda. Po revoluciji v maju 1990 so se na terenu pojavile zanosne in z energijo nabite Demosove ekipe, ki so med prvimi postojankami starega režima videle šole. Obenem so se jim je zdele šole in šolski programi prikladen poligon za uvajanje njihovih ideologij in doseganje ambicioznih in vsaj toliko nebuloznih načrtov. Mesta ravnateljev so postala zelo vabljiva za nagrado številnim novonastalim regionalnim veljakom, ki v vrhunski politiki niso našli pravega mesta in so po starem reklu: *Boljši prvi na vasi kot zadnji v mestu*, zaslutili svojo priložnost. Mnogi so se tudi začeli spominjati, da so jim starši pravili, kako je bilo včasih lepo in romantično, ko so kraj vodili župnik, gostilničar in šolski ravnatelj.

V šolskih prostorih so videli spet javni prostor za vse mogoče seanse kot po drugi svetovni vojni (šola – kulturni, politični, sestankarski, veroučni ipd. prostor). Vsem tem je bilo treba jasno povedati, da naj bo v šoli samo šola in naj sgrede svoje ambicije in programe zadovoljevat drugam. Od tod razglas o avtonomiji, ki je bil objavljen v slovenskih medijih in sprejet kar pomirjevalno z večine strani.

Bilo je nekaj osamljenih klicev in pisanja, da smo šolske prostore zgradili vsi skupaj in so zato naši skupni. Pa sem jim kratko odgovoril, da podobno velja za ceste in letališča, kjer se tudi ne sme sprehajati vsak in kadar in kjer se hoče. Najbolj nasilni so bili lokalni cerkveni veljaki, ki so rinili verouk v šolske prostore, pri tem pa jih je podpiral tudi dr. Vencelj, ki je trdil, da otroci ne smejo biti v

V šole le šolske dejavnosti!

Spremembe, do katerih je prišlo v Sloveniji v zadnjem letu, pomembno vplivajo tudi na vzgojo in izobraževanje. Zavod za šolstvo pri tem dejavno sodeluje, kot osrednji nosilec pedagoške službe pa pozorno spremlja vsa dogajanja v šolstvu.

Slovensko šolstvo se postopoma približuje evropskim modelom v pogledu strokovnih in sistemskih rešitev, kar bo ustvarilo pogoje tudi za doseganje evropskih standardov izobraževanja. Pojavlja pa se tudi precej nejasnosti, zlasti o novih zakonskih rešitvah, organiziranosti in financiranju šolstva, pa tudi o spremembah pri pouku zgodovine ozirama celotnega družboslovja, prenove programov, mreže šol itd.

Omenjenim nedorečenostim se pridružujejo še zahteve lokalnih oblasti in vodstev nekaterih krajevnih skupnosti, da bi razpolagali – tako kot v preteklosti – s šolskim prostorom in da bi celo vplivali na šolske programe. Tako v šolah potekajo razne politične in neizobraževalne

strokovne prireditve, seminarji, shodi, volitve, v zadnjem času pa tudi verske aktivnosti.

Vse to povzroča pri uporabi šolskih programov velike težave in otežuje ustvarjalno delo v miru in stabilnosti, ki sta odliki dobrega in urejenega šolstva.

Zavod za šolstvo je v skladu s svojo vlogo in odgovornostjo pripravil vizijo razvoja slovenskega šolstva in strokovne osnove za pripravo programa razvoja izobraževanja v Sloveniji, ki bi ga morali financirati v okviru novega sistema javnih financ. Pričakujemo, da bo skupščina Republike Slovenije zavodova gradiva upoštevala kot strokovno izhodišče pri sprejemanju potrebnih zakonskih in planskih dokumentov.

Predmetne skupine strokovnjakov zavoda za šolstvo pripravljajo prenovo programov. Pri tem bodo upoštevale sodobna spoznanja pouka posameznih predmetov v svetu in doma. Nove programe pa bo po utečenem postopku sprejemal strokovni svet za

vzgojo in izobraževanje R Slovenije, šele nato bodo uvedeni v šole.

Predlagamo, da republiški sekretariat za vzgojo in izobraževanje ter telesno kulturo razglasi šolo s pripadajočim prostorom za šolski teritorij, ki ima svojo avtonomijo, in kjer niso dovoljene politične, vojaške, religiozne, policijske in druge podobne dejavnosti. Te naj se izvajajo na drugih mestih oziroma v posebej za to organiziranih šolah. Obenem predlagamo, da se v šole zaradi varnosti otrok bistveno omeji dostop tujim osebam, različnim akviziterjem in anketarjem – v skladu s konvencijo o zaščiti otrok in varstvu osebnih podatkov.

Da ne bi s tem nujno potrebnim ukrepom prekinili vezi med šolo in njenim okoljem, je potrebno natančno določiti pristojnosti in odgovornosti ravnatelja in sveta šole pri odločanju o aktivnostih, ki bodo v šoli potekale v interesu otrok, krajanov in izobraževalnega procesa.

DIREKTOR
Dr. SREČO ZAKRAJŠEK

mrzlem župnišču ali hoditi iz šole nazaj. Takim sem večkrat rekel, naj župnišče pač zakurijo (saj ima cerkev dosti bogastva in gozdov), čas verouka pa prilagodi otrokom.

Še najbolj pikra je bila v svojem prispevku v Delu 1990 podpredsednica sveta SDZ (Slovenske demokratske zveze) ga. Alenka P. Lauko, ki mi je v članku, *Za kaj je šolski prostor*, zapisala med drugim:

V kratkem času vašega vodenja Zavoda pa ste se medijsko med šolniki zaznamovali z naslednjimi dejanji (aferami):

– potovali ste po svetu in se seznanjali s šolskimi modeli, skratka, odkrivali že odkrito in dostopno slovenski javnosti. Svoja spoznanja s teh potovanj pa sedaj v popolnoma sprevrženi obliki, v imenu nekih preganjanj čarovnic, vsiljujete javnosti;

– imeli junija afero s sprejemnimi izpiti;
– sedaj po dveh mesecih šolskih počitnic pa prihajate z nelogično idejo razglasitve avtonomije in prepovedjo izobraževanja (seminarjev, strokovnih prireditev itd.).

To zadnje dejanje pravzaprav razgalja kvazi strokovnost in občo razgledanost ljudi vašega kova. Zakaj?

Vaš predlog, da se šolo s pripadajočim teritorijem razglasi za avtonomno, ob prepovedi religioznih, vojaških in policijskih dejavnosti, pa je eden izmed zadnjih smrtnih krčev režima, ki propada. Človek z mirno vestjo se na takšen način ne bi branil in varoval. Tako reagiranje končno prikazuje vlogo Zavoda za šolstvo v sistemu, ki je nad slovenskim učiteljstvom visel kot Damoklejev meč z avtoriteto moči in nič več.

Upam, da so končno prišli časi, ko bo treba ponovno ovrednotiti nekatere doktorske nazive, nič namreč ne koristijo, če ni zraven tudi zdrave pameti.

Zaradi tega zadnjega odstavka se je končala kariera gospe Lauko, saj je dregnila v najbolj občutljivo tkivo preštevilnih družboslovnih doktorjev (mnoge njihove teme so se tikale dokazovanja lepote in učinkovitosti samoupravnega sistema in variant na to temo), ki so v veliki večini sestavljali intelektualni potencial Demosa. Že isti večer me je klicalo več različnih strankarskih veljakov in se mi opravičilo zaradi tega pisanja in zagotovilo, da bodo zadeve že uredili v hiši. Osebnost nisem imel slabe vesti, ker je bilo področje kemije, s katerega sem doktoriral, vedno na dovolj hudem mednarodnem prepihu.

Šolam in ravnateljem je razglas kar dobro pomagal, dr. Vencelj pa se ni takoj odzval, ker se je takrat izogibal vsemu, kar bi mu cerkveni zamerili. Prepričan pa sem, da je kot šolski človek te usmeritve podpiral in mu je kar prav prišlo, da se je lahko izgovarjal name.

Z viško afero, ko so lokalni veljaki dali svojim podrejenim konkretna navodila, kako naj se izbira ravnatelje, se je prikrito kadrovsko politiko in vtikanje v šole, razkrinkalo. Razglas, ki so ga poslali lokalni krščanski ideologi po terenu svojim aktivistom, sem dobil (verjetno ne po naključju) na srečanju slovenskih srednješolskih ravnateljev v kinu Vič in ga že v naslednji uri poslal novinarjem. Po načelu o javnosti dela pač.

Afera je izbruhnila v Mladini, nato pa so se razpisali in razgovorili še drugi. Vse skupaj je pripeljalo do tega, da so zadeve v zvezi s šolami delali bolj pošteno ali pa bolj na skrivaj.

Bitka za ravnatelje

Tudi bitka za ravnatelje spada po mojem mnenju na tista področja, kjer sem prispeval velik delež, da ni prišlo do večjih pretresov v šolstvu. Zato sem se zelo zamejil vodstveni šolski in državni strukturi, pa tudi številnim učiteljem in pomočnikom ter drugim, ki so prežali na ta mesta ali pa so se želeli znebiti šefov.

V predlogu zakona o zavodih, ki ga je vlada pripravila za skupščino v novembru 1990, je bil namreč zloglasni 43. člen, ki je predvideval, da bodo ob istem dnevu razrešeni vsi ravnatelji v Sloveniji in da bo sprožen postopek za izbiro novih.

Celotna akcija je temeljila na že prej omenjeni predpostavki, da so vsi ravnatelji

ekspONENTI starega režima in da jih je treba zamenjati z novimi kadri. S podobnimi predpostavkami so odstranjevali iz podjetij stare direktorje in nastavljali nove, ki so v večini zelo uspešno pripomogli, da se je gospodarstvo v dveh letih praktično sesulo in da so sposobni ljudje odšli v svoja podjetja ter pustili demostnagerjem delovno ljudstvo. Kmalu je bilo na cesti prek 100.000 delavcev.

Zelo podobno bi se zgodilo tudi s šolami, saj je bilo najti prek 600 bolj sposobnih ljudi, kot so bili že obstoječi ravnatelji, nemogoče. Zamenjave bi pomenile velike težave pri delu šol, znižanje kvalitete dela, zamere in prepire, zagrenjene ljudi ipd.

Ker sem imel veliko stikov z ravnateljicami in ravnatelji, sem vedel, da je med njimi kar precej takih, ki niso najbolj primerni za takšno delo, vendar so v danih razmerah dokazali, da vodijo šole v skladu z možnostmi v določenem okolju, ki jih sicer ne bi podpiralo.

Zato sem omenjeni člen napadel tako v raznih intervjujih kot tudi na skupščinskem odboru za šolstvo in šport in nasproti uradnemu stališču Ministrstva dossegel, da so sporni člen odpravili in zagotovili normalne menjave ravnateljev ob reelekcijah oz. v primeru dokazano slabega dela.

Ta akcija je tudi pospešila naše priprave na šolo za ravnatelje in postavljanje objektivnih strokovnih kriterijev za ta, pa tudi druga mesta v šolstvu. Na ta način smo hoteli zagotoviti, da nihče ne bi mogel priti v šolo na vodilna mesta po politični liniji, ampak bi se moral izkazati s konkretno izobrazbo, opravljeno šolo in praktičnim delom v šolstvu. To pa je bila časovno in intelektualno prenaporna pot za prenekaterega bodočega »političnega« ravnatelja.

Tednik Mladina je v decembru 1990 objavil na temo ravnateljev in avtonomije šole pod naslovom Dr. Peter Vencelj, minister za izobraževanje o svojem kurzu in dr. Srečko Zakrajšek, direktor Zavoda za šolstvo, o Venceljevem kurzu.

Dr. Peter Vencelj, minister za izobraževanje, o svojem kurzu

»Verouk bo ostal tam, kjer je in kjer je vedno bil. V javnih šolah bo lahko kvečjemu izbirni predmet. Če bo država financirala zasebne šole, bo financirala samo javni program, verouka in podobnega ne. Sedanji sistem je imenoval ravnatelja prek šolskega sveta, kjer so dale posamezne delegacije pristaneke ali veto. Sam gledam na stvar drugače. Država dobi naročilo, naj organizira javno službo. To naročilo se načelno začneja v skupščini – v republiški za srednje šole, v občinskih za osnovne. Odgovornost skupščina prenaša na izvršni svet, ta pa na svojega predstavika v šoli. Rešitve si nismo izmislili sami. Po svetu je dobro znana. S soglasji pa imamo slabe izkušnje. Ravnatelja bi lahko volil učiteljski zbor ali svet šole. Tòda komu bo potem odgovoren? Skupščini kot ustanovitelju ali komu drugemu? Menim tudi, da bi morali biti strokovni sveti nekje vmes, med ministrstvom in skupščino. Sedaj je strokovni svet od strank neodvisen, deluje popolnoma avtonomno. Mislim, da bi strokovni svet lahko ostal neodvisen od strank, pa čeprav bi deloval pri ministrstvu. Mislim, da bo večina ravnateljev razumela, da gre za spremembo v statusu in da bo večina od njih ponovno kandidirala za ravnateljsko mesto. Sam bi bil bolj za to, da se ravnateljem preprosto izteče

reeleksijska doba in da se šele potem začne postopek. Pomembno vprašanje je, ali bodo vse šole, ki so sedaj združene v Univerzo, v njej tudi ostale. To se mi zdi nujno. Vprašanje pedagoškega šolstva je še popolnoma odprto in vsako natančnejše je povsem odveč.»

Dr. Srečko Zakrajšek, direktor Zavoda za šolstvo, o Vencljevem kurzu

»Po mojem mnenju se ta država za šolstvo do sedaj sploh ni zanimala. Našli niso niti časa niti niso pokazali kakšnih želja, da bi v šolstvo vlagali več. Z novim zakonom so pokazali, da želijo nekatere stvari sicer urediti, pokazali pa so tudi, da želijo imeti vpliv na šolstvo. Menim, da je bistveni problem, kakšno avtonomijo ima šola v nekem sistemu. Ker je pri vsem tem ključen človek ravnatelj, je seveda zelo pomembno, kdo ta človek je, kdo ga imenuje in pa seveda s kakšnim konsenzom je sprejet tako s strani staršev kot s strani učiteljev. Vsekakor je treba upoštevati mnenje staršev, saj ti šolo navsezadnje plačujejo, prav tako pa je treba upoštevati tudi mnenje učiteljev, saj so oni tisti, ki morajo delati z novim ravnateljem. Menim tudi, da je treba znanje učiteljev širiti, to pa seveda pomeni podaljševanje, ne pa krajšanje njihovega šolanja. Do nasprotij med Zavodom, se pravi stroko, in ministrstvom je prišlo predvsem zato, ker strokovne službe niso predlagale več inčič predlogov. To smo rešili tako, da sedaj pripravimo več različnih možnosti in za vsako povemo, koliko stane in kaj lahko od nje pričakujemo. Po drugi strani je do nekaj sporov prišlo zato, ker smo v Zavodu predlagali in izpeljali nekatere rešitve, ki so strokovno veliko boljše, vendar jih obstoječa zakonodaja prepoveduje.»

Menim, da je bila pomembna prelomnica na tem področju tudi obisk ekipe SDZ na Zavodu spomladi 1991, kjer sem strankarskim prvakom pojasnil, za kaj v resnici gre in jih tudi prepričal, da delamo strokovno in v skladu z naprednimi usmeritvami v svetu. Sestanek je organiziral Tone Peršak, pisatelj slovenske ustave (kasneje predsednik demokratske stranke in poslanec), s katerim sva bila prijatelja še iz atletskih let pri Olimpiji.

Sestanka, ki je bil v mesecu marcu 1991 so se udeležili dr. Dimitrij Rupel, dr. Marko Kos, dr. Hubert Požarnik, mag. Igor Omerza, mag. Barbara Šega in nekaj mojih sodelavcev. Moram reči, da so mi po tem srečanju postali politiki kar malo bolj prijetni kot prej, ko sem jih spoznaval prek medijev in člankov. Pa tudi sicer je postala njihova politika bolj realna in v skupščini so podpirali večino naših prizadevanj.

Na tem sestanku sva imela ostrejši razgovor z dr. Ruplom, ki je zagovarjal mnenje, da je treba vse ravnatelje zamenjati, ker jih je postavil bivši režim, vendar sva se sporazumela, da smo vsi iz bivše zgodbe in naj le podpre normalno varianto. Imel sem tudi priliko čestitati g. Omerzi za mesto direktorja SDK (Službe družbenega knjigovodstva), na katero je bil imenovan v tistih dneh in je moral poslušati precej zbadljivk na ta račun. SDK je bila takrat namreč še pod močno kontrolo centrale v Beogradu.

Razen tega razgovora pa s strankami nisem imel nobenega opravka. Nisem bil član nobene, tudi svojim sodelavcem, državnim uslužbencem, nisem dovolil strankarskega udejstvovanja.

V tistih časih razen demokratov in delno »mladincev« nobena stranka ni kazala zanimanja za šolstvo, zato so tudi mene občasno obtoževali, da sem simpatizer demokratov. Ko so počasi vse stranke pridele v svoje ime demokratska, je bilo z očitani po časi konec, obenem pa tudi mojega mandata.

V Zavodu sem sicer imel zaposlena bivša najpomembnejša predstavnika šolskih oblasti iz preteklosti, Boštjana Zgonca od socialistov in Jožeta Miklavca od komunistov, in se z njima veliko pogovarjal. Predvsem zato, da bi doumel, zakaj je naše šolstvo tako, kot je, kako so prišli do nekaterih rešitev, kako so se namerali izviti iz nastale situacije ipd.¹⁷⁶

Nekajkrat sem bil tudi v stiku z Romanom Lavtarjem iz Školjčeve stranke in Francijem Pivcem, bivšim ministrom iz SDP (kasneje poslancem in tajnikom Univerze v Mariboru). Druge stranke pa se za šolstvo niso zanimale, če odštejem krščansko in kmečko naravnane stranke, ki pa so se me izogibale kot hudič križa, pa tudi sicer so imele na Ministrstvu bolj direktne povezave.

Fotografirala Dela

*Franci Pivec, minister za šolstvo in šport pred dr. Horvatom.
Prvi »mehčalec« usmerjenega izobraževanja.*

176 Kasneje je prišel na Ministrstvo še Roman Lavtar, mladinski šef za šolstvo v jugoslovanski Sloveniji, tako da je bila ekipa skoraj popolna.

Vsi omenjeni kolegi so bili koristni za naše delo in so danes na pomembnih položajih v slovenskem šolstvu, kar je potrdilo mojo teorijo, da je tisti, ki je bil dober, tako v starem kot novem režimu delal uspešno – če se je le hotel sem in tja malo prikloniti in razumeti »nove trende«.

Spori z dr. Petrom Vencijem

Ko sem pisal to poglavje, sem želel s časovno razliko dveh let razmišljati o svojih odnosih z dr. Vencijem. Mnogi so namreč še danes prepričani, da bi v primeru boljšega sodelovanja lahko v šolstvu naredili več, kot smo, in predvsem preprečili marsikatero afero.

Osebnost se z dr. Petrom Vencijem spoznala na enem od sestankov za srednje šole pri ministru dr. Ludviku Horvatu, ki sem se ga udeležil kot direktor Zavoda. Vedel sem, da je kot predsednik komisije za srednje šolstvo zelo vpliven, saj je skupaj z Ivanom Bitencem razpolagal z ogromno denarja. Nisem mogel razumeti, zakaj ni napravil reda v financiranju med srednjimi šolami, saj je dobro poznal vse prednosti in slabosti tega sistema, pa tudi prelivanje denarja, mrtve učiteljske in dijaške duše in še hujše stvari, ki so jih delali po šolah.

Kasneje pa sem stvari seveda doumel in razumel. Dr. Vencelj je bil preveč vpleten v stari sistem, pomagal ga je graditi in ni vedel niti zakaj niti kako bi ga spremenil. Vsi odgovorni ljudje na šolah in na Ministrstvu so bili njegovi znanci. Nekateri kozmetični posegi kot npr. ukinitvev dislokacij, minimalno dva oddelka na šoli ipd. so bili malenkostni, povzročili pa so veliko sitnosti in uporov, ker celotna filozofija šolske mreže ni bila izdelana.

Ob prihodu na Ministrstvo dr. Vencelj ni ničesar spremenil. Niti kadrovske, še manj organizacijske in pustil birokratom, ki v večini šole že desetletje niso videli od znotraj, da so pripravljali svoje okrožnice in odredbe brez dogovora z Zavodom ali pogovora z ravnatelji, z njimi dražili šole in jih potem popravljali ali pa tudi ne. Na Ministrstvu se je pač delalo vse zadnjo minuto ali pa kasneje, zato je bilo tudi toliko formalnih zapletov v času ministrovanja dr. Venclja.

Imenovanje novega ministra po dr. Ludviku Horvatu je bilo dolgo časa zelo skrivnostno in v igri so bila različna imena. Od dr. Capudra do g. Kocipra in drugih. Vedeli smo le, da bo nekdo iz krščanskega lobija, ki si je zadal nalogo urediti šolstvo po svojih kriterijih oz. po evropski tradiciji, kot so često imenovali krščansko prevlado v delu Evrope.¹⁷⁷

Ko so na Ministrstvu in na Zavodu izvedeli, da bo minister dr. Vencelj, so se vsi kar oddahnili, bili pa smo tudi malo presenečeni, da so se odločili zanj, ki je bil dolgo v srcu bivšega sistema.¹⁷⁸

177 Kasneje so se raje spravili na slovenski cestni križ in vsaj tako iskreno, kot sem upal, da jim v šolstvu ne bo uspelo, želim, da bi jim uspelo pri cestah.

178 Težko si predstavljam, kakšno bi bilo moje sodelovanje npr. z dr. Capudrom, ki je že v alternativnem kulturnem ministrstvu naredil krasno zmedo.

Dandanašnji direktorji Zavoda se verjetno še bolj zanimajo, kdo bo novi minister, saj se mu morajo priti poklonit in moledovat za sodelovanje v nadaljnjem mandatu, takrat pa to še ni bilo potrebno. Pa še kasneje jih nihče niti ne vpraša za mnenje.

Prve seje z dr. Venclem kot ministrom se bom spominjal vse življenje, saj je bil to tipičen sestanek, kot sem si ga predstavljal iz indoktrinacijskih let po vojni, ko so sklicali strokovnjake in jim povedali, kako bi bilo dobro, če bo prav v prihodnje. Šlo je za uradno napoved želja, da se v temeljih ideološko in vrednostno spremeni slovenski šolski sistem. Trdim, da po krščanski meri in v zelo konservativno smer. Čeprav bodo danes verjetno številni takrat prisotni to oporekali. Po dolgem govoru novega ministra so državni uradniki molčali in si verjetno mislili svoje, meni pa se je vse skupaj zdelo neverjetno. Razvil se je dialog, kjer sem ministru dr. Venclju povedal, da smo v slovenskem šolstvu spremenili skoraj vse, kar je bilo mogoče in potrebno, že preden so oni prišli na oblast, in da ne bo v šolah nobene nove ideologije. Za uvajanje novosti in stik s svetom ter dobro šolo pa rabimo predvsem denar in ustrezno zakonodajo in da je to njegova bistvena naloga.

Grobna tišina, ki je zavela po sejni sobi, in mučno vzdušje na in po seji sta kazala na to, da sodelovanje med nama ne bo moglo biti takšno, kot bi si šolski sistem želel. O teh konceptih sva se nato tako ali drugače spopadala ves čas najinega sodelovanja, spopad se je prenesel tudi na obe instituciji, Ministrstvo in Zavod, vendar je bilo to veliko bolj koristno, kot če bi sodelovala in uvajala konsenzualne škodljivosti v šolstvo.

Ker sem bil jaz glavna ovira in zavora črnemu konservatizmu v Sloveniji na poti v šolski sistem, minister dr. Vencelj pa preveč dober, da bi me zamenjal, je poslušal veliko očitkov in doživel precej tudi histeričnih napadov raznih katoliških učiteljev in drugih pripadnikov tega prepričanja, ko je imel seanse na škofij-skem uradu in v raznih cerkvenih institucijah ali ko so ga o tem pobarali novinarji. V posebno čast sem štel in štejem dr. Vencelju, da se je v najinih odnosih obnašal korektno in da ni poskušal s silo spremeniti zadev. Res pa je, da sem imel velikega podpornika tudi v dr. Lazariniju in da so se zadeve hitro spremenile po njegovi smrti.

Proti mojim stališčem na področju ideologizacije šolstva sem dobil številne anonimne telefonske in pisne grožnje, bolj pogumni pa so pisali protestna pisma v časopise.

Državni uradniki pa ob teh dialogih in pisnih komuniciranjih niso ponavadi zinili niti besede, morda eno ali dve v bran ministra. Razumel sem jih. Od te službe so živeli in živijo še sedaj in to ne slabo. Njihov cilj ni bila dobra šola, ampak napredovanje v službi in čim boljša plača ali pa nebeški mir v nezahtevnem državnem poslu. Razumel pa sem tudi, zakaj so šle skozi šolske zakone in predpise vse zadeve, ki jih je trenutni minister zahteval.

Ker sem spremljal dogodke na Hrvaškem, kjer so z nekaj ukrepi napravili iz šol cerkvene depandanse, sem vedel, da ne gre popustiti, in tudi, da glede na prej omenjeno ne smem računati na ministre birokrate, morda pa malo bolj na ljudi na Zavodu.

Najini odnosi so v času skupnega mandata zelo nihali. Od zelo uradnih in formalnih, kjer je bil dr. Peter Vencelj zelo korekten (in je vsaj kar se tiče verouka, verstev, vzgoje in morale ipd. pustil, da smo pripravili strokovne podlage in se je tudi med svojimi izgovarjal name in Zavod), do prijateljskih. Prišli pa so tudi časi, ko sva se dogovarjala le prek dopisov in celo časopisov.

Vedel sem, da so ministra na različnih seansah na zborih katoliških učiteljev in verjetno še v kakšnih ustanovah stalno preparirali, tako da je občasno v intervjujih izjavljal zelo dvoumne stvari, članki v Družini pa so bili sama propaganda za krščanstvo in dostikrat tudi omalovaževanje tistih, ki jim je vera osebna stvar ali pa ne verujejo. Vrhunec je to pisanje gotovo doseglo z intervjujem v Družini ob veliki noči v aprilu 1991. Takrat so bili sodelavci na Ministrstvu za šolstvo pred kolegi iz drugih ministrstev v kar neprijetnem položaju, saj je bilo šolsko ministrstvo poimenovano kar kler sekretariat, in deležni ustreznega zbadanja, posmehovanja in tudi pomilovanja tistih uradnikov, katerih ministri so bili naravnani bolj po starih časih. Med temi pritiski so bile tudi ideje o tem, da bi ponekod šole le dale prostore za cerkvene dejavnosti, če cerkev tega nima.

Zato sem takrat napisal že omenjeni razglas o avtonomiji šole, ki je preprečil take in drugačne posege v šolo in naredil določen red. Malo je pomagalo tudi to, da so podobne pravice zahtevale vse verske skupnosti, ki jih je bilo v Sloveniji okrog trideset in ena od njih je to storila tako, da je postavila velik šotor kot kupolo v telovadnico. Ko so v šolo navlekli še različne pripomočke in so se zraven pojavili še takoimenovani namaškarani prečastiti, je bilo vse nared za cirkus. To je

bilo seveda treba preprečiti in končno je strokovni svet odločil, da v šolo ne sodi nobena indoktrinacija in stvar zaenkrat uredil.

Prof. dr. Franc Lazarini je napisal pobudo o ideologiji v šoli že spomladi leta 1990 in jo poslal javnosti in članom strokovnega sveta, ker se je zavedel, da se o zadevi ne sme molčati in da ima smisel dopustiti, da zainteresirani izpraznijo svoje topove. Pobuda je poleg drugih stvari (skomine, prepiri ipd.) sprožila intenzivno razpravo med družboslovno in drugo publiko. Kar tri seje strokovnega sveta se je diskutiralo o teh zadevah, vsak je dokazoval svoje, vendar so sprejeli kratko stališče Zavoda, ki se je glasilo, da verski pouk ne sodi v šole in naj se potrebne vsebine obravnavajo pri posameznih predmetih.

Moram priznati, da je bilo veliko sodelavcev na Zavodu skeptičnih do mojih ukrepov, skušali so me prepričati, naj bom malo bolj naklonjen ministrovim željam in splošnim družbenim trendom ipd.

Koliko pametnih projektov smo izpustili in zamudili zaradi razpravljanja o zadevah, ki so bile ljudem v razvitih zahodnih državah (razen v Avstriji in nekaterih nemških državah) jasne. Avstrijo omenjam zato, ker so se takratni naši vodilni zgledovali po njej, vsaj za področje izobraževanja pa je bila država, katere izobraževalni sistem je bil na Unescu prikazan kot primer, kakšno šolstvo ne sme biti.

DOGODKI OB KONCU LETA 1991

Za konec leta 1991 je bil značilen sprejem slovenske ustave, razpad Demosa in zelo dolge dvojne počitnice, ko so imeli šolniki in šolarji 12 dni počitnic. V državni upravi smo imeli v tem času popoln mir in smo se lahko posvetili obiskovanju, dogovorom za naslednje leto in pripravi programov. Prvo zelo prijetno in koristno srečanje je bilo ob podelitvi nagrad za najboljše športnike v Cankarjevem domu na dan prve obletnice razglasitve neodvisnosti Slovenije. Pred tem smo imeli sprejem v skupščini pri predsedniku Milanu Kučanu. Na tem sprejemu smo se predvsem pogovarjali o nalogah na področju športa in o potrebnih kadrovskih in organizacijskih spremembah. Pogovarjal sem se z Janezom Kocijančičem, ki je tiste dni postal predsednik slovenskega olimpijskega komiteja, dr. Rajkom Šugmanom, predsednikom Športne zveze Slovenije, dr. Francijem Agrežem, dekanom Fakultete za šport, in številnimi člani OK, trenerji in športniki, s katerimi sem se spoznal med dolgoletnim delom v športu. Posebej sem zaželel veliko sreče Jožetu Drobniču, ki je imel veliko težav z ekipo deklet – smučark, od katerih je slovenska država pričakovala veliko na olimpijskih igrah.

Vesel sem bil tudi, ko sem na sprejemu v pogovoru z g. Jelkom Kacinom spoznal, da je veliko bolj umirjen in priazen kot pred nekaj meseci in da sva se lahko pogovarjala kot stara znanca.

Dlje časa sva se pogovarjala tudi z Milanom Pintarjem, kolegom iz strokovnega dela pri projektih tehnološkega in znanstvenega razvoja Slovenije in Jugoslavije. Bil je osamljen, kar malo zagrenjen po odstopu z vodilnih pozicij v SDP in odločen, da se spet vrne v strokovno delo.

Ko smo se okrog polnoči razšli, sva z ženo posebej prisrčno voščila vse najboljše v letu 1992 dr. Venclju in ženi in posebej sem jima omenil, da smo po letu in pol kar hudih prepirov in nestrinjanj počasi postali normalni partnerji, ki si lahko do določene mere zaupamo. Resnično sva se z dr. Vencljem proti koncu leta 1991 dobro ujela, saj se je kar naenkrat začel boriti za šolstvo in je pustil vnemar strankarske zadeve.

Ta dan se je začel prijetno, pripravljali smo se na zaključek leta, vendar se je zadeva že ob devetih zjutraj postavila na glavo. Ministrova tajnica Marina Valenci me je poklicala in me obvestila o ministrov prometni nesreči (ta je kasneje prerasla v afero). Povedala je, da ministru ni nič hudega, da pa sta njegova žena in šofer huje poškodovana in da gre minister v Celje v bolnico. Zvečer sem dr. Venclja poklical domov in razložil mi je, kako se je vse skupaj zgodilo ter da je njegovo ženo, ki je pri nesreči padla iz avta, našel ravno Jelko Kacin, ki se je pripeljal kmalu za njim. Na srečo je bil avtomobil dr. Venclja med prvimi v koloni vozil republiškega izvršnega sveta, ki se je konec leta sestal z mariborsko vlado. Na silvestrovo smo razgovor nadaljevali na Ministrstvu, ko smo prišli voščit vse najboljše in ko je minister dr. Vencelj prišel na sestanek s palico, si nisem mogel kaj, da ne bi rekel: »Šolski minister na beraški palici.« Prispodoba je bila zelo primerna, kajti dan prej so imeli v šolah veliko težav z izplačili plač, ker ni bilo denarja od Šešokovega finančnega ministrstva. Vsa zadeva se je na srečo dobro iztekla, vozniki državne uprave pa so v dveh mesecih popolnoma razbili že drugo alfo. Kazalo je, da gre za zlo usodo, ki bo spravila alfe iz državne uprave v času, ko je po kularjih krožila novica, da si je vlada nakupila alf in BMW. Očitno pa so bili ti avtomobili premočni za »bivše« šoferje, ki niso bili navajeni na tako razkošje ali pa je bilo vmes kaj drugega.

Druga novica črnega ponedeljka pa je bila še veliko hujša. Ko sem šel okrog poldneva proti kemijski fakulteti, sem pred OŠ Majde Vrhovnik srečal prof. dr. Tišlerja, ki je bil nekaj dni prej izvoljen za rektorja ljubljanske univerze. Zahvalil se mi je za čestitko, ki sem mu jo poslal ob izvolitvi, nato pa sva malo pokramljala. Med drugim se mu omenil, da se bomo sedaj trije kemiki, ki imamo kar pomembne pozicije v šolstvu, lahko dogovorili o najpomembnejših zadevah, ki se tičejo prehoda s srednje šole na univerzo. Dr. Tišler kot rektor ljubljanske Univerze, dr. Lazarini kot predsednik fakultetnega sveta ljubljanske Univerze in takratni predsednik strokovnega sveta in jaz kot direktor Zavoda. Akademik prof. dr. Miha Tišler me je začudeno pogledal in rekel: »Na žalost bova lahko od teh treh verjetno ostala samo še midva. Francija so našli ožganega od žveplove kisline pred dvema dnevoma pred fakulteto in je v kritičnem stanju v Kliničnem centru.« Več ni vedel, le da zadevo raziskuje policija. Šlo je namreč za veliko možnosti. V tem času se je zelo razpasel kriminal, število samomorov se je kot ponavadi ob koncu leta povečalo ipd. S prof. Tišlerjem sva se poslovila in odhitel sem na Ministrstvo za šolstvo in šport in na ulici srečal Staneta Čehovina, ki je imel samo informacijo, da se je nekaj zgodilo z dr. Lazarinijem. O tem smo obvestili tudi dr. Venclja, ki je bil na poti v Celje in prosil me je, da ga obvestim, kako je z dr. Lazarinijem, čim bom imel kakšno informacijo.

Ker skoraj nisem mogel verjeti, da se je to moglo zgoditi, sem klical domov ženo dr. Lazarinija, ki mi je povedala, da gre res za zelo težko poškodbo in da lahko samo upamo, da bo Franc preživel. Istočasno smo se pozanimali v bolnici in prek policije in na obeh koncih so se izjemno trudili. V bolnici, da bi mu rešili živ-

ljenje, in na policiji, da bi pojasnili okoliščine in skrivnostno situacijo, ki je nastala ob tem dogodku in ki je povzročila, da so začele krožiti v javnosti različne zgodbe. Od povezave s požigom pri Miletu Šetincu (atentat ?), do drugih možnosti. Tudi danes še mnogi dvomijo v uradna pojasnila o smrti edinega slovenskega barona prof. dr. Franca Lazarinija.

Po smrti dr. Lazarinija je bila odprta pot na šolski vrh. V februarju 1992 sem bil dobil 24-urni rok za odločitev, ali bom delal po željah in zahtevah Peterletove vlade ali ne. Moja odločitev je bila jasna – ne bom delal ne po Peterletovih ne katerih drugih nalogah, ampak po strokovnih kriterijih.

27.2.1992 sem sklical tiskovno konferenco in pripravil sporočilo za javnost:

Sporočilo za javnost o mojem odstopu z mesta direktorja Zavoda Republike Slovenije za šolstvo in šport

Predsednika vlade Republike Slovenije g. Lojzeta Peterleta in ministra za šolstvo in šport g. dr. Petra Venclja sem dne 25. 2. 1992 obvestil, da odstopam z mesta direktorja Zavoda Republike Slovenije za šolstvo in šport.

Glavni razlog mojega odstopa je že nekajmesečna blokada dela Zavoda, tako zaradi neizpolnjevanja finančnih obveznosti, kot nesprejemanja osnovnih dokumentov, ki jih Zavod potrebuje za svoje delo: strateška usmeritev slovenskega šolstva, zakonodaja, letni delovni načrt, finančni plan, sistematizacija idr., kljub temu, da so temeljni dokumenti in izhodišča za vse zgoraj naštetu že dolgo pripravljeni.

Neposredni povod za odstop pa so zahteve, ki jih je minister g. dr. Peter Vencelj postavil na seji kolegija dne 24. 2. 1992, po katerih naj bi jaz kot direktor Zavoda RS za šolstvo in šport, zagotovil polno strokovno podporo Zavoda izvajanju politike preživetja v slovenskem šolstvu v naslednjem obdobju in to brez jasne vizije za sodobno šolo in praktično brez sredstev za razvoj, vlaganja v izobraževanje učiteljev, opremljanje šol ipd.

Tega od mene ni mogoče pričakovati. Slovenski narod je izobrazbeno podhranjen, znanje naših diplomantov je med slabšimi v Evropi, šolski sistem je razvojno in informacijsko v povojih, dopolnilno izobraževanje učiteljev je po obsegu desetkrat manjše kot v razvitih deželah, vlaganje v šolstvo je na repu v Evropi itn.

Posebno nevarnost predstavlja zahteva Ministrstva za šolstvo in šport, ki temelji na prepričanju, da mora Zavod RS za šolstvo in šport strokovno podpirati in zagovarjati tiste rešitve, ki se vladi zdijo v določenem trenutku prave in jih lahko plača.

Vlada bi se mora odločati o šolski politiki na podlagi strokovno pripravljenih variantnih predlogov, z vsemi posledicami, ki iz tega izhajajo, minister za šolstvo in šport pa je tisti, ki oceni, do katere meje je še pripravljen voditi svoj resor. V tem trenutku slovensko šolstvo ne more več vzdrževati niti minimalne ravni, ki smo si jo skupaj postavili kot spodnjo mejo, kjer je še mogoče zagotavljati osnovne razvojne podpore in s tem temeljno primerljivost s sodobno evropsko šolo. Ker je izobraževanje osnovna gonilna sila družbenega razvoja, to pomeni tudi nadaljnje nazadovanje slovenskega na-

roda na vseh področjih, kjer brez znanja ne gre. To je pot v splošno revščino. Ne moremo več živeti v jalovem upanju, da se bo najprej pobralo gospodarstvo, nato pa bo denar za šolstvo. Državam, ki danes v svetu kaj pomenijo, je uspelo samo zato, ker so šle obratno pot. Veliko sredstev (znanje, oprema in denar) so vlagale in še vedno vlagajo v znanost in izobraževanje.

Menim, da Zavod RS za šolstvo in šport opravlja svoje delo na ustrezno visoki profesionalni ravni, po vseh strokovnih kriterijih za razvojno delo v razvitih državah. Sodeluje tudi v vrsti pomembnejših šolskih projektov, ki danes potekajo v svetu. V zadnjih letih smo veliko moči usmerili tudi v pripravo gradiv za učitelje in izobraževanje učiteljev ob vseh obsežnih in korektno izpeljanih prenovah slovenske šole in uvajanju različnih eksperimentov ter novih oblik dela.

S polno odgovornostjo trdim, da je danes slovenska šola programsko in konceptualno zasnovana v skladu z najsodobnejšimi trendi v svetu; po obsegu financiranja, pravni urejenosti in predvsem pa zaradi družbenega statusa, ki ga ima, pa zelo zaostaja za razvitimi deželami.

Upam, da bo moj odstop z mesta direktorja Zavoda RS za šolstvo in šport pomagal pri razreševanju problemov, ki so se nakopičili v slovenski šolski politiki.

V sobotni prilogi Dnevnika sem marca 1992 objavil članek *Ali gre za nevednost ali za peklenski načrt?*, ki je bil v bistvu moj opomin slovenskim intelektualcem in moja oporoka v šolstvu. Marsikaj, kar sem napovedal se je že zgodilo, marsikaj se ob tako mačehovskem odnosu do šolstva še bo.

Dnevnik, 14.3.1992, Sobotna priloga

*Na primer, če svoja pota greš
in podlost svetohlinko
pod šaro srečaš krinko,
spoštljivo snemi klobuk pred njo,
če hočeš, da ti dobro bo.
O. Župančič¹⁷⁹*

Izobraževanje – Kakšno možnost ima naivni in neuki narod?

Norost ali peklenski načrt?

Srečko Zakrajšek

To vprašanje se mi je zastavilo konec februarja 1992 in me vsak dan bolj muči. Mučiti pa bi moralo tudi vse slovenske razumnike in druge državljane, ki želijo dobro Sloveniji, svojim otrokom in tudi sebi.

Gre za znano situacijo, ki se je pojavila po izglasovanju zaupnice Peterletovi vladi nasproti g. Voljču in ko se je vlada oz. nekaj njenih mini-

¹⁷⁹ Pesem so pridali v uredništvo.

strov odločilo, da morajo vsi tisti, ki ne podpirajo njene »vizije, ki je ni« izginiti iz dosega njenega pogleda. V manj trdi obliki in bolj podtalno pa se je takšna politika izvajala že od izvolitve sedanje vlade naprej.

Na področju šolstva, ki nedvomno pomeni »mehko« tkivo sistema in življenjski interes najmočnejšega v vladi, gre v tem primeru za več stvari in vprašanj. Eno od zelo pomembnih vprašanj je tisto iz naslova.

Prva zadeva, ki se je po moji oceni že razpasla kot »hard-black-back« virus v slovenskem prostoru, je odvisnost oz. celo podložnost cele vrste strokovnjakov in strokovnih institucij vladni in dnevni politiki. Sistem nejavnega financiranja, podpiranje »svojih« in finančna blokada strokovnih institucij, ki želijo biti neodvisne in poštene, v okviru mednarodno uveljavljenih pravil igre, sodelovati pri razvoju in delovanju države, pomeni uverturo v sistem korupcije, nasilja nad posamezniki, strokovnega sprenevedanja in usmerjenih ekspertov.

Ta sistem dopolnjujejo manj ali bolj prikrite grožnje posameznikom, ki so pogojene s socialno varnostjo, napredovanjem in statusom v družbi. V zavrnjenih zakonskih predlogih so prisotne težnje po obglavljenju šol (zamenjave ravnateljev), ki so se po omenjenih dogodkih spet pojavile med narodnjaki. Priča smo manipuliranju s slovenskimi razvojnimi in raziskovalnimi šolskimi institucijami ter strokovnjaki, ki se dobesedno plazijo pred financerji in pristajajo, da bi se uvedlo v šolstvo marsikaj, samo da bi lahko raziskovali ipd. In končno ne gre pozabiti, da so v slabem letu dni na čuden način za vedno odšle tri tako ali drugače za šolstvo izjemno pomembne osebnosti.

Rešitev iz te situacije je razmeroma enostavna in jasna in jo verjetno ravno zaradi tega vlada ne izpelje, ker potem pač odpadejo možnosti ribarjenja v kalnem in različnih podtalnih ali direktnih indoktrinacij ter izsiljevanj.

Kot prvo bi morala vlada predlagati, skupščina pa sprejeti vizije in usmeritve razvoja Slovenije v moderno, na visokih mednarodnih standardih zasnovano državo. Temu bi sledila strategija sprememb in večletni program dela in v njem bi imelo vlaganje v šolstvo izjemno pomembno mesto. Za pripravo takšnega projekta pa je treba imeti najprej voljo, nato pa sposobnosti in znanje.

V primeru, da bi bila politična volja, bi bilo treba zagotoviti strokovno avtonomijo institucij, ki bi na podlagi svojega programa dela ali preko posebnih projektov, pripravili vladi alternativne predloge, ta pa bi šla z njimi v skupščino. Minister, ki v vladi oz. kasneje v skupščini ne bi mogel izpeljati svojega programa, bi moral odstopiti, če bi šlo za načelnega, pokončnega človeka, pred tem pa se boriti z vsemi močmi za svoje področje. Predsednik vlade pa bi moral biti tisti, ki bi moral vse ministre, ki seveda to počnejo enako silovito, skoorinirati oz. oditi, če mu to ne bi uspelo.

Minister bi moral torej z vsemi močmi delati za šolstvo, ne pa uveljavljati v šolah in preko učencev druge interese, pa čeprav so trenutno v skladu z določeno politiko. Pri tem pa bi se moral zavedati, da ima za seboj naj-

večjo zainteresirano pa tudi kritično populacijo v Sloveniji – otroke, straše in učitelje. Skupaj s sorodniki in prijatelji gre za večino slovenskih volilcev.

Minister bi bil zavezan in priganjan od vlade in skupščine, da išče in pripravlja najboljše rešitve. Tako bi moral njegov resor pripraviti takšno zakonodajo, ki maksimalno podpira optimalne strokovne rešitve, njegove finančne službe pa bi morale biti vrhunski servis za izvajanje nalog.

Na žalost pa nič od tega ni res!

Ali gre za neznanje ali za kaj drugega, se sprašujem? V slovenskem šolstvu so zadeve vsaj desetletje že postavljene na glavo in nekatere aktivnosti so se grdo zlorabile. Koncept je vedno postavila politika, ki so ji preštevilni »strokovnjaki«, iz razlogov, ki jih navajam in se z veliko hitrostjo širijo v slovenski prostor, vdano služili. Imeli so tudi neizmerne možnosti za raziskovanje, saj takih doktrinarčnih izhodišč in tudi norosti, ki so vladale v slovenskem šolstvu, praktično ni zaslediti v svetovnih razmerah – vsestransko omejevanje možnosti za izobraževanje, nabijanje vseh na isto kopito, dresiranje mladine za konkretno delovno mizo, izobraževanje učiteljev brez praktičnega dela, informacijska zaplankanost, na kredi in tabli temelječe delo, zaposlovanje učiteljev s prerekanjem o plačah, mešetarjenje z otroki med različnimi resorji ipd.

Zlom, do katerega bo lahko v kratkem prišlo v slovenskem šolstvu, je posledica odsotnosti razvojne strategije Slovenije ter s tem tudi šolstva, ki kot gotovo najbolj vitalna panoga družbe išče stike in poti v razviti svet in seveda povzroča hudo motnjo v sistemu vladnega in skupščinskega provincialnega tavanja in mešetarjenja.

Zavod R Slovenije za šolstvo in šport je s svojimi 230 zaposlenimi in skupaj s številnimi zunanjimi sodelavci (univerzitetni profesorji, raziskovalci, učitelji) in s sodelovanjem na preko 50 mednarodnih projektih, postal očitno strokovno premočan in moteč. Jasne vizije in predstavljene možnosti so strokovno razgibale in vzradostile slovenske učitelje, obenem pa temeljito zmanjšale možnosti za vsiljevanje konzervativnega in preživetega v šolstvo.

Publikacije in koncepti, ki so dobili široko podporo šol in javnosti ter tudi mednarodno verifikacijo, so tudi pokazale, da bo treba vlagati v šolstvo veliko več denarja.

Gre torej za zelo hud, za Slovenijo usoden spopad dveh konceptov. Na srečo je ta spopad tudi vedno bolj javen.

Prvi koncept izhaja iz preteklosti, ko so politiki predpisali, kaj je treba narediti, financerji so odredili, koliko denarja bo na razpolago in tudi za kaj, pravniki so predpisali, kaj vse se lahko dela, Zavod pa je moral dati vsemu temu strokovno fasado. Učitelji so dobili predpisan program in morali biti veseli, da za svoje delo dobijo sploh denar, saj so pač spadali v porabo. Da pa bi jim zagotovili samoupravljanje, so jim pustili, da so se kregali okoli plač in prelivali denar iz opreme, učil, razvoja, izobraževanja ipd. v plače. Tudi to je razlog sedanjega bednega položaja šolstva, ko se v iskanju možnosti za preživetje in preprečevanja štrajkov za plače pobere praktično ves denar.

Nekateri sindikalisti so položaj večše izkoristili in so na najboljši poti, da bodo z vzpodbujanjem prerekanja med učitelji, kdo in kateri predmet je bolj vreden, zanesli v zbornice več razprtij in sovraštva, kot je to uspelo v dolgih letih samoupravnega kreganja ipd. Na srečo pridejo kdaj na obisk tudi tujci, ki povedo kako in koliko časa se dela v šolah po Evropi.

Po drugem konceptu pa je šolski sistem decentraliziran, šola in učitelj imata strokovno avtonomijo, cilji šole so javni in mednarodno primerljivi, uveljavlja se eksterno preverjanje. V šolskih programih obstaja osnovni in izbirni del ter različne dejavnosti, ki so povezane z okoljem, program je za učence zanimiv in prilagojen njihovim sposobnostim in tudi željam. Veča se sodelovanje šole s starši.

Uveljavlja se javno financiranje projektov, na podlagi razpisov in natečajev. Učiteljeva temeljna naloga je, da v šoli poučuje in učencem čimbolj pomaga pri razvoju, v okviru zahtevanih ciljev in standardov ter s polno profesionalno odgovornostjo za svoje delo. Zato pa ima tudi vse možnosti za študij, delo in napredovanje.

Zavod za šolstvo in šport je razvojna služba, ki skrbi za spremljanje, evalvacijo in razvoj sistema ter delno tudi za izobraževanje učiteljev, pripravo gradiv in raziskovalno delo. Ob tem pa se razširi tudi sistem raziskovalnega dela, pojavijo se številne nove institucije, ki delujejo na podlagi koncesije ali na tržišču: izpitni centri, založbe, izobraževalni centri, sodobne kadrovske šole, podjetja za učno tehnologijo idr.

Pri šolah, v občinah in pri republiki se ustanavljajo skladi za razvoj šolstva in izgradnjo novih objektov, začne se torej gospodarjenje s šolsko imovino itd.

Da se je letos zrušila zasnova drugega (Zavodovega) koncepta mi je laho razumljivo, kot tudi to, da gre za povezanost finančne moči in ideologije. Da pa slovenska skupščina to dopušča je nedopustno, da ne rečem noro. Ali pa je morda za vsem peklensko nori načrt s primitivnim ciljem – imeti neuko, lažje obvladljivo, trpežno in trpeče ter v čudeže in posmrtno življenje verujoče ljudstvo. To se namreč zelo sklada z vizijo zelo glasne skupine preprostežev v skupščini, da smo Slovenci najbolj primerni za terciarno servisiranje bolj razvitih Evropejcev.

Akcije, ki tečejo v tem trenutku, gredo organizirano v tej smeri. Pravzaprav ni treba delati dosti.

Zanikanje vrednosti mednarodnih primerjav, programirano in skrbno vodeno sindikalistično skreganje učiteljev, nastavljanje »svojih«¹ ljudi, minimiziranje vseh oblik izobraževanja, blokiranje razvojno raziskovalnega dela in sodelovanja s tujino, kleščanje kvalitete in diskreditiranje javnega šolstva in vrtcev. Po drugi strani pa forsiranje različnih privatnih oblik, ki so prežete z indoktriniranjem, porivanje vrtcev in nekaterih domov za usposabljanje mladine s težavami v razvoju pod socialo in v roke različnih cerkvenih organizacij ipd.

Mučni me tudi to, da ljudje, ki vodijo državo sploh ne verjamejo, da je vlaganje v mladino in v znanje najbolj varno in dolgoročno naložen denar.

Ker ne verjamem, da gre za neznanje, me vedno bolj navdaja strah, da gre za svojevrstno norost ali zaslepljenost. Rezultati pa so vedno bolj katastrofalni. Neuki narod pa išče edino možnost, ki jo ima v razviti Evropi – zavod za zaposlovanje in razne socialne ustanove, kriminal, mamila idr.

Ko pa gledam različne, nekatere tudi zelo eminentne predstavnike države in posameznih strank ter skupščinske poslance, mi je marsikaj jasno: Tudi brez znanja se da soliti pamet univerzitetnim profesorjem in mednarodnim ekspertom in to z znanjem, ki ne bi zadoščalo za šestico povprečnemu brucu.

V tem letu se je zgodilo veliko pomembnih stvari, ki bi jih Ministrstvo za šolstvo in šport moralo izkoristiti za nastop v slovenski skupščini. Za otroke in za šolstvo. Z mednarodnimi primerjavami smo ugotovili, da znajo naši učenci manj kot njihovi vrstniki po svetu, z domačimi preverjanji znanj pa, da so razlike med posameznimi šolami in kraji tudi zelo velike. Vemo, da se naši učenci šolajo v povprečju skoraj tri leta manj kot njihovi vrstniki na Zahodu, da o odstotku ljudi s fakultetno izobrazbo v Sloveniji raje ne govorim. Naši učitelji se v povprečju izobražujejo 10-krat manj kot njihovi kolegi po svetu, vlaganja v šolstvo pa se bližajo nivoju afriških držav, kjer so učenci še nekaj let nazaj pisali s palicami po pesku.

Če ljudje, ki o tem odločajo, ne doumejo, da naše ceste letno pobijejo preko 600 ljudi, in menijo, da je to manj nevarno kot neka imaginarna vojna nevarnost, potem še težje doumejo, da izgubljam zaradi neznanja bitko vsak dan.

Ali res ne želimo ustvariti možnosti svojim otrokom, če nam je že za nas vseeno? Ali jih bo še teh malo, kar se jih vsako leto rodi, odšlo tja, kjer bodo imeli možnost za normalno življenje. Že na tem svetu. Ne pa takšno in tam kot ga ponujajo in omogočajo sedanje strukture.

Ob tem se spominjam članka o dr. Wilsonu, ki je kot zdravnik britanske ekspedicije zašel v afriško vas, kjer je skupina domorodcev skakala in rjavela okoli mlade ženske, ki se je zvijala od porodnih bolečin. Omenjeni doktor je zgrožen želel pomagati, češ: Vsak zdravnik bi to dekle rešil, tako pa bo zagotovo umrla. Pa so ga poznavalci zadnji trenutek potegnili nazaj. »Pustite, doktor, ubili vas bodo, v tej deželi ljudje verjamejo samo vračem.«

Od takrat so minila tri leta, tri leta marsikaterih zamujenih priložnosti in na to me spominja tudi mala grafika, ki mi jo je ob odhodu z Zavoda poklonil dr. Slavko Gaber. »Hajde, da se igramo« piše na njej.

Priloga

Delavci Zavoda R Slovenije za šolstvo in šport v začetku leta 1992

Vodstvo Zavoda:

- direktor: *dr. Srečko Zakrajšek*
- tajnica: *Nadja Geroni*
- namestnik direktorja: *Jože Prelog*
- tajnica: *Marina Jerlah*

Razvojni sektor

- vodja sektorja: *mag. Ferdo Rečnik (svetovalec direktorja)*
- administrativna delavka: *Ivanka Breznikar*
- svetovalca direktorja: *Rudolf Kodela, dr. Ludvik Horvat (1/3)*
- svetovalci: *Majda Zavašnik, Irena Perenič, Brane Slivar, Vlado Milekšić, Monika Tratnik*

Sektor za predšolsko vzgojo:

- vodja sektorja: *Irena Levičnik (pedagoška svetovalka, do 30. 3. 1992), Jurka Lepičnik-Vodopivec (pedagoška svetovalka)*
 - svetovalci: *dr. Ljubica Marjanovič-Umek (1/3), Zmaga Viktorija Glogovac (OE Ljubljana), Zora Ketiš (OE Celje), Marija Jamšek (OE Koper), Ivana Sajovic (OE Kranj), Frančiška Fras-Berro (OE Maribor), Jana Kolarič (OE Murska Sobota), Joža Ferjančič (OE Nova Gorica), Ana Lečevski (OE Novo mesto), Mirjam Ivič (1/2, OE Slovenj Gradec).*
- Administrativna dela opravlja administrativna delavka sektorja za osnovno šolstvo *Angelca Žagar*.

Sektor za osnovno šolo:

- vodja sektorja: *mag. Jurij Smerdelj (pomočnik direktorja)*
- administrativna delavka: *Angelca Žagar*
- vodja skupine za razredni pouk: *Marjana Budnar*
- svetovalci: *mag. Milan Adamič, Katja Hvala (1/3), Anton Umek (OE Ljubljana), Darinka Sivec (OE Ljubljana), Volga Stankovič (OE Ljubljana), Darja Intihar (OE Ljubljana), Marija Kramar (OE Ljubljana), Irena Vodopivec (OE Ljubljana), Vera Žužej (OE Celje), Anton Smrke (OE Celje), Doroteja Kralj (OE Koper), Anton Baloh (OE Koper), Marija Heberle-Perat (OE Kranj), Katica Pevec (OE Kranj), Zinka Bezjak (OE Maribor), Franc Požgan (OE Maribor), Karel Krivec (OE Maribor), Štefan Mlinarič (OE Murska Sobota), Ferdo Pihler (OE Murska Sobota), Tatjana Krapše (OE Nova Gorica), Perina Velikonja (OE Nova Gorica), Vladimira Škof (OE Novo mesto), Marjeta Bračko (OE Novo mesto), Janez Langerholc (OE Slovenj Gradec)*

Sektor za srednjo šolo:

- vodja sektorja: *Marija Tome (pomočnica direktorja)*
- administrativna delavka: *Vera Nika Kajtna, Ana Slak*
- vodje področij: *Rezka Osterman-Cenc (gimnazije), Anton Slanc (strokovne šole), Veronika Šlander (poklicne šole), Anton Skok (domovi)*
- skupina za gimnazijo: *Alenka Vitman*
- skupina za strokovne šole: *Franc Lončar, Vera Veselič-Rožman (Jelka Šušteršič), Fani Čeh, Noel Škerjanc, Marjan Polanc (1/3), Adolf Sovinc (1/3), Adolf Kvas (OE Maribor), dr. Tine Zorič (1/3), mag. Breda Vrišer (1/3)*
- skupina za poklicne šole: *Franc Najdič, Davorin Majkus, Branka Abramovič-Piasevoli, Silvo Marinšek, Alfonz Vreznik (1/3)*

Sektor predmetnih skupin:

- vodja sektorja: *Nada Pavšer (pomočnica direktorja)*
- administrativna delavka: *Jelena Mihevc, Danica Pozderek (Damjana Kvas)*
- vodje predmetnih skupin: *Vladka Eržen (slovenski jezik, OE Novo mesto), Jelka Vintar (tuji jeziki), Nada Marčič (matematika), Rado Wechtersbach (računalništvo), mag. Seta Oblak (fizika), Ela Teran (kemija), Sonja Artač (biologija), Nevenka Cigler (geografija, OE Kranj), Marta Hrovatin (gospodinjstvo), Prvenka Turk (zgodovina), mag. Andreja Barle-Lakota (družboslovje), Darinka Bole (glasbena vzgoja), dr. Helena Berce (likovna vzgoja), Marjan Tomšič (tehnična vzgoja), mag. Aco Cankar (športna vzgoja)*
- za slovenski jezik: *Marija Sivec-Haskaj (sedež), Ljudmila Ivšek (OE Celje), Darinka Leskovec-Rosc (OE Slovenj Gradec), Vida Udovič-Medved (1/2, OE Koper), Irena Kumed (OE Murska Sobota). Pripravnica: Sergeja Kovše*
- tuji jeziki: *mag. Irena Torkar-Lipovec (OE Koper), Tončka Kobilica (sedež), Mirjana Matič (sedež), Berta Kogoj (OE Nova Gorica), Herta Orešič (OE Maribor), Vilma Djukić (sedež), Boris Klemenčič (OE Kranj), Katja Pavlič-Skerjanc (1/3, sedež)*
- za matematiko: *Zvonko Perat (sedež), Ivan Galun (OE Maribor), Jože Pavličič (OE Novo mesto), Metka Horvat (OE Murska Sobota), Stanislav Pirnat (1/3, OE Celje), Gregor Pavlič (1/3, sedež), Nada Širca-Trunk (OE Koper)*
- za fiziko: *Vinko Udir (sedež), Franc Uljan (OE Koper), mag. Karl Šmigoc (1/3, OE Celje), mag. Ivo Verovnik (OE Slovenj Gradec)*
- za kemijo: *Vlado Čurin (OE Novo mesto)*
- za biologijo z ekologijo in zdravstveno vzgojo: *Jože Žnidarič (OE Celje), Romana Jazbec (OE Maribor), Berta Korošak (OE Nova Gorica)*
- za geografijo in geologijo: *Karmen Cunder (sedež), Vera Malajner (OE Maribor)*
- za gospodinjstvo in prehrano:
- za zgodovino: *Ana Kastelic, Vinko Cirinski (OE Novo mesto), Božo Mravlje (OE Nova Gorica)*
- za družboslovne predmete: *Ivan Sernec (OE Maribor), Janko Hamler, Olga Pavlič-Seršen (2/3)*
- za glasbeno vzgojo: *Nevenka Verstovšek*

- za tehnično in prometno vzgojo: *Franko Florjančič* (OE Maribor), *Niko Golob* (OE Novo mesto), *Milena Učakar* (sedež)
- za vzgojo in ŠSD: *mag. Tone Praček* (OE Murska Sobota), *Janko Križnik* (OE Celje), *Kruno Peričič* (OE Koper), *mag. Marjeta Kovač* (sedež), *Vlado Pocajt* (OE Maribor), *Niko Slana* (sedež)

Sektor območnih organizacijskih enot:

- vodja sektorja: *Stane Jeraj* (pomočnik direktorja)
- administrativna delavka: *Milica Maček*

OE Ljubljana:

- predstojnik: *Stane Jeraj*
 - namestnik predstojnika: *Borut Stražar*
 - svetovalka za predšolsko vzgojo: *Zmaga Viktorija Glogovac*
 - svetovalci za razredni pouk: *Anton Umek*, *Darinka Sivec*, *Volga Stankovič*, *Darja Intihar*, *Marija Kramar*, *Irena Vodopivec*
 - tehnična delavka: *Monika Gregorič*
- Administrativna dela opravlja administrativna delavka sektorja območnih organizacijskih enot.

OE Celje:

- predstojnica: *Majda Urank*
- administrativna delavka: *Marija Hribaršek*
- svetovalka za predšolsko vzgojo: *Zora Ketiš*
- svetovalca za razredni pouk: *Vera Žužej*, *Anton Smrke*
- svetovalci za predmetni pouk: *Ljudmila Ivšek*, *Stanislav Pirnat* (1/3), *Jože Žnidarič*, *Janko Križnik*, *mag. Karel Šmigoc* (1/3)

OE Koper:

- predstojnik: *Silvo Fatur*
- administrativni delavki: *Lilja Hodžič*, *Mariella Radojkovič*
- svetovalka za predšolsko vzgojo: *Marija Jamšek*
- svetovalca za razredni pouk: *Doroteja Kralj*, *Anton Baloh*
- svetovalci za predmetni pouk: *Vida Udovič-Medved* (1/2), *mag. Irena Torkar-Lipovec*, *Nada Širca-Trunk*, *Franc Uljan*, *Kruno Peričič*
- svetovalca za slovensko šolstvo v zamejstvu: *Evgen Dujc* (1/2)

OE Kranj:

- predstojnica: *Breda Konjar*
- administrativna delavka: *Draga Florjančič*
- svetovalki za razredni pouk: *Marija Heberle-Perat*, *Katica Pevec*
- svetovalca za predmetni pouk: *Nevenka Cigler*, *Boris Klemenčič*
- tehnična delavka: *Suada Jogič*

OE Maribor:

- predstojnik: *mag. Alojz Širec*
- administrativni delavki: *Marjetka Budja, Angelca Čander-Kalčič*
- svetovalka za predšolsko vzgojo: *Frančiška Fras-Berro*
- svetovalci za razredni pouk: *Zinka Bezjak, Franc Požgan, Karel Krivec*
- svetovalci za predmetni pouk: *Herta Orešič, Ivan Galun, Vera Malajner, Ivan Serbec, Ivan Hren, Franko Florjančič, Adolf Kvas, Vlado Pocajt*
- tehnična delavka: *Marija Sušnik*

OE Murska Sobota:

- v. d. predstojnika: *Franc Huber*
- administrativna delavka: *Ana Pongrac*
- svetovalka za predšolsko vzgojo: *Jana Kolarič*
- svetovalca za razredni pouk: *Štefan Mlinarič, Ferdo Pihler*
- svetovalci za predmetni pouk: *Irena Kumer, Metka Horvat, mag. Tone Praček*
- svetovalec za dvojezično šolstvo: *Eugen Koša*
- svetovalec za slovensko šolstvo v zamejstvu: *Janez Krčmar*
- tehnična delavka: *Greta Pozvek*

OE Nova Gorica:

- predstojnik: *Milan Čotar*
- administrativna delavka: *Jožica Stibilj*
- svetovalka za predšolsko vzgojo: *Joža Ferjančič*
- svetovalka za razredni pouk: *Tatjana Krapše*
- svetovalci za predmetni pouk: *Berta Kogoj, Božo Mravlje, Berta Korošak*
- svetovalec za slovensko šolstvo v zamejstvu: *Danilo Štekar (1/2)*

OE Novo mesto:

- predstojnik: *Jože Škufca*
- administrativna delavka: *Jožica Bojanec*
- svetovalka za predšolsko vzgojo: *Ana Lečevski*
- svetovalci za razredni pouk: *Vladimira Škof, Marjeta Bračko*
- svetovalec za predmetni pouk: *Vladka Eržen, Jože Pavlišič, Vlado Čurin, Vinko Cirinski, Niko Golob*
- tehnična delavka: *Marija Rauh*

OE Slovenj Gradec:

- predstojnik: *Franček Lasbaher*
- administrativna delavka: *Darinka Brezovnik*
- svetovalka za predšolsko vzgojo: *Mirjam Ivič (1/2)*
- svetovalec za razredni pouk: *Janez Langerholc*
- svetovalca za predmetni pouk: *mag. Ivo Verovnik, Darinka Leskovec-Rosc*
- tehnična delavka: *Vida Dirntiš*

Pedagoški svetovalci iz OE se programsko vključujejo v delo sektorjev in oddelkov.

Samostojni oddelki

Oddelek za zavode za usposabljanje oseb z motnjami v razvoju:

- vodja oddelka: *Majda Končar*
 - svetovalec direktorja: *dr. Darko Opara (1/3)*
 - svetovalca: *Franci Kolenc, Lidija Kastelic*
- Administrativna dela opravlja *Cvetka Kermelj*.

Oddelek za slovensko šolstvo v zamejstvu ter izobraževanje otrok zdomcev:

- vodja oddelka: *Draženka Kulovec*
 - svetovalci: *Janez Krčmar (OE Murska Sobota), Evgen Dujc (1/2, OE Koper)*
Danilo Štekar (1/2, OE Nova Gorica), Dragica Motik
- Administrativna dela opravlja *Cvetka Kermelj*.

Oddelek za glasbeno šolstvo:

- vodja oddelka: *Franci Okorn*
- Administrativna dela opravlja *Marina Jerlah*.

Oddelek za šolsko svetovalno delo:

- vodja oddelka: *Urška Margan-Pegan*
 - svetovalka: *Marjana Lovšin*
- Administrativna dela opravlja administrativna delavka sektorja za osnovno šolo *Angelca Žagar*.

Oddelek za izobraževanje odraslih:

- vodja oddelka: *Irena Komac*
- Administrativna dela opravljata administrativni delavki sektorja za srednjo šolo.

Oddelek za evalvacijo:

- vodja oddelka: *dr. Sergej Gabršček*
 - svetovalka direktorja: *mag. Stanka Kušče-Zupan*
- Administrativna dela opravlja *Ivanka Breznikar*.
- Oddelek bo kadrovsko popolnjen v letu 1992.

Oddelek za šport:

Oddelek se bo izoblikoval v letu 1992.

Sektor za izobraževanje učne in informacijske tehnologije:

- vodja sektorja: *Tomaž Skulj (pomočnik direktorja)*
- svetovalec direktorja: *dr. Andrej Likar (1/3)*
- administrativni delavki: *Majda Miklič, Tončka Sterle*

Izobraževalni center:

- vodja centra: *mag. Marija Velikonja (svetovalka direktorja)*
- svetovalci: *Irma Veljić, Darja Rakčević-Gorup, Momčilo Janković, Ivan Hren (OE Maribor)*
- samostojna svetovalka: *Polona Peček*
- strokovna delavka: *Janja Bizjak*
- pripravnica: *Marija Ritonja*

INDOK center za mediateko in službo za mednarodno sodelovanje:

- vodja centra: *Jelka Arh*
- strokovni delavki: *Zdenka Jovanoska, Livia Peršl*

Center za izdajanje gradiv:

- vodja centra: *Tine Logar*
- strokovna delavka: *Irena Škraba-Turk*
- tehnični delavec: *Aleš Strah*

Računalniški center:

- vodja centra: *Marko Peršin*
- strokovni delavec: *Vanja Janežič*
- pripravnik: *Matjaž Urank*

Center za učno tehnologijo:

- vodja centra: *Dragica Posega*
- svetovalci za učbenike: *Nada Razpet, Cvetka Žumer, Anita Vadnal-Marušič, mag. Drago Novak*
- svetovalci za učila ter učno in informacijsko tehnologijo: *mag. Martin Mele, Nuša Dragan, Mirjana Kregar, Ema Stružnik, Milena Smole*

Sektor strokovnih služb:

- vodja sektorja: *Viktor Čop (pomočnik direktorja)*
- administrativna delavka: *Cvetka Krmelj*
- računovodska služba: *Vesna Cimprič, Jože Štumberger, Maja Mlakar-Hribar*
- kadrovska služba: *Branka Srebotnjak*
- pravna služba: *Snežana Komel*
- strokovni svet: *Božo Vračko*
- tehnične službe: *Andrej Tomašič, Katarina Porenta, Alenka Čebulj, Marija Kukovič, Marjan Malovrh, Magda Režek, Štefka Pečnik, Emina Mušič, Ana Fon*

Srečo Zakrajšek
Slovensko šolstvo v tranziciji

Izdal in založil: Biteks, d.o.o.

Ilustracije: Marko Kočevar

Oblikovanje: Dušan Krnel

Fotografije: Fotoarhiv Dela in Miha Lobnik

Jezirovni pregled: Samo Koler

Grafična priprava: Studio Signum

Tisk: Birografika Bori

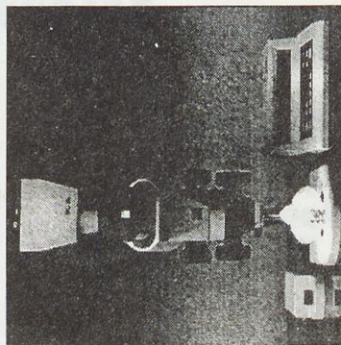
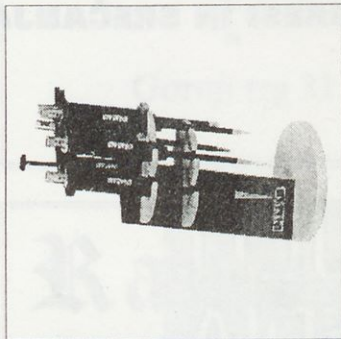
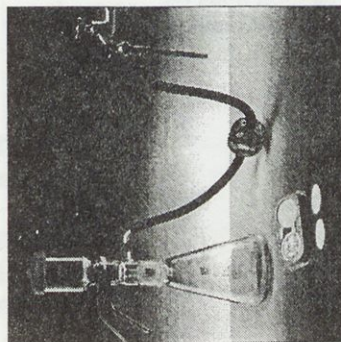
Prvi natis: Ljubljana 1995

ŽE LETA V SAMEM VRHU KAKOVOSTI !

LABORATORIJSKI,
LEKARNIŠKI,
MEDICINSKI APARATI,
PORCELAN,
STEKLOVINA,
PRIBOR,
ZAŠČITA,
REANIMACIJSKI KOVČKI,
ZDRAVNIŠKI KOVČKI,
EKG APARATI,
DEFIBRILATORJI

**LABORATORIJSKA,
LEKARNIŠKA IN
MEDICINSKA
OPREMA,
PRIBOR IN
KEMIKA LIJE**

KEMIKA LIJE,
DIAGNOSTIČNI
REAGENTI,
VAKUUMSKI ODVZEM
KRVI - GREINER,
CELOTNA OPREMA
INDUSTRIJSKIH,
BIOKEMIČNIH IN
HEMATOLOŠKIH
LABORATORIJEV TER
ZDRAVSTVENIH PROSTOROV

NERO

p.o. Ljubljana, p.p. 270, Kongresni trg 3, Tel: 061. 1253 000, Fax: 061. 213 761

ZALOŽBA BITEKS

61000 Ljubljana, Kajuhova 6 • telefon in faks: (061) 452-816

ZALOŽNIŠTVO

**Revija
Knjige**

Gospodarjenje z odpadki
Slovensko šolstvo v tranziciji
Japonska
Japonski izobraževalni sistem
Volitve po Slovensko

KONGRESI IN SREČANJA

Slovensko srečanje učiteljev
kemije
Kongres Gospodarjenje z
odpadki

MULTI MEDIA

61000 Ljubljana
Cesta 27. aprila 45

- **Načrtovanje multimedijских predavalnic**
- **Svetovanje in posredovanje pri nakupu in uvajanju multimedijske opreme**
- **Izdelava prosojnic, elektronskih prosojnic in CD ROM-ov**
- **Založništvo**
- **Izobraževalna dejavnost**

M-RAM

Linhartova 13, 61000 Ljubljana

061 / 132-22-16

061 / 132-91-41, int. 345

*Konzorcij za načrtovanje,
organizacijo, izvajanje in
nadziranje gradbenih in
obrtniških del.*

*Gradnja šolskih objektov,
telovadnic, sanacije in
adaptacije objektov.*

MASS

obuje tudi vas

prodajalne

•

BTC, hala 8

•

Rojčeva 34

•

TBC Murgle

•

Gornji trg 31

oblikovanje
ekonomska propaganda
grafična priprava

studio
SIGNUM

61000 Ljubljana, Cesta na Loko 22 a
telefon (061) 217-982

Rampek

tel.: 061 / 1401-095

domača pekarna in
prodajalna v novi tržnici
v BTC na Šmartinski 152

Oskrba šol
in vrtcev
s kruhom,
pecivom in
malicami.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000070040

00155 8

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

458071

